NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
7 P
8

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
55
4 D
17

Digitized by Google

12-7-8.12

Digitized by Google

GERARDI VAN SWIETEN
MED. DOCT.
COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.
TOMUS QUARTUS.

NEAPOLI MDCCXLV.
Sumptibus JOSEPH PONZELLII.
Ex Typographia JOHANNIS DE SIMONE.
SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX CAPITUM
HUJUS TOMI.

Febris continua.	Pag. 1
Febris continua putrida.	7
Febris ardens.	31
Febris intermittens.	89
Morbi acuti Febriles.	159
Phrenitis.	161
Angina.	199
Angina Aquoſa.	215
——— *Scirrhoſa.*	225
——— *Inflammatoria.*	231
——— *Suppuratoria.*	272
——— *Gangraenoſa.*	275
——— *Convulſiva.*	280
Peripneumonia Vera.	288
——— *Notha.*	373

COM-

Digitized by Google

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

FEBRIS CONTINUA.

§. 728.

Continuarum ſimpliciſſima Ephemera; ſeu diaria; ſpatio 24. horarum initia, incrementa, ſtatum, declinationem abſolvens. Cauſas agnoſcit ſolum motum vehementiorem, peccato ſex rerum non naturalium ortum; vix ullam materiam. Cognoſcitur, a cauſa levi; corpore puro; ſymptomatibus levibus; criſi cita; pulſu mox a febris exitu plane reſtituto. Curatio facilis, abſtinentia, quiete, dilutione.

Continuae febres, quae nempe motum febrilem ſemel excitatum uno impetu ad finem perducunt, vel ſunt tales, ut ante illas, vel una cum illis, inſignis degeneratio ſolidarum & fluidarum corporis partium, & magna plurium functionum laeſio, obſerventur; tuncque vocantur Continuae putridae, de quibus ſequenti capitulo dicetur. Vel, continuae quamvis febres fuerint, non obſervatur tamen magna mutatio in ſolidis aut fluidis corporis, neque inſignis functionum laeſio occurrit; vocantur tunc Continuae ſimplices, ſive non putridae: nunquam periculoſae, ſed ſalutares ſemper, niſi perverſa medendi methodo, uti ſtatim patebit, in pejorem indolem mutentur. Illae autem febres, quamvis continuae jure dicantur, minime tamen acutarum nomen merentur; quia velociter quidem decurrunt, abſque periculo tamen; cum interim una cum velocitate junctum diſcrimen requiratur, ut febres acutae dici poſſint (vide §. 564.).

Obtinuit uſu apud Medicos, continuas illas ſimplices febres, ſive non pu-

Digitized by Google

tridas, dividere ſic, ut Ephemera vocetur febris, quae viginti quatuor horarum ſpatio totum ſuum decurſum abſolvit, percurrendo quatuor illa, in omni febre notanda (vide §. 590.), ſtadia, initium nempe, incrementum, ſtatum, & decrementum: ſi vero ſimilis febris ultra viginti quatuor horarum ſpatium excurrat, non vocabitur Ephemera, ſed Continua ſimplex, ſive non putris. Ἐφήμερον proprie ſignificat, quod diei naturalis ſpatio limitatur: unde inſectis quibuſdam, totum ſuae vitae curriculum intra hoc ſpatium abſolventibus, illud nomen datum fuit.

Patet jam ſimul, per hanc definitionem ſecludi acutiſſimas febres, quae paucarum ſaepe horarum ſpatio hominem de medio tollunt; nam tales febres hoc tempore ad decrementum non perveniunt, ſed prius occidunt. Placuit tamen *Cajo Britanno* ſudorem Anglicum, qui paucarum horarum ſpatio ſaepe necabat aegros, Ephemeram peſtilentialem vocare, quia intra hoc tempus peribant aegri, & quandoque protracto per viginti quatuor horas ſudore emergebant. Verum uti ex morbi deſcriptione apud eundem Auctorem patet, licet ſudore tamdiu protracto extra aleam quandoque ponerentur aegri, tamen ſumma debilitas & aliae ſaepe functionum laeſiones adhuc ſupererant; imo quibuſdam, non ſatis excreta per ſudores morbi materia, peſſimae superveniebant febres. Simul aderat ingens & ſubita functionum plurimarum laeſio; adeoque haec Ephemera peſtilentialis ad febrium continuarum putridarum claſſem pertinet. Illa autem Ephemera febris, de qua hic agitur, inter continuas non putridas numeratur, & peracto viginti quatuor horarum ſpatio in ſanitatem terminatur. Adjecto autem *peſtilentialis* epitheto, optime hunc morbum a ſalutari Ephemera diſtinxit.

Cauſas agnoſcit &c. Fere ſemper Ephemera a vitio quodam evidenti, in ſex rerum non naturalium uſu commiſſo, ortum ducit, imo illud primarium indicium harum febrium eſſe voluit *Galenus* (a), quod nempe a cauſa quadam recenti atque evidenti ſemper inciperent. Sic v. g. a majori copia cibi ingeſti, vel etiam ſi difficilioris digeſtionis fuerit, in debilioribus imprimis hominibus, toties Ephemera fit; ut ſic accelerato vitali motu ſubigantur talia, quae vel copia, vel robore, reſiſtunt illis viribus mutantibus ingeſta, quae his in ſanitate adſunt. Poſt crapulam, ebrietatem, labores nimios, animi validos affectus &c. frequentiſſime ſimpliciſſima haec febris naſcitur, in qua nihil fere culpari poteſt, praeter ſolum motum vehementiorem, in corpore, antea ſano, ab evidentibus talibus cauſis procatarcticis excitatum. Adeoque patet, vix ullam materiam in febre hac adeſſe; vel ſaltem illam, quae adeſt, brevi & facile per febrim hanc ſubigendam iri ſic, ut non noceat amplius, vel expellendam de corpore. Uti enim dictum fuit ad §. 594. 1., omne illud, quod in fluidis ſolidiſve corporis partibus a ſanitatis legibus degeneravit, ſive ante febrim natam praeexſtiterit, ſive per febrim factum fuerit, ſub nomine cauſae materialis febris ſolet comprehendi. Cum ergo in Ephemera nihil ante praeexſtiterit tale, omne illud, quod materia hujus febris poſſet vocari, a vitio ſex rerum non naturalium pendebit: cumque hoc tale ſit, ut intra breve ſpatium diei naturalis poſſit emendari,

(a) De Febribus Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 116.

dari, vel ſaltem expelli de corpore, apparet, quare dicatur, in hac febre vix ullam materiam adeſſe.

Cognoſcitur a cauſa levi. Quamvis autem ab evidentibus cauſis incipere ſoleant hae febres, & ſatis facile curabiles ſint, tamen in illarum diagnoſi parum major videtur difficultas. Monuerat enim *Hippocrates* (*b*), uti & alia occaſione ad §. 564. dictum fuit, difficulter diſtingui poſſe morbos, qui intra longiſſimum tempus judicari debeant, ab illis, qui brevi ceſſabunt, cum ſimilia ſaepe eorum ſint principia, levia nempe & abſque malis ſymptomatibus. Hinc & *Galenus* (*c*) dixit, certam diagnoſin Ephemerae quibuſdam omnino impoſſibilem habitam fuiſſe: ſtatuit tamen, illam nequaquam difficilem eſſe, modo ad omnia quis rite attenderit; additque, ſe vel millies juſſiſſe hominibus, quos hac febre laborare noverat, ut prima acceſſione finita loti, ac modice cibati, ad ſolita redirent opera, utpote non amplius febricitaturi; atque eventum diagnoſis veritatem probaſſe. Inter Ephemerae febris indicia autem merito recenſetur cauſae levitas: quamvis enim, uti ſtatim dictum fuit, a vitio evidenti ſex rerum non naturalium haec febris ſoleat naſci, tamen, ſi gravior error in his commiſſus fuerit, longe perículoſior & diuturnior febris inde ſequi poterit; uti conſtat ex illis, quae ad §. 586. de febrium cauſis dicta fuerunt.

Corpore puro. Si enim corpus cacochymicum fuerit, a levi etiam vitio rerum non naturalium excitata febris, quae in corpore ſano & puro brevi deferbuiſſet, diutius protrahetur; imo & quandoque periculoſa evadet: dum, verbi gratia atrabilarii humores, ſcorbuti acris materies, lenta glutinoſa in leucophlegmaticis collecta & fere ſtagnantia, per febrim natam agitantur, patet ſatis, ab his per febrim motis plura mala fieri poſſe. Unde & quando epidemici morbi graſſantur, ſemper metus eſt, ne ab aliis cauſis excitatae febres in horum claſſem ſe recipiant. Teſtantur fere omnes, qui de peſte ſcripſerunt, Auctores, quod ſi, graſſante peſte, alio morbo corriperentur homines, brevi tamen in peſtem degeneraret (*d*). Idem etiam in aliis morbis epidemicis obſervatur quandoque. Optime monuit *Galenus* (*e*) curſum, aliumve motum vehementiorem, intemperantiam, frigus &c. ex ſua natura vehementem morbum vix facere; verum ſi ex ſimilibus cauſis febris naſcatur, illam de genere Ephemerarum febrium futuram eſſe: ubi autem corpus ad alium morbum praediſpoſitum eſt, tunc ab his cauſis, quas προφάσεις hinc vocavit, in actum deducitur morbus hactenus latens.

Symptomatibus levibus. De ſymptomatum magnitudine ex laeſis functionibus judicamus: cum ergo febris Ephemera levibus tantum cauſis originem debeat, non poterit ab his corpus ſic mutatum eſſe, ut inſignes functionum laeſiones inde fiant. *Morbi enim cujuſque magnitudo tanta eſt, quantum a naturali ſtatu recedit* (*f*). Simul ac ergo in functionibus vitalibus, animalibus, aut naturalibus inſignes laeſiones occurrunt, vel in excretis de corpore,

(*b*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 665. (*c*) De Febribus Lib. I. cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 116. (*d*) Diemerbroeck de Peſte cap. 5. pag. 10. Thucydides Lib. II. & apud alios paſſim. (*e*) Commentar. 4. in librum Hippocrat. de victu in morbis acutis Charter. Tom. XI. pag. 178. (*f*) Galen. Lib. I. method. med. ad Glaucon. cap. 1. pag. 345.

pore, urina, faecibus alvinis &c. magnae mutationes obſervantur, novimus febrim his comitatam non poſſe eſſe Ephemeram, cum a levi tali morbo nec numeroſa, nec gravia, ſymptomata produci poſſint.

Criſi cita. In Commentariis §.587., ubi de criſi dictum fuit, patuit hoc vocabulum varia ſignificatione uſurpari; & quandoque pro morbi ſolutione ſumi; quae, quamvis aliquam evacuationem ſenſibilem comitem habeat, abſque tamen multis turbis & ſymptomatibus criſim praecedentibus fit. Tali ſenſu & Ephemera criſim citam habere dicitur: plerumque enim, dum in ſuo deſcenſu eſt haec febris, blando ſudore finitur; imprimis ſi a retento perſpirabili, quod ſaepe fit, ortum duxerit. Lenis vomitus, vel alvi modica evacuatio, toties huic febri finem imponit, dum ab ingeſtis cibis difficilioris digeſtionis, vel ſola copia gravantibus, ortum duxit. Illud autem ſignum optime diſtinguit Ephemeram ab aliis febribus continuis, quae, mites quidem, in majorem diuturnitatem extenduntur. Ephemera enim, diei naturalis ſpatio terminanda, ante duodecimam horam ad ſtatum, ſive ἀκμὴν, pervenit, & deinde ſenſim minuitur; atque paulo poſt omnia ſymptomata, quae febrim hanc comitabantur, ceſſant integre. Quod & *Galenus* (*g*) notavit, dicens: *Et ſi capitis aut alterius cujuſdam partis dolor ſimul inciderit, neque ille amplius manet. Si vero & aeger facile morbum ferat, maximum illius (ephemerae) ſignum eſt, quod velut impreſſum ſigillum prae aliis omnibus febris manſuetudinem demonſtrat.*

Pulſu mox a febris exitu plane reſtituto. Hoc ſigno Ephemeram ab intermittentium febrium paroxyſmis ſe diſtinguere potuiſſe affirmat *Galenus* (*h*): finita enim Ephemera, *arteriarum motus ſtatim omnino illi, qui in ſanis eſt, aſſimilatur; quum is in nulla alia febre ad naturalem ſtatum redeat, etiamſi temporis ſpatium inter prioris acceſſionis finem & ſequentis initium longum ſit; velut in tertianis & quartanis: in illis enim ſemper ſupermanet febris ſignum*. Plerumque enim pulſus debilitas aliqua poſt finitos intermittentium febrium paroxyſmos ſupereſt; imo ſaepe, licet ſudore jam ceſſante aegri de lecto ſurrexerint, adhuc parum celerior pulſus deprehenditur. Raro etiam ſymptomata, quae febres intermittentes comitantur, ut laſſitudo, capitis & lumborum dolor, &c. adeo integre abolentur, ut poſt finitam Ephemeram fit. Confirmatur haec diagnoſis, ſi illo tempore febres intermittentes non graſſentur: tunc enim minor rediturі paroxyſmi ſuſpicio eſt. Interim tamen fatendum eſt, primum tertianae vernae & mitis paroxyſmum ſub Ephemerae ſpecie fallere poſſe, cum ſaepe per paucas horas duret, & blando ſudore ſolvatur, & ante elapſum viginti quatuor horarum ſpatium omnes functiones in integrum reſtituantur. Verum quidem eſt, peccatum quoddam in uſu ſex rerum non naturalium Ephemeram praecedere plerumque, ejuſque cauſam eſſe, ſed & febres intermittentes talis cauſa quandoque praecedit. Praeterea quandoque contingit, quamvis rarius, Ephemeram naſci, licet nullum obſervabile vitium in uſu ſex rerum non naturalium praeceſſerit. Novi homines, qui bis vel ter in anno vera Ephemera corripiuntur, abſque ulla προφάσει, ſed, uti videtur, tantum a bile accumulata; quia per vomitum excuſſa, ceſſat ilico febris, & omnia ſymptomata illam

(*g*) Ibidem cap. 2. pag. 347. (*h*) Ibidem.

illam comitantia abolentur. Si ergo vel minima ſuſpicio adſit febris intermittentis, praeſtat non abſolute praedicere, uno tantum paroxyſmo terminandum morbum fore; ſed potius indicandum eſt, intermittentis febris paroxyſmum rediturum forte, taliaque adhibitum iri remedia, quae hoc cavere poſſent. Sic enim artis honori & medici famae, abſque aegrorum detrimento, optime conſulitur.

Curatio facilis &c. Sponte enim ſua levis ille morbus, & brevi tempore, ceſſat, modo perverſa medela non irritetur ſic, ut in pejorem morbum abeat. Generalis enim cura febrium (vide §. 598.) quatuor requirebat, vitae nempe & virium conſervationem, acris irritantis correctionem vel expulſionem, lentoris diſſolutionem & expulſionem, denique & ſymptomatum mitigationem. Verum in Ephemera nec vitae periculum eſt, neque ullus metus, ne vires perdant aegri tam brevi temporis ſpatio: cumque vix ullam materiam habeat haec febris, acre, ſi quod adſit, brevi enervabitur vel expelletur de corpore: lentor levis, forte hanc febrim comitans, per febrim ipſam ſolvetur, & blando ſudore expelletur de corpore. Cum autem ſymptomata, quae Ephemerae adſunt, ſemper levia ſint, nulla mitigatio horum locum habebit, nam paulo poſt una cum febre evaneſcent. Sufficiet ergo abſtinentia, quies corporis & mentis, una cum diluentibus. Abſtinentiam vero duplicem ſtatuit *Celſus* (i), unam, ubi nil aſſumit aeger; alteram, ubi non niſi quod oportet. Quamvis autem in brevi adeo morbo corpus ante ſanum facile inediam ferret, ſufficiet tamen illa moderatio, *ut neque aliud quam expedit, neque ejus nimium ſumatur*. Decoctum hordei, panis, avenae, lac aqua dilutum, lactis ſerum & ſimilia hic ſufficient pro nutrimento; dum ſimul eadem, diluendo omnes humores, optime proſunt. Cum autem in hac febre ſolus motus vehementior peccet, quies corporis & mentis optima hic remedia dabunt (vide §. 103. 104. 105.), uti dictum fuit, ubi de curandis morbis ab exceſſu motus circulatorii oriundis agebatur. Praeterea ſimplex haec methodus laudem meretur, quod omnibus morbis incipientibus proſit; adeoque, licet quis in diagnoſi deceptus foret, & febris alterius ſpeciei loco Ephemerae ſequeretur, nunquam tamen nocebit haec adhibuiſſe: ſimul ac enim adverſa valetudo metuitur, *omnium optima ſunt quies & abſtinentia, &, ſi quid bibendum, aqua* &c. *per haec enim ſaepe gravis morbus inſtans diſcutitur* (k). Merito igitur damnatur a *Galeno* (l) celebris illa triduana inedia, quam in omnibus morbis commendabant quidam Medici, per quam febres reddebant acriores, imo dicit, multos importuno artis molimine adeo peccare, ut morbos potius faciant, quam curent; ſive, uti loqui amat, morbos manu factos (χειροποίητα νοσήματα) inducant. Dum enim *Aſclepiades* primis morbi diebus *convellendas aegri vires putabat luce, vigilia, ſiti ingenti, ſic ut ne os quidem primis diebus elui ſineret* (m); patet ſatis, ſalutarem Ephemeram in perniculoſum morbum converti poſſe damnoſa tali medendi methodo. Idem verum eſt, ſi purgantibus, vomitoriis, ſudoriferis incipientes morbi tententur ilico. *Plurimique falluntur, dum ſe*

(i) Lib.II. cap.16. pag.92. (k) Ibid. Lib.III. cap.2. pag.114.
(l) Lib.I. Method.Med. ad Glaucon. cap.2. Charter.Tom.X. pag.346.
(m) Celſ. Lib.III. cap.4. pag.118.

ſe primo die protinus ſublaturos languorem, aut exercitatione, aut balneo, aut coacta dejectione, aut vomitu, aut ſudationibus, aut vino ſperant: non quod non interdum id incidat, aut non decipiat, ſed quod ſaepius fallat, ſolaque abſtinentia ſine ullo periculo medeatur (n). Simplex ergo haec methodus in febre Ephemera, uti & in aliis febribus incipientibus, ſola tuta erit. Legi merentur & illa, quae de febre Ephemera *Galenus* habet *in octavo methodi medendi libro*, quem totum hujus febris hiſtoriae & curationi impendit *(o)*.

§. 729. SI protrahitur dicta febris (728.) per plures dies, vocatur Continua non putris; cauſae, ſigna, medela eadem; maxime venae ſectione larga, & refrigerantibus, eget.

Si cauſa talis febris parum pertinacior fuerit, neque intra diei naturalis ſpatium ſubigi potuerit vel expelli de corpore, protrahetur febris, adeoque non amplius Ephemera vocabitur, ſed Continua: quia autem & cauſa levis fuit, neque maligna ſymptomata adſunt, neque ulla ſigna apparent in urina, alvi excrementis, ſudoribus &c., quae magnam humorum a naturali ſtatu degenerationem docent, vocatur continua, ſive ſynochus non putris; ut nempe diſtinguatur a ſynocho putri, de qua ſtatim agendum erit. Vocaverunt quidem auctores *(p)* hanc febrim Ephemeram plurium dierum, ſed uti videtur minus apto nomine. *Febribus ergo talibus natura quidem eadem eſt, quae diariis, nomen autem non idem (q)*. Sic obſervamus poſt ebrietatem ſequi febrim ephemeram in multis, alios vero ab eadem cauſa per biduum vel triduum febricitare. Tales ephemerae protractae, ſive ſynochi non putres, fuerunt illae *mitiſſimae febres, quae in ſecuriſſimis incedunt ſignis, & die quarto aut ante deſinunt*, quae ab *Hippocrate (r)* memorantur.

Cauſae ergo & ſigna & medela eadem erunt ac in ephemera: quia autem diutius protrahitur in ſynocho non putri acceleratio motus circulatorii, &, qui hanc comitari ſolet, calor, juſtus metus eſt, ne difflatis partibus aquoſis reliquae ſanguinis moleculae cohaerere incipiant, & viſciditatem inflammatoriam acquirant, ſimulque ſales & olea ſanguinis volatiliora reddantur (vide §. 100. & 689.): unde ex tali febre viſcerum inflammatio, humorum acrimonia, & plurima alia mala hinc ſequentia, exſpectari poſſunt, & ita febris continua non putris in putrem tranſiret. Ob hanc cauſam larga venae ſectio hic convenit, tanquam ad praeſentem inflammationem efficaciſſimum remedium; ſimulque ad illam, quae futura metuitur, tutum praeſidium; hac enim facta, ſaepe ilico febris ſedatur, uti pulchro exemplo probat *Galenus (ſ)*. Juveni enim, qui triginta diebus conſueta exercitia intermiſerat, & deinde ſe validius exercuerat, febris aderat admodum calida; pulſus tamen erant aequales, maximi, celeres & vehementes, calor non erat mordax, urina a naturali ſtatu non multum aliena (quae omnia ſynochi

(n) Ibid. cap.2. pag.114. (o) Charter. Tom.X. pag.178. &c.
(p) Foreſtus Tom.I. pag.11. (q) Galen. Method. Med. Lib. IX. cap.1. in fine. Charter. Tom.X. pag.203. (r) In Prognoſtic. Charter. Tom.VIII. pag.663.
(ſ) Method. Med. Lib.IX. cap.4. Charter. Tom.X. pag.205.

Digitized by Google

chi non putris ſigna ſunt), interim tamen rubicundus & plenus homo apparebat. Venae ſectio tamen, partim ut conſtaret prius de febris natura, partim etiam ob diſſentientes Medicos in conſilium vocatos circa tempus venae ſectionis & alia quaedam, dilata fuit in tertium diem uſque. Aeſtus jam erat aegro intolerabilis, corporis totius tenſio, capitis pulſatio & moleſta vigilia; unde *Galenus* ad animi deliquium uſque ſanguinem mitti curavit, atque ſic febrim exſtinxit ilico; ſic ut quidam adſtantium ridens dixerit, *Galenum* tali ſanguinis miſſione febrim jugulaſſe: paulo poſt enim, levi nutrimento prius exhibito, in profundum ſomnum delapſus eſt juvenis & blandum ſudorem, atque perfecte convaluit. Admodum autem veroſimile videtur, quod & citius morbi levamen percepiſſet, ſi vel prima die morbi ſanguinis miſſio fuiſſet inſtituta.

Refrigerantium autem remediorum uſus merito commendatur, quae hic ſunt diluentia, laxantia, denſitatem humorum reſolventia, obſtructiones reſerantia. Minuta enim mole movendorum per venae ſectionem prius, per haec ſatisfiet reliquae indicationi curatoriae. Mellita, nitroſa, ſaponacea acida, aquâ copioſâ, vel decocto hordei, avenae, radicum ſcorzonerae & ſimilium diluta, huic ſcopo ſatisfacient; cum ſimul humorum degenerationi in putredinem hic metuendae adverſentur. Videantur & illa, quae §. 691. & ſequentibus de cura caloris febrilis dicta fuerunt.

FEBRIS CONTINUA PUTRIDA.

§. 730. SYnochus putris dicta fuit, quae debetur cauſis inflammatione ſimplici majoribus, viſcerum obſtructioni, cutis oppilationi, & capillarium fere omnium, acrimoniae vero acutiori, ſaepe prorſus ſingulari.

Ubicunque humores corporis ſic degeneraverunt, ſive ante febrim, ſive per febrim ipſam, ut inepti reddantur ad placidam per vaſa corporis circulationem, vocatur febris continua putris, hac dote ab ephemera & ſynocho ſimplici, ſive non putri, differens; in quibus vix ulla materia aderat, & boni omnes humores erant, ſolo tantum motu vehementiori moleſti; unde & hoc ſedato vel ſponte, vel per artem larga venae ſectione, aut aliis idoneis remediis, ceſſabat morbus ſaepe abſque evacuatione ulla fere ſenſibili, vel ſi aliquid mutatum erat in corporis humoribus, illud plerumque blando ſudore, vel aucta tantum perſpiratione, diſſlabatur de corpore, ſicque redibat brevi ſanitas. Verum etiam, dum mala medendi methodo tentantur ſimplices hae febres, mutatis a naturali ſua indole humoribus, in ſynochum putrem degenerare poſſunt, uti ex ante dictis patuit.

Ubi in omnibus vaſis, ac potiſſimum maximis, aequabiliter ſucci putreſcunt,

ſyno-

ſynochum putrem adeſſe ſtatuit *Galenus* (*t*). Multos autem putredinis illud vocabulum offendit, quia durum videbatur, vivente adhuc homine humores putreſcere: unde jam *Trallianus* (*u*) notavit, *non deeſſe, qui in univerſum febrim nunquam a putredine fieri pronunciarent, humores in venis exuri, non putreſieri, dictitantes*. Verum putredinis nomine in febribus non intellexerunt Veteres Medici talem corruptionem, quae in cadaveribus ſponte naſci obſervatur, ſed tantum degenerationem inſignem humorum a conditionibus ſuis naturalibus. Putredinis enim naturam definivit *Galenus* (*x*), *quod ſit mutatio totius putreſcentis corporis ſubſtantiae ab externo calore*. Per externum autem calorem, uti ex ſequentibus in eodem loco patet, non intellexit illum, qui externe corpori applicatur, ſed talem qui a naturali calore, quo corpus ſanum fovetur, diverſus eſt. Unde & patet, quod hic per putredinem intellexerit mutationem putreſcentis corporis, non vero illam corruptelam, quam perfecta & proprie vocanda putredo jam habet. Illud adhuc evidentius apparet alio in loco (*y*), cujus mentionem alia occaſione feci ad §. 387. & §. 593. Ibi enim monet, quod putredo humorum, quae fit in vaſis, ſimilis ſit illi, quae in inflammationibus, abſceſſibus, & aliis tuberculis obſervatur; ſimulque addit, variam eſſe hanc putredinem, prout natura vel ſuperat, vel ſuperatur. Superante enim natura, ut in inflammationibus pus fit, ſic in humoribus venarum & arteriarum id, quod ſubſidet in urina, puri reſpondens: deinde addit ſequentia maxime notanda: *Atque haec putredo non ſimpliciter putredo eſt, ſed etiam aliquid concoctionis habet: manente enim adhuc concoquendi facultate vaſorum, putreſcens tunc humor ad talem alterationem deducitur*. Pro varia autem degeneratione humoris putreſcentis, & majori vel minori debilitate facultatis concoquentis, diverſos putredinis hujus gradus agnovit. Patet ergo evidenter, ut puto, quod per putredinem *Galenus* inſignem humorum a naturali ſtatu degenerationem intellexerit, atque febres, in quibus talis degeneratio adeſt, putridas dixerit, licet nondum proprie vocanda putredo adfuerit.

Illa tamen humorum mutatio, quae in febribus continuis fit, in putredinem proprie dicendam tendit. Demonſtratum enim fuit §. 80., humores ſanos ſibi relictos in quiete & calore, vel etiam motos valide, putredinis incipientis naturam adipiſci, illamque propenſionem naturalem in putredinem augeri incitato motu & calore, §. 84. probatum fuit; de qua re etiam videri poſſunt illa, quae ad §. 100. 587. 689. dicta fuerunt. Urina in his morbis acris, rubra, foetida quandoque, faeces alvinae olidiſſimae ſaepe, ſudor graveolens, putredinis ſaltem incipientis ſigna exhibent. Raro tamen in vaſis ipſis circumducti humores in morbis vere putridi fiunt, cum plerumque, deſtructis tenerrimis cerebri & cerebelli ſtaminibus per humores acriores & valide motos, mors fiat, antequam eo uſque corruptela perrexerit. Videantur de his illa, quae in Commentariis §. 89. habentur.

Febres ergo continuae putridae dicuntur, dum a naturali ſtatu humores multum degenerant, ſimulque in putredinem vergunt; unde & varius malignitatis

(*t*) Ibid. cap. 3. pag. 204. (*u*) Lib. XII. cap. 2. pag. 684. (*x*) Method. Med. Lib. XI. cap. 8. Charter. Tom. X. pag. 254. (*y*) Galen. de Febrium differ. Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 115.

Digitized by Google

lignitatis in his gradus obſervatur, pro majori minorive ejuſdem degenerationis intenſitate. Quamvis autem raro vera humorum putredo adſit in his febribus, & tantum putredo fere deprehendatur in alvi excrementis, quae in inteſtinis calidis & humidis collecta, aëre ſimul accedente, facillime corrumpuntur; tamen in his morbis magna in putredinem proclivitas ſemper adeſt.

Quae debetur cauſis inflammatione ſimplici majoribus &c. Per ſimplicem inflammationem hic intelligitur, quando quaedam pars corporis ſingularis, topico vitio, phlegmone corripitur, quam tamen, licet corpus caeteroquin ſanum fuerit, febris ſaepe comitatur, ob rationes in Commentariis §. 382. 8. dictas. Uti etiam quando per febrim praegreſſam, depoſita in quemdam corporis locum materia inflammatoria, pleuritis, angina, phrenitis aut alius quidam morbus inflammatorius cum febre fit, tunc enim, in loco affecto obſtructis vaſis a materia inflammatoria, impeditur libera humorum circumductio, & acceleratur plerumque per reliqua vaſa libera & aperta humorum celeritas; neque tamen ideo ſemper febris hos morbos comitans putrida dici poteſt, cum ſaepe blanda reſolutione ſolvantur, & quandoque, ſaltem in horum morborum initio, vel etiam, ſi non admodum validi fuerint, non obſervetur adeo notabilis fluidorum degeneratio a naturali conditione. Verum ſi totus ſanguis, inflammatoria ſpiſſitudine nata, minus meabilis factus fuerit, adeoque difficulter per arteriarum anguſtias ultimas tranſire potuerit, incipiet haerere in viſcerum vaſculoſa & intricata textura, cutanea vaſa infarcientur, & diſtenta immeabili humore vicina ipſis minora vaſcula compriment, capillaria vaſa omnia (ſic dicta ob tenuitatem) obſtruentur, vel ſaltem non niſi difficulter traſmittent minus meabiles humores; unde ingens attritus & calor magnus ſequetur, qui inter febris continuae putridae ſigna ſequenti paragrapho numeratur. Cum ergo inſignis talis degeneratio humorum adſit, febris hanc comitans continua putris dicitur ob rationes modo dictas.

Acrimoniae vero acutiori, ſaepe prorſus ſingulari. Quandoque acris ſtimulus, ſive corpori per ingeſta applicatus, ſive ex degenerantibus in corpore humoribus natus, febrim excitat, & natam continuat, uti patet ex illis, quae ad §. 586., ubi de febrium cauſis ſingularibus agitur, dicta fuerunt. Verum haec acrimonia quandoque prorſus ſingularis eſt, neque ad ullam cognitam acrimoniae ſpeciem reduci poteſt, ſolo tantum effectu ſe manifeſtans, dum in corporibus ſaniſſimis putridas febres, & ſaepe ſimul mirabiles humorum degenerationes, producit. Cum ſaniſſimo homini contagium variolarum applicatur, quam putrida inde quandoque excitatur febris! idem in peſte, aliiſque febribus malignis epidemice graſſantibus, patet. Quamvis autem haec miaſmata morboſa, quae miro ſtimulo febres putridas producere valent, nullis detegantur ſenſibus, adeoque diſtincta horum idea dari nequeat, ſed ſolis effectibus ſe manifeſtent, hoc tamen optimi de his notaverunt auctores; quod quandoque incitato per haec motu circulatorio, vel propria illorum efficacia ſanguinem inſpiſſante, naſcatur inflammatoria denſitas humorum, per quam viſcerum obſtructio, & capillarium arteriarum fere omnium oppilatio, producuntur. Aliquando tamen & conſtitit obſervatis fidelibus, a talibus ſtimulis productas febres putridas inſignem

ſignem quidem degenerationem humoribus induxiſſe, verum a priori penitus diverſam; dum nempe ſanguis, & forte reliqui inde ſecreti humores, potius attenuantur, & quidem adeo, ut variis viis de corpore elabantur, cum ſubita & valida virium jactura. Sic in commentariis §. 86. notatum fuit, in peſte Bredana ſanguinem infectorum apparuiſſe lividum, foetidum, non concreſcentem; notatque idem auctor (z), aegros quandoque immani narium haemorrhagia periiſſe intra quadrihorium. In febribus malignis & petechialibus *Wepferus* (a) obſervavit, haemorrhagias narium, uteri, renum, periculoſiſſimas & enormes ſaepe eveniſſe, ob ſanguinem tenuiſſimum admodum fluxilem, & fervidiſſimum, extrema arteriarum oſcula reſerantem; viditque Ichthyocollae gluten, ſanguinem incraſſando, profuiſſe. Dumque Tribuno plebis in initio talis febris venam ſecandam curaverat, eductus ſanguis longo tempore relictus, & quovis in loco repoſitus, concrevit minime; illudque ſe poſtea ſaepius obſervaſſe teſtatur. In peſſimis variolis, uti poſtea in illarum hiſtoria dicetur, lethalis ſaepe haemoptoë, vel & aeque fere pernicioſus in hoc morbo ſanguinis mictus, obſervatur in primo etiam morbi ſtadio, forte ob eandem rationem. Unde optimo jure celebris auctor (b) haec miaſmata febrilia bifariam diſtinxit ab hoc effectu, quatenus nempe liquida noſtra vel incraſſent, vel diſſolvant; atque inde in curatione horum morborum magna diverſitas obtinet, uti ſatis patet. Quamvis enim velocitas motus circulatorii (vide §.100.), uti & caloris febrilis (vide §.689.), effectus ſit, diſſlata parte liquidiſſima ſanguinem inſpiſſare, imo & inter febris effectus §. 587. liquidiſſimi expreſſio & reliqui incraſſatio numerentur; nihilominus veriſſimum eſt, uti ex modo dictis conſtitit, quandoque miros ſtimulos ſingulari prorſus efficacia, ſimul cum febre excitata, fundere venenata vi humores, & ad putredinem diſponere; unde ſaepe in ipſo talium morborum initio putridiſſimae faeces & magna ſaepe copia per alvum exeunt, & in urina, ſudore, halitu oris &c. manifeſta ſimilis degenerationis indicia deprehenduntur.

Talis proſapiae videtur fuiſſe ille morbus, quem ſub *Typhi* nomine *Hippocrates* (c) deſcripſit, quemque, bile per corpus mota, aeſtivo tempore, quum canis ſidus oritur, invadere dixit. In hoc morbo enim monet, quod ſtatim cum febre vehementi acutus ardor adſit, atque ilico projectis viribus una cum gravitate corporis imbecillitas, & crurum ac manuum impotentia talis, ut nullum uſum aegro praeſtent. Notat etiam ventrem cum validis torminibus perturbari, & graveolentia alvo expelli. Putridam autem humorum diſſolutionem in hoc morbo adfuiſſe, confirmatur ex illis, quae in cura hujus morbi commendat. Sorbitiones enim tenues & frigidas exhiberi, vinum nigrum auſterum dari, vel ſi illud minus conferat, album aquoſum auſterum, juſſit. Praeterea attrita lintea frigidae immerſa applicari voluit illis locis corporis, quibus praecipue ardor maximus percipiebatur. Quae omnia tantum uſum habent, dum nimia humorum ſolutio peccat: ubi enim inflammatoria ſanguinis denſitas adeſt, & auſtera, & actu frigida, nocerent; uti patet ex illis, quae in cura inflammationis dicta fuerunt. Hae videntur eſſe

(z) Van der Mye de morbis Bredanis pag. 8.

(a) Cicutae aquat. hiſt. & noxae, cap. 5. pag. 52.

(b) Lobb of the ſmall Pox. in the Preface pag. XV.

(c) De Internis affectionibus cap. 41. Charter. Tom. VII. pag. 667.

Digitized by Google

eſſe illae febres acutae, in quibus frigidae potio tanquam utiliſſima a veteribus Medicis laudatur. Maxima enim febrium continentium remedia duo eſſe dixit *Galenus (d)*, venae ſectionem & potionem frigidae. Verum in eodem capite monuit, imprimis illis prodeſſe, qui frigidae potioni aſſueverant; ſimulque addit, nocere, ubi partem aliquam principem tumor phlegmonodes, oedematodes aut ſcirrhodes occupaverit. Tunc enim *ad praeſens quidem non parvum affert levamen, propterea quod jam accenſam febrim exſtinguit; verum, manente adhuc ejus cauſa, aliam denique accendi neceſſe eſt, atque ut plurimum ea, quae praeceſſerit, difficiliorem, propterea quod denſatum ex frigido potu corpus eſt.* Atque ibidem plures noxas a frigidae potione natas recenſet. Videtur ergo tantum prodeſſe, ubi nulla ſpiſſitudo humorum inflammatoria adeſt, ſed potius nimia humorum diſſolutio in putredinem vergens. Videantur & illa, quae de potu frigidae in Commentariis §.640.1. dicta fuerunt. Patet ſimul ratio, quare quandoque in febribus acutis continuis & putridis acidi illi ſpiritus ex ſale marino, nitro, ſulphure, vitriolo, igne expreſſi adeo proſint, qui tamen omnes ſanguini miſti coagulum inducunt. Putrida enim humorum diſſolutio per ſimilia tollitur, & futura cavetur; unde *Sydenhamus* (uti ad §. 88. 2. dictum fuit) in peſſimis variolis confluentibus nil plus profuiſſe vidit, quam ſi vitrioli ſpiritum potui ordinario decumbentium miſceret.

§. 731. COgnoſcitur calore digitum tangentem quaſi pungente, pulſu febrili, ſed & inaequali, & non ordinato, urina craſſa, rubra, turbida, cruda ſine ſedimento, temperie, aetate, habitu, calidis, ſanguinolentiſque.

Operae pretium jam eſt videre illa ſigna, quibus febris continua putrida praeſens cognoſci, & ab aliis febrium ſpeciebus diſtingui poſſit. Difficile autem eſt imprimis in ipſo talis morbi initio continuam febrim, proprie dictam, diſtinguere a continua remittente, quae per vices impetum remittit & redintegrat denuo, cum ſimilia ſatis inter ſe ſint harum febrium principia, & in utriſque ſaepe magnae degenerationes humorum adſint, & gravibus ſtipentur ſymptomatibus. Unde *Galenus (e)*, dum caſum deſcribit juvenis ſynocho putri laborantis, non auſus fuit definire morbum, antequam tertia die vidiſſet, nullam novam acceſſionem ſuperveniſſe, licet tamen jam ſecunda die ſuſpicaretur talem febrim eſſe. Quamvis autem in harum febrium Diagnoſi haec difficultas ſit, tamen cura febrium generalis utrique convenit; adeoque non latebunt peritum medicum illa, quae agenda ſunt, & imprimis circa debitum talis febris moderamen, ne nempe furibundo impetu corpus deſtruat, vel torpeat nimis. Unde *Galenus* in caſu modo dicto non dubitavit venae ſectione, ad animi deliquium inſtituta, febrilem motum compeſcere ſecundo die, quo primum viderat aegrum, licet fateatur, ſe tertio die tantum certum fuiſſe, febrim illam ſynochum putrim eſſe.

Synochus autem putris diſtinguitur a non putri & Ephemera ſequentibus ſignis. B 2 Ca-

(*d*) Method. Med. Lib. IX. cap. 5. Charter. Tom. X. pag. 209.
(*e*) Ibid. cap. 4. pag. 206.

Digitized by Google

Calore digitum tangentem quaſi pungente. Maximum febrium putridarum indicium *Galenus* poſuit (*f*) caloris qualitatem. *Nihil enim ſuave, nihil moderatum, neque Ephemeris ſimile habet, ſed quemadmodum optimi ante nos Medici dixerunt, mordax potius quodammodo eſt, ut laedat mordeatque tactum, veluti fumus oculos ac nares.* In aliis febribus, licet ſtatim primo attactu magnus ſatis calor videatur percipi, ille tamen a tangentis digiti calore vincitur, & paulo poſt minor apparet: in putridis vero illis febribus continuis ſaepe in initio levior videtur calor, dum tangitur aegri manus, ſed augetur quaſi omni momento, & tangentis Medici digitum quaſi pungit & mordet, ac ſi de profundo corporis calor emergeret; quod pariter optime monuit *Galenus* (*g*), dicens: *Verum inter initia acceſſionum (dum adhuc ſuffocatur calor, & intus accenduntur excrementa) non ſtatim admoventibus manum dignoſcitur; ſed diutius immorantibus praedictum caloris genus quaſi de profundo emergit.* Qui ſemel talium aegrorum pulſum tetigit, melius hanc caloris percepti diverſitatem cognoſcet, (nam verbis forte minus diſtincte deſcribi poteſt) ſimulque intelliget rationem, cur *Hippocrates* (*h*) dixerit: *Febres, hae quidem manui mordaces, illae vero mites; quaedam non mordaces, increſcentes vero; nonnullae acutae, ſed ab ipſa manu devictae* &c.

Cum autem ſynochus putris ſaepe debeatur cauſis inflammatione ſimplici majoribus, uti dictum fuit praecedenti paragrapho, dum nempe inflammatoria ſpiſſitudo totius ſanguinis adeſt, atque per febrim aucto motu talis ſanguis per vaſa rapide movetur; patet ſatis ratio mordacis illius caloris, & omni momento quaſi augendi: de qua re videantur illa, quae ad §. 675. & ſequentes dicta fuerunt, ubi de cauſis caloris febrilis agebatur. Notandum tamen eſt, quod quandoque in peſſimis febribus talibus extrema frigeant, dum tamen urentis caloris ſenſum circa praecordia habent aegri; verum hoc funeſtum ſignum (vide Commentaria §. 698.) raro in principio harum febrium apparet, cum tantum hoc contingat, dum, vel fractis acutiſſimo morbo viribus, cor ad extrema corporis ſanguinem propellere nequit; vel ſanguis ſic condenſatus fuit, ut per majora tantum & cordi proxima loca tranſire adhuc poſſit; interim tamen intolerabilis ardor circa vitalia viſcera ab aegris perceptus ſynochi putris praeſentiam ſatis tunc docet.

Pulſu febrili, ſed & inaequali, & non ordinato. Hoc ſigno etiam optime ſynochus putris ab Ephemera & ſynocho ſimplici diſtinguitur: in illis enim pulſus fortis, aequalis, neque celeritate multum excedens pulſum ſanum deprehenditur. In ſynocho putri major celeritas pulſus, ſed & ſaepe inaequalitas adeſt, tam in robore quam in velocitate. Fit autem haec inaequalitas, vel quia ſanguis inflammatoria ſpiſſitudine immeabilis circa extremas arteriarum anguſtias haerere incipiens, vel ſaltem non niſi difficulter tranſiens, circulationis aequabilitatem tollit; vel etiam quandoque dum ſingularis acrimonia, harum febrium cauſa, uti paragrapho praecedenti dictum fuit, miro modo turbat omnia; unde ſaepe ſtatim ſumma debilitas, pulſus vacillatio, aliaque gravia ſymptomata oriuntur. Illam pulſus varietatem in his febribus vocavit *Galenus* (*i*) pulſuum compreſſionem, *ubi nempe incipiente*

(*f*) De Febr. differ. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 118. (*g*) Ibidem.
(*h*) Ibidem cap. 1. pag. 107. (*i*) Ibidem cap. 9. pag. 117. 118.

Digitized by Google

te acceſſione parvi admodum & inaequales exiſtunt. Non tamen ab his febribus inſeparabile hoc ſignum ſtatuit; ubi tamen adeſt, harum febrium proprium eſſe dixit, niſi cujuſdam alterius ſymptomatis ratione talis pulſus factus fuerit: dum enim v. g. circa cardiam mordax humor collectus haeret, pulſus parvi & inaequales ſaepe deprehenduntur; quae pulſus mutatio ceſſat ilico, dum vomitu excutitur, quod circa ventriculum haeret. Sola autem illa pulſuum inaequalitas fallere poſſet in Diagnoſi, nam in frigore febrium intermittentium quandoque & talis obſervatur. Praeterea in criſi, & circa criſim, mira ſaepe perturbatio pulſuum adeſt, uti in febrium hiſtoria generali notatum fuit.

Urina craſſa, rubra, turbida, cruda ſine ſedimento. Urina eſt aquoſum lixivium, quod abluit, ſibi miſcuit, atque extra corpus exhibet, quidquid in aqua poteſt ſolvi, & per renum fiſtulas in pelvim, hinc in ureteres & veſicam demitti (*k*); adeoque ex urina optimum indicium habetur, quo cognoſcitur ſanguinis & reliquorum humorum mutata conditio. Cum autem in ſynocho putri magna degeneratio humorum a ſanitatis conditionibus adſit, debebit & in urina inſignis mutatio apparere, per quam ab urinae ſanae dotibus differt. Urina enim ſana, uti optime monuit *Galenus* (*l*), regulam & normam dat, ad quam urinae morboſae comparari debeant, ut videatur, qualis & quanta in his diverſitas ſit: atque caeteris paribus ſemper eo pejores in morbis urinae ſunt, quo magis ab urinae ſanae conditionibus degeneraverint. Urina autem ſana limpida eſt, tenuis, ſtraminei ſive ſubflaveſcentis coloris, in qua ſubſidet album laeve & aequale: in Ephemera & Synocho non putri ab his dotibus vix recedit urina, niſi quod parum coloratior eſſe ſoleat, & quandoque majorem copiam ſedimenti det. Ubi ergo urina in febri continua talis eſt, qualis in textu deſcribitur, patet, illam omnibus conditionibus ab urina ſana deviare, colore nempe, craſſitie, turbatione, cruditate & ſedimenti abſentia; adeoque & merito concluditur, ſanguinis & reliquorum humorum, qui inde ſecernuntur, magnam adeſſe degenerationem, quod ſynochis putridis dictis proprium eſt. Ad §. 734. adhuc quaedam dicenda erunt de variis urinae conditionibus in ſynocho putri, quatenus inde prognoſis deducitur.

Temperie, aetate, habitu, calidis, ſanguinolentiſque. In illis enim cauſa praediſponens talis adeſt, quae accedente cauſa occaſionali, aëris calore, motu corporis valido, vini potu largiore &c. febrim continuam putridam excitare valet; cum in ſimilibus ad diatheſin inflammatoriam ſanguis admodum pronus ſit, & aucta circulationis velocitate maximum caloris augmentum ilico fiat; unde ſubita humorum degeneratio, & quidem in putredinem, jure metuenda eſt. Hinc patet ratio, quare *Hippocrates* (*m*) athletarum valetudinem, ſi ad ſummum proceſſit, periculoſam dixerit: & morbos variis aetatibus familiares recenſens (*n*) adoloſcentes febribus acutis, ultra vero adoleſcentiam progreſſos pleuritidi, peripneumoniae, phrenitidi, febribus ardentibus obnoxios vivere monuerit. Imo adeo neceſſarias has

(*k*) H.Boerh.Chem.Tom.II. pag.304. (*l*) De criſibus Lib.I.cap.12.Charter.Tom.VIII.pag.294. (*m*) Aphor.3.Sect.I.Charter.Tom.IX.pag.7.
(*n*) Aphor.29.30.Sect.III. ibid.pag.125.126.

has cauſas praediſponentes ad ſynochi putris productionem voluit *Galenus* (o), ut crediderit fieri non poſſe, *ut in frigida aetate, nec in frigido corporis temperamento, ſive ab initio adfuerit, ſive nunc frigidum fuerit factum, continua excitetur febris. Uti nec in gracilibus, vel qui raro ſunt corporis habitu.*

§. 732. HAec Homotonos, Epacmaſtica, ſeu Anabatica, vel Paracmaſtica.

Triplicem hanc febrium continuarum diviſionem dedit *Galenus* (p). Homotonos dicitur, quae ab initio ad finem uſque aequalis permanet, quam & Acmaſticam vocavit. Epacmaſtica vero vocatur & Anabatica, quando paulatim increſcit; & contra Paracmaſtica, quae decreſcit. Notandum tamen, omnem febrem continuam initium habere; unde pergit ſenſim aucta, donec ad ἀκμὴν ſui incrementi pervenit; unde & hoc ſenſu Homotonos dicta febris increſcit. Verum uti optime monuit *Galenus* (q), hoc nomine febris continua donatur, *ſi maneat ea febris magnitudo, quam in prima acceſſione ſummam habuit.* Si vero febris pergat increſcere continuo, tunc Epacmaſtica dicenda eſt; & contra, ubi ex ſummo ſuo vigore decreſcit ſenſim, tunc paracmaſtica vocabitur. Simul etiam apparet, febrim talem, quae uno alterove die manet homotonos, poſtea declinante morbo in paracmaſticam mutari: raro enim accidit, ut puto, febrim talem, abſque declinatione manifeſta impetus ſui, ſimul & ſemel deſinere, niſi larga venae ſectione febris quaſi juguletur; uti antea dictum fuit. Unde etiam *Galenus* (r), deſcribens caſum juvenis ſynocho putri laborantis, notat, febrim primis duobus diebus eandem manſiſſe, licet ſanguis ad animi deliquium uſque eductus fuiſſet; tertia vero die invenit febris impetum remiſiſſe paululum; atque tunc concluſit, morbum illum vocari debere ſynochum putrem paracmaſticam, quamvis primis diebus homotonos fuiſſet; cumque quarta die iterum decreverat febris, & ſimul eadem proportione urinae concoctio proceſſerat, ſeptimo die finiendam febrim concluſit, quod & factum eſt. Febrim autem manere, creſcere, vel decreſcere novimus ex pulſus celeritate, calore, & ſymptomatibus manentibus, auctis, vel minutis.

§. 733. EX quibus prior ſalutaris: peſſima ſecunda: melior tertia.

Facilis horum ratio patet; ſi enim ſuſtinere potuit morbum illud, quod in aegro de ſanitate adhuc ſuperſtes manet, dum in ſummo incremento eſt, ſpes eſt, ulterius morbum tolerari poſſe, cum non amplius increſcat, ſed vel perſtet idem, vel declinet ſenſim. Ubi autem continuo increſcit febris, tunc augetur morbus, decreſcit ſanitas; adeoque juſtus metus eſt, ne victa morbo natura ſuccumbat. Unde ex hac ſynochi putris diſtinctione etiam habetur cogni-

(o) Method.medend.Lib.IX.cap.3.Charter.Tom.X. pag.204. (p) De Febr. different.Lib.II.cap.2.Charter.Tom.VII.pag.128. (q) Meth.med. Lib.IX.cap.3. Charter.Tom.X.cap.203. (r) Ibid.cap.4.pag.206.

cognitio, quid de morbi eventu judicandum ſit; reliqua autem, quae ad Prognoſin ſpectant, ſequenti paragrapho enumerantur.

§. 734. **P**Ulſus quo debilior, frequentior, inaequalior robore, inordinatior tempore, intermittentior ictu; reſpiratio quo difficilior, frequentior, anheloſior, cum narium pinnis magis motis, quo magis dolens circa vitalia, quo inordinatior; laſſitudo quo vehementior, debilitas major, jactatio corporis frequentior, decubitus in dorſum, extenſis membris, frequentior; rationis, affectuum, quo uſus perturbatior; appetitus magis proſtratus, digeſtio moleſtior, urina rubicundior, craſſior, turbidior, cum ſedimento minori, vel & tenuior, magiſque aquoſa, parcior, minus retinenda; motus quo magis tremuli, tactum refugientes, ludentes, carpentes; oculi, quo luctuoſiores, involuntariis lachrymis humidiores, eo morbus hic (730.) pejor, lethalior.

Periculoſas eſſe omnes ſynochos putres, nemo dubitat, verum tamen non in omnibus aeque magnum diſcrimen adeſt. Morbi autem varia magnitudo cognita determinabit periculi gradum; haec autem cognoſcitur ex majori minorive functionum laeſione. Uti enim ex *Galeno* in Commentariis §. 3 dictum fuit, *cujuſque morbi tanta magnitudo eſt, quantum a naturali ſtatu recedit; quantum vero recedat, is ſolus novit, qui naturalem habitum ad amuſſim tenuerit*. Haec fuit ſapientia Veterum Medicorum, ut colligerent in morbis apparentia phaenomena, & compararent cum illis, quae in perfecta ſanitate inveniuntur, ſicque viderent, quantum haec inter ſe differrent: atque ex hac obſervata diverſitate concludebant de varia magnitudine morbi, ejuſque ſalutari vel funeſto eventu. Sic *in Prognoſticis* faciem, corporis habitum, decumbendi modum, mores, animi affectus &c. conſiderat *Hippocrates*, & comparat cum illis, quae in morbo mutata apparent; damnans illa, quae a conſuetis ſanitatis legibus abeunt, laudans illa, quae his reſpondent. Non enim ex intellectu cauſae morbi Prognoſin deduxerunt Veteres, ſed tantum ex effectibus fideli obſervatione cognitis. Unde *Hippocrates* generalem hanc regulam poſuit, ex qua morbi magnitudo varia & diverſus exitus praeſagiri poſſent. *Quantum in illis, quae per veſicam, alvum, & per carnes excernuntur, vel ſicubi alias a natura recedat corpus (conſiderandum eſt). Si parum, parvus morbus erit; ſi multum, magnus; ſi omnino multum, id hujuſmodi lethale* (*f*). Hanc normam ſecutus *Magnus Boerhaavius* ex Veterum monumentis collegit, & ordine digeſſit, quae in vitalibus, animalibus, & naturalibus functionibus laeſa apparent, atque eo pejorem & lethaliorem morbum ſtatuit, quo plures & graviores hae functionum laeſiones fuerint. Singula jam haec accuratius expendenda erunt.

Pulſus, quo debilior &c. Bini illi diſtincti arteriarum motus, dum a ſan-

(*f*) Aphor. 79. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 337.

ſanguine cordis vi impulſo arteria dilatatur, & paulo poſt elaſticitate & vi fibrarum muſcularium contrahitur, ſicque ſanguinem propellit, pulſus nomine comprehenduntur. Adeoque pulſus nunciat conditionem definitam cordis, indolem, copiam, motum ſanguinis, humoris noſtri univerſalis, unde reliqui omnes; tum & ſtatum varium arteriae, vaſis fere primarii omnium partium corporis (*t*). Patet ergo, pulſuum obſervationem in morbis ſummi uſus eſſe. Ut tamen certi quid ex pulſu praeſagiri poſſit, notandum eſt, plurimas pulſuum mutationes occurrere, quae non adeo a morbo, quam ab aegri aetate, ſexu, temperie, habitu corporis, animi affectibus, anni tempeſtate, arteriae ipſius ſingulari conditione pendent. Unde optime *Galenus* (*u*) pulſuum mutationes diſtinxit in naturales, non naturales, & illas, quae praeter naturam fiunt. Naturalem pulſus mutationem vocavit illam, quae a ſexu, aetate, temperie, corporis habitu, regione, anni tempeſtate & ſimilibus pendet: ſic enim viris v. g. rarior & vehementior pulſus, caeteris paribus, eſſe ſolet, quam foeminis; pueris longe celerior quam adultis, in ſenili aetate autem tardior; in obeſis longe debilior pulſus ſentitur, quam in gracilibus. Non naturalem pulſus mutationem dixit, quae poſt exercitationes corporis, balnea, cibum largum &c. obſervatur (*x*). Praeternaturalem autem pulſus mutationem appellavit, quae a cauſis morboſis fit (*y*). Optimum ergo foret, ut prius cognoſceretur, qualis pulſus aegro naturalis fuerit, antequam morbo corriperetur; unde optime *Celſus* dixit (vide Commentaria §. 602. 7.) cum par ſcientia ſit, utiliorem tamen Medicum eſſe amicum, quam extraneum. Verum hoc ſemper fieri non poteſt, *cum multi Medicos deſiderent, cum quibus ſani nullum habuerunt commercium* (*z*). Adeoque nihil ſupereſt in tali caſu, niſi ut Medicus ad generales pulſuum mutationes ratione aetatis, ſexus, temperiei &c. attendat. Praeſtat etiam in utraque manu pulſum explorare, cum ſaepe ob ſitum profundiorem, vel diverſam magnitudinem arteriae, in una manu longe debilior pulſus percipiatur, quam in altera. Simulque conducet *Celſi* monitum, (de quo ad §. 571. mentio facta fuit) ut nempe Medicus non protinus, ut venit, tangat aegri pulſum, ſed prius hilari vultu aſſideat, & aegri metum, ſi quis eſt, probabili ſermone leniat. Saepe enim aegri, de morbi periculo ſolliciti, ad primum Medici aſpectum turbantur, & mira tunc a ſola hac cauſa in pulſu mutatio percipitur, quae tamen paulo poſt ceſſare ſolet.

Si ergo pulſus mutatio a morbo, ut cauſa unica, facta fuerit, tunc ſequentes regulae locum habent.

Quo debilior. Deſignat enim vires moventes ſanguinem per vaſa imminutas eſſe, vel liquidi movendi copiam deficere, ſive hoc fiat poſt validas evacuationes praegreſſas, ſive, in plurimis vaſis obſtructis & dilatatis accumulato fere omni ſanguine, pauculum per vaſa adhuc libera fluat, quod non ſufficit arteriis valide dilatandis. Cum autem materiae febrilis concoctio, ſubactio, & per criticas evacuationes de corpore expulſio, vel per metaſtaſim ad quaedam loca corporis depoſitio, requirant circulatorii humorum motus ro-

(*t*) H. Boërhaave Inſtitut. §. 958. Tom. VIII. pag. 4.
(*u*) De Pulſ. ad Tyrones cap. 9. Charter.
(*x*) Ibid. cap. 10. pag. 6.
(*y*) Ibid. cap. 10. pag. 7.
(*z*) Ibid. cap. 9. pag. 4.

Digitized by Google

robur, patet ſatis pulſus debilitatem ſemper mali ominis eſſe. Contra vero pulſus fortis bonum ſemper ſignum dat; & ſi nimis validus fuerit in his febribus, ſanguinis miſſione aliiſque remediis, §. 610. enumeratis, poterit facile ad debitum moderamen reduci, cum alia ex parte difficillimum ſaepe ſit collapſas vires vitales in morbis reſtaurare.

Frequentior, inaequalior &c. Eo enim magis a pulſu ſano recedit, qui naturaliter tardus & aequalis eſſe ſolet. In moribundis autem tales pulſus apparent, debiles & celerrimi nempe, ut illorum rythmi diſtingui nequeant, ſubinde uno alterove validiori pulſu intercurrente, dum cor, collecta in ſinubus venoſis & auriculis copia parum majori ſanguinis, plus repletum validius adhuc contrahitur, atque hoc facto intermittit iterum pulſus; vel celerrimae & minimae tantum quaſi undulationes in arteria percipiuntur, donec iterum cor impletum validiorem pro momento pulſum facit. Cum ergo haec denotent vitam in ipſo ſui fonte vacillare, patet ſatis, quam funeſtum praeſagium tales pulſus dent in morbis.

Notandum tamen, dum materia morbi, per febrim ipſam ſubacta & cocta, movetur per vaſa, & ad criticas evacuationes vel metaſtaſes diſponitur, miras ſaepe in pulſu perturbationes obſervari, quae tamen nihil tunc mali praeſagiunt; de qua re in Commentariis §. 587., ubi de criſi agebatur, dictum fuit. Verum ex coctionis ſignis praegreſſis, morbi ſtadio, & criſis futurae indiciis diſtingui poſſunt tales pulſuum mutationes ab illis, quae a morbi vehementia & malignitate ortum ducunt. Idem vero in multis aliis ſymptomatibus hac paragrapho recenſitis obtinet, quod nempe quandoque ſalutarem criſim praecedant, vel & comitentur; adeoque hoc ſemel monuiſſe ſufficiet.

Reſpiratio quo difficilior, frequentior &c. Reſpirationis conſiderationem attentam in morbis magni fecit *Hippocrates*, atque inde longe plura praeſagia deduxit, quam a pulſu. Si autem bene intelligatur, qualis reſpiratio fit in optima ſanitate, patebit evidenter, quantus ſit morboſae reſpirationis ab illa receſſus. Optima enim reſpiratio fit, quando aër ſine ullo ſonitu, abſque interruptione, libere & ſatis lente ducitur, retinetur, educitur: atque talis reſpiratio deſignat, organa omnia reſpirationi ſervientia rite valere, pulmones facile explicari; ſanguinem commode tranſmitti, adeoque aptum eſſe fluere per vaſa omnia corporis (*a*). Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*b*) dixerit: ***Spirandi vero facilitatem exiſtimare oportet, quod valde magnam vim habeat ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre ſunt, & quadraginta diebus judicantur***. Ubi vero illa ſpirandi facilitas abeſt, ſuſpectum ſemper ſignum dat, cum neceſſariam pulmonis dilatationem, & liberum ſanguinis ex corde dextro per pulmonem tranſitum, impedita eſſe denotet. Notandum interim, ex mala conformatione thoracis in gibboſis v. g., tumore abdominis in gravidis, pluribuſque ſimilibus cauſis ante morbum praeexiſtentibus, liberam thoracis dilatationem impediri poſſe; quae ergo tunc nihil ad prognoſin faciunt, niſi quatenus a levioribus malis, ad perverſam talem conformationem accedentibus, reſpiratio magis impediatur.

(*a*) H. Boërhaave Inſtitut. §. 971. (*b*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 603. Coac. Praenot. Num. 261. ibid. pag. 866.

Difficilis autem reſpiratio dicitur, quae longe majori cum molimine fit, quam in corpore ſano quieſcente & vigilante obſervatur; tunc enim adeo lenta & quieta eſt, ut vix advertatur. Notum enim eſt ex Phyſiologicis, reſpirationem vitalem & ſanam fieri abſque voluntatis imperio, nam & homine inſcio & dormiente pergit; interim tamen ad hanc reſpirationem vitalem accedere poſſe alias cauſas, voluntatis imperio ſubditas, quae longe violentiori pectoris dilatationi in inſpiratione, ejuſdemque arctationi in exſpiratione, ſerviunt. Plurimi enim muſculi & ſatis validi, quamvis ſimul & aliis uſibus inſerviant, ex voluntatis imperio tamen & reſpirationi operantur *(c)*, cumque illi & majores & fortiores ſint his, qui reſpirationem vitalem faciunt, poſſumus pro lubitu reſpirationem augere, minuere, imo & integre ſiſtere. Ubi ergo in febribus ob minus facile dilatabilem pulmonem, vel difficiliorem tranſitum ſanguinis per pulmonalem arteriam moleſtiſſimus anxietatis ſenſus (vide §. 631.) oritur, omni molimine reſpirationis has reſiſtentias ſuperare nititur homo, atque omnium illorum muſculorum actionem in auxilium adhibet; tuncque difficilis reſpiratio dicitur, quae ſemper ſupponit pulmonis minus facilem dilatabilitatem in parte aërea, vel ſanguinis per arteriam pulmonalem tranſmittendi immeabilitatem, vel & majorem celeritatem motus ſanguinis per vaſa pulmonis, vel plura ex his aut omnia ſimul. Novimus enim, ut omnis ſanguis, corde dextro contentus, per pulmonem rapido motu tranſire poſſit in cor ſiniſtrum, requiri pulmonis in parte aërea dilatabilitatem, unde in foetu alias vias ſanguini ex uno cordis cavo in alterum tranſeunti natura paravit, quae deinde in homine nato & reſpirante obliterantur: ubi ergo ſpaſmodice contracto pulmone in aſthmaticis ejus facilis dilatabilitas impeditur; vel in morbis inflammatoriis pulmonis ſanguis per ultimas arteriae pulmonalis anguſtias tranſire nequit; vel in animalibus caeteroquin ſanis, valido corporis motu accelerata circulatione, major copia ſanguinis intra idem tempus per pulmonem tranſire debet; tunc majori molimine perficitur reſpiratio, omnibus illis muſculis voluntariis agentibus, qui ad placidam & ſanam reſpirationem non requiruntur.

Apparet hinc ratio, quare πνεῦμα πρόχειρον vocaverit *Hippocrates (d)* difficilem reſpirationem, ac ſi ſtrangularetur homo; tunc enim validi pectoris motus obſervantur, ſic ut ſingulis inſpirationibus ſtragula, aegrorum talium corporibus incumbentia, attollantur; unde quaſi manifeſtam reſpirationem vocavit, quia in ſanis & quieſcentibus vix ullus pectoris motus apparet, dum reſpirant. Alibi vocavit πνεῦμα μετέωρον *(e)*, reſpirationem ſublimem, quando coſtis ſuperioribus valido nixu elevatis totum pectus attolli videtur. Ubique autem damnavit in morbis acutis difficilem reſpirationem, dicens: *Quibuſcunque in febribus non intermittentibus ſpirandi difficultas fit, & delirium, lethale (f).* Semper ergo eo pejor & lethalior morbus erit, quo reſpiratio fuerit difficilior & frequentior; dum miſeri, aeque ac ſani homines poſt validos curſus, anhelant, & omni molimine pulmonem dilatare nituntur.

Ap-

(c) H. Boërhaave Inſtit. §.621. 622. (d) Prorrhet. Lib. I. Text. XXIV. Charter. Tom. VIII. pag. 715. Coac. Praenot. Num. 252. ibid. pag. 806.

(e) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 235. 236.

(f) Aphor. 50. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 167.

Apparet tunc ille motus pinnarum naſi, ut nempe naribus diductis major copia aëris adhuc hauriri poſſit, ſicque pulmo magis dilatari. Funeſtum hoc ſignum adeſt tunc imprimis, quando, fractis jam viribus, nec erecto in lecto corpore ſedere amplius poſſunt aegri, neque validis muſculorum voluntariorum nixibus adjuvare valent ſuffocatam fere reſpirationem. Dum equi rapidiſſimo curſu exerciti anhelant, apparet evidentiſſime pinnarum naſi motus, & ſolito major narium diductio: unde & veterinarios equis nares diſcindere legitur (g), ut facilius aërem inſpirare poſſint.

Verum, cum dolor circa vitalia viſcera, & partes, quae illis adjacent, reſpirationem impedit, malum ſignum eſt; & in acuta pleuritide ſaepe ſe ipſos ſuffocant aegri, dum ob doloris acerbitatem pectus dilatare nequeunt: unde tunc, ſanguine, a capite per venas redeunte, non potente ſe commode evacuare in cor dextrum plenum, ob impeditum defectu reſpirationis liberum per pulmones tranſitum, encephalon a diſtentis ſanguine vaſis comprimitur; hinc hebetes & ſemiſopiti ſaepe aegri in peſſima pleuritide jacent, vix amplius de dolore conquerentes, dum interim celerrima & difficilis reſpiratio ſummum diſcrimen notat. Hinc forte *Hippocrates* monuit (h) frequentem reſpirationem dolorem ſignificare, vel inflammationem in locis ſupra ſeptum tranſverſum. Optime tamen notavit *Galenus* (i), reſpirationem laedi, ſi doleant aliae etiam partes, quae in reſpiratione debent moveri; unde & hepate, ventriculo, liene &c. inflammatis & dolentibus, idem contingere monuit. Unde generalius in Coacis (k) axioma habetur: *Reſpiratio, quae frequens & parva eſt, inflammationem & dolorem in locis principalibus ſignificat*.

Verum & inordinata reſpiratio funeſti ominis eſt. Talis autem vocatur, quando non eodem modo peragitur, ſed nunc longe validior fit, mox iterum obſcurior. Talis fuit *reſpiratio rara, magna per tempus, & rurſus breviſpira* (βραχύπνοος) (l) in muliere phrenitica, quae vigeſima prima die morbi obiit, & cui ad finem uſque reſpirationem magnam & raram fuiſſe *Hippocrates* dicit. Similem reſpirationem & in alio aegro (m), qui vigeſima quarta die phreniticus obiit, notavit. Unde & talem reſpirationem delirium ſignificare, aut & convulſionem, dixit (n). Ad reſpirationem inordinatam pertinet & illa, quando valida inſpiratio eſt, exſpiratio parva; & contra, ſi parvam inſpirationem valida exſpiratio ſequatur (o), vel ſaltem quae ob magnum molimen, quod aegri adhibent, valida videtur, dum diſtentis buccis aërem efflant; quales aegros alibi (ἐμφυσῶντες) efflantes vocavit (p). Huc etiam pertinet illa, quae *duplicata introrevocatione, quaſi ſuperinſpirantibus* aegris fit (q). Talis reſpirationis ſpecies in plorantibus pueris adeſt (*ſnikken*) &

(g) Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 467. (h) In Prognoſticis textu 24. Charter. Tom. VIII. pag. 607. (i) De Reſpirat. diffic. Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. VII. pag. 233. (k) Num. 261. Charter. Tom. VIII. pag. 866.

(l) Lib. III. Epidem. aegrot. 15. Charter. Tom. IX. pag. 209.

(m) Ibid. aegrot. 16. pag. 210. (n) In Prognoſt. textu 24. Charter. Tom. VIII. pag. 607. In Coacis Praenot. Num. 261. Ibid. pag. 866.

(o) Ibid. in Coacis. (p) Ibid. Num. 67. pag. 856.

(q) Ibid. Num. 261. pag. 866.

quandoque in aegris occurrit: ſic in *Philiſco (r)*, qui ſexto die periit, ad finem uſque reſpirationem fuiſſe magnam & raram, velut revocanti (ὥσπερ ἀνακαλουμένῳ) notatur. Videtur & ſimilem reſpirationis anomaliam alibi πνεῦμα προσκόπτον vocaſſe (*ſ*); quem locum *Celſus (t)* hoc modo vertit: *Quorum faucibus in febre illiditur ſpiritus, inſtat his nervorum diſtentio*. Luctuoſa autem & gemebunda ſpiratio, quam pariter in morbis acutis damnavit *Hippocrates (u)*, huc etiam referenda videtur.

Damnavit & frigidam reſpirationem, tanquam lethalem; fervidam autem, quae aërem exſpiratum quaſi incendit (vide §. 739.) & fuliginoſam, etiam lethalem dixit, ſed minus tamen, quam frigidam *(x)*. In textu quidem habetur πυρετώδες; verum cum nullus hujus verbi ſenſus eſſet in hoc loco, & frigidae reſpirationi opponatur, videtur legendum eſſe πυρῶδες. Frigida autem reſpiratio gangraenam jam in pulmone eſſe docet, adeoque certiſſime lethalis: fervida vero, ſummum ardorem circa vitalia viſcera deſignat, adeoque ſummum quidem periculum notat, non tamen adeo abſolute mortem inſtantem, ac quidem frigida reſpiratio.

Laſſitudo quo vehementior, debilitas major. Spontaneas laſſitudines morbos denunciare, dixit *Hippocrates (y)*, quae ſaepe obſervatae, dum inflammatoria ſanguinis ſpiſſitudo nata ad morbos acutos diſponit. Ubi ergo ingens laſſitudo adeſt, ſanguinis immeabilitas jure metuitur, imprimis in morborum initiis: in fine enim exhauſto per morbum corpore, & imprimis poſt validas evacuationes, a mero defectu laſſitudo & debilitas naſcuntur. Videantur illa, quae in Capitulo *de Debilitate Febrili* dicta fuerunt.

Jactatio corporis frequentior. Haec eſt illa δυσφορία in morbis, qua aegri ſitum corporis continuo mutant, ut moleſtiſſimae anxietatis levamen habeant; quae peſſimum ſemper ſignum dat; cum contra facile morbum ferre inter optima ſigna habeatur. Videantur, quae circa hanc rem habentur in Capitulo *de Anxietate Febrili*.

Decubitus in dorſum, extenſis membris, frequentior. Bonum ſignum eſt in morbis, ſi ſic decumbant aegri, uti ſolent ſani *(z)*. Qualis autem ſanorum decubitus ſit, ibi deſcribit, uti alia occaſione in Commentariis §.211. memoravi, ubi de naturali unione partibus vulneratis concilianda agebatur. Optimum enim eſt, ut aegri in alterutrum latus decumbant, manibus, collo, cruribuſque parum reductis, ſic enim plurimi ſani cubant. Quo autem magis a naturali ſanorum dormientium ſitu recedit aegri decubitus, eo pejus ſignum in morbis. Ubi ergo reſupinus in dorſum decumbit aeger, talem ſitum habet, qualem cadaver propria gravitate ſola acquirit, adeoque reſolutionem virium oſtendit. Uti enim optime notavit *Galenus (a)*, non omnes muſculi otioſi ſunt in dormientibus, ſed quidam agere pergunt, dum ſa-

(r) Epidem. 1. aegrot. 1. Charter. Tom. IX. pag. 99. (ſ) Aphor. 68. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 178. (t) Lib. II. cap. 7. pag. 64. (u) Aphor. 54. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 256. (x) Coac. Praenot. Num. 261. Charter. Tom. VIII. pag. 866. (y) Aphor. 4. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 46.

(z) Hippocrat. in Prognoſt. textu 13. & ſeq. Charter. Tom. VIII. pag. 600.

(a) Lib. II. de Motu muſcul. cap. 4. Charter. Tom. V. pag. 386. 387.

Digitized by Google

ſanus homo dormiens alterutri lateri incumbit: ſi enim cadaver humanum in tali ſitu poneretur, ilico vel in dorſum vel in ventrem prolaberetur, prout huc illucve ſua gravitate vergeret. Sic videmus moribundos reſupinos jacere, & in ultimo mortis agone omnes extendere artus, ac ſi directo hoc omnium vaſorum per artus diſtributorum ſitu humorum motus per illa adhuc juvare vellent: adeoque patet, talem aegrorum decubitum notare, quod morbus in mortem tendat. Patet ergo ratio, quare *Hippocrates* (*b*) talem decubitum damnaverit; & pejorem adhuc dixerit, ſi corporis trunco declives aegri verſus pedes delabantur, vel manus, collum, cruraque inaequaliter diſperſa & nuda habuerint, ore hiante aſſiduo dormiant, vel ſupinis jacentibus crura multum contracta & disjuncta fuerint, aut proni in ventrem cubaverint, niſi per ſanitatem ſic aſſueverint; vel denique, dum morbus viget, continuo erecti in lecto reſidere velint. Omnia enim haec quamplurimum a ſanorum decumbentium habitu & ſitu diſtant.

Rationis, affectuum, quo uſus perturbatior. Vel plebi notum eſt, peſſimum ſignum eſſe, ſi aegri conſuetis animi affectibus careant, vel omnino oppoſitis afficiantur. Si enim de uxore, liberis, amicis, nulla amplius aegris cura ſit, fato jam perditos (*veege menſchen*) dicunt omnes; & contra magnam ſpem ſanationis concipiunt, ſi de his ſolliciti fuerint, quae amaverant ſani. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* damnaverit ferox ab homine moderato reſponſum; uti etiam, ſi aegri praeter conſuetudinem aliquid facerent, vel aliquid in animum inducerent prius non conſuetum; vel contra a conſuetis non afficerentur: uti alia occaſione, dum de delirio febrili agebatur, in Commentariis §. 702. dictum fuit. Deſignat enim, per morbum mutari jam naturalem ſtatum ſenſorii communis, a quo ratiocinium animique affectus pendent.

Appetitus magis proſtratus, digeſtio moleſtior. Primum indicatum in cura generali febrium, §. 598. memorata, erat, ut vitae ejuſque viribus conſuleretur; conſtititque ex illis, quae ad §. 599. dicta fuerunt, ad hanc indicationem requiri cibos & potus fluidos, facile digerendos, & putredini omni adverſos &c. Verum optima etiam talia ingeſta nihil proderunt, ſi non ſuperſit tantum de viribus, ingeſta mutantibus in naturam noſtram, ut poſſint haec aſſumta retineri, ſubigi, & diſtribui per corpus. Ubi ergo appetitus adeo proſtratus eſt, ut quaevis etiam alimenta aegri abhorreant, vel aſſumta ilico evomant, vel ab iiſdem gravetur corpus, & anxietas magna oriatur; tunc nihil inde emolumenti haberi poterit, & quotidie magis magiſque deterentur vires per morbum, adeoque non poterit aeger ſufficere ad coctionem & criſim uſque. Simul etiam ex his ſymptomatibus novimus, viſcera, quae alimentis aſſumendis, retinendis, digerendis &c. ſerviunt, per morbum in ſuis functionibus magnopere laeſa eſſe; adeoque appetitus deletio & digeſtio moleſta nocebunt tanquam ſignum & cauſa.

Urina rubicundior. Caloris interni ſignum dare urinae rubedinem §. 673. dictum fuit: verum probatum fuit §. 675., caloris augmentum in febribus ortum debere violentiori partium fluidarum in ſe mutuo, in vaſa, horumque in

(*b*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 601. & ſeq.

Digitized by Google

in illas attritui; adeoque, quo urina rubicundior fuerit, eo major attritus ille praegreſſus fuit, uti & calor. Omnia ergo illa mala, quae §. 100. & 689. enumerata fuerunt, praevidentur; & praecipue humorum degeneratio in acrimoniam putridam, & tenerrimorum vaſorum deſtructio. Patet hinc ratio, quare inter ſigna futuri delirii *Hippocrates (c)* recenſuerit urinas non ſubſidentes, praerubras, cum ſuſpenſis.

Craſſior, turbidior, cum ſedimento minori. Uti enim dictum fuit ad §. 731., talis urina quam maxime a conditionibus urinae ſanae recedit, adeoque magnam humorum mutationem per febrim factam oſtendit. Cum autem urina contineat aquam ſanguinis, ſalem ejus jam acriorem & alcalino proximum, oleum ſanguinis pariter jam acrius factum & putrefacto proximum, terramque tenuem, ſatis volatilem, valde attritam *(d)*; patet tunc craſſiorem fieri urinam, dum his contentis ſaturatior eſt. Verum quo validior febris fuerit, eo major attritus & degeneratio ſalium & oleorum ſanguinis in majorem acrimoniam adſunt, adeoque eo major copia talium, quae per urinam debent exire de corpore. Omnia autem haec, ſi urinae in febribus permiſta manent intime, rubicundam urinam faciunt, diverſa coloris intenſitate, pro varia imprimis olei ſanguinis, acrioris jam redditi, admiſtione. Si vero tanta ſit contentorum urinae copia, vel diluentis vehiculi in urina penuria, ut illa, quae in urina ſoluta haerent, aequabiliter ſuſtineri nequeant, turbatur urina & opaca redditur, citius vel ſerius pro varia contentorum copia & indole, & majori minorive frigoris gradu, cui talis urina exponitur. Videmus enim hyemali ſub frigore ſanorum urinam turbari & craſſam fieri, quae tamen, aucto tantum calore, iterum limpida & tenuis redditur. Idem etiam aeſtivis caloribus, per ſudores diſſlata ſanguinis aqua, contingit, dum ſic rubra & acris urina redditur, quae quandoque ſatis cito turbida & opaca fit; affuſa vero aqua calida, redit pelluciditas; vel etiam, ſi poſtea dilutior & calida urina addatur: unde ſaepe mirantur ignari, dum urinam, veſperi ante ſomnum emiſſam, turbidam mane redditam vident, atque paulo poſt iterum pellucidam, cum recens & calida urina illi admiſcetur. Dum autem ſecedunt illa, quae ſoluta manere nequeunt in urina, ſi liquido, cui innatant, ſpecifice graviora fuerint, fundum petent citius vel ſerius pro vario ponderis exceſſu; ubi vero idem cum liquido continente pondus habent, vel major cohaeſio ſit partium liquidi, quam ut ab his particulis excuſſis ſeparari poſſint, tunc manebunt in eodem loco, neque ſubſidebunt particulae excuſſae, ſed opaca & turbida manebit urina. An forte per validum attritum ſic diviſa fuerunt haec omnia in minimas moleculas, ut aucta ſuperficie minuatur proportionalis gravitas? certe argentum vivum, fluidum ponderoſiſſimum, per ignem diviſum in minima, per aëra volitat. Deſignat ergo talis urina validum attritum particularum fluidarum ad ſe mutuo & ad vaſa, ſolidarum partium corporis detritum, adeoque minimis & tenerrimis vaſculis magnam vim inferri, humores corporis per morbum plurimum degenerare a ſanitatis legibus, ſalſque & olea acriora reddi, & majori hinc copia per urinam expelli, ſimulque diluenti & tenuiſſima parte humores deſtitui. Unde

(c) In Prorrhetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 719.
(d) H. Boerhaave Inſtitut. §. 375.

de apparet magnum diſcrimen in febribus continuis putridis, quod talis urina indicat.

Patet hinc ratio, quare *Galenus* (*e*) dixerit: *Quod ſi turbida* (*urina*) *ſit, qualis veterinorum* (ὑποζυγίων) *apparet, crudis vocatis humoribus refertas quidem venas eſſe indicabit, non vero quieſcere circa illos naturam, ſed valide concoquere*. Laudat deinde celerem ſeparationem craſſi a liquido; & ubi ſubſidentia alba laevis & aequalis eſt, tunc naturam crudos humores ſuperaturam indicabit, ſin minus, contrarium. Deinde addit univerſalem hanc regulam: *Verum omnium turbidarum urinarum generalis nota tibi ſit ſeparatio, vel cito, vel tarde facta, aut omnino nulla*. Prima optimum ſignum dat, ſecunda minus bona, tertia peſſima.

Turbidae autem illae urinae vel eminguntur tales, vel redduntur pellucidae & paulo poſt turbantur, taleſque permanent, quod ſaepius in his febribus contingit. Vocavit *Hippocrates* (*f*) has urinas ſubjugales, quia in equis, vaccis, & ſimilibus animalibus talis urina naturaliter obſervatur; atque ſequenti modo deſcripſit in *Philini uxore*, quam decimo quarto die a puerperio febris prehenderat: *Undecimo die morbi minxit urinam confertim copioſam, craſſam, albam, quale quid ex urinis ſubſidentibus fit, quando returbantur; multo tempore relicta non ſubſidebat. Color & craſſities ſimilis erat ſubjugalium. Talia mejebat, qualia ego vidi*. Tales autem urinas ubique damnavit; non enim apparent niſi in febribus, quae periculoſis ſymptomatibus ſtipantur. Capitis dolores praeſentes, vel mox adfuturos, poſt ſimiles urinas monuit alibi (*g*). Et in *Prognoſticis* (*h*), poſtquam urinam fulvam & tenuem cruditatis ſignum eſſe dixerat, addit, magis lethales eſſe craſſas urinas. Tunc autem imprimis peſſima quaeque exſpectanda ſunt, ſi per plures dies tales maneant, abſque ſubſidentia; ſi enim ſubſidere inceperint, meliora ſperare licet. Sic in *Pericle* (*i*) primo die urinae copioſae albae turbidae aderant, quae ſedimentum non deponebant; ſecunda die craſſae quidem erant, ſed magis ſubſidebant; tertia die jam concoctae multum ſedimentum continebant; & quarta die ſudore calido copioſo perfecte judicatus aeger a periculoſo morbo evaſit.

Tales ergo craſſae urinae cruditatem magnam morbi deſignant in febribus; & validum impetum, quo natura in morbi materiam agit; unde niſi cito mutentur in melius, in acutiſſimis morbis certam perniciem fere demonſtrant; in mitiori morbo longitudinem, & difficilem criſim.

Vel & tenuior, magisque aquoſa. Deſignat enim talis urina, retineri in corpore illa, quae per has vias naturaliter de corpore evacuantur; olea nempe & ſales ſanguinis acriora reddita, magis adhuc nocitura, quia in febre acuta continua putrida omnia citius in corruptelam vergunt, quam in ſanitate. Obſervatur & talis urina quandoque, dum ſanguis inflammatoria denſitate immeabilis redditus aquae, quantumvis copioſae ingeſtae, miſcelam reſpuit,

(*e*) De Sanitate tuenda Lib. IV. cap. 4. Charter. Tom. VI. pag. 121.
(*f*) Epidemicor. I. aegrot. 4. Charter. Tom. IX. pag. 104.
(*g*) Aphor. 70. Sect. IV. ibid. pag. 150. & Epid. VII. pag. 597.
(*h*) Charter. Tom. VIII. pag. 635. (*i*) Epidem. 3. aegrot. 6. Charter. Tom. IX. pag. 301.

Digitized by Google

reſpuit; unde tunc potus aſſumtus ſtatim per urinae vias elabitur. Hinc patet ratio illius aſſerti, quod apud *Hippocratem (k)* habetur: *Mala eſt quoque (urina) quae poſt potum cito mingitur, maxime in pleuriticis & peripneumonicis*. Sic & alibi tenuem & fulvam urinam damnavit, dicens: Quoad autem urina fulva & tenuis fuerit, crudum eſſe morbum ſignificat; ſi vero & morbus longus fuerit, urina vero talis, periculum eſt, ne ſufficere homo non poſſit, quoad concocta ſit urina *(l)*. Videantur & illa, quae de tali urina in Commentariis §. 712. dicta fuerunt.

Parcior, minus retinenda. Ob eandem cauſam damnatur & urina parcior, quia deſignat diluente vehiculo orbum ſanguinem non poſſe ſuppeditare ſufficientem lymphae copiam, per quam ex ſanguine eluuntur acriora. Unde & plerumque parcior talis urina acerrima eſt & ſtranguriosa, continuum & moleſtum mejendi conatum efficiens. Peſſimum pariter ſignum eſt in his morbis, ſi abſque voluntatis imperio inſciis aegris elabatur urina; tunc enim ſemper inſignis cerebri laeſio per morbum adeſt: unde fere tantum in delirantibus, phreniticis, comatoſis &c. apparet hoc ſymptoma. Monuit hoc *Hippocrates*, dicens: *Quae urinae non recordantibus effluunt, pernicioſae (m)*. Et deinde ſubjungit: *Num ab his mejuntur, ac ſi ſedimentum conturbaveris*: nempe perturbatae & ſubjugalium urinis ſimiles. Et alibi *(n)*: *Quos latet urina procidens, & pudendum contrahitur, deſperati*. Hujus textus aliam tamen lectionem, quae melior videtur, habent *Foëſius* & *Duretus (o)*; loco enim hujus οἷσι λανθάνει τὸ οὖρον προσπῖπτον, καὶ τὸ αἰδοῖον ἕλκονται, ἀνέλπιστοι ſic legunt: Οἷσι λανθάνει τὸ οὖρον προσπῖπτον ἐς τὸ αἰδοῖον, ἐκλύονται ἀνέλπιστοι. Quos latet urina procidens ad pudendum, exſolvuntur deſperati.

Motus quo magis tremuli, tactum refugientes, ludentes, carpentes: Deſignant enim haec omnia, ſenſorium commune affici; unde deliria, convulſiones &c. metuenda ſunt. Videatur de his *Capitulum de Tremore Febrili*; uti & illa, quae in Commentariis §. 702. de his tanquam futuri delirii notis dicta fuerunt. Illud autem ſymptoma, quo aegri tactum quaſi refugiunt, ſolus fere notavit *Hippocrates (p)*, atque πρὸς χεῖρα ἀναΐσσοντες, ad manum exſilientes, vocavit, & male habere monuit. In talibus enim aegris, dum Medicus digitos carpo admovet pulſum exploraturus, manus ſubito reſilit; ſi rogentur, quare manum retrahant, dicunt, ſe hoc neſcire. Videtur tunc in ſenſorio communi tanta irritabilitas eſſe, ut a leviſſima etiam nervorum, in diſſita quamvis parte corporis, mutatione turbetur totum; unde brevi convulſiones inſtare metuendum eſt. Ob eandem cauſam in his aegris oculi lumen refugiunt; quod pariter pernicioſum in morbis ſignum eſſe *Hippocrates* monuit *(q)*.

Oculi quo luctuoſiores. Ad omnia haec attendendum eſt: unde optime Cel-

(k) Coac. Praenot. N. 579. Charter. Tom. VIII. pag. 856.
(l) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 634. 635.
(m) Prorrhet. Lib. I. text. 48. Charter. Tom. VIII. pag. 718.
(n) Coac. Praenot. N. 474. Charter. Tom. VIII. pag. 879.
(o) In Coacas Hippocrat. pag. 363.
(p) In Coac. Praenot. N. 61. Charter. Tom. VIII. pag. 855.
(q) In Prognoſtic. Sentent. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 597.

Digitized by Google

Celſus (r) juſſit, ut *Medicus neque in tenebris, neque a capite aegri reſideat, ſed illuſtri loco adverſus eum, ut omnes notas ex vultu quoque cubantis perſpiciat*. Oculi autem plurima & certiſſima ſigna dare ſolent in morbis: nec mirum, cum & in ſanis animi affectus varios in oculis obſervare liceat, & prima ingruentium morborum indicia ſaepe in oculis appareant. Dum quartanarium paroxyſmus jamjam prehendet, pallor oculorum adeſt; dum in ſyncopen delabetur homo, ſolitus oculorum ſplendor minuitur prius. Ex oculis futurum delirium praeſagire noverat *Hippocrates* (vide Commentaria §. 702.). In debilitatis, poſt morbos praegreſſos, hominibus primum renaſcentium virium indicium major oculorum vigor dare ſolet. Unde non ſine ratione dixit *Hippocrates* (ſ), *Oculi ut valent, ita totum corpus*. Peſſimum ergo ſignum in morbis eſt, ubi depravatur naturalis ille oculorum nitor & ſplendor, qui ab aequabili vaſorum impletione, & aſſidua tenuiſſimae lymphae irroratione, qua oculi detergentur, pendet. Unde in moribundis ſicci, ſqualidi & pulverulenti apparent: obvolitantibus enim in aëre pulviſculis brevi deturparentur oculi, niſi frequenti palpebrarum nictatione, & tenuiſſimae lymphae ablutione, depurarentur continuo. Hinc circa mortem, & defectu illius liquidi, & dum inſenſiles jam & hebetes jacent aegri, non detergentur illae ſordes, ſed accumulantur, & luctuoſiſſimam inſtantis jam mortis imaginem exhibent; vulgo etiam fatale hoc ſignum diſtinguente, dum dicunt (*het geſigt is gebrooken*) abolito jam viſu, aegros conclamatos eſſe.

Unde *Hippocrates* (t) pro malis & pernicioſis ſignis habuit, *ſi oculi pervertantur, aut alter altero minor ſit, vel alba fuerint rubra, aut livida, vel venulae nigrae in illis ſint, aut ſordes circa oculos appareant, aut ſublimiores vel prominentes* (oculi) *vel admodum cavi facti, vel ſupercilia curva, aut rigida maculoſa, aut viſus ſqualidus & ſine ſplendore* &c. Similia & *in Coacis* (u) habentur; ubi & additur, *ſi circa oculos tenuem concretionem albam habeant* (αἰγίδα λεπτὴν), qualis pellicula, ab inſpiſſatis & collectis humoribus nata, viſum obſcurans in moribundis ſaepe apparet. Hinc etiam dixit alibi (x): *Oculus hebeſcens* (ἀμαυρούμενον) *pravum, & fixus & caliginoſus malum*. Contra vero pro optimo ſigno habuit oculorum nitorem in morbis; unde dixit (y): *Oculorum puritas, & alba illorum ex nigris vel lividis pura fieri, criticum. Si igitur cito depurentur* (oculi), *celerem criſim ſignificat; ſi tarde, tardiorem*.

Quandoque etiam accidit, ut aegri vultus moerorem exprimat, interdum cum lacrymis, aliquando & ſine eis, licet nondum tamen adeo ſqualidi oculi appareant: ſi rogetur triſtitiae cauſa, negat ſe triſtem eſſe. Peſſimum ſemper hoc ſignum eſt, quod aliquoties in aegris vidi. Inter mala autem ſigna recenſuit etiam *Hippocrates* (z), *ſi per ſomnos, palpebris non commiſſis, aliquid ex albo ſubappareat, neque ex diarrhoea aut purgantis potione hoc factum fuerit, neque aeger hoc modo dormire ſolitus ſit*. Admodum enim lethale hoc ſignum eſſe monuit. Uti etiam *ſi in febre non intermittente, la-*

(r) Lib. III. cap. 6. pag. 130. (ſ) Epidemicor. 6. Charter. Tom. IX. pag. 505. (t) In Prognoſt. Sentent. 10. Charter. Tom. VII. pag. 597. (u) N. 219. Ibid. pag. 864. (x) In Prorrheticis Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 73. (y) In Coacis N. 218. Ibid. 864. (z) In Prognoſticis Sentent. 11. Charter. Tom. VIII. pag. 599. & Aphor. 52. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 285.

bium, palpebra, ſupercilium, aut oculus, aut naſus pervertatur; ſi non videat, ſi non audiat, imbecillo jam aegro. Si quid horum acciderit, mors proxima eſt (*a*).

Involuntariis lachrymis humidiores. Hae ſunt illae lacrymae, quae in moribundis toties apparent; unde & Poëtae media in morte natantes oculos dixerunt. Damnavit has *Hippocrates* (*b*), quando abſque cauſa lacrymis madent oculi: ſi enim audito mortis periculo, vel cara dum pignora vident, illacrymentur aegri, bonum potius ſignum eſt, cum ſolitis tunc moveantur animi affectibus. Unde alibi (*c*) *in acutis, male habentibus aegris, voluntarias lacrymas bonas dixit; involuntarias vero malas.* Imo non tantum in febribus, verum etiam in aliis morbis idem obtinere monuit (*d*). Unicum tamen excepit caſum, in quo lacrymae involuntariae futurae criſeos, per narium haemorrhagiam, ſignum dant; ſi nempe tales lacrymas alia peſſima ſigna non comitentur. Ita enim habet (*e*): *Quibus in febribus acutis, maxime in ardentibus, invitae effluunt lacrymae, illis ſanguinis e naribus profluvium exſpectandum eſt, ſi & reliqua pernicioſa non habuerint: male enim habentibus non haemorrhagiam, ſed mortem portendunt.* Monuit autem *Galenus* (*f*) Medicos, ne perterreantur, licet talem aegrum delirare & ſubſilire viderint, ſi una cum lacrymis involuntariis alia ſigna futurae haemorrhagiae narium adſint; ut capitis dolor, qui antea non adfuerat, colli & cervicis tenſio & dolor, faciei palpitatio, oculorum rubedo &c. Tunc enim omnia haec humorum ſurſum tendentium indicia eſſe dixit. Imo adeo indubitatum ſignum dare lacrymas illas involuntarias tunc credidit, ut afferat in tali caſu, *Quod ſi inviti illacrymentur, aut ſplendores ſe cernere ſibi videantur, aut manus admoveant naribus, velut ſcalpentes, tunc jam non adfore, ſed adeſſe ſanguinis fluxionem conſpicies.*

Haec ſunt illa praecipua ſigna, ex quibus concludimus; febrim acutam continuam putridam admodum periculoſam eſſe, & in mortem tendere. Quo autem plura ex peſſimis his ſignis ſimul adſunt, eo pejorem & lethaliorem morbum eſſe, ſatis patet. Simul etiam apparet, quod prognoſis in his morbis non adeo pendeat ab intellectis cauſis, ſed certa habeatur ex ſignis laeſarum functionum, quae docent majorem vel minorem receſſum morbi a ſanitatis conditionibus.

§. 735. SEd ubi ſomnus difficilis & male cedens, puſtulae purpureae, vel lividae corpus deturpant, hypochondria tenſa & inflata, fere moritur.

Ubi ſomnus difficilis vel male cedens. Quanta mala vigiliae in febribus

(*a*) Aphor. 49. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 166. In Prognoſtic. Sentent. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 600. (*b*) Ibid. Sentent. 10. pag. 597.
(*c*) Epidem. 6. Textu 21. Charter. Tom. IX. pag. 380.
(*d*) Aphor. 52. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 168.
(*e*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 75. (*f*) Lib. II. Method. Medic. ad Glaucon. cap. ultimo. Charter. Tom. X. pag. 366.

Digitized by Google

bus faciant, ad §. 708. dictum fuit, unde & patet, quantum boni a placido & pacato ſomno in morbis exſpectandum ſit. Praecipua enim ſpes in eo conſiſtit, ut blando ſomno refecti aegri moleſtias morbi facilius tolerare poſſint, ſicque ſufficere ad criſim vel ſolutionem morbi uſque. Ubi autem ſomnus difficilis eſt, & turbulentus, cum terrore ſaepius excitantur aegri, vel, licet profundo ſomno demerſi jacuerint, evigilantes tamen inde nullum levamen ſentiunt, ſed potius auctam corporis defatigationem, & majorem debilitatem percipiunt; hinc in anguſto ſpes eſt, & fere ſemper lethalis eventus morbi erit, & peſſima ſequentur ſymptomata. Unde *Hippocrates* (*g*) turbulentas & ferociſſimas ex ſomno excitationes damnavit tanquam convulſivas: & alibi (*h*) in febribus ex ſomnis pavores aut convulſiones malas pronunciavit: quin imo univerſale hoc axioma practicum poſuit (*i*); *Quo in morbo ſomnus laborem facit, lethale, ſi vero juvet ſomnus, non lethale*.

Puſtulae purpureae vel lividae corpus deturpant. Quam mali ominis in morbis ſint tales puſtulae, pluribus demonſtratum fuit ad §. 723., ubi de exanthematibus febrilibus agebatur: ſunt enim quaſi necroſes, & gangraenoſam morbi indolem denotant. Notandum tamen, has puſtulas rite diſtinguendas eſſe a maculis illis purpureis & lividis ſaepe, quae in ſcorbuticis corporibus in levibus etiam febribus quandoque apparent. Sed maculae illae ſcorbuticae magis irregularis figurae ſunt, & latiores plerumque, & ex ſignis ſcorbuticae cacochymiae praegreſſae, & abſentia malorum ſymptomatum, cognoſci poterunt.

Hypochondria tenſa & inflata. Quid proprie praecordiorum, ſive hypochondriorum nomine Veteres Medici intellexerint, in Commentariis §. 701. dictum fuit; patuitque tunc, cardiam vocatam, hypochondria ſtricte dicta, & epigaſtrium huc referri, ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c. continentur. Videtur *Hippocrates* in morbis ſemper ſollicite obſervaſſe, quomodo ſe haberent hypochondria, atque inde plurima praeſagia tam ad ſalutem, quam interitum, deduxiſſe. Univerſalem autem hanc regulam practicam tradidit. *Optimum quidem hypochondrium eſt, ſi doloris expers, & molle ac aequabile, & in dextris & in ſiniſtris. Inflammatum autem, vel dolorem adferens, aut tenſum, aut dextrum a ſiniſtro varium, aut contra ſiniſtrum a dextro, haec omnia attendere oportet* (*k*). In Coacis autem Praenotionibus (*l*) addidit, *ſignum morbi mali moris eſſe, ſi hypochondrium inflammatum, inaequaliter ſe habens, aut dolens fuerit*. Prae reliquis autem damnavit, ſi inflammatorio tumore attollerentur haec loca; & merito, cum viſcera hic locata peſſime affecta eſſe hoc demonſtret; & vel ſubita mors, vel periculoſa admodum ſuppuratio, in his locis tunc metuenda ſint: atque ideo dixit: *Tumor autem durus & dolens in hypochondrio peſſimus quidem, ſi totum hypochondrium occupaverit: ſin vero in altera tantum parte fuerit, minus periculoſus, qui in ſiniſtra. Verum ſignificant tales tumores in initio quidem, periculum eſſe mortis brevi futurae; ſi vero febris vigeſimum diem ſuperet, nec tumor* inte-

D 2

(*g*) Prorrhetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 779. (*h*) Aphor. 67. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 177. (*i*) Aphor. 1. Sect. II. ibid. pag. 43.
(*k*) Hippocrat. in Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 610.
(*l*) N. 280. ibid. pag. 867.

intérea ſubſidat, in ſuppurationem vertitur (*m*). Monuit tamen, quandoque in primo talium morborum circuitu, narium haemorrhagiam accedere, & plurimum prodeſſe, unde juſſit, ut attendat Medicus, an aegri capite doleant, aut viſus hebetudinem percipiant; quae ſanguinis per nares effluxuri ſigna ſunt. Hypochondrii enim tenſionem, tam in dextra quam ſiniſtra parte, inter ſigna futurae narium haemorrhagiae numeravit (*n*): ſed & ſimul diſerte monuit, talem tenſionem tunc ſine dolore & inflammatione eſſe. Patet ergo, hypochondriorum tenſionem ſemper malam eſſe, ſi dolor ſimul adſit; licet quandoque, imprimis in junioribus, ſalutaris narium haemorrhagia in morbi initio infauſtum omen avertat.

Minus quidem periculoſos agnovit *Hippocrates* (*o*) tumores hypochondriorum molles & expertes doloris, & qui digito preſſi cedunt; flatulenti enim illi videntur eſſe: &, ſi hypochondria ſtricte dicta occupent illi tumores, in ventriculo aut inteſtino colo videntur haerere potiſſimum. Unde & alibi (*p*) dixit: *At in dextris ſublati tumores, qui magna quidem ex parte molles ſunt, maximeque prementi ſi quid ſubmurmurarit, non admodum maligni exiſtimandi ſunt*. Unde videri poſſet, ac ſi hypochondria tenſa & inflata non ſemper pro peſſimis ſignis habenda forent. Verum hic concurſus plurimorum lethalium ſignorum conſideratur, cui ſi talis inflatio & tenſio hypochondriorum jungatur, merito mortem inſtare concluditur. Fit enim tum vel a putrefactis humoribus elaſticam materiam generantibus; uti etiam a reſolutione ventriculi, & inteſtinorum, unde non amplius dilatantibus cauſis reſiſtunt, ſed miro modo expanduntur; quibus quandoque jungitur inflammatoria diſtenſio hepatis & lienis. Unde etiam in moribundis ſaepe totum abdomen in aequabilem tumorem attollitur: quod & notatur in ultimis illis Aphoriſmis (*q*), qui tamen a multis non habentur pro genuinis. Poſtquam enim plurima alia lethalia in morbis ſigna enumerata fuerunt, ſubjungitur. *Interituris ſigna haec manifeſtiora fiunt, & ventres attolluntur & inflantur*. In Commentariis autem ad hunc locum *Charterius* caſum narrat pueri, cui quartana febris in acutam & continuam verſa fuerat: miſero huic ante mortem abdomen inflabatur, & poſt mortem aperto abdomine flatus cum ſono erupit: procul dubio elaſtica materia, per putredinem genita, abdominis cavum implente. Patet ergo ratio, quare hypochondria tenſa & inflata in continuis putridis pro lethali ſigno habeantur.

§. 736. CUratio ante tradita pro indicantium varietate, ſymptomatum vehementia, aegri conditione, ſtatuque morbi variata nihil ſingularis requirit.

Curatio febrium generalis deſcripta §. 598., atque poſtea ſequentibus paragraphis fuſius explicata, pariter hic locum habet, adeoque ibi dicta ſufficient.

(*m*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 612.613. Coac. Praenot. Num. 251. ibid. pag. 567. (*n*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 60. & in Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 652. (*o*) Ibid. pag. 614. (*p*) Epidem. 4. Charter. Tom. IX. pag. 328. (*q*) Sect. VIII. Aphor. 19. Charter. Tom. IX. pag. 351.

Digitized by Google

cient. Ut autem generalis haec febrium curatio ſingularibus caſibus applicari poſſit, debet ſimul cognoſci, quaenam functionum laeſiones adſint, & qualis degeneratio ſolidarum & fluidarum partium obtineat; inde enim indicantium varietas naſcitur. In ſynocho putrida (videantur dicta ad §. 730.) novimus a naturali ſtatu plurimum degenerare humores; quandoque in ſpiſſitudinem inflammatoriam tendere, aliquando etiam in nimiam diſſolutionem vergere; adeoque & morbum, quamvis nomine eundem, ſaepe diverſam omnino medelam requirere. Duplex enim genus talium febrium obſervatur, utraque continua, utraque humores corrumpens, & laedens fere omnes corporis functiones. Una, inflammationem validam comitem habens, in craſſioribus humoribus & majoribus vaſis haeret; calorem magnum, pulſum durum, & initio ſaltem morbi ſatis validum habet; & ſanguinis miſſionem, clyſmata refrigerantia, diluentia, attenuantia &c. in curatione requirit. Verum aliud talium febrium genus obſervatur, in quo non deprehenditur tanta mutatio in craſſioribus corporis noſtri liquidis, ſed videtur in tenuioribus longe humoribus tunc vitium haerere: neque tales febres adeo inſignis calor comitatur, neque inflammatoriae ſpiſſitudinis ulla ſigna adſunt; imo ſaepe ſolvuntur in morboſam tenuitatem liquida craſſiora. Interim tamen ſubita virium proſtratio has febres comitari ſolet, & anomala quandoque adſunt ſymptomata; unde has febres malignas ſolebant vocare Medici, quae latenter adeo, abſque rapido impetu, turbabant omnia. Docuit obſervatio, talia remedia tunc profuiſſe, quae aromatica penetrabili virtute languentes vires erigerent, & per ſudores, vel auctam ſaltem diaphoreſin, expellerent de corpore latens illud malignum, epidemico contagio ſaepe ſuſceptum; uti in peſte & febribus peſtilentialibus dictis obſervatur. Unde haec remedia Alexipharmaca vocaverunt: qualia imprimis ab omni aevo laudata fuerunt, ruta, ſcordium, angelica &c., in quibus penetrabile aroma adeſt; dum ſimul non adeo magnus metus eſt, ne per horum ſtimulos nimis augeatur febrilis motus; imprimis ſi aquae infuſa potentur. In hoc febrium genere venae ſectio, clyſmata, & ſimilia debilitantia nocerent potius. Verum dum talis medela adhibetur illis febribus, quae inflammatoriam ſanguinis denſitatem comitem habent, omnia in pejus ruunt; uti ſuo tempore toties doluit *Sydenhamus*. Maligna enim febris non omnium dierum morbus eſt, & longe frequentiores febres inflammatoriae obſervantur; ſive inflammatoria ſanguinis denſitas ante febrim praeexſtiterit, ſive febrili impetu diſſipata ſanguinis parte tenuiori, & inſpiſſata reliqua, nata fuerit. Summo enim aegrorum diſcrimine in omnibus morbis acutis fere malignitatem illam crepabant quondam Medici, & cardiacis & alexipharmacis calidiſſimis utebantur. Unde *Sydenhamus* (r), qui generoſo auſu ſolus fere ſe huic torrenti oppoſuit, non dubitavit dicere, quod malignitatis illud vocabulum humano generi ipſa inventione pulveris pyrii lethalius fuerit, dum illas imprimis febres malignas vocarent Medici, in quibus intenſior prae caeteris inflammationis gradus aderat. Attentus tamen ad omnia morbi phaenomena Medicus facile diſtinguet febres, inflammationis participes, ab aliis illis continuis putridis, quae ob anomala ſymptomata,

(r) In Schedula monitoria de novae febris ingreſſu pag. 681.

mata, ſubitam debilitatem, & ſimul remiſſiorem caloris gradum plerumque, malignae vocantur. Cum autem praecipuus curationis cardo in illo imprimis verſetur, ut juſto moderamine febrilis impetus regatur, ne nimis incitetur vel torpeat; videantur illa, quae de hac re in Commentariis §. 609. 610. 611. in cura generali febrium dicta fuerunt. Cum etiam & ſymptomatum vehementia, uti tunc notatum fuit, nimii impetus febrilis ſignum det, & imprimis caloris intenſitas, patet, ad haec praecipue attendendum eſſe.

Pro varia autem aegri conditione quoad aetatem, ſexum, temperiem &c. quandam in cura diverſitatem requiri, nemo dubitat: verum & de his in Commentariis §. 602. & reliqua cura febrium generali, abunde dictum fuit; uti etiam de illis, quae varium morbi ſtatum, in aſcenſu, ſummo vigore, deſcenſu, ſpectant. Adeoque ex illis febrium continuarum putridarum curatio petenda erit.

§. 737. **H**As dixit συνόχους Vetuſtas, Continentes Schola, quia nulla in his fervoris remiſſio: συνεχεῖς vero, ſive continuas (727.), quae Continuae remittentes.

Continua febris proprie vocanda erat illa, cujus omne tempus tantum una acceſſio erat a principio ad ſolutionem uſque, uti in Commentariis §. 727. dictum fuit. Illas hodie Continentes ſcholae Medicae vocant, ſive συνόχους, uti uſu obtinuit, de quibus jam actum fuit. Ubi vero notabilis remiſſio & exacerbatio obſervatur in febre, licet caeteroquin continua fuerit, tunc vocatur συνεχὴς, ſive continua remittens. Apud Veteres tamen Medicos συνέχεις πυρετοὶ latiori ſignificatione ſumptae fuerunt; imo & videntur hoc nomine vocaſſe quandoque illas febres, quae hodie σύνοχοι dicuntur, uti ex *Galeno* (*ſ*) patet, qui ſic habet: *Continuae & intermittentis nomine bifariam Veteres uti videntur. Continuas namque febres appellant interdum quidem omnes, quae ad integritatem* (ἀπυρεξίαν) *non deſinunt. Interdum vero non omnes, quae ad integritatem febris non deſinunt, ſed illas ſolas praecipue, quae ad judicium uſque nullam permutationem ſortiuntur. Ita vero & intermittentes interdum quidem illas ſolas nominant, quae ad integritatem deſinunt; interdum vero quae ad integritatem non deſinunt, ſed inſignes faciunt particularium acceſſionum mutationes in principium, incrementum, vigorem & remiſſionem.* Addit deinde, quod juniores Medici nonnulli febres illas, quae nullam inſignem mutationem ſortiuntur, vocaverint non continuas (συνεχεῖς) ſed continentes συνόχους; illas vero ſolas, quae ad integritatem non deſinunt, ſed remittunt tamen & denuo exacerbantur, continuas (συνεχεῖς) dixerint. Veteres vero Medici has febres continuas remittentes vocaverunt quandoque continuas, quandoque & intermittentes. Ubi enim cum continentibus hodie dictis febribus comparabant, vocaverunt intermittentes, & contra ſi conferebant cum illis febribus, quae ad

(*ſ*) Commentar. 3. in Lib. I. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 86.

ad integritatem deſinunt, dixerunt continuas: ſunt enim inter continentes febres & intermittentes quaſi mediae.

Haec monenda videbantur, ne confuſio quandoque naſceretur illis, qui Medicinae addiſcendae incumbentes Veterum Medicorum monumenta evolvunt.

FEBRIS ARDENS.

§. 738. Quas inter Cauſas, ſive Ardens dicta febris meretur ſingulatim diſcuti ob frequentiam, diſcrimen, ſanandi laborem.

Ab inſigni ardore, quo affliguntur aegri hac febre decumbentes, febris ardens vocatur; unde & καῦσος, ἀπὸ τοῦ καίειν, ab urendo, dicitur. Ad continuarum remittentium ſpeciem autem reducitur febris ardens proprie vocanda, quia manifeſtas exacerbationes habet, neque continuo tramite abſque mutatione ad criſin uſque decurrit, uti in ſynochis ſive continentibus febribus obſervatur. Illud enim omnes, qui de ardente febre ſcripſerunt, auctores agnoſcunt. Sic *Celſus* (*t*) de curatione febris ardentis agens monet, *in ipſis acceſſionibus oleo & aqua aegrum refrigerandum eſſe* &c. *Si pituita in ſtomacho coiit, inclinata jam acceſſione, vomere cogendus eſt*. Et *Galenus* (*u*) dixit, quod *exquiſita febris ardens, quum omnia alia ſervet accurate tertianae indicia, eo ſolo differt, quod neque cum rigore invadat, neque ad integritatem deveniat*. Pariter & *Hippocrates* plurimis in locis de febre ardente agens meminit exacerbationum, quae diebus paribus vel imparibus fiunt, uti poſtea dicetur. Quamvis enim ob caloris intenſitatem & aliae febres ardentes dici poſſent (*x*), & quandoque revera ab auctoribus, recentioribus imprimis, ſic vocentur febres continentes, cum in illis calor digitum tangentem quaſi pungens (vide §. 731.) ſaepe percipiatur; imo & *Hippocrates* (vide Commentaria §. 558.) febrim, ubi vehementiſſima eſt, πῦρ, id eſt, ignem vocare conſueverit; obtinuit tamen hodie uſu febris ardentis nomen dare febri continuae remittenti, quam urens fere calor & reliqua ſymptomata, ſequenti paragrapho enumeranda, comitantur.

Ubi ergo febres intermittentes, quotidiana & tertiana imprimis, prolongatis vel & duplicatis paroxyſmis, nullum tempus a febre liberum relinquunt, poſſunt in febrem ardentem & periculoſiſſimam mutari; unde dixit *Hippocrates* (*y*): *Quae febres non intermittentes tertio quoque die vehementiores fiunt, periculoſiores; quocunque autem modo intermiſerint, citra periculum eſſe ſignificat.*

(*t*) Lib. III. cap. 7. pag. 134.

(*u*) De Criſib. Lib. II. cap. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 415.

(*x*) Galen. ibidem.

(*y*) Aphor. 43. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 161. & in Coac. Praenot. Num. 113. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

Digitized by Google

ficat. Tale videtur fuiſſe illud genus febrium, quod ἡμιτριταῖον a pleriſque Medicis appellari dixit *Celſus* (z), nempe alterum illud tertianae genus, *longe pernicioſius, quod tertio quidem die revertitur, ex octo autem & quadraginta horis fere ſex & triginta per acceſſionem occupat (interdum etiam vel minus vel plus, neque ex toto in remiſſione deſiſtit, ſed tantum levius eſt.* Patet autem illam hemitritaeam *Celſi* eſſe tantum tertianam protractam adeo, ut vel nulla, vel exigua admodum, intermiſſio fiat; verum, uti ſtatim dicetur, hemitritaea *Galeni* a tali febre diſtinguitur. Si jam tertiana duplicata fuerit, ſic ut ſecundo die novus paroxyſmus accedat, reſpondens illi, qui quarto die ſequetur, talibus paroxyſmis protractis duplex tertiana in continuam remittentem facile vertetur; videturque *Celſus* (*a*) tertianam duplicatam ſub quotidianae nomine deſcripſiſſe, imo etiam quotidianam febrim cum continenti fere confudiſſe; ſic enim habet: *Quotidianae vero variae ſunt &c. Rurſus aliae ſic deſinunt, ut ex toto ſequatur integritas: aliae ſic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quaedam reliquiae maneant, donec altera acceſſio accedat: ac ſaepe aliae vix quidquam aut nihil remittunt, ſed ita, ut coepere, continuant. Deinde aliae fervorem ingentem habent, aliae tolerabilem: aliae quotidie pares ſunt, aliae impares; atque invicem altero die leniores, altero vehementiores &c.*

Illas autem febres continuas remittentes, ex tertianarum paroxyſmis productis & duplicatis natas, quae tertio quoque die exacerbantur, maluit *Galenus* vocare τριταιοφυεῖς ſive tertianarias, quam hemitritaeas, quia ad tertianae naturam accedebant, & fere ad intermiſſionem perveniebant (*b*). Hemitritaeam autem febrim dixit illam, quae ex quotidiana febre continua, id eſt remittente quidem ſed non penitus intermittente, & tertiana intermittente fit (*c*), illamque febris ſpeciem ſolam ſic vocandam voluit, quia pro altera ſui medietate tantum tertiana eſt, cum febres continuae remittentes, ex tertianae paroxyſmis duplicatis & productis natae, totam tertianae naturam habeant. Videtur imprimis ideo haec adeo ſollicite diſtinxiſſe, quia quotidianarum febrium ortum ex pituita putri, tertianarum vero ex bile flava deducebat (*d*), ideoque in curatione ad diſtinctas harum febrium cauſas attendendum volebat, licet ex binis his miſtis unus exſurgeret morbus, hemitritaea nempe febris. Imo non improbabile videtur, quandoque & acutam continuam cum tertiana vel quotidiana intermittente miſceri poſſe, ſicque alia febris hemitritaeae ſpecies eſſet, & quidem peſſima, dum continua febris uno tramite pergeret, alternis interim diebus, vel ſingulis, novus paroxyſmus febris intermittentis accedens omnia mala augeret. Videtur & talem continuae febris cum intermittente complicationem notaſſe *Galenus* (*e*), ubi de febribus compoſitis & inter ſe mixtis agit; ſic enim habet: *Febres quidem complicantur maxime cum aliis ejuſdem generis, vel unius ſpeciei cum aliis ejuſdem ſpeciei; eſt vero, quod & differentes (complicentur). Nam quotidia-*

nae

(z) Lib. III. cap. 3. pag. 116. (*a*) Ibidem. (*b*) Galen. Comment. 2. in Lib. VI. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 410. De Febribus Lib. II. cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 128. 129. (*c*) Galen. de febribus Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 135. (*d*) Ibid. cap. 3. & 4. pag. 129. 130. (*e*) De Criſibus Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VIII. pag. 416.

nae tertianis, & bis quartanis; & ejuſdem ſpeciei inter ſe plerumque complicantur. Sic ut quandoque tres quartanae periodos (id eſt quartanam triplicatam) idem homo habeat. Sed hos quidem cognoſcere, non eſt omnino difficile. Quandoque vero aliqua ex intermittentium genere cum continua complicatur, difficillimam & vix explorabilem faciens mixtionem. Credo autem me aliquando, quamvis rarius tamen, talem febrim ardentem obſervaſſe, in qua tertia quaque die exacerbatio manifeſta erat, dum interim continua febris intermedio die pergeret, & augeretur continuo. Mira forte videbitur multis & vix credibilis talis complicatio, qua diſtinctae adeò febrium ſpecies ſimul unitae decurrerent, neque ſe mutuo turbarent: ſed vidi hominem quartana laborantem pleuritide valida correptum fuiſſe, quam febris acuta inflammatoria comitabatur; interim tamen toto hujus pleuritidis decurſu quartana febris typum ſuum ſervans ſtato tempore adoriebatur, nec novo morbo hoc adveniente, nec venae ſectionibus aliiſve remediis, ad pleuritidem ſanandam adhibitis, turbata.

Triplex ergo videtur fuiſſe febris ſpecies, cui hemitritaeae nomen datum fuit. Tertiana nempe, quae paroxyſmos adeo protractos habebat, ut vel nulla vel parva admodum intermiſſio obſervaretur; haec erat *hemitritaea Celſi*: quo & referri poterit illa, quae ex tertianae duplicatae paroxyſmis productis fiebat continua remittens febris. *Hemitritaea Galeni*, quae ex complicatione quotidianae continuae & tertianae intermittentis fiebat. Denique illa hemitritaea, quae ex unione febris acutae continuae & tertianae naſcitur. Quamvis autem tres illae hemitritaeae omnes periculoſae ſint, prior tamen mala, pejor ſecunda, peſſima tertia ſpecies haberi poterit.

Cum ergo frequentiſſima ſit illa conſtitutio epidemica, quae intermittentibus febribus producendis favet; & autumnales intermittentes, ſi maturius ingrediantur, duplicatis & productis paroxyſmis febres continuas remittentes ſaepe faciant (vide Commentaria §. 727.); patet ratio frequentiae talium morborum; ſimulque ex dictis colligitur, quare periculoſae ſint tales febres, & difficulter ſanentur; quod tamen in ſequentibus adhuc magis patebit.

An ergo omnis febris continua remittens nomen febris ardentis meretur? certe multae tales febres, quamvis ſemper difficiles ſint, non adeo ſaevis ſymptomatibus ſtipantur, adeoque ſimpliciter febres continuae remittentes tunc vocabuntur. Febres tamen, a quibus pauci moriebantur, & plurimi evadebant, ardentes vocavit *Hippocrates* (*f*); notans interim autumno ſequente, obortis imbribus, magis lethales fuiſſe. Ardentem calorem, una cum ſiti inexplebili, pro ſignis pathognomicis febris ardentis poſuit *Galenus* (*g*). Verum de his & reliquis ſymptomatibus primariis, quae febrim ardentem comitantur, ſequenti paragrapho dicendum erit.

(*f*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 64.
(*g*) Commentar. 3. in Lib. III. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 271.

§.739. **H**Ujus ſymptomata primaria, Calor ad tactum fere urens, inaequalis diverſis locis, ad vitalia ardentiſſimus, (in extremis ſaepe remiſſior, imo aliquando frigus), ipſum aërem exſpiratum incendens; ſiccitas in cute tota, naribus, ore, lingua; Reſpiratio denſa, anheloſa, cita; Lingua ſicca, flava, nigra, exuſta, aſpera; ſitis inexplebilis, ſaepe ſubito ſublata; faſtidia cibi, nauſea, vomitus; anxietas, inquietudo, laſſitudo ſumma; Tuſſicula, vox clangoſa; delirium, phrenitis, pervigilium, coma, convulſio, diebus imparibus exacerbationes.

Calor ad tactum fere urens &c. Ab inſigni ardore febris haec nomen habet: qualis autem appareat calor, tangenti tales aegros Medico, in Commentariis §. 731. dictum fuit; mordax nempe & moleſtus una cum ſiccitate, non vero humidus & vaporoſus, qualis in vigore febrium intermittentium, aliiſque febribus mitioris indolis, apparet. Unde dixit *Aretaeus* (*b*) in febre ardenti eſſe ignem aridiſſimum & acerrimum, atque aegros omnia frigida attrectare, parietem, veſtem, pavimentum &c., ut moleſtiſſimum calorem leniant. Raro autem aequabiliter tantus calor per totum corpus diffunditur, & non niſi in talium febrium initio; bonum enim ſignum eſt in morbis, uti ad §. 698. dictum fuit, corpus aequabiliter calidum & molle eſſe; in febre autem ardente omnia fere peſſima ſigna apparere ſolent, unde circa vitalia viſcera ſummus aeſtus, & circa extrema corporis calor remiſſior, vel & aliquando frigus, percipitur. Cum enim calor febrilis a magno motu partium ex corde, & magna reſiſtentia vaſorum contra cor oriatur, auctis illis reſiſtentiis, dum per calorem liquidiſſima diſſipantur & reliqua maſſa ſiccatur (vide §. 689.) non poterit ſanguis ad extrema corporis debita copia & impetu propelli, adeoque minuetur in his locis calor; & dum immeabilis jam fere redditus ſanguis per vaſa & viſcera cordi vicina tantum movetur, frigus in extremis aderit, peſſimo ſemper omine. Unde internarum partium ſummum ardorem, una cum externarum frigore, inter ſymptomata febris ardentis recenſuit *Hippocrates* (*i*).

Cum autem, impedito ſanguinis motu per plurima vaſa corporis, tanto celerior trajectio fiat per vaſa adhuc libera, &, quamdiu vita durat, ſanguis per pulmonem ex corde dextro in ſiniſtrum pelli debeat, rapidiſſimo motu ſanguis, liquidiſſima ſua parte orbatus jam & denſior, per pulmonaris arteriae anguſtias tranſibit; adeoque ingens erit attritus, & calor ſummus in pulmone naſcetur. Cum autem aër citiſſime caleſcat, hinc fervido pulmone receptus, dum inſpiratur, calidiſſimus apparebit, dum exſpiratur; uti optime percipitur, ſi dorſo manus ori & naribus aegrorum admoto excipiatur aër inter exſpirandum expulſus, qui tunc moleſto calore offendit, ac ſi calido de fornace egrederetur. Hoc ſenſu dicitur aër exſpiratus incendi: imo *Aretaeus*

(*b*) De cauſ. & ſign. morb. acut. Lib. II. cap. 4. pag. 16.
(*i*) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 622. De morbis Lib. I. cap. 32. ibid. pag. 548.

taeus (*k*) non dubitavit dicere, quod febre ardente laborantes ignem exſpirent (πῦρ ἐκπνέουσι).

Siccitas in cute tota, naribus, ore, lingua. Inter caloris febrilis effectus (vide §. 689.) ſiccitas numerata fuit: cum ergo ſummus in febre ardente aeſtus ſit, patet & partes corporis, quae naturaliter humidae ſunt, exſiccari debere. Fit autem haec ſiccitas partim ob difflatam ſanguinis partem tenuiſſimam & aquoſam per calorem febrilem; partim etiam, quia reliquus ſanguis immeabilis dum haeret in vaſis majoribus, illa diſtenduntur, & vicina minora comprimunt: unde in talibus aegris cutis ſicca & aſpera apparet, quia vaſa ſanguinea ſubcutanea immeabili ſanguine repleta comprimunt tenerrima exhalantia, ſimulque deficit tenuis in ſanguine latex: idem jam in oculis, naribus, ore, lingua verum eſt. Hinc uti in Commentariis §. 100. dictum fuit, dixit *Hippocrates*, ſiccitate perire illos, qui ex febre ardente intereunt.

Reſpiratio denſa, anheloſa, cita. Tria in reſpiratione conſiderantur, inſpiratio, exſpiratio, & tempus medium inter inſpirationem & exſpirationem; quod tempus quietem vocavit *Galenus* (*l*), dum explicaret, quaenam proprie diceretur denſa reſpiratio. Uti enim denſas oleas aut vites plantari dicitur, quum minimum a ſe mutuo diſtant; & contra raras vocemus, ſi magnum inter illas ſpatium relictum ſit; ſic etiam tali ſenſu denſam reſpirationem intelligendam eſſe voluit. *Quum enim ipſa reſpiratio ex contrariis motibus per quietes diſtinctis compoſita ſit, denſam ipſam reddet brevitas quietum, raram vero longitudo.* Denſitas ergo, vel raritas reſpirationis tempus illud intermedium reſpicit; celeritas vero vel tarditas proprie ad inſpirationem & exſpirationem pertinet. *Quemadmodum enim motui propria ſunt celeritas & tarditas, ita & quantitati quietum raritas & denſitas* (*m*). Magna autem & parva reſpiratio variam dilatationem ſpirabilium organorum demonſtrat. Reſpiratio ergo, quae denſa & cita eſt, celeritatem inſpirationis & exſpirationis, & exiguum ſimul inter binos hos contrarios motus intervallum denotat. Anheloſa vero difficultatem & moleſtiam, qua hi motus peraguntur, ſignificat, de qua re videantur illa, quae ad §.734. dicta ſunt. Cum autem tantus circa vitalia ardor ſit, & ſanguis rapidiſſime per pulmonem moveatur, ſimulque ſummo aeſtu exaſſatus difficulter per pulmonaris arteriae anguſtias tranſeat; patet ratio, quare miſeri hi aegri tam cito & tanto cum molimine reſpirent, ut nempe gratum refrigerium attracti aëris percipiant; & ſanguini per pulmonem viam expediant.

Lingua ſicca, flava, nigra, exuſta, aſpera. In homine ſano lingua & omnes oris interni partes perpetuo madent; ubi autem febris ardentis immani aeſtu torretur corpus, omnia haec loca ſiccari incipiunt: unde *Hippocrates* inter illa phaenomena, quae in febre ardenti obſervantur, etiam linguae ſiccitatem & aſperitatem numeravit (*n*) pluribus in locis. Minimorum enim vaſculorum exhalantium extrema, in ſuperficie linguae poſita, ex-

 ſucca

(*k*) De Curatione morbor. acutor. Lib. II. cap. 3. pag. 100.

(*l*) De Reſpir. diffic. Lib. I. cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 221. (*m*) Ibidem.

(*n*) Hippocr. de Morbis Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. VII. pag. 548. & Lib. II. de Morbis cap. 25. ibid. pag. 576. & Lib. III. de Morbis cap. 6. ibid. pag. 584.

ſucca jam & arida emoriuntur; vel & immeabilibus liquidis infarcta, & impetu vitalis liquidi a tergo urgentis protruſa, extra linguae ſuperficiem eminent, & ſordes illas dictas in lingua conſtituunt, quae flaveſcunt, dein fuſcae fiunt, imo & nigreſcunt ſaepe penitus, exſuccis & gangraenoſis redditis horum vaſculorum extremitatibus. Ubi jam ſimul ingens ſiccitas adeſt, aſpera & ſcabra lingua redditur, peſſimo ſemper omine, quia inde novimus, oeſophagi, ventriculi, & inteſtinorum ſuperficiem ſimiliter ſe habere: adeoque difficillimum ingreſſum fore liquidis aſſumtis, cum & abſorbentium venularum oſcula exſiccata & corrugata aditum denegent, dum interim ſummus aeſtus & ſanguinis exaſſatio liquidi diluentis magnam copiam requirant. Videtur & notaſſe *Aretaeus* (o), quod lingua interiorum corporis conditionem deſignet, imprimis ſi obſcurus textus ſecundum ingenioſam *Celeberrimi Petiti* emendationem legatur (p): tunc enim *Aretaeus*, poſtquam dixerat, in ardenti febre linguam & aſperam & ſiccam & nigram eſſe, addit: *ἥδε γὰρ τὰ ἔσω πάντα σημαίνει: haec enim (lingua) omnia interna ſignificat*. Unde ſimul apparet, ſordes illas in lingua apparentes non debere originem ſuam fuliginoſis halitibus; ex ventriculo ſurſum aſcendentibus & linguae accretis, uti olim docuerunt Medicorum ſcholae. Hunc errorem optime carpſit *Helmontius* (q), dicens: *Non eſt ergo linguae ariditas, cruſtataque ejus ſordes, in febribus effectus, ſive indicium exhalationis e ſtomacho (etiam potum non coquente) ſurſum delatae: ſed eſt defectus laticis deturpati, vel egeſtate penurioſi*. Primam autem ſanationis ſpem in peſſimis illis morbis inde colligimus, ſi incipiat aliquid humidi in lingua apparere, tunc enim cruſtae illae, ex emortuis vaſorum extremis natae, incipiunt humeſcere, tumere, elevari, & vi vitalium humorum appulſorum ſeparari a partibus vivis & ſecedere; perfecte ut in gangraenae ſeparatione fit. Accidit tunc ſaepe, ut lingua prius ſicca & aſpera quidem, neque tamen nigreſcens, cruſtam elevet, quae incipiens ſeparari a ſuppoſitis linguae partibus, atrum colorem induit; ſed ſub hac cruſta, & inter fiſſuras hinc inde apparentes, manifeſta tunc apparet humiditas laeto omine; tuncque talis linguae nigritudo, quae ſimul humida eſt, minime mala eſt, ſed optimam ſpem facit eodem modo, ac gangraena corruptae partes maxime nigreſcunt, dum a vivis partibus incipiunt ſeparari. Ex modo dictis videtur patere ratio, quare *Hippocrates* (r) de febre ardente agens dixerit: *color linguae primo quidem tempore, qualis eſſe conſuevit, verum valde ſicca eſt; procedente vero tempore induratur, & exaſperatur, & craſſeſcit, & nigreſcit. Si ſane per initia haec contingant, celeriores judicationes fiunt, ſi poſterius, tardiores*. Succeſſivas enim mutationes linguae ſic deſcribit; cumque ultimo craſſeſcere & nigreſcere linguam dixerit, atque inde judicationis futurae ſignum ſumſerit, neque ſiccam tunc eſſe addiderit, qualis primo tempore morbi erat; videtur admodum probabile, ſimul tunc humeſcere linguam, dum craſſeſcit & nigreſcit: ubi enim aridae illae cruſtae humeſcere incipiunt & attolli, craſſior lingua apparet non tantum, verum & aegri ſaepe tunc queruntur, linguam quaſi tectam incumbente lana & mole au-

(o) De Curatione Morbor. acut. Lib. II. cap. 3. pag. 100. C. (p) Ibidem in notis uti & pag. 255. (q) In Capitulo *Latex humor neglectus* Num. 28. pag. 305.
(r) De Morbis Lib. III. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 584.

auctam apparere. Quamdiu enim magna illa ariditas in lingua manet, nulla judicationis ſpes eſſe poterit. Confirmatur ulterius haec opinio ex illis, quae leguntur *in Coacis* (ſ), ubi ſimilia fere habentur ac in loco modo citato, & dein ſequentia: *Progreſſu autem temporis lingua exaſperatur, & liveſcit, & rumpitur: lethale. Si vero valde nigreſcat, in decimo quarto die criſim futuram ſignificat. Periculoſiſſima eſt nigra & (χλωρὴ) cum virore pallida.* Valde enim nigram criſim ſignificare dicit, dum nempe humida ſimul eſt, uti ex modo dictis patet; nigram vero periculoſiſſimam, ſi ſicca ſimul ſit. Niſi enim ſic explicetur haec praenotio, bina contraria aſſererentur.

Sitis inexplebilis, ſaepe ſubito ſublata. Ubi de ſiti, tanquam ſymptomate febrili, actum fuit (vide §. 636.), conſtitit, ſiccitatem, liquorum immeabilitatem, acrimoniam ſalſam, oleoſam, bilioſam, alcalinam, & putrida excrementa viarum primarum, ſitis cauſas eſſe. Verum in febre ardente magna ſiccitas adeſt, uti demonſtratum fuit; & diſſipata parte tenuiſſima ſanguis immeabilis redditur. Praeterea per calorem adeo intenſum (vide §. 689.) ſales & olea ſanguinis acriora redduntur, & in putredinem vergunt: corrumpitur bilis, quae tunc ventriculum & vicina loca alluit, & putrida excrementa in viis primis facit. Patet ergo, omnes ſitis cauſas in febre ardente concurrere; unde etiam calorem urentem cum ſiti intolerabili pro ſignis pathognomicis febris ardentis habuit *Galenus*, uti paragrapho praecedenti dictum fuit. Raro ergo invenitur febris ardens, quin ſimul intenſa adſit ſitis; niſi ſimul cerebri affecti ſigna adfuerint. Unde dum *Hippocrates* (t) in febribus ardentibus, quas deſcribit, dixit, non adfuiſſe vehementem ſitim, ſimul addit, aegros ab initio comatoſos fuiſſe; & in exacerbationibus, oblivionem, exſolutionem, & vocis defectum adfuiſſe: quae omnia docent, cerebri actiones turbatas ac oppreſſas fuiſſe adeo, ut, licet ſitis cauſae adeſſent, mens tamen ſitim non perciperet. Dixit alibi (u) *Hippocrates*, quod illi, *quos in febribus ardentibus plerumque leviter proritant tuſſes aridae, non admodum ſiticuloſi ſint*: monuit autem *Galenus* in Commentariis ſuis ad hunc Aphoriſmum, hujus tuſſiculae irritatione irrigari magis loca, adeoque hanc cauſam eſſe, quare minus ſiticuloſi ſint aegri; quod admodum probabile videtur. Ubi vero per febris intenſitatem, aut encephali vaſis ſanguine immeabili infarctis, turbantur cerebri functiones, ſitis ſaepe ſubito tollitur, quamvis omnes ſitis cauſae in corpore maneant, imo & augeantur ſaepe. Peſſimum autem ſignum talis ſitis deletio merito habetur, uti conſtat ex illis, quae ad §. 637. dicta fuerunt.

Faſtidia cibi, nauſea, vomitus. Peſſimarum febrium, inter quas ardens fere primum locum occupat, commune attributum eſt, ſimul & ſemel omnes fere corporis functiones laedere: non mirum ergo ſi & depraventur illae, quae cibis recipiendis, retinendis, digerendis &c. inſerviunt. Imprimis autem haec ſymptomata febri ardenti junguntur, quia per calorem auctum adeo omnia in putredinem tendunt; & omnium maxime bilis, uti docent in his mor-

(ſ) Num. 230. Charter. Tom. VIII. pag. 865. Tom. IX. pag. 271. &c.

(t) Epidemic. Lib. III. Charter. Tom. IX. pag. 169.

(u) Aphor. 34. Sect. IV. Chart.

morbis halitus oris foetidus, ſapor faſtidioſus, ſitis inexplebilis, linguae ſordes, alvi fluxus olidiſſimus &c. Frequentiſſimam autem hanc in febribus nauſeae & vomitus cauſam eſſe, patet ex illis, quae ad §. 642. 1. dicta fuerunt. Accedit, quod cum tantus ardor in hoc morbo circa praecordia ſaepe deprehendatur, hepar, ventriculus, vel alia vicina viſcera inflammata ſaepe ſint; unde iterum eadem mala fieri poterunt, uti *in Capitulis de nauſea & vomitu* demonſtratum fuit. Prae reliquis autem faſtidiunt tales aegri carnes, ova, piſces & ſimilia, quae ſponte ſua in putredinem vergunt; & ſolam fere aquam, & acida vel aceſcentia, expetunt. Aliquando tamen & accidit, quod quaevis oblata reſpuant, peſſimo omine; uti *Hippocrates* (x) monuit accidiſſe in febribus illis continuis, quas nunquam intermittere dixit, ſed tertianae typum referre exacerbationibus alterno die accidentibus; quae ergo ardentes merito vocari poterunt, cum eaſdem violentiſſimas & maximis comitatas laboribus dixerit: notat autem, quod has febres *maximum & perpetuum ſignum comitabatur, quod cibos omnes plerique averſarentur, iiſque maxime, quibus caetera quoque pernicioſa exiſterent.*

Anxietas, inquietudo. Reſpiratio denſa, cita, & anheloſa, quam in febre ardente obſervari modo dictum fuit, notat difficilem tranſitum ſanguinis per arteriae pulmonalis fines, adeoque & una aderit anxietas, uti patet ex illis, quae ad §. 631. dicta fuerunt. Verum & ſimile malum circa hepar ſaepe in febre ardente naſcitur, dum ſanguis ſummo illo calore exaſſatus per venae portarum anguſtias tranſire nequit; adeoque altera anxietatis cauſa habetur. Praeterea *in Capitulo de Anxietate Febrili* probatum fuit, bilem corruptam, circa praecordia collectam, peſſimam quandoque anxietatem producere poſſe; quod cum pariter in febre ardente obtineat, patet, quare anxietas & irrequieta illa corporis jactatio, in hoc morbo fere ſemper adſint; uti *Hippocrates* in Epidemicorum libris notavit pluribus in locis. Malum autem ſignum in his morbis eſſe docuit, dicens: *Tertianariae* (τριταιοφυέες) *febres cum anxietate, malignae* (y).

Laſſitudo ſumma. Quando homines poſt nimios motus, & imprimis non conſuetos, toto corpore dolent, ac ſi contuſi fuiſſent, & ſimul prae nimia defatigatione languent, ſumma laſſitudo adeſſe dicitur. Ubi autem in febribus ſimilis moleſtiae ſenſus adeſt, notat, rapidiſſimo motu humores agitari, vel etiam inflammatoria denſitate immeabilem redditum ſanguinem difficulter per ultimas arteriarum anguſtias tranſire, uti in Commentariis §. 734. dictum fuit. Verum ex ante dictis patet, talia in febre ardente obtinere, unde & *Hippocrates* (z) ſummam laſſitudinem inter febris ardentis ſymptomata numeravit, quam οστοκόπον vocavit, quando ad oſſa uſque corpus quaſi conquaſſatum dolet. Ubi ergo talis moleſtae laſſitudinis ſenſus in febre ardente eſt jam ab initio, & diu perſtat, novimus, inflammatoriam ſanguinis ſpiſſitudinem adeſſe; quae diu perſeverans, & per morbum aucta quotidie, poſtea difficillime reſolvi poterit: ſed, ſi aegri ab his morbis evaſerint, mutatio illius ſpiſſi in pus, ejuſdemque metaſtaſis ad varia corporis loca, exſpe-

(x) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 46. 50.
(y) Coac. Praenot. Num. 33. Charter. Tom. VIII. pag 854.
(z) De victu in morbis acutis Charter. Tom. XI. pag. 118.

ſpectanda ſunt. Ob hanc cauſam forte dixit *Hippocrates (a)*: *Laſſitudine per febres laborantibus, ad articulos, ac maxime circa maxillas, abſceſſus oriuntur*. Patebit autem poſtea §. 741. in febribus ardentibus non raro parotides naſci.

Tuſſicula. Illam ardentem febrim comitari ſtatim vidimus, quando de ſiti in hoc morbo inexplebili agebatur. Poteſt autem fieri talis tuſſicula, dum vaſa ſanguinea pulmonis, immeabili ſanguine nimis diſtenta, turgent, & veſiculas aëreas pulmonis ſic comprimunt, ut illarum ſuperficies ad ſe mutuo atterantur, tunc enim irritans & ſicca talis tuſſicula aderit, qualis in peripneumonia obſervatur. Notavit autem *Hippocrates (b)*, quod febris ardens in peripneumoniam tranſire amet, & quod tunc pauci effugiant; adeoque tuſſicula ab hac cauſa orta peſsimum ſignum daret. Sola major ſiccitas pulmonum in parte aërea tali tuſsiculae cauſam dare poſſet. Praeterea obſervavit *Sydenhamus (c)* in febribus continuis quandoque aegros per totum morbi decurſum moleſta tuſsi vexari; credidítque illam fieri, dum, tumultuante in febribus ſanguinis motu, per vaſa exhalantia in aëreum cavum pulmonis, vel etiam per diapaedeſin, humores quidam tenues & diffluentes exprimerentur, quae exquiſito ſenſu praeditam tracheae membranam irritarent continuo: fatetur interim, quod non multum timuerit hoc ſymptoma. Tales videntur fuiſſe illae tuſſes, quas *Hippocrates (d)* in febribus ardentibus ſe obſervaſſe teſtatur, dicens: *Tuſſes quidem febrium erant comites, ſcribere autem non poſſum laeſionem, vel utilitatem, quae a tuſſe fiebat*.

Vox clangoſa. Haec eſt illa ὀξυφωνίη κλαγγώδης, quam *Hippocrates (e)* damnavit; atque adeo lethale hoc ſignum habuit *Hollerus*, uti in Commentariis §. 609. β. dictum fuit, ut neminem ſervatum ſe vidiſſe teſtetur, qui talem vocem edebat. Fit autem dum prae ſumma ſiccitate areſactis faucibus vox non tranſit per mollia & humida loca, ut in ſanis fit; ſed reſonat, ac ſi per tubam metallicam ſiccam & glabram expelleretur. Verbis non adeo bene deſcribi poteſt, qualis illa vox ſit, ſed qui ſemel illam in aegris audiverit, poſtea facillime diſtinguet.

Delirium, Phrenitis, pervigilium, coma, convulſio. Omnia enim haec cerebri affecti ſigna ſunt; & patuit ex illis, quae in horum ſymptomatum febrilium hiſtoria dicta fuerunt, & poſtea adhuc dicenda erunt, ubi de phrenitide agetur, in febre ardente tales cauſas exiſtere; vel, licet non adfuerint in initio, per febrim ipſam & intenſum calorem produci, unde omnia haec mala ortum ducere poterunt. Hinc etiam paſsim *Hippocrates in Epidemicis*, & aliis pluribus locis, inter febris ardentis ſymptomata haec recenſuit.

Diebus imparibus exacerbationes. Exquiſitam febrim ardentem omnia ſervare indicia exquiſitae tertianae ex *Galeno* dictum fuit ad §. 738.; & tantum differre, quod nec cum rigore invadat, neque ad intermiſsionem perfectam deveniat; atque haec fuit ratio, quare febris ardens non inter ſynochos ſive continentes febres, verum inter continuas remittentes, numeretur. Febres

(*a*) Aphor. 31. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 152.
(*b*) D: Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 622.
(*c*) Sect. I. cap. 4. pag. 83. (*d*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 50.
(*e*) In Prorrhet. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 732.

bres etiam tertianariae τριταιοφυεῖς dictae, & hemitritaeae, quae pariter ad ardentem febrem referuntur, ſi malis illis ſymptomatibus, modo enumeratis, ſtipentur, omnes diebus imparibus exacerbationes habent. Unde videtur ſemper aliquid de genio intermittentium febrium adeſſe in febre ardenti, atque ideo ſaepe, dum diutius protrahuntur tales febres, poſtea in intermittentes mutantur; imo, uti antea dictum fuit, febres intermittentes, epidemice graſſaturae, dum aeſtivis menſibus mature prodeunt, ſaepe ſub hac ſpecie decurrunt. Patebit autem §. 741., quandoque & in febre ardente paribus diebus exacerbationes contingere, & quidem peſsimo ſigno; cum repetitis frequentius novis acceſsionibus magis debilitentur aegrorum vires: verum & tunc tamen plerumque imparibus diebus adſunt exacerbationes, uti v. g. dum quotidiana intermittens, vel tertiana duplicata continuae febri junguntur, vel tales febres productis paroxyſmis nunquam ad integram remiſsionem perveniunt.

§. 740. Cauſa labor nimius, iter longum, aeſtus ſolis, ſitis diu tolerata, uſus calefacientium, fermentatorum, aromaticorum acrium, Veneris nimiae, delaſsatio immodica, maxime aeſtate &c.

Quum febris ardens, uti §. 742. dicetur, pro cauſa proxima agnoſcat cruorem orbatum parte blandiore & liquidiore, hinc inflammationem per univerſum corpus, & vires validiores, patet inter cauſas ejus numerari poſſe omnia, quae difflata tenuiſsima parte ſanguinem inſpiſſant, humoribus majorem acrimoniam conciliant, & ſtimulo ſuo motum augent. A talibus enim ardens febris in ſaniſsimo corpore excitari poterit; omnium maxime, ſi epidemica conſtitutio his febribus producendis faveat. Patet hinc, quare labor nimius, & imprimis in non conſuetis, & longum iter confectum, ardentem febrim faciant, & imprimis valido ſub ſolis aeſtu; uti etiam diu tolerata ſitis: unde etiam febrim ardentem aeſtivo tempore plerumque ex longo itinere & diuturna ſiti fieri dixit *Hippocrates* (*f*), & inter morbos aeſtivos febres ardentes recenſuit (*g*). Similes etiam, ac in textu memorantur, cauſas febris ardentis *Galenus* (*h*) poſuit. Dum aeſtivis ſub caloribus caſtra movere ſaepe coguntur belli duces, & imprimis ſi ſimul adſit aquae penuria, integri quandoque exercitus his febribus affliguntur; unde inter caſtrenſes morbos febris ardens merito numeratur. Inter humores autem corporis inquilinos prae reliquis bilem, tanquam febrium ardentium cauſam, incuſaverunt Veteres Medici. A bile commota febrim ardentem excitari dixit *Hippocrates* (*i*): & bilioſos promptius hunc morbum prehendere monuit alibi (*k*). Lotium quam bilioſiſsimum, eſſe in febre ardenti dixit *Aretaeus* (*l*). Bilem autem

(*f*) De Victu in morbis acutis Charter. Tom. XI. pag. 116. &c.
(*g*) Aphor. 21. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 116.
(*h*) Comment. 2. in Lib. I. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 44.
(*i*) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 622.
(*k*) De Morbis Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. VII. pag. 547.
(*l*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. cap. 4. pag. 16.

autem non acervatam in quibuſvis corporis partibus, ſed circa ventriculum & imprimis ejus orificium, ſimaſque jecoris partes (ubi nempe ductus biliarii, pylorus, duodenum inteſtinum &c. ponuntur) collectam, ardentem febrim incendere teſtatur *Galenus* (*m*). Verum per labores nimios, calores aeſtivos, & reliqua in textu enumerata, bilem acriorem & ſemiputridam fieri novimus; adeoque patet ratio, quare febris ardens ab his cauſis naſcatur. Sic obſervatur, poſt fervidiſsimas aeſtates praegreſſas autumnum hemitritaearum febrium feraciſsimum eſſe, omnibuſque talibus aegris bilem corruptam ingenti copia ſurſum vel deorſum prodire, ſive ſponte, ſive per artem hoc factum fuerit. Caeterum de cauſis hic enumeratis actum fuit in Commentariis §.586., ubi de omnibus his, tanquam febrium cauſis ſingularibus, dictum fuit.

§. 741. Decurſus talis, tertio & quarto die ſaepe lethalis; ſeptimum raro tranſit ſi perfecta; ſolvitur ſaepe haemorrhagia, quae ſi tertio vel quarto die parca, lethalis; haec praenunciatur cervicis dolore, temporum gravitate, tenebricoſa caligine, praecordiorum contentione ſine doloris ſenſu, invitis lachrymis ſine lethali ſigno alio, rubore faciei, pruritu narium, optima fit die decretorio; ſolvitur & die decretorio, vomitu, alvo, ſudore, urina, ſputo craſſo; acceſſio die pari peſſima, ſi id ante diem ſextum; urina nigra, pauca, tenuis huic lethalis; lethale ſanguinis ſputum; lethalis ſanguinis mictus; deglutitio laeſa mala; extremorum refrigeratio peſſima; facies rubra & ſudans mala; parotis non ſuppurans exitialis; alvus nimis fluxa lethalis; cum tremore abit in delirium, inde in mortem, tranſit in peripneumoniam ſaepe cum delirio; poſt ingentia alvi tormina quae oritur peſſima; ſolvitur critice cum rigore.

Cum omnis febris deſinat in mortem, ſanitatem, vel alium morbum (vide §. 591.), operae pretium erit videre, quid de vario exitu periculoſiſſimae hujus febris obſervata Medica docuerint, & quaenam mutationes contigerint, dum in bonum vel malum exitum tenderet. Inde enim optima prognoſis haberi poterit, & ſimul hauriri indicatio curatoria, quae indicat, qua methodo & quibus remediis funeſtus exitus hujus morbi caveri poſſit, & contra promoveri illa naturae molimina, quae in ſanitatem tendunt.

Tertio & quarto die ſaepe lethalis, ſeptimum raro tranſit, ſi perfecta. Cum tot & tam maligna ſymptomata febrim ardentem comitentur, uti §. 739. vidimus, nemini mirum videbitur, ſi brevi tempore victa natura ſuccumbat, & moriatur aeger: *Malignae enim febres, & quae cum graviſſimis fiunt ſignis, quarto die vel prius interficiunt* (*n*). Primum autem graviſſimorum morbo-

(*m*) Comment. 1. in Lib. I. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 18.
(*n*) In Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 663. 664.

rum inſultum hoc termino limitavit *Hippocrates*, ſecundum vero ad ſeptimum diem uſque produci monuit, atque intra hoc ſpatium exquiſitam febrim ardentem limitavit *Galenus*. Uti enim antea ad §. 738. dictum fuit, exquiſitae tertianae comparavit febrim ardentem, atque hoc ſolo differre dixit, quod nec cum rigore invadat, neque ad integram remiſſionem perveniat. Unde, uti tertiana exquiſita ſeptem periodis finitur, ita exquiſitam febrim ardentem intra primam ſeptimanam neceſſario judicari dixit (*o*). Velocem autem acutiſſimi morbi decurſum, & funeſtum exitum, ex ſymptomatum numero & vehementia colligimus. *Quum enim morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores* (*p*); atque inde morbos, qui celeriter in ſalutem vel interitum tendunt, diſtinxit *Hippocrates* (*q*), dicens: *Qui vero breviſſimo tempore judicabuntur, facilius praenoſcuntur. maxime namque ab initio inter ſe diſſident. Qui enim ſuperfuturi ſunt, facile ſpirant, dolore vacant, noctu dormiunt, & alia ſecuriſſima habent ſigna. Qui vero pereunt, difficile ſpirant, delirant, vigilant, caeteraque habent ſigna peſſima.* Ubi ergo ab initio febris ardentis omnia ſymptomata vehementia admodum ſunt, & continuo augentur, mortem brevi futuram praevidemus. Verum cum exquiſita febris ardens una cum continua febre, vel quotidiana continua remittente, junctam habeat tertianam, quae tertio quoque die exacerbationem novam excitat, & quidem in initio talis morbi ſemper praecedente vehementiorem, patet, tertia die, fractis jam morbi velocitate & ſymptomatum numero & vehementia viribus, metum eſſe, ne novo ingruente paroxyſmo exſtinguatur aeger. Imo *Galenus* (*r*) notat, ſaepe & ipſam mortis horam a Medico praedici poſſe, ſi ſedulo attenderit ad exacerbationum tempus in his morbis, ſimulque diſtinxerit, an in talium exacerbationum initio, vigore, vel & decremento ſe pejus habuerit aeger. Quandoque enim in peſſimis his morbis, uti optime monet, in exacerbationum initiis extrema ſic frigeſcunt, ut vix ad calorem reduci poſſint; pulſus exiguus eſt, aut & nullus fere &c. aliis in vigore delirium, coma, anxietas ſumma, aeſtus intolerabilis &c. quibuſdam vero in declinatione animi deliquia, ſudores frigidi inaequales, pulſus obſcuri exigui &c. adſunt. Prout jam maxime maligna ſymptomata in hoc illove exacerbationis ſtadio obſervantur, ita probabile eſt, aegrum ſequenti exacerbatione moriturum eſſe eodem tempore.

Verum & quartus dies ſaepe lethalis eſt, imprimis ſi in vehementiſſima febre ardente exacerbationes diebus paribus factae fuerint; tunc enim talis exacerbatio non in diem tertium ſed in quartum incidit. *Quae diebus paribus exacerbantur, ea paribus judicantur: quorum vero acceſſiones diebus imparibus fiunt, diebus imparibus judicantur. Circuituum autem diebus paribus judicantium primus eſt decretorius quartus, ſextus, octavus, &c. circuituum vero imparibus diebus judicantium primus eſt tertius, quintus, ſeptimus &c.* (*ſ*). Unde & notavit (*t*) in peſſima febrium ardentium ſpecie, quar-

(*o*) Galen. de Criſib. Lib. II. cap. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 415.
(*p*) Aphor. 7. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 12.
(*q*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 667.
(*r*) De Diebus decret. Lib. I. cap. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 471.
(*ſ*) Hippocrat. Epidem. I. Charter. Tom. IX. pag. 95. (*t*) Ibid. pag. 70.

Digitized by Google

quarto die labores maximos fuiſſe, ſudores ſubfrigidos, extrema non recaluiſſe, ſed livida & ſubfrigida manſiſſe, ſitimque deletam fuiſſe: patet ergo in ipſo jam mortis quaſi agone haeſiſſe miſeros, & ſi hunc paroxyſmum adhuc ſuperarent, ſequenti periiſſe monet, nempe ſexto die. Alterum diſcrimen quartae diei inde pendet, quod ſaepe exacerbationes, quae imparibus diebus fiunt, anticipent ſolitum tempus; hinc dum prima die cum exacerbatione morbus incipit, ſecunda die parum levari videtur aeger, ſed ipſo initio diei tertiae, vel & in fine ſecundae diei, nova exacerbatio ſequitur, atque tunc tertia exacerbatio citius ingruens in diem quartum incidit, & ſaepe aegri in initio talis exacerbationis pereunt. Unde alibi *(u)* *Hippocrates* dixit de febribus continuis tertio die exacerbatis: *ſi quartus dies tertio quidquam in his ipſis ſimile habuerit, in periculo verſatur aeger.*

Ubi ergo vera & exquiſita febris ardens eſt, intolerabili aeſtu, ſitique inexplebili, reliquiſque peſſimis ſymptomatibus ſtipata, raro ſeptimum diem tranſit: ubi vero leniora ſunt omnia, ſimilis tamen indolis febris eſt, continua nempe remittens, ſolet ſaepe adhuc ardens vocari; & quamvis periculoſa talis febris ſit, tamen non tam cito corpus deſtruit, ſed in majorem diuturnitatem excurrit, antequam in mortem, alium morbum, vel ſanitatem tranſeat. Sic febrim ardentem deſcripſit *Hippocrates (x)*, de qua dixit, quod judicaretur breviſſime nono vel decimo die, longiſſime vero decimoquarto. Mitioris longe indolis febrem, quam tamen & ardentem vocat, ſeptendecim dierum ſpatio judicari dixit alibi *(y)*. In *Coacis Praenotionibus (z)* habetur: *Febres ardentes quatuordecim dies dijudicant, aut allevantes, aut perimentes.* Tamen in textu non καύσοις ſimpliciter, verum καυσώδεις has febres dixit; quod etiam in pluribus locis occurrit, ubi mitiores tales febres deſcribuntur. In aliis tamen locis his vocabulis promiſcue uſus fuit *Hippocrates*. Sic enim, ubi rarum illum caſum narrat aegri, qui centeſimo die ex febre ardente judicatus eſt, dicit πυρετὸς ἔλαβεν καυσώδης, in fine vero hiſtoriae morbi habet ſequentia: ἐν ἑκατοστῇ τέλεως ἐκρίθη καῦσος: ex quo evidenter apparet, quod eundem morbum, quamvis adeo diuturnum, καῦσον & καυσώδεα πυρετὸν vocaverit *(a)*. In altero vero aegro *(b)*, qui ex ſimili febre centeſima & vigeſima die perierat, quamvis ex hiſtoria morbi pateat, in tam longo decurſu ſaepius per aliquot dies abſque febre fuiſſe aegrum, & denuo recidivam paſſum fuiſſe; tamen in fine hiſtoriae hujus, ubi maligna ſymptomata enumerantur, quae toto morbi decurſu adfuerant, addit συνεχέως καῦσος, quod continenter ardente laboraſſet febri. Videtur autem in ſimilibus caſibus illud nomen retinuiſſe, quod morbo in principio dederat, licet poſtea morbus degeneraſſet. Notandum enim quam maxime eſt, quod ſaepe primis peſſimarum talium febrium diebus ſic mutentur omnia, ut miris modis a ſanitatis conditionibus recedant; unde, licet morbi impetus poſtea remiſerit, nondum ſequitur ſanitas, ſed ſaepe alius morbus, & difficilimus quidem;

(u) De victu morbor. acut. Charter. Tom. XI. pag. 149.
(x) De Affectionibus cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 622.
(y) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 43. (z) N. 138. Charter. Tom. VIII. pag. 859. (a) Epidem. 3. aegrot. 9. Charter. Tom. IX. pag. 303. 304.
(b) Ibidem aegrot. 1. pag. 291.

dem: hinc ſaepe aegri, qui primum & violentiſſimum impetum evaſerant, poſtea pereunt. Stricte tamen loquendo, tunc non ex febre ardenti, ſed ex alio morbo, febris ardentis effectu & ſequela, moriuntur.

Solvitur ſaepe haemorrhagia. *Galenus*, uti alia occaſione in Commentariis §. 218. dictum fuit, notat, ubi haemorrhagiae nomen ſimpliciter occurrit apud *Hippocratem*, non addita parte corporis, ex qua erumpit, tunc intelligi illam, quae per nares fit, ſanguinis eruptionem; propriumque dixit eſſe febribus ardentibus exquiſitis, per narium haemorrhagiam judicari (*c*). Unde generale haemorrhagiae vocabulum hoc ſenſu etiam in textu adhibetur. Veroſimile quidem videtur, & alias haemorrhagias prodeſſe poſſe, quae per haemorrhoides v. g. vel menſtruorum eruptiones fiunt: imo & *Hippocrates* (*d*) diſerte notavit, mulieribus plurimis, dum febre ardente laborabant, menſtrua abunde profluxiſſe, notatque, nullam mortuam fuiſſe, cui vel per menſtrua, vel per nares, ſanguis copioſe erupiſſet: imo videtur notaſſe, morbum illum epidemicum, quem tunc deſcribit, adeo proclivem fuiſſe in hanc evacuationem, ut plurimis virginibus tum prima eruperint menſtrua, dum hoc morbo decumberent; praegnantes vero mulieres omnes, quas viderat hoc morbo afflictas, abortum paterentur. Interim tamen illa, quae per nares fit, haemorrhagia prae reliquis maxime frequens eſt in febribus ardentibus, & maxime ſalutaris (*e*); unde ſummam ſpem in hac evacuatione poſuit ubique *Hippocrates*, modo ſatis larga foret; & contra, ubi recenſet illa, quae acciderant iis, qui ex febribus ardentibus moriebantur, notat, quod nulla ſanguinis eruptio facta fuerit, ſed quibuſdam tantum pauculum quid ſtillaverit (*f*), plurimique perierint, quibus ſanguis non eruperat (*g*). Sic in aegro illo (*h*), qui centeſimo die a febre ardente judicatus fuit, quadrageſima die copioſus ſanguis e naribus erupit, & poſtea ad ſexageſimum diem uſque perrexit ſanguis crebro & parca copia effluere; notatque deliria, ſurditatem, & febres imminutas fuiſſe, licet tamen difficilis hic morbus ſola hac evacuatione integre debellari non potuerit. Contra vero in alio aegro (*i*), qui centeſima & vigeſima die periit, non adfuit ſalubris illa narium haemorrhagia, ſed octavo die morbi tantum pauculum quid ſtillavit de naribus. Unde apparet, & in febribus ardentibus, quae velociſſime decurrerent, & in raris illis caſibus, ubi in longum adeo morbum degenerarent, magnum pondus ad ſanationem habuiſſe ſanguinis per nares largam eruptionem.

Quae ſi tertio vel quarto die parca, lethalis. Larga enim in periculoſiſſimo hoc morbo requiritur, ſic ut ad plures ſaepe libras aliquando profluat, optimo quidem cum ſucceſſu; quamvis a tanta ſanguinis jactura debiles ſaepe maneant aegri. Ubi vero paucae tantum ſtillae prodeunt tertio vel quarto die, lethale ſaepe ſignum eſt; tunc enim novimus, tantum quidem impetum eſſe, ut ſolvatur arteria in naribus, vel per anaſtomoſin dilatato ſuo extremo ſanguinem dimittat, interim tamen ſic inſpiſſatum eſſe ſanguinem, atque adeo in concretionem pronum, ut ilico in aëre coëat, & factam

ſibi

(*c*) Galenus Comment. I. in Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 15.
(*d*) Epidem. Lib. I. ibid. pag. 67. (*e*) Ibid. pag. 65. (*f*) Ibid. pag. 70.
(*g*) Ibid. pag. 66. & Epidem. 3. ibid. pag. 275. (*h*) Epidem. 3. aegrot. 9. ibid. pag. 303. 304. (*i*) Ibidem. aegrot. 1. pag. 291.

ſibi viam obturet. Vidi in tali caſu guttulas illas ſanguinis de naribus ſtillantes, mucciňio exceptas, non diffluxiſſe, ſed ilico in ſolidas maſſulas concreviſſe. Generale hoc axioma practicum ſtatuit *Hippocrates* (*k*): *Judicatoria non judicantia partim lethalia, partim difficilis judicii.* Unde patet, quare parca talis haemorrhagia adeo malum ſignum det, cum irritum naturae ad criticam evacuationem ſe diſponentis molimen ſit. *Hinc puſillas ſtillas (ſanguinis) malas* dixit (*l*), imprimis ſi illud, quod ſtillat, (ἄκρητον) ſincerum fuerit (*m*): forte ſic vocavit ſpiſſum admodum ſanguinem, abſque ulla liquidioris partis ſeparatione, ſtatim concreſcentem. Et alibi (*n*) poſtquam dixerat in febribus ardentibus epidemicis omnes ſervatos fuiſſe, quibus larga narium haemorrhagia contingerat, addit: *In Philiſco, & Epimanonte, & Sileno (quorum hiſtoriam pluribus poſtea deſcripſit) quarto & quinto die paucum e naribus ſtillavit, & perierunt.* Quod & pluribus exemplis confirmavit in aliis aegris. Sic in Dromeadae uxore (*o*) quarta die paucae e naribus ſtillae prodierunt, ſexto die convulſa periit. In altero aegro (*p*) ſecunda die ex ſiniſtra nare paucus ſincerus ſanguis effluxit, uti etiam & quarta die; qui quidem evaſit, ſed poſt multas moleſtias, & binas recidivas, quadrageſimo die tandem judicatus eſt. Notandum tamen eſt, quamvis parca illa ſtillicidia ſemper ſuſpecta ſint, tamen minus periculum eſſe, ſi paulo poſt, vel ſequenti die, v. g., larga haemorrhagia ſequatur, uti factum fuit in *Metone* (*q*), cui quarta die bis pauculum ſanguinis ex nare dextra ſtillaverat; verum quinta die ex nare ſiniſtra ſanguis copioſus effluxit, ſudavit & judicatus eſt: ſed & poſt judicium crebro adhuc ſanguinem erupiſſe monetur in hujus aegri hiſtoria.

Cum autem, uti paulo poſt dicetur, optima ſit haemorrhagia narium, quae die decretorio fit, & quartus dies non adeo inter dies decretorios numeretur, vel ſaltem non inter primarios, ſed potius inter dies indices, uti tunc pluribus demonſtrabitur; patet ratio, quare Veteribus Medicis utcunque ſuſpecta fuerit haemorrhagia, quamvis larga, quae quarto die fit. Uti enim paulo ante in eadem hac paragrapho monitum fuit ex *Hippocrate*, paribus diebus judicantur hi morbi, qui paribus exacerbantur; adeoque ſi quarto die critica talis haemorrhagia contingat, acceſſiones diebus paribus fieri demonſtrat; quod tamen pro peſſimo ſigno in his febribus habetur, uti paulo poſt demonſtrandum erit in eadem hac paragrapho. Ob hanc cauſam videtur *Hippocrates* monuiſſe (*r*), *Quae quarto die fiunt haemorrhagiae (narium) difficilem judicationem faciunt.* Et *in Coacis* (*ſ*): *In febre ardente fluxio (ſanguinis) ex naribus quarto die mala eſt, ſi non aliud quid boni coinciderit; verum quinto die minus periculoſa eſt.* Notandum autem, quod non agatur de levi ſtillicidio, quod στάξιν vocare ſolet, ſed habetur in textu ῥύσις ἐκ μυκτήρων, quod largum ſatis fluxum ſignificat. Habetur tamen *in Epidemicis* (*t*) exemplum aegrae, cui quarta die ſanguis probe ex nare ſini-

(*k*) Epidem. 2. Charter. Tom. IX. pag. 120. (*l*) Coac. Praenot. N. 59. Charter. Tom. VIII. pag. 555. (*m*) Epidem. 1. aegrot. 1. Charter. Tom. IX. pag. 99. (*n*) Ibid. pag. 65. (*o*) Ibid. aegrot. 11. pag. 114.
(*p*) Epidem. 3. aegrot. 3. ibid. pag. 224. &c. (*q*) Epidem. Lib. I. aegrot. 7. ibid. pag. 109. (*r*) Epidem. Lib. II. ibid. pag. 168. (*ſ*) N. 124. Charter. Tom. VIII. pag. 559. (*t*) Epidem. 7. aegrot. 134. Charter. Tom. IX. pag. 600.

niſtra effluxerat, quae ſeptima die omnino judicata fuit: verum, uti *in Coacis* monuerat, aliud bonum ſignum coincidebat, nam eodem die quarto menſtrua, pauca quidem, ſed ordine comparuerunt.

Cum ergo tantum boni a larga haemorrhagia, ſi debito imprimis morbi tempore fiat, exſpectaverint Veteres, non mirum eſt, ſi tanta cum cura inquiſiverint illa ſigna, quae hanc evacuationem praecedere ſolent, & brevi adfuturam eſſe docent. Qui temerario auſu naturae imperare volunt in morbis curandis, &, caeco impetu quaevis tentantes, omnia turbare ſolent, attentam horum ſignorum in morbis obſervationem faſtidiunt, credentes ſe pro lubitu larga venae ſectione poſſe illud omne perficere, quod ab narium haemorrhagia ſperatur. Verum peſſime decipiuntur, & plurimae obſervationes Medicae docuerunt ſpontanea narium haemorrhagia ſanari morbos feliciſſime, qui fruſtra venae ſectione tentati fuerant. Notavit *Benedictus* (u), periodicam narium haemorrhagiam tabis acceſſum protrahere, & iterata quacunque phlebotomia longe efficaciorem eſſe, atque hanc ſententiam exemplis practicis confirmavit. Juveni enim, a ſuppreſſa narium haemorrhagia, una cum haemoptyſi phthiſis imminentis ſigna jam aderant, & quidem tanto periculoſioris, quia a parentibus impreſſum tabis characterem habebat. Parum profuit venae ſectio, ſed rediens narium haemorrhagia illum a tanto periculo liberavit. Viro, qui periculoſiſſima angina laborabat, quae non tantum deglutitionem, ſed & reſpirationem intercipere minitabatur, in brachiis & talis venae ſectae fuerant, nuchae & ſcapulis ſcarificationes adhibitae, enemata, aliaque plura incaſſum applicata; ſublingualium dein inciſione facta, quaedam ſalutis ſpes affulgebat. Verum, copioſiſſima narium haemorrhagia facta, mox omnem malitiam morbus depoſuit. Plura ſimilia afferri poſſent obſervata, verum haec ſufficient, ut demonſtretur, quantum ſalutaria naturae in morbis ſanandis molimina praeferenda ſint illis, quae per artem tentantur. Praeterea in febre ardenti ſanguis, tenuiſſima ſua parte orbus, in concretionem tendit, atque in arteriis haerere incipit, unde ibi accumulatur illaſque diſtendit; in venas tranſprimitur tantum adhuc maxime fluida ſanguinis pars, unde per venae ſectionem ſaepe in talibus morbis tollitur illud, quod tranſitui per vaſa ſolum adhuc aptum erat: dum narium haemorrhagia ex ipſis arteriis ſanguinem profundit, atque directa quam maxime via impetum & copiam ſanguinis ab encephalo avertit, cujus functiones in his morbis adeo turbari ſolent. Arteriotome ergo, vel ſcarificationes cum cucurbitulis impoſitis potius profuturae viderentur: verum patuit ex modo allegatis ex *Benedicto* narium haemorrhagiam longe promtius auxilium attuliſſe.

Optime ergo & famae ſuae & aegris conſulet Medicus, ſi memor moniti *Hippocratici* (x) incumbat cognoſcendis illis, per quae in morbis futura praeſagire poterit. Majorem enim non tantum aegrorum fiduciam (magni certe momenti rem) ſibi conciliabit, verum etiam *Curationem optime inſtituet is, qui ex praeſentibus affectibus futuros praeviderit. Sanos enim omnes aegrotos efficere, impoſſibile eſt: id enim foret praeſtantius, quam futura praenoſcere* &c. *Namque & eos, qui ſervari poſſunt, multo etiam melius ſervare poterit*

(u) In Theatro tabidor. Exercit. 5. pag. 14. &c.

(x) In Prognoſtic. initio Charter. Tom. VIII. pag. 583. &c.

poterit, ex longo tempore ſingula praemeditatus; & morituros & evaſuros praecognoſcens & praedicens omni prorſus culpa vacabit.

Oportet ergo ſerio expendere omnia illa ſigna, quae ſalutarem in febribus narium haemorrhagiam praenunciant, ne horum ignari importunis remediis quandoque turbemus vel impediamus futuram.

Haec praenunciatur cervicis dolore. Non adeo acutus ille dolor cervicis eſt, ſed obtuſior cum tenſionis quodam ſenſu; unde in *Coacis* (*y*) ſic habetur: *Capite gravati juxta ſinciput dolentes, pervigiles, ſanguinem effundunt, tum alias, tum ſi quid in cervicem contendat* (συντείνῃ); alio in loco (*z*) eadem habentur fere, ſed legitur ἢν τί ἐν τραχήλῳ ἐντείνῃ. Si quid in cervice intendatur. Unde videtur potius moleſtae tenſionis quidam ſenſus eſſe cum obtuſo dolore; atque ideo paulo poſt (*a*) ſequens praeſagium legitur: *Cervicis dolores, valde rubri oculi ſanguinis eruptiones ſignificant.* Ubi notandum, quod ponatur in textu τραχήλου ὀδυνώδεα, quod non ſimpliciter dolorem, ſed potius levioris doloris ſpeciem ſignificare videtur. Haec autem ideo diſtingui merentur, quia acutus cervicis dolor pejora ſaepe praeſagit, tetanum nempe & convulſiones: ac de tali dolore videtur dixiſſe *Hippocrates* (*b*); *Cervicis dolor malum in omni febre, ſed peſſimum, quibus inſania ſperatur.* Sic & cervicis dolores convulſivos monuit (*c*); atque alio in loco (*d*) dolorem cervicis inflammatorium, maxillarum conſtrictarum ſpaſmum, & nervorum diſtentionem ſimul junxit. Moleſta talis in cervice tenſio in pluribus mulieribus menſtruorum eruptionem praecedere ſolet, uti & notavit *Hippocrates* (*e*); verum & menſtruorum fluxum in his febribus utilem eſſe vidimus. Cervicis autem illa tenſio certius haemorrhagiae narium praeſagium dabit, ſi reliqua ſimul ſigna ſequentia, vel quaedam ex illis, adfuerint.

Temporum gravitate, tenebricoſa caligine, praecordiorum contentione ſine doloris ſenſu &c. Omnibus enim illis ſignis fere cognoſcimus, ſanguinis impetum & copiam verſus caput derivari, adeoque ſpem eſſe, ut ſoluta in naribus arteria, uſitato naturae in his morbis ſanandis modo, ſanguis exeat. Verum quidem eſt, ſimul tunc metuendum eſſe, ne, copia & impetu ſanguinis oppreſſo cerebro, deliria, convulſiones, aliaque peſſima mala ſequantur, niſi ſubita haemorrhagia veniat; ſed docuit ab omni aevo fidelis morborum obſervatio, ſi haec ſigna omnia, vel plura ex illis, concurrant, non adeo metuenda eſſe haec mala, ſed certo adfuturam narium haemorrhagiam, quae haec omnia tollet. Prudentes enim Veteres Medici tunc omnia haec ſymptomata habuerunt pro ſignis criticae haemorrhagiae inſtantis, ſi debito morbi tempore fierent, neque naſcerentur ex aucta morbi malignitate, ſed ex irritatione naturae ſe ad criſim diſponentis. Unde ſuſpecta ſemper habuerunt haec ſigna, ſi in morborum velociſſimorum initiis adeſſent, antequam coctionis ulla indicia apparuerint. Unde, uti ad §. 594. dictum fuit ex *Hippocrate*, judicantia in melius non ſtatim, id eſt, in mor-

borum

(*y*) N. 169. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*z*) Prorrhet. Lib. I. ibid. pag. 794.
(*a*) Ibidem. (*b*) Ibidem pag. 749. & Coac. N. 274. ibid. pag. 867.
(*c*) Ibid. pag. 780. (*d*) Coac. N. 262.
(*e*) Prorrhet. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 796.

borum initiis, apparere debent: & *Galenus* (*f*) monuit, decretoria ſigna nec in principiis, nec in augmentis, ſed in ſtatu morborum debere apparere. Neque confidebant his ſignis, ſi jam ab initio morbi adfuiſſent, licet ad criſis tempus perſeverarent. Unde *Galenus*, in loco citato in Commentariis §. 734., ubi de involuntariis lacrymis agebatur, dum ſigna recenſet futurae haemorrhagiae, hoc tam ſollicite monet. Si enim caput doluerit a perturbatione criſim praecedente, neque ab initio morbi talis dolor adfuerit, ſi collum condoleat &c., ſi ſpirandi quaedam repentina difficultas, velut preſſo thorace ſuboriatur &c. tunc dicit haemorrhagiam narium brevi adfuturam; monetque Medicos, ne terreantur, licet hominem delirare vel ſubſilire videant. Et *Hippocrates* in loco ibidem citato lacrymas involuntarias tunc tantum pro ſigno haemorrhagiae habuit, ſi nullum aliud lethale ſignum adeſſet; aliter enim mortem praeſagire dixit: hinc etiam, dum recenſet omnia haec ſigna, quorum quaedam & vomitus critici indicia ſunt, ſic habet: *Quibus vero in hujuſmodi febre (non lethali) caput dolentibus, pro tenebris ante oculos apparentibus viſus hebetudo contingit, vel ſplendores obverſantur, & pro oris ventriculi morſu in hypochondrio ſive ad dextra, ſive ad ſiniſtra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, illis pro vomitu ſanguinem de naribus fluxurum exſpectandum eſt: magis autem juvenibus: trigeſimum vero annum agentibus, vel & ſenioribus, minus, ſed his vomitiones exſpectandae* (*g*). Similia ſigna in febribus tam ardentibus, quam aliis, haemorrhagiam narium praenunciare dixit & alibi (*h*). Rubores autem faciei pariter inter haec ſigna numeravit, dicens: *Febricitantibus, quibus quidem rubores in facie, & capitis dolor fortis, & venarum pulſus, his ſanguinis fluxio plerumque contingit* (*i*). Pruritus vero narium, tenſionem majorem vaſorum ſanguineorum denotans, non futuram tantum, ſed jam jam praeſentem haemorrhagiam ſignificare monuit *Galenus*, uti dictum fuit in Commentariis §. 734. dum enim aegri nares tunc fricant, ilico ſanguis proſilit; quandoque & ſternutatione oborta idem fit. Adeo autem confidebat his ſignis *Galenus*, ut aliis Medicis coram aegro praedicere auſus fuerit, illam mox futuram, & quidem ex dextra nare; adeoque non admittendam eſſe venae ſectionem, quam ſuadebant omnes. Juvenis enim aeger, decumbens quinto die morbi, de lecto exſilire tentabat, ut vitaret rubrum ſerpentem, quem adrepentem ſe videre credebat. Obſcura quaedam rubedo, quae in dextra naſi parte ad genam uſque extendebatur, multo magis conſpicua apparebat, unde ex dextra nare ſanguinem erupturum concludebat *Galenus*. Juſſit autem famulo, ut clanculum vas adferret excipiendo ſanguini idoneum, atque ſub veſte occultaret. Paulo poſt aeger indicem digitum prurienti naſo immittebat, moxque cruentum eduxit, ſequente ſanguinis rivo, quem adſtans famulus ſuppoſito vaſe, quod occultaverat, excipiebat. Praeſentes Medici, qui audacem hanc *Galeni* prognoſin riſerant, hoc viſo pudibundi aufugerunt omnes (*k*).

Praeter

(*f*) De Criſibus Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VIII. pag. 387.
(*g*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 682.
(*h*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 60.
(*i*) Coac. Praenot. Num. 143. Charter. Tom. VIII. pag. 859.
(*k*) Galen. de Praenot. ad Poſthumum cap. 13. Charter. Tom. VIII. pag. 8.1.

Praeter modo memorata ſigna futurae haemorrhagiae in febribus adhuc alia apud *Hippocratem* inveniuntur, ſed ſemper talia, quae impetum & copiam ſanguinis verſus caput augeri demonſtrant. Sic ſubitam anxietatem cum vigiliis huc refert *(l)*, oculorum rubedinem *(m)*, capitis concuſſiones & aurium bombos *(n)*, ſubitam mentis perculſionem cum anxietate *(o)*, ſurditatem *(p)*. Verum illa ſigna, quae in textu memorata habentur, omnium certiſſima ſunt; reliqua autem quandoque, ſed non ſemper, adſunt.

Plerorumque ſymptomatum, quae haemorrhagiam praecedunt, ratio utcunque intelligitur, quia videntur fieri a majori impletione & tenſione vaſorum ſanguineorum per externas aeque ac internas capitis partes diſperſorum. Verum illa praecordiorum tenſio, abſque dolore & inflammatione, uti monuit *Hippocrates*, quid huc faciat, non adeo patet. Interim tamen obſervationes practicae docent, magnum commercium inter hypochondria & nares intercedere. Sic notavit *Hippocrates (q)*, illos, quibus caeteroquin ſanis ſanguis ex naribus fluit, ſplenem habere tumidum. Plures novi, quibus verno tempore familiare erat ſanguinem de naribus fundere, qui ſibi ipſis inſtantem haemorrhagiam praeſagire noverant ex dolore circa lienis regionem, quandoque etiam ex cujuſdam palpitationis in eodem loco ſenſu. Nimis profuſam haemorrhagiam fruſtra tentata ligatura artuum, aliiſque remediis, ilico compeſcuit *Galenus (r)*, dum magnam cucurbitam dextro hypochondrio applicaret; ſanguis enim fluebat ex nare dextra. Ubi vero ex nare ſiniſtra ſanguis flueret, juſſit illam applicari lienis regioni; ſi ex utraque nare prodiret, utrique hypochondrio ſimul affigendam cucurbitulam voluit *(ſ)*. Sic damnavit *Hippocrates (t)* ſanguinis eruptiones, quae ex contrario fierent, ut dum in liene magno ex dextra nare flueret &c. Ex quibus omnibus patet, quantum illa in hypochondriis tenſio ad hanc Prognoſin faciat, licet ex cognita hactenus corporis fabrica non adeo pateat omnium horum ratio. Sufficiet Practico talia per meram obſervationem cognoſcere, atque inde praeſagire illa, quae in morbis futura ſunt. Videantur iſta, quae de regiminis actione, qua una pars corporis alteri paret, in Commentariis §. 701. dicta fuerunt.

His ſignis meretur addi & illud futurae per nares haemorrhagiae indicium, quod ex ſolo pulſu deſumſit Hiſpanus ille Medicus, cujus obſervationes collegit *James Nihell*, de quo dictum fuit in Commentariis §. 587., ubi de criſi agebatur. Ex pulſu enim reſiliente *Rebounding Pulſe*, qui videtur eſſe talis, qualem Veteres Medici vocaverunt dicrotum, quando in diaſtole arteria bis ferit digitum tangentem, antequam ſyſtole ſequatur, futuram haemorrhagiam praeſagire noverat; ex intervallo autem, quod inter pulſus illos reſilientes intercurrebat, tempus ſecuturae haemorrhagiae determinabat; ſic ut, ſi trigeſimo quoque pulſu circiter talis reſiliens pulſus animadverteretur, poſt qua-

(l) In Coac. Praenot. Num. 113. ibid. pag. 558. *(m)* Ibid. Num. 167. pag. 861.
(n) Ibid. Num. 168. *(o)* Ibid. Num. 155. pag. 862.
(p) Ibid. Num. 196. pag. 863. *(q)* Prorrhet. Lib. II. cap. 16. Charter. Tom. VIII. pag. 826. *(r)* De Praenotione ad Poſthumum cap. 13. ibid. pag. 851. *(ſ)* Method. med. Lib. V. cap. 3. Charter. Tom. X. pag. 107 Et Lib. de Curandi ratione per venae ſect. cap. 11. ibid. pag. 440.
(t) Prorrhetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 759.

triduum narium haemorrhagiam exſpectaret; poſt triduum, ſi decimo ſexto quoque pulſu recurreret; ſi octavo, poſt biduum; ſi citius, intra nucthemeri ſpatium: quandoque regulariter minuebatur hoc intervallum, tuncque tempus futurae haemorrhagiae exacte determinare poterat; aliquando perturbato magis ordine, tuncque etiam non exacte illud poterat definire. Copiam vero hujus evacuationis magnam fore praedicebat, ſi ſecundus reſilientis pulſus ictus primum ſuperaret robore; parvam vero, ſi contrarium obtineret; ſi aequale utriuſque robur appareret, moderatam exſpectabat haemorrhagiam. Dum flueret ſanguis, minuebatur illa reſilitio, & poſt finitam haemorrhagiam ceſſabat omnino; niſi forte repetita talis in morbis, uti ſaepe fit, criſis contingeret; tunc enim manebat ille pulſus, vel redibat denuo. Si autem pulſus ille reſiliens in una manu evidentius, quam in altera, perciperetur, plerumque ex nare ejuſdem lateris ſanguis majori copia prorumpebat (*u*).

Videtur rei dignitas, & teſtimoniorum pondus, quibus confirmatur, poſtulare, ut data occaſione quivis Medicus hanc pulſus mutationem in morbis obſervet.

Optima fit die decretorio. Quando in Commentariis §. 587. de criſi egi, quae in febribus obſervatur, pluribus probatum fuit, revera criſes fieri in morbis; atque tunc ex Veterum Medicorum monumentis determinatum fuit, quid criſis proprie vocanda ſit. Cum autem in longum excurreret de criſi ſermo, diſtuli de diebus decretoriis ſive criticis agere, donec horum mentio in textu fieret. Hoc ergo loco non incongruum erit quaedam de his addere.

Sollicita morborum obſervatio docuerat Medicos antiquos, criſes in morbis contingere; cumque notarent ſedulo, quid ſingulis fere diebus mutatum occurreret in morbis, viderunt inſignes illas mutationes & evacuationes, quae criſim praecedunt, comitantur, vel ſequuntur, ut plurimum hoc vel illo die morbi fieri; cumque in pluribus aegris viderant haec contingere iiſdem numero diebus, vocaverunt hos dies decretorios ſive criticos; illoſque poſtea prae reliquis ſollicite obſervabant, ut detegerent, an ſimile quid moliretur hoc tempore Natura. Inde videtur dierum in morbis haec diſtinctio orta fuiſſe, ut quoſdam criticos vocaverint, quoſdam non. Demonſtravit autem *Galenus* (*x*) ex hiſtoriis morborum, quas in Epidemicorum libris *Hippocrates* deſcripſerat, illum non ratione quadam perſuaſum fuiſſe, ſed uſu & experientia doctum differentiam conſtituiſſe inter illos dies, in quibus criticae mutationes contingerent, vel non. Credidit enim *Galenus* (*y*), libros Epidemicorum prius conſcriptos fuiſſe, ac deinde ex illis deducta fuiſſe generalia illa axiomata practica, quae in prognoſticis & alibi inveniuntur. Quamvis enim *omnibus diebus morborum criſes quandoque accidant* (*z*), *tamen non in omnibus diebus aequales numero obſervantur, neque pares fide*: unde illos dies proprie criticos vocaverunt, in quibus & plurimas, & perfectiſſimas abſque recidiva ſubſequente, criſes obſervaverant. Hinc ſeptimus dies inter criticos inſignem maxime locum obtinebat, quia omnium numeroſiſſimae criſes hoc die

(*u*) Nihell of the pulſe pag. 1. &c. Charter. Tom. VIII. pag. 450. ibid. pag. 454.

(*x*) Lib. II. de diebus decretor. cap. 5.

(*y*) Lib. I. de diebus decretoriis cap. 3.

(*z*) Ibid. cap. 2. pag. 452.

die fiunt, ſic ut nequidem omnes numerare ſe poſſe teſtetur *Galenus* (*a*), quos hoc die judicatos viderat; contra vero duodecimo & decimo ſexto die nullum ſe unquam judicatum vidiſſe monet; adeoque ob hanc cauſam e criticorum ordine hi dies merito expunguntur. Neque tantum critici illi dies notari merebantur, quia in his toties ſubita morbi in ſanitatem mutatio, vel inſignis ſaltem in melius converſio, fiebat, verum etiam quia in peſſimis morbis iiſdem diebus mors ſequebatur, vel inſignis ſaepe in longe pejorem conditionem mutatio; unde dixit *Hippocrates* (*b*): *Febres diebus numero iiſdem judicantur, ex quibus homines tum ſervantur, tum etiam intereunt*. Praeterea in morbis longioribus obſervavit *Galenus*, & in Epidemicorum libris pluribus exemplis confirmatur, imperfectas quaſdam criſes fieri, quas dein, ſilente per aliquot dies morbo, recidivae ſequuntur: tuncque notat ſaepe contingere, ut recidivae illae diebus quibuſdam decretoriis incipiant, & quum numerum aliquem decretoriorum dierum exceſſerint, iterum in alio quodam decretorio die judicantur (*c*). Pulcherrimum, quod modo dicta confirmat, exemplum habetur in aegro illo, qui in Dealcis horto decumbebat (*d*): huic enim undecima die judicium quidem contigit, ſic ut mente conſtaret, febre liber eſſet, ſudaret; verum imperfectam hanc criſem fore docebant ſatis urinae, quas circa judicationem tenues fuiſſe (in morbis talibus ſemper tanquam malas ab *Hippocrate* damnatas) notat. Unde per biduum quidem a febre liber manſit, verum decimo quarto die rediit febris cum delirio & vigiliis. Decimo ſeptimo die autem per univerſum corpus ſudavit quidem cum levamine, & magis intellexit; verum febris manebat & ſitis, & urinae tenues erant, nec bene coloratae; adeoque neque novo hoc naturae molimine perfecta criſis facta fuerat. Vigeſimo die ſequente iterum ſudavit, & febre liber fuit; verum adhuc urinae tenues, adeoque nondum ſuperatus morbus videbatur, a quo tandem quadrageſimo die, dejiciens pituitoſa alba copioſa, & valide ſudans per univerſum corpus, perfecte judicatus eſt. Uti autem ſtatim patebit ex enumeratione dierum, quos criticos vocavit *Hippocrates*, inſignes illae mutationes in hoc morbo, uti & recidivae, tandemque & integra ſanatio, ſemper inciderunt in aliquem ex diebus, qui decretorii vocantur. Idem ex pluribus aliis aegris, quorum hiſtoriam conſcripſit *Hippocrates*, demonſtrari poſſet; ſed hoc ſufficiet, ut probetur, in morbis mutationes tam in melius quam pejus certum quemdam dierum ordinem obſervare.

Neque obſtat his, quod quandoque in peſſimis morbis ſic turbentur omnia, ut nihil fere ordinati in horum decurſu detegere liceat, & victa vi morbi natura vel cito, vel etiam quandoque diutius conflictata, ſuccumbat. Nam in Commentariis §.587., ubi de criſi agebatur, monitum fuit, & Veterum Medicorum teſtimoniis confirmatum, non in omnibus morbis criſes contingere. Sic in febribus ardentibus epidemice graſſantibus, quas deſcripſit *Hippocrates* (*e*), notat, quod *Urinae multae tenues, nihil judicatorii, nihil boni, habebant, neque quidquam aliud decretorium ſic affectis apparebat, neque ſan-*

(*a*) Ibidem. (*b*) In Prognoſticis Charter. Tom.VIII. pag.661.
(*c*) Galen. de diebus decretor. Lib.II. cap.4. Charter. Tom.VIII. pag.453.
(*d*) Epidem.3. aegrot.3. Charter. Tom.IX. pag.222. (*e*) Ibidem pag.271. &c.

ſanguis ex naribus probe effluebat, neque abſceſſus alius ex conſuetis fiebat judicatorius; moriebaturque unuſquiſque, uti ſors ferebat, errabunde, plerumque circa judicationes. Cum enim in his morbis nullae criſes fierent, ergo nec dies critici obſervari poterant: verum in aliis morbis, qui criſi bona vel mala, perfecta vel imperfecta, in mortem vel ſanitatem, in meliorem vel pejorem conditionem tendunt, obſervatio dierum criticorum magnum pondus habet.

Criticorum autem dierum ſequens enumeratio habetur apud *Hippocratem (f)*: poſtquam enim dixerat, mitiſſimas febres, & quae cum ſecuriſſimis incedunt ſignis, quarto die, vel ante, finiri, malignas vero febres, & quae cum graviſſimis incedunt ſignis, eodem tempore vel ante occidere, ſic habet: *Primus itaque earum inſultus ſic definit, ſecundus ad ſeptimum perducitur, tertius autem ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum* &c. *Poſtea vero juxta eandem additionem eadem ratione primus circuitus eſt triginta quatuor dierum, ſecundus quadraginta dierum, tertius ſexaginta dierum.* In aphoriſmis vero dixit (g): *Septenariorum index quartus. Secundae ſeptimanae octavus principium. Undecimus quoque ſpectandus dies eſt, is enim ſecundae ſeptimanae quartus eſt. Rurſus vero ſpectandus decimus ſeptimus, is enim a decimo quarto quartus eſt, & ab undecimo ſeptimus.* Quinam dies indices vocentur, poſtea dicetur: ſufficit autem hic notaſſe, quod ex binis his *Hippocratis* locis allegatis pateat, quod magnam vim adſcripſerit quartae & ſeptimae diei ſingularum ſeptimanarum, nam ideo illos notandos voluit.

Verum in Epidemicis (h) alium dierum criticorum ordinem habet: Notavit enim morbos, qui diebus paribus acceſſiones habent, judicari diebus paribus; & ſimiliter illos, qui diebus imparibus acceſſiones habent, imparibus diebus judicari. Unde duplici ſerie diſtinxit dies criticos, dicens: *Circuituum autem diebus paribus judicantium primus decretorius eſt quartus, ſextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigeſimus octavus, trigeſimus, quadrageſimus octavus, ſexageſimus, octogeſimus, & centeſimus. Circuituum vero diebus imparibus judicantium primus eſt tertius, quintus, ſeptimus, nonus, undecimus, decimus ſeptimus, primus & vigeſimus, vigeſimus ſeptimus & trigeſimus primus.* Verum *Galenus (i)* in Commentariis ſuis in hunc locum notat, quod hic dies criticos tali ordine, ut ſe mutuo ſequuntur, deſcripſerit; in prognoſticis vero, periodos, quae quaternario numero fiunt, accurate percurrerit: Alio autem in loco (k) monet *Galenus*, poſtquam binos modo memoratos textus recenſuerat, in Epidemicis recenſeri omnes illos dies, in quibus criſes quandoque obſervatae fuerunt; tantum ut memoriae ſuccurreretur; atque hic iterum notat, Epidemicorum libros ante Prognoſtica & Aphoriſmos ſcriptos fuiſſe, ut nempe memoriam rerum prius obſervatarum ſuggererent. Atque hinc concluſit, quod in Prognoſticis & Aphoriſmis tan-

(f) In Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 664. &c.
(g) Aphor. 24. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 67.
(h) Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 95.
(i) Ibidem pag. 96. (k) Lib. II. de diebus decretoriis cap. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 434.

tantum notaverit illos dies, *qui maximam poteſtatem habent, & naturae ſuae ratione perfecti ſunt, & inſuper non mediocrem uſum ad futuri ſtatus & judicii praenotionem exhibent*. Hinc patet ratio, quare *Hippocrates* ex numeroſis diebus in *Epidemicorum primo libro* enumeratis plurimos reſcindere videtur in *Prognoſticis* & *Aphoriſmis* (*l*).

Illi ergo dies, qui quaternario vel ſeptenario circuitu continentur, prae reliquis critici dicendi erunt, & omnes alios dignitate, efficacia, & ſecuritate antecellunt, adeoque proprie hoc nomen merentur. Reliquos autem dies, in quibus aliquando criſes contingunt, a prioribus diverſos, *coincidentes* vocavit *Galenus* (*m*) παρεμπιπτούσας ἡμέρας, & pro criticis inferioris ordinis habuit, in quibus quidem aliquando criſes contingunt, ſed rarius, & minus tuto. Videtur autem in illa opinione fuiſſe *Galenus*, dies criticos proprie dictos tales eſſe, in quibus regulari morborum decurſu, & naturae (id eſt omnium illorum, quae in aegro de ſanitate adhuc ſuperſunt) actione in morbum, & morbi materiam, inſignes illae, & adeo ſubitae ſaepe mutationes fiunt, definito quodam tempore. Coincidentes vero dies vocavit in quibus per novam acceſſionem morbi irritata natura, vel errore medici, aegri, aut adſtantium perturbato ordine, nunc citius, nunc ſerius tales turbae excitantur; adeoque illi dies non ex ſua natura judicabant, ſed requirebatur aliud quid, quod cum illis coincideret, ut v. g. acceſſio valida, error in diaeta &c. Unde ratio hujus nominis, & diſtinctionis inter dies criticos, proprie vocandos, & coincidentes patet. Sic dum imparibus diebus exacerbationes contingunt, tertius & quintus dies aeque judicant quam quartus (*n*), nullam aliam ob cauſam quam quod valida acceſſione irritata natura ſaepe, ante tempus debitum, & coctionem requiſitam, materiam morbi critica quadam evacuatione expellere conetur de corpore. Ob eandem cauſam & ſextus dies, dum paribus diebus exacerbationes fiunt, quandoque & judicium habet. Sic virgini, quae Lariſſae decumbebat febre ardenti, ſexta die profuſa narium haemorrhagia & ſudore copioſo calido per univerſum corpus judicari contigit (*o*). Verum monuit *Hippocrates*, labores diebus paribus adfuiſſe, atque ſubjicit, huic febrim non reverſam fuiſſe, ſed perfecte judicatam, quaſi inſtar alicujus inſoliti notans, integram & bonam criſin illo die contigiſſe. Illa enim judicia, quae ſexto die fiunt, ſemper ſuſpecta habuit *Galenus* (*p*), atque ideo ſeptimum diem decretorium bonum vocavit; ſextum vero decretorium malum, quia raro bonum & perfectum judicium, ſemper fere multas turbas & periculum adfert: videantur & illa, quae de hac re in Commentariis §. 587. dicta fuerunt.

Haec eſt ratio, quare in primo ſeptenario, intra quod ſpatium morbi peracuti dicti terminari ſolent, plures tales coincidentes critici ſint, tertius nempe, quintus & ſextus, quia nempe in his morbis adeo velocibus tanta acceſſionum vehementia plerumque obſervatur; unde acceleratur ſaepe criſis, ſed cum periculo, quae legitima & bona quarto vel ſeptimo die, vere criticis,

(*l*) Lib. I. de diebus decretor. cap. 3. ibid. pag. 454.
(*m*) Lib. III. de diebus decretoriis cap. 8. ibid. pag. 500. (*n*) Ibidem.
(*o*) Epidemicor. 3. aegrot. 12. Charter. Tom. IX. pag. 306.
(*p*) Lib. I. de Criſibus cap. 5. Charter. Tom. VIII. pag. 457. & cap. 4. ibid. 456.

ticis, contingere debuiſſet *(q)*. In ſecundo autem ſeptenario ſolus fere dies nonus pro coincidente critico habetur, *qui inter dies criticos ſeptimum & undecimum medius, vel non factum in ſeptimo die judicium, vel undecimo futurum ſibi vindicat, rarius quidem ſeptimi, ſaepius vero undecimi criſin aſſumit (r)*. Morbi enim, qui ultra primam ſeptimanam excurrunt, minus impetuoſum decurſum habent, adeoque non tam facile irritatur natura, ut ante legitimum tempus criſin tentet. Inde etiam patet ratio, quare poſt decimum quartum diem coincidentium criticorum efficacia evaneſcat, ſoliſque criticis diebus judicationes contingant.

Patet ergo, quod optima haemorrhagia, quae die decretorio fit, ſit illa, quae quarto, ſeptimo, undecimo, decimo quarto, decimo ſeptimo, vigeſimo, &c. accidit, legitimis nempe criticis diebus: minus vero bona illa, quae in die quodam critico coincidente contingit, tertio, quinto, ſexto, vel nono: ſuſpecta vero habenda erit, quae aliis diebus obſervatur. Idem autem & de aliis criticis evacuationibus verum erit.

Objici forte poſſet, evacuationem materiae morboſae bonam ſemper eſſe, quocunque demum morbi die contingeret, adeoque ſollicitam illam temporis, in quo haec fiunt, obſervationem plus taedii, quam utilitatis habere. Nemo dubitat prodeſſe ſemper, ſi illa, quae relicta nocerent, expellantur de corpore, modo integra talium evacuatio fiat, neque una cum illis boni humores exeant, vel, dum haec peragitur, tales & tantae turbae fiant in corpore, unde alia mala metuenda ſunt. Verum in generali febrium hiſtoria patuit, cauſam materialem febris per febrim ipſam (modo tali moderamine regatur, ut nec nimio impetu, nec nimis torpido motu peccet §. 609.) ſubigi, & mobilem reddi, ſicque ad exitum diſponi. Ad hanc autem mutationem materiae morboſae, quae coctio dicitur, requiritur determinatum temporis ſpatium, varium quidem pro majori vel minori febris intenſitate, & magis minuſve rebelli indole materiae ſubigendae. Attenta jam morborum obſervatione Veteres Medici invenerunt haec tempora in morbis, quibus per febrim ipſam ſubacta & mobilis reddita morbi materia expellitur de corpore: haec tempora vocaverunt dies criticos. Illas vero mutationes morborum, quae alio tempore fiunt, merito ſuſpectas habuerunt, quia ſaepe morbi ingraveſcentis impetu, errore commiſſo ab aegris, adſtantibus, vel Medicis, fiunt, non vero naturae morbo praevalentis effectus ſunt. Illud enim, quod morboſum eſt, a ſanis exacte ſecernere, ſolius naturae opus eſt. Dum phlegmone valida nec reſolubilis locum corporis occupat, ne peritiſſimus quidem Anatomicus obſtructa vaſorum extrema ſic ſeparare poſſet a reliquis, ut nihil laederet in ſanis partibus: interim natura per blandam ſuppurationem, determinato tempore, illam ſeparationem morboſi a ſanis perficit. Notaverunt jam Veteres Medici, uti alia occaſione ad §. 387. 593. 730. dictum fuit, in febribus putredinem humorum, quae fit in vaſis, ſimilem eſſe putredini humorum, quae fit in inflammationibus & abſceſſibus, in quibus vincente natura pus fit; in humoribus autem venarum & arteriarum id, quod in urina puri proportione reſpondet. Ne autem putredinis vocabulum offenderet,

(q) Galen. Lib. III. de criſib. cap. 8. Charter. Tom. VIII. pag. 502.
(r) Ibid. pag. 501.

ret, monuerunt, hanc non eſſe ſimpliciter putredinem, ſed aliquid habere coctionis. Cum ergo in phlegmone in abſceſſum convertenda determinatum tempus obſervetur, antequam pus factum ſit; idem & in febribus verum eſſe patet. Sicuti jam male pertunditur locus inflammatus, antequam pus factum eſt, ſic etiam in morbis evacuationes factae, antequam morboſi ſubactio & ſeparatio a ſanis facta fuit, vix prodeſſe poterunt, quia vel partem tantum morboſae materiae ſubducunt, adeoque recidiva exſpectanda eſt a reſiduo; vel ſaepe impetu ſummo una cum noxiis bonorum humorum copiam de corpore expellunt, dum ſimul illud, quod in corpore relinquitur, iiſdem inquinamentis gravatum manet, quia nondum integra horum ſeparatio facta fuit.

Quam parum proſit in morbis ante tempus debitum moliri ſeparationem materiae morboſae, docent evidentiſſimae variolae; quem morbum ideo pro exemplo ſeligo, quia, quantum videre potui, Veteres Medici illum morbum non deſcripſerunt, cum tamen dies critici Veterum adeo efficaces in hoc morbo obſerventur. Suſceptum contagium varioloſum in homine ſaniſſimo febrim accendit, per quam febrim materia morbi verſus corporis ambitum critica metaſtaſi deponitur. Si hoc fiat quarto morbi die, ſedatur febris, minuuntur non tantum, ſed & evaneſcunt ſaepe omnia ſymptomata, uti quotidiana obſervata docent. Ubi vero nimio febris impetu, vel calido regimine, ſudoriferis calidis datis, ſtragulorum pondere &c. ante hoc tempus prodeunt variolae, ſolent eſſe longe numeroſiores, pejoris indolis, neque ſymptomata multum mitigantur; imo eo pejora metuebat *Sydenhamus* in hoc morbo, quo citius ante quartum diem erupiſſent variolae. Si autem tardius erumpant, ſive hoc ob fractas aegri vires fiat, ſive impetuoſiſſima febris ſic turbaverit omnia, ut critica illa ſeparatio morboſi fieri nequeat, peſſima & anomala penitus ſymptomata obſervantur, & fere ſemper certa pernicies imminet.

Ex omnibus his, credo, apparet, obſervari in morbis quaedam temporum intervalla, in quibus materia morbi mutata, ſubacta, & mobilis reddita vel expellitur de corpore, vel ad alia loca deponitur. Simulque patet, ſedulam horum obſervationem ſummi uſus eſſe in morbis curandis, ne intempeſtivo ſaepe artis molimine noceamus, dum expellere nitimur, quae nondum ad exitum parata ſunt; vel impedimus evacuationem illorum, quae jam ſubacta & cocta locis convenientibus exitum moliebantur. Simul inde diſcimus, non confidere illis evacuationibus vel inſignibus mutationibus, quae alio tempore fiunt, quia raro tutae ſunt, ſed plerumque vel morbus in pejus mutatur, vel ſaltem recidiva poſtea fit.

Ut autem dies illi critici diſtingui poſſint in morbis, requiritur, ut cognoſcatur, a quo tempore morbi initium computari debeat; de hac re autem dictum fuit in Commentariis §. 590. Simul etiam notandum eſt, per diem intelligi *totum ex die & nocte tempus in viginti ac quatuor horas diviſum* (*f*).

Cum autem morborum inſultus ſic diviſerit *Hippocrates*, ut acutiſſimi morbi ad quartum diem pertingerent, ſecundus inſultus ad ſeptimum perduceretur,

(*f*) Galen. de Criſibus Lib. I. cap. 16. Charter. Tom. VIII. pag. 400.

tur, tertius ad undecimum & ſic porro: videtur medium cujuſque ſeptimanae diem, quartum nempe, & ultimum ſive ſeptimum pro maxime notandis habuiſſe, uti diſerte ex *Aphoriſmo* (*t*) & Prognoſtico ante allegatis patet; interim tamen ſextum febrium inſultum non ad vigeſimum primum diem, ſed ad vigeſimum tantum perduxit, atque tertiam ſeptimanam ſecundae copulavit, ſic ut ultimus ſecundae ſeptimanae dies ſimul haberetur pro primo die tertiae ſeptimanae; primam tamen & ſecundam ſeptimanam ab invicem ſeparavit, dicens. *Secundae ſeptimanae octavus dies principium eſt*; atque hinc undecimum diem vocavit ſecundae ſeptimanae quartum; decimum ſeptimum vero diem a decimo quarto quartum dixit, & tanquam ſeptimum ab undecimo conſideravit; unde patet evidenter, quod tertiam ſeptimanam ſecundae copulaverit, & trium ſeptimanarum ſpatium in febribus, ſecundum *Hippocratis* computationem, viginti tantum dies complectatur: hoc & confirmatur ex illis, quae citatum locum mox ſequuntur: *Poſt haec vero eadem ratione, juxta eandem additionem primus circuitus eſt quatuor & triginta dierum, ſecundus quadraginta dierum, tertius ſexaginta dierum* (*u*). Ubi manifeſte apparet, quod morbis in longum excurrentibus, vigeſimum quemque diem (trium nempe ſeptimanarum ſpatium) criticum tantum habuerit: unde etiam, uti ante dictum fuit, octogeſimo, centeſimo, centeſimo & vigeſimo die morbos judicatos fuiſſe in Epidemicis legitur. Quamvis autem ſola obſervatione hanc ſeptimanarum inter ſe copulationem cognoviſſe *Hippocratem* certum ſit, atque in Praxi Medica fidelis obſervatio ſufficiat, licet ratio obſervati non diſtincte intelligatur; tamen videtur hanc difficultatem agnoviſſe, dum enumeratis morbi inſultibus ad vigeſimum diem uſque mox ſubjungit ſequentia: *Neque vero horum quidquam integris diebus exacte numerari poteſt, neque enim annus, neque menſes integris diebus numerari ſolent* (*x*). Hanc autem rem latius deduxit *Galenus* (*y*), & ex Lunae circuitu demonſtrare tentavit, tres ſeptimanas non complecti integros viginti & unum dies, ſed dimidiam fere diei partem deeſſe; atque inde concludere voluit, criſes potius in diem vigeſimum, quam in vigeſimum primum, incidere. Verum, uti jam ſaepius dictum fuit, ex illis, quae in Epidemicis collegerat *Hippocrates*, generalia axiomata in Prognoſticis imprimis, uti & in Aphoriſmis, poſuit; cumque in aegrorum hiſtoriis, quae in primo & tertio Epidemicorum libris (qui maxime pro genuinis haberi ſolent) recenſentur, ne unicum quidem exemplum proſtet criſis, quae vigeſimo primo die contigiſſet; imo, ſi recte memini, ne quidem ullam facit mentionem illorum, quae hoc die in aegris contingerint; cum contra ubique fere notet, quid criticis diebus obſervatum fuerit in his aegris, patet ratio, quare e numero criticorum dierum *Hippocrates* exemerit vigeſimum primum diem, atque vigeſimum criticum ſtatuerit, quia nempe plures hoc die judicatos viderat ſive bona ſive mala, ſive imperfecta criſi. Sic *Philini uxor* periit die vigeſima (*z*). *Chaerio*

(*t*) Aphor. 24. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 67. In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 664.
(*u*) Ibidem. Charter. Tom. VIII. pag. 665.
(*x*) Ibid. pag. 664.
(*y*) In Lib. III. de diebus decretoriis pluribus in locis, imprimis Capite IX. Charter. Tom. VIII. pag. 503.
(*z*) Epidem. 1, aegrot. 4. Charter. Tom. IX. pag. 104.

Digitized by Google

rio die ſeptima criſis imperfecta, nono die recidiva, decimo quarto febris acuta, decimo ſeptimo novus conatus ad criſim, vigeſimo tandem die perfecte judicatus eſt (*a*). *Hermocrates* vigeſimo die imperfectam criſim habuit, dein vigeſima quarta recidivam, vigeſima ſeptima die periit (*b*). Sic & in aegro, qui in Dealcis horto decumbebat, imperfecta criſis vigeſima die facta fuit, qui die quadrageſimo perfecte judicabatur (*c*). Cum autem quarto die primae & ſecundae ſeptimanae, quarto nempe & undecimo morborum die, criſes factas ſaepius obſervaverat, hincque illis diebus magnam vim tribuerat in morbis, ſimiliaque frequenter contingere viderat decimo ſeptimo die, illum pariter pro quarto die tertiae ſeptimanae poſuit; tuncque vigeſimus ultimus erat tertiae ſeptimanae, qui pariter toties criticus erat; adeoque patet ratio, quare tertiam ſeptimanam ſecundae copulaverit, ſic ut dies decimus quartus eſſet ſimul & ſecundae ſeptimanae finis, & tertiae initium. Decimum autem ſeptimum diem ſaepius judicatorium fuiſſe probant iterum hiſtoriae aegrotorum. Sic *Herophon*, qui nona die imperfecte judicatus fuerat, decimo quarto die recidivam habuit, dein decimo ſeptimo die judicatus fuit (*d*), & praeter ſpem evaſit. Mulier vero, quae gemellas difficili partu enixa erat, decimo ſeptimo die periit phrenitica (*e*). Alibi etiam pluribus febrium ardentium judicationes imperfectas eodem die contigiſſe notat (*f*), quin imo in Epidemica conſtitutione, quam deſcribit, nullos decimo ſeptimo die judicatos recidivam habuiſſe monet *Hippocrates*; unde dignitas hujus diei in ordine decretoriorum ſatis apparet.

Pulchre autem confirmabatur ille dierum criticorum ordo, quod poſt vigeſimum diem iterum obſervaret vigeſimum quartum & vigeſimum ſeptimum & trigeſimum quartum & quadrageſimum criticos fuiſſe, dein ſexageſimum, octogeſimum, centeſimum, centeſimum vigeſimum, ſicque manifeſte ſimilis ſeptimanarum ordo recurreret; quod pariter in hiſtoriis aegrorum in primo & tertio epidemicorum patet, quas & hic recenſere potuiſſem, niſi brevitatis cauſa tantum judicare mallem: unicuique enim hos libros legenti aſſertorum veritas apparebit.

Neque tamen diſſimulandum eſt, quod in *Aphoriſmis* vigeſimum primum diem criticum poſuerit *Hippocrates* (*g*), ſic enim habet: *Sudores, ſi febricitantibus ceperint, boni tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo primo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo primo, & trigeſimo quarto. Illi enim ſudores morbos judicant. Qui vero non ita fiunt, laborem ſignificant, morbi longitudinem & reverſionem.* Ubi etiam notandum, quod non meminerit quartae diei. Verum *Galenus* (*h*) in Commentariis in hunc aphoriſmum credidit hoc fieri, quia morbi, qui imparibus diebus exacerbantur, celerius judicantur; teſtaturque ſe per experientiam noviſſe, quod raro morbi quarto die per ſudores judicentur. De vigeſimo primo die non ſine ratione ſuſpicio incidit, corruptum locum hunc eſſe, & vigeſimum potius legendum eſſe, quia nulla hu-

(*a*) Epidem. 3. aegrot. 5. ibid. pag. 233. 234. (*b*) Ibidem. aegrot. 2. pag. 210. -- 219. (*c*) Ibid. aegrot. 3. pag. 222. -- 228. (*d*) Epidem. 1. aegrot. 3. pag. 103. ibid. (*e*) Epidem. 3. aegrot. 14. ibid. pag. 308. (*f*) Epidem. 1. pag. 43. & pag. 76. ibidem. (*g*) Aphor. 36. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 158. (*h*) Ibid. pag. 159.

jus diei mentio in aegrorum hiſtoriis in libris Epidemicorum habetur; tum etiam quod *Galenus* in Commentariis ſuis nullam mentionem hujus difficultatis faciat, cum tamen in libris ſuis de diebus criticis vigeſimum diem pro critico, non vero vigeſimum primum habuerit, & rationem dederit, quare quartus dies hic non recenſeatur. Niſi forte quis maluerit, hunc Aphoriſmum reſpondere illi textui *(i)* Epidemicorum ante memorato, ubi ſeries circuituum imparibus diebus judicantium recenſetur, ibi enim iidem dies enumerantur. Patuit autem tunc, praeferendam eſſe illam enumerationem dierum criticorum, quae in *Prognoſticis* habetur, & ex modo dictis ſatis patet, quid de vigeſimo die ſentiendum ſit.

Apparet etiam hinc, quid ſentiendum ſit de Aphoriſmo ſequenti *(k)*; *Febricitantem niſi diebus imparibus febris dimiſerit, reverti conſuevit*: Nam in primo ſeptenario illarum febrium, quae imparibus diebus exacerbationes habent, hoc locum habere poteſt; ſed pro regula univerſali haberi nequit, cum & quarta die & decima quarta, vigeſima, vigeſima quarta, trigeſima quarta, quadrageſima &c. criſes fieri abſque recidiva ex Epidemicis & Prognoſticis *Hippocratis* conſtet. Unde & *Galenus* dubitat, an quidem genuinus ille locus fuerit, & pro *imparibus* legendum voluit *criticis*, prout in *Coacis Praenotionibus* *(l)* habetur. Dum haec *Hippocratis* loca, ubi ſolis diebus imparibus criticam poteſtatem tribuit, legeret *Celſus* *(m)*, ſimulque notaret ab eodem Auctore pares dies tanquam criticos alibi habitos fuiſſe, credidit, *quacunque ratione ad numerum reſpexerimus, nihil rationis, ſub illo quidem Authore, reperiri*; atque in illa opinione fuit, Pythagoricis numeris deceptos fuiſſe Veteres Medicos; atque hinc, licet imparibus diebus tantam vim tribuerent, abſque ulla probabili ratione ab undecimo non ad decimum tertium ſed ad decimum quartum tranſiiſſe. Verum videtur *Celſus* minus feliciter *Hippocratis* mentem hic aſſecutus fuiſſe, quae non niſi collatis pluribus inter ſe locis diſtincte intelligi poteſt: quod vel inde patet evidenter, quia dicit quartum quemque diem efficaciſſimum habitum fuiſſe *Hippocrati*, illum tamen ne quidem in hoc propoſitum conſervaſſe, cum a ſeptimo die undecimus non quartus ſit ſed quintus. Verum diſerte monuerat *Hippocrates* *(n)*, uti ante dictum fuit, quod ſecundae ſeptimanae octavus principium ſit, adeoque undecimus dies quartus erat ſecundae ſeptimanae. Non ergo ex numerorum proprietate, verum ex fidelibus morborum obſervationibus, haec dierum criticorum diſtinctio ortum duxit, uti unicuique Veterum Medicorum ſcripta attente legenti, patebit. Cum autem ſedulam curam, & attentum ad omnia animum, requirat criſium & dierum criticorum in morbis obſervatio, nemini mirum videbitur, quare plurimi Medici haec neglexerint; imo & alii proterve contemſerint & Veteres Medicos, & qui horum veſtigia ſequuntur in his; uti ad §. 587., ubi de criſi agebatur, dictum fuit. Quibus certe applicari merito poſſent illa, quae *Celſus* dicit, dum

(*i*) Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 96.
(*k*) 61. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 173.
(*l*) N. 82. Charter. Tom. VIII. pag. 856. & N. 147. ibid. 860.
(*m*) Lib. III. cap. 4. pag. 121. 122.
(*n*) Aphor. 24. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 67.

Digitized by Google

dum de tempore opportuno cibandi aegros in morbis agit, ad quod determinandum magna diligentia opus eſſe judicavit; ſic autem habet: *Ex his autem intelligi poteſt, ab uno Medico multos non poſſe curari: eumque, ſi artifex eſt, idoneum eſſe, qui non multum ab aegro recedit. Sed, qui quaeſtui ferviunt, quoniam is major ex populo eſt, libenter amplectuntur ea praecepta, quae ſedulitatem non exigunt* (o).

Inter dies autem criticos, qui vel dimidium ſeptimanae comprehendunt, vel illam finiunt, uti antea dictum fuit, haec differentia obſervatur, quod non in omnibus aequales numero criſes contingant, ſed in quibuſdam frequentiores, pauciores in aliis. Sic ſeptimum diem, licet ordine ſecundus inter criticos fuerit (quartus enim illum praecedit) primarium tamen potentia & dignitate ſtatuit *Galenus* (p), quia plurimi hoc die judicantur; & quidem abſolute, cum manifeſta excretione vel abſceſſu, & quidem plerumque ſalutari eventu. Quandoque tamen, ſed rarius, quidam hoc die moriuntur, vel, manifeſte in deterius verſo morbo, ſequente quodam critico die, undecimo v.g., intereunt. Adeo autem frequentes hoc die criſes vidiſſe ſe teſtatur *Galenus* (q) ut ne quidem numerare poſſet. Quartus vero dies tantum in acutiſſimis morbis decretorius eſt; in reliquis ſaepius diei indicis (de quo ſtatim) munere fungitur. Proximus huic judiciorum frequentia eſt dies decimus quartus: hunc ſequitur undecimus & vigeſimus; dein decimus ſeptimus (r). Dierum autem criticorum coincidentium, de quibus antea dictum fuit, non adeo certa hoc reſpectu diſtinctio eſt; tertii nempe, quinti, ſexti & noni, cum non ex ſua natura judicent, ſed potius ob coincidens quoddam, exacerbationem, diaetae errorem &c. Sextus autem dies, uti antea jam monitum fuit, imprimis judicii moleſtia, diſcrimine, & recidivae metu, prae reliquis infamis eſt.

Notandum autem praeterea eſt, epidemicos morbos ſaepius conſtanti ordine quodam die critico judicari. Sic *Galenus* (ſ) ex Epidemicis *Hippocratis* notat, in quadam conſtitutione epidemica omnes fere aegros decimo ſeptimo die integre judicatos fuiſſe, praegreſſa prius imperfecta criſi alio quodam die, & dein recidiva. Unde etiam concluſit *Galenus*, diem decimum ſeptimum in morbis *non eſſe ex decretoriis coincidentibus, ſed ex validis & primis*. Ita & *Sydenhamus* notavit, febres continuas epidemicas, quas deſcribit (t), circa decimum quartum critice ſolutas fuiſſe. Adeoque ſemper & in his ad genium morbi epidemici attendendum eſt, ut diſtinguamus, quo tempore, & per quas vias, morbus exitum quaerat.

Prout jam morbi celerior impetus eſt vel remiſſior, ita etiam citius ſeriuſve criſes accidunt, & dies critici minori intervallo a ſe mutuo diſtant. Sic in illis febribus, quae trium ſeptimanarum ſpatium non excedunt, quaternarii & ſeptenarii dies judicant: & praeter illos adhuc in binis prioribus ſeptimanis plures dies critici coincidentes ſunt, tertius, quintus, ſextus &c. uti antea dictum fuit. Si vero morbi acuti ultra trium ſeptimanarum ſpatium extendan-

H 2

(o) Celſ. Lib. III. cap. 4. pag. 120. Charter. Tom. VIII. pag. 455.
(r) Ibid. cap. 5. pag. 458.
(t) Sect. I. cap. 4. pag. 70.
(p) De diebus decret. Lib. I. cap. 4.
(q) Ibid. cap. 2. pag. 452.
(ſ) Ibid. Lib. II. cap. 3. pag 477.

Digitized by Google

dantur, tunc quaternarii dies vix amplius critici numerantur, & ſoli tantum ſeptenarii judicant; quorum tamen efficacia poſt quadrageſimum diem deletur; tunc enim vigeſimum quemque diem tantum pro critico habuit *Hippocrates*, ſexageſimum nempe, octogeſimum, centeſimum, & centeſimum vigeſimum; uti ex Prognoſticis *(u)* & aegrorum hiſtoriis in Epidemicis enarratis patet. Si enim primo illo morborum acutorum circuitu, qui viginti diebus terminatur, non potuit ſubigi, ſolvi, mobilis reddi, & ad excretionem diſponi morbi materies, longius temporis ſpatium ad hoc perficiendum natura impendit; & plerumque, ſilente per plures ſaepe dies morbo, & pluribus ſaepe factis recidivis, tandem remoto quodam die decretorio de rebelli hac morbi materia triumphat perfecta criſi; vel & ſaepe ſenſim & lente ſubigitur pertinax haec materia, & abſque tantis turbis, uti primo circuitu, qui viginti diebus terminatur, fiunt, ſenſim expellitur variis viis de corpore, vel collecta in quibuſdam corporis locis abſceſſus facit. *Uſque ad quartum decimum quidem magnae fiunt perturbationes in morbis. Proximo loco ſuccedunt, quae uſque ad vigeſimum habentur. Omnes vero, quae poſt hunc ad quadrageſimum ſuccedunt, paulatim remittunt vehementiam* (τὸ ἀγωνιστικὸν). *Adeo ut, qui poſt quadrageſimum ſunt, omnes prorſus langueant, concoctionibus potius, & abſceſſibus, quam excretionibus morborum ſolutiones facientes. Accidunt in his quoque per excretiones interdum judicia, ſed raro, neque magnum certamen habent, & frequenter pluribus diebus judicia complentur, maxime cum in abſceſſum vertuntur (x)*. Notandum enim & hoc eſt (cujus jam memini ad §. 587., ubi de criſi agebatur), quod in morbis longioribus judicia perturbationis vehementiam remittant non tantum, verum etiam pluribus diebus perficiantur. Unde & *Hippocrates*, qui in illa periodo, quae quatuordecim diebus finitur, abſolute diem indicat, in quo aegri judicati ſunt, in diuturnioribus morbis notat judicia facta fuiſſe, non in quodam die definito, ſed circa illum; unde & patet, quam caſte & ſedulo obſervationes morborum tradiderit. Sic in prima conſtitutione, quam deſcribit *(y)*, dicit: *Judicabantur autem inter hos, quibus breviſſimi erant morbi, circa vigeſimum diem; plurimis vero circa quadrageſimum; multis circa octogeſimum*. Sic etiam *Clazomenius (z)* non in quadrageſimo die, ſed circa quadrageſimum diem convaluiſſe legitur. Et *Heropytus (a)*, poſt varia mala tolerata in longo morbi decurſu, circa centeſimum diem alvum bilioſis multis perturbatam habuit, neque pauco tempore; tandemque dyſenteria cum dolore vexavit, & centeſimo die plane judicatus fuit.

Quamvis autem morbi acuti, poſt imperfectas criſes in tantam longitudinem quandoque excurrant, ſimulque retuſus videatur tunc horum morborum impetus; non tamen cogitandum eſt, in talibus caſibus ſolam morbi longitudinem moleſtam eſſe, periculum vero abeſſe, adeoque vix operae pretium eſſe, ut ad remotos illos dies criticos attendatur, cum ſenſim illi morbi fatiſcant: obſervavit enim *Hippocrates*, & tales morbos quandoque lethales fuiſ-

(u) Charter. Tom. VIII. pag. 665. 10. ibid. pag. 466.
(z) Ibid. aegrot. 10. pag. 112. pag. 303. 304.
(x) Galen. de diebus decret. Lib. I. cap.
(y) Epid. 1. Charter. Tom. IX. pag. 30.
(a) Lib. III. Epidem. aegrot. 9. ibid.

fuiſſe, mortemque die critico remoto contigiſſe. Sic mulier illa, quae poſt partum febre acuta correpta fuit, octogeſimo die periit *(b)*. Alter vero aegrotus *(c)*, quamvis quadrageſimo die a febre liber eſſet, tamen urinae malae erant, inſomnia aderant, & cibi faſtidia, & poſtea centeſimo & vigeſimo die periit: notat autem *Hippocrates*, quod ferculis multis & vitioſis uſus fuerit, ut nempe moneret Medicos, ne imperfectis talibus judiciis confiderent, &, quamvis morbi in longum excurrerent, tamen ſedulam curam in diaetae regimine adhiberent.

Dies autem illos criticos, in quibus nempe in morbis frequentiſſime judicia contingunt, Veteres Medici vocaverunt etiam *dies indices*; quatenus nempe, dum in illis judicium non contingit, indicent, quid ſequenti proxime die critico exſpectandum ſit. Antea enim vidimus, determinato quodam temporis ſpatio in febribus indigere naturam, ut materiam febrilem ſubigat, ſolvat, & mobilem reddat, ſicque ad excretionem diſponat. Dum autem in hoc opere occupata natura eſt, mutationes quaedam occurrunt imprimis in urina, ex quibus detegimus ſic diſponi materiam febrilem, ut minus noceat. Illae mutationes obſervatae vocantur ſigna coctionis, tam laeti ſemper ominis in morbis, ut haec ſola pro bonis ſignis ſemper & abſolute habuerit *Galenus*, quocunque demum morbi tempore occurrerent; cum ſigna ipſius criſis quandoque ſuſpecta ſint, uti paulo ante vidimus *Hippocratem* voluiſſe, ut vel in melius judicantia non ſtatim appareant, antequam nempe probabilis ſpes ſit, materiam febrilem ſubactam & mobilem redditam eſſe. Unde dixit *Galenus (d)*: *Coctionis ſigna (ſaepe enim, quae utiliſſima ſunt, repetere convenit) nunquam male apparent, decretoria vero eſt ubi male (appareant); neque enim in augmentis, neque in principiis, ſed in ſtatibus illa apparere convenit*. Atque inde concluſit, coctionis ſigna ſemper certa eſſe, criſis vero ſigna incerta, prout vel ſola, vel cum aliis, vel in diverſis morbi temporibus apparent *(e)*. Quid autem coctio ſit, & quaenam ejus ſigna, dictum fuit in Commentariis §.587., ubi de hac re agebatur.

Haec autem videtur fuiſſe Veterum Medicorum opinio, quod ad dies criticos ſollicite ſemper attendendum ſit, non tantum quod judicia morborum in illis fieri ſoleant, verum etiam quia ex mutationibus morborum, his diebus obſervatis, praevidere poſſumus, quid ſequentibus diebus criticis futurum ſit. Ob hanc rem *Hippocrates* loco antea in eadem hac paragrapho citato *(f)* dixit: *Septenariorum quartus eſt index. Secundae ſeptimanae octavus principium. Undecimus quoque ſpectandus dies eſt. Is enim ſecundae ſeptimanae quartus eſt* &c. Ex quo loco manifeſte apparet, indices vocari reſpectu futurorum illos dies, qui ex ſua natura critici ſunt. Unde etiam, poſtquam monuerat, in morborum initiis difficilius praenoſci poſſe morbos, qui intra longiſſimum tempus judicari debent, quia ſimilia cum aliis habent principia, addit *Hippocrates (g)* ſequentia: *Verum a primo die animadvertendum eſt, & ad quemque quaternarium additum conſiderandum, nec latebit, quo ſe verſurus ſit mor-*

(*b*) Epidem.3. aegrot. 2. ibid. pag.294. (*c*) Ibid. aegrot.1.pag.291.
(*d*) De criſibus Lib. I. cap.8. Charter. Tom. VIII. pag.387. & alibi pluribus locis.
(*e*) Ibid.cap.14.pag.398. (*f*) Aphor.24.Sect.II.Charter.Tom.IX. pag.67.
(*g*) In Prognoſticis Charter. Tom.VIII. pag.665.

morbus &c.*His igitur ſic contingentibus,conjectare oportet tum ex tempore,tum ex unaquaque additione, morbis ad criſim prodeuntibus*. Ex quibus omnibus apparet, unumquemque ex criticis diebus habere rationem diei indicis reſpectu critici proxime ſequentis diei: ſic quartus dies ſeptimi, ſeptimus undecimi &c. index eſſe poterit. Cumque poſt vigeſimum diem, partim ob minorem morbi impetum, partim ob magis rebellem morbi materiam, quaternariis non tanta judicandi poteſtas ſit, ſed ſeptenariis illa tantum plerumque competat; idem de his diebus, tanquam indicibus, verum erit. Unde patet ratio quare *Hippocrates* (*b*) dixerit: *Quibus die ſeptimo contingit criſis, iis urina rubram habet die quarto nubeculam, ac alia ſecundum rationem*. Coctionis enim, ſaltem inchoatae, ſignum eſt, ſi urina ſimiles dotes urinae ſanae incipiat habere; adeoque proxime ſequenti die critico judicium exſpectandum erit. Ubi vero nulla coctionis ſigna, ſed cruditatis potius, quarto die obſervantur, & maligna ſimul ſymptomata adſunt, tunc mala criſis, ſive mors, die ſeptimo futura metuitur; niſi morbus admodum acutus ſit, & exacerbationes diebus paribus fiant, tunc enim quandoque ſexto die mors venit, quam dies quartus indicaverat; uti monuit *Galenus* (*i*). Caeteroquin quartum diem ex ſua natura ſeptimi indicem eſſe affirmat, ſeque illud certo noviſſe ex accurata morborum acutorum obſervatione teſtatur. Prout jam tardius vel celerius movetur morbus, ita & index dies in proxime ſequenti critico, vel & remotiori, judicium futurum demonſtrat; uti etiam quo plura vel pauciora coctionis ſigna in tali die indice adfuerint, aliaque ſymptomata mitiora fuerint vel maligniora: ad haec enim omnia attendendum eſſe *Galenus* in loco citato monuit.

Si jam aegrorum in Epidemicis deſcriptae hiſtoriae cum modo dictis conferantur, patebit, datas de diebus indicibus regulas obſervatis practicis pulcherrime confirmari. Sic *Sileno* (*k*) die quarto peſſima quaevis ſigna aderant, unde malae criſis in ſeptimo die metus. Mors tamen non contigit die ſeptimo, ſed voce defectus extrema frigida habuit, quae non amplius recaluerunt, nihilque minxit; adeoque dum ſeptimus dies index eſt reſpectu undecimi, atque omnia mala aucta adhuc fuerant, undecimo die mors exſpectanda erat, uti & contigit. In alio aegro (*l*) notat, ſeptimo die omnia fuiſſe exacerbata, urinas malas fuiſſe, & alia plura maligna ſymptomata; verum & ille proxime ſequente die critico, undecimo nempe, periit. Sic etiam aeger octavus, decimus, undecimus (*m*) quarto die peſſima ſigna habuerunt, & ſeptimo mortui ſunt. Quamvis autem quandoque contingat, aetate florentes & validae naturae aegros intentatas in die indice mortis minas ſequenti die critico effugere, tamen hoc rarius accidit; & tunc, niſi in melius vertatur morbus, alio die critico pereunt, interimque omnes indices dies, qui fatalem hunc diem praecedunt, peſſimis ſymptomatibus inſignes ſunt. Sic mu-

(*b*) Aphor.71.Sect. IV. Charter. Tom.IX.pag.181.& in Coacis Praenot.Num.575. Charter. Tom. VIII. pag.885.

(*i*) De diebus decretoriis Lib.I. cap.11. Charter. Tom.VIII. pag.467.

(*k*) Epidem.1. aegrot. 2. Charter. Tom. IX. pag. 101.

(*l*) Aegrot.12. ibid. pag.114.

(*m*) Epidem. 3. ibid. pag.242. &c.

Digitized by Google

mulieri in mendacium foro decumbenti (*n*) ab initio jam mala ſigna aderant, quarto autem die exacerbata ſunt omnia, ſeptimo die jactatio toto corpore, ſudor frigidus, extremorum frigus diu manens &c. indicare videbantur, undecimo die mortem inſtare; verum tamen & hunc diem ſupervixit, quamvis vomitu aeruginoſo, bilioſo, extremorum frigore &c. inſignem; ſequentibus autem diebus omnia adhuc in pejus ruebant, & decima quarta die periit, licet adhuc irrito naturae conamine narium haemorrhagia eodem die contingeret. Quod autem quandoque quartus dies index ſit ſexti diei: docet *Philiſci* (*o*) hiſtoria, cui quarto die omnia exacerbabantur, & urinae erant nigrae; tamen ille non ſeptimo, ſed ſexto, die periit. In fine tamen hujus hiſtoriae monet *Hippocrates*, exacerbationes in hoc morbo accidiſſe diebus paribus: atque hinc patet ratio, quare ſexto die potius mors exſpectanda fuerit, quam ſeptimo. Plura alia ex *Hippocrate* adferri poſſent, quae huc faciunt; verum puto haec ſufficere, ut dierum indicum dignitas probetur.

Ex omnibus his apparet, prognoſin Medicam in morborum eventu & tempore definiendis plurimum ſic promoveri poſſe; neque tamen in his eſſe abſolutam & mathematicam certitudinem; unde in praeſagiis ſuis veterani Medici cauti ſolent eſſe, & quamvis ex peſſimis ſignis mortem praevideant, ſummum periculum adeſſe monent quidem, raro tamen omnino conclamatos aegros pronunciant, ſed aliquam adhuc in ſinu ſpem fovent. Et contra, quamvis omnia in morbis acutis ſatis mitia videantur ſymptomata, nihil negligunt, nihil temere tentant, moniti ab ipſo *Hippocrate* (*p*), quod in initio difficile ſit diſtinguere morbos, qui intra longiſſimum tempus judicari debent, ab illis, qui cito finientur, cum ſimilia ſaepe ſint eorum principia. Famae enim damnum incurrit Medicus, ſi brevem & facilem pronunciaverit morbum, qui dein & longitudine taedioſus, & non ſine diſcrimine decurrit; omnia enim tunc mala ſolent curantis Medici commiſſis erroribus tribui. Minus quidem malum eſt, ſi evaſerit aeger, quem moriturum pronunciaverat; nam tunc Medici peritiae adhuc ſaepe ſolet tribui, quod ex ipſis orci faucibus evaſerit aeger. Interim tamen praeſtat in his cautum eſſe Medicum, ſemperque memorem moniti *Hippocratici* (cujus & in Commentariis §. 587. memini), quod nempe *Acutorum morborum non omnino certae ſunt praedictiones, neque mortis neque ſanitatis* (*q*). Nec aequi harum rerum judices facile imperitiae damnabunt Medicum, licet aeger, quem ex peſſimis ſignis obſervatis moriturum praedixerat, evaſerit; cum & *Herophon* (*r*), praeter *Hippocratis* exſpectationem, ex periculoſiſſimo morbo ſoſpes emerſerit.

Errarent tamen ſummopere, qui inde concluderent dierum indicum & criticorum obſervationem inutilem eſſe, cum raris quibuſdam caſibus eventus non reſpondeat penitus illis, quae ex horum doctrina praeſagiverat Medicus. De qua re videantur illa, quae ad §. 587., ubi de criſi agitur, dicta fuerunt.

Cer-

(*n*) Ibid. aegrot. 12. pag. 252. 253. (*o*) Epidem. 1. aegrot. 1. ibid. pag. 99.
(*p*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 665. (*q*) Aphor. 19. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 59. (*r*) Epidem. 1. aegrot. 3. Charter. Tom. IX. pag. 103.

Digitized by Google

Certe *Galenus* (*ſ*), qui millies ſe interfuiſſe, dum criſes fierent, teſtatur, *primum quidem & maximum ſignum inſtantis bonae criſis coctiones eſſe dixit*; *ſecundum autem, quod ab aliquo die indicatorio antea indicetur, cui annexa eſt diei judicantis potentia*. Patet ergo ex omnibus huc uſque dictis, ſummum uſum habere in Medicina doctrinam Veterum de diebus criticis & illorum indicibus, quorum dignitatem optime notavit *Actuarius* (*t*), dicens: *Atque & haec in perfectis judiciis accidunt, quae & in indicibus antea ſignificantur. Nam ſi quid ipſa* (natura) *in praedictis judiciis magni momenti eſt factura, id ante judicii diem in indice quaſi praeludens nunciat. Quare aut exigui ſudores, aut ſanguinis e nare ſtillae, aut parum cocti ſputi educitur, atque aut puſillum, aut majus quippiam ante apparet: & niſi forte quod materia turgeat, aut aegri vires validae ſint, praeëuntes ſignificationes judicium antevertat, non aliter quam in aliis per contraria pedetentim id, quod noxium eſt, crebris judiciorum circuitibus coquitur expelliturque.*

Minime autem credendum eſt, ſufficere, ut in morbis curandis Medicus dies numeret, praeſagia inde faciat, reliquum vero naturae committat, ubique & ſemper ſpectatorem agere contentus. Patuit enim ex illis, quae de cura generali febrium dicta fuerunt, ut materies febrilis ſubigi, coqui, mobilis reddi, & ad excretionem diſponi poſſit, requiri tale febris moderamen, ut nec torpeat nimis, neque furibundo impetu corpus deſtruat: ſimul etiam idoneo victu viribus & vitae conſulendum eſt, ſymptomata mitiganda, idoneis remediis promoveri debent illa naturae molimina, quibus vel ad ſubigendam vel expellendam morbi materiam utitur; viae lubricandae ſunt, per quas materiae expellendae exitus praevidetur; impedimenta tollenda &c. Neque hoc tantum, verum ubi praevidetur ex ſignis malam futuram eſſe criſim omni artis molimine haec praecavenda erit. Sic *Sydenhamus* (*u*), dum obſervaverat in febribus continuis nauſeam & vomendi conatum perpetuum adeſſe, deinde febris progreſſu malignum humorem ſubigi quidem utcunque, & verſus inteſtina depelli, tuncque in fine morbi diarrhoeam ſequi, ſed tanto ſaepe cum impetu, ut mala criſi, fractis jam morbi decurſu aegrorum viribus, mortem faceret; dato vomitorio in ipſo morbi initio funeſtam hanc criſem praecavebat: hoc vero facto, totus in eo verſabatur, ut febrilem motum debito in moderamine ſervaret, reprimendo nimis impetuoſum, excitando vero nimis languidum (*x*); imprimis circa morbi finem, tunc enim cardiacis datis criticam ſecretionem & excretionem materiae febrilis, quae in hoc morbo circa decimum quartum diem blando ſudore fieri ſolebat, tuto promovebat. Unde apparet, quod magnus ille Medicus non fuerit otioſus tantum ſpectator, ſed ſedulus naturae miniſter, qui accurata morborum obſervatione noverat impedimenta tollere, adhibere illa, quae incepta naturae molimina juvarent, vitare illa, quae hoc impedirent; quamvis non adeo operoſo remediorum apparatu ad haec omnia uteretur, ſed in tenuioris ſortis hominibus, ut ſumptibus parceret, ſimpliciſſimis tantum & pretio vilibus omnia

(*ſ*) De Criſibus Lib. III. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 429. 430.
(*t*) Meth. Med. Lib. II. cap. 3. pag. 60. (*u*) Sect. I. cap. 4. pag. 63.
(*x*) Ibid. pag. 68.

omnia haec perficeret. Ubi vero debitum illud febris moderamen aderat (de quo vide §. 609.) ingenue fatetur ſe nulla omnino adhibuiſſe remedia, niſi aegrorum vel adſtantium importunitas aliquid extorqueret (y): tuncque tantum talia dedit, quae aegris placerent, neque interim nocere poſſent. Longe ergo aberat ab illorum Medicorum opinione, qui venam ſecando, purgando &c. omnia turbant in morbis: de quibus jure dixit *Galenus* (z), quod toties peccent, quoties ad aegrum accedunt; tales enim piaculum crederent, niſi quotidie validis, & variis remediis morbum aggrederentur. Quam infauſto autem ſucceſſu hoc factum fuerit in morbis curandis ſive ſtimulantibus remediis febrilem impetum nimis augerent, ſive contraria methodo venae ſectione, purgantibus, clyſmatibus &c. nimis repetitis una cum morbo vires aegrorum profligarent, paſſim in ſuis operibus docuit *Sydenhamus*. Priori enim methodo lethales inflammatorii morbi brevi naſcebantur; poſteriori vero febris, quae profligata ſaepe videbatur, poſt fallaces inducias recrudeſcebat denuo, & integrum ſuum ſtadium de novo decurrebat; imo & quandoque ad quadraginta & ultra dies manebat pertinax, quae rite tractata binarum ſeptimanarum ſpatio totum ſuum decurſum abſolviſſet.

Neque credendum eſt, prudenti uſu illorum, quae moderando febris impetui ſerviunt, turbari tam facile criſim & dierum criticorum ordinem, adeoque nullum horum uſum eſſe, niſi dum totum curationis opus ſoli naturae relinquitur. Licet enim *Sydenhamus* (a) venam ſecaret, imo & ſaepius, ſi nimius febris impetus id poſceret, vomitorium daret in morbi initio, ac clyſmata injiceret; tamen legitimum ſuum decurſum abſolvebat morbus, quia ſollicite cavebat ſemper, ne ultra modum deprimeret febris impetum. Vidi ſic, quamvis bis venam ſecuiſſem in morbo acuto, largam tamen haemorrhagiam narium ſeptimo morbi die contigiſſe: & credo, quod unicuique ad haec attento apparebit in morbis curandis hujus rei veritas.

Solvitur & die decretorio vomitu, alvo. Quantum pondus habeant evacuationes in morbis, dum diebus decretoriis contingunt, modo demonſtratum fuit; neque enim hoc tantum in narium haemorrhagia locum habet, verum etiam in reliquis evacuationibus hic enumeratis. Cum autem tot viſcera ſe per has vias evacuare queant, imo & totum corpus huc ſuos humores derivare poſſit, uti demonſtratum eſt, quando de *Vomitu* & *Diarrhoea* inter ſymptomata febrilia agebatur; patet ratio, quare toties morbi materia critice evacuetur per haec loca. Notandum tamen, non quemvis alvi fluxum vel vomitum hic conducere; nam inter maligna febris ardentis ſymptomata §. 739. etiam vomitus numeratur; & ſtatim in eadem hac paragrapho patebit, alvum nimis fluxam in febre ardenti lethalem eſſe. Agitur enim tantum hic de vomitu & alvi fluxu, quae poſt coctionem in febre ardenti & die critico fiunt, atque perceptum mox levamen ab aegris ſalutarem illorum effectum demonſtrat: hoc enim criterio imprimis diſtinguit *Hippocrates* (b) ſalutares tales evacuationes a ſymptomaticis & nocentibus; ſi nempe conferant, & aegri facile ferant; uti latius dictum fuit in Commen-

(y) Ibid. pag. 75. (z) De diebus decretor. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VIII. pag. 468. (a) Sect. I. cap. 4. pag. 63. &c.
(b) Aphor. 2. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 5.

tariis §. 594. 2.: ubi etiam de ſignis, quae vomitum vel diarrhoeam criticam praecedere ſolent, actum fuit, & ſimul notatum, raro per ſolum vomitum criſin abſolvi, ſed fere ſemper diarrhoeam illum comitari.

Sudore. Calido nempe & copioſo, per univerſum corpus aequabiliter diffuſo. Videantur illa, quae de ſudore critico in Commentariis §. 594. 2. dicta fuerunt. Ubi ſimul habentur ſigna, quibus ſudorem criticum ſalutarem diſtinguere poſſumus, & illum futurum praenoſcere.

Urina. Quamvis per urinae vias naturaliter expurgentur illa, quae per circulationis vim acriora reddita nocerent, ſi diutius manerent in corpore; tamen raro per hanc ſolam viam morbi materia exit, ſed plerumque aliae evacuationes hanc comitantur. Unde etiam urinae ſedimentum copioſum & laudabile potius pro coctionis ſigno habetur, quam quod ab hac ſola evacuatione integra ſanatio exſpectetur. Sic *Hippocrates* (*c*) notavit quidem, urinas copioſas multum ac laudabile ſedimentum continentes, narium haemorrhagiam, bilioſa alvo excreta, dyſenteriam, fuiſſe quatuor modos, quibus ſervabantur aegri febre ardente illius conſtitutionis laborantes: ſed ſimul monet, plurimos non una, ſed pluribus evacuationibus enumeratis ſimul contingentibus, ſanatos fuiſſe. Iterum de critica materiae febrilis per urinam evacuatione videri debent illa, quae ad §. 594. 2. habentur.

Unde etiam *Galenus* (*d*) haemorrhagiam narium, ſudorem multum, poſt rigorem validum, toto corpore manantem & copioſum, & bilioſorum per vomitum aut alvum excretionem habuit pro illis modis, quibus febris ardens critice ſolvi ſolet.

Sputo craſſo. Cum febris ardens, uti ſequenti paragrapho dicetur, pro ſua cauſa proxima habeat cruorem orbatum parte liquidiore, adeoque ille aptiſſimus ſic fiat, ut circa ultimas arteriarum anguſtias haerere incipiat immeabilis redditus, incipient pulmonis arteriae brevi hoc ſanguine infarciri: quod docent reſpiratio denſa, anheloſa, cita, calor ad vitalia ardentiſſimus, ipſum aërem exſpiratum incendens, uti §. 739. dictum fuit. Unde etiam *Hippocrates* (*e*) monuit, quod febris ardens ſoleat in pulmonis inflammationem tranſire; notatque ſputa bilioſa in hoc morbo excerni; & alibi (*f*) multa ſpuere tales aegros, & purulentos ἐμπύους reddi monet: Ob eandem rationem & tuſſicula inter ſymptomata febris ardentis §. 739. recenſebatur. Dum ergo in ſanitatem tendit hic morbus, ſolvi incipiunt illa, quae vaſis pulmonaribus impacta haerebant, & per dilatata extrema arteriarum exhalantium, in aërea ſuperficie pulmonum diſpoſitarum, exprimi; ſicque ſputa craſſa exibunt, uti poſtea dicetur, ubi de peripneumonia agetur. Praeterea in hoc morbo ſaepe tota aërea pulmonum ſuperficies ſicca fit, ſimili modo, ut in ore, faucibus, & lingua apparet; atque uti poſtea integrae ſaepe pelles una cum tenaci & viſcoſo muco ab omnibus partibus oris interni ſecedunt, ita etiam & in pulmone fieri videtur; unde ſputa tunc craſſa, & fuſca primo, poſtea viſcoſa & tenacia excernuntur. Notavit inter criticas ſolutiones ſe-

(*c*) Epidem. I. Charter. Tom. IX. pag. 74.
(*d*) De Criſibus Lib. III. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 430.
(*e*) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 622.
(*f*) De Morbis Lib. II. cap. 25. ibid. 556.

febris ardentis ſputa craſſa *Hippocrates* (*g*), dicens: *Et ſi ſanguis e naribus effluxerit ſolvitur affectus, atque ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis craſſiſque, & laevibus ſedimentis, ac ſi abſceſſus aliquis ortus fuerit. Si vero abſque his ſoluta fuerit (febris ardens) recidiva morbi rurſum erit, aut coxae aut crurum dolor aderit, exſpuetque craſſa, ſi ſanus futurus ſit.*

Paulo poſt autem (*h*) denuo ſputa craſſa, tanquam judicatoria, in febre ardente memorat. Notat autem *Galenus* (*i*) in Commentariis ſuis ad haec loca, ſputa craſſa in tali caſu tantum locum habere, ubi pulmo in febre ardente affectus fuit. Cum autem raro in ſolo pulmone labes haereat, ſed omnes fere functiones corporis turbentur in periculoſiſſimo hoc morbo, patet, ſputa craſſa cum reliquis criticis evacuationibus ſaepe quidem concurrere, raro tamen vel nunquam judicium his ſolis abſolvi.

Acceſſio die pari peſſima, ſi id ante diem ſextum. Exquiſita febris ardens, uti ad §. 738. dictum fuit, omnia ſervat tertianae indicia, ſolummodo ab illa differens in eo, quod nec cum rigore invadat, neque in totum deſinat; adeoque patet, exquiſitae febri ardenti proprium eſſe, ut habeat imparibus diebus exacerbationes. Si jam ſimul & die pari, quo remiſſior ſolebat eſſe morbi vis, nova acceſſio fiat, tanto pejus ſe habebunt aegri, atque eo citius illorum vires proſternentur. Si vero ex unione febris continuae & tertianae intermittentis (vide §. 738.) facta fuerit febris ardens hac lege, ut primus tertianae paroxyſmus in ſecundum morbi diem incidat, exacerbationes contingent diebus paribus, quarto nempe &c. ideoque pro peſſimo ſigno hoc habetur, quia tunc exacerbatio in ſextum diem morbi incidit. Verum qui morbi diebus paribus exacerbantur, etiam diebus paribus judicantur, uti in eadem hac paragrapho, dum de diebus criticis agebatur, dictum fuit; adeoque periculum eſt, ne judicium ſexto die contingat. Verum conſtitit ex ante dictis, quam infamis ſextus morbi dies habitus fuerit a Veteribus Medicis, dum plerumque malae, vel ſaltem imperfectae, criſes hoc die contingunt; & ſi quid boni acciderit quandoque hoc die, ſemper tamen ingentes turbas & ſummum diſcrimen ſimul habuit.

Patet hinc ratio, quare adeo periculoſae ſint acceſſiones diebus paribus ante ſextum diem. Poſt hunc autem minus diſcriminis in illis eſt, quia elapſo die ſexto, cum ſequens exacerbatio in diem octavum incidat, non eſt tam magnum periculum, ne die ſeptimo, qui levior eſt, pereat aeger; adeoque cum ſeptimum diem ſuperet morbus, non erit exquiſita febris ardens, quam intra primam ſeptimanam certo terminari ex *Galeno* in eadem hac paragrapho dictum fuit. Ad acutos ergo ſimpliciter dictos morbos pertinebit, qui ut plurimum quatuordecim diebus terminari ſolent: cumque in decimumquartum, parum nempe & ſimul inſignem criticum diem, tunc exacerbatio incidat, ſpes eſt & eodem die perfectam criſim contingere poſſe. Confirmantur jam modo dicta pulcherrime *Hippocratis* (*k*) obſervatis. In febre ardente laborantibus enim, quibus pernicies imminebat, notat inter alia ma-

(*g*) De victu in morbis a[illegible]is. Charter. Tom. XI. pag. 122. 123.
(*h*) Ibid. pag. 126. (*i*) Ibidem.
(*k*) Epidemic. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 70.

la ſigna, quod acceſſiones fierent diebus paribus, quarto die labores haberent maximos & ſexto die cum ſudore morerentur. Sic & in alia conſtitutione epidemica (*l*) febres ardentes admodum lethales aderant; notatque, plurimis aegris exacerbationes diebus paribus contigiſſe.

Urina nigra, pauca, tenuis huic lethalis. Nigras urinas tanquam peſſimas & lethales *in Prognoſticis* (*m*) damnavit *Hippocrates*. Quin imo *Galenus* (*n*) teſtatur, quod nullum ſervatum viderit, qui talem urinam minxerat; & pro ſigno internae mortificationis (νεκρώσιος) habuit, ac ſi corrupti jam & gangraenoſi humores per urinam exirent. Minus tamen periculoſam urinam voluit, in qua ſolum id, quod ſubſidet, nigrum erat; multo minus adhuc illam, in qua ſolum enaeorema vel nubecula nigreſceret. Atque ob hanc cauſam videtur *in Coacis* (*o*) haberi: *Pernicioſa eſt urina nigrum ſedimentum habens, & nigra*: Paulo enim poſt (*p*) in febribus erraticis nigras nubeculas in urinis quartanam febrem notare dicitur. Lethalis ergo habebitur imprimis talis urina, quae tota nigra eſt; & omnium maxime, ſi ſimul foetor adſit. Augetur periculum, ſi ſimul pauca & tenuis ſit; quia & gangraenoſam humorum diſpoſitionem notat, dum interim haec corrupta non evacuantur ſatis per urinam, ſed pro maxima parte manent. Unde & *Hippocrates* (*q*) notat, urinas nigras, paucas, tenues, fuiſſe illis, qui ex febribus ardentibus moriebantur.

Urinis autem nigris copioſe prodeuntibus, levamen percepiſſe puerperam, quae lochiorum ſuppreſſione laborabat, notat *Galenus* (*r*), dum commentatur morbum puerperae, quae lochiis ſuppreſſis tertio a partu die febre acuta corripiebatur, & cui undecimo die urinae multae tenues & nigrae, profluebant; poſtmodum in aquoſas mutatae, quae mulier octogeſimo morbi die periit.

In Epidemicis tamen habentur caſus, ubi aegri evaſerint, licet urinae nigrae & tenues fuerint. Sic *Nicodemus* (*ſ*) jam prima morbi die urinas tenues & nigras minxit, uti etiam ſecundo die, qui tamen vigeſimo quarto die, urina alba copioſum ſedimentum habente, & ſudore calido copioſo per totum corpus, judicatus fuit, licet etiam perpetuo exacerbationes diebus paribus habuiſſet. Verum in hoc aegro quarto die morbi urinae tenues quidem fuerunt, nigras autem fuiſſe non legitur. Et moroſa mulier, quae in Thaſo decumbebat (*t*), licet circa tertiam diem urinas tenues & nigras habuerit, tamen nocte, quae tertiam diem ſequabatur, ſudore critico judicata fuit, dum ſimul & menſtrua ſub criſim prodirent. In *Heropyto* ab initio morbi uſque ad decimum quartum diem urinae tenues & nigrae fuerunt, qui tamen centeſima die judicatus fuit (*u*). Notandum tamen, quod in his aegris urinae quidem fuerint nigrae & tenues, ſed non addatur, ſimul paucas fuiſſe: adeoque ex his non poteſt concludi, urinam nigram, paucam, tenuem

(*l*) Epidemic. Lib. III. ibid. pag. 274. (*m*) Charter. Tom. VIII. pag. 635.
(*n*) De Criſibus Lib. I. cap. 12. ibid. pag. 395. (*o*) N. 580. ibid. pag. 856.
(*p*) N. 582. ibid. (*q*) Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 70.
(*r*) In Commentario 3. in Lib. III. Epidem. ibid. pag. 295.
(*ſ*) Aegrot. 10. Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 304.
(*t*) Aegrot. 11. ibid. pag. 305. (*u*) Aegrot. 9. ibid. pag. 303.

Digitized by Google

nuem, non ſemper lethalem eſſe. In *Metone (vv)* vero, qui etiam evaſit, urinae erant tenues & ſubnigrae, atque ſubnigrum & divulſum enaeorema habebant, adeoque minus malae, quam urinae nigrae.

Lethale ſanguinis ſputum; lethalis ſanguinis mictus. Deſignant enim, tantum eſſe impetum ſanguinis per vaſa moti, ut illa rumpantur, & contentum ſanguinem eructent: quantum autem periculum immineat, dum in pulmonis vaſis hoc fit, facile patet, ſi conſideretur, in febre ardenti celerrimam eſſe trajectionem ſanguinis per vaſa pulmonum, adeoque omni momento vaſa haec rupta urgeri ſanguinis impetu & copia; hinc nullam conſolidationis ſpem eſſe, quae in cura haemoptoës unice pendet ab illis, quae pacatiſſimum ſanguinis motum per vaſa efficere valent, ſimulque hoc praeſtant, ut blandiſſima ſit omnium humorum indoles, quibus omnino contraria in hoc morbo obtinent.

Illa autem, quae per urinam fit, ſanguinis excretio forte imprimis ideo fit, quod per acutiſſimam febrim olea & ſalia ſanguinis acriora reddita (vide §. 100.), naturaliter per has vias eliminanda, vaſa eroſerint; adeoque peſſimam humorum degenerationem indicat. Illae ergo, quae per has vias fiunt, haemorrhagiae nunquam criticae ſunt, nec naturae morbum ſuperantis robore fiunt, ſed a morbi impetu validiſſimo, & aucta humorum acrimonia, pendent: cum e contra narium haemorrhagia toties ſalutaris in febre ardenti obſervetur, uti antea demonſtratum fuit. Unde etiam & mictum ſanguineum; & violentam ſanguinis e pulmonibus eruptionem pro certiſſimis mortis ſignis habuit in variolis *Sydenhamus*; fateturque ſe nulla methodo has haemorrhagias compeſcere potuiſſe (x).

Deglutitio laeſa mala. Quanta ſiccitas in faucibus, lingua, & toto ore interno, quandoque in febre ardenti fiat, dictum fuit §. 739.: verum a tanta ſiccitate harum partium deglutitio laeditur; adeoque nocet hoc ſymptoma ut cauſa, & ut ſignum. Ut cauſa, quia ad curationem hujus morbi requiritur magna copia liquidi aquoſi tenuis, quod urinae materiam ſuppeditabit, & ſudori praebebit vehiculum, uti §. 743. in cura febris ardentis dicetur: verum deglutitione laeſa ſufficiens liquidi copia ingeri nequit. Ut ſignum vero nocet deglutitio laeſa, quia denotat peſſimam organorum deglutitioni ſervientium exſiccationem, vel & quandoque eorundem inflammationem, quamvis vel ſola ſiccitas deglutitionem laedere poſſit, & frequenter in febribus ardentibus illam impediat. Hinc dixit *Hippocrates (y)*: *In febribus derepente ſuffocari, & deglutire non poſſe, citra tumorem, malum.*

Extremorum refrigeratio peſſima. Quando nempe non amplius recaleſcunt corporis extrema, vel ſaltem diutiſſime illud frigus manet. Cum enim febris ardens de genere ſit continuarum remittentium, uti §. 738. dictum fuit, & remiſſiones ſaepe manifeſtae, atque exacerbationes pariter in hac febre deprehendantur; acerbationis ingruentis tempore extrema ſaepe refrigeſcunt, uti in omni fere febre incipiente fit (vide §. 563.): verum frigus extremorum ab hac cauſa natum brevi ceſſat, & ingens calor ſequitur, neque adeo ma-

(vv) Aegrot. 7. Lib. I. Epidem. ibid. pag. 109.
(x) Sydenham. Sect. III. cap. 2. pag. 197.
(y) Coac. Praenot. Num. 278. Charter. Tom. VIII. pag. 867.

Digitized by Google

malum ſignum dat tale frigus. Sed ubi per aeſtum febris ardentis ſic inſpiſſatus fuerit ſanguis, ut per minores arterias vix tranſire poſſit, tunc ad extrema corporis uſque propelli nequit, & tantum fere per vaſa majora & cordi vicina movetur & quidem rapidiſſime; unde frigus tunc extremorum intolerabilis aeſtus circa vitalia comitatur (vide §.739.): illud autem frigus extremorum tunc diu manet, imo ſaepe non amplius recaleſcunt; uti contigit *Philiſco* (z) *Sileno* (a) aliiſque pluribus, quorum hiſtoriae in Epidemicis habentur, qui perierunt.

Facies rubra & ſudans mala. Quando per univerſum corpus calidus ſudor aequabiliter diffunditur, optimum ſignum eſt; & febris ardens ſaepius, uti antea vidimus, tali ſudore judicatur. Verum hic agitur de ſudore, qui in ſola facie & capite obſervatur, uti in moribundis hominibus toties contingit. Videmus enim in morbis acutis paulo ante mortem, quamvis omni morbi decurſu tota cutis ſicciſſima fuerit, ſudoris guttulas erumpere, neque diffluere, ſed figurae ſuae tenaces cuti adhaerere, & plerumque ſimul frigidus tunc talis ſudor eſt; de quo mira phraſi dixit *Helmontius*, (vide Commentaria §. 432.) *Quod non ſit tam latex in ſua natura, quantum ros alimentarius reſolutus, cui mors imperat*. Quandoque tamen & calidus talis ſudor, in guttas collectus, in facie apparet, malo etiam omine: tunc enim, ſanguine per febris vehementiam in minora vaſa pulſo, facies rubet; ſimulque impetu a tergo urgentis liquidi tenuiſſima adhuc pars exprimitur, quae in cutis ſuperficiem emergens in guttas colligitur. Ubi enim ſoluta morbi materies, per vaſa libera & pervia mota, ſudore expellitur de corpore, nunquam talis ſudor in guttas colligitur, ſed humidi vaporis ſpecie per totum corpus exit aequabiliter; vel collectus in liquorem depluit. Unde bonos ſudores dixit *Hippocrates* (b), qui guttatim ſtillant, & vaporem attollunt. Contra vero monuit (c): *Peſſimos eſſe, qui ſunt frigidi, & qui circa caput tantum & faciem & cervicem oriuntur. Iſti enim cum febre acuta quidem mortem, cum mitiori vero morbi longitudinem praenunciant*. Damnavit pariter, qui milii inſtar (in guttulas collecti) prodeunt, uti & illos, qui in ſolo collo emergunt. Unde etiam alibi (d) monet, quod illi, quibus ex febre ardenti pernicies immineret, paululum in fronte & claviculis exſudarent, nemo vero per univerſum corpus. Patet ergo, quam malum ſignum det rubra facies, ſudoris guttulis obſita, in febre ardente: deſignat enim inflammatoria ſpiſſitudine immeabilem ſanguinem vaſa aliena ingreſſum eſſe; vel circa arteriarum ſanguinearum ultimas anguſtias haerere, & pauculum liquidiſſimae partis adhuc exprimi, ſimulque inſtante jam morte, reſolvi ſic exhalantia in cute vaſcula, ut craſſum & viſcidum ſudorem tranſmittant. Quod & optime notavit *Hippocrates* (e), dicens: *Caeterum univerſalem ſudorum rationem noviſſe oportet. Alii enim fiunt ob corporum reſolutionem, alii vero ob phlegmones vehementiam*. Quinam autem ſudores boni aut mali ſint in febribus, pluribus dictum fuit ad §. 594. 2.

Paro-

(z) Epidem.1. aegrot.1.Charter.Tom.IX. pag.99. (a) Ibid.aegrot.2.pag.101.
(b) In Prognoſticis Charter.Tom.VIII. pag.609. (c) Ibidem.
(d) Epidem. Lib.I. Charter. Tom.IX. pag.70.
(e) In Prognoſticis Charter. Tom.VIII. pag.609.

Parotis non ſuppurans exitialis. Quid parotis ſit, in Commentariis §. 416. dictum fuit; atque ibi ex *Celſo (f)* notatum, quandoque in ſecunda valetudine parotides naſci, atque tunc reprimentibus tentari poſſe; ubi autem ex adverſa valetudine fiunt, tunc reprimentium uſum damnat, & illas maturari & quam primum aperiri, commodius eſſe monet. Verum §. 593., ubi agebatur de illo febris exitu, quo in alium morbum tendit, dum materia critica non expellitur de corpore, ſed ad quaedam loca deponitur, etiam parotides numeratae fuerunt. Adeoque, ubi parotides in febre ardenti fiunt, ſignum eſt, materiam febrilem critice verſus illas glandulas deponi; cumque ſanguis in hoc morbo liquidiori parte orbatus ſit, & ſimul majorem acrimoniam acquiſiverit, benigna reſolutio parotidum exſpectari nequit; cum ad illam humores blandi, motus ſedatus, & cauſa obſtruens non nimis ſolidata requirantur (vide §. 386.): adeoque ſola ſuppuratio hic locum habet, quae ergo niſi fiat, pejores inflammationis exitus tantum exſpectandi ſunt. Vel & quandoque parotides jam tumentes ſubito evaneſcunt, redeunte iterum materia morboſa in ſanguinem; unde recidivae peſſimae, & in febre ardente ſaepe mors ſequitur: uti enim antea in hac paragrapho dictum fuit ex *Hippocrate*, judicatoria non judicantia partim lethalia ſunt, partim difficilis judicii, deſignant enim irritos naturae conatus fuiſſe, quod ſemper peſſimum ſignum habetur, niſi ſtatim in alio corporis loco inſignes abſceſſus appareant; vel criticis aliis evacuationibus materia morbi eliminetur: uti pulcherrime monetur *in Coacis Praenotionibus (g)*, ubi ſequentia habentur. *Parotides* (τὰ παρ' ὦτα) *ex acutis morbis, maxime in febribus ardentibus, fiunt; & ſi non judicationem fecerint & matureſcant, aut ex naribus ſanguis fluxerit, aut urinae ſedimentum craſſum habuerint, pereunt. Plerique vero talium tumorum antea ſubſidunt. Verum conſiderare oportet inſuper etiam ipſas febres, ſive intendantur, ſive remittant, atque ſic pronunciare.* Sic enim limitatur illud praeſagium, quod alibi *(h)* magis abſolute ponitur: *Ex febre ardente, abſceſſu circa aures non ſuppurato, raro ſervantur.* Si enim alia via exeat morbi materies, ſpes eſt. Inde etiam optime monuit *Hippocrates*, conſiderandum eſſe, an febris intendatur, vel remittat; ſi enim, evaneſcente parotide, febris ſubito augeatur, novimus materiam febrilem, de novo ſanguini miſtam illas turbas facere; adeoque malum morbi exitum metuendum eſſe. Ubi vero hoc non fit, brevi per alias vias exituram; vel ad alia loca deponendam eſſe, ſperare licet. Hinc optime dixit *Hippocrates* alio in loco *(i)*, damnoſas eſſe parotides, ſi abſque judicatione ſenſim diſſipentur. Quandoque etiam contingit, ut parotides diſpareant, & mox morbi augmentum vel recidiva fiat, & deinde de novo iterum aſſurgant & permaneant *(k)*. Saepius autem, dum evaneſcunt parotides, ad alia loca deponitur materies morbi, vel exit de corpore, ſi ſuperſuturi ſint aegri. Sic notavit *Hippocrates (l)*, evaneſcentibus parotidibus, ad ilium ſiniſtrum, & ſummam coxendicem gravita-

(*f*) Lib.VI. cap.16. pag.391. 392. (*g*) Num.208. Charter.Tom.VIII.pag.863.
(*h*) Num. 139. ibid. pag.859. (*i*) Prorrhet. Lib. I. in fine.Charter. Tom. VIII. pag. 808. (*k*) Hippocrat. de Humoribus in fine libri.Charter. Tom.VIII. pag. 531. & Epidem. Lib. VI. Charter. Tom.IX. pag.474.
(*l*) Epidem.1. Charter. Tom.IX. pag. 67.

vitatem decubuiſſe ; & tarde , quadrageſimo nempe die , convaluiſſe aegrum. Et paulo poſt (*m*) habet ſequentia : *Quibus tumores circa aures in febribus cum dolore attolluntur , quibuſdam critice ceſſante febre , neque ſubſidebant , neque ſuppurabantur ; illis orta diarrhoea biliofa , aut dyſenteria, aut craſſarum urinarum ſedimentum ſolvit , velut Hermippo Clazomenio* ; cujus hiſtoriam eodem hoc libro (*n*) dedit . Huic aegro decimo ſeptimo die morbi ortae parotides manebant quidem , ſed non ſuppurabantur ; trigeſimo vero primo die , poſt alvi fluxum & urinas craſſas , ſubſederunt . Ex quibus omnibus apparet , parotides in febre ardenti , ſi non ſuppurentur , exitiales eſſe ; niſi illis ſubſidentibus , vel abſque ſuppuratione permanentibus , alia via criſis fiat , ſive per effluxum , ſive per abſceſſum ; atque tunc in tali caſu non niſi longo tempore aegri judicantur .

Quandoque etiam febribus quibuſdam ardentibus epidemice graſſantibus familiare fuit , ut parotides abſque ſuppuratione evaneſcerent : notatque *Foeſius* (*o*) abſque periculo hoc factum fuiſſe , procuratis per ſudores , aut alvi fluxum , vacuationibus .

Neque cogitandum eſt , licet parotides in febribus ardentibus ortae ſuppurentur , ſemper certam ſalutem ſequi : minus enim tutae ſemper ſunt illae criſes , quae per abſceſſum fiunt . Sic notavit *Hippocrates* (*p*) , binis aegris ſuppuratas fuiſſe parotides , illoſque tamen periiſſe . Quam rem poſtea ſummi nominis Medici ſuis obſervationibus confirmaverunt (*q*) .

Ubi autem hominibus abſque febre praegreſſa , & caeterum ſanis , parotides oriuntur , quod ſaepius vidi , nullum in his periculum eſt , licet ad ſuppurationem non perveniant , ſed diſſipentur : quod & *Hippocrates* (*r*) in quadam conſtitutione epidemica pluribus contigiſſe notat . Sed tunc , uti optime monet , tumores illi laxi ſunt , magni , & late diffuſi , abſque inflammatione , & doloris expertes : in quibus curandis tutum reprimentium uſum *Celſus* dixerat . Cum contra parotides , in febre ardente natae , minores , durae , & dolentes eſſe ſoleant .

Alvus nimis fluxa lethalis . Critico alvi fluxu febrim ardentem ſanari quandoque , antea vidimus ; verum hic agitur de illo alvi fluxu , qui ſymptomaticus potius habendus eſt , & affatim prorumpit . Strictam alvum in his morbis eſſe , minime conducit : cum enim acrior vel corrupta bilis toties has febres incendat , uti dictum fuit , & per inſignem aeſtum cito corrumpitur bilis etiam ſana , patet , magis profore , ſi haec ſaburra primis viis exeat , cum aëris libero acceſſu , calore , & mora , in peſſimam abeat brevi putrilaginem . Unde etiam in cura ardentis febris tantum uſum habent clyſmata ; non tantum quia diluunt , laxant , refrigerant , verum etiam, quia omne putridum in inteſtinis haerens eluunt . Non ergo malum eſt , ſi in febre ardente laxior alvus ſit : quin imo *Hippocrates* (*ſ*) notavit , raro contingere febres ardentes illis , qui laxiorem alvum habent ; & obſervavit , al-

vum

(*m*) Ibid. pag. 75. (*n*) Ibid. pag. 112. (*o*) In Commentariis in Coacas. Hippocrat. oper. Tom. I. pag. 137. (*p*) Epidemic. I. Charter. Tom. IX. pag. 78. (*q*) Holler. & Jacotii Commentaria in Coac. Hippoc. pag. 209.
(*r*) Lib. I. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 19.
(*ſ*) De Aëre locis & aquis. Charter. Tom. VI. pag. 190.

Digitized by Google

vum adſtrictam fuiſſe illis, quibus ex febre ardenti pernicies imminebat (*t*). Ubi autem ingenti copia per alvum exeunt liquida, & imprimis antequam ulla coctionis indicia apparuerint, lethale eſſe pronunciavit *Hippocrates*, uti jam ſaepius dictum fuit (vide §. 386. 590. 720.). Solent tunc autem illa, quae alvo exeunt, olidiſſima eſſe; unde humorum diſſolutionem putridam, adeo hic metuendam, denotant; ſimulque magna copia liquidi de corpore ſic ſubducitur, & vires aegrorum proſternuntur; adeoque talis alvi fluxus nocet tanquam cauſa & ſignum.

Cum tremore abit in delirium, inde in mortem. Quando §. 627. & ſequentibus de tremore febrili agebatur, conſtitit immeabilitatem liquidi, per arterias encephali movendi, in morbis ſaepe tremoris cauſam eſſe. Cum autem in febre ardenti diſſipentur liquidiſſimae ſanguinis partes, & reſiduum ingenti aeſtu torreatur, patet, quare tremores in febre ardenti fiant. Si autem tremorem ſequatur delirium, novimus ab eadem cauſa turbari totum ſenſorium commune, adeoque ſummum mortis periculum adeſſe.

Habetur quidem apud *Hippocratem* (*u*), quod tremores in febre ardente natos delirium ſolvat; verum notavit *Galenus* (*x*) in Commentariis ſuis, ſolutionis vocabulum improprie hic uſurpari, cum plerumque morbi ſanationem ſignificet, in hoc autem caſu ex malo in pejus tranſitus fiat. Verum quidem eſt, ſequente delirio tremores ſaepe tolli, imprimis ſi illud ferox fuerit; tunc enim immani muſculorum robore valent ſaepe tales aegri, ſed ſemper infauſto omine, uti facile patet.

Tranſit in peripneumoniam ſaepe cum delirio. Quod in peripneumoniam tranſire ſoleat febris ardens, in Commentariis §. 739. dictum fuit. Ratio ex ante dictis facile patet; uti etiam quare delirium ſaepe adſit. Ubi autem bina haec adſunt in febre ardenti, aegros in maximo diſcrimine verſari nemo dubitat: imo *Hippocrates* (*y*) binorum horum concurſum lethalem pronunciavit, dicens: *Quibuſcunque in febre non intermittente ſpirandi difficultas fit, & delirium, lethale.*

Poſt ingentia alvi tormina, quae oritur, peſſima. Deſignat enim, inteſtina & meſenterium inflammatione correpta eſſe: verum febris ardens dum haec comitatur, ſummum periculum eſt, ne brevi lethalis hic gangraena ſequatur. Quam cito autem nata in his locis inflammatio in gangraenam abeat, dictum fuit in vulnerum abdominis hiſtoria; & poſtea adhuc de hac re agendum erit, quando inteſtinorum inflammatio pertractabitur. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*z*) vehementes circa viſcera dolores in febribus acutis malos eſſe damnaverit; & alibi (*a*) dixerit: *Ex alvi dolore laborioſo febris ardens pernicioſa.*

Solvitur critice cum rigore. Quando ſimul cum frigoris ſenſu totum corpus concutitur, rigor vocatur; qui ſi levior & momentaneus fuerit, hor-

(*t*) Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 70.

(*u*) Coac. Praenot. N. 133. Charter. Tom. VIII. pag. 859. & Aphor. 26. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 262. (*x*) Ibidem.

(*y*) Aphor. 50. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 167.

(*z*) Aphor. 66. Sect. IV. ibid. pag. 177. (*a*) In Coac. Praenot. N. 131. Charter. Tom. VIII. pag. 859.

ripilatio etiam dicitur (vide §. 563.). Appellatur & horror, quia a re horrida conſpecta, vel per memoriam repraeſentata, ſimilis concuſſus corporis fit. Unde dixit *Galenus (b)*, quod non procul ab hujus affectionis notione abiiſſe videantur illi, qui rigorem refrigerationis ſenſum eſſe voluerunt: non enim ſemper cum frigore adeſt frigoris ſenſus. *Quae enim reſoluta ſunt, torpida, difficili aut nullo prorſus ſenſu praedita, omnia perfrixerunt* &c. *Sed nullum ex his frigiditatem, quae in ipſo eſt, ſentit, unde neque riget; ſin autem ſentiat, protinus & rigebit.*

Obſervaverat jam *Hippocrates (c)* ardentem febrem ſuperveniente rigore ſolvi. In febre enim ardenti, uti mox ſequenti paragrapho dicetur, ſanguis liquidiſſima ſui parte orbus circa arteriarum extrema haerere incipit, atque inflammationem per univerſum fere corpus facit. Impedito ſic libero tranſitu ſanguinis in venas, illae deplentur, & omnis fere ſanguis in ſyſtemate arterioſo colligitur, unde ſummae reſiſtentiae naſcuntur ſanguini ex corde in arterias pulſo, adeoque & validus attritus, & hunc ſequens ſummus aeſtus. Ubi autem uſu diluentium & attenuantium remediorum incipit ſolvi inflammatoria illa ſanguinis tenacitas, atque ſanguis ſic diſponi, ut per ultimas arteriarum anguſtias in venas ſanguineas tranſire poſſit, ſolvuntur haec obſtacula, & in vacuas venas ſanguis quam liberrime tranſit. Uno ergo momento tollitur ingens illa reſiſtentia, quae prius in arteriis aderat, adeoque attritus, qui antea validiſſimus erat, jam fere nullus eſt: ergo ſtatim minuitur calor & ſubito quidem, dum in vacuas venas pulſus ſanguis abſque ullo attritu partium ad ſe mutuo verſus cor movetur. Verum & poſtea cor acceptum a venis ſanguinem per arterias pervias jam libere propellit, unde longe minor attritus. Si jam ſimul conſideretur, toto morbi decurſu liquidorum movendorum molem plurimum imminutam eſſe (obeſus enim homo dimidium ſaepe ſui ponderis perdit, & pallidus & gracilis ex periculoſo hoc morbo emergit), patet iterum, quare, libero tranſitu per arterias reſtituto, tam ſubitum refrigerium fiat. Verum ſubitum frigoris, poſt validum aeſtum, ſenſum, concuſſus totius corporis ſequitur, id eſt rigor; uti experiuntur illi, qui calido ex hypocauſto prodeuntes frigido aëri ſe exponunt.

Ex his apparet, qualis ille rigor ſit, quo critice quandoque ſolvitur febris ardens: non enim omnis rigor in hac febre contingens bonus eſt, ſed tantum ille, qui a ſubita reſtitutione aequabilis humorum motus per vaſa fit. Dum enim nova acceſſio fit, ſive paribus ſive imparibus diebus, rigor adeſt, ſed levior longe, quam ille, qui criticus eſt. Praeterea diſtinguimus ſalutarem illum rigorem ab aliis, ſi poſt coctionis ſigna, & in die critico contingat, & evacuationes quaſdam criticas praecedat, vel & mox ſequatur. Sic dum narium haemorrhagia larga in febre ardenti contingit, illam ſaepe rigor talis criticus ſequitur, qui aegrum & adſtantes inani percellit metu, ac ſi mors inſtaret; cum contra in limine ſanitas adſit. Magna enim tali evacuatione ſanguinis arterioſi ſic minuitur preſſio in fines arteriarum obſtructarum, ut retropulſu molecularum obſtruentium inflammatio-
nis

(*b*) De Tremore cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 208.
(*c*) In Coac. Praenot. N. 136. Charter. Tom. VIII. pag. 859. & Aphor. 58. Sect. V. ibid. Tom. IX. pag. 171.

Digitized by Google

nis reſolutio fiat (vide §. 400. 1.). Quod autem ſedulo obſervari debeat, quo tempore rigor in febre ardenti contingat, ut firma inde Prognoſis haberi poſſit, patet ex *Hippocrate* (*d*), dum monet; rigores, qui in febribus ſexto die contingunt, difficilis judicii eſſe. Verum hoc commune habet rigor cum omnibus aliis criſibus, uti patuit ex illis, quae eadem hac paragrapho de diebus criticis dicta fuerunt. Conſtitit enim tunc, diem ſextum Veteribus Medicis ſemper ſuſpectum fuiſſe, quod in illo plerumque malae tantum, vel ſaltem infidae, criſes fierent. Poſſe autem rigorem a malis cauſis fieri ſatis patet: dum enim immeabilis redditus ſanguis ad extrema uſque corporis propelli nequit, rigor oritur, quem dein extremorum frigus, peſſimum in febre ardente ſignum, ſequitur. Tales rigores damnavit *Hippocrates* (*e*),dicens: *Ex rigore perfrigerationes,non recaleſcentes, malae.* Poſt criticum autem rigorem, reſtituto libero humorum per vaſa motu, brevi ſequitur aequabilis per univerſum corpus calor. Sic in muliere, quae in mendacium foro decumbebat (*f*) frequentes contigerunt rigores, ſed vel cum exacerbatione omnium ſymptomatum, vel cum frigore extremorum, quae non amplius recaleſcebant; unde & periit.

Quamvis autem criticus talis rigor ſolutam & mobilem jam morbi materiam denotet in febre ardenti, tamen haec raro vel nunquam habet tales dotes, ut ſanis aſſimilata humoribus cum illis fluere poſſet per vaſa, abſque ulla notabili functionum perturbatione. Valido enim tali morbo nimis mutantur humores: unde fere ſemper ſoluta haec materia morbi aliquam retinet dotem, qua aequabili circulationi repugnet, adeoque critica evacuatio fere ſemper talem rigorem ſequi ſolet: itaque febris ardens ſolvitur quidem cum rigore, raro tamen vel nunquam ſolo hoc rigore ſanatur. Sic *Cleonactidi* (*g*) octogeſimo die rigor obortus eſt; verum eodem die ſudore copioſo, & urinis ſedimentum rubrum & aequale habentibus, perfecte judicatus eſt.

§. 742. QUibus explanatis haud difficulter morbus praeſens cognoſcitur: neque de ejus cauſa propiori, & proxima ambigetur; eſt enim a cruore orbato parte blandiore, liquidiore, inflammatione per univerſum corpus, viribus validioribus: Quin praeſagia haud infirma hinc deducentur.

Ex illis, quae ad §. 738. & 739. dicta fuerunt, conſtitit, quaenam febris ardens vocanda ſit, & quomodo ab aliis febribus diſtinguatur. A ſynocho putri enim differt, quod non uno & continuo decurſu abſolvatur, ſed remiſſiones, atque exacerbationes notabiles habeat. Ab intermittentibus vero febribus diſtinguitur, quod non deſinat ad perfectam integritatem febrilis impetus. A continuis remittentibus levioribus, aeſtu ſummo, imprimis circa vi-

(*d*) Coac. Praenot. N. 15. Charter. Tom. VIII. pag. 354. & Aphor. 29. Sect. IV. ibid. Tom. IX. pag. 150. (*e*) Prorrhetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 744.
(*f*) Epidem. 3. aegrot. 12. Charter. Tom. IX. pag. 252.
(*g*) Epidem. Lib. I. aegrot. 6. Charter. Tom. IX. pag. 108.

Digitized by Google

vitalia, & remiſſiore calore verſus extrema, ſiti inexplebili, ariditate totius corporis, imprimis differt: eodem tamen cum illis genere continetur, & tantum ſymptomatum malignorum numero & vehementia illas ſuperat.

Cauſam autem proximam talem eſſe, qualis in textu deſcribitur, patet, ſi conſiderentur cauſae remotae praegreſſae, & ſymptomata praecipua, quae in febre ardenti obſervantur. Labore enim nimio, ſolis aeſtu, & reliquis, quae §.740. enumerantur, liquidiſſimam & blandiſſimam partem ſanguinis, aquam nempe, difflari, nemo dubitat; ſimulque reſiduum, hoc aquoſo diluente orbatum, ad inflammatoriam tenacitatem diſponi, & majorem acrimoniam acquirere; per quam, ſive ſolam, ſive per calefacientia aromatica acria uſurpata auctam, quandoque & concurrente ſtimulo epidemico, incitatur circulatorii motus velocitas, ſicque validiſſima febris accenditur. Symptomata autem primaria §.739. recenſita idem docent, imprimis urens calor, reſpiratio anheloſa, ſiccitas totius corporis, ſitis inexplebilis, & perturbatio omnium fere functionum.

Cum autem febris ardens adeo periculoſus morbus ſit, imprimis incumbendum eſt, ut firma habeantur praeſagia, ex quibus conſtare poſſit, quid in hoc morbo metuendum ſit, quid ſperare liceat. Omni enim culpa vacabit Medicus (*b*), ſi praeviderit & praedixerit, quinam perituri ſint, vel evaſuri; atque ideo monuit medicos *Hippocrates*, ut praeſagiendi ſtudio incumberent. Agnoſcit quidem, praeſtantius eſſe morbos ſanare, quam futura praenoſcere; verum ſanos efficere omnes aegros nemo poteſt; ſed melius ſervabit illos, qui ſervari poterunt, Medicus, qui futura in morbis praeviderit.

Ex omnibus autem illis, quae de cauſis, ſymptomatibus, & decurſu febris ardentis dicta fuerunt, firma ſatis prognoſis haberi poterit. Periculum adeſſe in hoc morbo, agnoſcunt omnes, varium autem diſcriminis gradum ex ſymptomatum numero & vehementia diſcimus. Cerebri functionum laeſiones praevidemus facile, dum novimus, ſanguinem minus meabilem, rapidiſſime tamen pulſum, dilatatis vaſorum minorum orificiis illa ingredi, obſtruere, inflammare, ſimulque tenuiſſimam & mobiliſſimam partem ſanguinis deficere; adeoque ſpirituum ſecretionem, illorumque liberum tranſitum per encephali ſubſtantiam & nervos, impediri; hinc delirium, coma, convulſio &c. toties febrim ardentem comitantur. Summus aeſtus circa vitalia, rapidiſſimus ſanguinis ſpiſſioris motus, & ſiccitas ingens, pulmoni periculum imminere docent, ne vel ruptis vaſis lethale ſanguinis ſputum fiat; vel immeabili ſanguine pulmonis vaſis infarcto, in peripneumoniam funeſtam tranſeat febris ardens. Quibus autem modis natura ſanationem tentet in hoc morbo; quibus viis morbi materiam eliminat; quo tempore morbi hoc tuto & certo faciat; quibuſnam ſignis haec naturae molimina praevideri poſſint; quomodo cognoſci poſſit, an ſalutaris, an funeſtus, an vero dubius horum futurus ſit exitus; omnia haec tradita fuerunt. Patet ergo, quod ex hactenus dictis omnia, quae ad Prognoſin pertinent, hauriri poſſint.

Offendit quoſdam, quod in febre ardenti inflammatio, per univerſum corpus

(*b*) Hippocrat. Prognoſtic. in initio. Charter. Tom. VIII. pag. 584. 585.

Digitized by Google

pus adeſſe dicitur, dum credebant, tunc illico circulationem debere deficere, cum nulla pervia forent vaſa. Verum, uti conſtitit ex illis, quae *in Capitulis de obſtructione & inflammatione* dicta fuerunt, inflammatio naſcitur, dum dilatata minorum vaſorum initia majores moleculas recipiunt, quae per illorum extrema tranſire nequeunt, (vocabatur tunc error loci, quem ex ſolo exceſſu motus circulatorii fieri poſſe ad §. 100. demonſtratum fuit). Unde poteſt inflammatio per univerſum corpus fieri, licet per arterias ſanguiferas, ſi non omnes, ſaltem plurimas ſanguis adhuc tranſeat. Talem autem adeſſe in febre ardenti inflammationem, docet rubor faciei, & ſaepe reliquae cutis corporis, quandoque & poſt mortem manens. Cadaverum hoc morbo defunctorum inſpectio demonſtravit, cerebri corticem, in quo naturaliter nihil rubri invenitur, totum rubuiſſe, ac ſi arte anatomica repletus fuiſſet. Simul etiam hinc apparet, quare tantus calor adeſſe poſſit, licet ingens adeo vaſorum numerus impervius fuerit; per arterias enim maximas ſanguis ruber, ob fluidiſſimae partis jacturam denſior, magna velocitate movetur, & ab his cauſis ſummum calorem naſci debere demonſtratum fuit, ubi de *Calore febrili* agebatur.

§. 743. CUratio exigit aërem purum, frigidum, renovatum ſaepius; integumenta minime ſuffocantia, vel aggravantia corpus; ſitum corporis erectum ſaepe; potus copioſos, blandos, demulcentes, ſubacidos, aqueos, calidos; cibos leves, farinaceos, hordeatos, avenaceos, ex fructibus ſubacidis confectos; Venae ſectionem, ſi morbi initium, plethorae indicia, inflammationis ſingularis ſigna, calor intolerabilis, rarefactio nimia, revulſio neceſſaria, ſymptomata urgentia, neque alio remedio facile ſuperanda, hanc exigunt; Clyſmatum blandorum, diluentium, laxantium, antiphlogiſticorum, refrigerantium applicationem repetendam, prout vis ardoris, ſiccitas alvi, revulſio, requiſita imperat: Humectationem totius corporis, hauriendo aërem fumo calidae blandum per nares, colluendo os, & guttur, lavando pedes, manuſque tepida, fovendo ſpongiis calidis loca, ubi plurima vaſa contactui magis expoſita; Medicamenta aquoſa, blanda, nitroſa, grato acore ſapida, alvum leniſſimè laxantia, urinae materiem ſuppeditantia, ſupplentia, ſudori vehiculum copia praebentia, non acrimonia, omnem contractionem fibrarum, craſſitiem liquorum, acrimoniam eorumdem ſolventia, diluentia, temperantia.

Cum ex illis, quae hactenus tradita fuerunt, conſtet in febre ardenti eſſe ſummum aeſtum, liquidiſſimae partis diſſipationem, & reſidui inſpiſſationem, ſiccitatem corporis totius, & degenerationem humorum in putredinem; patet, in curatione requiri, ut temperetur nimius calor; reſtituantur liquida, quae

quae perierant; ſolvatur & attenuetur illud, quod in concretionem tendit; humectetur totum corpus; atque talia adhibeantur, quae omni putredini maxime reſiſtunt. Unde curatio exigit

Aërem purum, frigidum, renovatum ſaepius. Tantus quandoque circa vitalia viſcera in febre ardente decumbentibus aeſtus obſervatur, ut aërem inſpiratum accendat, uti §. 739. dictum fuit. Atque a tanto calore metus eſt, ne ſanguis coaguletur, & in pulmonalis arteriae anguſtiis haereat; ſicque febris ardens, uti ſaepe fit, in ſubito lethalem peripneumoniam terminetur; unde patet, opus eſſe, ut grato frigidi aëris refrigerio calor ille temperetur. Cum autem in his aegris ſubputridae exhalationes continuo de corpore exeant, etiam moleſtae ſanis hominibus, qui illorum curam gerunt; aër loci, in quo decumbunt, brevi his repletur & inquinatur, adeoque frequentem renovationem poſtulat: niſi enim hoc fiat, coguntur miſeri non ſine magno damno infectum talem aërem haurire continuo. Videantur & illa, quae in Commentariis §.698. dicta ſunt de noxis, quae a calore lecti & aëris clauſi in morbis acutis contingunt.

Integumenta minime ſuffocantia vel aggravantia corpus. Dum ab hyemali frigore corpus defendere volumus, ſtragulis corpus obruimus, ſicque in proprii vaporis balneo haerentes caleſcimus: Si ergo in febre ardenti idem fiat, calor adeo intenſus adhuc augebitur, & ſimul omnia illa mala fient, quae ab aëre clauſo non renovato ſequuntur in hoc morbo. Hinc *Celſus* (*i*), uti ad §. 698. dictum fuit, in cura febris ardentis juſſit, ut *amplo conclavi teneretur aeger, quo multum & purum aërem trahere poſſit; neque multis veſtimentis ſtrangulandus, ſed admodum levibus tantum velandus eſt*. Similia & *Aëtius* (*k*) poſuit tanquam primaria in febribus ardentibus auxilia, dicens: *Decubitus ſit in locis frigidis patentibus & aëre puro perflatis. Stratum molle & ſaepe renovatum. Amicula aſſidue permutata, & ſatis gracilia, non ſordida. Lectus ſit abunde amplus, quo poſſint membra calefacta ſubinde ad alias atque alias partes transferri. Et per flabellum aër ignavior concitetur.* A Veterum diſciplina receſſerunt poſtea Medici, qui in hac opinione erant, per ſudores, etiam in initio, calidis remediis & ſtragulorum pondere extortos, febres ſanari debere. Quam periculoſum autem ſit hoc tentare, niſi morbi materies & cauſa adeo tenues & mobiles fuerint, ut ſic diſſlari de corpore poſſint, antea dictum fuit (vide §.594.2. & 715. 716. &c.). Neque novus hic in febribus ardentibus curandis error eſt, nam & *Celſus* jam de hoc conqueſtus fuit, dicens, ubi de ſudore promovendo poſt febrim finitam, vel ſaltem decreſcentem, agit: *Hujus autem rei cauſa continere aeger ſub veſte ſatis multa manus debet, eademque crura, pedeſque contegere: qua mole plerique aegros in ipſo impetu febris, potiſſimeque ubi ardens ea eſt, male habent* (*l*). Conducit etiam, quo minus caleſcant, ut tales aegri potius ſupra culcitram, quam lectum plumis refertum, decumbant. Quomodo autem gratum aëri refrigerium conciliari optime poſſit, §. 605. 2. dictum fuit.

Si-

(*i*) Lib. III. cap. 7. pag. 124. (*k*) Tetrabibl. 2. Serm. 1. cap. 78. pag. 253.
(*l*) Celſ. Lib. III. cap. 6. pag. 130.

Digitized by Google

Situm corporis erectum ſaepe. Quantum uſum habeat ad compeſcendum nimium febris impetum, ſi aegri quotidie per aliquod tempus a lecto abſtineant, & in ſedili erecto corpore ſedeant, in Commentariis §. 610. dictum fuit. Simul etiam deliria, hic imprimis metuenda, vitantur, vel compeſcuntur, ſi jam adfuerint; quia in horizontali corporis ſitu, caeteris paribus, majori copia & impetu ſanguis verſus caput tendit. Adeo autem confidebat huic auxilio *Sydenhamus (m)*, ut in Variolis, dum ob nimium febris impetum jam in ipſo mortis agone conſtituerentur aegri, ab hoc ſolo fere quid boni ſperaret, ſeque plures ſic a morte liberaſſe teſtetur. Neque multum mali metuendum eſſe, licet frigidiuſculo aëri, non multum etiam tecto corpore, exponantur tales aegri, miro caſu probat. Juvenis enim quidam in ipſo aetatis flore, & media aeſtate, Variolis laborabat, quibus paulo poſt Phrenitis acceſſit. Dumque nutrix, quae ejus curam gerebat, in urbem profecta aberat, mori videbatur adſtantibus, atque cadaver, ut putabant, de lecto ſublatum, nudum menſae imponunt, linteo tantum ſuperinſtrato. Rediens nutrix, amoto linteo, ſubobſcura quaedam vitae indicia detexit, & projectum corpus denuo in lectum repoſuit, atque poſt aliquot dies interpoſitos incolumis evâſit, qui pro mortuo habitus, nudus fere, libero aëri tamdiu expoſitus fuerat.

Potus copioſos, blandos, demulcentes, ſubacidos, aqueos, calidos. Ut nempe reſtituatur aquoſae ſanguinis partis jactura. Sitis inexplebilis, febris ardentis ſemper comes, quamdiu mens conſtat, ſatis indicat copioſum potum, uti & ingens totius corporis ſiccitas. Cum autem per febrim ipſam humores in majorem acrimoniam tendant, requiritur ſimul, ut potus blandi & demulcentes ſint, ſimulque acidi, vel ſaltem ſponte ſua in acidum vergentes; ut nempe occurratur putridae degenerationi humorum, in febre ardenti ſemper metuendae. Decocta avenae, hordei, oryzae &c. emulſa ex his & ſeminibus farinoſis parata, acidi vegetabilium ſucci, vel & fermentati, acetum nempe & vinum tanta aquae copia diluta, ut ſtimulo ſuo nocere nequeant, rob & ſyrupi officinales his decoctis diluti, gratiſſimos ſimul & ſaluberrimos potus exhibent: ſimulque magna in his varietas haberi poterit, dum non omnibus eadem placent; imo & eidem homini contingat in hoc morbo ſaepius, ut nunc hos, nunc illos, potus ſumat avidius. Hoc & notavit *Hippocrates (n)*, atque ideo varias potuum in febre ardente ſpecies recenſuit, quae tamen omnes habent illas dotes, quae deſcriptae fuerunt. Sic ſeminis lini decoctum, mulſam, aquam ipſam puram, decoctum hordei vel crudi, vel torrefacti prius (quod tunc ſimilem Coffe Aſiaticorum potum dat) vinum aqua dilutum &c. laudat.

Diſputatum tamen fuit, an frigidos potus, an vero calidos, in febre ardente dare conduceret, imprimis cum multa Veterum Medicorum loca doceant, quod frigidos potus in febre ardente laudaverint, & igneum in hoc morbo ardorem frigida quaſi exſtinguere tentaverint. Sic *Hippocrates (o)* dicit, de his potibus agens: ***Multos autem edunt effectus: alii ſi quidem mictionem provocant, alii alvi dejectionem, alii utrumque, alii neutrum, ſed tan-***

(*m*) Sect. III. cap. 2. pag. 195. Charter. Tom. VII. pag. 594. 595.

(*n*) De Morbis Lib. III. cap. ultimo

(*o*) Ibidem.

tantum refrigerant, ut ſi quis in vas aquae ferventis frigidam aquam infundat. aut vento frigido vas ipſum exponat: & plures ex deſcriptis poſtea potibus frigidos dari juſſit. Quin imo *Galenus (p)* duo tantum capita curationis in *Cauſo* agnovit; bilioſos nempe humores debere exſtingui, vel perfecte evacuari. Ad exſtinctionem autem frigidae potum laudavit, quo cauſos ſe curaſſe perpetuo dicit, & quidem tam crebras fuiſſe has curationes, ut nequidem numeri meminerit. Sic & *Celſus (q)* monuit, quod quidam aqua frigida tantum ad ſatietatem data pro medicamento uterentur in febre ardenti. Ubi tamen inflammationis praeſentis ſigna adſunt, vel futurae metus eſt, patet facile, quanta mala metuenda ſint, ſi aeſtuanti a febre corpori gelidus potus affatim ingereretur. Videantur illa, quae circa hanc rem in Commentariis §.640. 1. habentur. Ibi enim conſtitit, nec abſolute ſemper *Galenum* adhibuiſſe gelidum potum in hoc morbo, ſed cum jam mediocriter concocti eſſent humores; & *Celſum* plurimas cautelas dediſſe, ne temere hoc in omni caſu tentaretur. Imo videntur Medici Veteres, dum frigidum potum darent, ſemper aliquid mali timuiſſe, imprimis ſi largis hauſtibus ingereretur: ſic dum *Hippocrates (r)* aquam mulſam aquoſam ad dimidias decoctam commendat, illam frigidam quidem, ſed paulatim, exhiberi juſſit: Et *Aëtius (ſ)* integro capitulo de frigidae aquae exhibitione egit, noxas recenſens, quae inde quandoque contingunt, & cautelas monens, quae in hujus exhibitione obſervandae ſunt. Noluitque in principio vel augmento morborum propinari, ſed tunc imprimis prodeſſe, quando *praeattenuatos humores* (προλελεπτυσμένυς χυμȣ̃ς) roborata per frigidae potionem ſolidarum partium natura aggreditur, ſicque aptiſſima phraſi explicat, tantum tunc prodeſſe, ubi humorum tenuitas adeſt. Praeterea de cura febris ardentis agens idem auctor *(t)* monuit, aſſiduum uſum Epithematum frigidorum, quae pectori & ventriculo applicabantur, vitandum eſſe; & calida eadem applicata videtur praeferre. Aliquando poſt cibum aquam frigidam ad cochlearis unius aut duorum menſuram ſorberi juſſit, maluitque, ut in totum ipſorum potus lactei teporis eſſet (ſic enim γαλακτῶδες vocabulum vertendum eſſe probat *Foëſius (u)*). Praeterea, ubi jam adeſſe frigidae exhibendae tempus in febre ardente credebat, monet iterum, minimum cujuſdam mali imminentis metum impedimento eſſe, ne exhibeatur; maluitque tunc ab *aquae fractae* uſu incipere: ſic autem vocavit, quando aquae frigidae partes quinque ad partem unam aquae temperatae calidae miſcerentur. Quin imo monet in fine ejuſdem capituli, quoſdam Medicos methodi ignaros, & imitatos illa, quae ab ipſo facta viderant, nihil profeciſſe, ſed & lethales habuiſſe ſucceſſus.

Ex quibus omnibus, ut puto, apparet, Veteres Medicos non adeo abſolute, ac voluerunt quidam, commendaſſe gelidum potum in febre ardenti; ſimul-

(*p*) Commentar. 4. in Hippocrat. de Victu in morbis acutis Charter. Tom. XI. pag. 124.
(*q*) Lib. III. cap. 7. pag. 135.
(*r*) De Morbis Lib.III.cap. ultimo Charter. Tom. VII. pag. 594.
(*ſ*) Tetrabibl. 2. Serm. 1. cap. 72. pag. 249. & in Editione Graeca pag. 84.verſa.
(*t*) Ibid. cap. 78. pag. 253. In Edit. Graeca. pag. 86.
(*u*) In Oeconomia pag. 82.

Digitized by Google

ſimulque patet, quando & quibus ſub cautelis prodeſſe poſſet. Interim tamen nunquam nocebit calidos potus propinare, cum ſic magis laxentur vaſa, & melius diluantur liquida; neque ullus metus ſit a conſtrictione ſolidarum partium, vel liquidorum coagulo, quae utraque ab imprudenti frigidi potus exhibitione metuenda ſunt. Neque repugnat, quod aëris frigus laudetur in hoc morbo; nam aër, longe rarior aqua, caleſcit ilico, dum inſpiratur; & nemo prudens gelidiſſimum hyemali bruma aërem aeſtuanti a febre ardenti corpori applicabit, ſed tantum nimis aeſtuantem aërem grato refrigerio temperabit.

Cibos leves, farinaceos, hordeatos, avenaceos, ex fructibus ſubacidis confectos. Eadem nempe, quae pro potu laudata fuerunt: tantumque fere in eo differunt, quod paulo meraciora ciborum nomen habeant. Solam ptiſanam ſuam, vel ptiſanae ſuccum, aut cremorem, in his morbis dedit *Hippocrates*; tenuiora, vel meraciora, pro vario morbi tempore & impetu, uti *in Libro de Victu in morbis acutis* & paſſim in ejus operibus invenitur. Videantur illa, quae de his in Commentariis §.599. 600. 601. 602. dicta fuerunt, ubi omnia, quae de qualitate ciborum & quantitate, & de tempore illos exhibendi notanda ſunt, habentur.

Venae ſectionem, ſi morbi initium &c. Quantum uſum habeat venae ſectio ad minuendum nimium in febribus impetum, in Commentariis §. 610. demonſtratum fuit; adeoque videretur & haec in febre ardenti ſemper conducere, cum urens calor adſit, & vehementiſſima ſymptomata illam comitari ſoleant. Interim tamen magna hic cautela opus eſt, cum aliquando venae ſectio nocere poſſit. Dum enim circa vitalia viſcera immeabilis jam redditus ſanguis incipit colligi, & ingentem quidem aeſtum circa praecordia facit, verum in extremis corporis ſimul frigus adeſt, novimus, paululum ſanguinis tantum adhuc verſus extrema propelli, omnemque fere ſanguinem in ſyſtemate arterioſo colligi. Si ergo in tali caſu vena ſecabitur, tolletur pauculus ille ſanguis, qui ex arteriis in venas tranſire potuit, & quo ſolo adhuc vita ſuſtentabatur; adeoque ſummus metus eſt, ne pro remedio mortem venae ſectio adferat. Unde patet, quare in initio morbi, quando, nondum difflata parte tenuiſſima, ſanguis adhuc ſatis meabilis eſt, venae ſectio imprimis locum habeat, per quam & craſſiſſima ſanguinis pars evacuatur, diluentibus & attenuantibus remediis locus & facilior miſcela paratur; & futura inflammatio optime praecavetur. Ubi jam ante morbum plethora adfuit, quod ex ſignis §. 106. 1. recenſitis cognoſci poterit, major adhuc venae ſectionis urget neceſſitas; uti etiam, ſi per ingentem morbi aeſtum rarefactio nimia plethorae effectus faciat (vide §. 106. 2.). Cum autem ad inflammationem curandam, uti in ejus hiſtoria dictum eſt, venae ſectio efficaciſſimum remedium ſit, patet ſatis illam requiri, ſi inflammationis ſingularis ſigna adfuerint, imprimis circa pectus vel caput, unde lethalis phrenitis vel peripneumonia brevi ſequerentur: niſi enim ſubito ſuccurratur, talis inflammatio cito in gangraenam terminabitur. Quia autem per venae ſectionem nimia velocitas circulationis minui poteſt (vide §. 691.), uti etiam ſanguinis denſitas (vide §. 692.), ſimulque per eandem moles movendorum (vide §. 693.) minuatur, quae omnia efficaciſſimae caloris febrilis cauſae ſunt; patet ſatis, intolerabilem calorem venae ſectionis neceſſitatem in febre ardente in-

dicare. Cum vero ſaepe neceſſarium ſit, impetum morbi a capite, quantum fieri poteſt, avertere, hoc reſpectu venae ſectio in pede inſtituta locum habere poterit. Aperta enim vena, arteriae in illam ſe evacuantes facilius deplebuntur, adeoque minor fiet reſiſtentia ſanguini in has arterias pulſo; & ſic revulſio a ſuperioribus partibus corporis obtinebitur. Videantur illa, quae ad §. 396. 4. de revellentibus ſanguinis impetum in alias partes dicta fuerunt.

Ex quibus omnibus patet, venae ſectionem in initio febris ardentis utiliſſimam eſſe, in reliquo ejus decurſu non ſemper prodeſſe, ſed tantum tunc, quando modo memorata adeſſent, requiri; habita ſemper ratione virium, aetatis, & tempeſtatis anni. Periculoſam autem venae ſectionem eſſe, ſi projectae jam vires fuerint, non vero a plenitudine nimia aut rarefactione ſuffocatae; uti & ſi extrema frigida manſerint diu, pariter ex dictis apparet. Hinc monuit *Hippocrates*: *In acutis morbis venam ſecabis, ſi morbus vehemens appareat, & qui aegrotant in aetatis vigore fuerint, & robur ipſis adfuerit* (x). Similia & *Celſus* habet dicens: *Ergo vehemens febris, ubi rubet corpus, plenaeque venae tument, ſanguinis detractionem requirit* (y).

Neque adeo univerſalem in febre ardenti curanda fuiſſe venae ſectionis uſum apud Veteres Medicos, colligere liceret inde, quod *Celſus* (z) de cura febris ardentis agens nullam illius mentionem fecerit. Neque etiam illius meminit *Aëtius* (a), cum tamen eandem in cura ſynochotum febrium, tam ſimplicium quam putridarum, laudaverit. Pariter nec apud *Aeginetam* (b) venae ſectio in curatione febris ardentis memoratur. *Aretaeus* vero (c) de ſyncopae curatione agens, cujus principium dixerat febrim ardentem, tunc imprimis commendat venae ſectionem, *ubi prae multitudine ſyncopa fit, & inflammatio aliqua inſignis in praecordiis aut jecinore apparet*. Et paulo poſt ſubjungit, multo minus ſanguinis, quam in aliis occaſionibus, evacuandum eſſe, quia vel minimus hic commiſſus error ad interitum ducit.

Si autem adſint quidem ſigna, quae venae ſectionem vel nocituram, vel ſaltem periculoſam fore ſuadent; interimque urgentia ſymptomata, nullo alio remedio facile ſuperanda, illam poſtulent; uti v. g. dolor pleuriticus, ingens capitis dolor & aeſtus, angina ſuffocans &c.; tamen & haec tentanda erit, ſed praeſente Medico, ut, ſimul ac tale ſymptoma levari incipiat, vena claudatur: praemonitis ſimul aegri amicis, quantum diſcrimen adſit, dum hoc tentatur remedium; inevitabilem vero mortem inſtare, niſi hoc fiat. Pulcherrima circa hanc rem habet *Celſus*, ubi de venae ſectione agit (d): *Fieri tamen poteſt, ut morbus quidem id deſideret, corpus autem vix pati poſſe videatur: ſed, ſi nullum tamen appareat alind auxilium, periturusque ſit, qui laborat, niſi temeraria quoque via fuerit adjutus, in hoc ſtatu boni Medici eſt oſtendere, quam nulla ſpes ſine ſanguinis detractione ſit: fateriquе, quantus in hac ipſa re metus ſit: & tum demum, ſi exigatur, ſanguinem mittere. De quo dubitare in ejuſmodi re non oportet: ſatius enim eſt anceps auxilium experiri quam nullum.* Clyſma-

(x) De Victu Acutor. Charter. Tom. XI. pag. 127.
(y) Lib. II. cap. 10. pag. 78.
(z) Lib. III. cap. 7. pag. 134. &c.
(a) Tetrabibl. 2. Serm. 1. cap. 78. pag. 253. &c.
(b) Lib. II. cap. 30.
(c) De curat. morb. acut. Lib. II. cap. 3. pag. 100.
(d) Lib. II. cap. 10. pag. 79.

Clyſmatum blandorum &c. Summum enim haec habent uſum: eluuntur per haec putridae faeces in inteſtinis collectae, foventur omnes hae partes, ſicque a ſuperioribus revulſio fit. Praeterea diluentia & antiphlogiſtica, inteſtinis recepta, deterſis & laxatis venarum meſeraicarum oſculis abſorbentur, ſicque ſanguini permiſcentur; atque ita optima dilutio & attenuatio ejuſdem obtinetur. Cum autem clyſmata injecta venis recepta ſtatim (ſaltem pro parte) in venae portarum ſinum deferantur, atque inde per totam hepatis ſubſtantiam propellantur, magnam efficaciam habere poſſunt in hujus viſceris obſtructionibus aut inflammationibus reſolvendis; cum remedia ſic ilico, & vix permutata viribus corporis, ad locum affectum pervenire poſſint. Ob inſignem autem ardorem, qui in febre ardenti circa praecordia invenitur, juſtus metus eſt, ne talia in hepate mala oriantur. Cum autem totus ſcopus ſit, hac via diluentia & laxantia corpori ingerere, ex molliſſimis parantur tantum haec clyſmata; acriora enim ſi fuerint, brevi teneſmus alvum deponendi ſequetur, ſicque exibunt de corpore. Sola aqua cum oxymelle & nitro hic ſufficit; vel & eadem in decoctis althaeae, malvae, hordei, avenae &c. dilui poſſunt. Ter quaterve in die, vel & ſaepius, haec applicari debent, & retineri in corpore, quantum commode fieri poteſt: in illorum uſu autem pergitur, quamdiu manent ingens aeſtus & ſiccitas in toto corpore. Ubi vero lingua, fauces, oculi, cutis humeſcere incipiunt, & febris impetus remittit, & minuitur aeſtus, tunc ab his abſtinendum eſt, ne nimis debilitetur corpus; vel ſic torpeat febrilis motus, ut cauſae ſuae ſubigendae, movendae, & excernendae impar redderetur. Videantur illa, quae de horum uſu in Commentariis §. 610. dicta fuerunt, ubi de minuendo febris impetu nimio agebatur. Magni feciſſe in morbis acutis horum uſum *Hippocratem* novimus: poſtquam enim dixerat, in acutis venam ſecandam eſſe, ſi morbus vehemens appareat &c. addit (e): *At ſi imbecilliores appareant, ac ſi plus ſanguinis detraxeris, clyſmo alvino tertio quoque die utendum, donec in tuto aeger fuerit*. Ex quibus patet, quod vicariam ſanguinis miſſioni operam a clyſmatibus exſpectaverit, & imbecillioribus, vel copioſa ſanguinis miſſione debilitatis, nonniſi longiori intervallo eadem applicuerit. Quantum autem uſum praeſtent in revellendo impetu a ſuperioribus partibus, adeoque quam optima ſint in delirio & phrenitide, dum adſunt, vel & ad illa praecavenda, dum futura metuuntur, docuit *Celſus*, ubi de alvo lotionibus ducenda agit (f), dicens: *Fereque eo modo dempta materia, ſuperioribus partibus levatis, morbum ipſum mollit*.

Humectationem totius corporis hauriendo &c. Uti ante jam ſaepius dictum fuit, ex ſiccitate pereunt, qui febre ardente moriuntur: hinc omni artis molimine opus eſt, ut ſiccitas tollatur, vel caveatur futura. Unde interna corporis potu copioſo, & clyſmatibus humectantibus, pulmonem aëre humido inſpirato, os internum & fauces collutionibus, nares internas vapore aquae tepidae attracto, a ſiccitate praeſervandae ſunt. Verum & externae corporis ſuperficiei, adeo ſaepe ſqualidae in febribus ardentibus, pariter proſpiciendum eſt; hinc balnea pedum, imprimis ſi ſimul nudatum corpus

L 2 infe-

(e) De Victu acut. Charter. Tom. XI. pag. 129.
(f) Lib. II. cap. 12. pag. 86.

inferius vapore aquae alluatur, tantum uſum habent: manus immergantur ſaepius de die aquae calidae; axillis, parotidibus, inguinibus, ſpongiae aqua calida turgidae frequenter applicentur, ut omnibus his locis applicata aqua venas ingrediatur, & ſanguini, ob jacturam tenuiſſimae partis immeabili, reſtituatur diluens vehiculum. Si nul autem eadem opera tota corporis ſuperficies optime perſpirabilis redditur, ſicque hac via expelli poſſunt de corpore, quae retenta nocerent. Operoſi fuerunt in his Veteres Medici: vitis enim, myrti, roſarum &c. folia pavimento inſpergebant, aqua crebro haec irrorantes; tepida fovendum & colluendum os jubebant frequenter; epithemata pectori & ſtomacho applicabant, pannos lineos oleo & aqua calidis madidos imponebant, vel ex alto in pectus illa delabi curabant &c. *(g)*. Omnibus enim his factis peſſima ſymptomata, quae febrim ardentem comitari ſolent, leniuntur, uti ſunt linguae ſiccitas, ſitis inexplebilis, anxietas intolerabilis, tuſſicula, vox clangoſa &c. Neque hoc tantum, ſed per eadem corporis partes internae & externae ſic diſponuntur, ut criticae evacuationes, per quas febris ardens ſolvi ſolet, optime per illas fieri poſſint. Narium haemorrhagia enim, adeo hic ſalutaris, emollitis naribus internis vapore aquae tepidae optime procuratur; laxata tota cutis pulcherrime ad ſudores criticos diſponitur; mollis & humidus pulmo facilius per ſputa craſſa morbi materiam eliminat; emunctoria illa corporis, pone aures, ſub axillis & in inguinibus, tepidis fomentis continuo laxata, deponendam hic critica metaſtaſi materiam admittunt facilius &c. Unde patet, quantum uſum humectatio totius corporis in cura febris ardentis habeat.

Medicamenta aquoſa, blanda, nitroſa &c. De medicamentis non adeo ſolliciti videntur fuiſſe Veteres Medici; nec mirum, cum illa, quae potus titulo offerebantur, uti etiam & cibi, remediorum vices gererent. Unde *Hippocrates* praeter mulſam, poſcam, oxymel, vix quid dediſſe videtur; imo & haec pro potu communi aegris propinabat. Sic & apud *Celſum*, *Aëtium*, alioſque nulla fere medicamentorum mentio fit. Si autem conferantur illa, quae de cibis & potibus febre ardenti laborantium dicta fuerunt, patebit evidenter, eadem omnes habere dotes, quae in medicamentis requiruntur. Nam aquoſa, blanda, demulcentia, ſubacida, ſunt haec omnia. Res enim eodem redit, ſive decoctum hordei, avenae &c. cum gratiſſimis acidis ſuccis vel ſyrupis pro potu communi, ſive medicamenti titulo quis dederit. Negligentiae tamen accuſarent Medicum & aeger & adſtantes, ſi in tam gravi morbo nullis officinalibus uteretur Pharmacis; praeſtat ergo & hoc titulo exhibere talia, quae eidem ſcopo ſerviunt, & magna varietate haberi poſſunt. Omnes enim ſyrupi, & ſapae ex fructuum ſubacidorum ſuccis parata, aquis ſtillatitiis, in quibus fervidum non adeſt aroma, diluta, quales v. g. ſunt meliſſae, florum ſambuci, tiliae & ſimilium aquae deſtillatae; vel in decoctis ſcorzonerae, graminis, tragopogonis, bardanae, hordei, avenae &c. ſoluta; ſaluberrima & gratiſſima ſimul medicamenta exhibent. Ex ceraſis, fragis, moris, rubi idaei baccis, ribeſiis &c. aeſtivo tempore, dum recentia haec adſunt, ſimilia parantur, dum leviter trita fervido hordei vel

(g) Aëtii Tretrabibl. Lib. II. Serm. 1. cap. 78. pag. 253. 254.

Digitized by Google

vel ſimilium decocto infunduntur, deinde colatum liquidum ſaccharo vel melle edulcoratur. Additur his nitrum, quia & leviſſimum inter ſalia, & facile mutabile per vires noſtri corporis, optimum inflammatoriae denſitatis eſt reſolvens, neque interim rigido nimis ſtimulo motum auget (vide §. 135. 2.). Si hujus drachma dimidia vel integra ſingulis talium decoctorum libris diluatur, ſufficiet; majori enim copia datum ſalino ſtimulo motum augeret, qui jam nimius adeſt.

Omnibus jam his proprium eſt, ut alvum leniſſime laxent; quod ſemper conducit, ne putridae faeces in inteſtinis diutius maneant: ratione aquae, quam copioſam habent, urinae materiam ſuppeditant; ſicque faciunt, ut per urinae vias una cum aqua ſales & olea ſanguinis, per auctam motus circulatorii velocitatem acriora reddita, expellantur. Simul per eadem praebetur ſudori blandum vehiculum, quo toties, uti vidimus, febris ardens ſolvitur; quando nempe, ſolutis humoribus & laxatis vaſis, debito tempore morbi prodit. Perículoſa enim eſſe illa remedia, quocunque demum titulo ſuperbiant, quae acri ſtimulo praedita ad ſudores movendos adhibentur, jam ſaepius dictum & demonſtratum fuit. Simul etiam aquae calidae copia, praecipue ſi molli glutine hordei, avenae, & ſimilium dives fuerit, laxantur fibrae prae ſiccitate contractae & rigidae, ſaponaceis illis ſuccis & nitro liquorum craſſities attenuatur, ſimulque omnis acrimonia enervatur, partim dilutione, partim oppoſita horum indole, cum haec omnia vel acida ſint vel aceſcentia, & in febre ardenti in acrimoniam alcalinam putridam, vel oleoſam rancidam, vergant humores. Ingens jam remediorum, quae hic conveniunt, numerus efficit, ut vel modice etiam Materiae Medicae peritus, non tantum medicamentorum jucunditate, ſed etiam grata varietate, aegris placere poſſit.

Cum autem febris ardens ſaepe haemorrhagia narium ſolvatur, uti §. 741. patuit; & quandoque illa tam impetuoſa obſervata fuerit, ut inde in diſcrimen aegri venire poſſent, non incongruum duxi hic addere illa, quibus immodicus ſanguinis per nares fluxus compeſci poſſit. Reliquae autem evacuationes criticae, quae in febre ardente fiunt, per vomitum, alvum, ſudorem, urinam, ſputa craſſa, raro adeo impetuoſae ſunt, ut ab his aliquod periculum metuendum foret; & de vomitu, alvo, & ſudore cohibendis, ſi nimii fuerint, dictum fuit, quando de his inter ſymptomata febrilia agebatur; adeoque ſufficiet de narium haemorrhagia compeſcenda dicere.

Tam furibundo quandoque impetu ex ſoluta in naribus arteria ſanguinem erumpere, ut pauco tempore ad plures libras exeat, & metus ſit, ne ex ſubita & valida illa inanitione ſyncope aut convulſio fiant, obſervata practica teſtantur. *Galenus* in miro illo caſu, cujus memini ad §. 741., cum haemorrhagia, quam praedixerat, jam quatuor cum dimidia librae evacuatae fuerant, illam compeſcere debuit. Inter illa autem remedia, quae huic ſcopo ſerviunt, laudaverunt multi venae ſectionem; ut nempe impetum ſanguinis revellerent. Verum quam parum inde ſperandum ſit, in Commentariis §. 219. dictum fuit. Simul etiam periculum eſt, ne per venae ſectionem illa mala, quae ob nimiam inanitionem metuuntur, augeantur, dum nempe illa adhibetur, poſtquam jam multum ſanguinis effluxerit. Ubi vero in juvenibus verno vel aeſtivo tempore de naribus erumpit ſanguis, atque

que antea illos nimias tales haemorrhagias paſſos fuiſſe conſtat, venae ſectio locum habere poteſt, ut copia & impetus ſanguinis minuantur. Tales videntur fuiſſe illi caſus, in quibus *Galenus (b)* teſtatur, ſe ſaepe-numero per venae ſectionem ſedaſſe ex tempore narium haemorrhagiam. Nam in modo memorato caſu illam non adhibuit, ſed aliis uſus fuit remediis. Legitur quidem apud *Hippocratem (i)*: *Quae ex naribus copioſa violenta multa fluxerint, ad convulſiones interdum deducunt: venae ſectio ſolvit*: Verum *Galenus* maluit in Commentariis ſuis ad hunc locum (*k*) hoc ſic debere intelligi, quod venae ſectio ſolvat, ſi ante narium haemorrhagiam adhiberetur. Praeterea in Coacis Praenotionibus (*l*) aliter haec ſententia exprimitur: loco enim *βίαια πολλὰ ῥύεντα* habetur *βίῃ ἀποληφθέντα*; ſicque ſequens, longe diverſus a praecedenti ſenſus habetur: *Quae ex naribus larga (fluunt) vi ſuppreſſa, quandoque convulſionem provocant; venae ſectio ſolvit.* Sic enim per venae ſectionem tollitur illud, quod importuna ſuppreſſione retentum fuerat; dum in priori caſu convulſio, ob nimiam inanitionem facta, per venae ſectionem potius augeretur. Unde & *Sydenhamus*, qui in ſanis haemorrhagiae narium praecavendae, vel & compeſcendae, venae ſectionem utilem laudaverat (*m*), non multum tamen inde exſpectavit boni, ubi in febribus critica talis haemorrhagia compeſci debebat (*n*).

Artuum ligaturae tales, quae venas comprimunt, arterias vero non, huc ſpectant; cum ſic impediatur, quo minus ſanguis venoſus tanta copia verſus cor redeat, & multum ſanguinis ſic in venis facile dilatandis retineri poterit: ſicque tempus conceditur arteriae apertae, ut propria vi ſe contrahere poſſit. Cucurbitas magnas hypochondriis applicatas, dextro quidem, ſi ex dextra nare, ſiniſtro autem, ſi ex ſiniſtra nare flueret ſanguis, prae reliquis auxiliis laudat *Galenus (o)*: & cum fruſtra ſitu erecto, frigida poſca nare attracta, ſpongia frigida mulſa imbuta fronti applicata, artubus deligatis, compeſcere tentabat nimiam haemorrhagiam, illam ſtatim ſedavit cucurbita dextro hypochondrio affixa.

Anodynis cum fructu nimium ſanguinis orgaſmum ſe minuiſſe teſtatur *Sydenhamus (p)*; & dein purgante dato praecaviſſe, ne poſt rediret ſedata jam haemorrhagia: ideoque dum hoc ſymptoma aderat, citius dedit purgans in febribus acutis, quam quidem aliter ſolebat.

Ubi tam valida aderat haemorrhagia, ut periculum in mora adeſſe videretur exhauſto jam fere corpore, nunquam fefellit me vitrioli albi meraciſſima ſolutio; ſi nempe turunda, hac madida, naribus immitteretur, curando ut quam profundiſſime ingrediatur nares. Hoc fit, ſi calamus linteo carpto obvolvatur ſolutione vitrioli imbuto, dein nari immittatur hac lege, ut primo perpendiculariter intrudatur ad pollicis dimidii circiter, plus minuſve, longitudinem; ac ſi quis per narium foramina verſus fauces protrudere vellet, dein elevetur prudenter calamus, & recta ſurſum adigatur, quo uſque abſque laeſione fieri poterit; tunc compreſſis naribus

lente

(*b*) De Curandi ratione per venae ſectionem cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 440.
(*i*) Prorrhetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 798.
(*k*) Ibidem.
(*l*) N. 336. ibid. pag. 870.
(*m*) Sect. VI. cap. 7. pag. 360.
(*n*) Ibid. Sect. I. cap. 4. pag. 86.
(*o*) De Praenotione ad Poſthumum cap. 13. Charter. Tom. VIII. pag. 851.
(*p*) In locis modo citatis.

lente educatur calamus, relicto linteo carpto. Niſi tali cum cautela hoc fiat, raro ad locum affectum vitrioli ſolutio pervenit. Relinquitur autem haec turunda ibi, donec poſt unum alterumve diem ſponte elabatur. Similem methodum commendavit *Hippocrates* (*q*), dicens: *Chalcitidem digito prius efformatam apprime, & cartilagines utrimque foris comprime: alvumque lacte aſinino cocto ſolve; & caput rauens refrigerantia admove, ſi anni tempeſtas fuerit calida.*

Cavendum interim, ne nimis meticuloſi natam in morbis his haemorrhagiam ſupprimamus intempeſtive. Quamdiu pulſus adhuc plenus ſatis eſt, calor ad extrema uſque, color ruber in labiis & facie, nullum periculum eſt: ubi vero pulſus vacillare incipit, pallor conſpicitur, venae concidunt, novimus ſiſtendum eſſe ſanguinis fluxum. Saepe accidit, ut ſubitam & validam haemorrhagiam animi deliquium ſequatur, ſimulque tunc ceſſet haemorrhagia; natura tunc illud faciente, quod ars ſaepe imitatur in morbis acutiſſimis curandis, dum venae ſectionem ad animi deliquium uſque inſtituta illos quaſi jugulat.

§. 744. QUibus qui adjunxerit dicta in regulis univerſalibus de cura acutarum, harumque ſymptomatum; & ſecutura de acutis in perniciem viſcerum ſingularium tendentibus, liquido perſpecta habebit Ardentis Febris cujuslibet remedia.

Recenſita jam fuerunt praecedenti paragrapho illa, quae in cura febris ardentis maxime notanda erant: Reliqua enim in generali febrium cura habentur. Quo enim tempore morbi cibos dare oporteat, quaenam illorum debeat eſſe copia & vis, pluribus ibidem dictum fuit: uti etiam quomodo acris irritans ſtimulus corrigi vel expelli debeat, & quibus remediis lentor humorum ſolvi poſſit; quomodo materies morbi ad coctionem & criſim optime praeparetur; viae lubricentur, per quas morbi materia ſubacta, & mobilis reddita, exitum ſibi parat: de omnibus illis abunde dictum fuit. Symptomatum autem praecipuorum, quae febres comitari, & quibus a ſe mutuo diſtingui ſolent, & variis quandoque nominibus vocari, hiſtoria & cura pariter pertractata ſunt; adeoque nihil addendum dictis videtur. Cum autem per febrim ardentem inflammatorii viſcerum morbi toties fiunt, qui ſaepe ſingularia quaedam in curatione notanda requirunt, & imprimis phrenitis vel peripneumonia; debent & addi illa, quae poſtea de acutis morbis, ſingularem inflammationem hujus illiuſve viſceris facientibus, dicentur.

(*q*) De Victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 182.

Digitized by Google

§. 745. Quin & reliquae febres acutae ſingulares ex dictis intelliguntur, vel ad ſymptomata ſingularia pertinent; vel ſunt alius morbi acuti effectus.

Actum enim fuit primo de febribus illis, quae abſque ulla intermiſſione uno decurſu totum ſuum ſtadium abſolvunt, quae Synochi vocantur; quae in putres, & non putres, diſtinguebantur: ubi vero intra viginti quatuor horarum ſtadium talis febris finiebatur, tunc dicebatur Ephemera. Adeoque patet, omnes febres continuas ad has tres ſpecies poſſe reduci. Si vero inflammationem viſceris cujuſdam comitentur, tunc ad morbos inflammatorios pertinent; de quibus poſtea agetur. Cum autem febris ardens ſit peſſima ſpecies illarum febrium, quae nullam quidem intermiſſionem, ſed tamen notabiles remiſſiones & exacerbationes, habent; patet, ex hujus curatione facile intelligi, quid in aliis ſimilibus febribus, quae nec tot, nec tam ſaevis ſymptomatibus ſtipantur, agendum ſit. Praeterea hae febres continuae remittentes ſaepe ex intermittentium protractis & duplicatis paroxyſmis fiunt, &, retuſo harum impetu, ſolent in veras intermittentes tranſire, adeoque caetera, quae huc pertinent, ex febrium intermittentium hiſtoria & curatione petenda ſunt.

Reliqua autem febrium diverſitas, quae apud Auctores occurrit, a moleſto quodam ſymptomate illas comitante, deſumi ſolet; verum de his in ſymptomatum febrilium hiſtoria dictum fuit. Sic febres ſingultuoſae, ſudatoriae, Aſodes a faſtidio & anxietate, Epialae a continuo rigore, Exanthematicae &c. vocantur. Tota autem diverſitas curationis in his a ſymptomate pendet, unde nomen habet. Ubi autem febris acuta ſingularis morbum quemdam inflammatorium comitatur, vel ex illo ut cauſa ſequitur, uti v. g. dum in pleuritide ſuppurata a retento pure febris accenditur, facile patet, curationem ab illius morbi cognitione pendere.

Adeoque pro febrium hiſtoria & curatione nihil ſupereſt, niſi ut adhuc quaedam de febribus intermittentibus dicantur.

FEBRIS

FEBRIS INTERMITTENS.

§. 746. **F**Ebris Intermittentis definitio jam data (727.), hujus diagnoſis ſponte patet, diſtinctio in varias claſſes facilis, utpote ſoli temporis differentiae innixa. ſeptenaria exquiſita quandoque accidit, ut vidi.

Febres illae, quae per vices impetum remittunt, ut plena ἀπυρεξία inter duos quoſque paroxyſmos intercedat, vocantur intermittentes, uti §. 727. dictum fuit; adeoque hoc reſpectu facilis illarum Diagnoſis eſt, qua ab omni alio febrium genere diſtinguuntur. Sed, uti facile patet, requiritur ad hanc diagnoſin, ut Medicus binos paroxyſmos & tempus intermedium obſervaverit, antequam de hac re certus eſſe poſſit. In primo autem ingruente paroxyſmo ſtatim definire, an febris intermittens futura ſit, & qualis, an quotidiana, tertiana, quartana, longe difficilius eſt: de qua re ſtatim, poſtquam intermittentium variae claſſes enumeratae fuerint, adhuc quaedam dicenda erunt.

Diverſitas temporis, quod inter ſingulos paroxyſmos intercurrit, varias harum febrium claſſes efficit. Si enim quotidie renaſcatur febris, plena tamen ἀπυρεξία inter ſingulos paroxyſmos intercedente, vocatur *Quotidiana*. Si primo die acceſſerit febris, ſecundo die vero aeger a febre liber fuerit, & tertio die iterum ſimilis febris redeat, vocatur *Tertiana*; calculo facto ab unius paroxyſmi initio ad principium ſubſequentis *(r)*. Si vero ſecundus paroxyſmus in quartum diem ab initio morbi incidat, vocatur *Quartana*; ſi in quintum, *Quintana*; & ſic de reliquis, inter quarum paroxyſmos adhuc longiora intervalla obſervata fuerunt. Hoc autem notari meretur imprimis ideo, quia apud nos ſaltem vulgus haec febrium nomina ſaepe turbat, dum *Quartanam* vocant tertia die redeuntem febrim (*Derdendaegſche koorts*), quia vident binos dies tranſigere aegros abſque febre; & deinde die ſequenti, quem tertium vocant, febrim redire. Ob eandem rationem tertianam appellant febrim, quae alternis diebus corripit (*Anderendaegſche koorts*). Medicis tamen, & hic, & in aliis morbis in uſu eſt a primo morborum initio calculum inſtituere: unde ratio nominum, quae his febribus dari ſolent, patet.

Quotidianas, Tertianas, Quartanas febres frequenter occurrere, notum eſt omnibus: illae vero intermittentes, quae inter ſingulos paroxyſmos longius adhuc intervallum habent, rarae admodum ſunt. Febrium tamen, quae quinto, ſeptimo, & nono die redeunt, meminit *Hippocrates (ſ)*, & ſeptenariam exquiſitam ſe vidiſſe teſtatur celeberrimus horum Aphoriſmorum *Auctor*. Quintanam febrim, ex quartana factam, ſemel mihi vidiſſe contigit; ſed poſt quatuor paroxyſmos ceſſabat haec febris ſponte ſua. Octavo quoque die eadem hora & cum iiſdem ſymptomatibus febrim rediiſſe per quinque vices, obſervavit *Simon Schultzius (t)*: ſextus vero paroxyſmus, qui & ul-

(r) Sydenham. Sect. I. cap. 4. pag. 96. (ſ) Epidem. Lib. I. Charter Tom. IX. pag. 86. (t) Miſcell. Curioſ. ann. 4. & 5. pag. 58.

timus fuit, in quintum a paroxyſmo proximo diem incidebat, tribus horis ſolitum exacerbationis tempus anticipans. Verum & notatur ibi, quod abſque remediorum fere uſu partim per ſudorem, partim per urinam copioſam redierit ſanitas. Longe diuturniorem talem febrim vidit *Amatus Luſitanus* (u) in adoleſcente Judaeo, quae ab inchoante hyeme ad medium veris uſque perduravit, & quidem evidentibus maximis paroxyſmis, per quindecim fere horas. Finito vero paroxyſmo, rectiſſime valebat. Plures tales caſus apud Obſervationum Medicarum conſcriptores, vel & collectores, habentur, quibus conſtat, febrium intermittentium longiores periodos quandoque obſervatas fuiſſe. Longiſſimum tamen, de quo legitur, intervallum inter binos paroxyſmos annuum ſpatium complectitur. *Antipater Sidonius Poëta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febri, & ea conſumptus eſt, ſatis longa ſenecta* (x). Plures tales obſervationes collegit *Schenckius* (y). Non admodum frequenter tamen contingere longiora illa in febribus intermittentibus inter ſingulos paroxyſmos intervalla, vel inde colligere liceret, quod *Galenus* (z) teſtetur, ſe nunquam vidiſſe longiores illos circuitus; quintanos vero ſolos obſervaſſe, ſed obſcuros, & ambiguos. Quintanam tamen febrim diſtinctiſſimam vidit *Tulpius* (a), quae reciprocantium circuituum ordine ultra menſem decimum octavum durabat, ſine evidenti corporis macie, aut manifeſta virium jactura.

Cum autem febres intermittentes inter ſe ratione intervalli inter paroxyſmos differant, patet ſatis, illam diſtinctionem omnibus obviam & facilem eſſe. Verum harum febrium diagnoſin magis limitavit *Galenus* (b), voluitque, ut vel in primo ingruentis febris paroxyſmo quis diſtinguere poſſet, ad quam intermittentium febrium claſſem pertineret; imo auſus fuit dicere, quod *Tertianam quidem a quartana, qui primo ſtatim die neſcit diſtinguere, neque omnino medicus eſt.*

Quotidianae febris ſigna haec poſuit *Galenus* (c): Quod in illa calor humidior eſſet cum quadam acrimonia, quam non protinus admota manus, ſed permanens, ſentit; ſitis eſſet minor; vomitus pituitoſi; & ſimilis pituita alvo excerneretur; univerſum corpus crudis humoribus ſcateret; aetas, natura, anni tempus, temperies eſſent humidiora. Praeterea in febre quotidiana nunquam tantus aeſtus, quantus in vigore paroxyſmi tertianae, percipitur. *Tertiana* febris diſtinguitur (d), quod majori cum rigore incipiat, quam quotidiana, una cum punctionis cujuſdam moleſto ſenſu; pulſus naturali ſimilior ſit; brevi magnitudine & vehementia increſcat; ſitis adſit magna; calor magnus, ſed aequabilis ad extrema uſque; tangentis manum valide primo afficiens, ſed qui paulo poſt a manus calore ſuperetur; ſudor ſequatur; bilis vomitus superveniat; vel bilioſa per alvum dejiciantur; urina exeat bilioſa. Diagnoſin firmat, ſi anni tempus calidum fuerit, temperies calida & bilioſa, labo-

(u) Centur. ſeptim. curat.75.pag.767. (x) C. Plin.Secund. Lib.VII.cap.51.
(y) Obſervat.Medic.Lib.VI.pag.745.746. (z) Comment. 3. in Lib. I. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 87. (a) Obſervat. Medic. Lib.III.cap.52. pag. 269. 270. (b) De Criſibus Lib.II. cap.4. Charter. Tom.VIII. pag.413.414.
(c) Method. Med.ad Glaucon.Lib.I. cap.7. Charter.Tom.X.pag.351.Et de Criſibus Lib.II. cap.5. Charter. Tom.VIII. pag.414. (d) Ibid. pag. 411.

labores, vigiliae, curae, inediae praeceſſerint. *Quartanis* autem proprium erat (*e*), quod in illarum invaſionibus arteria quaſi alligata videretur, atque ad interiora retracta, uti alia occaſione ad §. 576. dictum fuit; neque in frigore quartanae ille punctionis ſenſus adeſt, ut in tertianis; ſed percipiunt aegri, ac ſi omnes partes molles ad oſſa uſque contuſae forent. Imprimis ſi regio talium febrium ferax fuerit, epidemice graſſentur, & tempus autumnale fuerit, firmior adhuc erit diagnoſis.

Quamvis autem memorata haec ſigna magnum pondus habeant in his febribus diſtinguendis & peritus medicus, imprimis longo artis uſu in his firmior, ex illis praeſagire poſſit, quonam temporis intervallo rediturus ſit paroxyſmus; interim tamen dictat prudentia, ut cauti ſimus in his, ne aliquando nimis temerario praeſagio una cum arte & artifex ludibrio exponatur. Nihil enim nocebit, diagnoſin eo uſque differre, donec ſequens paroxyſmus illam indubitatam fecerit. Qui autem luculenta in praxi verſantur, ex cognita epidemica conſtitutione facile praenoſcere poterunt, ad quam intermittentium claſſem pertinebit febris, cujus primum paroxyſmum vident.

Praeterea in intermittentibus febribus notatur diſtinctio, quae ſumitur a majori vel minori duratione ipſius paroxyſmi. Ubi enim tertianae paroxyſmus intra duodecim horarum ſpatium terminatur, tunc exquiſitam tertianam vocavit *Galenus* (*f*), ubi vero duodecim horas excederet paroxyſmus, intermiſſionis vero tempus tamen longius eſſet illo, quod paroxyſmus occupat, vocavit ſimpliciter tertianam abſque ullo epitheto addito. Si vero paroxyſmus in talem diuturnitatem excurreret, ut liberum a febre intervallum excederet, tunc extenſam ſive productam tertianam appellavit. Neque inutilis haec diſtinctio eſt, cum quaedam praeſagia, uti poſtea patebit exquiſitae tertianae tantum conveniant.

Ubi vero die intercalari inter binos paroxyſmos nova acceſſio fit, tunc vocantur febres intermittentes duplicatae, triplicatae &c., quia tunc revera tot numero febres ſunt, quarum ſingulae ſequentibus ordine paroxyſmis hora acceſſionis, ſymptomatum numero & vehementia, reſpondent; atque ſic a quotidiana febre diſtinguitur tertiana duplicata, vel quartana triplicata. In tertiana enim duplicata paroxyſmus primae diei reſpondet illi, qui tertio die aderit; ſecundae diei vero acceſſio ſimilis eſt huic, quae quarto die continget: atque ſimili ordine idem in quartana triplicata obſervatur. Quotidianae vero febris paroxyſmi ſibi invicem ſimiles ſunt. Hanc tamen duplicatae tertianae a quotidiana diſtinctionem neglexiſſe videtur *Celſus* (*g*), dum inter quotidianae febris varietates illam numerat.

Accidit quandoque, quamvis rarius, quod illa febris reduplicatio non in diem intercalarem incidat: uti v. g. dum tertio die, loco ſimplicis tertianae paroxyſmi, binae diſtinctae exacerbationes fiunt, ſe mutuo proxime ſequentes; interimque ſecundo & quarto die perfecta eſt ἀπυρεξία. Si jam in tali caſu poſtea & intercalari die novus inſultus febrilis acceſſerit, triplicata poterit eſſe tertiana; quam *Galenus* ſe diſtincte obſervaſſe teſtatur (*h*). Quam per-

(*e*) Ibidem. (*f*) Comment. 3. in Lib. I. Epidemicor. Chatter. Tom. IX. pag. 90. 91. & Comment. 2. in Lib. VI. Epidem. ibid. pag. 409. 410.

(*g*) Lib. III. cap. 3. pag. 116. (*h*) De Criſibus Lib. II. cap. 9. Chart. Tom. VIII. pag. 411.

perturbata autem omnia apparere debeant, dum multiplicati tales paroxyſmi febrium intermittentium ſolitam invaſionis horam anticipant, uti ſaepe fit, ſatis apparet; tuncque continuarum febrium indolem imitantur, uti poſtea 748. dicetur.

§. 747. TAmen ſcire eſt, hanc in genere eſſe Vernalem, quae a Februario in Auguſtum, & Autumnalem, quae ab Auguſto in Februarium dominatur. Diſtinctione neceſſaria, ob varios mores, ſymptomata, exitus, durationem, curationemque febris; quin una aliam fugat.

Praeter memoratam diſtinctionem, qua febres intermittentes in varias claſſes diſtribuuntur, generalis adhuc illarum diviſio obtinet, quae a tempore anni deſumitur, quo graſſari incipiunt. Uti enim poſtea patebit, quando de morbis epidemicis agetur, bina praecipue anni tempora obſervantur, in quibus inſignis morborum mutatio occurrit, ver nempe & autumnus; vel ſaltem tempus utrique huic anni tempeſtati proximum. *Sydenhamus* (*i*) attenta morborum obſervatione didicit, febres intermittentes, aeque ac alios morbos epidemice graſſaturos, Februario menſe incipere, vel Auguſto; priores vernas vocavit, poſteriores vero autumnales. Obſervavit autem illas febres, quae Februario menſe inceperant, pergere eo uſque, donec autumnalibus locum facerent; & viciſſim has, verno tempore appropinquante, prioribus locum cedere: ſic ut Junio menſe jam adulto, vel menſe Julio, vernalium febrium numerus diminueretur, tandemque illae evaneſcerent; atque pariter menſe Januario autumnalium febrium obſervaretur diminutio: hinc, ut hoc obiter hic moneam, patet ratio, quare Junio & Julio menſibus, caeteris paribus, minor aegrorum numerus ſit; quia nempe morbi vernales tunc faticſcunt, atque autumnales morbi nondum inceperunt. Quamvis autem intermediis inter ver & autumnum tempeſtatibus nonnullae quoque febres oboriantur, tamen illae minus frequentes eſſe ſolent, & ad vernas vel autumnales commode reduci poterunt, prout huic illive tempeſtati magis appropinquant. Notavit enim *Sydenhamus* (*k*), febres illas, quando epidemice graſſaturae ſunt, citius quandoque incipere, imprimis autumnales, quae tunc Junio menſe adulto prodeunt; ſi vero minor illarum numerus futurus ſit, ſerius invadunt, Auguſto nempe menſe, vel & circa Septembris initium: imo vidi quandoque ſerius adhuc, circa menſis Septembris finem febres autumnales emicuiſſe. Obſervavit autem *Sydenhamus*, eo numeroſiores fuiſſe has febres, quo citius inceperint: unde notat, quod anno 1661. circa finem Junii jam viderit aegros quartanis febribus correptos, quae deinde quam maxime graſſabantur.

Neceſſaria autem haec diſtinctio eſt, quia, licet ejuſdem nominis febris fuerit, & eundem typum ſervet; ingens tamen diverſitas occurret ſemper tam in ſymptomatibus, quam in curatione, prout vernum vel autumnale tempus fue-

(*i*) Sect. I. cap. 5. pag. 97.
(*k*) Ibidem pag. 98. 103.

fuerit. Unde non dubitavit *Sydenhamus* (*l*), *quin febres illae tota ſua natura. ſive eſſentialiter, diſtinguantur*; nihilque certi, tam in prognoſi, quam in curatione poſſe haberi monuit, niſi ad hanc febrium diverſitatem attendatur. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideretur, verno tempore ſolvi illa, quae hyemali otio accumulata fuerant in corpore lenta & viſcida; adeoque cum ipſa febre anni conſtitutionem conſpirare, ut cito ſolvatur febrilis materia; quo ſimul faciunt ſalubrium vegetabilium tunc germinantium ſucci, qui tam ciborum quam remediorum titulo adhiberi ſolent. Languida jam in ſtabulis armenta, dum ad prata ducuntur, gramineis ſuccis pulcherrime repurgantur ab illis, quae hyemali tempore congeſſerant, & brevi opima nitent pinguedine, & gramineo lacte ejuſve ſero ſalutarem adeo humano generi medelam praebent. Poſtquam vero aeſtivis caloribus exuſta corpora fuerunt; liquidiſſimis diſſipatis, major humoribus naſcitur tenacitas; bilis acrior fit & ſpiſſior; & aëris adeſt inaequalis temperies, unde, dum incautos toties matutina & veſpertina frigora laedunt, qui diurni caloris impatientes corpus non ſatis veſtibus tegunt, morbis plurimis occaſio naſcitur. Simulque auctum quotidie frigus a morbo reſurgentibus toties recidivam generat. Patet hinc, quare longe aliam indolem febres autumnales quam vernae habeant, & difficilius curentur.

Diverſitas autem inſignis in his febribus obſervatur, ob varios mores, ſymptomata, exitus &c. Vernales enim intermittentes ſalutares ſemper ſunt, & rariſſime diuturnae: imo, quamvis minus apta methodo tractentur etiam in debilibus & ſenibus, nunquam tamen fere quis ex illis mori obſervatur (*m*). Autumnales contra, dum protractis & duplicatis paroxyſmis continuarum indolem imitantur, uti ſequenti dicetur paragrapho, periculo ſaepe non vacant, & aetate provectioribus & cacochymicis corporibus ſaepe lethales ſunt. Atque illae febres ſaepe ad plures protrahuntur menſes, imo & ad vernum tempus uſque aegros quandoque tenent, uti in quartanis autumnalibus toties obſervatur. Peſſima autem illa ſymptomata, ventris induratio, tumores hydropici, cachexia &c. quae a febribus autumnalibus fiunt, poſt vernas febres nunquam, vel ſaltem rariſſime, obſervantur. Curatio autem pariter longe differt: nam in vernis febribus quandoque vix ulla medela requiritur, cum ſibi relictae ſponte ceſſare ſoleant; in autumnalibus vero febribus longe operoſiori arte opus ſaepe eſt, uti in curatione harum febrium poſtea dicetur: ſic & autumnales febres longe magis proclives ſunt, ut intercalari die novum paroxyſmum excitent, quam vernae; atque nauſea, vomitus, anxietas, aliaque febres intermittentes comitantia ſymptomata, longe ſaeviora in autumnalibus obſervantur. Praeterea quartanae autumni ſoboles ſunt imprimis, & reliquarum intermittentium maxime diuturnae: & tertianae autumnales quandoque in quartanas mutantur, quod in vernis tertianis nunquam contingit (*n*). Unde & *Hippocrates* (*o*) dixit, aeſtivas quartanas plerumque breves exiſtere, autumnales vero longas. Et in genere de omnibus morbis pronunciavit, quod *Autumno in univerſum morbi acutiſſimi ſint, & maxime lethales; ver autem ſaluberrimum & minime exitiale* (*p*).

Pa-

(*l*) Ibidem. (*m*) Ibidem pag. 100. (*n*) Sydenham. ibidem pag. 104.
(*o*) Aphor. 25. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 63. (*p*) Aphor. 9. Sect. III. ibid. pag. 95.

Patet ergo ex dictis, quanta diverſitas inter vernas intermittentes & autumnales ſit; imo adeo oppoſita harum indoles eſt, ut una aliam fuget. Obſervaverat jam *Galenus (q)*, tertianam non exquiſitam autumno incepiſſe, atque in ver uſque perduraſſe. Quartanas autumnales circa ſequens proxime vernum tempus ſolvi, quotidianis obſervatis conſtat. Neque videtur hoc tantum pendere a ſolo verno tepore, quo languentia diuturnis morbis corpora tam pulchre refocillantur: ſed potius a mutata epidemica diatheſi, quae non amplius autumnalium morborum genio favet. Obſervavit enim *Sydenhamus (r), tertianas vernales, ob phlebotomiam & catharſin indebite celebratas, & regimen inſuper cum morbo male quadrans, moras traxiſſe etiam uſque ad tempus illud, quo autumnales ſolent invadere, quae tempeſtas, cum hujus morbi genio ſit admodum contraria, eundem continenter extinguit.* Autumnalis enim tempeſtatis varietas, & major aëris inclementia ex ſua natura potius morbis favent, adeoque ab hac cauſa tertianarum vernalium productarum curatio exſpectari nequit.

§. 748. Quin & ſaepe initio autumni aemulantur exacte indolem continuarum, ob longiores & duplicatos paroxyſmos, dum tamen indoles & curatio plane diverſae ſunt.

Notaverat jam *Celſus (ſ)*, quod *in febribus intermittentibus acceſſiones interdum quoque confunduntur, ſic ut notari neque tempora earum, neque ſpatia poſſint.* Unde cum nunquam febre liber inveniatur aeger, ſaepe morbus a minus peritis pro febre continua habetur, atque ſimilis medela adhibetur, ac in febribus continuis inflammatoriis fieri ſolet. Quando autem prius febris legitimum intermittentis cujuſdam typum habuit, & deinde duplicatis & productis paroxyſmis in continuam febrim tranſit, uti in quadam epidemica conſtitutione poſt tertium vel quartum intermittentium paroxyſmum factum ſaepe fuiſſe notat *Sydenhamus (t)*; facile cognoſcitur, cujus proſapiae morbus ſit. Longe autem difficilius eſt, hoc diſtinguere, ubi ab initio morbi febris nullam obſervabilem intermiſſionem habet. Illis annis, quando febres intermittentes admodum in hac urbe graſſabantur, plures tales caſus vidi, ubi ſub larva febris continuae intermittens decurrebat. Diſerte autem hoc monuit *Sydenhamus (u)*, dicens: *Obſervandum eſt etiam, quod in principio febrium intermittentium (epidemicarum praecipue, quae autumno contingunt) haud ita in proclivi eſt, typum ſub primis invaſionis diebus rite diſtinguere, quandoquidem febre continua adſcita primum adoriuntur, neque facile eſt aliquamdiu, niſi diligenter adverteris animum, quidquam aliud praeter aliqualem morbi remiſſionem deprehendere, quae tamen paulatim in perfectam deſiuit intermiſſionem & typum anni tempeſtati apte reſpondentem.* Novimus autem talem febrim, quamvis longioribus & multiplicatis paroxyſmis continuam mentiatur, ad claſſem intermittentium pertinere ex epidemica conſtitutione; nam eodem tempore

(q) Method. Med. ad Glaucon. Lib.I. cap.9. Charter. Tom.X. pag.352.
(r) Sect.I. cap.5. pag. 100. (ſ) Lib. III. cap. 4. pag. 117.
(t) In Epiſtol. I. reſponſor. pag.375. (u) Sect.I. cap.5. pag.104.

pore plures ſemper obſervantur laborare tertianis duplicatis, vel & quartanis triplicatis quandoque, cum manifeſta tamen intermiſſione. Praeterea ſi in tali febre ſenſibilis remiſſio & exacerbatio contingant, tunc ſcimus, neque ad ſynochos, neque ad febres acutas continuas pertinere, ſed ex genere continuarum remittentium eſſe, quae ſaepe ex intermittentibus fiunt, uti ad §. 738. dictum fuit. Videtur autem illa intermittentium in continuas degeneratio ab aëris calore pendere imprimis. Novimus enim, uti poſtea dicetur in curatione intermittentium, per calida nimis remedia data febrim intermittentem mutari poſſe in continuam; atque videtur idem hic fieri. Nam haec febrium ſpecies non obſervatur fere niſi tali conſtitutione, qua intermittentes epidemice graſſantur: verum praecedenti paragrapho dictum fuit, tunc illas eo citius incipere, & menſe Julio jam prodire, quando magnus adhuc in aëre calor eſt. Quo plus vero ad hyemem vergit annus, eo plures intermittentes genuinae apparent, & continuarum illarum febrium numerus decreſcit: unde *Sydenhamus* diſerte monuit, *in principio febrium intermittentium* illas continuas febres obſervari.

Magni autem momenti eſt in praxi medica haec diſtinguere poſſe, quia nec venae ſectio, nec alia debilitantia remedia adeo locum habent in his febribus, quae, ex intermittentium genere cum ſint, continuas mentiuntur tamen. Similem enim curam requirunt ac intermittentes, quibus talia nocere poſtea patebit, quando de illarum curatione agetur. Imo non dubitavit *Sydenhamus (x)* corticem Peruvianum in talibus febribus adhibere, optimo quidem cum ſucceſſu; qui in vere continuis febribus nihil proficit.

§. 749. INcipiunt cum oſcitatione, pandiculatione, laſſitudine, debilitate, frigore, horrore, rigore, tremore, pallore extremorum, reſpiratione difficillima, anxietate, nauſea, vomitu, pulſu citato, debili, parvo, ſiti maxima. Haec prout majora, pluraque ſimul, eo febris pejor, atque in ſubſequente tempore calor, & caetera ſymptomata pejora: & hic gradus febris primus, Incremento reſpondens continuarum, & reliquorum maxime periculoſus; Urina tum ut plurimum eſt cruda, & tenuis. Incidens cadavera mortuorum in primo hoc ſtadio febris intermittentis, poſt anhelitus, ſuſpiria, ignaviam, inveni ſanguinem craſſum, impactum pulmonibus, ſemper tum fuerunt pulſus parvi, frequentes, inordinati. Harv. exercit. anat. Cap. 16.

Conſiderandum jam eſt, quibuſnam cum phaenomenis febris intermittens incipiat, quomodo dein increſcat, & ſummum vigorem adepta decreſcat iterum, donec in perfectam ἀπυρεξίαν deſinat. Omnia autem modo dicenda phaenomena obſervantur etiam in homine antea ſano, dum primus paroxyſmus ingruit, vel ubi a praecedentibus paroxyſmis emerſit, & optime ſe habere videtur. Pri-

(x) Epiſt. I. Reſponſor. pag. 383.

Primum fere ſignum eſt oſcitatio, & pandiculatio, qua omnia membra extendunt & leviter movent, cum oblectamenti cujuſdam ſaepe ſenſu; mox ſuccedit laſſitudo & totius corporis gravitas, & major debilitas, ſic ut corpus vix ſuſtinere amplius poſſint. Eodem tempore ungues pallere incipiunt; atque ex hoc pallore ingruentem ſibi paroxyſmum quartanarii ſatis diſtinguere noverunt: paulo poſt apex naſi, digiti manuum & pedum pallent, uti & labia, & oculorum canthi; ſimulque tunc frigus ſentiri incipiunt, & totum corpus concutitur, ac ſi aqua frigida perfunderetur. Unde primum illud febris intermittentis principium *tempus exhorreſcientiae* vocavit *Sydenhamus* (y); atque inde hoc ſymptoma ortum credidit, *quod materia febrilis, quae nondum turgeſcens a maſſa ſanguinea utcunque aſſimilata fuerat, jam tandem non ſolum inutilis, verum & inimica naturae facta, illam exagitet quodammodo, atque laceſſat; ex quo fit, ut naturali quodam ſenſu irritata, ac quaſi fugam molita, rigorem in corpore excitet atque horrorem averſationis ſuae teſtem & indicem. Eodem plane modo, quo potiones purgantes a delicatulis aſſumtae, aut etiam toxica, incaute deglutita, horrores ſtatim inferre ſolent.* Simul tunc adeſt, vel paulo poſt ſequitur, tremor totius plerumque corporis, in multis a maxillis incipiens, quae celerrime ſaepe & alternis vicibus diducuntur & adducuntur; unde dentes ad ſe mutuo alliduntur, & ſaepe tanta vi, ut in quartanario ſene dentes cecidiſſe viderim, quamvis ante morbum adhuc ſatis firmi viderentur. Quandoque adeo moleſtus & diuturnus ille tremor in toto corpore eſt, ut ab invitis illis muſculorum concuſſibus ſumma defatigatio fieret, & finito paroxyſmo tanta maneret debilitas, & dolor in omnibus membris, ut vix artus movere poſſet virgo, mobiliſſima in genere nervoſo, quae tertiana autumnali, poſt aliquot paroxyſmos in quartanam degenerante, laborabat. Dedi, cum ſufficere his malis non poſſe videretur, corticem Peruvianum; &, quod mirabar, ceſſaverunt enormes illi tremores: febris vero quartana, ſed placida, per totam hyemem manſit, verno dein tepore ſenſim & ſponte ſua ſoluta. Quandoque tantum frigus naſcitur, imprimis in ſenibus quartana laborantibus, ut membra rigeant, penitus immobilia, & nulli fere articuli flecti poſſint.

Pleraque autem haec ſymptomata docent, liberum & aequabilem ſpirituum motum per nervos tunc turbari & impediri; uti patet ex illis, quae §. 627. & 660. de Tremore, & Debilitate febrili, dicta fuerunt. Simul autem vitales functiones turbantur: frigus enim extremorum, uti dictum fuit ad §. 621., attritum liquidorum in vaſa & ſe mutuo minorem ponit, adeoque liquidum ad extrema ſtagnare; cor ergo minus contrahi, minus evacuari, adeoque & minorem influxum ſpirituum cerebelli eſſe. Cum autem frigore contractae venae, & ſubſultibus trementium muſculorum preſſae, ſanguinem ſuis cavis contentum verſus cor dextrum derivent; interimque cor, minus valide contractum, ſe tam facile evacuare nequeat, dum & in arteriis major reſiſtentia adeſt; patet, maximam ſanguinis copiam in venis magis circa cor dextrum, & in finibus, & in pulmone, debere colligi; unde anxietas naſcitur (vide §. 631.), & omni reſpirationis molimine nituntur viam ſanguinis ex corde dextro per pulmonem in cor ſiniſtrum expedire. Cum autem pulmo, in vaſis

(y) Sect. I. cap. 5. pag. 93.

vaſis ſanguineis repletiſſimus, tunc ab aëre inſpirato difficilius expandi poſſit, hinc reſpiratio difficillima fit. Cor vero irritatum continuo ſanguinis per pulmonem tranſpreſſi influxu, & copia circa cor dextrum collecti, palpitat celerrime; unde pulſus citati quidem, ſed debiles ſimul & parvi, quia parca tantum copia ſanguinis in arterias exprimitur, quae illis dilatandis non ſufficit: de qua re antea in Commentariis §. 576. dictum fuit. Solent fere ſemper nauſea & vomitus adeſſe hoc tempore, adeoque & naturales functiones turbantur. Cum autem probatum fuerit in Commentariis §. 636., liquorum immeabilitatem merito inter ſitis febrilis cauſas numerari, patet ſatis ratio, quare ſitis maxima hoc febris tempore adſit, cum & ad extrema ſtagnent humores, & circa cor & pulmones immeabilis ſanguis accumuletur.

Omnia autem modo enumerata ſymptomata febri intermittenti potius adeſſe inveniuntur, quam febribus continuis: nam in illis raro vel nunquam tam validum, nec tam diuturnum, frigus adeſt: cumque febris continuae, niſi omnium acutiſſima fuerit, incrementum non tam velox ſit, quam febris intermittentis, raro in febris continuae initio omnia haec ſymptomata adſunt, vel nunquam ſaltem tam valida. Unde & ex his incipientem febrim intermittentem a continuis utcunque diſtinguere poſſumus. Atque ideo *Galenus* (z) dixit: *Quae igitur cum rigore invadunt, non abs re ex earum numero eſſe, quae circuitu quodam repetunt, duxeris*. Quandoque tamen contingit, ut primus febrium intermittentium paroxyſmus levior ſit, adeoque non adeo moleſta haec ſymptomata habeat.

Cum autem, uti ad §. 3. dictum fuit, cujuſque morbi tanta ſit magnitudo, quantum a naturali ſtatu recedit; patet ſatis, eo pejorem eſſe febrim intermittentem, quo ſymptomata enumerata majora & plura fuerint. Praeterea obſervatur ſemper, quo frigus, tremor, pallor &c. pejora fuerint, eo majorem poſtea calorem ſequi, & validiora eſſe illa ſymptomata, quae ſequentem febris ſtatum comitari ſolent, niſi frigoris febrilis tempore ſuffocetur aeger. Illa enim cauſa, qualiſcunque demum fuerit, quae intermittentis febris paroxyſmum excitat, dum incipit agere, vitales actiones, pulſum & reſpirationem, & calorem, qui inde pendet, turbat & laedit; unde, quo validior haec fuerit, eo majori molimine vita adhuc ſuperſtes indiget, ut illam ſuperet & expellat de corpore, vel ſaltem reddat non actuoſam. Verum illud vitae, in cauſam morboſam agentis, molimen, circulationis impetu & velocitate auctis, efficaciam ſuam praeſtat; unde patet ratio, quare tantus calor poſt validum frigus febrile ſequatur. Praeterea dum in valido frigore febrili in venis majoribus circa cor dextrum & ſinu venoſo, uti & in pulmone, ſanguis fere ſtagnat, diſponetur ad concretionem, &, expreſſo ſolo tenuiſſimo, reſiduae moleculae plus cohaerebunt; hinc dum incipiunt minui illa obſtacula circa extremitates arteriarum, ſanguis corde pulſus majori cum attritu per ultimas arterias in venas tranſibit; adeoque augebitur calor (vide §. 6[illegible]) donec reſoluta illa ſanguinis immeabilitate, & ſubacta vel expulſa cauſa paroxyſmi, redeat priſtina circulationis aequabilitas.

Cum autem febres intermittentes duplici ratione conſiderari poſſint, quatenus nempe attenditur ad illa, quae in ſingulis paroxyſmis contingunt, vel quan-

(z) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 5. Charter. Tom. X. pag. 349.

quando omnes paroxyſmi talis febris ſimul conſiderantur ; patet, ſingulos paroxyſmos habere ſuum initium, incrementum, & ſtatum, uti de febribus continuis dictum fuit §. 590. ; tuncque comparando inter ſe, primus hic febris intermittentis gradus reſpondebit illi ſtadio continuarum febrium, quod incrementum vocatur, in quo nempe magis magiſque minuuntur ea, quae de ſanitate ſupererant, & contra augentur illa, quae a morbo pendent. Si vero de omnibus paroxyſmis febris intermittentis ſimul agitur, tunc ejus febris incrementum adeſſe dicitur, quamdiu paroxyſmus duratione, & numero & vehementia ſymptomatum proxime praecedentem excedit.

Maxime autem periculoſum eſſe illum primum febris gradum patet, ſi conſiderentur ſymptomata tunc praeſentia, quae vitalium functionum inſignem laeſionem demonſtrant. Sanguis enim, uti dictum fuit, circa cor dextrum & in pulmone accumulatur, pauculum tantum in cor ſiniſtrum tranſit, quod tremulo motu palpitans per arterias, frigore contractas, illum tranſprimere nequit ad extrema corporis uſque, adeoque patet, vitalem motum humorum ex corde in arterias, & ex arteriis in venas, & dein in cor iterum, turbari & impediri ; cumque ab his vita pendeat, uti ad §. 1. dictum fuit, apparet hoc febris tempore ipſam vitam in diſcrimen venire. Verum quidem eſt, ſequenti febris ſtadio haec obſtacula ſolvi, liberamque denuo redire humorum circulationem ; atque ideo pauciſſimos exſtingui homines in febrium intermittentium paroxyſmis, ſi ſimul conſideretur ingens numerus illorum, qui his febribus corripiuntur ; interim tamen verum eſt, maximum periculum adeſſe primo illo febris ſtadio, illoſque, qui febribus his pereunt, illo tempore mori. Summorum Medicorum obſervata ſuffragantur modo dictis. Sic *Sydenhamus* (*a*) notat, *quod qui ex febribus intermittentibus moriuntur, ſi quidem in paroxyſmo pereant, in primo illo tempore (exhorreſcentiae ſcilicet) fato fungantur ; nam ſi ad tempus efferveſcentiae pertigerint, ſaltem pro illa vice non moriuntur*. Senibus autem quandoque hoc contigiſſe, ut in ipſo vel primorum paroxyſmorum rigore deficerent, alibi (*b*) monet. Sic *Hollerius* (*c*) vidit, *in eo rigore, qui initium erat quartanae acceſſionis, aegram mulierem extingui*. Idemque *Hofmannus* ſuis obſervationibus confirmat (*d*). Magnum pondus his addunt illa, quae *Harvaeus* (*e*) in cadaveribus illorum, qui in primo harum febrium ſtadio defuncti fuerant, invenit ; ſic enim habet : *In tertianae febris principio morbifica cauſa cor petens, circa cor & pulmones quando immoratur, anheloſos, ſuſpirioſos & ignavos facit, quia principium aggravatur vitale, & ſanguis in pulmones impingitur, incraſſatur, non tranſit (hoc ego ex diſſectione illorum, qui in principio acceſſionis mortui ſunt, expertus loquor), tunc ſemper pulſus frequentes, parvi, & quandoque inordinati ſunt ; ab adaucto vero calore, attenuata materia, apertis viis & tranſitu facto, incaleſcit univerſum corpus, pulſus majores fiunt & vehementiores, ingraveſcente paroxyſmo febrili.* Ubi enim calor febrilis poſt frigus ſequitur, novimus expeditas iterum eſſe vias ſanguini pulſo ad extrema corporis uſque, adeoque omnia obſtacula ſoluta eſſe, tam illa, quae a vaſorum contractione, quam

quae

(*a*) Sect. I. cap. 5. pag. 94. (*b*) Ibid. pag. 115. (*c*) In Coac. Hippocr. pag. 302.
(*d*) Medicin. ration. ſyſtem. Tom. IV. part. 1. pag. 81.
(*e*) De motu cordis cap. 16.

quae a liquidorum immeabilitate facta fuerant; adeoque ſolam tantum circulationis velocitatem auctam ſupereſſe, quae brevi in his febribus ſopietur: unde nullus metus eſt, ut hoc paroxyſmo pereat aeger. Verum quidem eſt, quod in homine plethorico, per calorem febrilem rarefacto ſanguine, vaſa quandoque rumpi poſſent in cerebro, pulmone &c. lethali cum eventu; ſed tunc ſatis patet, in tali caſu mortem non pendere a febre ut unica cauſa, neque adſcribi poſſe illis, quae in omni febre intermittente obtinent; de quibus hic tantum agitur.

Urina vero plerumque hoc febris intermittentis tempore cruda & tenuis eſſe ſolet, ob conſtricta vaſa, debiles vires cordis, & potum ſaepe copioſum ingeſtum; unde per renes tantum tenuiſſima & mere aquoſa fere ſanguinis pars tranſit.

Videantur & illa, quae de ſymptomatibus frigoris febrilis dicta fuerunt §. 576. 577. 578.

§. 750. **H**Unc ſtatum (749.) excipit alter, incipiens cum calore, rubore, reſpiratione forti, magna, liberiore, anxietate minori, pulſu majori, robuſtiorique, ſiti magna, dolore artuum & capitis magno, Urina plerumque rubra, reſpondet ἀκμῇ febrium continuarum.

Poſtquam per aliquod tempus, longitudine varium pro diverſa febris indole, anni tempeſtate, aegri temperie & aetate (vide §. 575.), duravit primum illud febris intermittentis ſtadium, incipit frigus minui & tremor, calorque gradatim redit in extremis corporis partibus; ſimulque pallor evaneſcit, & redit rubor; reſpiratio, quae ante difficillima erat, liberior redditur, tandemque aucto calore fortis & magna fit; ſanguis enim, qui antea fere ſtagnabat circa cor & pulmones, jam libere tranſit, ſed rapido ſimul motu, unde & auctam reſpirationem requirit, ut eodem temporis ſpatio major ſanguinis copia per pulmonem trajici poſſit. Anxietas autem, quae tempore frigoris febrilis ob ſanguinis egreſſum ex corde impeditum (vide §. 631.) aderat, minuitur, dum decreſcunt obſtacula; ſimulque pulſus major & robuſtior fit, quia cor contentum ſuis cavis ſanguinem jam in arterias circa extrema ſua pervias propellit. Sitis tamen ſaepe adhuc magna adeſt, partim ob humores nondum penitus ſolutos, partim etiam ob ſiccitatem linguae & oris, quae calorem febrilem comitari ſolet: ſaepe etiam, uti poſtea videbimus, putrida bilioſa colluvies in primis viis adeſt, quae calore febrili mota & pejor reddita ſitim validam producere valet (vide §. 636.). Dum autem per tremores illos praegreſſos tot & tam validis ſaepe concuſſibus agitatae fuerunt partes muſculoſae, non mirum eſt, artus dolere, dum ſanguis jam magno ſuis impetu & velocitate per has partes movetur. Quia autem calore febrili, & aucta circulationis velocitate, vaſa magis diſtenduntur, dolor capitis magnus ſaepe adeſt hoc febris tempore. Urina autem coloratior ſolet eſſe, quam in frigore febrili, ob majorem attritum fluidorum ad vaſa, & plerumque rubet, magis minuſve colorata pro varia febris intenſitate, & potus aſſumti copia.

Hoc febris intermittentis ſtadium *Sydenhamus* (*f*) vocavit tempus ebullitionis, ſive fermentationis (quo autem ſenſu haec vocabula intelligenda velit, alibi (*g*) dixerat), qua nempe natura uti conſuevit, ut in febribus morboſam materiam ſubigat, & expellat de corpore. Reſpondet autem hic ſtatus febris intermittentis vigori febrium acutarum, quia poſtea ſenſim remittunt omnia ſymptomata, & febris decreſcit. Differt tamen in eo, quod in vigore febrium acutarum aequo quaſi Marte dimicet natura cum maxima morbi vehementia, & incerto quidem eventu, cum aliquando morbum ſuperet, quandoque & victa ſuccumbat, uti in Commentariis §. 590. dictum fuit; in febribus vero intermittentibus certi ſumus, quod in hoc paroxyſmo natura morbo praevalebit, cum illi, qui perituri ſunt, primo febris ſtadio exſtinguantur, uti praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 751. TUm ultimo ingens plerumque ſudor, remiſſio omnium ſymptomatum, Urina craſſa, ſedimentum lateri contuſo ſimile, ſomnus, ἀπυρεξία, laſſitudo, debilitas.

Sequitur tunc ultimum ſtadium febris intermittentis, quod tempus deſpumationis dixit *Sydenhamus* (*h*), monens, ſe illo nomine nihil aliud intelligere, quam materiae febrilis jam ſubactae, & quaſi devictae, expulſionem, ſive ſeparationem. Videtur autem haec expulſio per ſudores & urinas imprimis fieri: fere ſemper enim ſummum paroxyſmi vigorem ſudor ſequi ſolet, & plerumque ſatis profuſus, calidus, toto corpore manans. Dum enim & in frigore, & calore febrili, magna ſitis adſuit, copioſo potu ingeſto, ſanguis tenuis liquidi copia abundat; dumque ſimul aucta circulationis velocitas adeſt, & libera humorum circumductio per omnia vaſa corporis rediit tempore caloris febrilis, per cutis calidae jam, & lecti tepore fotae, vaſcula exhalantia facilem viam invenit aquoſa ſanguinis pars, & ſudoris ſpecie exit. Magnum autem ab hoc ſudore levamen percipere ſolent aegri, & eodem tempore omnia ſymptomata, quae calorem febrilem comitabantur, minuuntur, & aeger ad perfectam ἀπυρεξίαν venit. Accidit quandoque eodem hoc tempore, quandoque & in prioribus febris ſtadiis, vomitum accedere, vel & alvum ſolvi, ſicque etiam per has vias materiam febrilem expelli; fere ſemper tamen ſudor paroxyſmum febris intermittentis claudit. Pulchre haec notavit *Galenus* (*i*), ubi tertianae exquiſitae decurſum deſcribit, dicens: *Et jam bibendi tempus adeſt aegrotanti, & ſtatim poſt potum plurimus vapor calidus per cutim exhalat, ſudoris nuncius, biliſque ſupervenit vomitus, vel alvus deorſum prorumpit, & glioſum mejit &c. ſupervenit enim ſudor vaporoſus & calidus, quemadmodum in balneo. Totum vero corpus ipſis aequaliter ſudat, taliſque eſt pulſus, qualis ſanorum in exercitationibus & balneis, velox ſcilicet, ac magnus ac vehemens & frequens.*

Urina autem emiſſa hoc ſudoris tempore, vel & poſt paroxyſmum finitum, ſaepe

(*f*) Sect. I. cap. 5. pag. 94. (*g*) Sect. I. cap. 4. pag. 58. 59.
(*h*) Sect. I. cap. 5. pag. 94. (*i*) De Criſibus Lib. II. cap. 4. Charter. Tom. VIII. pag. 412.

Digitized by Google

ſaepe ſequenti modo ſe habet: dum emittitur, rubicunda eſt, tota quaſi ſaponacea & ſpumeſcens, deinde, poſtquam ſtetit per aliquod tempus, pellicula in ſummitate urinae apparet, vaſis continentis lateribus accreta: in fundo autem vaſis magna copia ſedimenti haeret, quod colore ſuo laterum coctorum, vel boli Armenae, pollinem imitatur; unde & haec urina lateritia ſolet vocari. Adeo autem frequenter talis urina poſt febrium intermittentium paroxyſmos apparet, ut latentes ſub aliena larva quandoque has febres hoc imprimis ſigno cognoverit *Sydenhamus* (*k*). Notat enim, quandoque in conſtitutione quadam epidemica contigiſſe, *ut earum paroxyſmi non cum rigore & horrore, quos poſtea febris excipit, invaderent, ſed aeger iiſdem plane ſymptomatibus tentaretur, ac ſi apoplexia vera laboraſſet, quae tamen nihil aliud eſſet, utcunque hunc affectum aemularetur, quam ipſa febris caput impetens, ut ex aliis ſignis, ita ex colore urinae ſatis liquebat: quae in intermittentibus ut primum rubore ſaturato exſtat, qualis cernitur in urina eorum, qui ictero laborant, etſi non adeo intenſe rubet; & pariter ſedimentum deponit pulverem laterum fere referens*. Unde etiam, tali urina conſpecta, nullas evacuationes per ſanguinis miſſionem, purgantia &c. adhibebat, quas intermittentibus adverſari noverat; ſed exſpectabat, donec paroxyſmus ſponte ſua ceſſaret, & tunc dato cortice Peruviano febrim hanc profligabat.

Notandum tamen, non ſemper talem urinam hoc tempore adeſſe, nam poſt febres intermittentes vernas, & imprimis poſt tertianas exquiſitas, quarum paroxyſmi non ultra horas duodecim extenduntur, urina ſubruffa, vel ſubflaveſcens, ſaepe mingitur, cum nubecula vel enaeoremate; quandoque & ſedimentum laeve, aequale, & album habent, & laeto omine, cum & faciles, & breves tales febres tunc eſſe ſoleant; uti jam notavit *Galenus* (*l*). Imo & in primis intermittentium autumnalium paroxyſmis quandoque talis urina non invenitur, ſed plerumque tunc tantum, quando validiores paroxyſmi adſunt. Praeterea & in ſcorbuticis talis urina apparet, licet febre intermittente non laboraverint (*m*).

Sudorem autem illum ſequi ſolet plerumque blandus ſomnus, & poſt hunc totalis febris remiſſio invenitur; ſed ſupereſt laſſitudo & debilitas, quibus febris intermittentis paroxyſmum ab ephemera diſtingui poſſe, dictum fuit §. 728., quando de ephemera agebatur.

§. 752. SAepe abeunt in acutas, periculoſas; quod calori nimio, & motui excitato nimis, ut plurimum debetur.

Quamdiu febres hae perfectam intermiſſionem habent, raro, vel nunquam, periculoſae ſunt, niſi in ſenibus vel debiliſſimis hominibus: ubi vero in continuas acutas degenerant, ſaepe admodum periculoſae ſunt. Satis autem in hanc mutationem proclives eſſe febres intermittentes, patuit ex illis, quae §. 748. dicta fuerunt: tunc enim conſtitit, febres autumnales, quamvis proprie

(*k*) Epiſt. 1. Reſponſ. pag. 387.
(*l*) Vide locum modo citatum.
(*m*) Vide H. Boerh. Inſtit. §. 1002.

prie intermittentes ex ſuo genio fuerint, tamen ſaepe indolem continuarum aemulari; dum ob duplicatos & protractos earundem paroxyſmos nulla intermiſſio obſervatur, ſed remiſſio tantum. Notatum autem fuit ibidem, illud tunc imprimis contingere, quando maxime epidemicae futurae citius ingruunt ſub aeſtivis caloribus. Verum febres intermittentes perfectae, quae aliquot jam paroxyſmis typum ſuum ſervaverant, quandoque in acutas continuas abeunt, ſi aegri lecto incarcerentur, vel calidis nimis remediis cura harum febrium tentetur; ſicque plures, cerebro affecto, ex his febribus in continuas vergentibus, periiſſe monuit *Sydenhamus* (*n*); ſimulque cavere juſſit, ne per ſudorifera facile cura tentetur in tertianis & quotidianis febribus; imprimis ſi hae febres nondum certum typum induerint, in continuitatis vicinia adhuc haerentes. Alia autem occaſione (*o*) notavit, ſi ſudor ille, qui intermittentium paroxyſmum claudere ſolet, ultra modum promoveatur, dum aeger lectulo jugiter affigitur, continuam febrim accendi. Ex dictis autem ſatis apparet, calori nimio, & motui nimis excitato, illam mutationem intermittentium in continuas tribuendam eſſe. Sic virgini tertiana laboranti conſilium dabatur, ut magnam ſatis copiam ſpiritus vini, & piper contritum cum calida cereviſia ſumeret; unde tertiana febris in continuam violentiſſimam mutabatur, in qua per plures dies delirabat, redeunte denuo tertiana, dum acuta continua ceſſaverat, ſed admodum inordinata, cum peſſimis ſymptomatibus, & pertinaciſſima (*p*). Quartanam, verno tempore calidiſſimis remediis tractatam, in pleuritidem ſaevam tranſiiſſe vidi: non autem quartana manebat, dum pleuritis ſimul aderat, uti in illo caſu in Commentariis §. 738. memorato fiebat, ſed quartanae paroxyſmus, poſt aſſumpta calidiſſima remedia, non deſinebat in ἀπυρεξίαν, ſed in pleuritidem mutabatur.

§. 753. FEbris intermittens ſua tria tempora (749. 750. 751.) percurrens, fibris minimis vaſculorum & viſcerum magnam infert vim, ſtagnando, obſtruendo, coagulando, pellendo, reſolvendo, attenuando; hinc debilitantur vaſa, morboſa fiunt liquida, eo inprimis genere mali, quo partes minus aſſimilatas, nec aequaliter miſtas habent; ex quibus ſimul acrimonia exoritur; unde ab omnibus ſimul facillima in ſudorem proclivitas multum debilitans, ipſo viſcido ſanguinis tranſſudante; tum urina mire craſſa, turbida, jumentoſa, pinguis; ſimilis ſaliva; inde debilis, ſolutus, vix cohaerens cruor optima parte ſpoliatus, reſidua acer & craſſus ſimul; adeoque ex laxis vaſis, & craſſis acribuſque liquidis hae febres diuturnae dein terminantur aliquando in Chronicos, ſcorbutum, hydropem, icterum, leucophlegmatiam, tumores ſcirrhoſos abdominis, & quae hinc ſequuntur mala.

Si

(*n*) Epiſtol. 1. Reſponſor. pag. 375. (*o*) De Podagra pag. 565.
(*p*) Medical Eſſays Tom. I. cap. 31. pag. 296.

Si nunc attente perpendantur illa omnia, quae in triplici illo ſtadio febrium intermittentium, paragraphis hic citatis recenſita, contingunt, poterunt intelligi multi effectus, qui ab his febribus in corpore fiunt, & de quibus hac paragrapho agitur.

Tenerum & molle juvenis corpus poſt mortem aëris ambientis frigus habet, atque tunc ſic rigeſcere ſolet, ut nulla fere vi artus flecti poſſint. In ſummo & diuturno frigore febrili ſimilis fere rigiditas obſervatur, adeoque patet, cohaeſionem ſolidarum partium tunc plurimum augeri. Verum ſuccedente calore laxantur illa, quae antea obriguerant, &, aucta velocitate motus circulatorii, liquida majori impetu agunt in vaſorum latera, atque illa diſtendunt; unde totum corpus, antea contractum & pallidum, nunc tumet & rubet. Dum autem validis & frequentibus febrium intermittentium paroxyſmis haec bina contingunt ſaepius, debebit inſigniter minui ſolidarum partium corporis debita firmitas. Durum enim lignum ſaepius flectendo & remittendo frangitur, & elateres fortiſſimi hoc modo omnem vim ſuam amittunt. Sic animalium carnes, hyemali ſi obriguerint frigore, ſubito calore ſuccedente tenerrimae fiunt; unde apparet, quantum frigoris & caloris reciprocae illae viciſſitudines minuere poſſint ſolidarum partium robur.

Si jam conſideretur, tempore frigoris febrilis ſtagnare humores, ſanguinem mora & quiete in majoribus venis & ſinubus circa cor in concretionem tendere, ſicque immeabilem redditum vaſa obſtruere; paulo poſt tamen in calore febrili eundem illum ſanguinem, auctis jam cordis viribus, pelli per vaſa; patet ſatis, illum difficilius tunc tranſire poſſe per arteriarum anguſtias, adeoque, dum major reſiſtentia eſt circa arteriarum fines, debebunt plus dilatari vaſa; ergo & fibrae ſolidae illorum tunicas conſtituentes plus diſtrahi, ergo & debilitari (vide §. 25. 3.), donec repetito transfluxu per arteriarum anguſtias in venas reſolvantur & attenuentur nimis cohaerentes ſanguinis moleculae, & redeat priſtina, finito paroxyſmo, circulationis aequabilitas.

Debilitantur ergo vaſa, ſed & morboſa fiunt liquida. Dum nempe a conditionibus ſanorum humorum recedunt. Demonſtratum enim fuit in Commentariis §. 25. & 44., requiri in ſolidis partibus debitum robur, ut ingeſta aſſimilentur naturae noſtrae, & fluida habeant illas dotes, quae in ſanitate adſunt. Cum ergo oſtenſum modo fuerit, ſolidarum partium robur per febres intermittentes minui: patet, & liquidorum morboſam degenerationem neceſſario ſequi debere; imprimis vero talem, quae a minus perfecta partium aſſimilatione, & inaequali earundem inter ſe miſcela, fit. Dum enim in frigore febrili ſanguis ruber verſus interiora recurrit, uti docet pallor corporis; & circa cor & majora vaſa accumulatus ſtagnat fere, ſolum tenuiſſimum per pulmones in cor ſiniſtrum tranſpreſſum debilem vitam continuat; adeoque turbatur intima illa miſcela omnium partium ſanguinis inter ſe, quae in ſanitate aderat; ſimulque ſic diſponi videntur craſſiores ſanguinis moleculae, ut facilius etiam poſtea a tenuoribus recedant, dum interrumpitur ſaepe, & notabili tempore, intima & perfectiſſima illa unio omnium inter ſe. Cum autem omnes humores noſtri in ſanitate perfecta, ſi bilem & urinam exceperis, blandiſſimi ſint, non mirum erit, acrimoniam in his naſci, dum a ſanitatis conditionibus recedunt; praecipue, cum auctus ſangui-

guinis per vaſa motus, qualis tempore caloris febrilis adeſt, ſanguinem reſolvat in ſales, & olea volatilia & acria, uti §. 100. demonſtratum eſt; & per febrim ipſam impediatur blandi chyli confectio, quo acrior jam ſanguis demulceri poſſet; & praeterea, tempore inter paroxyſmos medio, ob debilitata ſolida & humorum degenerationem, debita ingeſtorum coctio & aſſimilatio deficiant.

Unde ab omnibus ſimul facillima in ſudorem proclivitas multum debilitans, ipſo viſcido ſanguinis tranſſudante. Perfecta enim miſcela & unio partium ſanguinis inter ſe minuta ſunt, uti vidimus, &, ob debiliorem ſolidarum partium in fluida actionem, minus firmus ſanguis eſt; hinc facilius tenuior ſanguinis pars a craſſiori recedit, & per laxiora vaſcula cutanea exprimitur. Sed & ipſa craſſiſſima rubra pars ſanguinis diſſolvitur ſaepe per has febres, uti docet pallidus color illorum, qui diu his afflicti fuerunt; atque ſic non tantum aquoſa & tenuior humorum noſtrorum pars, ſed & ipſum viſcidum ſanguinis ſolutum quandoque per ſudores exit. Videmus enim, ingeſta alimenta, dum aſſimilantur in naturam noſtram, prius ſeri ſanguinis plaſticam indolem aſſumere, quod tam facile ab aucto calore concreſcit, atque naturaliter nunquam tale quid de corpore expellitur, nam nec in urina, nec in ſaliva, bile aliiſve a ſanguine ſecretis humoribus, ſerum ſanguinis naturaliter invenitur: multo minus adhuc rubra ſanguinis pars. Debilitatis vero vaſis in toto corpore, & per ſudores validos & diuturnos valde laxatis illis emiſſariis, quae in cutis ſuperficiem hiant; videntur & craſſiora per has vias exire poſſe de corpore, ipſumque ſanguinis viſcidum quandoque exprimi. Sic in hominibus ſanis, aeſtuante ſub coelo valido labore exercitatis, viſcidus, induſia flavo calore tingens, ſudor exit; imo quandoque, imprimis ſub axillis, rubicundi coloris ſudor expellitur. In moribundis viſcidus & tenax ſudor apparet. Dum autem ſic ſubducitur per ſudores de corpore illud, in quod chylus ex ingeſtis paratus mutatur, dum noſtris aſſimilatur humoribus; & ex quo poſtea debent reſtitui illa, quae tam in ſolidis quam in fluidis de corpore pereunt; patet ſatis, magnam debilitatem ſequi debere. Falluntur ergo illi, qui dum vident, paroxyſmum febris intermittentis ſudore orto ſolvi, putant omni molimine hunc ſudorem promovendum eſſe, ſperantes, ſic omnem materiam febrilem evacuari poſſe. Quotidiana enim obſervatio docet, omnium difficillime a febribus intermittentibus liberari illos, qui copioſiſſimis ſudoribus diffluunt; neque ſanari, niſi ſudores illi prius cohibeantur. Unde etiam, uti poſtea ad §. 764. dicetur, ſudor ille, qui in fine paroxyſmi adeſt, juſculis carnium, ptiſana vinoſa & ſimilibus, quae liquidi copiam ſubminiſtrant, blande promoveri debet; minime autem vi remediorum, aut ſtragulis, exprimi; ne per ſudores elabantur illa, quae retineri debebant. Debilitas autem & languor, qui nimios illos ſudores ſequuntur, ſatis evincunt, illos damnoſos fuiſſe. Nam & hic locum habet axioma generale practicum, quod *Hippocrates* [redacted] de perturbationibus alvi & vomitionibus, ſed & de alia quacunque vaſorum evacuatione ſtabilivit; quod nempe fiant *hae tales, quales oportet, ſi conferant, & facile ferant; ſin minus, contra* (q).

Tum

(q) Aphor. 2. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 5.

Tum urina mire craſſa, turbida, jumentoſa, pinguis. Urina enim eſt aquoſum lixivium, quod abluit, ſibi miſcet, & de corpore expellit, quidquid in aqua poteſt ſolvi, & per renum vaſa tranſire; naturali uſu ſerviens, ut olea & ſales acriora jam reddita, & nocitura, ſi diutius manerent, eluantur. Cum autem per febrim incitato motu circulatorio major acrimonia ſalibus & oleis ſanguinis concilietur (vide §. 100.) pluraque deterantur de ſolidis partibus corporis, ſanguis ipſe partes minus aſſimilatas nec aequaliter miſtas habeat, & vaſa omnia debilitentur; patet ratio, quare urina craſſior contentis ſaturatior, hinc ilico fere turbida, ſaponacea & pinguis reddatur. Per febres enim intermittentes pingue corporis ſolvi & expelli de corpore novimus, dum obeſi homines, diutius has febres paſſi, penitus emacientur. Illud autem pingue ſolutum, circulantibus humoribus miſtum, motu per vaſa & calore acrius redditum, ſalibus ſanguinis pariter acrioribus miſcetur, & ſaponaceum fit; ſicque in aqua ſolutum per urinam exit. Ob eaſdem cauſas quandoque & ſimilis ſaliva obſervatur, ſpiſſior nempe & copioſior; dum vaſa, huic ſecernendae & excernendae inſervientia, debilitata, per febrim majori impetu agitatis humoribus, urgentur nimis.

Inde debilis, ſolutus, vix cohaerens cruor &c. Sanorum & robuſtorum hominum ſanguis firmus & compactus eſt, ſic ut de vena eductus concreſcat fere totus in ſolidam maſſam; contra vero in laxis & debilibus puellis ſanguis dilutus eſt, & pauculum tantum rubri concreti, copioſo tenui liquido innatantis, exhibet. Tam inſignis autem diverſitas in ſanguine a majori minorive firmitate vaſorum & viſcerum pendet, qua in fluida noſtra agunt; uti in *Capitulis de fibra debili & rigida* antea demonſtratum fuit. Cum autem per febres intermittentes diuturnas debilitentur vaſa, uti demonſtratum fuit; minuetur & cohaeſio partium ſanguinis, adeoque ſolutus & vix cohaerens fiet cruor, ſimulque ſingulis paroxyſmis per ſudores fluidiſſima & mobiliſſima pars expelletur; & quamvis potu copioſo ingeſto reſtituatur liquidum, illud crudum manebit, dum vires aſſimilantes debilitatae ſunt, adeoque optima parte ſpoliabitur ſanguis, &, per ſudores expulſo liquidiſſimo, reſiduum lenteſcet; ſimulque, a blanda & naturali humorum noſtrorum indole recedens, fiet acrius, uti demonſtratum fuit. Si jam bina haec ſimul componantur, vaſorum nempe laxa debilitas, & in humoribus, per haec vaſa motis, ſpiſſitudo major cum acrimonia comite, patebit ratio plurium malorum, quae febres intermittentes validas & diuturnas ſequi ſolent: de quibus videri poterunt illa, quae ad §. 44. dicta fuerunt. Imprimis autem metuenda eſt facilis vaſorum diſſolutio, dum craſſi & acres humores per vaſa debilitata citato motu tempore paroxyſmi pelluntur. Sic vidi in virgine, quartanam diuturnam & validam paſſa, ſanguinem magna copia ex gingivis erupiſſe; & in palpebris abſque ulla vi externa natas fuiſſe ecchymoſes: unde & intelligitur, quare apud *Hippocratem* (r) legatur: *Quibus in febribus quartanis ſanguis e naribus fluxerit, malum eſt*. Novi equidem, quod a multis ultimi illi Aphoriſmi non habeantur pro genuinis, & hinc dubia videatur loci allegati fides; quia creditur repugnare alteri apud *Hippocratem* loco (ſ), ubi

(r) Aphor. 5. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 342. (ſ) Epidem. 6. Charter. Tom. IX. pag. 475.

ubi ſequentia habentur: *Urina craſſa, alba, qualis Archigenis, in laborioſis quartanis interdum exit, & liberat abſceſſu. Si vero ultra hoc & ſanguis de naribus profluat & ſatis & copioſe.* Ex quibus videretur concludi poſſe, haemorrhagiam in quartanis febribus tanquam utilem & ſalutarem laudari. Verum ſi conferatur cum hoc loco Aphoriſmus 74. Sect. IV. (*t*), cujus alia occaſione in Commentariis §. 594. memini, patebit evidenter, vocabulum *τεταρταίοις* non debere referri ad febres, ſed ad diem morbi, adeoque non ſignificare febrim quartanam, ſed quartum febris diem; qua ratione etiam *Foëſius* & *Cornarius* hunc textum verterunt, uti optime *Charterius* in ſuis Commentariis in ultimos illos *Hippocrati* adſcriptos Aphoriſmos monuit (*u*). Merito ergo damnatur tanquam mala in quartanis febribus haemorrhagia narium auctoritate loci allegati: uti etiam, quia ſanguinis evacuationes per ſe nocent in cura febrium intermittentium, uti §. 762. dicetur: videturque talis haemorrhagia notare nimis facilem ſolutionem vaſorum a ſanguine acriori.

Ab hac ſpiſſitudine ſanguinis & acrimonia videtur producta fuiſſe tonſillarum inflammatio, quam poſt febres intermittentes diuturnas obſervavit *Sydenhamus* (*x*), imprimis ſi evacuationes juſto copioſiores ſimul adhibitae fuiſſent. Notat autem huic malo brevi deinceps ſuperveniſſe raucedinem, oculos cavos, & faciem Hippocraticam, mortis certo imminentis ſigna praenuncia. Facile autem patet & in aliis corporis partibus ſimilia mala ab iiſdem cauſis contingere poſſe. Sic notavit *Jacotius* (*y*), ſe ter in eodem anno obſervaſſe *in febre tertiana, cum rigore non ita ordinato, exortam ſuppurationem in imo ventre, cujus nullum ſignum memoratu dignum praeceſſerat; unde ſubito effuſo pure ſupra inteſtina, aut inteſtinis ipſis ad ſphaceliſmum perductis, improviſa mors ſecuta eſt cum rigore, ſudore frigido, animi deliquio, dolore ventris & inflatione.* Talem enim ſanguinem, qui & acer & ſpiſſus ſimul eſt, inflammationibus producendis aptiſſimum eſſe patuit ex illis, quae ad §. 376. 377. in hiſtoria inflammationis dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, talem ſanguinis cacochymiam, ex diuturnis febribus intermittentibus natam, varios morbos chronicos, & quidem difficillimos, producere poſſe, prout in his illiſve viſceribus impacta haeſerit; vel etiam quatenus morbi chronici a vitiis liquidorum ſenſim natis, univerſali labe maſſam ſanguinis inficientibus, ortum ducunt (vide §. 1050.). Sic Scorbutum ſequi poſt febres intermittentes, nemo mirabitur, qui conſiderat, hujus morbi cauſam proximam eſſe talem ſanguinis indolem, qua & craſſitie ſimul & acrimonia peccat, uti poſtea §. 1153. ex praemiſſis omnibus hujus morbi phaenomenis demonſtrabitur. Hydropem vero a nimia debilitate ſolidarum partium naſci poſſe, §. 44. 2. demonſtratum fuit, quae in hoc caſu obtinet, uti paulo ante dictum fuit. Crura tunc primo intumeſcere ſolent, atque his tandem penitus diſtentis in abdominis cavo lympha colligitur. Crurum vero tumor non adeo mali ominis eſt; imo *Sydenhamus* (*z*) [redacted] hoc moleſte tulit, quin potius de morbi exitu omnia bona animo concipiebat, edo-

(*t*) Charter. Tom. IX. pag. 184.
(*u*) Ibid. pag. 341.
(*x*) Sect. I. cap. 5. pag. 122.
(*y*) Holler. in Coac. Hippocr. pag. 811.
(*z*) Sect. I. cap. 5. pag. 120. 122.

edoctus obſervatione, febrim ſaepe fugam meditari iiſdem gradibus, quibus hoc ſymptoma ſupervenit: tuncque non videtur talis crurum tumor a mera laxitate fieri, verum etiam aliquid materiae morboſae verſus has partes deponi. Cum autem catharticis nimis repetitis per febris decurſum ſaepe hoc ſymptoma originem debeat, & raro, in juvenili ſaltem aetate, niſi ab hac cauſa contingat *(a)*, minus tutum videtur, evacuantibus curam hujus mali tentare, imprimis ſi adhuc perſeveret febris: obſervavit enim *Sydenhamus (b)*, febrem tunc profundius radices agere, neque tolli hydropem. Frictio partium tumentium, & vini medicati ex amaris roborantibus & aromaticis uſus, tuto & facile hoc malum ſuperare ſolent; dum ſimul languenti corpori optime ſuccurrunt. Idem obtinet, ſi iners haec materies non deponatur verſus inferiora corporis loca, ſed per habitum corporis diffuſa Leucophlegmatiam faciat; quae tamen, uti ad §. 72. dictum fuit, ab hydrope diſtinguitur, quod in hydrope in aquoſam tenuitatem degenerent fluida, in Leucophlegmatia vero frigida & pituitoſa humorum indoles ſit, quae laxitatem & paſtaceam quaſi mollitiem totius corporis efficit: cum hydrope a nimia ſanguinis diſſolutione nata pedes primum tumere incipiant. Jam notaverat *Hippocrates (c)* poſt febres diuturnas λευκὸν φλέγμα ſequi, dicens: *Quum pituita alba detinuerit, totum corpus tumore albo intumeſcit* &c. *morbus hic a pituita oritur, quum quis ex diuturnis febribus, pituitoſus exiſtens, impurgatus eſt, vertitur pituita ad ejus carnes.* Pejor longe hydrops poſt febres diuturnas ſequitur, ſi ſcirrhoſae obſtructiones viſcerum illam fecerint; a quibus hydropem fieri poſtea in Commentariis §. 1229. demonſtrabitur.

Cum autem in Phyſiologicis demonſtretur, ſanguinem venoſum a pancreate, ventriculo, omento, liene, meſenterio reducem in trunco venae portarum colligi, atque inde per convergentes venae portarum ramos per totam hepatis ſubſtantiam diſtribui; facillime a craſſiori ſanguine, per diuturnas febres liquidiſſima parte orbato, in hoc viſcere naſcentur obſtructiones, quia ſanguis venoſus, abſque cordis actione renovata, per arterioſas anguſtias tranſire hic debet. Hepatis autem obſtructionem Icterum ſaepiſſime ſequi, patebit ex illis, quae in Capitulo de *Hepatitide* poſtea dicentur. Unde etiam vigeſimo ſeptimo hujus ſaeculi anno, quando intermittentes autumnales pertinaces admodum epidemice graſſabantur, plurimis aegris Icterum ſuperveniſſe memini.

Verum ab eadem cauſa in aliis etiam viſceribus abdominis pertinaces obſtructiones naſci obſervatio docet, quae quandoque in ſcirrhoſos tumores, vix reſolvendos poſtea, mutantur. Sic in tertiana pertinaci, quae, autumno incipiens, vere ſequenti tantum ceſſabat, obſervavit *Galenus (d)*, quod lien maxime intumuerit, & praecordia flatu diſtenta fuerint. Idem jam in pancreate, omento, meſenterii glandulis &c. contingere poſſe facile patet. Interim tamen notandum eſt, non ſemper adeo infauſti ominis eſſe tumores abdominis poſt febres intermittentes: notavit enim *Sydenhamus (e)*, *quod cum fe-*

(*a*) Ibid. pag. 120. (*b*) Ibidem. (*c*) De affectionibus cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 625. & de internis affect. cap. 52. ibid. pag. 675.

(*d*) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. X. pag. 352.

(*e*) Sect. I. cap. 5. pag. 121.

febres autumnales teneram aetatem diu cruciarint, nulla ſpes ſit eaſdem abigendi, donec abdominis regio, circa lienem praecipue, indurari atque tumefieri inceperis; iiſdem enim gradibus, quibus hoc ſymptoma ſupervenerit, febris etiam fugam meditatur. Neque forte ex meliori aliquo prognoſtico morbum hunc brevi abiturum dixeris, quam ſi ſedula obſervatione ſuboriri hoc ſymptoma perſpexeris. Poſtquam enim febris ceſſavit, purgantibus aliquoties repetitis, una cum abdominis perfrictione, & inunctione unguenti arthanitae, martiati &c. ſolet ſolvi feliciter collecta ſaburra, & expelli de corpore. Videtur enim ſaepe contingere, quod colon inteſtinum infarctum & tumens circa lienis regionem, ubi infle&ctitur illud inteſtinum, ſcirrhoſum lienem mentiatur: longe enim citius ſolvi & curari tales tumores obſervavi ſaepius, quam fieri poſſe videtur, ſi in liene haeſiſſet malum. Notandum praeterea, quod illis annis, quando epidemice graſſantur febres intermittentes, tunc ventris ille tumor, qui infantibus poſt has febres accidit, ſcirrhoſa duritie tangentis digitum ferit, aliis vero annis flatulenta potius tenſio apparet (*f*).

Facile autem patet, plurima alia mala adhuc ſequi poſſe, pro diverſitate viſcerum obſtructorum, & functionum laeſionibus inde pendentibus. Sufficit enim hic generalem omnium horum originem indicaſſe.

§. 754. CAeterum, niſi malignae (753.), corpus ad longaevitatem diſponunt, & depurant ab inveteratis malis.

Quamvis autem omnia mala, praecedenti paragrapho enumerata, quandoque febres intermittentes ſequantur, non tamen ſemper corpori nocent, ſed tunc tantum, quando nimis validi paroxyſmi vires ſubito debilitant, profuſis nimis ſudoribus liquidiſſima diſſlantur, vel nimia diuturnitate moleſtae hae febres corporis robur ſolvunt. Plerumque enim, ſi debito victus regimine utantur aegri, neque perverſa medela adhibeatur, facile tolerantur, & plus boni, quam mali, facere ſolent. *Celeberrimus Boërhaavius* teſtabatur, quod longaevi homines plurimi, quos de hac re interrogaverat, in flore aetatis quartana febre, quae omnium intermittentium maxime diuturna eſſe ſolet, laboraverint. Neque, credo, negabunt attenti ad haec Medici, quod poſt quartanas febres, nullis validis remediis turbatas, ſed bona diaeta & verno tepore ſenſim ſolutas, firmiora fuerint inventa hominum corpora, & morbis longe minus, quam ante, obnoxia. Compendium enim talis vitae generis, quod *Celſus* (*g*) ſanis hominibus commendat, hae febres habent. Validum enim frigus magnus aeſtus excipit; tempore paroxyſmi plerumque omnes cibos faſtidiunt, quos intercalaribus diebus maxime expetunt ſaepe &c. Sed & quartana diuturna ſaepe totum corpus emaciatur, dum omne pingue ſolvitur & per urinam aliaſve vias educitur de corpore, aeque ac per argentum vivum, vel per decocta ſudorifera fit; unde mutatio fere radicalis humorum per reſolutionem & expulſionem ſuccedentem obtinetur; ſicque optime diſponitur corpus ad expulſum veteraſcentis, & inſtaurationem novae vita-

(*f*) Ibidem. (*g*) Lib. I. cap. 1. pag. 29.

vitalis materiae; adeoque corpus prudenti talium febrium regimine ad longaevitatem ducitur (*b*).

Si jam conſideretur, quod in frigore febrium intermittentium totum corpus tremat & concutiatur valide ſaepe per horas, aeque fere in internis quam externis partibus & contractae arteriae extremae contentos humores in latiores truncos retroagant, uti docet pallor, ſicque obſtructionibus circa fines arteriarum haerentibus reſolvendis optima naſcatur opportunitas; non mirum videbitur, poſſe ſolvi & expediri ſaepe talia, quae nullis aliis remediis obediunt; praecipue cum paulo poſt ſequatur rapidus adeo per omnia vaſa motus, qui illa, quae viſceribus infarcta haeſerant, per concuſſus illos jam mobilia reddita, ulterius expediat. Hinc apparet, quare febres illae toties ab inveteratis etiam malis corpus liberent, quae fruſtra aliis remediis tentata fuerant. Hiſtoria Medica plurimas obſervationes habet, quae hoc confirmant; paucas adduxiſſe ſufficiet. Vidi ſic ſaepius in aegris, qui tertianis autumnalibus, epidemice graſſantibus & pertinaciſſimis, aegrotabant, & imprudenti conſilio cortice Peruviano febrim ſuppreſſerant, antequam per febrim materia febrilis, plerumque in his caſibus circa praecordia haerens, expedita fuerat; omnia in caſſum tentata fuiſſe, miseroſque levi ictero defoedatos languiſſe tota hyeme, donec menſe Februario tertiana verna corriperentur, quae paucis paroxyſmis ſolvebat haerentem in viſceribus ſaburram, & per alvum ſpecie liquaminis nigri tenacis & olidiſſimi expellebat, felici plerumque cum eventu. In quibuſdam tamen, quamvis rarius, hepar diu hac ſaburra obſeſſum & tabefactum jam, poſt deturbatam hanc colluviem, purum ſanguinem demittebat; unde ſumma debilitas, animi deliquium, & mors quandoque ſequabantur, ſanguine per vomitum vel alvum ingenti copia rejecto. Quartanam non tantum ſecuriſſimam eſſe, verum etiam ab aliis magnis morbis vindicare monuerat *Hippocrates* (*i*); uti alia occaſione ad §. 558. dictum fuit: a convulſionibus liberari illos, qui quartana corripiuntur, pariter dixit (*k*). Cephalaeam, quae per annos afflixerat, per periodos recurrens, ceſſaſſe toto illo tempore, quo quartana tenebatur aeger, obſervavi. Dolorem inveteratum humeri dextri in homine vidi evanuiſſe, dum quartana febris illum corripiebat; cujus, per ſex menſes jam durantis, pertaeſus corticem Peruvianum ſumſit, tali cum effectu, ut quartana abeſſet quidem, ſed rediret humeri dolor. Poſt menſem rediit quartana, quam ferens patienter, donec ſenſim ſponte decederet, a moleſto illo dolore poſtea immunis vixit. Palpitationes cordis violentiſſimas, incognitum toties quoad ſuas cauſas malum, nec minus ad quaevis ſaepe remedia rebelle, ſanavit quartana in Celeberrimo Mathematico *De la Hire* (*l*); qui poſtea ſanus ad ſeptuageſimum octavum annum vixit, confirmans ſuo exemplo, quartanam & ab inveteratis malis liberare, & ad longaevitatem diſponere.

Salubres ergo ſaepius ſunt intermittentes febres, & niſi duplicatis & protractis paroxyſmis in continuitatem vergant, raro funeſtae, niſi decrepitis ſenibus

(*b*) Vide H. Boerh. Inſtitut. §. 1062. (*i*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 88.
(*k*) Aphor. 70. Sect. V. ibid. pag. 242. (*l*) Academ. des Sciences l'An 1718. Hiſt. pag. 110.

nibus, vel alia de cauſa debiliſſimis hominibus. Sic teſtatur *Foreſtus* (*m*), quod per quadraginta annos praxim exercens neminem viderit ex tertiana febre obiiſſe, niſi in continuam mutaretur. Quin imo adeo oppoſita peſti obſervata fuit tertianarum indoles, ut, dum reliqui morbi ſporadici in peſtem tranſirent omnes, tertiana nunquam in hanc degeneraret (*n*).

§. 755. UNde poſt accuratum examen totius hiſtoriae intermittentium (746. ad 755.), cauſa proxima conſtituitur, viſcoſitas liquidi arterioſi, forte & nervoſi tam cerebri, quam cerebelli, cordi deſtinati, inertia, ſuperveniente dein cauſa quacunque velocioris & fortioris contractionis cordis, atque reſolutionis ejus quod ſtagnaverat.

Ut indagetur cauſa proxima febris intermittentis, debet ſedulo conſiderari, quid in corpore mutatum appareat, dum incipit paroxyſmus. Si autem perpendantur illa, quae §. 749. dicta fuerunt, patebit, prima paroxyſmi ingruentis indicia eſſe talia, quae demonſtrant, turbari ſolitum & aequabilem influxum ſpirituum nervoſorum in muſculos, docent laſſitudo, debilitas, tremor; ſimulque ſanguinem debita copia & impetu per vaſa non propelli ad extrema corporis uſque; uti patet ex frigore, horrore, rigore, pallore &c. Adeoque non ſine ratione cauſa proxima conſtituitur viſcoſitas liquidi arterioſi, forte & nervoſi tam cerebri, quam cerebelli, cordi deſtinati, inertia. Per illam autem viſcoſitatem, ſive lentorem, liquidi arterioſi non intelligitur adeo craſſities aucta & major cohaeſio molecularum ſanguinis inter ſe, ſed qualiſcunque demum ad expeditum per vaſa motum ineptitudo; ſive fluidi movendi, ſive vaſorum continentium, vel virium moventium vitio hoc contingat. Cum autem muſculorum voluntariorum actio debilitetur in initio paroxyſmi, & ex ſubita & inſolita laſſitudine & debilitate febrim imminere ipſi aegri certo praeſagiant; ſimulque cordis ipſius motus ſic langueat, ut illud irritatum quidem a ſanguine venoſo frequentius contrahatur, ſed debiliori vi, ſic ut debito impetu ſanguinem in arterias projicere nequeat; uti docet pulſus hoc febris tempore citatus, debilis, parvus; admodum probabile videtur, liquidi nervoſi tam cerebri, quam cerebelli cordi deſtinati, inertiam adeſſe talem, ut minori efficacia illud agere poſſit in muſculos, voluntariis aeque ac vitalibus motibus exercendis deſtinatos. Si enim haec inertia nata ſupponatur, a quacunque demum cauſa haec producta fuerit, ſequentur omnia illa, quae in primo febris intermittentis ſtadio, frigore nempe febrili, contingunt. Cor enim, minori vi contractum, ſanguinem debiliori impetu propellet in arterias; hae minus diſtentae minus etiam reagent in contentum fluidum, illo tempore, dum cor eſt in diaſtole: forte etiam ab inertia illa ſpirituum cerebelli minuitur vitalis fibrarum muſcularium, arterias conſtituentium, motus, adeoque

(*m*) Tom. I. Lib. III. obſerv. 8. pag. 84.

(*n*) Van der Mye de Morbis Bredanis pag. 5.

que binae cauſae ſanguinem moventes languent; hinc ad extrema corporis vix pelletur ſanguis; vel ſaltem non tali impetu, qualis ad calorem ſanum producendum requiritur. Nato autem frigore, conſtrictis arteriis, augetur obſtaculum ſanguini per illas movendo, ſimulque per venas rediens ſanguis cor irritat quidem, ſed ob dictas rationes ex corde per arterias libere pelli nequit. Patet ergo, ſatis probabilem eſſe illam opinionem, quae primum paroxyſmi febris intermittentis initium, atque ejus cauſam proximam, ſtatuit inertiam liquidi nervoſi, quam brevi ſequetur vel & comitabitur illa liquidi arterioſi viſcoſitas, id eſt, impedimentum liberi ejus motus per vaſa, uti modo dictum fuit.

Plura jam huic opinioni favent: dum enim in initio paroxyſmi videmus impedimentum naſci, quo minus ſanguis arterioſus debita copia & impetu ad extrema corporis uſque pellatur, debebit hoc fieri vel ob immeabilitatem liquidi movendi, vel majorem reſiſtentiam canalium, vel defectum potentiarum moventium. Verum quartana laborans homo paucis minutis ante paroxyſmum incipientem ſaniſſimus ſibi videtur, & vana ſpe lactatur ſaepiſſime, quaſi jam omnino a febre liber foret: adeoque vix concipi poterit tam ſubita in ſanguine mutatio, qua uno quaſi momento immeabilis redderetur: multo minus credi poterit, tam ſubito naſci in partibus ſolidis majorem rigiditatem, qua liquidis impulſis nimis reſiſterent. Supereſt ergo tantum, ut in potentiis, moventibus humores per vaſa, tam ſubitae mutationis cauſa haereat, ſive in illo impetum faciente (τῷ ἐνορμῶντι) *Hippocrati* dicto, quod tam facile & a leviſſimis cauſis mutabile eſſe novimus. Sic vidi ſaniſſimam virginem, dum glire conſpecto terrebatur, ilico primum paroxyſmum habuiſſe quartanae, quae dein tota hyeme manſit, verno tepore ſoluta feliciter: cumque jam per binos menſes a febre libera fuiſſet, mala fortuna iterum, a petulanti puero mortuo glire in veſtes projecto, territa quartanae plures paroxyſmos paſſa fuit. In junioribus toties convulſiones obſervantur illo tempore, dum vel ſalubris vernae tertianae paroxyſmus incipit, non obſcuro indicio, a mutata conditione ſubtiliſſimi liquidi totum ſyſtema nervoſum, adeo mobile in hac aetate, turbatum fuiſſe. Vidi in media ſalivatione, ſolutis per argenti vivi efficaciam omnibus humoribus, adeoque nullo lentore praeditis, tertianam verno tempore ortam fuiſſe, quae poſt quartum paroxyſmum evanuit. Sed & cortex Peruvianus, efficax illud ad omnes febres intermittentes remedium, adeo pulchrum uſum habet in morbis hyſtericis & hypochondriacis, qui a nimia mobilitate ſyſtematis nervoſi, & ſpirituum ἀταξίᾳ pendent; imprimis autem profuiſſe teſtatur *Sydenhamus* (o) in illis caſibus, ubi validiſſimi ſpaſmi aderant. An forte hinc patet ratio, quare in mobiliſſimis illis corporibus pertinaciores obſerventur febres intermittentes, vix curandae niſi cortice Peruviano, qui ſimul tunc roborante vi tam pulchre prodeſt. Sed & inſignes animi motus, & imprimis tales, qui totam mentem occupant, & diu tenent, quandoque febres intermittentes ſanaverunt, dum ſic tollebatur, vel mutabatur illa inertia ſubtiliſſimi illius liquidi, a qua primum paroxyſmi initium pendere videtur. Sic Q. Fabius Maximus Conſul, commiſſo praelio adverſus Allobrogum Avernorumque gen-

tes

(o) Diſſertat. Epiſtol. pag. 519.

tes, febri quartana in acie liberatus eſt (p).

Acutiſſimus *Borellus* (q) febrilis excandeſcentiae cauſam productivam primam & immediatam in ſucco nerveo poſuit; verum aliquatenus videtur ſpeculationi indulſiſſe, dum limitare voluit, qualis illa ſucci nervei mutatio ſit, atque cauſas explicare, unde paroxyſmi redintegratio in febribus intermittentibus pendeat; uti credo patebit unicuique, qui illud capitulum attento perleget animo. Symptomata quidem obſervata docere videntur, illo tempore, dum paroxyſmus incipit, mutari ſubtiliſſimi illius fluidi per nervos moti effectus in muſculos; quomodo autem hoc contingat, & a quibus cauſis fiat, explicatu difficillimum videtur. Praeſtat certe in morborum cauſis indagandis progredi, quo uſque per fidelia obſervata & cognitam hactenus corporis humani fabricam licet, & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypotheſibus, quantumlibet etiam ingenioſis, ludere.

Verum illa, quae hactenus dicta fuerunt, tantum ſpectant primum febrium intermittentium ſtatum (§.749.); quem mox excipit alter (§. 750.), in quo calor, rubor, pulſus major & robuſtior adſunt; adeoque novimus, tunc cor quidem velociter, ſed & fortiter ſimul, contrahi, ſanguinemque corde contentum valida vi per arterias pelli ad extrema corporis uſque: unde ſcimus illud, quod ſtagnaverat, reſolutum fuiſſe. In frigore febrili ſanguis venoſus, circa cor accumulatus, illud quidem irritabat in celeres, ſed debiles, contractiones; adeoque debuit altera cauſa acceſſiſſe, quae robur cordis augeat, vel ſublata fuiſſe illa, quae in frigore febrili praeſens cordis robur minuerat, qualiſcunque demum haec fuerit. Sanguinis autem major lentor, qui a ſtagnatione circa cor ortum duxerat, facile ſuperabitur, dum cordis auctae vires illum per vaſa pellunt convergentia, unde attritus cohaerentium molecularum ad vaſorum latera, & ad ſe mutuo, adeoque & reſolutio concreti fiet: eadem enim cauſa, quae in ſanitate ſanguinem a concretione impedit, aptiſſima videtur, ut inceptam concretionem tollat. Si vero tempore frigoris febrilis adeo firma cohaeſio molecularum ſanguinis nata fuerit, ut ſic ſolvi nequeat, tunc ſuffocatio & mors ſequentur, uti ad §. 749. dictum fuit; quod tamen raro, & vix niſi in ſenibus & debiliſſimis hominibus, contingere obſervatur.

§. 756. Adeoque, quum ordo hic (749.750.751.) ſemper in febre intermittente obtineat, videtur is, qui primum tempus (749.), & primam cauſam (755.), ſuperare poſſit, etiam totum illum paroxyſmum poſſe tollere.

Cum ergo ex decurſu paroxyſmi febris intermittentis pateat, frigus febrile cum reliquis ſymptomatibus illud comitantibus agmen ducere, & deinde calorem ſequi, atque ultimo ſudorem cum omnium ſymptomatum remiſſione; videtur curatio febris talis hoc imprimis requirere, ut primum illud tempus, frigus nempe, & prima illa cauſa, viſcoſitas nempe liquidi arterioſi; & in-

(p) C. Plin. Secund. Natur. hiſt. Lib. VII. cap. 50.
(q) De Motu Animalium part. 2. cap. 22. prop. 225. pag. 289. &c.

& inertia fluidi nervoſi, ſuperentur: tunc enim reliqua febris ſymptomata cavebuntur, cum nunquam ſequantur illa, niſi priora praeceſſerint. Huic fundamento innititur pulcherrima illa methodus febres intermittentes curandi, de qua ſtatim §. 761. dicendum erit; dum nempe aperiente, tenui, diluente liquido repletur corpus, & una alterave hora, antequam novus exſpectatur paroxyſmus, excitatur ſudor; ſic nempe attenuatis humoribus & dilutis cavetur liquidi arterioſi viſcoſitas, vaſa fiunt optime pervia, humores omnes meabiles, ſimulque blando calore, ſudorem comitante, cavetur febrile frigus. Quibus autem in caſibus haec methodus tentari poſſit, & quas cautelas requirat, poſtea dicetur. Peſſime enim agitur, dum calidiſſimis aromatibus frigus illud febrium intermittentium ſuperare vel praecavere tentant Medici; magnum enim diſcrimen eſt, ne inſanabiles inflammationes ſic naſcantur, dum frigus febrile ſecuturus calor fervidiſſimis illis remediis nimis incenditur; de qua re videantur illa, quae ad §. 624. dicta fuerunt. Videntur autem & Veteres Medici in illa opinione fuiſſe, quod primum illud tempus febrium intermittentium praeoccupari deberet, excitato per balnea, frictiones &c. majore calore, & blando ſudore. Sic *Celſus* (r) ad curationem horroris febrilis laudat, ut ſub exſpectatione proximae acceſſionis in balneum deducatur aeger, *dandaque opera eſt, ut per tempus horroris in ſolio ſit*: hoc autem & ſequentibus paroxyſmis repetendum voluit, & frictiones adhiberi. *Neque deſiſtendum eſt, etiamſi horror redit. Saepe etiam pertinacia juvantis malum corporis vincit* (ſ). Ubi vero poſt aliquot acceſſiones balneum non profuit, jubet, ut *ante acceſſionem allium edat, aut bibat calidam aquam cum pipere: ſiquidem ea quoque aſſumpta calorem movent, qui horrorem non admittit* (t). Quantum autem prudens uſus calidorum aromatum, ſi multa aqua diluantur, prodeſſe poſſit, in cura harum febrium patebit. Sufficiet hic notaſſe, quod magnam ſpem curae in hoc poſuerit *Celſus*, ut frigus febrile calore excitato, praeoccuparet. Unde & in curatione quartanae (u) juſſit, aegrum, *qua die febrem exſpectabit, ſurgere, & exerceri; dareque operam oportet, ut in ipſam exercitationem febris tempus incurrat: ſic enim ſaepe illa diſcutitur*.

§. 757. Dein quum infinitae cauſae, eaeque ſatis exiguae, poſſint primum ſtatum (749.) febris perfecte intermittentis (727.), ejuſque cauſam (755.), producere; atque tales plurimae in ipſo corpore naſci, creſcere, & dato tempore adoleſcere queant, ut in omnibus, in corpore natis, atque ſecretis, liquoribus fit, difficilius eſt ex infinitis poſſibilibus natam jam diſtinguere, quam unam poſſibilem excogitare, qua poſita ratio periodorum dari ex legibus oeconomiae noſtrae poſſit: id autem examinanti pateſcit.

Sequitur jam illud, quod omnium Medicorum animos fere torſit, utpote explicatu difficillimum; quare nempe certis periodis redeant febrium inter-

(r) Lib. III. cap. 12. pag. 142. (ſ) Ibidem. (t) Ibidem.
(u) Idem cap. 15. Lib. III. pag. 146.

mittentium paroxyſmi, cum in continuis febribus uno impetu ab initio ad finem morbus pergat.

Fuit in illa opinione *Sydenhamus (x)*, continuarum & intermittentium febrium diſcrimen in eo praecipue verſari, quod intermittentes partitis viribus ac diverſis temporibus illud efficerent, quod continuae non interrupto motu febrili praeſtant: Atque inde voluit, in febribus intermittentibus circiter idem tempus impendi, ad mutandam, ſubigendam & expellendam febrilem materiam, ac in continuis fit. Dum enim febris continua, omnium frequentiſſima, quatuordecim dierum ſpatio ſuum decurſum abſolvit, trecentae & triginta ſex horae numerantur; totidemque circiter horas impendere quartanam febrim, credidit, quae ſex menſium ſpatio *ſuam deſpumationem* molitur. Utcunque tamen indulſiſſe huic opinioni videtur magnus ille vir, dum quinque horas cum dimidia ſingulis quartanae paroxyſmis tribuit, qui ſaepiſſime tamen longiori tempore aegros tenent. Interim tamen & huic difficultati, uti & alteri, quae a majore quartanarum diuturnitate habetur, utcunque reſpondet, dum notat, & in continuis febribus, ſive ob minus facile ſubigendam morbi materiam, ſive ob perverſam curationis methodum, quandoque longiorem obſervari moram, antequam illa deſpumatio obtineri poſſit. Omnia autem haec monuit intelligenda tantum eſſe, de illis febribus, *quae ſtatam quandam naturam atque habitum nactae ſunt (y)*: Plurimae enim febres tam continuae, quam intermittentes, ſunt, quae ad deſtinatam illam periodum non pertingunt, dum in puris juvenilibus corporibus a levi quadam offenſa, ex abuſu ſex rerum non naturalium, ortum habent, & cito ſanantur. Agit autem hic loci *Sydenhamus* de febribus intermittentibus autumnalibus, quae & diuturniores, & curatu difficiliores, eſſe ſolent, atque ſaepe eodem tempore cum febribus continuis epidemice graſſantur.

Videntur autem & Veteres Medici quandam pariter affinitatem conſtituiſſe inter febres continuas & intermittentes. Poſtquam enim *Hippocrates (z)* primum acutorum morborum inſultum quarto die terminari dixerat; ſecundum ad ſeptimum diem; tertium ad undecimum &c. donec per quaternarium vel ſeptenarium numerum aſcendendo ad ſexageſimum pervenit (vide de his illa, quae §.741. de diebus criticis habentur); tandem ſubjungit ſequentia: *Fit autem & quartanarum conſtitutio ex hujuſmodi concinnitate.* In Commentariis ſuis in hunc locum *Galenus (a)* notat, quod, uti in febribus continuis dies numeramus ſe mutuo ſequentes abſque interruptione, ſic in intermittentibus numerandae ſint acceſſiones; adeoque quod in continuis febribus ſeptimus dies poteſt, idem in intermittentibus ſeptima acceſſio valet: atque etiam quam quartus dies ad ſeptimum in continuis habet rationem, eandem intermittentium quarta acceſſio ad ſeptimam. Cum autem ſeptimus dies toties criticus ſit in febribus continuis, ita etiam & exquiſita tertiana ſeptima acceſſione ſolet terminari. Ex his autem concluſit *Galenus*, quod *Hippocrates concinnitatis* (κόσμου) vocabulo intellexerit dierum criticorum ordinem; ſic tamen ut febrium quartanarum judicia non dierum, ſed acceſſionum, numero limitarentur. Cum autem *Hippocrates* hoc in loco ſexageſimum diem tanquam

(x) Sect. I. cap. 5. pag. 106. (y) Ibid. pag. 107.
(z) In Prognoſtico Charter. Tom. VIII. pag. 666. (a) Ibidem.

quam limitem acutarum febrium ſtatuat, ſi ſexaginta acceſſiones quartanae numerentur, habebitur ſemeſtre ſpatium, quod plerumque quartanae, ab autumni initio in ver uſque decurrentes, complere ſolent. Uti autem antea notatum fuit, morbos acutos, ex decidentia nempe dictos (vide §.564.) quandoque in longius ſpatium adhuc excurrere, & idem in quartanis obſervatur.

Magna tamen hic difficultas manet, dum non patet ratio, quare febris intermittens partitis vicibus hoc faciat, quod continua uno decurſu abſolvit. An febris intermittens ſingulis paroxyſmis partem materiae febrilis ſubigit, & expellit de corpore? An vero expulſa omni illa materia, vel ſubacta, quae in ſingulis paroxyſmis adeſt, certo temporis ſpatio nova renaſcitur, quae paroxyſmum redintegrat? Subtiliſſima certe haec ſpeculatio videtur, & quae meretur, ut omni cura expendatur, quantum nempe fidelibus obſervatis & caſto ratiocinio in obſcura hac re fieri poterit.

Obſervavit *Sydenhamus* (*b*), quod in febre acuta continua, quae bene tractata circa decimum quartum diem blando ſudore ſolebat finiri, ſi cathartica vel clyſmata intempeſtivo uſu adhibita forent, fallax quidem levamen perciperent aegri, imo & quandoque integra apurexia frui viderentur; interim tamen non evacuata rite per criticum illum ſudorem materia febrili, poſt unum alterumve diem nova febris accendebatur, quae idem quatuordecim dierum ſtadium percurrebat denuo, & ſimilem curam requirebat, ut prius. Familiare eſt in morbis acutis, ut imperfectae criſes accidant, quibus pars tantum materiae morboſae evacuatur, unde, poſt aliquot dierum apurexiam de novo febris inſurgit, donec alia ſequente critica evacuatione integre, vel & pro parte, corpus liberetur: plures enim criſes quandoque contingere in morbis patuit ex illis, quae dicta fuerunt, quando de criſi §. 587., & de diebus criticis §. 741., agebatur. Patet ergo, materia febrili pro parte tantum ſubacta, vel expulſa, redire febrim, quae jam ceſſaverat; adeoque non repugnaret illis, quae in morbis contingere novimus, ſi & a ſimili cauſa febrium intermittentium paroxyſmi redirent. Notandum tamen eſt, quod illae recidivae in morbis acutis, imperfecta criſi terminatis, nunquam definitum tempus obſervent, uti fit in febrium intermittentium paroxyſmis, licet ſaepe quodam die ex decretoriorum numero contingere ſoleant, uti dictum fuit ad §. 727.

Praeterea, licet ſingulis paroxyſmis pars cauſae materialis febris ſubigeretur, nulla patet ratio, quare reſidui illius copia vel actuoſitas augeretur alio temporis intervallo in ſingulis intermittentium ſpeciebus; ſic ut in quotidiana febre poſt duodecim v. g. horas; in tertiana poſt triginta ſex &c. paroxyſmus rediret. Verum etiam abſque ulla evacuatione ſenſibili impeditur futurus paroxyſmus, dato cortice Peruviano, uti omnibus notum eſt. Quamvis enim (uti poſtea dicetur ad §.767.) quidam voluerint, corticem Peruvianum tunc tantum tuto & abſque recidivae metu febres intermittentes ſanare, dum poſt ejus uſum ſenſibiles evacuationes ſequantur per alvum, ſudorem &c.; tamen negari nequit, jam ceſſaſſe febrim corticis hujus efficacia, antequam illae evacuationes contingunt, adeoque non poſſe adſcribi febris intermittentis ſanationem in tali caſu expulſioni materiae morboſae.

(*b*) Sect. I. cap. 4. pag. 73.

Similes difficultates adeſſe videntur, ſi ſtatueretur ſingulis paroxyſmis evacuari vel ſubigi materiam tunc praeſentem, intermedio vero inter paroxyſmos tempore accumulari novam, ſequentis paroxyſmi unicam cauſam & fomitem. Certe quartana laborantes, quadrante horae ante paroxyſmum, omnium optime ſe habent; quo tempore tamen praeſto deberet jam eſſe materia illa morboſa, quae mox tantas excitabit turbas.

Quamvis autem negari nequeat, corruptos humores, indigeſtiles cibos, & plura alia, §. 586. enumerata, febrim excitare; adeoque a ſimilibus, certo temporis intervallo corpori applicatis, videantur produci poſſe febrium intermittentium paroxyſmi varii; tamen haec ſola ſufficere non poſſunt, ſed praeter haec aliud quid requiritur; uti patebit, ſi conſiderentur ſequentia. Dum tertianam autumnalem paſſus aeger, atque jam ab illa liber per aliquot dies, lardi, fumo vel ſale durati, magnam copiam comedit, vel incautus ſe aëris injuriis exponit; redit ſaepiſſime febris priſtinum typum ſervans. Verum & quartanarius, verno tepore a ſua febre jam liber, ab iiſdem diaetae erroribus quartanae recidivam patitur. Fuit ergo in his aegris latens diſpoſitio, & diverſa quidem, quae ab iiſdem cauſis excitata in uno tertianam, in altero quartanam, febrim fecit; adeoque febris intermittentis in binis talibus hominibus diverſitas non a nova illa cauſa accedente, quae in utriſque eadem ponitur, ſed a diſpoſitione praeexiſtente, in ſingulis diverſa, pendet. Patet ideo, accumulatam tempore intermedio inter paroxyſmos febrium intermittentium materiam quandam poſſe quidem fungi vice cauſae excitantis, ſive occaſionalis; praediſponentem tamen cauſam ab hac omnino diverſam eſſe. Videantur illa, quae de cauſis praediſponentibus & occaſionalibus, ſive excitantibus, in Commentariis §. 11. & 586. dicta fuerunt.

Cauſam autem illam praediſponentem, qualiſcunque demum haec fuerit, limitare febrium intermittentium varias ſpecies, confirmatur ex illis, quae obſervantur in paroxyſmorum reduplicationibus. Sive enim materiae febrilis, cauſae nempe occaſionalis & excitantis, exceſſus & nimia activitas reduplicationem paroxyſmi fecerit, quo in caſu paroxyſmum adventitium praecedere primarium notavit ***Sydenhamus*** (c); ſive proſtratis nimis aegri viribus non potuerit expelli de corpore vel iners reddi illud, quod paroxyſmum excitaverat, ideoque novus paroxyſmus ſubſtituatur, ut illae reliquiae ſuperentur, in quo caſu paroxyſmus adventitius primarium ſequitur, & mitior eſſe ſolet, uti monuit idem Auctor; in utroque tamen hoc caſu novus paroxyſmus primarii indolem ſequitur, & in tertiana duplicata, v. g., ſinguli paroxyſmi verae tertianae febres ſunt, qui alternis diebus acceſſionis hora, anticipatione, vel retardatione, & ſymptomatibus variis, ſibi invicem reſpondere obſervantur. Idem in quartanis febribus, etiam triplicatis, verum eſt. Patet ergo iterum, cauſam excitantem ſive occaſionalem, licet ſaepius eodem temporis intervallo renatam vel actuoſam redditam, tamen facere talem febrim intermittentem, qualem praediſponens cauſa determinat.

Dum ergo tertiana autumnalis (in vernalibus enim hoc rariſſime vel nunquam obſervatur) in quartanam degenerat, admodum probabile videtur, illud non fieri ideo, quia cauſae excitantes longiori temporis ſpatio accumulantur

tur

(c) Sect. I. cap. 5. pag. 96. 97.

tur vel actuoſae fiunt, ſed quia cauſa illa praediſponens mutata fuit. Unde etiam patet, cauſas illas praediſponentes diverſas quidem eſſe in ſingulis febrium intermittentium ſpeciebus, attamen magnam affinitatem habere, cum inter ſe toties permutari obſerventur.

Quaenam autem illa praediſponens cauſa ſit in febribus intermittentibus, an in ſolidis, an in fluidis partibus, vel utriſque haereat, & in quibus, & quaenam ejus in ſingulis febrium intermittentium ſpeciebus diverſitas ſit, explicatu difficillimum videtur. Adeo enim haec cauſa latere poteſt in corpore, ut nullo indicio ſe manifeſtet, donec ab alia cauſa occaſionali, ſive excitante, in actum deducatur. Dum enim diu quartana laboravit homo, poſtea ab illa ſanatus, & in omnibus functionibus optime ſe habens, tamen a cibis copioſioribus vel difficilioris digeſtionis aſſumtis, potu copioſo, aëris frigore, animi affectibus &c. morbi ſui recidivam pati ſolet. Obſervavit hoc *Celſus* (*d*), ubi de quartanae curatione agit, atque ideo monuit ſequentia: *ſi febris quievit, diu meminiſſe ejus diei convenit, eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, laſſitudinem. Facile enim revertitur, niſi a ſano quoque aliquamdiu timetur.*

Variae fuerunt circa hanc rem auctorum opiniones. Bilem tertianae febris cauſam accuſavit *Galenus*; in quotidiana febre pituitam; in quartana febre autem, adeo ſaepe diuturna, atrabiliarium humorem, ejuſque cloacam, uti putabat, lienem, pro fomite poſuit; uti paſſim ex ejus ſcriptis apparet. Circa ſtomachum, duodenum & pancreas, nidum intermittentium febrium poſt *Fernelium* poſuit *Helmontius* (*e*). In glandulis abdominalibus illum quaeſiverunt alii &c. Verum patebit credo ex hactenus dictis, quod cauſas occaſionales a praediſponente non diſtinxerint; imo & quandoque mutationes humorum per febrim factas, pro ejus cauſa habuerint.

Si autem conſiderentur illa, quae ad §. 755. & 756. dicta fuerunt, ſatis probabile videtur, cauſam illam praediſponentem haerere potius in ſubtiliſſimo fluido, vel in vaſis minimis, per quae illud movetur; aut communi omnium horum origine, encephalo. Prima enim ingruentis paroxyſini phaenomena docent, aliquid in his mutatum eſſe: mobiliſſimis in genere nervoſo infantibus convulſiones toties adſunt; ſoli animi motus validi & ſubiti febrim intermittentem excitaverunt; atque iterum febrim ſuſtulerunt quandoque. Quantam autem animi affectus ſpiritibus, nervis, encephalo mutationem inducere valeant, neminem latet. Cortex Peruvianus, qui tantum uſum habet in ſyſtemate nervoſo roborando & inordinatis ſpirituum motibus compeſcendis, quaſvis febrium intermittentium ſpecies debellat, licet etiam nullas ſenſibiles evacuationes fecerit; adeoque videtur tantum in cauſam illam praediſpanentem agere. Paralyſes & Epilepſiae, nervoſi ſyſtematis morbi, per febres intermittentes ſanantur feliciſſime. Inunctiones ſpinae dorſi, aromaticis penetrabiliſſimis unguentis factae, toties ad curandam febrim intermittentem profuerunt; uti poſtea §.768. dicetur, quorum efficacia in aliis nervorum morbis adeo nota eſt.

Videtur, & haec opinio confirmari ex illa obſervatione *Sydenhami* (*f*), cujus

(*d*) Lib. III. cap. 16. pag. 147. (*e*) De Febribus cap. 3, N. 18. pag. 748.
(*f*) Epiſtola Reſp. 1. pag. 387.

jus ad §.751. mentionem feci; quod nempe in quadam conſtitutione epidemica febrium intermittentium paroxyſmi non invaderent cum rigore & horrore; verum aegri iiſdem plane ſymptomatibus tentarentur, ac ſi vera apoplexia laboraſſent. Videtur tunc cauſa illa febris validior non turbaſſe functiones encephali, ſed oppreſſiſſe penitus pro tempore. Latentem ſub hac larva febrim ex urina, intenſe rubra, cum ſedimento lateritio, detexit *Sydenhamus*, & corticis Peruviani uſu debellavit feliciter. Monet autem, evacuationes, quae ad apoplexiam curandam commendantur, hic nocuiſſe.

Uti jam in nervis muſculorum motui inſervientibus, ſive in horum origine, aut tenuiſſimo fluido per illos moto, talis mutatio certo tempore contingit, ut tremor, laſſitudo, debilitas, &c. initium paroxyſmi febrilis comitentur; ſic idem videtur quandoque fieri in nervis ſentientibus, tuncque dolores moleſtiſſimi certis periodis affligunt. Conſultus fui nuper adhuc a nobiliſſimo viro de hemicrania, quae quotidie eadem hora redibat, per octo horas affligens ſatis acriter, dein ſenſim decreſcens, tandemque evaneſcens penitus. Epithemata capiti applicata, veſicatoria, epiſpaſtica pedibus adhibita, purgantia &c. profuerunt nihil omnino: cortice autem Peruviano exhibito ceſſavit ilico moleſtiſſimum illud malum. Dum autem inciperet ille dolor, indicabat illum locum primo affici, ubi ex foramine ſupraorbitali ramus quinti paris emergit, deinde ſenſim per totum dimidium capitis latus dolor diſpergebatur. Interim tamen nulla in pulſu mutatio obſervabatur illo tempore, dum dolor aderat, & in reliquis omnibus functionibus optime ſe habebat. Similes tales caſus plures mihi occurrerunt, ſed imprimis ſequens maxime memorabilis. Viro ſano, robuſto, mediae aetatis, quotidie eadem hora oriebatur moleſti doloris ſenſus in eodem illo loco ſupra orbitam oculi ſiniſtri, ubi nervus per foramen oſſis frontis egreditur; poſt aliquod tempus incipiebat oculus ſiniſter rubere, & lacrymis diffluere; deinde ſentiebat ac ſi oculus ſenſim extra orbitam protruderetur cum tanto dolore, ut fere fureret. Poſt aliquot horas omnia haec mala ceſſabant, & nihil in oculo mutatum omnino apparebat. Venam ſecari curavi, purgantia antiphlogiſtica dedi, cucurbitas nuchae applicui ſaepius, veſicatoria adhibui &c. ſed in caſſum omnia. Ut autem mirum hunc morbum cognoſcerem, adſui illo tempore aegro, dum noverat rediturum dolorem, atque omnia memorata ſymptomata vidi; in pulſu tamen ad carpum explorato nihil mutatum inveni. Monebat aeger, dum ipſi aſſidebam, quod in cantho oculi majore pulſationem ſentiret validam: applicui apicem minimi digiti arteriae, quae circa canthum majorem oculi ſatis inſignis decurrit, dum altera manu pulſum in carpo explorabam; ſicque manifeſte percepi, arteriam illam in cantho oculi celerius pulſare, & ſimul longe fortius, quam naturaliter ſolet. Febrim ergo adeſſe, ſed topicam, credidi; atque cortice Peruviano exhibito curavi feliciter: & ex illo caſu didici, poſtea in aliis ſimilibus eadem medela uti.

An ergo febris intermittens vera quandoque non totum corpus, ſed tantum quandam ejus partem occupat? Probatum fuit in Commentariis §.371., ubi de inflammationis definitione agebatur, topicam talem, & partis affectae tantum, febrim revera obtinere, quae univerſum corpus non afficiat, ſed in parte inflammata arteriarum pulſum tantum mutet. Et videntur modo dicta de-

demonſtrare, idem quandoque & in febribus intermittentibus verum eſſe. Sed & Hiſtoria Medica plures tales obſervationes habet, quae hoc confirmare videntur. Sic homini per ſex ſeptimanas quotidie circa horam ſeptimam matutinam brachium dextrum valido frigore corripiebatur, reliquo corpore naturalem calorem ſervante: circa octavam horam rigor & tremor digitorum & manus aderant; trihorio elapſo ſequebatur ingens calor; hora duodecima ceſſabant haec omnia, ſequenti die eodem ordine reditura (*g*). Poſt tertianam, per calidiſſima remedia in febrim acutiſſimam mutatam, ſequebatur anomala febris intermittens, quae pluribus paroxyſmis uno & eodem die affligebat virginem viginti & duos annos natam. Dabantur tunc aliquot corticis Peruviani doſes, & poſtea inter alia plurima anomala ſymptomata obſervabatur, alterutrum crus quotidie eadem hora tremere, dein caleſcere & ſudare, dum in reliquo corpore nihil ſimile deprehendebatur (*h*). Huic affinis caſus etiam legitur alibi (*i*).

Illa autem febrium intermittentium cauſa praediſponens, quam haerere in tenuiſſimo fluido, vaſis minimis illud continentibus, aut horum origine, admodum probabile eſt, uti ex ante dictis patuit, variis cauſis accedentibus videtur in actum deduci poſſe. Frigus enim ſubito admiſſum, indigeſtiles cibi aſſumti, animi affectus validi, purgantibus excitatae in corpore turbae, & plurima alia huc facere poſſunt; uti quotidiana obſervatio omnes Medicos docet. Sic notavit *Sydenhamus* (*k*), poſt febres autumnales intermittentes ſanatas requiri catharſin; illaque neglecta, vel recidivam febris, vel alios ſaepe periculoſos morbos metuendos eſſe: ſimul autem monet, dato cathartico, poſt finitam ejus operationem paregoricum remedium hora ſomni dandum eſſe, quo cavetur, ne occaſione tumultus, quem vel mitiſſima excitant cathartica, redeat febrilis paroxyſmus.

An autem cauſa haec praediſponens ſemper alia cauſa occaſionali indiget, per quam in actum deducatur? Certe & hoc dubium videtur; quamvis negari nequeat, a cauſis accedentibus poſſe excitari praediſponentem illam cauſam, cum jam ſopita & iners videbatur. Dum enim quartana febre homo ſanus corripitur, & paucis adhuc paroxyſmis defuncta haec febris, illiſque non admodum validis, nondum mutavit multum ſolidas fluidaſque corporis partes, ne acutiſſimus quidem Medicus, inſtante jam paroxyſmo, aliquid detegere poterit mali. Praeterea cauſae illae occaſionales ſopitam illam cauſam praediſponentem non videntur adeo excitare quovis tempore, ſed praecipue tantum illo, quo redire ſolet paroxyſmus: unde *Celſus*, uti modo dictum fuit, juſſit, ut a quartanis curati caverent illum diem, quo paroxyſmus corripere ſolebat; ſic indicans, aliis diebus recidivae diſcrimen non adeo metuendum eſſe. Memorabilem caſum accidiſſe novi, qui hoc confirmat. Homo laboraverat quartana tota hyeme, & abſque corticis Peruviani uſu verno calore ſenſim minuta febris diſceſſerat, corpus perfecte ſanum relinquens. Per quinque jam menſes ab hac febre liber, dum cum amicis piſcabatur, ab illis, joci cauſa, in retis fundum, dum illud in terram attrahebatur, projicitur. Mox incepit frigere, tremere, & paroxyſmum febrilem habuit; qui dein-

(*g*) Miſcell. curioſ. dec. 1. ann. 3. pag. 381. (*h*). Medical Eſſays Tom. I. pag. 295. 296. (*i*) Tom. II. pag. 302. (*k*) Sect. I. cap. 5. pag. 115.

deinde, quarta quavis die rediens, per aliquot ſeptimanas detinuit hunc hominem. Cum autem monitus fuiſſet, die paroxyſmi cavendum ſibi adhuc eſſe, licet a febre ſanus eſſet, per trimeſtre ſpatium, poſtquam a febre liber fuiſſet, ſollicite hoc obſervaverat; in ephemeridibus ſuis aſteriſco tertium quemque diem notans; ſicque invenit, illud infortunium ſibi contigiſſe illo die, quo quartana, ſi eo uſque perſeveraſſet, accedere debuiſſet.

Videtur inde concludi poſſe, cauſam illam praediſponentem, vario temporis intervallo in variis intermittentibus, ſaepe ad horae punctum aptam fieri, ut in actum deducatur: ſimulque illam ſaepe in actum deduci, licet attentiſſima obſervatione nihil detegi poſſit in corpore, quod cauſae occaſionalis vice fungatur. An ergo illa cauſa praediſponens ſe ipſam excitare valet? An ibi, ubi haec cauſa praediſponens latet, adeſt & cauſa illam excitare potens, ſed determinato tantum tempore? Certe, ſi ultimum ſtatuatur, nemo excitantem cauſam a praediſponente diſtinguere poterit, cum ambae in ſubtiliſſimo fluido, minimis vaſis, vel communi horum origine haereant, ſoliſque effectibus ſuis ſe manifeſtent.

Verum quidem eſt, plurima in corpore humano determinato temporis ſpatio fieri in ſanitate ipſa: ſic conſueta hora in plurimis hominibus fames, ſomnus, vigilia &c. obſervantur: humores a ſanguine ſecretos, bilem v. g., ſuccum pancreaticum, ſalivam, mucum &c. determinata quadam copia intra datum temporis ſpatium colligi poſſe, admodum credibile videtur; pluraque ſimilia ſupponi poſſent, ut explicaretur, quomodo renata quaedam cauſa occaſionalis definito quodam temporis ſpatio praediſponentem febris cauſam in actum deduceret. Si tamen ſevero examine ponderentur tales hypotheſes, quae his principiis nituntur, patebit ſatis, non reſpondere illis, quae in febribus intermittentibus obſervantur. Licet enim purgantibus vel emeticis quidquid in ventriculo vel inteſtinis haeret, vel ex viſceribus vicinis in illa defertur, expellatur, non tamen ideo curatur febris intermittens; ſed contra ſaepe tali methodo tractata pertinacior adhuc redditur, & altiores radices figit; uti notavit *Sydenhamus* (*l*). Quin imo a febribus intermittentibus dum emergunt homines, ſi illis purgans detur, antequam jam ſatis diu ceſſaverit febris, redit contumacior (*m*). Et dum cortice Peruviano dato ceſſat febris, aliquis credere poſſet, accumulari tunc illam materiam, quae ſingulis paroxyſmis eliminari ſolebat per ſudores, aliaſve evacuationes, adeoque profuturum purgans remedium. Verum monuit *Sydenhamus* (*n*), a leviſſima etiam catharſi, imo & ab enemate molliſſimo ex lacte ſaccharato, recidivae periculum imminere. Dum quartana per mediam ſalivationem pergebat, exacte typum ſuum ſervans, & tertiana verno tempore in media ſalivatione adoriebatur hominem, uti me obſervaſſe alia occaſione monui; fateor me non potuiſſe concipere, quomodo tantis turbis in corpore excitatis, & ſolutis argenti vivi efficacia humoribus, certo tamen temporis ſpatio colligeretur aliquis fomes in corpore, qui paroxyſmum excitaret.

Videtur ergo, ex omnibus his concludi poſſe, probabilem eſſe hanc opinio-

(*l*) Sect. I. cap. 5. pag. 114. (*m*) Ibid. pag. 118.
(*n*) Epiſt. 1. Reſponſ. pag. 386.

nionem, quae ſtatuit, febrium intermittentium cauſam in ſubtiliſſimo fluido, vaſis illud continentibus, vel communi horum origine encephalo, haerere; illamque cauſam determinato quodam tempore in actum deduci; interimque non conſtare, quod haec latens febrium cauſa ſemper indigeat quodam fomite, intra paroxyſmorum intervallum collecto, per quem actuoſa fieret; cum obſervata doceant, paulò ante paroxyſmum ſaepe nihil inveniri omnino, quod in ſolidis vel fluidis corporis partibus culpari poſſet; nullumque occurrere ſignum laeſarum functionum; cum paulo poſt turbentur fere omnes.

Quaenam autem mutatio facta in ſubtiliſſimo fluido, vaſis minimis, vel encephalo, hanc intermittentium febrium cauſam conſtituat; quare determinato tantum ſpatio temporis haec naſcatur, vel actuoſa fiat; cum *Sydenhamo* (o), aliiſque ſummis in arte viris, me omnino ignorare fateor. Tantum illa poſui, quae obſervata docere videntur; ſique erraverim, ſaltem hoc nomine veniam mereor, quod & in his, & aliis omnibus, plura vel meliora doceri me paratiſſimum profitear.

Quamvis autem latens haec febrium intermittentium cauſa non videatur indigere collecto quodam fomite, ut determinato temporis intervallo paroxyſmum renovet, interim tamen negari nequit, collectos humores morboſos efficere poſſe, ut his irritata haec latens cauſa validius & fortius aegros affligat. Sic in tertianis autumnalibus, dum corrupta bilis in primis viis haeret, illa ſponte vel arte evacuata, ſequens paroxyſmus longe mitior eſſe ſolet; adeoque haec quidem concurrere poſſunt cum hac latente cauſa, dum interim haec abſque illis actuoſa fieri poteſt. Si enim indigeſtiles cibi, frigus ſubito admiſſum, laſſitudo &c. diu ſopitam hanc & inertem cauſam excitare valent, cur non ab iiſdem poſſet augeri ejuſdem efficacia illo tempore, dum adhuc ex ſe ipſa actuoſa eſt? An ab illis concurrentibus cauſis paroxyſmorum retardatio vel anticipatio pendet ſemper? Vix videtur. Verum quidem eſt circa illud tempus, quo paroxyſmus accedere ſolet, illam latentem cauſam magis quaſi irritabilem (ſit venia huic vocabulo) eſſe, uti patuit ex antedictis; adeoque a collectis ſordibus excitari poſſe paroxyſmum ante ſolitum tempus, non omnino improbabile videtur; interim tamen etiam in talibus febribus, in quibus nulla cacochymiae ſigna deteguntur, paroxyſmus citius vel ſerius venit quandoque, & quidem ſic, ut ſingulis vicibus eodem temporis ſpatio anticipet vel retardetur; unde potius latenti illi febrium intermittentium cauſae regularis illa anticipatio vel retardatio paroxyſmi tribuenda videtur. Hoc etiam confirmatur ex illis, quae obſervavit *Sydenhamus* (p). Vidit enim, *dum ingens agmen febrium intermittentium autumnalium ſimul invaderet, illarum paroxyſmos plerumque una eademque diei hora contingere, acceſſionibus nunc praevertentibus, nunc poſtponentibus, ſimili plane modo, atque eodem tenore, niſi quod accidere queat, ut ordo ille, medicamentis adhibitis, quae retardandi vel praecipitandi vi pollent, in quibuſdam corporibus immutetur vel pervertatur*. Vix certe credibile videtur in tot aegris, aetate, ſexu, vitae genere, temperie, diverſis, humores morboſos eodem praeciſe temporis intervallo accumulari potuiſſe ſic, ut huic cauſae tribui poſſet paroxyſ-

(o) Sect. I. cap. 5. pag. 95. (p) Ibid. pag. 104.

morum renovatio. Unde etiam *Galenus* (q) monuit, ſolam anticipationem non eſſe habendam pro incremento morbi; quod tamen deberet fieri, ſi ab accumulatione humoris morboſi breviori temporis ſpatio citius renovaretur paroxyſmus. Sic autem habet: *Nam anticipatio ſola per ſe ipſam non eſt ſufficiens ſignum incrementi, quod ſaepe morbi proprietatem conſequitur potius, quam quod per ejus incrementum fit: quum & quartani, & tertiani, & quotidiani circuitus quidam uſque ad integram ſolutionem ita anticipare viſi fuerint.*

Videtur ergo potius ab epidemico miaſmate excitari febris intermittens, ſimulque imprimi ſpiritibus, nervis, vel horum origini communi talis character, per quem ſtato tempore paroxyſmus renovatur. Quamvis autem per febrim excitatam noxii humores, ante febrim natam praeëxiſtentes, vel & febris tempore nati vel collecti, expellantur de corpore, obſtructiones plurimae in viſceribus haerentes ſolvantur; adeoque febres illae ſaepe medicamenti virtutem exerceant ratione aliorum morborum; tamen & abſque his omnibus perennare poſſe videntur, quamdiu ille impreſſus character manet. An ergo tales febres intermittentes, abſque ullo vitio obſervabili ſolidarum vel fluidarum partium corporis, *ſpirituoſae* dicendae forent? Certe jam *Galenus* (r) monuerat ſequentia: *Diſtinguere autem oportet in ſingulis aegrotantibus, primum quidem ſi ſine loco affecto febris ſit, ex humorum putredine, vel* (μόνῳ τῷ πνεύματι τραπέντι) *ſolo ſpiritu alterato.*

Vidimus autem antea, illum characterem ſic ſopitum manere poſſe, ut nullo ſigno ſe manifeſtet; & tamen a cauſa quadam occaſionali excitari denuo, & poſtea (quod maxime notandum) ſua vi novos paroxyſmos febriles facere; quamvis non renovetur cauſa occaſionalis, quae ſopitum & inertem illum characterem excitaverat. Unde etiam videtur impreſſus ille febris intermittentis character ſenſim ſic minui, ut in nervum amplius erumpere nequeat; atque tamen diu ſupereſſe talem irritabilitatem, ut ab aliis multis & diverſis cauſis iterum actuoſus fieri poſſit.

In hunc characterem agere videtur cortex Peruvianus, toties febres intermittentes abſque ullis evacuationibus, vel alia mutatione ſenſibili, tollens; ſic tamen plerumque, ut potius inducias impetret; niſi repetito ejus uſu tandem integre deleatur; de qua re §. 767. dicendum erit.

Inter illas vero cauſas, quae ſopitum illum characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare ſolent, prae reliquis frigus valere videtur. Certe ſubito & valido frigore corpori applicato homo pallet, horret, riget, tremit, adeoque plurima excitantur ſymptomata, quae febris intermittentis initium (§. 749.) comitantur. Imo a frigore videtur ſperaſſe *Celſus* (uti alia occaſione in Commentariis §. 589. dictum fuit) mutationem lentae continuae febris in intermittentem. Dum enim in tali febre nec cibo nec remedio locus eſſet, unicum hoc ſupereſſe voluit, ut Medicus morbum mutet. *Saepe igitur ex aqua frigida, cui oleum ſit adjectum, corpus ejus pertractandum eſt, quoniam interdum ſic evenit, ut horror oriatur, & fiat initium novi motus, exque eo, cum magis corpus incaluit, ſequatur etiam remiſſio.* An ideo intermittentes vernae citius finiuntur, quod aeſtivus calor illas excipiat; autumnales

(q) De Criſibus Lib. I. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 375.
(r) De Criſibus Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VIII. pag. 416.

Digitized by Google

les vero, aucto quotidie frigore, pertinaciores; & quartanae fere tantum calore verno ſolvuntur.

Ille autem character febrium intermittentium adeo ſaepe fixus inhaeret, ut nullis fere remediis ſe tolli patiatur. Suſpendi quidem poteſt, dato cortice, ejus actuoſitas pro tempore, ſic tamen, ut poſtea ſemper recidiva fiat. Obſervaverat hoc *Sydenhamus* (*ſ*); monuitque tunc prudentis Medici eſſe, non nimium pertinaciter corticis uſui inſiſtere; verum alia potius methodo febrim aggredi. Novi per ſeptem integros annos quartanam duraſſe, ſilentem ſponte ſua quandoque, vel cortice ſumto, per aliquot ſeptimanas, redeuntem tamen poſtea. *Maſſarias* Romae vidit matronam, quae viginti duobus annis quartana laboravit (*t*). Pertinaces autem tales febres, quae anni ſpatium excederent, nunquam me obſervaſſe memini, niſi in cacochymicis corporibus, quibus viſcera, imprimis abdominalia, obſtructa erant; unde fere ſemper abdominis tumor, color ictericus &c. ſimul aderant. Cum autem antea dictum fuit, ſilentem jam febrim excitari poſſe, dum lardum v. g. aut ſimiles indigeſtiles cibi aſſumti fuiſſent, non videtur improbabile, ſimile quid protractarum talium febrium cauſam facere. Si enim ante febrim intermittentem natam cacochymicum corpus fuerit, & obſtructa viſcera habuerit, vel per febrim ipſam talia mala producta fuerint (vide §. 753.), ingeſtorum debita praeparatio in primis viis deficiet; adeoque ſimilia mala hic poterunt fieri ob defectum virium concoquentium, quae in ſanis, ſed debilioribus, hominibus ab ingeſtis difficilioris digeſtionis cibis contingunt. Unde patet ratio, quare in tali caſu febris intermittens, ex ſua indole jam minuenda, increſcat denuo, vel ſopita jam excitetur iterum, ſicque in longum temporis ſpatium excurrat. Forte etiam eo difficilius deletur impreſſus ille character, quo diutius inhaeſerit.

Cur ergo paroxyſmi geminantur quandoque, ſi latens v. g. febris tertianae character alternis tantum diebus ex ſua natura actuoſus fiat? Certe eadem illa cauſa, incognitum nempe illud epidemicum, quae unam tertianam fecit, & intercalari die alteram excitare poterit. Praeterea videtur admodum veroſimile, etiam liberis a paroxyſmo diebus adeſſe talem diſpoſitionem, quae forte ex ſe ſola in actum non veniret, aliis tamen cauſis accedentibus excitari poſſet, & dein propria ſua vi paroxyſmos renovare, licet abſint cauſae illae, quae illam primo excitaverant; eodem modo, ut intermittens febris, ſponte ſua ceſſans, a ſimilibus renovatur, ut antea dictum fuit. Plurima autem favent huic opinioni: ſic graviores in diaeta commiſſi errores non tantum validiores efficiunt quartanae paroxyſmos, verum etiam ex ſimplici quartana duplicatam, vel & triplicatam, facere docent quotidiana in praxi obſervata. Autumnales febres, in quibus copioſior & pertinacior adeſſe ſolet materia, quam natura per febrim excitatam corrigere vel expellere ſatagit, longe frequentius paroxyſmos ſuos geminant, quam vernae febres, in quibus hoc raro contingit: imo etiam ob hanc cauſam ſaepe initio autumni tales febres, ob longiores & duplicatos paroxyſmos, continuarum febrium indolem exacte aemulantur; uti §. 748. dictum fuit. Interim tamen, ut ante monui, geminatae tales febres indolem & genium paroxyſmi primarii ſervant;

Q 2 ſic

(*ſ*) Epiſt. I. Reſponſoria pag. 385. (*t*) Etmuller. Tom. II. pag. 309.

ſic ut triplicata quartana tribus diſtinctis quartanis conſtet; duplicata tertiana ex duabus tertianis componatur &c.

Ex hactenus dictis ergo concludere liceret, febrium intermittentium diſtinctum & determinatum characterem in ſpiritibus nervoſis, nervis, vel communi horum origine latere; illumque irritari quidem poſſe a morboſis collectis humoribus, ut fortiores & diuturniores faciat paroxyſmos, & ſopitum jam a ſimilibus cauſis excitari poſſe; non tamen indigere ſemper collecto quodam fomite intermedio inter binos paroxyſmos tempore, ut in actum deducatur, ſed propria ſua vi paroxyſmos renovare poſſe. Simulque probabile videtur, diebus intercalaribus adeſſe ſimilem diſpoſitionem, quae ab aliis cauſis in actum deduci poſſet; & deinde, illis cauſis quamvis abolitis, pariter pergere.

§. 758. CUratio ergo exigit, ut aperientibus ſalinis, alcalicis, aromaticis, mineralibus, diluentibus, oleoſis blandis, calore, motu, fotu, frictione utamur tempore ἀπυρεξίας, vel & in ſtatu deſcripto (749.).

In curatione febrium intermittentium primo debet determinari, qualis victus conveniat; ſub quo nomine intelligitur rerum non naturalium, aëris, cibi potus, motus quietis, animi affectuum, retentorum excretorum, ſomni vigiliae (*u*) debita moderatio. Cum autem ex praecedentibus conſtet, frigus aëris nocere talibus aegris, & ſopitam jam febrim inde renovari ſaepius; conducet aëris talis tepor, qualis verno tempore eſſe ſolet, quem hyemali etiam tempore accenſo foco imitari poſſumus. Cibi autem & potus tales debent eſſe, quales §. 599. deſcripti fuerunt; hoc tamen cum diſcrimine, quod in febribus intermittentibus, cum plena ἀπυρεξία adſit inter binos paroxyſmos, adeoque omnes fere functiones in integrum reſtituantur, validiores cibi & potus meraciores concedi poſſint: & quidem eo magis, quo longius intercurrit inter paroxyſmos intervallum; & praecipue ſi hyemale tempus ſit (vide §. 602. 5.). Praeterea, cum diuturnae quandoque hae febres ſint, imprimis quartanae, ſummopere requiritur, ut vires integrae maneant; *ut, quod diu ſuſtinendum eſt, corpus facile ſuſtineat* (*x*). Unde patet ratio, quare validiores cibi & potus hic conducant. Interim tamen opima pinguia, ſale vel fumo indurata & ſimilia, vitari debent, eo quod crudior ex his chylus gravaret corpus; imo & a talibus majori copia ingeſtis in ſano etiam corpore febrim excitari obſervatum ſit (vide §. 586. *a*.). Simul etiam cavendum eſt, ne cibus detur in his febribus circa illud tempus, quo novus paroxyſmus exſpectatur: tunc enim, pluribus functionibus corporis febris tempore turbatis vel laeſis, non poteſt ſperari debita ingeſtorum aſſimilatio. Quam rem *Hippocrates* (*y*) optime monuit, dicens: *Quicunque aegrotantes non continenter febres detinent, ſed intermittentes prehendunt, his poſt acceſſionem cibi ex bibendi; conjectura facta, ne quando a recenti alimento,*

(*u*) Vide H. Boërh. Inſtitut. §. 745. (*x*) Celſus Lib. III. cap. 15. pag. 145.
(*y*) De Affectionibus cap. 16. Charter. Tom. VII. pag. 637.

to, ſed jam concoctis cibis, febris ingruat. Moderata corporis exercitia, tempore intercalari optime proſunt, quia per haec & aſſimilatio ingeſtorum & excretiones naturales per alvum, urinam, tranſpirationem, optime promoventur. Unde juſſit *Celſus* (z) in quartanae curatione, ut aegri poſtero die, cum ſatis quieverint, ambularent, exercerentur, ungerentur, perfricarentur fortiter; imo etiam profuturum credidit, ſi *daretur opera, ut in ipſam exercitationem tempus febris incurrat, ſic enim ſaepe illa diſcutitur.* Ubi autem aegri imbecillitas vetaret exercitationem, geſtationem adhibendam voluit; ſi nequidem hanc ferre poſſet, tunc frictionem laudavit. Somnus autem longior convenit, ut quaſſum paroxyſmo febrili corpus blanda quiete refocilletur: animi autem affectus moderatos eſſe debere facile patet.

Solo debito ſex rerum non naturalium regimini febres intermittentes vernae facile cedere ſolent, licet nulla alia adhibeantur remedia; uti quotidiana obſervata docent. Unde etiam *Sydenhamus* (a) ſuo arbitrio has febres committendas voluit, niſi importuna aegri impatientia Medici opem efflagitet. Nullum enim unquam verna febre intermittente periiſſe vidit; adeoque maluit nihil prorſus movere; & imprimis evacuantium remediorum uſum damnat, cum per haec pertinaciores longe reddi has febres obſervaverat.

In autumnalibus vero febribus imprimis medela requiritur, verum alia paroxyſmi tempore, quam ubi febris abeſt. Praeterea cum ſinguli febrium intermittentium paroxyſmi in tria tempora dividantur (vide §. 749. 750. 751.), & horum ratione medelae diverſitas requiritur. Hac autem paragragho agitur de illis remediis, quae conveniunt tempore ἀπυρεξίας, vel etiam in ipſo febrium intermittentium frigore, ſive primo ſtadio.

Ex illis, quae in Commentariis §. 558. dicta fuerunt, patuit, febrim eſſe illud naturae inſtrumentum, quo partes impuras a puris ſecernat; illamque ſaepius excitari, ut heterogenea materia, ſanitati adverſa, expellatur de corpore, vel etiam ut ſanguis in novam quandam diatheſin immutetur; atque ideo ſummos in arte viros non ſemper adeo ſollicitos fuiſſe, ut febrim tollerent, ſed tantum ut debito moderamine illam coërcerent, ne vel langueret, vel nimio impetu nocere poſſet. Omnia autem haec & in febre intermittente vera ſunt: patuitque tunc, difficillimos & pertinaciſſimos morbos per febres intermittentes quandoque ſanatos fuiſſe. Dum poſt aeſtivos ſqualores liquidiſſima ſanguinis pars diſſlata fuit, & bilis acrior & copioſior, ſimulque ſaepe tenacior, circa praecordia collecta haeret; febres intermittentes autumnales epidemice graſſari ſolent, per quas rite tractatas ſolvitur & expellitur illud bilioſum corruptum, reſerantur obſtructiones viſcerum feliciſſime, quae a ſpiſſiori & minus meabili ſanguine ortum duxerunt, atque poſtea integerrima redit ſanitas. Contra vero toties funeſtis exemplis conſtitit, mala arte per corticem Peruvianum ſuppreſſis talibus febribus, antequam cauſa materialis, cui ſubigendae & expellendae deſtinabantur, ſublata foret, languiſſe aegros, cachecticos, & cacochymicos ex peſſimis abdominalium viſcerum obſtructionibus, imo & ſaepe inde periiſſe. Obſervavit *Sydenhamus* (b), una cum continua febre tertianam autumnalem epidemice graſſa-

(z) Lib. III. cap. 15. pag. 146. (a) Sect. I. cap. 5. pag. 103.
(b) Sect. I. cap. 3. pag. 56.

graſſatam fuiſſe, ſimilibus ſtipatam ſymptomatibus, & eadem fere methodo curabilem; atque inde concluſit, *Febrim illam continuam intermittentium quaſi compendium quoddam eſſe, & e contra ſingulos earum paroxyſmos compendium hujuſce videri; atque adeo diſcrimen in hoc maxime verſari, quod continuae conceptam ſemel efferveſcentiam συνεχῶς eodemque ſemper tenore perficerent; intermittentes autem partitis vicibus ac diverſis temporibus eadem defungerentur.* Sedula autem morborum obſervatione didicerat magnus ille vir, febrim continuam ipſam cauſam ſuam materialem optime ſubigere; adeoque & idem a febribus illis intermittentibus, continuae illi ita ſimilibus exſpectare merito licebat. Quae omnia confirmantur ex illis, quae de febris effectibus §.587. dicta fuerunt: conſtitit enim tunc, ſtagnantium agitationem, omnium permiſtionem, reſiſtentis ſubactionem &c. per febrim ipſam fieri; atque etiam ad §. 753. probatum fuit, reſolvendo & attenuando agere febrim intermittentem, dum tria ſua tempora percurrit; atque ideo ab inveteratis ſaepe malis corpus depurare §. 754. dictum fuit.

Omnium ergo optima methodus curandi has febres illa videtur, quae conſpirat cum febre, ut ſolvat concreta, reſeret obſtructa, ſicque aequabilem humorem per omnia vaſa motum reſtituat. Conducit ergo, tempore ἀπυρεξίας ingerere talia, quae ob hos effectus aperientia a medicis vocantur, & pro diverſitate obſtaculi, per febrim his remediis adjutam reſolvendi, varia ſeligi ſolent. Horum autem remediorum efficacia tanto majori cum fructu aegrotanti corpori applicatur, quod ſequente paroxyſmo febrili per omnia vaſa haec rapidius movebuntur; unde etiam & tempore a febre libero, motu, calore, frictione uti ſolent Medici, ut aucto humorum per vaſa motu ingeſtorum remediorum efficaciam augeant: ſolutis enim humoribus per ſalina, alcalica, mineralia (vide §. 135.), una cum diluentibus (vide §. 134.), laxatis per fomenta, & oleoſa blanda emiſſariis omnibus, corpus ſic diſponitur; ut per febrilem paroxyſmum ſecuturum facile ſecerni & expelli poſſit illud, quod in corpore noxium haeret, & cui removendo febris ipſa a natura deſtinabatur. Pro varia autem anni tempeſtate, aegrorum diverſa temperie & aetate, epidemica conſtitutione &c. diverſa remedia conveniunt. Verno enim tempore, & in juvenili aetate a calidioribus abſtinendum: autumnales contra febres, imprimis in hyemem uſque protractae, calidiora poſtulant; praecipue ſi vel fractis morbo viribus, vel vergente jam in ſenium aetate, corpus langueat: tunc enim contrajerva, ſerpentaria virginiana, crocus, & ſimilia penetrabiliſſima aromata, ſummi uſus ſunt. In frigida mucoſa temperie ſales alcalini optima aperientia ſunt; in calidis & bilioſis hominibus haec nocerent ſaepe; unde ſalina ut nitrum, ſal polychreſtus, tartarus vitriolatus &c. praeferuntur. Si vero putredinis metuendae ſigna adſint (vide §. 85. 86.) acida oleoſa, ut ſpiritus nitri dulcis, rob ſambuci, ribeſiorum & ſimilia, ſola prodeſſe poſſunt. Sic etiam in epidemicis talibus febribus intermittentibus, quae poſt fervidiſſimas aeſtates autumnali tempore graſſari ſolent, color ſubflaveſcens cutis & oculorum, urinae color flavo-ruber, ponderis & anxietatis circa praecordia ſenſus, haepatis obſtructionem & bilioſam cacochymiam indicabant. Taraxaci, cichorei, ſcorzonerae, graminis &c. decocta, cum ſale polychreſto & melle, larga copia potata tempore ἀπυρεξίας, dein per febrilem paroxyſmum valide mota per omnia vaſa, reſerabant feliciſ-

ſime-

ſime viſcerum obſtructiones, ſolvebant & mobilem reddebant bilioſam ſaburram, quae dein vel ſponte ſua, vel dato leni emetico vel cathartico, expellebatur de corpore.

Quamvis autem generalis videatur fere aperientium & attenuantium remediorum uſus in febribus intermittentibus curandis, quandoque tamen & tales caſus occurrunt, ubi adſtringentibus & incraſſantibus, ſimulque ſolidas corporis partes roborantibus, potius opus eſt. Teneris enim puellis, & debilis temperiei hominibus, quandoque per febres intermittentes ſic ſolvuntur omnes humores, ut profuſis ſudoribus diffluant, non tantum in paroxyſmi febrilis fine, ſed & quovis alio tempore, & praecipue dum dormiunt (Britannos maxime in tales ſudores, dum febribus intermittentibus laborant, proclives inveni). Facile autem patet, attenuantia & diluentia hic nocitura fore, dum nimia diſſolutio humorum & ſolidarum partium debilitas jam adſunt. Cortex tamariſci, capparidis, Peruvianus, una cum aromatibus vino auſtero rubro infuſa pulcherrimum tunc remedium dant: raro enim ſolent curari in talibus corporibus febres intermittentes, niſi per corticem Peruvianum tollantur, vel ſaltem impetrentur induciae, ut roborari interea corpus poſſit.

In Materia Medica ad hujus paragraphi numerum recenſentur varia remedia, quae aperiendo & attenuando agunt; & ex quibus talia eligi poterunt, quae morbi genio, aegri temperiei &c. maxime conveniunt.

Omnia autem haec, quamvis praecipue adhibeantur illo tempore, quando aeger a paroxyſmo liber eſt, tamen & uſum habere poſſunt in ipſo paroxyſmi ingruentis initio, cujus ſymptomata §. 749. enumerata fuerunt. Patuit enim tunc, periculoſiſſimum eſſe illud febrium intermittentium ſtadium, quia impeditur liber ſanguinis per extremas arterias motus & circa cor dextrum & pulmonem immeabilis accumulatur. Illa ergo, quae ſanguinem attenuant, diluunt, vaſa laxant, & expediunt, tunc optime conducunt, uti ad §. 625. dictum fuit. A calidioribus autem & valide ſtimulantibus remediis abſtinemus in hoc febris ſtadio ob rationes §. 624. explicatas; quorum tutior uſus eſt tempore ἀπυρεξίας. Simul etiam apparet, per aperientia, attenuantia, diluentia &c. uſurpata, dum febris abeſt, ſic diſponi humores & vaſa, ut tempore frigoris febrilis minus a ſtagnatione periculum immineat; & poſtea facilius caloris febrilis tempore ſolvi poſſit illud, quod ſtagnando jam concreſcere inceperat.

Generalis ergo haec videtur eſſe curandi febres intermittentes methodus, ut tempore ἀπυρεξίας major ſolutio fiat humorum; blandis ſtimulis aromaticis, motu, frictionibus, augeatur motus humorum per vaſa; ſimulque per eadem omnia expediantur corporis emiſſaria, ut libere exire poſſint illa, quae per febrim ipſam ſubacta variis viis expelli ſolent de corpore.

§. 759.

§. 759. Quin abundanti colluviei in primis viis, purgans, vomitoriumve ſaepe prodeſt tollendae; dando ante paroxyſmum eo ſpatio, quo ante hunc effectum praeſtat. Id faciendum cognoſcitur ex victu, morbis, ſymptomatibuſque praegreſſis, nauſea, vomitu, ructu, tumore, halitu, ſordibus linguae, gutturis, palati, ἀνορεξία, amarore oris, vertigine tenebricoſa; & abſolutâ operatione dato opiato ſedatus ante febrim tumultus ſit.

Accidit ſaepiſſime in febribus intermittentibus, ut in primiis viis adſit colluvies, ſive haec praeexſtiterit ante febrim natam, ſive febrls tempore ab ingeſtis cibis, non bene digeſtis, vel mutatis per febrim humoribus, imprimis bile, haec aggeſta fuerit. Talem colluviem tollendam eſſe, nemo dubitat, cum ibi haerens omnem appetitum tollere ſoleat, & mora pejor reddita plurima mala, & imprimis putridam diarrhoeam, aut & dyſenteriam, producere poſſet. Cum autem vomitoria & purgantia, niſi talis colluvies adſit, febribus intermittentibus potius noceant, uti §. 761. dicetur, attendendum eſt ad illa ſigna, quae docent, talem ſaburram in primis viis haerere.

Si victui lautiori, & imprimis ex pinguibus opimis, glutinoſis, aliiſve difficilioris digeſtionis cibis, indulſerit aeger, ſuſpicio eſt, talem adeſſe colluviem. Morbi autem praegreſſi ſaepius, qui ſordibus ſimilibus gravatas primas vias habuerant, in tali aegro hoc confirmant. Quandoque in epidemicis febribus intermittentibus communis talis indoles obſervatur, ut in omnibus aegris bilis corrupta circa praecordia fluctuet, quales febres & *Sydenhamus (c)* obſervavit, adeoque tunc nullum dubium manet. Verum dum talis colluvies in primis viis haeret, quaedam parit ſymptomata, quibus hoc cognoſci poſſit, nauſea nempe, vomitu, ructu, halitu &c. uti latius dictum fuit, quando §. 85. de putredinis in primis viis effectibus agebatur; atque etiam §. 642., ubi de nauſea febrili ſermo erat. Imprimis autem tunc adeſſe ſolet anxietatis & moleſtae tenſionis circa praecordia ſenſus; imo quandoque & hypochondria elevata tument, quod inter ſigna futuri alvi fluxus in febribus recenſuit *Hippocrates (d)*. Quibus autem viis commodiſſime educi poſſit haec colluvies, eadem ſymptomata plerumque monſtrare ſolent: nauſea enim, vomitus, oris amaror, tenebricoſa vertigo &c. vomitum potius indicant: lumborum obtuſus dolor, borborygmi, flatus, abdominis tumor, verſus alvum potius tendere hanc ſaburram demonſtrant. Unde *Hippocrates* monuit, (uti alia occaſione in Commentariis §. 594. 2. dictum fuit) *Quibus febricitantibus autem anxietates ſunt, & oris ventriculi morſus, & ſputationes, vomitus fit: quibus vero ructus adſunt, flatus, ſtrepitus ventris, & elevationes, his fit alvi exturbatio.* Saepe tamen & ſurſum & deorſum expellitur haec colluvies: vomitoria enim exhibita plerumque & alvum ducere ſolent; & purgantia frequenter vomitum excitant, imprimis ſi in ventriculo aeque ac inte-

(c) Sect. I. cap. 3. pag. 55.

(d) Aphor. 73. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 183.

teſtinis collectae tales ſordes haereant. Si autem in ipſo febrili paroxyſmo incipiente, quando plerumque nauſea & vomitus adeſſe ſolent (vide §.749.), pars illius colluviei expellitur, tunc eo certiores ſumus, profuturas eſſe tales per artem factas evacuationes. Nam *in iis, quae medicamento ſiunt, purgationibus, talia e corpore educenda ſunt, qualia etiam ſponte prodeuntia juvant* (e).

Ubi ergo conſtitit, per ſigna recenſita, abundantem colluviem adeſſe in primis viis, illa quantocyus tollenda erit; quamdiu enim manet, appetitus deletus & nauſea impedient, ne tempore ἀπυρεξίας nutrimenta aſſumere, ſicque vires reficere, poſſint aegri. Quo vero tempore purgans vel vomitorium ſumendum ſit, non adeo convenit inter Medicos. *Sydenhamus* (*f*) videtur dediſſe illo tempore, quo febris aberat; & quidem ſic, ut ante invaſionem ſequentis paroxyſmi abſoluta eſſet pharmaci operatio. Verum quidem eſt, quod quandoque dederit purgans tali tempore, ut alvum duceret, dum febris aderat; ſed tunc non adeo adhibuit illud, ut abundantem de primis viis expelleret colluviem, verum potius ut ordinatum paroxyſmi febrilis motum turbaret; de qua re ſequenti dicetur paragrapho.

Cum autem, tempore frigoris febrilis (vide §. 749.), ſaepe nauſea & vomitus adſint, multis viſum fuit, tunc maxime mobilem eſſe materiam illam morboſam, adeoque facilius excuti poſſe, ſi emeticum datum hoc tempore inceptum ſponte vomitum promoveret. Neque abſona adeo haec videtur ſententia, & celebris Medicus *Alexander Thomſon* (*g*) viginti annorum ſpatio in cura febrium intermittentium ſe hac methodo uſum fuiſſe teſtatur cum ſucceſſu. Dabat autem emeticum illo tempore, quando prima ſigna ingruentis paroxyſmi aderant; ubi vero frigus febrile validus tremor comitabatur abſque nauſea, tunc dabat vomitorium tempore caloris febrilis, ſimulac nauſeare incipiebant aegri. Facile autem apparet, remedia tunc aſſumta ilico excuti debuiſſe; adeoque emeticum datum non excitavit tantas turbas, quam ſi diutius retentum fuiſſet. *Aſclepiades* videtur & hac methodo uſus fuiſſe; nam in tertiana febre (*h*) *tertio die poſt acceſſionem* (illo nempe die quando ſecundus paroxyſmus aderat) *dicit alvum duci oportere: quinto, poſt horrorem vomitum elicere*. Laudavit autem hanc methodum *Celſus*; & alibi curam horroris in febribus tradens (*i*) dicit: *Igitur cum primum aliquis inhorruit, & ex horrore incaluit, dare ei oportet potui tepidam aquam ſubſalſam, & vomere eum cogere: nam fere talis horror ab his oritur, quae biliosa in ſtomacho reſederunt. Idem faciendum eſt, ſi proximo quoque circuitu aeque acceſſit: ſaepe enim ſic diſcutitur*. Imprimis autem placuit multis haec methodus, quia collecta febrilis materia medio inter binos paroxyſmos tempore, a qua paroxyſmi inſtantis renovatio unice pendere credebatur, ſic optime expelli poterat, dum tota praeſto erat. Verum ex illis, quae ad §. 757. dicta fuerunt, admodum probabile videtur, febriles paroxyſmos non ſemper a collecto tali fomite pendere, adeoque emetica hoc reſpectu in ipſo paroxyſmo non ſemper requiri; quamvis forte prodeſſe poſſent quandoque, turbando

(*e*) Hippocrat. Aphor. 2. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 132.
(*f*) Epiſt. Reſponſ. 1. pag. 391. (*g*) Medic. Eſſays Tom. IV. pag. 407.
(*h*) Celſ. Lib. III. cap. 14. pag. 143. (*i*) Ibid. cap. 12. pag. 141.

per novos tumultus excitatos illam diatheſin, quae paroxyſmum renovat; de qua re ſtatim dicetur.

Vomitum autem, qui ſponte oritur paroxyſmi tempore, promovere aqua tepida potata, nunquam nocebit; cum ſic minori cum moleſtia vomant aegri, quam ſi vacuus ventriculus foret; & commode elui poſſit omne, quod in ventriculo haeret.

Cum vero hic agatur de tali caſu, ubi abundans colluvies in primis viis adeſt, & ſuis ſignis ſe manifeſtat; tutius videtur illam purgante vel emetico expellere, antequam paroxyſmus adeſt, quam ut aeger moleſtia operantis pharmaci & febre ſimul affligatur.

Solet autem plerumque emeticum vel purgans dari illo tempore, ut quam paroxiſme ante futurum paroxyſmum efficaciam ſuam praeſtet; ſic tamen, ut illam jam abſolverit, antequam paroxyſmus ingruat. Omnium enim optime ſe ſolent habere febre intermittente laborantes, quando longius a praecedenti paroxyſmo abſunt; adeoque tunc facillime pharmaci vim ferre poterunt. Et ſi materia quaedam ſenſim accumulata paroxyſmum renovaret, illo tempore, quod futurum paroxyſmum proxime antecedit, notabilis ejus copia jam aderit; quam expelli per pharmaca poſſe tunc optima ſpes erit.

Cum autem attenta morborum obſervatione didicerit *Sydenhamus* (cujus viri auctoritas apud omnes Medicos tanti ponderis eſt), febrilem motum irritari per purgantia & emetica; imo excitari illum jam ſopitum ab iiſdem, uti ad §. 757. dictum fuit; conducet, ut abſoluta operatione, dato opiato ſedatus ante febrim tumultus ſit. Adeo autem ſcrupuloſe hanc methodum ſecutus fuit *Sydenhamus*, ut etiam in morbis, ubi ſuſpectum habebat opiatorum uſum, ab illis tamen non abſtinuerit, ſi purgans remedium exhibitum fuiſſet (*k*). Prout jam purgantia vel emetica celerius vel tardius effectum ſuum praeſtant, ita majori minorive temporis intervallo ante futurum paroxyſmum ſumuntur. Sic v. g. ypecacuanha poſt dimidium horae jam vomitum excitare ſolet, & bihorii ſpatio effectum ſuum abſolvere; antimonialia emetica ſaepe per duas horas in corpore haerent, antequam operentur. Purgantia ſex vel octo horis agere ſolent; & ſi pilularum forma ſumantur, ſaepe ſatis diu manent, antequam ſolvi incipiant & agere.

Cum autem ad expellendam hanc ſaburram per vomitum ſufficiat ypecacuanha, a validioribus emeticis antimonialibus, quae longe magis corpus turbant, abſtinere poſſumus in hoc caſu. Plures autem tam purgantium quam emeticorum formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

Tam felix quandoque horum remediorum eventus eſt, ut non tantum haec colluvies expellatur, ſed ſimul etiam futurus paroxyſmus caveatur: praecipue autem in vernalibus intermittentibus, in quibus hac methodo ſe uſum fuiſſe teſtatur *Sydenhamus* (*l*), dum propinabat emeticum ita, ut *ante paroxyſmum negotio ſuo defungi poſſit. Praeſertim ſi quantitatem mediocrem ſyrupi de meconio vel cujuſvis narcotici, poſt finitam emetici operationem, exhiberet immediate ante paroxyſmi inſultum.*

Ubi autem ſigna docuerint, unico emetico vel cathartico nondum expulſam

(*k*). In Schedula monitor. de novae febris ingreſſu pag. 654. 655.

(*l*) Sect. I. cap. 5. pag. 102.

ſam eſſe omnem hanc colluviem, poſſunt & debent haec repeti iiſdem cum cautelis; uti quandoque requiritur in febribus intermittentibus autumnalibus, dum corruptae bilis & tenacioris magna copia adeſt. Prodeſt tunc ſaepe emeticis & purgantibus praemittere diluentia & attenuantia, ut per haec ſoluta & mobilis reddita haec ſaburra facillus excuti poſſit.

§. 760. UT & prodeſt idem (759.), dum ſtimuli inſtar movet utrumque (759.).

Purgantia autem & vomitoria non tantum proſunt, quatenus evacuant, verum etiam, quod miro ſaepe ſtimulo movent & turbent totum corpus, ſicque mutent illam conditionem, quae nunc adeſt. Ex illis enim, quae ad §. 757. dicta fuerunt, probabile videtur, latentem illam diſpoſitionem, quae intermittentium febrium paroxyſmos ſtato tempore renovat, in nervis, ſpiritibus, aut encephalo haerere; Purgantium autem plurimorum, uti & emeticorum, actio videtur conſiſtere in eo, quod in nervos per abdominalia viſcera diſperſos agant, illoſque irritent miris ſuis & latentiſſimis ſaepe ſtimulis, qui in volatili & ſpirituoſa ſimilium remediorum parte videntur praecipue haerere. Sic ſcammoneum, ſi negligentius ſervatum cadaveroſum foetorem, quem habet, amiſerit, abſque ponderis jactura iners redditur: idem in rhabarbaro, & plurimis aliis, obſervatur. Nunquid antimonii regulus, vino immerſus, illud emetica virtute replet, licet odor, color, ſapor vini immutati maneant, & regulus antimonii nihil de pondere ſuo amiſerit? Videtur ergo horum remediorum actuoſitas in ſubtiliſſimo, & omnes fere ſenſus fugiente, principio conſiſtere, illamque in humani corporis ſubtiliſſimum fluidum agere. Confirmatur haec opinio ex eo, quod mobiliſſimae in genere nervoſo foeminae, & a leviſſimis cauſis ſpirituum ἀταξίᾳ laborantes hypochondriaci viri, a purgantibus & emeticis peſſime affici ſoleant, etiam illo tempore, dum haec aſſumta remedia nondum fecerunt ullas evacuationes; quibus aliter, imprimis ſi copioſae fuerint, hi tumultus excitati adſcribi potuiſſent. Praeterea opium, tam efficaciter & tam certo ſpirituum turbas & inordinatos motus compeſcens, aeque ſedat purgantium & emeticorum actionem, uti *Sydenhamus* (m) obſervavit; imo etiam opio aſſumto prius, ſi dentur purgantia, antequam illius efficacia evanuerit, nihil omnino, vel ſaltem parum admodum agere obſervantur.

Videntur ergo purgantia & emetica ſuo ſtimulo quandoque mutare, imminuere, vel delere poſſe illam diſpoſitionem, a qua febrium intermittentium paroxyſmi renovantur; adeoque merito ad hunc uſum adhiberi, quamvis non liquido conſtet, quaenam fuerit illa diſpoſitio, vel quaenam ſit illa mutatio, quae per haec remedia in corpore contingit. Poſtea videbimus, quando de Mania & Epilepſia agetur, a Medicis violentiſſima emetica quandoque dari, non adeo ut evacuatio noxiorum humorum fiat, verum potius ut tantis turbis excitatis mutetur illud latens in corpore, quod hos morbos producit, vel ſopitos & latentes excitat. Praeterea, per emetica imprimis, validis il-

(m) Sect. IV. cap. 5. pag. 227. & alibi ſaepius.

lis concuſſibus, dum viſcera abdominalia inter vomendum a diaphragmate & abdominalibus muſculis premuntur, ſaepe ſolvuntur & expelluntur plurima, quae aliis remediis expediri nequeunt. Unde *Galenus* (n) de tertiana febre agens dixit: *vomitus autem poſt cibum adeo utilis eſt ſane illis, quibus haec febris inveteraverit, ut multos norim ſtatim poſt vomitionem a febre eſſe prorſus liberatos.* Apparet autem, vomitum hic non adeo profuiſſe noxiam ex primis viis ſaburram expellendo, cum dixerit *Galenus*, poſt cibum vomitum fieri debere: quamdiu enim talis colluvies adeſt, appetitus deletus eſſe ſolet, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Dum autem hac intentione dantur emetica vel purgantia, poſſunt etiam in ipſo paroxyſmo exhiberi, vel & ante illum tali tempore, ut agant, dum paroxyſmus adeſt: atque hic fuiſſe videtur ille caſus, quando hac lege data haec remedia profuerunt. Sic *Sydenhamus* (o) in tertianis autumnalibus quatuor horis ante paroxyſmum, aegro in lecto collocato & ſtragulis undequaque cooperto, dabat ſerum lactis cereviſiatum, cui ſalviae folia incocta fuerant, ut provocaret ſudores: quibus obortis dabat pilularum Cochiarum majorum ſcrupulos duos, ſed ſolutos in uncia mixturae ſpirituoſae, vim binarum drachmarum theriacae Andromachi continentis, quae theriaca opium habet, adeoque evacuationem per purgantia faciendam enervare ſolet. Unde ſatis patet, tunc ejus ſcopum non fuiſſe, ut purgaret hoc remedium, quod etiam diſerte monet, ſed tantum, *ut, binis illis contrariis ſudandi & dejiciendi motibus eodem tempore excitatis, paroxyſmi proceſſum confunderet atque interturbaret.* Affirmat autem, ſe multas febres intermittentes autumnales hac methodo pepuliſſe, neque praeſtantiorem aliam in illa conſtitutione epidemica noviſſe.

§. 761. **Aliter nocet (759.), dum debilitat; liquidiſſima elicit, digeſtiones, hic imprimis neceſſarias, turbat; ſicque diuturnitatem morbi, vel & mortem producit. Frigus & Febris ſudorifero hic tollitur ſaepe, dum aliquot ante tempus cognitum futuri paroxyſmi horis liquido aperiente, diluente, leviter narcotico, repletur corpus aegri; dein unâ horâ ante malum excitatur ſudor, & continuatur, donec binae ultra tempus initii paroxyſmi elapſae ſint horae.**

Cum ergo purgantia & emetica, partim expellendo collectam in primis viis colluviem, partim ſtimulo ſuo, tanti uſus inveniantur in cura febrium intermittentium, multi Medici fuerunt in illa opinione, acriter in horum uſu pergendum eſſe, ſi febris nondum ceſſaverit: verum peſſimum ſemper ſucceſſum nimis frequens horum remediorum uſus habuit. Uti enim optime dixit *Galenus* (p): *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum quae*

(n) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 356.
(o) Sect. I. cap. 5. pag. 110. 111.
(p) In Commentariis in Hippocrat. de victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 46.

quae purgantur, naturis contraria eſt, atque, ut quiſquam dixerit, lethalis & deleteria. Pariterque ſummo jure monuit *Celſus* (*q*): *Purgationes quoque, ut interdum neceſſariae ſunt, ſic, ubi frequentes ſunt, periculum afferunt. Aſſueſcit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit*. Ubi ergo ſigna illa, quae docent abundantem colluviem eſſe in primis viis (vide §. 759.), poſt unum alterumve purgans vel vomitorium datum omnino ſublata ſunt, aut ſaltem plurimum imminuta; uti etiam ſi una alterave vice tentatum fuerit fruſtra, quid eadem remedia ſtimulo ſuo (vide §. 760.) efficere poſſint, ab illis abſtinendum erit. Pergit enim ſaepe febris, licet nullae amplius adſint in primis viis ſordes, & quandoque his ſtimulis character ille febrilis (vide §. 757.) deleri nequit. Fruſtra ergo in tali caſu debilitantur aegri per haec remedia, dum liquidiſſima ſic eliciuntur, & turbantur digeſtiones ingeſtorum, adeo hic neceſſariae, ut diuturnae febres ſuſtineri poſſint: Falli autem quandoque quis poſſet, dum luſtrat illa, quae vomitoriis aut purgantibus datis expelluntur de corpore, eum ſaepe olida & corrupta penitus appareant. Patuit enim ex illis, quae in Commentariis §. 201. & 334. dicta fuerunt, non ſemper talia praeexſtitiſſe, qualia excernuntur; verum antiquos Medicos jam docuiſſe, a purgante medicamento bonos humores corrumpi; dein corruptos excerni. Didicerat hoc ſuo damno *Helmontius* (*r*), dum curabatur a Medicis a ſcabie, quam, chirothecam ſcabioſae puellae induendo, ſibi contraxerat imprudens. Poſt venae ſectionem enim praemiſſam triduano apozematis uſu ad exitum praeparabantur noxii, qui in corpore latere putabantur, humores; dein pilulis de fumaria purgatio illorum inſtituebatur. Fatetur autem, ſe gaviſum fuiſſe, dum magnam copiam foetidi liquoris ſic excreviſſet: verum ter repetito ejuſdem purgantis uſu, ſemper idem erat ſucceſſus. Tantis tamen evacuationibus *Helmontius* antea ſanus, alacer, integris viribus, quamvis vix ex ephebis exceſſiſſet, ſic tamen ſe mutatum invenit, ut ad maciem redacto tremerent genua, vox rauca fieret, & omnes labaſcerent vires. Manebat tamen eadem, ac ante, ſcabies. Dicit autem, ſe tunc intellexiſſe, *quod pharmaca purgantia non purgarent, aut mundarent, ſed putrefacerent. Quodque vividam corporis ſubſtantiam liquaſſent, & in putrilaginem reſolviſſent*. Infauſta haec morbi cutanei, per ſolum chirothecae ſcabioſae contactum nati, curatio fecit, ut ſuſpenderit Medicinae ſtudium, donec meliora ſe noviſſe crederet *Helmontius*; atque inde Medicis infenſus poſtea, acerrime illorum errores perſtrinxerit, & purgantium uſum damnaverit; concludens, quod non ſit peccans humor, qui catharticis ducitur, *ſed cruor, per virus pharmaci mactatus, ejuſque foetens cadaver, quod per anum ejicitur* (*ſ*).

Patet certe ex hac hiſtoria, quid a purgantium imprudenti uſu in febribus intermittentibus exſpectandum ſit.

Damnoſam autem evacuantium omnium remediorum exhibitionem, ſi nimis crebra foret, in febribus intermittentibus, ſuis obſervatis confirmavit *Sydenhamus* (*t*). Ipſas enim vernales tertianas, ex ſua indole adeo ſalutares

& ſa-

(*q*) Lib. I. cap. 3. pag. 31. (*r*) De Febribus cap. 5. Num. 10. pag. 756.
(*ſ*) In Capitulo *Reſpondet Author*. Num. 4. pag. 420.
(*t*) Sect. I. cap. 5. pag. 100.

& faciles curatu, moras traxiſſe vidit uſque ad illud tempus, quo autumnales febres invadere ſolent, & longioribus & duplicatis paroxyſmis aegros penitus debilitaſſe, ex hac cauſa obſervavit: imo & in maniam incidiſſe aegros, quae pari paſſu receſſit, quo aegrorum vires reſtituebantur. In provectioris aetatis hominibus lethalem tonſillarum inflammationem (*u*), hydropem (*x*), quandoque & diabetem (*y*) ortam fuiſſe, monet. Imprimis hoc ſemper obſervavit, febrim, poſt nimium evacuantium uſum, altiores radices egiſſe.

Frigus & febris ſudorifero hic tollitur ſaepe &c. Haec eſt tertia methodus curandi febres intermittentes, quae ſaepiſſime prodeſt, & tuto etiam repeti poteſt, ſi prima vice nondum ſucceſſerit curatio. Uti autem dictum fuit §. 756., omne illud, quod primum febris tempus, frigus nempe febrile, & primam illam cauſam, viſcoſitatem nempe liquidi arterioſi, & forte etiam nervoſi (vide §. 755.), tollere poterit, videtur etiam poſſe ſuperare totum paroxyſmum febrilem, cum calor febrilis, cum ſymptomatibus illum comitantibus, nunquam ſequatur in febribus intermittentibus, niſi frigus febrile praeceſſerit. Omnis ergo curae ſcopus in eo verſatur, ut tempore ἀπυρεξίας talia remedia ingerantur, quae ſolvant & attenuent humores, vaſa expediant, ſimulque circa tempus futuri paroxyſmi aegri corpus moderato calore ſic foveatur, & leniter aromaticis & calefacientibus remediis incitetur, parum plus humorum per vaſa motus, ut blando ſudore nato, & aucto aequabiliter calore per totum corpus, praeoccupetur frigus febrile. Decocto ergo quinque radicum aperientium, infuſo lignorum ſantalorum, ſaſſaphras, meliſſae, corticum citri, ſeminum quatuor calidorum majorum, minorum &c. omni horâ ad unciam unam alteramve potato tempore ἀπυρεξία, liquido tenui aromatico repletur corpus: quandoque & his adduntur mixturae ex ſale cardui benedicti, abſinthii &c., elixire proprietatis, aquis ſtillatitiis aromaticis &c., quarum dimidia uncia omni hora vel bihorio ſumitur, ſuperbibendo infuſum vel decoctum aromaticum. Addi ſolet & talibus mixturis aliquid opii, non tanta copia ut narcoſin faciat, ſed ſic potius, ut parca doſi, repetitis vicibus, ſumtum pacare poſſit ſpirituum nervoſorum turbas, & impedire illam horum mutationem, quae frigoris febrilis tempore aderit, qualiſcunque demum haec fuerit. Pro varia jam aegri aetate & temperie, anni tempeſtate, regione &c. potus illi aromatici meraciores, vel magis diluti, propinantur, atque in Materia Medica ad hunc numerum talium formularum ſpecimina habentur. Duabus autem tribuſve horis ante paroxyſmi futuri tempus cognitum, ante largiorem focum ſedeat aeger, veſtibus optime tectus; proderit etiam, ſi pedes aquae calidae hoc tempore immergat. Aliis magis placet ut in lecto decumbant aegri ſtragulis bene tecti. Omni tunc quadrante laudata modo remedia exhibentur, unde caleſcere magis tunc incipiunt, & ſaepe ſudore diffluere: ſic autem pergitur, donec binae ultra tempus initii paroxyſmi elapſae ſint horae; atque ita ſaepiſſime febrilis paroxyſmus tollitur: ſin minus, eadem repetuntur ſequentibus diebus, donec tollatur febris. In tertianis febribus raro fallit haec methodus; imo etiam quandoque & quartanae ſic cura-

(*u*) Ibid. pag. 122. (*x*) Ibid. pag. 120.
(*y*) Idem Epiſt. Reſponſ. I. pag. 337.

curatae fuerunt. Neque obſtat, quod §. 624., ubi de frigore febrili agebatur, dictum fuerit, valida ſtimulantia peſſime nocere, dum inſanabilem poſtea inflammationem producant quandoque: nam aromata larga copia aquae diluta hic potantur, & tempore ἀπυρεξίας per haec remedia ſic diluuntur & attenuantur humores, & expediuntur vaſa, ut nullus inde metus ſit. Praeterea omnia haec non ſumuntur tempore frigoris febrilis, ſed illud per haec remedia praecaveri ſolet. Ubi vero ſubrepere incipit frigus febrile, dum pertinacior febris non ſtatim huic methodo cedit, a ſtimulantibus & calefacientibus abſtinemus, ſoloque infuſo aromatico dilutiori utimur.

Patuit autem ex illis, quae ad §. 756. dicta fuerunt, *Celſum* ſimilem methodum adhibuiſſe, dum in balneum circa tempus horroris deducebat aegros; neque deſiſtendum ab hac methodo voluit, etiamſi horror redierit, ſed contra pertinaciter pergendum: & ſi poſt aliquot acceſſiones balneum non profuerit, allium dedit, vel calidam aquam cum pipere, ut haec aſſumta calorem moverent, qui horrorem non admittit. Monuit pariter (z), ut operiatur aeger, antequam perhorreſcere poſſit, fomentis calidioribus totum corpus circumdetur, perfricetur &c.

Adeo autem utilis viſa fuit haec methodus *Sydenhamo* (a), ut illa praeſtantiorem ſe non expertum fuiſſe in tertianis autumnalibus fugandis (ſaltem illius conſtitutionis epidemicae, quam deſcribit) teſtetur. Licet enim, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, pilulas Cochiae daret ſudantibus jam aegris, ut turbaret ordinatum paroxyſmi proceſſum; tamen praecipuam ſpem videtur poſuiſſe in eo, ut ſudores elicerentur & continuarentur, donec aliquot horae ultra ſolitum paroxyſmi tempus elapſae forent. Imo in tertiana duplici omittendas pilulas Cochiae juſſit, & ſolis ſudoriferis curam tentari voluit (b). Et alibi (c) pauperibus, quorum facultas prolixo apparatui Medico ferendo non eſt, ſolam *ſerpentariae Virginianae* penetrabili aromate divitem radiculam ex vino dedit duabus ante paroxyſmum horis, ſtragulisque bene coopertos ſudare juſſit per tres vel quatuor horas; idemque adhuc duabus aliis vicibus faciendum voluit ingruente paroxyſmo vernalis tertianae.

Ubi vero febres tertianae, & quotidianae, recentes adhuc & in continuitatis vicinia haerentes, nullum certum typum induerant, tunc monuit (d), periculoſum eſſe curam per ſudorifera moliri; cum juſto copioſiore ſudore febres hae facillime in continuas non ſine diſcrimine mutentur; uti alia occaſione ad §. 752. dictum fuit.

Quando autem aegri ex propria temperie diſſolutum admodum habent ſanguinem, vel per diuturnas & validas febres intermittentes facillima & multum debilitans in ſudorem proclivitas jam adeſt (vide §. 753.); tunc certe hac methodo abſtinendum eſt; quae, exceptis his binis caſibus, optima caeteroquin invenitur.

§.762.

(z) Celſus Lib. III. cap. 13. pag. 142.
(b) Ibidem.
(d) Ibid. pag. 374.
(a) Sect. I. cap. 5. pag. 111.
(c) Epiſtola Reſponſ. 1. pag. 391.

§. 762. **H**Inc & venae ſectio nocet per ſe ſemper, prodeſt alias caſu, ut & tenuis exactaque diaeta.

Cum ſanguinis miſſio adeo efficax remedium ſit in compeſcendo nimio febris impetu, uti ad §. 610. dictum fuit, multi Medici in hac opinione fuerunt, illam etiam magnum uſum habere in cura febrium intermittentium: imo etiam quidam crediderunt, has febres ſolis repetitis ſanguinis miſſionibus tolli poſſe. Cum autem in praecedenti paragrapho demonſtratum fuit, omnes evacuationes nocere, ſi validae fuerint & repetitae, quia debilitant; idem etiam de venae ſectione verum erit. Purgantia autem in febribus intermittentibus autumnalibus non adeo pernicioſa eſſe, niſi crebro repetita, obſervavit *Sydenhamius* (e): venae ſectionem vero, *niſi eodem ictu chirurgi gladiolus, quo venam pertundit, ipſam etiam febrim confodiat*, ſemper nocuiſſe, frequenti obſervatione ſe didiciſſe teſtatur. Nam in vegetis, & athletice caeterum valentibus, poſt venae ſectionem longe diuturnius & pertinacius febres has afflixiſſe invenit; in ſenioribus ſaepe & mortem inde ſecutam fuiſſe monet. Omnium autem maxime quartana febre laborantibus obfuiſſe venae ſectionem; obſervavit. Poteſt quidem caſu prodeſſe, dum v. g. in juvenili plethorico corpore, & imprimis verna tempeſtate, metus eſt, ne tempore caloris febrilis rarefactus ſanguis plena nimis vaſa rumpat, vel dum ingens capitis dolor ab eadem cauſa urget: ſed tunc ſanguinis miſſio non prodeſt proprie ad febris intermittentis curam, ſed tantum praecavet illa mala, quae a nimia ſanguinis copia & rarefactione metuuntur. Sic etiam, ſi emetico opus ſit, quandoque venae ſectio praemittitur, ne inter vomendum ſanguine diſtenta vaſa, imprimis in capite, violentis illis nixibus rumpantur. Unde & ipſe *Sydenhamus*, qui alibi venae ſectionem damnaverat, in tertianis vernalibus, ſi aeger aetate floreret, & ſanguineo temperamento praeditus eſſet, ſanguinem mitti juſſit die libero; &, hoc facto, poſt aliquot horas emeticum exhiberi. Patet ergo, quid a ſanguinis miſſione boni in febribus intermittentibus curandis poſſit exſpectari.

Tenuis autem & exacta diaeta, quae nimiam a cibis abſtinentiam, vel tantum leviſſimos & pauci nutrimenti praeſcribit, pariter in his febribus nocet. Cum enim ſaepe diuturnae ſint hae febres, & imprimis quartanae, *id agendum, ut, quod diu ſuſtinendum eſt, corpus facile ſuſtineat* (f). Sufficit enim hic cavere, ne cibos ſale, aëre, fumo, admodum induratos, vel & alia duriora & difficilis digeſtionis edulia ſumant; ſimulque curare, ne circa illud tempus, quo paroxyſmus exſpectatur, comedant; uti enim ex *Hippocrate* ad §. 758. dictum fuit, *poſt acceſſionem cibi exhibendi, conjectura facta, ne quando a recenti alimento, ſed jam concoctis cibis, febris ingruat*. Antiquis jam Medicis tentata videtur fuiſſe haec methodus febres intermittentes tenui & exacta diaeta curandi. Sic enim *Celſus* (g) in quartana, quam tarde finiendam noverat, niſi primis diebus diſcuteretur, voluit, ut aquam tantum calidam ſume-

(e) Sect. I. cap. 5. pag. 110. (f) Celſ. Lib. III. cap. 15. pag. 145.
(g) Ibidem.

ſumerent primo die poſt febrim ; & proximo biduo, ſi fieri poſſet, ne hanc quidem: poſt ſecundum paroxyſmum modicum tantum cibum conceſſit, & vini pauculum; & deinde diebus liberis inter ſecundum & tertium paroxyſmum aquam tantum calidam dedit, & caeterum abſtinere juſſit: atque in hac methodo pergendum voluit ad decimum quartum diem uſque, dicens: *Ac ſic proximum eſt, ut quies tot dierum, & abſtinentia cum caeteris, quae praecipiuntur, febrim tollant*. Si tamen febris maneret, aliud curationis genus inſtituendum voluit, juſſitque, *cibum & validum & fortiter aſſumere, vino uti, quanto libebit*.

Vidi aliquoties, tentatam fuiſſe quartanam ſevera abſtinentia, ſed ſemper malo ſucceſſu: & ſapiens *Hippocrates* (*b*) monuerat (uti alia occaſione ad §. 602. 1. dictum fuit) tenuem & exquiſitum victum in morbis longis ſemper periculoſum eſſe: errores ſic commiſſos longe pejores eſſe, quam qui a paulo pleniore victu contingunt; imo etiam in ſanis hominibus talem diaetam diſcrimine non vacare. In ipſis tantum paroxyſmis ſubtrahendum cibum juſſit (*i*) &c. Unde certe videtur concludi poſſe, ne quidem in ipſo quartanae initio tutam eſſe tenuem & exactam nimis diaetam. Multo minus probari poterat curatio *Heraclidis Tarentini, qui in quartana ducendam alvum, deinde abſtinendum in ſeptimum diem dixit* (*k*): uti enim optime monuit *Celſus*: *Quod ut ſuſtinere aliquis poſſit, tamen etiam febre liberatus vix refectioni valebit; adeo, ſi febris ſaepius acceſſerit, concidet*. Siniſtrum autem hujus methodi eventum pluribus exemplis hiſtoria medica probat. Sic juvenem naturae bilioſae, longiori inedia, in vehementiori acceſſione tertianae intermittentis, ſyncope periiſſe obſervavit *Hollerius* (*l*); idemque & aliis accidiſſe teſtatur. Plurimis quartanariis talem abſtinentiam fuiſſe exitialem, ſuis obſervationibus confirmat *Tulpius* (*m*).

§. 763. **D**Um febris in ſtatu (750.), indicantur aquoſa, calida actu, ſubacidis aperientibus nitroſiſque permiſtis, vel & cichoraceis, ſimilibuſque blandis aperientibus. Quiete, calore moderato tunc aeger eget.

Hactenus dictum fuit de illis, quae tempore ἀνωρεξίας vel & in frigore febris incipientis conducunt: ſequitur jam, ut videamus, quaenam agenda ſint reliquis febris intermittentis ſtadiis. Hac autem paragrapho agitur de illis, quae conducunt tempore caloris febrilis.

Patuit ex illis, quae §. 750. habentur, motum humorum per vaſa tunc auctum eſſe; uti docet pulſus major & robuſtior ſimulque ſatis celer; una cum calore aucto, ob majorem attritum partium fluidarum ad ſe mutuo, ad vaſa,

(*b*) Aphor. 4. & 5. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 9. 11.
(*i*) Aphor. 11. Sect. I. ibid. pag. 15.
(*k*) Celſ. Lib. III. cap. 15. pag. 145.
(*l*) In Coac. Hippocr. pag. 179. (*m*) Obſerv. Medic. Lib. III. cap. 53. pag. 271. 272.

Digitized by Google

& vaſorum ad illas (vide §. 675.). Omnes ergo effectus, qui ab aucta circulationis velocitate pendent (vide §. 100.) illiſque ſimiles, qui calori aucto ortum debent (vide §. 689.), hic etiam metuendi ſunt. Interim tamen, cum febres intermittentes ad integritatem deſinant, non tanta hic metuenda mala ſunt a calore & circulationis aucta velocitate: nam poſt aliquot horas haec ceſſabunt; imo etiam ſaepe, finito paroxyſmo, languet circulatio & majus frigus invenitur, quam in ſano corpore naturaliter eſſe ſolet. Ob hanc rationem, licet hoc tempore febris intermittentis talis gradus caloris obſervetur, qui periculoſus foret in febribus continuis, & venae ſectionem, clyſmata aliaque debilitantia remedia poſceret, quae febris nimium impetum (vide §. 610.) refrenare valent; tamen his raro indigemus, niſi in valde plethoricis: unde etiam illis abſtinemus, quia in praecedentibus paragraphis probatum fuit, ſimilia ſaepius nocere in febrium intermittentium cura.

Sufficit ergo talia ingerere, quae aquoſa & calida, diluendo & attenuando, humorum auctam per calorem & circulationis velocitatem cohaeſionem tollere vel cavere poſſunt: adduntur his ſubacida, quae putredini, ab iiſdem cauſis metuendae, reſiſtunt; ſimulque pulcherrime moleſtam hic ſitim levant. Laudantur & cichoracea & ſimilia aromatica amara lacteſcentia frigida, de quorum efficacia in ſolvendo viſcido febrili ad §. 614. dictum fuit. Decocta hinc hordei, avenae, ſcorzonerae, radicum graminis & ſimilium demulcentium & blande aperientium, addito nitro, ſucco citri, rob ſambuci, ribeſiorum, optima hinc ſunt; qualia ad ſitim febrilem in Materia Medica ad numerum 640. plura enumerantur. Quietem vero hic conducere patet ex illis, quae ad §. 105. dicta fuerunt; dum ſimul dolor artuum & capitis §. 750., qui calorem febrilem comitari ſolent, idem ſuadent. Cum autem moleſtus aegris talibus jam calor ſit, illum ſtragulis impoſitis, vel calefacientibus remediis exhibitis, augere imprudens foret; ſed oportet ſenſim removere illa, quibus tempore frigoris febrilis onerati fuerunt; curando ſemper, ut in moderato calore maneant, neque frigidus aër aeſtuans corpus ſubito alluat, vel frigidos potus affatim hauriant, quod quandoque aegri, febrilem hunc aeſtum impatienter ferentes, facere volunt.

§. 764. UBi criſi paroxyſmus ſolvitur (751.), prodeſt, ptiſanâ vinoſâ, juſculis carnium, decoctis temperatis, ſudoris urinaeque reddere materiem; ſicque haec non vi caloris, medelae, ſtragulorum, exprimere, ſed copia aucta promovere quam blandiſſime, & diu.

Ultimum paroxyſmi febris intermittentis ſtadium illud eſt, quando criſi paroxyſmus ſolvitur, ingenti plerumque cum ſudore, & remiſſione omnium ſymptomatum, uti ad §. 751. dictum fuit: ſimul tunc adeſſe ſolet urina illa craſſa cum ſedimento lateritio. Cum autem, ſimulac ille ſudor prodit, inſigne levamen percipiunt aegri, & brevi tunc paroxyſmo febrili finis imponatur; huic evacuationi indulgendum eſſe non tantum, ſed etiam promovendam eſſe voluerunt omnes Medici. Fuerunt enim in illa opinione, febri-

brilem materiam eliminari hac via de corpore commodiſſime; quin imo & multi crediderunt, auctis his ſudoribus poſſe expelli etiam illud, quod manens in corpore ſequentes paroxyſmos renovaret. Admodum veroſimile videtur, per ſudores illos exire de corpore etiam talia, quae tempore febris & per febrim ipſam a ſanitatis legibus deviaverant, adeoque ſudorem illum ſemper utilem eſſe; neque tamen ſemper conducere, ut augeatur per artem ejus copia. Licet enim quis crederet, per hos ſudores expelli partem illius cauſae, unde paroxyſmorum renovatio pendet; tamen non ideo certus foret, reliquum ejuſdem cauſae illo tempore jam aptum eſſe, ut ſimul exiret; adeoque auctis ſudoribus illis nocere poſſet, liquidiſſimam humorum partem tollendo. Patuit enim ex ante dictis, omnium difficillime curari ſaepe febres intermittentes in illis hominibus, qui ſudoribus quam maxime diffluunt. Obſervavit quidem *Sydenhamus (n)* vernas febres intermittentes, praecipue quotidianas, ſanatas fuiſſe per diaphoretica, quae ſudorem in fine paroxyſmi promoveant, aegro interim optime ſtragulis cooperto; quinimo tamdiu in his ſudoribus pergendum juſſit, quamdiu vires aegri patiuntur. Monuit tamen eodem in loco, in febribus autumnalibus non ſuccedere; & paulo ante dixerat, febres illas vernas non tantum ſponte ſua, ſed & variis methodis tentatas feliciter tolli. Unde patet, ex hac obſervatione non poſſe concludi, utilem eſſe ſudoris per artem expreſſionem in fine paroxyſmi febrilis: imprimis ſi conferantur illa, quae aliis in locis habet idem Auctor. De febribus enim epidemicis autumnalibus agens *(o)* dicit, ſudori huic, cum illo prodeunte inquietudo atque alia ſymptomata ſtatim evaneſcant, paululum quidem indulgendum eſſe; compertiſſimum tamen eſſe, ſi juſto copioſius eliciatur idem ſudor in fine paroxyſmi, intermittentem febrim in continuam periculoſam mutari. Similia etiam alibi habet *(p)*.

Ex omnibus his videtur ergo concludi poſſe, per ſudorem conſtanti quidem lege paroxyſmum febris intermittentis finiri, adeoque huic indulgendum eſſe quidem, imo & promovendum eſſe talibus, quae reddunt ſanguini illud, quod per ſudores diſſlatur; ut dum ptiſana vinoſa, vel carnium juſculis, addito ſucco citri vel aurantiorum, ſubminiſtratur ſudori materies; ſimulque debilitatis per febrim aegri viribus optime ſuccurritur; cum per ſomnum, qui plerumque ſequi ſolet, leve & dilutum tale nutrimentum aequabiliſſime per omnia diſtribuatur. Anceps autem & ſaepe pernicioſum eſt, caloris vi, vel remediis ſudoriferis calefacientibus, aut ſtragulorum pondere, ſudores illos exprimere. Omnium autem optimum eſt, ſi & diu & blande talis ſudor exeat; imo potius aucta ſit inſenſibilis perſpiratio, quam profuſus ſudor.

§. 765. PORRO ſymptomati urgenti occurratur juxta regulas in acutis datas (617. ad 726.).

De ſymptomatibus, quae febres comitari ſolent, antea dictum fuit paragraphis hic citatis, adeoque illorum curatio inde peti poterit. Verum, uti

(n) Sect. I. cap. 5. pag. 103. (o) Idem in Epiſtola 1. Reſponſor. pag. 375.
(p) De Podagra pag. 565.

ad §.620. dictum fuit, in ſymptomatum febrilium curatione ſemper habenda ratio eſt cauſae & ſtatus morbi ipſius, quem illa ſymptomata comitantur; quod etiam in curandis ſymptomatibus febrium intermittentium ſedulo animadvertendum eſt. Patuit ſic v. g. ex ante dictis, venae ſectionem, & catharticorum & emeticorum nimis frequentem uſum nocere febribus intermittentibus, adeoque ſi quaedam ſymptomata tales evacuationes poſcere viderentur, tamen illas tam audacter adhibere non licet, quam in aliis quidem caſibus fieri ſolet. Sic (uti ad §. 751. & 757. dictum fuit) in quadam conſtitutione epidemica in paroxyſmo febris intermittentis aegri iiſdem plane ſymptomatibus tentabantur, ac ſi apoplexia vera laboraſſent. Licet autem ad hoc ſymptoma tollendum validae evacuationes requiri viderentur, tamen illis abſtinuit *Sydenhamus* (*q*), cum noviſſet originariae hujus ſymptomatis cauſae, febri nempe intermittenti, prorſus adverſari. Sic etiam, dum diuturnis febribus intermittentibus accedebat hydrops, non aggrediebatur ejus curam purgantibus, quamdiu febres hae aderant, ſed exſpectabat, donec febris penitus exularet; vel, ſi hujus ſymptomatis curatio eo uſque differenda non videbatur, amaris & aromaticis, cum ſalibus lixivioſis vino ſimul infuſis, medebatur (*r*): ſic & in mania, quae febres intermittentes diuturniores, quartanas imprimis, quandoque ſequitur, ab omnibus evacuantibus abſtinebat; quae in aliis maniae ſpeciebus tantum uſum habent; & ſolo victu analeptico, potu generoſiori, & cardiacis remediis utebatur (*ſ*).

§. 766. Sublata febri, victu analeptico, medicamentis corroborantibus aeger reficiundus, dein aucto robore purgandus per alvum aliquoties.

Dictum fuit in Commentariis §. 757. ſublatis febribus intermittentibus manere tamen diu adhuc latentem illam diſpoſitionem, quae, alia cauſa accedente, frigore v. g., cibo indigeſtili aſſumpto, animi affectibus &c. iterum actuoſa redditur & paroxyſmos renovat: adeoque curata jam febre adhuc alia ſuperſunt agenda, ut recidiva praecaveatur; atque etiam ut reſtituantur, vel emendentur illa, quae, per febrim praegreſſam mutata, receſſerant a ſanitatis legibus. In febribus autem vernalibus, cum breves eſſe ſoleant, & ſponte ſua fere ſemper deſinant, aëriſque calor augeatur quotidie, non opus eſt magna attentione, ut recidivae praecaveantur; verum in autumnalibus intermittentibus, imprimis ſi epidemice graſſatae fuerint, majori cautela opus. Longe enim pertinaciores ſunt, magis debilitant, & frigus ſenſim auctum, atque tempeſtatis inclementia, magnum recidivae metum faciunt.

Victus ergo inſtituatur talis, ut exhibeantur tantum illa, quae facilioris digeſtionis ſunt, interimque magnam copiam materiae nutritiae continent. Juſcula carnium, ova recentia, carnes juniorum animalium aſſatae, piſces teneriores fluviatiles aſſi, ſucco citri, vel aurantiorum reſperſi, panis bene fer-

(*q*) Epiſt. Reſponſ. 1. pag. 387. (*r*) Idem Sect. I. cap. 5. pag. 120.
(*ſ*) Idem ibidem pag. 123. 124.

fermentatus, vel & biſcoctus, lac, praecipua ſunt. Potus parcior, ſed meracior ſimul, proderit. Simul etiam cavendum, ne talia alimenta, quamvis eupepta, nimia copia ſimul ingurgitent aegri, poſt ſanatas has febres ſaepe famelici. Per ſudores enim poſt ſingulos paroxyſmos aliaſque evacuationes, ſive ſponte ſive per artem factas, plurimum periit de humoribus ſanis, ſimulque ſolidae partes plurimum debilitatae fuerunt, uti ad §.753. demonſtratum fuit: adeoque languent vel deficiunt binae illae cauſae, copia nempe humoris boni, & vis ſolidorum in liquida, a quibus aſſimilatio ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani pendet, uti §. 25. 1. demonſtratum fuit. Patet ergo, niſi illae cautelae in victu obſerventur, a cibis difficilioris digeſtionis, vel ab optimis etiam cibis nimia copia ſimul ingeſtis, cruditates, ſpontaneas ingeſtorum degenerationes in acidum, putridum, glutinoſum &c. exſpectandas eſſe; unde non tantum febris recidiva metuitur, verum & ab eiſdem vitiis chronicorum morborum origo pendet, uti poſtea ad §. 1050. demonſtrabitur.

Somnus ſit longior, motus corporis ſi vires ferre poſſint, optime conducit; ſi major debilitas vetat, vectio in rheda, geſtatio, frictio illius defectum ſupplere poſſunt. Sollicite vitetur frigus, cujus efficacia in excitanda febre, quae jam ſopita eſt, in Commentariis §.757. demonſtrata fuit.

Medicamenta autem praecipue laudantur talia, quae debilitatas partes ſolidas corroborant, grato aromate languentem ſaepe ventriculum excitant, & contra frigus aëris muniunt. Cum autem in febribus intermittentibus autumnalibus ſaepe corrupta bilis adſit, quae tunc ſponte quandoque, ſaepius per artem, ſurſum vel deorſum evacuatur; poſt febres illas ſanatas plerumque debita copia bilis bonae deficit, cujus tamen adeo inſignem uſum eſſe pro chylopoieſi in Phyſiologicis demonſtratur. Ob hanc cauſam ergo roborantibus & aromaticis remediis adduntur talia, quae bilis defectum ſupplere valent, amara nempe illa ab omni aevo adeo laudata pharmaca, abſinthium, centaurium minus, helenii radices, gentiana, myrrha &c.: ex quibus cum cinamomo, cortice Winterano, citri vel aurantiorum corticibus &c., vina medicata parantur, quorum unciae duae vel tres ter de die vacuo ventriculo ſumtae quam optime huic indicationi ſatisfaciunt. Theriaca illa, diateſſaron dicta a numero ingredientium, cum aequali copia Zingiberis conditi miſta, & in electuarii formam redacta, idem facit, ſi ter de die drachma una vel altera talis confectionis deglutiatur: tunc enim tota die in primis viis fragrans tale aroma haeret, quod languentes has partes grato ſtimulo excitat, calorem auget, & amarore radicum gentianae, myrrhae &c. bilis defectum pulchre ſupplet.

Poſtquam autem victu tali analeptico & corroborante medela aegri vires increverint, tunc purgatio per alvum aliquoties repetita conducit. *Sydenhamus* (cujus obſervationes in curatione morborum prae caeteris omnibus fidem merentur, cum & perſpicaciſſimus fuerit in morborum genio detegendo, & ingenuum candorem in ſuis ſcriptis ubique demonſtret, etiam proprios errores minime celans vel excuſans) adeo neceſſarium hoc credidit (*t*), ut po-

(*t*) Sect. I. cap. 5. pag. 117. 118.

potuerit certo praedicere, periculoſum aliquem morbum poſtea ſecuturum, ſi purgatio omiſſa fuiſſet poſt febres autumnales, imprimis ſi provectioris paulo aetatis eſſent aegri, qui ab his febribus emerſerant. Monuit tamen, cavendum eſſe, ne purgantia dentur, antequam febris penitus depulſa ſit. Abſtinebat enim ab his, quamdiu adhuc vel leviſſima quaedam alteratio percipiebatur illis diebus, in quos paroxyſmus incidere ſolebat; quin imo etiam maluit, ut adhuc menſis ſpatium elaberetur, antequam haec ſumerent aegri; & , finita operatione cathartici, paregoricum dabat remedium, ut tumultus, quos vel mitiſſima cathartica excitare ſolent, compeſceret, ne inde latens illa forte adhuc diſpoſitio in nervum erumperet, & paroxyſmos renovaret. Si autem prius darentur cathartica, obſervavit ſemper redire febrim, & quidem longe adhuc quam antea pertinaciorem. Ob eandem cauſam longiora inter ſingulas purgationes intervalla relinquere maluit, ſemelque tantum in ſeptimana juſſit dari per duos treſve menſes.

Non tamen in omnibus aegris toties repetitus purgantium medicamentorum uſus requiritur, neque ſemper hoc feciſſe videtur *Sydenhamus*; nam paulo poſt apozema purgans deſcribit, tribus diebus ſucceſſivis ſumendum, dum omne periculum recidivae abeſſet; addiditque, illud repetendum eſſe, *quoties opus fuerit*. Dum febres epidemicae intermittentes autumnales hic graſſarentur ante aliquot annos, aegris per duas treſve ſeptimanas ab omni febre liberis, dedi ſcrupulum vel drachmam dimidiam pilularum Ruffi, illudque tribus vicibus, interpoſitis aliquot diebus, repetii, raroque pluribus purgantibus opus fuit. Omnes enim functiones integerrimae manebant, nullae in lingua ſordes, nulla circa praecordia oppreſſio, vel ponderis gravantis quaſi ſenſus, aderant amplius; ex quibus ſignis imprimis concludimus, purgantibus remediis opus eſſe. Vidi tamen tunc ſimul ſi haec purgantia negligerentur, urinam fieri rubicundam magis, adnatam oculorum tunicam ſubflaveſcere, linguam fieri ſordidam, appetitum deleri &c. Quae omnia ſymptomata tollebantur, vel minuebantur ſaltem, cathartico quantocyus propinato, per quod ingens copiailioſae ſaburrae expellebatur.

§. 767. SI autem febris autumnalis vehemens; corpus ex aegritudine debile; morbus jam aliquo tempore duravit; neque ſigna adſint internae inflammationis; neque collecti alicubi puris, neque obſtructi admodum hujus illiuſve viſceris, Cortice Peruviano abigetur, pulveris, infuſi, extracti, decocti, ſyrupi forma, cum propriis additis requiſitis, tempore ἀπυρεξίας debito ordine, doſi, regimine, adhibito.

Sequitur jam, ut agamus de illa cura febrium intermittentium, quae per corticem Peruvianum fit.

Corticis hujus uſus circa medium elapſi ſaeculi primo in Europa innotuit, & deinde quam maximè increbruit; conſtititque tunc innumeris & quotidianis obſervationibus, omnes febres intermittentes per corticem Peruvianum tolli poſſe. Interim tamen patuit ſimul, non ſemper aequali cum ſuc-

ſucceſſu hoc fieri, ſed quandoque peſſima mala ſecuta fuiſſe, quae attribuebantur huic remedio ut cauſae; atque ideo a multis medicis condemnabatur corticis uſus tanquam noxius, cum tamen mali eventus, febrim ſic ſanatam ſequentes, jure aliis longe cauſis tribui poterant.

Vidimus enim ad §. 753., per febrim intermittentem quandoque inſignes admodum & morboſas mutationes, tam in ſolidis quam in fluidis noſtri corporis partibus, produci, illaſque aliquando terminari in difficiles chronicos morbos, hydropem, ſcorbutum, icterum, tumores ſcirrhoſos abdominis &c. Quae omnia mala, ex febribus intermittentibus diuturnis nata, vel poſt illas ſequi ſolita, nullo jure tribuebantur cortici Peruviano, qui ad rebelles illas febres ſanandas adhibitus fuerat; cum Medicorum obſervationes numeroſiſſimae confirment, omnia haec mala a febribus intermittentibus, producta fuiſſe, antequam corticis Peruviani uſus Europaeis innotuerat. Praeterea per corticem Peruvianum tollitur quidem febris intermittens, verum non ſimul emendantur omnes illae degenerationes fluidarum, & ſolidarum partium corporis, quae per febrim factae fuerant, & poſt febrim, aliis etiam methodis ſanatam, ſuperſtites inveniuntur.

Verum etiam conſtitit ex illis, quae ad §. 754. dicta fuerunt, inveterata mala, & latentiſſimos, nullisque fere remediis ſanandos, morbos, cordis palpitationem, epilepſiam, podagram &c. per intermittentes tolli, vel ſaltem ſuſpendi illorum actuoſitatem. Simul etiam patuit, per eaſdem febres ad longaevitatem corpus diſponi, atque poſtea homines, has febres paſſos, ſi nempe nec malignis ſymptomatibus ſtipatae, nec vehementes nimis vel diuturnae fuerint, optima ſanitate frui. Ubi ergo cortice Peruviano fugantur tales febres, a quibus tot & tanta beneficia exſpectari poterant, male conſulitur aegris quidem, verum haec damna medentis incuriae, non vero optimo huic remedio, tribui debent.

Suſpectus autem maxime fuit multis corticis Peruviani uſus, quod ſaepe abſque ulla ſenſibili evacuatione febres intermittentes tolleret: ideoque crediderunt, poſt febres ſic ſanatas manere ſuperſtitem in corpore ſemper morboſum fomitem, cujus pars ſingulis paroxiſmis debuiſſet expelli de corpore, donec totus ſublatus foret. Quamvis enim negari nequeat, quandoque in corpore adeſſe materiam morboſam, quae per febrim ſubacta & mota ſic diſponitur optime, ut expelli poſſit variis viis, tamen patuit ex illis, quae in Commentariis §. 757. dicta fuerunt, febrium intermittentium paroxyſmos non excitari ſemper a ſordibus, in corpore haerentibus, vel a fomite quodam tempore ἀπυρεξίας accumulato, ſed pendere potius a latente quodam charactere in ſpiritibus nervoſis, nervis, vel horum communi origine, qui a morboſis collectis humoribus quidem irritari poteſt, ut longiores vel validiores faciat paroxyſmos, & jam ſopitus a ſimilibus cauſis excitari, ſic tamen ut illis non indigeat ſemper, ut in actum deducatur, ſed propria ſua vi paroxyſmos renovare poſſit. Simul ibidem notatum fuit, admodum probabile videri, corticem Peruvianum in hunc characterem ſolum agere, dum febres intermittentes abſque ullis evacuationibus, vel alia mutatione ſenſibili corporis, tollit.

Corticem autem Peruvianum ex ſua indole innoxium eſſe remedium, extra omne dubium eſt; tuto enim ad alios etiam morbos roborante ſua vi cu-

ran-

randos, debiliſſimis etiam hominibus datur. Sic viris hypochondriacis, foeminiſque hyſtericis mane & veſperi ſcrupulum corticis Peruviani dedit *Sydenhamus* (u) per aliquot ſeptimanas; & quidem talibus, *in quibus, diu multumque aegrotantibus, dejecta jam quaſi corporis oeconomia foret*; integramque taedioſi hujus mali curam ſolo hoc remedio ſe perfeciſſe teſtatur, additque, ſe ipſum libenter hunc corticem uſurpaſſe, tum uxori liberiſque dediſſe; quoties res poſtularet. Cum quondam, ſimplicium medicamentorum hiſtoriae colligendae intentus, plurium vires vel in proprio corpore tentarem, ſumſi mane jejunus bihorii ſpatio integram corticis Peruviani, in pollinem contriti, unciam, neque aliquid inde detrimenti percipere potui. Infamiae notam ſalutari huic remedio inuſſiſſe novi quoſdam, qui palam illud damnabant tanquam nocentiſſimum; clam vero eodem, aliis additis ſucato, utebantur, dum curam febrium arcanis remediis ſe perficere turpiſſime gloriabantur, miſeroſque aegros, largiſſimo pretio extorto, emungebant, Medicorum nomine indigni.

Verum uti optima quaevis, ſic & cortex Peruvianus imprudenti uſu nocere poterit; adeoque requiritur, ut prius ſevero examine inquiratur, an aliquid lateat in corpore, quod febrim requirit, ut cito & tuto tolli poſſit; uti etiam an a febre, ſi relinquatur, exſpectari poſſit inſignis quaedam utilitas, ſive in tollendis inveteratis malis, ſive in mutando corpore ſic, ut ad firmam valetudinem vel & longaevitatem diſponatur (vide §. 754.). In tali enim caſu cortice abſtinendum foret. Contra vero, ſi metuendum videatur, ne per febrim diutius relictam tales mutationes in corpore fierent, a quibus chronici morbi (vide §. 753.) aliave mala exſpectanda forent, corticis uſus quantocyus etiam conveniet. Sic v. g. ſi juvenis robuſtus quartana pura, nullis malis ſymptomatibus ſtipata, corripiatur; ſuique juris ſit aeger, & debito vitae regimine uti poſſit, praeſtabit ſemper, ut haec febris relinquatur; cum conſtans obſervatio docuerit Medicos, corpus per talem febrim in melius mutari. Contra vero, ſi debilis, ſenex, vel profuſiſſimis ſudoribus diffluens a leviſſima cauſa homo, ſimili febre laboret, cortice Peruviano opus erit. Praecipuae autem rationes, quae hujus remedii uſum poſtulant, variaeque cautelae in ejus uſu obſervandae, hac paragrapho enumerantur; quae omnia jam ſingulatim expendenda erunt.

Si febris autumnalis vehemens. Vernae enim febres faciles eſſe, & ſponte ſua brevi abire ſolent, uti ad §. 747. dictum fuit; unde rarus in his corticis uſus, niſi intempeſtivis evacuationibus tentatae tales febres in majorem diuturnitatem excurrant, vel in profuſos valde ſudores aegri reſolvantur; tunc enim ſaepius vidi, etiam vernas febres ad omnes alias methodos rebelles fuiſſe, ſoloque cortice Peruviano tolli potuiſſe. Si vero febris intermittens autumnalis non adeo vehemens fuerit, ut inde ſubita debilitas, vel alia mala §. 753. enumerata metuenda videantur, praeſtat cortice abſtinere, illamque ſponte ſua, vel methodo §. 758. ad §. 767. deſcripta, ſenſim evaneſcere. Cortex enim Peruvianus, uti optime monuit *Sydenhamus* (x), inducias ſaepius impetrat, quam febrim debellat, quae per duas treſve ſeptimanas

(u) Diſſertat. Epiſtolar. pag. 519.
(x) Sect. I. cap. 5. pag. 112.

manas deliteſcens recrudeſcere ſolet. Dum vero alia methodo ſanata fuit febris, minus recidivae periculum eſt.

Corpus ex aegritudine debile. Si enim aeger vel ob propriam temperiem, aetatem provectam, vel morbi intenſitatem, adeo debilitatus fuerit, ut metus ſit, ne pluribus & validioribus paroxyſmis deficeret; cortex Peruvianus exhiberi debet, licet etiam alia ſigna adfuerint, quae ejus uſum prohibere videntur. Sic enim inducias impetramus, ſummo aegrorum emolumento, qui interim idoneo victu refici poſſunt, ut rediturae poſtea febris impetum & moleſtiam abſque periculo ſuſtinere poſſint.

Non enim in tali caſu repetito corticis uſu impediendum ſemper eſt, ne febris redeat; raro enim hoc diſcrimine vacat; ſed libero a febre tempore illis remediis utimur, quae §. 758. laudata fuerunt, ut per illa ſolvantur viſcerum obſtructiones, aliaque mala emendentur, cui ſcopo ipſa febris a natura toties deſtinatur, uti in febrium hiſtoria generali dictum fuit. Magna enim tunc ſpes eſt, ut poſt duas treſve ſeptimanas, refocillatis jam aegri viribus, reditura febris brevi ſpatio reliquum perficiat, ſicque integerrima redeat ſanitas.

Morbus jam aliquo tempore duravit. Maximi momenti haec regula eſt; qua neglecta, mors quandoque, ſaepius autem dira & anomala penitus ſymptomata ſecuta fuerunt, ipſa certe febre longe pejora. Illi enim, quibus adeo odioſum febris nomen eſt, ut illico tollendam ubique & ſemper velint, etiam in vernis tertianis, uno alterove tantum paroxyſmo defunctis, corticem dederunt ſtatim, ut in ipſis quaſi incunabulis febrim ſupprimerent: ignari febrim ſaepe praeſidio eſſe, ut *Celſus* (y) optime monuit, & in Commentariis §. 558. pluribus demonſtratum fuit. Juveni in tertiana verna poſt ſecundum jam paroxyſmum datus cortex fuerat a Medico, ne febris altas (ut dicebat) radices figeret; & cum rediret poſt aliquot dies febris, cortice denuo ſuppreſſa fuit ilico: vidi autem miſero huic poſtea alternis diebus circa illam horam, qua paroxyſmus ingruere ſolebat, accidiſſe oſcitationem, pandiculationem, miros borborygmos, abdominis tumorem, aphoniam, abſque ulla mutatione pulſus, ſed cum intolerabili anxietate, duraveruntque omnia haec moleſta mala per binos menſes, licet variis methodis tentaretur curatio. Tot & tantis malis redemit miſer aegrotus vernae tertianae paucos paroxyſmos. Icterum, hydropem, aſthma, nervoſi ſyſtematis totius miram ἀταξίαν, quandoque imprudentem talem corticis Peruviani uſum ſecuta fuiſſe, obſervationibus Medicis conſtat (z). Unum adhuc mirabilem caſum addam, qui confirmat modo dicta. Juvenis quotidiana intermittente laborans ſumſerat ſingulis intervallis inter tres primos paroxyſmos drachmas quinque corticis Peruviani: Levis horror tempore quarti paroxyſmi adfuit, ſed ſequenti die, poſt aliquot minutorum horripilationem, circa pedum talos vehementiſſimum dolorem patiebatur, ac ſi diſtorquerentur, & diſcinderentur omnia. Durabant haec tormenta per quinque circiter horae minuta, ſubitoque ceſſante dolore in hoc loco, eodem modo & ſimili temporis ſpatio afficiebantur genua, poſt haec femorum articuli. Poſtea aderat durities, tumor & dolor abdominis; quibus ceſſantibus, thoracem impetebat atrox malum cum immi-

Tom. IV. T

(y) Lib. II. cap. 8. pag. 70. (z) Medical. Eſſays Tom. IV. cap. 24. pag. 410.

minentis ſtrangulationis metu; poſtea apoplectico ſimilis decubuit; tandemque penitus delirabat. Poſt quinque vel ſex minuta ceſſante delirio, ſatis bene ſe habebat; atque in hoc ſtatu permanebat tanto circiter tempore, quantum omnia memorata ſymptomata occupaverant; tuncque denuo omnia eadem mala ſimili ordine & duratione redibant (*a*). Similes alii caſus in eodem loco recenſentur; ex quibus conſtat, ſumma ratione *Sydenhamum* (*b*) monuiſſe ſequentia: *Curandum eſt ante omnia, ne praemature nimis hic cortex ingeratur, ante ſcilicet quam morbus ſuo ſe Marte aliquantiſper protriverit (niſi collabeſcentes & jam fractae aegri vires eundem temporius ſumendum eſſe dictaverint) neque enim illud ſolum eſt metuendum, ne a praepropero ejus uſu inefficax iſte reddatur, & ſpem aegri fallat; ſed etiam ne de aegri vita agatur, ſi ſanguini, omni fermentationis niſu ſe deſpumanti, eam derepente injiciamus remoram.*

Quamvis haec regula practica univerſalem uſum habere videatur, ubi tamen ſinguli febris paroxyſmi periculoſo quodam ſymptomate ſtipantur, quod non niſi cum febre tolli poteſt, tunc cogimur aliquando corticem adhibere citius. Curabam ante aliquot annos, dum febres intermittentes autumnales epidemice graſſabantur, mobilem in genere nervoſo foeminam, quae ante quinque ſeptimanas ſanum infantem pepererat, tertiana laborantem. Secundo paroxyſmo incipiente, convellebatur & aphona manebat per aliquot horas. Cum autem de gravitatis ſenſu circa praecordia conquereretur, & purgantia vel emetica ante paroxyſmum data plurimis aliis aegris ſimili morbo decumbentibus profuiſſe noviſſem, dedi lene purgans, octo horis ſumendum ante paroxyſmum ſequentem; ſtatueramque cardiaco & opiato remedio compeſcere excitatos tumultus poſt finitam cathartici operationem, antequam paroxyſmus ingrueret. Verum bihorio poſt aſſumtum purgans jam convellebatur, & diutius aphona manſit, quam praecedenti paroxyſmo. Dedi tunc finito paroxyſmo corticis Peruviani decoctum, tam pulchro ſucceſſu, ut & ſequens paroxyſmus, qui ultimus fuit, vix ullius momenti eſſet, abſque ullo malo ſymptomate; & miro modo ſe roboratam ſentiret aegra, & longe minus ab animi affectibus, etiam validioribus, mobilem. Sed & ipſe *Sydenhamus* (*c*) in ſimili caſu, dum apoplecticis ſimiles aegri in paroxyſmis decumberent, ilico corticem Peruvianum exhibendum juſſit, ſimulac paroxyſmus ſponte ſua deſineret; quin imo & citius adhuc ingerendum voluit, modo fieri poſſet.

Neque ſigna adſint internae inflammationis. Patuit ex illis, quae in Commentariis §. 753. de effectibus febrium intermittentium dicta fuerunt, per has febres, ſi diuturnae fuerint & validae, cruorem optima ſua parte ſpoliari, & reſidua acrem & craſſum ſimul fieri, adeoque inflammationibus & obſtructionibus producendis aptiſſimum. Celeberrimorum autem Medicorum teſtimoniis ibidem confirmatum fuit, inflammationem & ejus ſequelas quandoque, licet rarius forte, a febribus intermittentibus fieri, & quidem plerumque lethali eventu. Levior hepatitidis ſpecies aliquando intermittentes autumnales epidemicas comitatur, in quibus ſemper peſſime ceſſit cor-

(*a*) Ibidem. (*b*) Sect. I. cap. 5. pag. 112.
(*c*) Epiſt. Reſponſ. 1. pag. 387.

corticis uſus ; dum, ſublata ſic febre, manebat illud, quod per febrim ipſam maturandum & reſolvendum erat. Ubi ergo dolor fixus continuus, ſenſus ardoris interni, aliaque inflammationis internae ſigna adſunt, cortice abſtinendum erit.

Neque collecti alicubi puris. In tabidis ſaepe obſervatur febris quotidiana, quandoque omnino intermittens, aliquando remittens tantum, quae a pure quotidie facto, & deinde per ſputa educendo, naſci videtur. Per talem febrim fit hujus puris concoctio; quae ſi cortice Peruviano dato tollatur, peſſime ſemper ſe habent tales aegri, & ſummam patiuntur anxietatem; adeoque ſi vel minima ſuſpicio collecti alicubi puris adſit, a corticis uſu abſtinendum omnino eſt.

Neque obſtructi admodum hujus illiuſve viſceris. Poſt fervidiſſimas aeſtates praegreſſas obſervatum fuit, ſequenti autumno febres intermittentes epidemice graſſatas fuiſſe, non tantum in his regionibus, ſed & per totam fere Europam, imprimis decimo nono hujus ſaeculi anno, quando omnium numeroſiſſimae in hac urbe tales febres obſervatae fuerunt. Videbatur autem tunc, per ſummos aeſtus praegreſſos liquidiſſima ſanguinis parte diſſipatâ, reſiduum ſpiſſum & tenacius difficilius per hepatis anguſtias tranſire potuiſſe, cum ibi omnis ſanguis, a viſceribus abdominalibus rediens & venoſus, per venae portarum convergentes ramos tranſire debeat, abſque renovata cordis impellentis actione. Unde obſtructio hic nata bilis debitam confectionem non tantum, ſed & reliquorum viſcerum chylopoieticorum functiones, turbabat. Vidi tunc & in me ipſo, & in aliis plurimis his febribus laborantibus, colorem oculorum ſubflaveſcentem & urinam ſubicteritiam. Aderat anxietas & ponderis gravantis ſenſus circa praecordia, nauſea, faſtidium, & in quibuſdam obtuſus in hypochondrio dextro dolor. Cum autem ingenti aegrorum numero obruti Medici, & imprimis in populoſiſſimis urbibus, corticem Peruvianum exhibebant in his febribus, plerumque peſſime ceſſit, imprimis, ſi non contenti inducias impetraſſe, ut refocillarentur aegri, redeuntem febrim ilico dato iterum cortice comprimerent, vel continuato corticis uſu ejus reditum caverent. Multis enim abdomen intumeſcebat, facies cerea erat, & peſſime languebant tota hyeme ſequente; plures perierunt, dum ſenſim putrefacta, quae viſceribus infarcta haerebat, ſaburra, & verno tepore mota, dyſenteria vel diarrhoea putridiſſima ſequebatur: quibuſdam etiam ingenti copia ſanguinis, tabefacto ut videbatur hepate, ſurſum vel deorſum expulſa, cita & inexſpectata mors veniebat. Ubi autem leni emetico expulſa biliosa ſaburra, quae in his febribus incipientibus primas vias gravare ſolebat, dabantur decocta graminis, cichorei, taraxaci, quinque radicum aperientium & ſimilium, addito melle, rob ſambuci, ſale polychreſto & ſimilibus, febris ipſa, haec ingeſta remedia movens per omnia vaſa, ſolvebat feliciſſime viſcerum obſtructiones, & optime curabantur aegri, paucique admodum ex ingenti aegrorum numero perierunt. Salutarem hujus methodi eventum poſtea aliis annis, dum ſimiles febres graſſabantur, expertus fui; neque unquam dedi corticem Peruvianum, niſi quandoque magna aegrorum debilitas aliquas inducias poſceret; tuncque tamen perrexi in uſu ſimilium ſolventium & aperientium remediorum, donec febris rediens nunc citius, nunc ſerius, curationem abſolveret. Religio tamen fuit,

poſt tales inducias impetratas, renatam febrim repetito corticis uſu tollere, cum ſemper hoc periculoſum ſit, ſi vel minima ſuſpicio obſtructorum viſcerum adfuerit. Unde etiam *Sydenhamus* (*d*), qui ſatis audacter cortice Peruviano uſus fuiſſe videtur, monet ſequentia: *Animadvertendum autem, quod ſi aeger, non obſtante abundanti cautela ſuperius tradita, nihilominus recidivam patiatur (quae in quartana ipſa rarius accidit, quam in tertianis vel quotidianis), tamen prudentis medici erit, non nimium pertinaciter inſiſtere methodo corticis per dicta intervalla exhibendi, ſed pro ſuo judicio aliis modis curationem aggredi.*

Patet ergo ex hactenus dictis, corticem Peruvianum ex ſua indole eſſe innocuum remedium, quod ſatis tuto corpori humano applicari poteſt; unicum tantum incommodum ejus uſum longum & repetitum ſequens notavit *Sydenhamus* (*e*), quod nempe in rheumatiſmum ſcorbuticum inciderent aegri, qui tamen antiſcorbuticis remediis facile curabilis erat. Praeter illud autem nihil mali aegris accidiſſe unquam ab ejus uſu teſtatur.

Simul etiam affirmare licet, corticem Peruvianum tollere febrim ſolam, & ſublata febre manere illas mutationes fluidarum & ſolidarum partium corporis, quae vel ante febrim praeexſtiterant, nondum ſublatae per febrim; vel febris tempore aut per febrim ipſam productae fuerant. Ubi ergo febris inſervire poterat, quod toties fit, ut felicius & citius tollerentur vel emendarentur illa, quae in ſolidis aut fluidis degeneraverant a ſanitatis legibus, corticis Peruviani uſus nocet: uti etiam ſi a febre intermittente merito ſperari poſſit inveterati cujuſdam mali cura, epilepſiae v. g., vel corporis ad longaevitatem & firmiorem ſanitatem diſpoſitio.

Sic etiam facile conciliari poterunt diverſae Medicorum de cortice Peruviano opiniones, dum quidam illius uſum damnant ubique, alii contra laudant; & omnes ad experientiam provocant. Certe nullum abſolute & ſemper utile remedium eſt, ſed tempeſtivo uſu tale fit tantum.

Cortex autem Peruvianus roborante virtute inſignis quidem eſt, & hoc reſpectu pulcherrime in quibuſdam morbis prodeſt, uti dictum fuit; illa tamen ejus efficacia, qua febres intermittentes fugat, inde pendere non videtur, cum ab alio nullo roborante remedio idem effectus tam certo ſequatur. Unde merito ſpecificum remedium dicitur, cujus efficacia, ſolo hoc effectu cognita, latens illud (vide 757.), unde febris intermittentis paroxyſmus excitatur, & ſtato tempore renovatur, tollitur, vel pro tempore iners redditur, licet caeteroquin ab ejus uſu nulla inſignis mutatio in corpore appareat.

Neque repugnat modo dictis, quod nonnullos cortex Peruvianus quandoque purget, ac ſi catharticum remedium ſumpſiſſent (*f*); nam illud rarum eſt, & plurimi abſque ulla omnino evacuatione ſenſibili febre liberantur per corticem.

Teſtatur quidem celebris Medicus *Hippolytus Franciſcus Albertinus* (*g*), poſt febres intermittentes, cortice Peruviano fugatas, ſecutas fuiſſe inſignes eva-

(*d*) Epiſt. Reſponſ. 1. pag. 385. (*e*) Ibidem pag. 376. & Sect. VI. cap. 5. pag. 351. (*f*) Sydenham. ibidem pag. 377. 378.

(*g*) Inſtit. Bonon. pag. 163. & 405.

evacuationes per alvum, ſudores, ſputa, urinam &c. Praeſertim autem poſt corticem aſſumtum aegros effudiſſe quandoque halitum quemdam odore gravem, & foetidum adeo quandoque, ut adſtantes moleſtiſſime afficeret, talemque halitum perduraſſe, donec alia quaedam excretio per alvum, urinam &c. prodiret. Fuit autem *Albertinus* in illa opinione, tunc bonum eſſe exſpectandum ſucceſſum, neque fere recidivam metuendam eſſe, ſi poſt corticem Peruvianum exhibitum criticae tales, ut vocat, evacuationes ſequantur. Ubi vero contrarium occurrit, recidivam metuendam eſſe; tuncque ſuaſit, repetendum eſſe corticis uſum, donec talibus evacuationibus obortis perfecta rediret ſanitas.

Interim tamen, uti ad §. 757. monitum fuit, negari non poteſt, cortice Peruviano exhibito febrim ceſſare, antequam illae evacuationes fiant; adeoque corticis illa vis, qua febrim fugat, non pendet ab evacuatione cujuſdam materiae morboſae.

Cum modo dicta legeram, incepi ſedulo attendere, quid in aegris fieret, poſtquam illis corticem Peruvianum dederam. Gravem illum halitum, de corpore aegrorum exſpirantem, obſervare hactenus mihi non contigit; verum aliquoties vidi in tertianis autumnalibus pertinacioribus dato cortice, poſtquam febris per tres, quatuor, quinque dies ſiluerat, alvum aliquoties fluxiſſe, quandoque & vomuiſſe aegros cum levamine. Quibuſdam tamen, non obſtantibus illis evacuationibus, recidiva contigit, aliis non. Notavi praeterea & quibuſdam febrim per corticem ſanatam fuiſſe, licet nullae ſenſibiles evacuationes obſervatae fuerint, abſque recidiva tamen. Illi autem, quibus alvi fluxus vel vomitus contigit, de ſenſu gravitatis circa praecordia conqueſti fuerunt, ſimulac febris cortice dato ceſſaverat.

Cum autem, teſte ipſo *Albertino*, variae evacuationes per urinam, alvum, ſputa, ſudores &c. ſequantur in tali caſu, & quandoque tardiſſime, admodum veroſimile videtur, corpus, depulſa febre, vires ſuas recolligens, & roborante corticis Peruviani virtute inſtauratum, expellere variis viis illa, quae tempore febris a ſanitatis legibus degeneraverant; vel, ſanata febre, ex ingeſtis alimentis (voraces enim plures poſt corticis uſum fiunt) non bene digeſtis accumulata fuerunt in primis viis; illaſque evacuationes non pendere, proprie loquendo, ab efficacia corticis Peruviani, cum ſaepe diutiſſime poſtea obſervantur tantum. Interim tamen ſatis probabile videtur, quandoque per tales evacuationes tolli cauſas occaſionales, quae ſopitum illum characterem, a quo paroxyſmi renovatio proprie dependet (vide §. 757.), excitare potuiſſent ſic, ut poſtea ablatis illis cauſis, unde excitatus fuerat, propria vi paroxyſmos renovare pergeret. Ex illis autem, quae hactenus dicta fuerunt, patere puto, non carere periculo illam methodum, qua, non apparentibus talibus evacuationibus, repetitur corticis uſus hac ſpe, ut ſic tandem prodeant; cum illae evacuationes, corticem exhibitum diu poſtea ſaepe ſequentes, huic remedio adſcribi poſſe non videantur; & ſaepe tales cauſae in corpore lateant, quibus ipſa febris optimum remedium eſt non tantum, ſed & quandoque unicum.

Sequitur jam ut videamus, quaenam in uſu corticis Peruviani notanda ſint, poſtquam conſtitit, febrim per hoc remedium tollendam eſſe, vel ſaltem pro aliquo tempore ſopiendam, ut, induciis ſic impetratis, fractae aegrorum vires reſtaurari poſſint.

Pa-

Patet ex illis Auctoribus, qui de cortice Peruviano ſcripſerunt illo tempore, quando ejus uſus in Europa primo increbruit, quod tunc datus fuerit (*in ſubſtantia, ut dici ſolet*) forma pulveris vino infuſi & diluti. Poſtea, cum imprudenti hujus remedii adminiſtratione mali quandoque effectus ſequebantur, aliquid maligni in cortice latere putantes quidam Medici varias ejus praeparationes commendaverunt; & imprimis ſolliciti fuerunt multi, ne ipſa corticis ſubſtantia ingereretur, neſcio quid mali inde praevidentes; ſed limpidiſſima tantum infuſa, etiam filtro depurata ſaepius, tantum exhibenda voluerunt. Ex illis autem, quae dicta fuerunt, ſatis conſtitit, nullum a cortice periculum imminere. Poterit ergo dari forma pulveris, vel addito ſyrupo quodam officinali, aut melle, parari inde electuarium. Infuſa ex cortice parantur optime vino, & ſpiritu vini inde facta tinctura pariter in officinis proſtare ſolet. Coctionem autem fert abſque virium jactura cortex Peruvianus, & quidem longiorem requirit, ut ſaturatiſſimum inde fiat decoctum, turbidum tunc, flaveſcens, ſpumeſcens, & cum adſtrictione amaricans. Si jam tale decoctum leni igne inſpiſſatur ad mellis ſpiſſitudinem, habebitur extractum corticis Peruviani, quod tali ſub forma, inſtar electuarii, exhiberi poterit; vel ſyrupo cuidam officinali miſceri, vel addito pulvere glycyrrhizae v. g. in maſſam ſolidiorem redigi, unde catapotia formari queunt: in Materia Medica ad hunc numerum variae tales formulae habentur. Ubi autem amarum corticis ſaporem faſtidiunt nimis aegri, vel a junioribus impetrari nequit, ut corticem aut varia ejus praeparata aſſumant; tuto & aequali cum ſucceſſu clyſmate injectum corticis decoctum, vel ejus pulvis aqua dilutus, idem omnino efficit; niſi quod majori corticis copia, tripla nempe plerumque opus ſit, quam ſi per os aſſumatur. Uno autem alterove clyſmate ex melle cum ſale gemmae, vel ſimili, prius tunc eluenda alvus eſt, ne faeces in craſſis inteſtinis haerentes obſtent; atque poſtea diutius clyſmata ex cortice Peruviano parata vacuis inteſtinis retineri poſſint. Simul etiam notandum, haec clyſmata, cum ſcopus ſit illa retinere in corpore, uncias quinque vel ſex non debere excedere in adultis, vel unciam unam aut alteram in junioribus, ne mole ſua inteſtina ad excretionem irritent. Vidi in junioribus ſaepius hanc methodum ſucceſſiſſe: & *Helvetius Pariſienſis Medicus* (*b*), qui ſe hujus methodi primum inventorem jactat, magnum ſic curatorum aegrorum numerum recenſet: corticis autem pulverem, aliquot aquae unciis dilutum, adhibuit prae caeteris, nulla alia re addita.

Cum propriis additis requiſitis. Certe cortex ſolus ad hanc curam ſufficit, adeoque hoc reſpectu nihil omnino ipſi addendum videtur. Miſcuerunt quidam cortici varia alia, & quidem oppoſitae indolis, remedia, acida nempe foſſilia, ſales alcalinos volatiles & fixos, ſales neutros, ut ammoniacum &c.; purgantia, opiata (*i*), aromata alii, ut nempe noxii quid, quod in cortice haerere immaginabantur, emendarent. Interim tamen ex omnibus his additis patuit, corticis Peruviani illam vim, qua febres curat, non facile

(*b*) Method. omnes febres ita curandi, ut nihil ore aſſumatur pag. 4. &c.

(*i*) Inſtitut. Bononienſ. pag. 412.

le mutari poſſe, cum ſimilis fere effectus ſequatur, ſive ſolus, ſive cum variis additis exhibeatur; niſi quod purgantia ſimul exhibita, deturbando corticem citiſſime per alvum, ejus efficaciam enervare videantur: unde *Sydenhamus* talibus aegris, quibus ex peculiari idioſyncraſia a cortice Peruviano alvus movebatur, uti a cathartico fortiori ſolet, ſimul laudanum dedit, ut hanc evacuationem, & morbo & corticis operationi contrariam, tolleret (*k*); vomitum autem moleſtum, ſi aderat, prius ſucco citri cum ſale abſinthii miſto, dein laudano liquido dato, ſedabat: caeterum nihil aliud cortici addebat, niſi quod vehiculi inſtar ſervire poterat, aut amarum ſaporem emendare, ſi juniores aut delicatuli forent aegri. Quandoque adduntur quaedam remedia cortici, ut ejus color & ſapor mutentur, & inſciis aegris ingeri poſſit, ne vano metu perculſi cortici ſumto adſcribant poſtea omnes illos morbos, qui reliquo vitae decurſu illis contingent, uti quandoque non ſine detrimento famae Medicorum factum fuiſſe novi. Ita v. g. ſales alcalini fixi additi cortici, dum in aqua decoquitur, efficiunt, ut decoctum limpidum coccineo colore ſaturato praeditum ſit, dum ſine his additis turbidum & flaveſcens appareat. Ob ſimilem rationem cortices citri, arantiorum, cinamomum aliave remedia adduntur, ut ſapor mutetur.

Tempore ἀπυρεξίας. Dum primo in Europam deferebatur cortex, binae ejus drachmae, in pollinem tenuiſſimum tritae, tribus circiter horis ante paroxyſmum infundebantur in phiala vini albi generoſiſſimi, & ingruente febrili horrore, primoque paroxiſmi indicio vel leviſſimo, univerſa haec doſis aſſumebatur, & dein aeger lecto committebatur; uti patet ex *Schedula Romana* dicta, quae corticis uſum & praeparandi modum continebat, & apud *Bartholinum* (*l*) alioſque multos Auctores, qui de cortice ſcripſerunt, videri poteſt. Conſtitit tamen, quibuſdam, licet rarius, peſſime ceſſiſſe corticis, hoc tempore dati, uſum; & *Sydenhamus* (*m*) obſervavit, quoſdam ſic periiſſe, unde magna huic remedio infamia acceſſit. Credidit autem non ſine ratione, funeſtum talem effectum inde factum fuiſſe, quod incipiens ſic paroxyſmus ſufflaminaretur, adeoque impediretur, quo minus frigoris febrilis periculoſum illud ſtadium (vide §. 749.) ſuperare poſſent aegri, ſed in illo ſuffocarentur. Tutiſſimum ergo erit finito paroxyſmo incipere corticis uſum, & diviſis doſibus illum ſic exhibere, ut debita ejus quantitas aſſumi poſſit, antequam ſequens exſpectetur paroxyſmus.

Ubi vero febres intermittentes geminatis & productis paroxyſmis indolem continuarum febrium aemulantur, uti in autumno ſaepe contingit (vide §. 748.), ſic ut tantum remiſſio, non vero intermiſſio perfecta, obſervetur; in tali caſu *Sydenhamus* (*n*) tempore remiſſionis, quam proxime a paroxyſmo deſinente, quantum conjectura poterat aſſequi, incepit dare hoc remedium, & deinde quarta quaque hora ſic pergebat, ne quidem ipſum paroxyſmum morans: quia non dabatur aliud tempus, ut debita corticis copia ingeri poſſet. Monetque, feliciter ſucceſſiſſe ſemper hanc methodum, niſi aſſiduo lecti calore, vel cardiacorum calefacientium uſu, febres intermittentes in vere con-

(*k*) Sydenh. Epiſt. Reſponſ. 1. pag. 382. (*l*) Thom. Barthol. hiſtor. anatom. & medic. cent. 5. pag. 108. (*m*) Epiſt. Reſponſ. 1. pag. 379.
(*n*) Ibidem pag. 383.

Digitized by Google

continuas, quae nempe abſque remiſsione uno impetu decurſum ſuum abſolvunt, mutatae fuiſſent: in tali enim caſu corticem Peruvianum nihil quidquam profeciſſe plus ſemel ſe obſervaſſe teſtatur. Imo alio in loco (*o*) diſerte monet, in epidemicis continuis febribus, & in morbis inflammatoriis, pleuritide, peripneumonia, angina &c. non tantum non profuiſſe, ſed & plane obſuiſſe corticis uſum.

Debito ordine. Talem imprimis laudavit *Sydenhamus* (*p*) ut debita quantitas diviſis doſibus ſic exhiberetur ut, aequali temporis intervallo ſingulis doſibus exhibitis, omnis ejus copia aſſumta ſit, antequam ſequens paroxyſmus exſpectatur. Sic v. g. ad quartanam curandam binis diebus intercalaribus dabat omni quadrihorio doſim corticis Peruviani, adeoque unciam ejus in duodecim partes aequales dividebat. Ubi vero febrium intermittentium paroxyſmi minus diſtant a ſe mutuo, ſaepe non adeo tutum videtur, breviori tempore tantam copiam ingerere, ut omnis haec quantitas ante futurum paroxyſmum aſſumi poſſet. Sic quidem non penitus tollitur proxime ſecuturus febris inſultus, minui tamen plerumque ſolet, & deinde, pergendo tempore ἀπυρεξίας in corticis uſu, cura perficitur. Imo etiam conſuluit alibi *Sydenhamus* (*q*) in quartanae per corticem Peruvianum curatione, *ut ſanguinem dicto medicamine ſenſim, longioreque a paroxyſmis intervallo leviter inficiamus, quam ut uno omnino ictu paroxyſmum confodere tentemus; hoc enim pacto & plus temporis remedio conceditur, quo ſuum opus plenius abſolvat; & evitatur quidquid id eſt periculi, quod aegro poterit oriri ex ſubito iſto & intempeſtivo nimis ſufflamine, quo paroxyſmum jam invaleſcentem, atque omni ſe ope exſerentem, conamur opprimere.* Unde tunc voluit, ut mane & ſero, diebus a paroxyſmo liberis, ſumerent aegri magnitudinem nucis moſcatae de electuario, ex uncia una corticis Peruviani, & binis unciis ſyrupi roſarum rubrarum, confecto.

Doſi. Unciam unam corticis ad quartanam debellandam in adultis requiri obſervavit *Sydenhamus* (*r*); reliquas vero febres ſex drachmis (tribus nempe quartis unciae partibus) poſſe ſic expugnari, ut inducias ſaltem concedant. Cum autem ex ante dictis ſatis conſtet, corticem ex ſua indole nihil periculi habere, non opus eſt doſin adeo ſcrupuloſe limitari. Ut autem recidiva, poſt quartanam curatam uncia una corticis Peruviani, caveatur, jubet ut octava die poſt ultimam doſin aſſumtam iterum uncia corticis aſſumatur eodem ordine, ut dictum fuit; imo & tertia vel quarta vice hoc repetendum voluit poſt idem temporis intervallum; maxime ſi praegreſſis validis evacuationibus debilitatus fuerit aeger, vel aurae frigidiori ſe expoſuerit incautius. Alibi (*ſ*) ad tertiam vicem uſque, interjectis ſemper quatuordecim diebus, corticis uſum repetendum voluit.

Notandum tamen quam maxime, ſi poſt unciam corticis aſſumtam ceſſet febris quidem, verum aegri langueant, de ponderis gravantis ſenſu circa praecordia conquerantur, urina colorem icteritium habeat, aut adnata oculorum flaveſcere incipiat; minime tutum eſt, febris recidivam praecavere ſimili cor-

(*o*) Ibid. pag. 401. (*p*) Ibid. pag. 381. (*q*) Sect. I. cap. 5. pag. 113.
(*r*) Epiſt. Reſponſ. I. pag. 382. (*ſ*) Sect. I. cap. 5. pag. 114.

corticis quantitate ſumta: verum ilico ſolventiſſimis remediis exhibitis oportet exſpectare febris reditum, per quam optime poterunt tolli illa mala, quorum ſigna poſt corticem exhibitum apparuerunt. Peſſime enim ſemper ceſſiſſe vidi, ſi in tali caſu in corticis uſu pergeretur: ratio autem ex ante dictis facile patet.

Uncia una corticis in ſubſtantia ſufficere ſolet; ſi vero decocti forma ſumatur, dupla quantitas requiritur: ubi autem per clyſma injicitur, tripla plerumque copia adhiberi debebit; & quandoque adhuc major, imprimis ſi haec clyſmata non ſatis diu ab aegris retineri potuerint. Obſervavit etiam *Sydenhamus* (*t*), quo magis febris, ſive ſponte ſua, ſive regimine calidiori, ad continuitatem accedat, eo majori corticis quantitate opus fuiſſe, adeo ut aliquando ſeſquiuncia, vel & duabus unciis, ſe ad febres tales fugandas indiguiſſe teſtetur.

Regimine. Illud non adeo exactum requiri obſervavit *Sydenhamus* (*u*); eupeptos tamen & euchymos cibos merito commendavit, quia per febrim praegreſſam debiliores aegri difficilioris digeſtionis edulia non ferunt abſque noxa, & recidivae periculo, cum ſopitus ille character (vide §. 757.) tam facile excitetur denuo. Cum autem ſaepe admodum famelici ſint aegri, poſt febrim cortice fugatam, cavendum eſt, ne ſimul & ſemel nimiam ciborum copiam ingurgitent, ſed parca copia ſimul, & repetitis vicibus ſumant. Fructibus tamen horaeis & liquoribus frigidis ſemper interdixit *Sydenhamus* (*x*). Vini uſum modicum non tantum conceſſit, verum etiam quam maxime laudavit. Imprimis autem cavendum eſt, ne frigidiori aurae ſe temere exponant aegri; a nulla enim re majus recidivae periculum eſt, uti ad §. 757. dictum fuit.

Notavit praeterea *Sydenhamus* (*y*), difficilius per corticem ſanari febres intermittentes, ſi inter ejus uſum aegri jugiter lecto incarcerentur.

Cum autem §. 766. monitum fuit, ſublata febre intermittente & reſtauratis aegri viribus, conducere purgantia aliquoties etiam repetita, notandum eſt, poſtquam febris corticis Peruviani uſu fugata eſt, nulla purgantia exhibenda eſſe, cum vel leviſſimum enema ex lacte ſaccharato in recidivae diſcrimen certiſſime aegrum conjiciat (*z*). Quod imprimis ideo animadvertendum eſt, quoniam plurimi, videntes febres has abſque ullis evacuationibus ſenſibilibus ſaepe tolli, conabantur poſtea purgantibus deturbare morboſam, quam in corpore adhuc latere credebant, ſaburram.

§. 768. **Quin & Epithemata ſaepe juvant; & Inunctiones ſpinae dorſi; & adſtringentia epota.**

Praeter illa, quae hactenus recenſita fuerunt, laudantur & alia quaedam adverſus febres intermittentes remedia, quorum aliquando felices ſucceſſus obſervati fuerunt.

(*t*) Epiſt. 1. Reſponſ. pag. 354. (*u*) Ibid. pag. 356.
(*x*) Ibidem. (*y*) Diſſert. Epiſt. pag. 467.
(*z*) Idem. Epiſt. 1. Reſp. pag. 356.

Epithemata. Quae variis quidem corporis locis applicantur quandoque, plerumque tamen cardiae, carpis, ſub poplitibus, vel axillis, imponi ſolent aliquot horis ante paroxyſmi futuri tempus. Si autem in memoriam revocentur illa, quae in Commentariis §. 757. dicta fuerint, non adeo abſonum videbitur, a talibus applicatis aliquid exſpectari poſſe, cum latens ille character, unde paroxyſmi renovatio pendet, in ſubtiliſſimo fluido, nervis, vel horum communi origine haerere videatur; adeoque ſaepe mutari, vel deleri poſſit per talia, quae ſubtili fragrantia in nervos & ſpiritus nervoſos agere poſſunt. Hiſtoria Medica plura habet exempla febrium intermittentium per epithemata curatarum. Sic de ſe ipſo narrat *Boyleus* (*a*), quod a quotidiana violenta, fruſtra per uſitatam Medicinae methodum tentata, mirum in modum ſanatus fuerit, dum carpis applicaretur puls, ex ſalis nigri & lupuli Anglici recentiſſimi duobus manipulis, cum quarta parte librae uvarum Corinthiacarum, ſimul contuſis parata. Plura alia ſimilia, ut fuliginem cum terebinthina, milleſolium ſacculo incluſum ſtomacho applicatum &c. (*b*) laudat. Erigerum, ſive ſenecionem vulgarem dictum, in pultem contuſum, frigide applicatum cardiae, die intercalari, febres intermittentes curaſſe legitur (*c*). Tuto ſatis ſimilia remedia tentari poſſunt; & imprimis in junioribus, qui ſaepe pharmaca omnia reſpuunt, uſum habent; forte quod in hac aetate facillime mobile genus nervoſum a talibus externe applicatis magis afficiatur. Fatendum tamen eſt, non ſemper per haec febres intermittentes tolli: nam & *Boyleus* (*d*) ipſe fatetur, pultem illam ex lupulo, ſale, & uvis Corinthiacis, aliquando ſucceſſu caruiſſe.

Alia ſimilia laudantur, quae partes, quibus applicantur, ſtimulant, irritant, inflammant, imo & erodunt ſaepe; & in toto corpore majori calore excitato frigus incipientis paroxyſmi praeoccupant. Sic in vicino pago ruſticus fuit, qui plures a febribus intermittentibus curavit, dum ranunculum pratenſem in pultem contritum intra manuum digitos alligabat, unde dolor moleſtus, calor, & eroſio ſequabantur tenerae in his locis cutis, & ſimul ſaepe ſubita febris curatio.

Talium autem epithematum formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

Inunctiones ſpinae dorſi. Haec fuit Veterum Medicorum methodus, ut frigus febrile praeverterent balneo, frictione valida, & calefacientium linimentorum inunctione; uti patet ex illis, quae ad §. 756. 758. 761. dicta fuerunt. Cum autem ex dorſi ſpina nervoſi trunci numeroſi exeant, & uti ſaepius dictum fuit, liquidi nervoſi quaedam inertia (vide §. 755.) paroxyſmi febrilis initium comitari videatur; ideo tota dorſi ſpina pannis laneis calidis valide perfricatur una vel altera hora ante futurum paroxyſmum, & deinde penetrabili aromatico linimento inungitur ante focum: cujus linimenti formula pariter in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Pulchrum ſaepe ſucceſſum talis inunctio ſpinae dorſi in his febribus curandis habet,

(*a*) De utilitate philoſophiae experimentalis Exercitat. V. cap. 10. §. 7. pag. 275.
(*b*) Ibid. §. 9. pag. 276. & in additionibus ad priorem ſectionem partis ſecundae pag. 435. (*c*) Medical Eſſays Tom. II. pag. 47. (*d*) De utilit. philoſ. Experiment. Exercit. V. cap. 10. pag. 275.

habet, & aliquoties plerumque repeti debet ante ſequentes paroxyſmos: raro enim ſtatim ſanat, licet plerumque levamen afferat. Unde *Celſus (e)* ſimilem methodum laudans addit ſequentia: *Neque deſiſtendum eſt, etiamſi horror redit, ſaepe enim pertinacia juvantis malum corporis vincit.*

Adſtringentia epota. Plebejis hominibus uſitatum quandoque fuit ex alumine & nuce myriſtica paratum pharmacum, cuius formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur, & aliquando ſucceſſum habuit. Alii plantaginem, tormentillam & ſimilia adſtringentia laudaverunt. Jam apud *Hippocratem (f)* videtur commendari ſimilium uſus. In tertiana febre enim, ſi quarta vice prehendat, purgans remedium dari jubet; ubi vero aeger non videbatur indigere purgante remedio, *pentaphylli* radices acetabuli quantitate ex aqua tritas dabat. Satis conveniunt adſtringentia, ubi vel ex propria temperie, vel per morbum ipſum, nimis diſſolutos humores habent aegri, & profuſis ſudoribus diffluunt: ubi vero, liquidiſſimis partibus difflatis, ſanguinis craſſities jam adeſt nimia, vel dum viſceribus obſtructis potius reſolventibus & attenuantibus opus eſt, facile patet, damnoſum eſſe adſtringentium remediorum uſum.

§. 769. UT ſingularis fiat curatio ſingularum, notetur 1. intermittentes veras quo minori ſpatio quieſcunt, eo finiri citius, & contra. 2. eo itidem plus accedere ad acutarum genium, & in has mutari. 3. cauſam eo mobiliorem forte, & copioſiorem habere. 4. hinc vernales, ſuperveniente calore, ſponte ſolvi. 5. autumnales, accedente frigore, increſcere. 6. inde liquere, quibus febribus medicina faciunda, & qualis.

Hactenus dictum fuit de generali cura febrium intermittentium: ſequuntur jam quaedam adhuc corollaria, quae ex praecedentibus deducuntur, & ad prognoſin & curationem in variis intermittentium ſpeciebus pertinent.

1. Fuit *Sydenhamus* in illa opinione, uti ad §. 757. dictum eſt, illud imprimis diſcrimen eſſe inter febres continuas & intermittentes, quod continuae febres conceptam ſemel efferveſcentiam uno decurſu & continuo abſolvant, intermittentes vero febres partitis vicibus illud facerent. Credebat autem, ſimile fere temporis ſpatium impendi & in continuis & in intermittentibus febribus, ut per febrim ſanguinis maſſa repurgaretur. Adeoque ex hac doctrina pateret ratio, quare febres intermittentes, inter quarum paroxyſmos minus temporis intervallum eſt, citius finirentur. Quouſque hoc verum ſit, antea dictum fuit. Inde autem ſequeretur, quotidianam febrim citius finiendam eſſe tertiana, hanc quartana & ſic porro. Videtur autem haec regula non adeo univerſaliter vera eſſe. Quartanam ex ſua indole tertiana febre longiorem eſſe, communis omnium Medicorum conſenſus docet; unde etiam

 Hippo-

(e) Lib. III. cap. 12. pag. 142.

(f) De Morbis Lib. II. cap. 13. Charter. Tom. VII. pag. 565.

Google

Hippocrates (vide Commentaria §.558.) quartanam febrim, & longiſſimam, & ſecuriſſimam dixit.

Contingit quidem aliquando, tertianam febrim ad plures menſes excurrere, ſed rarius, & plerumque tunc perverſa curandi methodus adhibita fuit per validas & repetitas evacuationes, uti antea monitum fuit; & quartanae febres ſimili methodo tractatae per annos quandoque manent. An autem in quintanis, ſextanis &c. febribus obtineat, eo pertinaciores eſſe, quo majus inter paroxyſmos intervallum ſit, non facile dixerim, cum raro admodum in his regionibus occurrant tales febres. Saltem ex illis, quae ad §. 746. recenſitae fuerunt, Medicorum obſervationibus videtur conſtare, illud non ſemper contingere, cum quintana febris v. g. poſt paucos paroxyſmos deſierit aliquando, quandoque & decimum octavum menſem ſuperaverit.

Quotidiana autem febris videtur frequentiſſimam hujus regulae exceptionem facere, cum ſaepe longe pertinacior ſit febre tertiana; uti frequenter obſervavi ipſe, & apud alios Auctores notatum inveni. Sic *Hofmannus* (g) teſtatur, longiorem eſſe febrim quotidianam, & ad plures ſaepe menſes trahi. *Galenus* (h) quotidianae fomitem pituitam ſtatuebat, frigidum nempe lentum & glutinoſum humorem, qui longe difficilius ſubigi poterat & expelli, quam bilis, cui tertianarum originem tribuebat. Ex quibus videtur deduci poſſe, quod & majorem quotidianae febris diuturnitatem agnoverit, ſed & alibi (i) diſerte dixit, longam eſſe quotidianam febrim, & periculo non vacare. Forte & huc ſpectat ſequens *Hippocratis* Aphoriſmus (k): *Quibus acceſſiones fiunt, quacunque hora febris dimiſerit, ſi poſtera die eadem hora prehenderit, difficilis ſunt judicationis.* In Commentariis ſuis in hunc locum *Galenus* (l) hujus aphoriſmi talem eſſe ſenſum voluit: ſi v. g. quis coeperit febricitare hora tertia, & alia quavis hora febris dimiſerit, ſequenti die eadem hora tertia redierit febris, uti & eadem hora die proxime ſequenti; & ſic porro; tunc diuturniori tempore tales aegros laboraturos eſſe. Verum talis febris tunc vera quotidiana intermittens eſt, atque liceret inde concludere, quod *Hippocrates* illas febres longas eſſe, & ſolutu difficiles teſtatus fuerit. Videtur autem, ſi hoc ſenſu intelligatur ille aphoriſmus, optime notatum fuiſſe, *ſi poſtero die eadem hora febris prehenderit*, ut nempe quotidiana febris diſtinguatur a tertiana duplicata, cum qua *Celſus* (m) illam confudiſſe videtur. In tertiana enim duplicata raro vel nunquam eadem hora ſequenti die paroxyſmus incipit, ſed paroxyſmi alternis diebus ſibi mutuo tam quoad acceſſionis tempus, quam quoad ſymptomata comitantia, reſpondent. Monet quidem *Galenus* in loco modo citato, quoſdam alium ſenſum huic aphoriſmo dediſſe, dum volebat ſic intelligendum eſſe: ſi quis v.g. febre correptus ſit, & hora duodecima deſierit febris, ſi tunc ſequenti die hora duodecima nova acceſſio contingat, tunc judicatu difficilem talem morbum fore. Verum monet illos, qui ſic ſentiebant, nec ratione nec experimentis opinio-nem

(g) Medicin. Rational. & ſyſtemat. Tom. IV. part. 1. pag. 88.
(h) De Febribus Lib. I. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 130.
(i) Meth.med.ad Glaucon. Lib.I. cap.9. Charter. Tom.X. pag.352.
(k) Sect.IV.aphor.30. Charter. Tom.IX. pag.151.
(l) Ibidem. (m) Lib.III. cap.3.pag.116.

nem ſuam ſtabilire poſſe, cum alia opinio experientia probetur.

2. Si enim quotidianae febris paroxyſmus diutius excurrat, vix ullum eſt verae intermiſſionis tempus, ſed remiſſio tantum; imo quandoque in veras continuas abeunt; uti optime *Celſus (n)* de quotidianis febribus agens monuit, dicens: ***Rurſus aliae ſic deſinunt, ut ex toto ſequatur integritas: aliae ſic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quaedam reliquiae remaneant, donec alterâ acceſſio accedat: ac ſaepe aliae vix quidquam aut nihil remittunt, ſed ita, ut coepere, continuant.*** In tertianis etiam, imprimis autumnalibus, ſaepe contingit, ut productis & geminatis paroxyſmis continuas febres aemulentur, in quartanis rariſſime, quia tantum inter ſingulos paroxyſmos intervallum eſt. Unde & *Celſus (o)* dixit: ***Quartana neminem jugulat: ſed, ſi ex ea facta eſt quotidiana, in malis aeger eſt: quod tamen, niſi culpa vel aegri vel curantis, nunquam fit.*** Triplicari quandoque quartanas conſtat; adeoque poſſent productis paroxyſmis in continuas etiam mutari, quamvis rarius hoc contingere videatur: interim tamen obſervatur quandoque, febres autumnales, dum primo aggrediuntur, continuas, fracto poſtea morbi impetu in quartanas verti, uti antea ex *Sydenhamo* monitum fuit. Quintanas autem & reliquas intermittentium ſpecies, quarum paroxyſmi adhuc longius diſtant, in continuas mutatas fuiſſe, quantum novi, nullis obſervationibus conſtat.

3. Videantur de hac illa, quae in Commentariis §. 757. habentur.

4. 5. Videantur illa, quae ad §.747. de hac re dicta fuerunt. Simul etiam in Commentariis §. 757. notatum fuit, frigus inter illas cauſas, quae ſopitum illum febrilem characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare valent & in actum deducere, praecipuum locum habere. Minime ergo mirum videbitur, ſi frigus accedens autumnalem febrim augeat, cum ſilentem excitare valeat. Praeterea in cura febrium intermittentium notatum fuit, prodeſſe ſaepe, ſi paulo magis caleſcant aegri tempore ἀπυρεξίας, & imprimis circa tempus ingruentis paroxyſmi: blandus autem verni aëris tepor illud praeſtat, quod per artem tentamus.

6. Vernae febres intermittentes, uti in praecedentibus dictum fuit, adeo benignae ſunt indolis, ut nullam medelam requirant, ſed ſponte ſua cedere ſoleant plerumque. In illis tantum hominibus, quibus debilior ſanguinis craſis facillime ſic ſolvitur, ut profuſo & multum debilitante ſudore diffluant, pertinaces quandoque inveniuntur, roborantibus, & imprimis cortice Peruviano, tunc curabiles. Autumnales longe difficiliores ſunt, & magnam ſaepe medici attentionem & multa artis molimina requirunt, ut curari poſſint. Pro vario autem genio conſtitutionis epidemicae, per obſervata fidelia cognitae, aetate temperie &c. aegrorum diverſis, colluvie in primis viis haerente, viſcerum obſtructionibus febrim comitantibus &c. diverſa medela requiritur; de quibus omnibus actum fuit.

Licet autem adeo varia requiri videantur, tamen ad duas claſſes diſtinctas haec redigi poſſunt, uti optime notavit *Sydenhamus (p)*: *Vel enim methodum qua ſe natura liberare ſolet ab hoc morbo, caute ſolliciteque obſervando indicium ſume-*

(n) Ibidem. (o) Ibidem cap.15.pag.146.
(p) Sect.I. cap. 5. pag.108.

Digitized by Google

ſumere oportet, quo fermentationem obortam acceleremus, atque ita ad ſanitatem aegros perducamus; vel in ipſam cauſam ſpecificam penetrando, danda erit opera, ut remediis efficacibus ac ſpecificis obviam eatur. Sic v. g. in tertianis autumnalibus ſaepe obſervatur, tempore paroxyſmi aegros ſurſum vel deorſum copiam bilioſae ſaburrae evacuare, & quidem magno cum levamine; unde & in tali caſu per artem hoc imitantur medici. Ita videmus, in fine paroxyſmi, ſudore orto, levari omnia ſymptomata; unde & optimo cum ſucceſſu ille ſudor promovetur datis talibus, quae copia aucta hunc ſudorem movent quam blandiſſime & diu (vide §. 764.). Sic obſervatum fuit, quartanam autumnalem, hyemali frigore auctam, verno tepore ſequenti ſenſim ſolvi & evaneſcere: unde & medici pulchro ſucceſſu diaeta roborante ex eupeptis cibis, & potu meraciori, vires firmant, ut ſuſtinere poſſint illud, quod ferendum eſt diu, viniſque medicatis, ex aromatibus & amaris factis, corpus contra frigus muniunt, & languentes viſcerum chylopoieticorum actiones excitant. Ubi autem menſe Februario vernus tepor adſpirare incipit, imprimis tunc cavent, ne indigeſtili quodam cibo aſſumto, vel alio quocunque diaetae vitio, turbetur corpus; quod & optime *Celſus* (*q*) monuit, dicens: *Cum vero vetus quartana raro, niſi vere ſolvatur, utique eo tempore attendendum eſt, ne quid fiat, quod valetudinem impediat*. Quia autem circa illud tempus inſignis mutatio in animalium corporibus fieri obſervatur, & morborum epidemicorum conſtitutio immutatur, uti in praecedentibus ſaepius monitum fuit; prudenti uſu remediorum calefacientium effectus verni teporis augere tentant medici, optimo plerumque cum ſucceſſu; cum contra, ſi antea talia remedia adhiberentur, ſaepe periculo non vacaret haec methodus. Conſuluit hinc *Sydenhamus* (*r*), ut circa illud tempus aegri inſignem aliquam aëris mutationem ſubeant, ſive in calidiorem aliquam regionem commigrando, ſive mutando ſaltem locum, in quo primum hoc morbo correpti ſunt. Non citius autem hoc faciendum voluit, quam circa Februarii initium. Ubi vero talis loci mutatio commode fieri nequit, ipſo hoc tempore calida remedia dabat, *ut uno quaſi ictu langueſcentem illam depurationem potenter promoveat, & ſi fieri poterit, perficiat*. Sic & *Celſus* (*ſ*) monuit prodeſſe, ſi in vetere quartana ſubinde mutetur victus genus, & ante acceſſionem ſorberent aegri acetum, ſinapi, vinum Graecum ſalſum, piper, caſtoreum, laſer, myrrham. *Per haec enim ſimiliaque corpus agitandum eſt, ut moveatur ex eo ſtatu, quo detinetur* (*t*). Citius autem ſi propinarentur calida haec remedia, quartanam duplicarent, vel in continuam mutarent quandoque; uti *Sydenhamus* prudenter monuit, & jam notaverat *Galenus* (*u*). Ex quibus omnibus patet, methodum generalem febres intermittentes curandi, ab antiquis medicis jam adhibitam, & recentiorum teſtimoniis confirmatam, tantum fere eſſe imitationem illorum, quibus natura ſe ab his morbis liberare ſolet.

Altera autem methodus, quae in ipſam cauſam ſpecificam febrium penetrat, uti *Sydenhamus* dixerat, a priori diverſa, vel talis eſt, ut turbando corpus mutet, vel tollat illam latentem diſpoſitionem, unde paroxyſmi renovantur, uti dum

(*q*) Lib. III. cap. 16. pag. 147. (*r*) Sect. I. cap. 5. pag. 115. 116.
(*ſ*) Lib. III. cap. 16. pag. 147. (*t*) Ibidem.
(*u*) Method. med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. X. pag. 356. 357.

dum purgantibus vel emeticis utimur non adeo ad evacuandum corpus, quam ad mutandum potius (vide §. 760.); vel dum liquido tenui aromatico epoto, calore foci vel lecti, frictionibus, inunctionibus ſpinae dorſi, epithematibus &c. conamur primum febrilis paroxyſmi tempus, & primam ejus cauſam ſuperare (vide §. 756.). Illa tamen curatio febrium intermittentium, quae per corticem Peruvianum fit, imprimis ſpecifica dici meretur, cum abſque ullis turbis vel evacuationibus perficiatur. Quando autem haec cura conveniat, & qua lege tuto adminiſtrari poſſit, §. 767. dictum fuit.

Febrium generalis hiſtoria & curatio jam tradita fuit, deinde ſymptomata maxime communia, quae febres comitari ſolent, expenſa fuere tam in ſua indole, quam curatione. Ultimo denique actum fuit de febrium claſſibus generalibus, continuis nempe, remittentibus, intermittentibus, & notata fuerunt illa, quae ſingulis his claſſibus tam in diagnoſi & prognoſi, quam in curatione propria inveniebantur, & diverſa erant ab illis, quae in generali febrium hiſtoria & curatione tradita erant. Sequitur nunc ut agatur de morbis acutis, quos febris comitatur quidem, ſed qui tamen non a febre, ſed a functione laeſa organi per ſingularem inflammationem, nomen habent.

MORBI ACUTI FEBRILES.

§. 770. Nunc morbi Acuti conſiderandi, qui febre ſtipati acuta, tamen ſingularem inflammationem inducunt huic illive organo, unde ab ejus functione laeſa toti morbo imponitur nomen. Tales ſunt Phrenitis, Coma, Carus, Angina, Peripneumonia, Haemoptoë, Pleuritis, Inflammatio Mammarum, Diaphragmatis, Ventriculi, Hepatis, Lienis, Meſenterii, Inteſtinorum, (Dyſenteria, Ileus, Volvulus, Teneſmus, Haemorrhoides, Colica bilioſa), Renum, Veſicae, Ureterum, Uteri, Juncturarum, Exteriorum in Morbillis, Varioliſque.

Quinam dicantur morbi acuti, in Commentariis §. 564. dictum fuit; tales nempe, qui cito vel tollunt hominem, vel cito ipſi finiuntur, & in quibus ſine intermiſſionibus acceſſiones & dolores graves urgent. Simul ibidem monitum fuit, febrim acutam vocari, quando & velociter & cum periculo decurrit.

Quamvis autem omnes morbi ſtatim enumerandi febre acuta ſtipentur, adeoque ex illis, quae hactenus de febribus tradita ſunt, multum lucis horum morborum curationi affundatur; uti etiam ex illis, quae *in Capitulo de Inflammatione* habentur; tamen operae pretium erit de praecipuis ſeorſim dicere, cum ratione variarum partium affectarum plura ſingularia in Diagnoſi, Prognoſi, & Curatione habeant, quae notari merentur.

Cum

Cum autem his morbis ſingularis inflammatio hujus illiuſve organi adſit, non ſimpliciter vocantur febres acutae, ſed a functione laeſa nomen habent; uti optime notavit *Galenus* (x). Poſtquam enim de ephemeris febribus egerat, dicit: ***Aliarum vero febrium quaedam ex inflammatione, quaedam ex humoribus accenduntur. Et quae ex inflammatione, velut inflammatarum partium quaedam ſymptomata ſunt, morbuſque ab affecto organo denominationem fere accipit, ut phrenitis, peripneumonia, & alii ſimiles.***

Tota ergo diverſitas horum morborum pendet a parte affecta, quam occupat inflammatio; & poſſunt illi morbi in alios, ſimiliter inflammatorios, mutari, dum manente febre acuta, & inflammatione, mutatur tantum locus corporis, verſus quem materia inflammatoria deponitur. Sic inflammationes pleurae, pulmonis, diaphragmatis in phrenitidem mutantur toties, uti poſtea dicetur.

Ita angina inflammatoria levatur, dum externa colli & pectoris tegumenta phlegmone vel eryſipelate occupantur; materia inflammatoria, quae prius fauces internas angebat, nunc exteriores partes obſidente.

In his ergo morbis majus vel minus diſcrimen pro maxima parte pendet a loco, verſus quem per febrim deponitur materia inflammatoria; de qua re videantur illa, quae in Commentariis §. 593. de exitu febris in alium morbum dicta fuerunt.

Tria ergo in morbis acutis inflammatoriis conſideranda ſunt. Febris acuta continua, Inflammatio, & Organum, cujus functiones, per inflammationem illud occupantem, laeſae ſunt; ſeduloque attendendum, quo uſque generalis febrium & inflammationis curatio ante tradita his morbis conveniat, & quid praeterea in ſingulis requiratur.

Recenſentur autem morbi illi acuti inflammatorii, a capite incipiendo, deinde verſus alias partes deſcendendo; unde phrenitis primum locum obtinet, ultimum uteri inflammatio: quibus deinde inflammationes juncturarum & exteriorum partium corporis in morbillis & variolis junguntur. Interim tamen in ſequentibus idem ille ordo non ſemper ſervatur. De comate enim antea inter ſymptomata febrilia dictum fuit: de Caro autem, cum levis apoplexia ſit, melius poſt traditam apoplexiae hiſtoriam dicetur. Cum autem haemoptoën praegreſſam toties phthiſis ſequatur, de illa in capitulo de Phthiſi agetur. Mammarum autem inflammatio cum raro contingat niſi puerperis vel lactantibus, de illa inter puerperii morbos dicetur. Lienis inflammatio ex hepatitidis hiſtoria facile intelligi poterit, uti ad §. 958. monetur. Sic etiam meſenterii inflammatio eadem requirit, quae in inteſtinorum inflammatione habentur: unde etiam hauriri poſſunt illa, quae ad dyſenteriam, ileum, volvulum, teneſmum, haemorrhoides, ſpectant, quatenus nempe omnes hi morbi inflammationi ortum debent. Colica autem bilioſa ex hepatitidis hiſtoria imprimis cognoſci poterit. Illa vero, quae ad ureterum & veſicae inflammationem pertinent, partim ex nephritidis hiſtoria, partim ex illis, quae de calculo poſtea dicentur, hauriri poterunt. De uteri inflammatione pariter peculiari capitulo non agitur in his Aphoriſmis, verum inter morbos puerperii de hac quaedam dici poterunt, cum puerperis frequen-

(x) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 3. Charter. Tom. X. pag. 349.

quentiſſimus ſit hic morbus. Juncturarum inflammatio ex illis, quae de rheumatiſmo & podagra dicentur, pariter intelligi poterit. Cum autem junioribus frequens ſit variolarum morbus, de illis poſt morbos infantum dicetur. De morbillis non habetur ſingulare capitulum, forte quia ex illis, quae de exanthematibus febrilibus dicta fuerunt, haberi poſſunt illa, quae ad horum curationem pertinent.

PHRENITIS.

§. 771. SI ferox & perpetuum delirium a Cerebro primario affecto cum febre acuta continua oritur, vocatur Phrenitis Vera.

Si a malo aliunde in Cerebrum delato in febre, inflammatione, &c. Phrenitis Symptomatica, παραφροσύνη, deſipientia, dicitur.

Mens Graecis φρὴν dicebatur, & φρένας pro ſapientia Graeci paſſim uſurpant: unde φρενῖτις dicitur quaſi τῶν φρενῶν νόσος, uti ἀρθρῖτις τῶν ἄρθρων, ac πλευρῖτις τῶν πλευρῶν (y). Videtur enim uſu apud Medicos Veteres obtinuiſſe, ut partis affectae nomini adderent terminationem *itis*, quando inflammatorium imprimis ejuſdem partis morbum deſignare volebant, uti patet in hepatitide, nephritide &c. Illius ergo partis corporeae, unde humana ſapientia pendet, morbum phrenitidem dixerunt; quam & ideo *Plinius* (z), recenſens ſigna lethalia in hoc morbo ab *Hippocrate* memorata, vocavit *ſapientiae aegritudinem*. Cum autem & maniaci & melancholici inſaniant, optime phrenitidem ab his morbis diſtinxit *Celſus* (a), dicens: *Incipiam ab inſania, primamque hujus ipſius partem aggrediar, quae & acuta, & in febre eſt. Graeci φρενῖτιν appellant.* Ut autem diſtingueret phrenitidem a delirio, de quo §.700. inter ſymptomata febrilia actum fuit, notavit, interdum quidem in acceſſione aegros deſipere, & loqui aliena, ſed levato acceſſionis impetu mentem redire. *Phrenitis vero tum demum eſt, cum continua dementia eſſe incipit; aut cum aeger, quamvis adhuc ſapiat, tamen quaſdam vanas imagines accipit: perfecta eſt, ubi mens illis imaginibus addicta eſt.*

Notatum autem fuit in Commentariis §. 700., ubi illa interna cerebri diſpoſitio, delirii cauſa, tam valida eſt, ut aequipolleat, vel & ſuperet illas mutationes ſenſorii communis, quae ab objectis externis in ſenſuum organa agentibus fiunt, ſequi judicium & animi affectus ſaepe validiſſimos, atque tunc adeſſe ferox delirium, dum ſibi aliiſve nocere tentant aegri.

 Per-

(y) Salmaſ. Epiſt.36. pag.79.
(z) Hiſt. Nat. Lib.VII. cap.51. pag.166.
(a) Lib.III. cap.17. pag.148.

Perpetuum ergo delirium cum febre acuta continua adeſt in phrenitide vera: illudque delirium plerumque ferox eſſe ſolet, ob validam mutationem ſenſorii communis. Non ſemper tamen illa ferocia adeſt, uti in Commentariis §. 700. probatum pariter fuit; dum nempe ideae a tali morboſa mutatione ſenſorii communis natae non habent ſibi junctum illud placens vel diſplicens, unde animi affectus excitantur, ſed adiaphorae ſunt. Dari enim tales phrenitides, & peſſimas quidem, in quibus aegri obſcure delirant, abſque ulla ferocia, ex *Hippocrate* & *Galeno* ibidem demonſtratum fuit.

Alterum, quod in phrenitide vera notandum, eſt, cerebrum in hoc morbo primario affectum eſſe; id eſt, morbi cauſam non alio corporis loco natam, & inde in cerebrum delatam fuiſſe, ſed in ipſo cerebro, vel membranis illud involventibus, a primo initio morbi adfuiſſe, licet per febris impetum augeri poſſit praeſens jam in cerebro vitium. Veram enim & exquiſitam phrenitidem tunc tantum dixerunt Veteres Medici, quum cerebrum ipſum primario affectum eſt. Sic *Galenus* (*b*) dixit: ***Phrenitis ſiquidem exquiſita, & non permiſta alteri morbo, fit bile flava locum, in quo princeps animae pars reſidet, prehendente.*** Et alibi (*c*): ***Flava bilis, ſi in cerebrum ipſiuſque membranas ſe firmaverit, phrenitides efficit. Priuſquam autem ſe firmaverit, per ipſarum venas diffluens, non phrenitides, ſed in febrium vigoribus deliria invehit.*** Quamvis autem hodie novimus, ab aliis etiam cauſis phrenitidem produci, & non ſemper a flava bile; demonſtrant tamen loca allegata, *Galenum* in illa opinione fuiſſe, quod in phrenitide vera cerebrum ejuſve membranae primario affecta ſint, uti etiam alibi (*d*) diſerte monuit, dicens: ***neque enim per conſenſum in eo morbo cerebrum afficitur; ſed propria & primaria affectione*** (κατ' ἰδιοπάθειαν τε ϗ πρωτοπάθειαν) ***laborat.*** Idem & habet *Caelius Aurelianus* (*e*), qui Graecorum Medicorum, prout in varias ſectas abierant, ſententias diligenter collegit, ſequentia ex Aſclepiade notans: ***Phrenitis eſt corpuſculorum ſtatio, ſive obtruſio in cerebri membranis frequenter ſine conſenſu, cum alienatione & febribus.***

Ubi vero illud, quod jam in cerebro ejuſve membranis haerens phrenitidem facit, prius in alio loco corporis natum vel collectum fuit, & morbum fecit turbando functiones illarum partium, quibus inhaeret; deinde per μετάςασιν, liberata parte prius affecta, ad cerebrum ejuſve membranas delatum facit ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua, vocabitur talis morbus quidem phrenitis; verum quia cerebrum non primario affectum fuit, ſed ſecundario tantum, non dicenda erit phrenitis vera, ſed ſymptomatica. In utroque tamen caſu eadem pars affecta eſt, ſimilis materia morbi, inflammatoria nempe: tota diverſitas inter phrenitidem veram & ſymptomaticam tantum in eo conſiſtit, quod in ſymptomatica illud, quod cerebrum turbat, prius in alia parte haeſerit, poſtea ad cerebrum delatum. Cum enim hic de morbis inflammatoriis, acuta febre ſtipatis, ſermo tantum ſit, non agitur de talibus cauſis, quae in aliis locis corporis haerentes cerebrum turbare valent, & mira deliria, & ferociſſima quidem, producere, li-

cet

(*b*) Comment. 1. in Lib. I. Prorrheticor. Hippocrat. Charter. Tom. VIII. pag. 694.
(*c*) Comment. 2. in Lib. I. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 69.
(*d*) De locis affect. Lib. V. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 489.
(*e*) Acutor. Morbor. Lib. I. in Praefat. pag. 2.

cet maneant in priſtina ſede hae cauſae, neque ad cerebrum ipſum vel ejus membranas per metaſtaſin deferantur; de qua re videantur illa, quae in Commentariis §. 701. dicta fuerunt. Probatum enim ibi fuit, ſordes circa praecordia collectas omnes cerebri functiones turbare poſſe; ſic tamen ut excuſſis his ſordibus redeat ilico functionum cerebri integritas: unde merito concludebatur, nullam topicam cauſam in cerebro adfuiſſe illo tempore, dum ejus functiones turbatae erant, ſed omnium illorum malorum cauſam & fomitem in aliis & longe diſſitis locis haeſiſſe.

Neceſſaria autem eſt haec diſtinctio inter phrenitidem veram & ſymptomaticam, quia in curatione utriuſque hujus mali magna ſaepe diverſitas requiritur, uti poſtea ad §. 782. dicetur. Solet autem quandoque & παραφροσύνη, vel & deſipientia, vocari phrenitis talis ſymptomatica; verum minus proprie, cum hoc nomine & delirium, quod non perpetuum eſt, ſed in vigore tantum febrium adeſt, dixerint veteres; uti ex pluribus locis *Galeni* (*f*) patet, atque etiam in Commentariis §. 700. monitum fuit. Uti jam varia deliriorum genera ſunt, pro vario gradu morboſae cerebri diſpoſitionis, ſic & idem in phrenitide verum eſſe facile patet, uti etiam *Galenus* (*g*) monuit, dicens: *Quippe phrenitici quidam in rebus ſub aſpectum cadentibus dignoſcendis nihil errantes a naturali intellectus judicio aberrant: alii contra cogitatione quidem falluntur minime, ſenſibus tamen difformiter moventur: ſunt praeterea qui ſenſus ſimul & cogitationis vitio laborant.* Exemplis autem tam in aliis hominibus, quam in ſe ipſo, modo dicta confirmat.

§. 772. Antecedunt Veram, calor, dolorque internus capitis ingens, & inflammatorius; ſanguinis copia nimia; diſpoſitio inflammatoria; rubor oculorum, faciei; ſomni turbulenti; deſipientia levis; adoleſcentia; calidorum uſus; inſolatio; vigiliae; ira; moeror; protervia ſeu ferocitas; oblivio ſubitanea; ſiccitas totius, maxime cerebri; collectio floccorum.

Agendum jam erit de illis, quae utramque phrenitidem, tam veram, quam ſymptomaticam, antecedunt. Cum enim adeo periculoſum ſit hoc malum, & tam difficulter curabile, ubi invaluerit, omni ope attendendum eſt, ut cognoſcatur, an illud jure metuendum ſit, ſicque hoc cognito ilico applicari poſſint efficaciſſima remedia, quibus phrenitis futura caveri, vel naſci jam incipiens tolli ilico poſſit. Novimus autem, phrenitidem inſtare, ſi praegreſſae fuerint tales cauſae, quae inflammationi producendae aptae ſunt, imprimis in capite, vel eandem aliis in locis natam verſus caput determinant: uti etiam, ſi in febribus acutis appareant ſigna laeſionis functionum cerebri. Omnia autem haec jam ſeorſim expendenda erunt.

Calor, dolorque internus capitis ingens, & inflammatorius. Ubi de ſignis inflammationis agebatur §. 382., demonſtratum fuit, dolorem puncto-

 rium

(*f*) Vide Foëſii Oeconomiam & Gorraei Definitiones ad vocabulum παραφροσύνη.
(*g*) De Locis affectis Lib. IV. cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 454.

rium, ob fibras minimas vaſculorum diſtentorum rupturae proximas, & calorem majorem adeſſe in omni inflammatione, una cum febri, & pulſationis ſenſu. Et ex his imprimis ſignis de praeſentia inflammationis internae judicamus, cum reliqua ſigna, ut tumor, rubedo, durities &c. tantum in partibus externis corporis inflammatis videri poſſint. Ubi ergo in febre acuta dolor ingens & continuus capitis adeſt, cum ſenſu magni caloris, & pulſationis, novimus inflammationem metuendam eſſe in cerebri meningibus, quam inflammationem proximam cauſam eſſe phrenitidis verae poſtea ad §. 776. demonſtrabitur. Cerebri enim corticem, licet inflammatum, non dolere, admodum veroſimile videtur ex illis, quae in vulnerum capitis hiſtoria dicta fuerunt. Conſtitit enim tunc, fungos cerebri ligari, abſcindi, erodi potuiſſe abſque dolore. Adeoque dolor ille internus capitis a vaſis per cerebri membranas diſperſis ſanguine inflammatoria denſitate immeabili diſtentis, naſci videtur. Unde etiam *Galenus* (*b*) pertinacis capitis doloris cauſam in cerebri meningibus poſuit. Verum quidem eſt, non omnem capitis dolorem in febribus acutis inflammationem meningum cerebri deſignare, nam & per conſenſum, aliis partibus corporis affectis, capitis dolor naſcitur; uti v. g. dum corrupta bilis circa praecordia haeret, quod antea jam ſaepius dictum fuit, & a *Galeno* (*i*) pariter monitum. Verum calor, & reliqua inflammationis internae capitis ſigna, facile demonſtrant, cui cauſae dolor ille capitis debeatur. Unde & optime *Trallianus* (*k*) phreniticos diſtinxit ab illis, qui ob ſympathiam partium delirant (de qua re videantur dicta ad §.701.), quod in phrenitide *caput ſit calidius*.

Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* capitis dolores intenſos & continuos cum febre damnaverit tanquam exitioſos (*l*), atque eoſdem in morbis acutis, niſi ſalutaris narium haemorrhagia ſuperveniret, phrenitidem praenunciare monuerit (*m*).

Sanguinis copia nimia. Demonſtratum fuit in Commentariis §. 106., a ſola nimia ſanguinis copia arteriarum, tam ſanguiferarum quam lymphaticarum, dilatationem fieri, inflammationem produci, & plura alia, quae inde pendent, mala. Simul autem ibidem probatum fuit, encephali functiones imprimis a plethora turbari. Quae omnia plurimum augentur, dum per febrilem calorem rarefactus ſanguis vaſa, quibus continetur, magis adhuc diſtendit: adeoque patet, quare plethora inter antecedentes phrenitidem cauſas merito numeretur.

Diſpoſitio inflammatoria. Haec dicitur adeſſe, quando homines ex propria temperie in morbos inflammatorios vergunt. In illis autem hoc obtinet imprimis, quibus vaſa robuſta & contracta, humores denſi ſunt & acriores, & celerius moti. Pulſus his hominibus majores & crebriores eſſe ſolent, corpus gracile, agile, robuſtum, calidum. Duris laboribus quotidie exercitata corpora hanc diſpoſitionem acquirunt. Confirmatur haec diagnoſis, ſi antea morbis acutis inflammatoriis laboraverint.

Ru-

(*b*) De locis affectis Lib.III. cap.13.Charter.Tom.VII. pag.445.
(*i*) Method. Med. ad Glaucon. Lib.I. cap.16.Charter.Tom.X.pag.364.
(*k*) Lib.I.cap.13.pag.45. (*l*) In Prognoſtic.Charter.Tom.VIII. pag.606.& 671.
(*m*) Coac.Praenot.Num.120. ibid. pag.858.

Rubor oculorum, faciei. Deſignat enim, ſanguinem majori copia & impetu ad caput deferri, adeoque & vaſa magis diſtendi. Per faciem quidem externae carotidis rami pro maxima parte ſanguinem diſtribuunt, ſed ad oculos & per internae carotidis ramulos ſanguis fertur. Unde ex hoc ſignò novimus internas capitis partes ſimiliter affici. Ob hanc cauſam rubor faciei & oculorum inter ſigna futurae haemorrhagiae §. 741. numerata fuerunt.

Somni turbulenti. Si una cum ſignis praecedentibus, quae inflammatoriam ſanguinis diſpoſitionem, ejuſque majorem determinationem verſus caput, deſignant, oriatur moleſtiſſimus ille affectus, quem coma vigil (vide §. 703.) vocare ſolent medici (quando nempe ipſo in ſomni limine cum terrore mox evigilant aegri; vel ſi obdormiverint, horrendis inſomniis turbantur) novimus, jam affici cerebrum ob impeditum liberum tranſitum ſanguinis per vaſa, adeoque brevi phrenitidem & alia peſſima mala exſpectanda eſſe; uti alia occaſione ad §. 735. dictum fuit. Unde etiam *Hippocrates* (*n*) ſomnos profundos, non turbulentos, pro firmae judicationis ſignis habuit; contra vero turbulentos ſomnos damnavit.

Deſipientia levis. Quando in aegris idearum ortus non reſpondet externis cauſis, ſed internae cerebri diſpoſitioni, tunc delirium adeſſe dicitur, uti §. 700. patuit: atque ibidem dictum fuit, varios delirii talis gradus eſſe poſſe. Levis autem deſipientia dicitur, cum illas ideas ab interna & morboſa cerebri diſpoſitione natas non comitatur judicium, neque ſequuntur validi animi affectus, tunc enim ratiocinio & adſtantium perſuaſione adhuc deleri poſſunt natae hae ideae. Interim tamen, ſi pergant eaedem cauſae agere, facile patet, ferocis & perpetui delirii juſtum metum eſſe. Praeterea in Commentariis §. 700. monitum fuit, quandoque levem tantum deſipientiam apparere, licet cauſae ſenſorium commune mutantes ſatis validae fuerint. Quales erant illae tremulae & obſcurae deſipientiae, quas *Hippocrates* valde phreniticas jure vocavit, uti ibidem dictum fuit.

Adoleſcentia. Aetatis florem morbis acutis inflammatoriis maxime obnoxium eſſe, omnia medicorum obſervata teſtantur: ubi vero jam in ſenium vergunt homines, minus his morbis conflictantur, ſed chronicis, & pertinaciſſimis quidem, potius affliguntur. Non autem adoleſcentibus tantum, ſed & adultis in ſummo vigore aetatis, ſimiles morbi frequenter contingere ſolent. Unde dixit *Hippocrates* (*o*): *Ab anno decimo quarto uſque ad quadrageſimum ſecundum natura corporis morborum omnis generis ferax fit.* Et alibi (*p*), aetatum varios morbos recenſens, juvenibus ſanguinis ſputum, tabem, febrim acutam, alioſque morbos contingere monuit; juvenilem vero aetatem praetergreſſis, una cum aliis morbis acutis inflammatoriis, phrenitides fieri dixit.

Calidorum uſus. Toties hoc triſtibus exemplis conſtitit, dum optimae ſpei juvenes, vinis generoſis vel & ſpiritibus fermentatis liberalius hauſtis, in morbos acutiſſimos inflammatorios inciderunt, & phrenitici perierant. Exemplis quibuſdam ex *Hippocrate* & *Galeno* allegatis illud conſtitit in Commen-

men-

(*n*) Coac. Praenot. N. 152. Charter. Tom. VIII. pag. 860. (*o*) Ibid. N. 512. pag. 882. (*p*) Aphor. 29. & 30. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 125. 126.

mentariis §. 586. ubi de ſingularibus febrium cauſis agebatur. Innumeros fere caſus Hiſtoria Medica habet, quibus idem confirmatur.

Inſolatio. Imprimis ſi non bene tecto capite aeſtivi Solis radiis homines diu exponuntur: tunc enim ſic caleſcere poſſunt capitis integumenta & ipſa calvaria, ut ſanguis a nimio calore coagulari jam incipiat, unde peſſima & ſaepe ſubito lethalis phrenitis naſcitur. Verum quidem eſt, moleſtum talem caloris gradum cavere homines quantum poſſunt ſemper, ingrato ſenſu moniti; tamen per aperta loca iter facientes aeſtivis ſub ardoribus quandoque haec pati coguntur: unde ſaepe integri exercitus ingentem ſtragem patiuntur. Nihil magis periculoſum, quam ſi Solis radiis expoſito capite quis dormiat. Memini binos meſſores, ſaniſſimos certe & robuſtiſſimos, intra bihorium ſic periiſſe; dum foeni acervo incumbentes, nudo capite meridiano Soli expoſito, obdormiviſſent. A ſociis enim expergefacti titubabant, incondita quaedam obmurmurabant, & paulo poſt moriebantur ambo. Neque hoc mirum videbitur, ſi attendatur, lignum, lapides, metalla &c. Solis aeſtivi radiis expoſita, ſic caleſcere poſſe, ut tangentis manum laedant. *Ita Manaſſes* maritus *Judith*, dum in diebus meſſis hordeaceae inſtaret ſuper alligantes manipulos, mortuus legitur (*q*), *venit* enim *aeſtus ſuper caput ejus*.

Vigiliae. Nimiis vigiliis atteri ſolida minima imprimis cerebri, dum nulla interpoſita quiete pergunt omnes cerebri functiones; diſſlari tenuiſſimam ſanguinis partem, adeoque reliquum incraſſari, antea vidimus ad numerum 12. §. 605.; uti etiam humoribus ab eadem cauſa majorem acrimoniam conciliari. Verum aucta ſanguinis ſpiſſitudo cum acrimonia comite peſſimis inflammationibus producendis aptiſſima eſt, uti conſtat ex illis, quae in hiſtoria inflammationis dicta ſunt. Simul etiam conſtitit ex dictis ad §. 708., pervigilium in febribus pro cauſa ſua plerumque habere leviſſimae inflammationis cerebri prima initia. Adeoque vigiliae nocebunt ut ſignum futurae phrenitidis, & ut cauſa hunc morbum producere valens. Unde & *Hippocrates* (*r*) dixit: *A vigilia convulſio aut delirium malum*.

Ira. Quae non ſine ratione brevis furor dicta fuit; ſumma enim ira excandeſcens homo nihil differt a furibundo phrenitico: ingens enim aeſtus accenditur, pulſus plenus celer validus fit, truces & ſcintillantes prominent oculi, ſanguine ſaepe ſuffuſi; facies torva & vultuoſa apparet, quaevis periculoſa ſpernit iratus, ſibi aliiſque nocens quam ſaepiſſime:

Nunc face ſuppoſita ferveſcit ſanguis, & ira
Scintillant oculi: dicíſque, facíſque, quod ipſe
Non ſani hominis non ſanus juret Oreſtes (*ſ*).

Cum ergo adeo per iram turbentur cerebri functiones, motus humorum longe reddatur citatior, omniaque ſigna doceant, ſanguinem majori copia & impetu verſus caput ferri, facile patet, ſi febris acuta ſequatur ex valido

hoc

(*q*) Judith. cap. 8. verſ. 2. & 3.
(*r*) Aphor. 18. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 300.
(*ſ*) A. Perſii Sat. 3. in fine.

hoc animi affectu, phrenitidis periculum imminere. Tale exemplum phrenitidis ex ira natae habet *Hildanus* (*t*).

Moeror. Imprimis ſi generoſi & inſignibus animi dotibus praediti homines cum adverſa fortuna conflictentur, & taciti ſuas calamitates premant. Melancholiam & maniam a moerore fieri, poſtea in Melancholiae hiſtoria patebit: verum mania a phrenitide tantum differt, quod abſque febre ſit. Si ergo in tali caſu ab alia quacunque cauſa febris acuta accendatur, fere ſemper phrenitis ſequi ſolet. Imo & quandoque ſubito in nervum erumpit diu ſuppreſſus moeror, licet nulla alia cauſa acceſſerit. Vidit hoc in vidua nobili *Celeberrimus Boërhaavius*, quae una cum marito omnem ſpem educandae numeroſae prolis perdiderat, ſola tamen ſuae calamitatis conſcia preſſerat hunc moerorem: cum levi febre decumbere videretur, ferox reſponſum dedit Medico placidiſſimorum morum matrona, dum ſana eſſet, & bihorio poſt furibunda, laceratis veſtibus nuda, per cubiculum decurrebat. A moerore natam phrenitidem notavit & *Hippocrates* (*u*) in *Dealcis uxore, quam febris horrida & acuta ex moerore prehendit*, quaeque ab initio morbi ad vigeſimum primum diem morbi uſque, quo periit, perpetuo phrenitica fuit.

Protervia ſeu ferocitas, oblivio ſubitanea, collectio floccorum. Omnia enim haec deſignant, incipere turbari ſenſorium commune, atque imprimis ſumma ad haec attentio requiritur, quia citam medelam poſcit hoc malum, antequam jam confirmatum fuerit. Unde ſimulac meticuloſus antea homo audaciam ſpirat & minas, placidus antea ferox reſponſum dat amicis vel Medico, vel ſi potum aliudve quid petens paulo poſt immemor jam ſe hoc rogaſſe neget; ilico ſumma remedia adhibenda ſunt, ut imminens jam phrenitis caveatur. Videantur illa, quae de his & aliis pluribus, ſimilibus ſignis habentur in Commentariis §. 702., ubi de omnibus his actum fuit.

Siccitas totius, maxime cerebri. Totum corpus humidum & molle in ſanis eſt, etiam in externa ſuperficie, multo magis in interioribus; uti docent vulnera in cava corporis penetrantia, & vivorum animalium ſectiones. Aequabilis autem haec corporis humiditas pro optimo ſigno in morbis merito habetur, cum denotet, omnia vaſa pervia, omneſque humores meabiles eſſe. Contra vero, ubi exſiccatur corpus, novimus tenuiſſimi laticis penuriam eſſe, ſanguinemque immeabilem majora vaſa diſtendere, unde vicina minora comprimuntur; uti pluribus in Commentariis §. 739. dictum fuit. Cerebri autem talem ſiccitatem, adeoque humorum immeabilitatem in cerebri vaſis, adeſſe novimus ex ſiccitate vicinarum partium, quae ab iiſdem arteriis, ac encephalon, humores ſuos accipiunt. Hinc oris interni & linguae ſiccitas, & vox clangoſa inde nata, illud demonſtrant. Unde aridam linguam pro phrenitidis ſigno habuit *Hippocrates*, uti ad §. 702. dictum fuit. Verum imprimis oculorum ſiccitas & ſqualor interiora capitis ſimiliter affecti eſſe indicant, cum & carotidis internae rami per illos diſtribuantur. Patet hinc ratio, quare contractas, ſtrigoſas, faucium partes in acutis, uti etiam dum aegri

(*t*) Cent. 1. obſerv. 17. pag. 24.
(*u*) Epidem. 3. aegrot. 15. Charter. Tom. IX. pag. pag. 30.

Digitized by Google

aegri, poſtquam hiaverint, difficulter os claudere poſſunt, deliria portendere, atque inde phreniticos factos perniciose habere dixerit *Hippocrates* (x): omnia enim haec ariditatem harum partium demonſtrant. Uti etiam, quare vocem clangoſam, & oculos ſordidos & pulverulentos inſaniam portendere monuerit alibi (y).

Omnia autem illa ſigna, quae phrenitidem veram praecedunt, pulcherrime collegit *Galenus* (z), faſſus ſe illa ex antiquioribus Medicis hauſiſſe. Sic autem habet: *Nam interdum vigilias praecedere; ſive etiam ſomnos manifeſtis phantaſmatibus turbatos, ut & clament nonnulli & exiliant, videre eſt; interdum vero irrationalis accedit oblivio, ut laborantes aliqui, quum matellam petierint, mejere tamen negligant, aut quum lotium emittunt, matellam ipſam prodere haud quaquam meminerint; vel majori cum tumultu, aut temeritate reſpondeant. praeſertim ubi aliquis antea fuit moderatus. At & hi omnes exiguo utuntur potu, & reſpiratio magna & rara eſt, & pulſus minores magiſque nervoſos habent: nonnunquam occiput dolor infeſtat. Quum vero jam proxime ad phrenitidem accedunt, oculos habent vehementer ſqualidos, & ex altero ipſorum acris lacryma effunditur, ac deinde lemas habent, & venas ipſorum ſanguine plenas, & ſanguis ſtillat e naribus. Quo tempore neque jam plane ut mentis compotes reſpondent, floccos avellunt, & feſtucas carpunt.* &c. *Quid dicam de lingua aſpera, auditu quandoque hebetiori, tum quod interdum moeſti jaceant vix reſpondentes, vel quum pars quaedam dolorificum patiatur affectum, etiamſi vehementius aliquis eam tangat, ipſi haud quaquam ſentiant.*

Alteram vero omnis fere morbus acutus cum febri; dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi; Inflammatio pleurae, pulmonis, diaphragmatis, quae peſſima; hanc praeſagit lingua nigra, alvus ſuppreſſa, urina retenta, foeces albae (hae lethales ubique), urina pallida, decolor, tenuis, ἀδιψία, ferocitas, rubor, urina cum ſuſpenſo nigro, vigiliae, ſigna inſtantis inflammationis in capite.

Symptomatica autem phrenitis, quae a malo aliunde in cerebrum delato pendet, quemvis fere morbum acutum cum febre ſequi poterit. Demonſtratum enim fuit §. 587. per febrim liquidiſſima exprimi, reliqua incraſſari, adeoque humores immeabiles fieri; unde facillime in minimis encephali vaſis obſtructio & inflammatio fieri poterunt. Praeterea dum nimis impetuoſo motu febris in mortem tendit, (vide §. 592.) peſſimas inflammationes in viſceribus, & ſubito quidem lethales, metuendas eſſe conſtitit. Uti etiam, dum deponendo materiam febrilem in varia corporis loca febris in alium morbum deſinit (vide §. 593.).

Verum praeter haec obſervata practica teſtantur, natos in variis locis cor-

(x) Prorrhetic. Lib. I. text. 11. Charter. Tom. VIII. pag. 707.
(y) Ibid. text. 17. pag. 712.
(z) De Locis affectis Lib. V. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 489.

Digitized by Google

corporis dolores inflammatorios, cum febre acuta, quandoque abſque bonis ſignis evaneſcere, & dein periculoſiſſima metaſtaſi materiam morboſam verſus cerebrum derivari, ſicque phrenitidem ſymptomaticam facere. Notabile exemplum apud *Hippocratem* (a) habetur. *Calvo* enim *in Lariſſa* derepente femur dextrum doluit, primo jam die febris acuta ardens aderat. Secundo die femoris dolor quidem remiſit, verum abſque bonis ſignis: febris enim intendebatur, non dormiebat aeger, extrema corporis frigebant &c. Tertio die femoris dolor ceſſavit, ſed mentis alienatio, & multa jactatio acceſſerunt: quarto autem die circa meridiem celerrime periit. Similem caſum vidi in muliere, cui oborta febre continua acutiſſimus dolor ſiniſtram ſuram occupabat: applicuerant autem lintea ſpiritu vini madida parti dolenti, & poſt bihorium, dolore ſurae evanido, delirabat peſſime; paulo poſt convulſa periit ſecundo morbi die. Dictum fuit in Commentariis §. 593., in hominibus etiam saniſſimis, abſque ulla cauſa praegreſſa, naſci quandoque febrim, per quam in hac illave parte corporis excitatur ſubito phlegmone validiſſima, & depoſita materia illa inflammatoria deſinere febrim; eventum autem ſimilium morborum pendere imprimis a parte affecta, quam per febrim depoſita materia occupat. Verum ſemel ſic in locum quendam depoſita materia poteſt inde exire iterum, & ad alias partes corporis transferri: Sic eryſipelas ab intro foras verti, & contra, in Commentariis §. 724. dictum fuit. In Anginae hiſtoria patebit, levari morbum, dum pectus & collum rubeſcunt; perniciem certam inſtare, dum verſus interiora denuo recurrit ille rubor, uti etiam ſi angina in pulmonem vertitur, ſicut *Hippocrates* obſervavit. Idem jam in pleuritide, peripneumonia, ſimilibuſque fieri poterit, ut morbi illi abſque bonis ſignis levari videantur, dum interim mala metaſtaſis cerebrum afficit. Memini me quandoque talem pleuritidis epidemicae ſpeciem vidiſſe, cui morbo, niſi ab initio jam balneis pedum, epiſpaſticis, ſitu corporis erecto &c. proſpiceretur, familiaris erat in phrenitidem primis etiam diebus mutatio. Imprimis autem illa proclivitas in phrenitidem obſervatur in illis morbis, in quibus inflammatoria quidem diſpoſitio manifeſta eſt, tamen non adeo pertinaciter parti cuidam corporis inhaeret inflammatio, ſed magis quaſi vaga & mobilis materies morbi videtur. Huc forte pertinet dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi, cujus *Hippocrates* (b) meminit, dicens: *cum lateris dolore, non tamen pleuritico, & turbulentis tenuibus lenibus* (ταραχώδεων λέπτων ἐπιείκων) *hi phrenitici fiunt.* Turbulenta autem illa tenuia lenia ſatis apte videntur de leni perturbatione animi intelligi poſſe. Affinis huic ſententiae locus etiam alibi apud *Hippocratem* (c) habetur: *Lateris dolor, ex ſputis bilioſis, ſi abſque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Laterum enim dolores, ut pleuritici vocari poſſint, ſatis acuti & punctorii eſſe debent, inſpirationem prohibentes, una cum tuſſi fere perpetua (vide §. 875.); adeoque non repugnat, laterum dolorem, cum febre etiam, abſque pleuritide eſſe poſſe. Hinc etiam videtur *Hippo-*

(a) Epidem. 3. aegrot. 5. Charter. Tom. IX. pag. 299.
(b) Coacar. Praenot. N. 411. Charter. Tom. VIII. pag. 876.
(c) Prorrheticorum Libro I. Charter. Tom. VIII. pag. 767. & Coac. Praenot. N. 418. ibid. pag. 876.

crates (*d*), dum hybernos morbos recenſet, in eodem aphoriſmo & pleuritides, & laterum dolores, enumeraſſe. Neque tantum in lateribus, ſed & in aliis corporis locis leviores tales dolores inflammatorii obſervantur, cum maxima propenſione in phrenitidem ſymptomaticam. Sic teſtatur *Sydenhamus* (*e*), ſe febrim quandam epidemicam obſervaſſe, in qua ſanguis venis eductus pleuriticorum ſanguinem haud raro aemulabatur, atque ſub primum morbi inſultum dolor collum & fauces, *ſed levior quam in angina*, occupabat: tanta autem proclivitas in phreneſin erat in hac febre, ut quandoque ſponte ſua in hac tenderet, vel ſaltem a regimine paulo calidiori, jugi in lecto decubitu, & ſimilibus certiſſime phrenitis accederet. Ubi notandum eſt, quod uti in priori caſu dolor lateris ſed non pleuriticus aderat, ſic & hic dolor colli & faucium, ſed levior quam in angina, obſervabatur.

Conſiderandum autem, quod in pleuritide & ſimilibus morbis inflammatoriis, qui liberam reſpirationem impediunt, ſanguis per pulmonem difficulter tranſire poſſit, unde cor dextrum ſe commode evacuare nequit, adeoque nec venoſus ſanguis a capite rediens in ſinum dextrum & auriculam poterit propelli; unde arteriis pergentibus ſanguinem verſus encephalon deferre, dum tamen venae eundem ſanguinem reducere nequeunt, omnia vaſa ſanguinea diſtinta manent, comprimuntur reliqua, adeoque omnes cerebri functiones turbantur. Haec eſt altera phrenitidis ſymptomaticae, peſſimae quidem & plerumque cito lethalis, ſpecies, quae a morbis inflammatoriis aliarum partium producitur: verum in tali caſu phrenitis abſque metaſtaſi materiae morboſae naſcitur; priores enim morbi manent, uti facile patet. Diaphragmatis autem inflammatio omnium ſimilium morborum acutorum, qui phrenitidem ſymptomaticam producere ſolent, peſſima eſt, uti poſtea patebit, quando de Paraphrenitide peculiari capitulo dicetur.

Sequitur jam ut conſideremus illa ſigna, quae docent, alios morbos in phrenitidem ſymptomaticam vergere.

Lingua nigra. Deſignat enim vel defectum tenuis lymphae ſanguinis; vel majora vaſa, immeabili ſanguine diſtenta, vicina minora comprimere, unde fiſtulae arterioſae exhalantes, in linguae ſuperficie poſitae, exareſcunt & gangraenoſae fiunt. Hinc ex lingua nigra, imprimis ſi ſicca ſimul fuerit, peſſima humorum conditio praeſagitur: de qua re videantur illa, quae in Commentariis §. 739. dicta ſunt. Atque ideo linguam aſperam & aridam inter phrenitidis ſigna recenſuit *Hippocrates*, uti ad §. 702. monitum fuit.

Alvus ſuppreſſa, faeces albae. Notum eſt, per alvum & urinam expelli de corpore illa, quae diutius relicta nocerent, dum ex humoribus ſanis, per ipſam circulationem mutatis & acrioribus redditis, ſeparantur talia faeculenta, ſive & ex ingeſtis nutrimentis actionem ventriculi & inteſtinorum paſſis reſiduae faeces accumulantur, pariter eliminandae. In morbis autem acutis, ob auctam circulationis velocitatem, dum olea & ſales ſanguinis acriora fiunt, (vide §. 100. & 689.) & bilis imprimis acrior reddita in corruptelam tendit; major adhuc neceſſitas eſt, ut illae excretiones maneant. Ubi

(*d*) Aphor. 23. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 118.
(*e*) In Schedula monitor. de novae febris ingreſſu pag. 651.

bi ergo alvus ſupprimitur, vel urina retinetur, manent illa in corpore, quae excerni debebant. Idem autem obtinet, ſi per urinam aut alvum excretio quidem fiat, verum in excretis non adſint illa, quae debebant expelli de corpore; uti fit, dum faeces alvinae albicant, urina pallida, decolor & tenuis eſt. Novimus enim, tunc retineri in corpore acria illa, quae per has vias exire debebant; atque eadem vel ſanguini permiſta manere, vel inde ſecreta jam & in inteſtinis vel veſica collecta haerere, & a venis bibulis harum partium reſorberi denuo eadem, pro parte ſaltem, & ſanguini permiſceri. Verum acriora talia, dum cum ſanguine moventur, tenerrimis imprimis vaſis nocebunt, unde fere ſemper tunc cerebri functionum laeſio ſequitur, uti patet in illis, qui perfecta iſchuria moriuntur. Vix enim obſervatur inſignis quaedam humorum degeneratio, quin ſimul functionum encephali turbatio appareat. Dum in pallidis virginibus loco boni ſanguinis crudus humor per vaſa fluit, vertigines, aurium tinnitus, motuum muſcularium tarditas, cordis palpitationes, ſyncopae &c. toties obſervantur. In ſcorbuto, podagra retropulſa, & plurimis aliis morbis, ſimilia apparent. Imo adeo facile irritabilis eſt encephali fabrica, ut alterius ſani animalis ſanguis, venis humanis receptus, per vaſa encephali impune fluere nequeat. Memoriae enim prodidit *Dionyſius (f)*, dum ſanguinis transfuſionem ex vitulo in venas humanas tentaſſent temerario auſu quidam, miſeros homines, in quibus haec experimenta inſtituta fuerant, inſaniviſſe paulo poſt, & furibundos expiraſſe. Patet ergo, ubi retinentur excernenda, vel excreta non continent illa, quae expelli de corpore debebant, juſtum in morbis acutis eſſe phrenitidis metum.

Hinc alvus intercepta damnabatur in febricitantibus ab *Hippocrate (g)*: & alibi *(h)* inter opiſthotoni futuri ſigna ſuppreſſam alvum numerat. *Galenus (i)* quidem in Commentariis hujus loci notat, alvum interceptam non eſſe proprium affectionis cerebri ſignum; interim tamen fatetur, illam intercepta alvo augeri & deteriorem reddi. Quod & confirmatur in *Coacis Praenotionibus (k)*, ubi ſic habetur: *Qui in febribus exſudant, capite dolentes, alvo ſuppreſſa, convulſi fiunt.*

Albae autem faeces ſi per alvum exeant; novimus bilem, quibus faeces alvinae tingi ſolent, retineri; adeoque per febrim ipſam acriorem fieri, ſolvi, putreſcere, ſanguini miſceri; unde iterum eadem mala exſpectanda ſunt. Hinc alba alvi excrementa damnavit *Hippocrates (l)*, & quidem ſpeciatim in phreniticis *(m)*; quibus ſimilia pluribus aliis in locis inveniuntur *(n)*.

Ubi autem, obſtructo ductu communi vel cyſtico, bilis exitus in inteſtina impeditur, difficilis quidem morbus eſt, & faeces alvinae albeſcunt ſaepius, interim tamen non ſemper lethale ſignum eſt, cum reſoluto hoc obſtaculo curabilis talis morbus ſit; uti poſtea in *Capitulo de Hepatitide & Ictero multi-*

 plici

(f) Operat. de Chirurg. 8. demonſtrat. pag. 498.
(g) De Morbis Lib. I. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 535.
(h) Prorrhetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 756.
(i) Ibidem.
(k) N. 155. Ibidem pag. 860.
(l) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 629.
(m) Prorrheticor. Lib. I. text. 13. ibid. pag. 708.
(n) Ibid. pag. 736. & in Coacis Praenot. N. 602. 606. 615. ibid. pag. 888. 889.

Digitized by Google

plici dicetur. Longe pejus inde praeſagium habetur, ſi abſque icteri ſignis faeces albae fuerint.

Urina retenta, urina pallida, decolor, tenuis. Cum naturaliter frequentior ſit urinae excretio, quam alvi, hinc etiam longe periculoſior urinae retentio diuturna. Omnium autem maxime in morbis acutis, quia ſales & olea ſanguinis, aucta circulationis velocitate acriora reddita, per hanc viam elui debent; quod niſi fiat, peſſima quaevis metuenda eſſe ſatis patet. Hinc urinarum in morbis acutis interceptiones peſſimas eſſe dixit *Hippocrates* (*o*): & alio in loco (*p*), veſicam interceptam tum alias, tum cum capitis dolore, convulſivum quid habere, monuit. Cum autem, bile in ſanguinem regreſſa, urina coloratior eſſe ſoleat, ſicque per urinam illud bilioſum ſanguini miſtum eluatur, uti in ictericis, & aliis morbis bilioſis, obſervatur; ſi in tali caſu urina intercepta fuerit, ſummum adeſt periculum, cum per ipſam circulationem in majorem acrimoniam tendat omni momento bilis ſanguini permiſta. Unde patet ratio, quare *Hippocrates* (*q*) dixerit: *In bilioſis urinae interceptio brevi occidit*.

Ubi vero urina quidem non intercipitur, verum pallida, decolor, & tenuis, prodit, eadem mala exſpectanda ſunt, quia pariter retinetur illud in corpore, quod excerni debebat. Majorem enim attritum fluidorum ad ſe mutuo & ad vaſa intenſiorem urinae colorem ſequi, atque inde calorem internum cognoſci, in Commentariis §. 673. probatum fuit: & vel in ſanis hominibus, poſt valida corporis exercitia, intenſior urinae color apparet. Patet ergo ratio, quare in morbis acutis tam infauſti ominis ſit urina pallida & decolor. Unde inter phrenitidis inſtantis ſigna ab *Hippocrate* recenſetur (*r*). Videantur & illa, quae in Commentariis §. 712. de tali urina dicta fuerunt.

Urina cum ſuſpenſo nigro. Et haec urina in locis modo citatis pro phrenitidis futurae ſigno ab *Hippocrate* habita fuit, & generaliter nubeculae nigrae urinis innatantes ab eodem damnatae fuerunt (*ſ*). Incipientem enim humorum negroſin deſignant, uti alia occaſione in Commentariis §. 741. dictum fuit; ubi plura de hac re habentur.

Ἀδιψία. Quando nempe non ſitiunt aegri, licet validae ſitis cauſae adſint in corpore; deſignat ergo hoc ſymptoma turbari jam ſenſorium commune, neque amplius affici ab illis, quae antea ſitim faciebant. Videantur, quae ad §. 637. dicta fuerunt; uti etiam illa, quae in Commentariis §. 739. de ſiti inexplebili, ſubito ſublata in febre ardente, habentur. Ubi enim ſitis minuitur, dum ſimul linguae major humiditas & alia bona ſigna docent, morbum decreſcere, optimum ſignum eſt.

Ferocitas, rubor, vigiliae, ſigna inſtantis inflammationis in capite. Omnia enim haec denotant, phrenitidis cauſam jam adeſſe in capite, vel brevi adfuturam: & de ſingulis dictum fuit in priore hujus paragraphi ſectione.

§. 773. Ultra-

(*o*) Prorrhet. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 734. (*p*) Ibid. pag. 786.
(*q*) Coac. Praenot. N. 592. ibid. pag. 887. (*r*) Prorrhetic. Lib. I. text. 4. ibid. pag. 699. & Coac. Praenot. N. 582. ibid. pag. 886. (*ſ*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 634.

§. 773. Utraque (772.) ubi praeſens eſt, haec habet ſymptomata. 1. Idearum ſenſilium depravationem, ut & ſenſuum interiorum, & rationis, & affectuum. 2. ferocitatem auctam & efferam, inquietem, vel ſaepe ſomnos turbulentos. 3. pulſum durum, reſpirationem raram, & magnam. 4. faciem plerumque rubram valde, vultuoſam, adſpectu horrendam, oculos protuberantes, truceſque, ſtillicidium narium.

Sive jam cerebrum primariò affectum phrenitidem produxerit, ſive malum aliunde in cerebrum delatum idem fecerit, illo tempore, dum morboſa talis cauſa cerebrum afficit, obſervantur quaedam mutationes, & praecipue in illis functionibus, quas a cerebro pendere novimus (vocantur Symptomata), ex quibus diagnoſis praeſentis hujus morbi habetur. Talia autem ſunt ſequentia

1. Patuit ex illis, quae alia occaſione in Commentariis §. 700., quando de delirio febrili agebatur, dicta fuerunt, ab interna cerebri diſpoſitione excitari poſſe ideas in nobis, quae non reſpondent cauſis externis in ſenſuum organa agentibus; atque ideas illas ſic natas, pro magis minuſve valida mutatione ſenſorii communis, diverſas eſſe, ita ut vel facile delebiles ſint, & ratiocinio corrigi poſſint; vel contra tam fortiter afficiant delirantes, ut firmiſſime ſibi perſuaſum habeant aegri, extra ſe tales cauſas exiſtere, quae in ſenſuum organa agentes olim ſimiles ideas produxerant; unde & tunc judicium, animi affectus, & corporis violentiſſimi ſaepe motus, ideas tales, ab interna cerebri diſpoſitione excitatas, comitantur; atque hinc varii gradus delirii febrilis deducti & explicati fuerunt. Cum autem probatum fuerit ad §.701., cerebri medulloſi morboſam affectionem in delirio adeſſe, illamque ab obſtructione quacunque, impedito influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum, violentiori humorum motu &c. fieri poſſe; ſatis patet, illa, quae ibidem dicta fuerunt, etiam in phrenitide obtinere, cum in utraque ſpecie, vera nempe & ſymptomatica, humorum per vaſa cerebri motus adeo turbetur, ob inflammationem meningum & quandoque corticis ipſius cerebri, & febrim acutam continuam. Omnia ergo, quae de idearum depravatione, judicio inde ſequenti, imaginatione laeſa &c. in delirio febrili dicta fuerunt, huc etiam pertinent.

Cum autem leviſſima mutatio illius organi corporei, unde humanitas noſtra pendet, ſufficere poſſit, ut abſque ulla cauſa externa naſcantur ideae, ſive novae omnino, ſive ſimiles illis, quae antea a cauſis externis in ſenſuum organa agentibus excitatae fuerant, facile apparet, quantopere haec omnia turbari debeant, dum inflammatio interna capitis obſidet. Adeo mirabilis ignaris hominibus apparuit quandoque ideo ille morbus, ut daemonum praeſtigiis potius, quam naturalibus cauſis, adſcriptus fuerit. Sic memorat *Tournefortius* (*t*) in Graecia, ſimulac delirant aegri, nullum amplius a Medicis auxilium peti, ſed exorciſmis aegros noctes dieſque fatigari: ſi vero aegri hoc morbo pereant, prohibent, ne ſepultura cadaveris patriis ceremoniis peragatur

(*t*) Voyage du Levant. Lettre IV. pag. 66.

tur, quia ſcilicet aegri non ſatis animoſe diabolo reſtiterant. Quamvis autem in phrenitide, turbato ſenſorio communi, innumerae & diverſiſſimae inter ſe poſſint fieri cogitationum mutationes, frequentiſſime tamen contingit, ut conſuetas artes vel opificia peragere tentent aegri abſque ulla intermiſſione; vel ſi paulo ante morbum ingruentem aliquid ipſis contigerit, quod valide mentem affecerit, illius memoria renovatur continuo. Quotidianae in praxi obſervationes hoc docent, & Abderitarum integram civitatem affligens morbus inſigne hujus rei teſtimonium exhibet. Narrat enim *Lucianus* (u), celebrem tragoedum Archelaum media aeſtate, magno ſub aeſtu, coram Abderitis Andromedae fabulam egiſſe, multoſque rediiſſe ex theatro febricitantes, imo poſtea omnes in tota civitate febre correptos fuiſſe & continua, & a primo ſtatim die valida. Circa ſeptimum autem diem quibuſdam largam narium haemorrhagiam, aliis copioſum ſudorem, febrim ſolviſſe. Ridicula autem perturbatio horum aegrotantium mentes obſidebat; omnes quippe tragoediam agebant, jambos recitabant, & imprimis Euripidis Andromedam flebiliter canebant. Patet autem ex cauſis hunc morbum praegreſſis, & ipſa morbi hiſtoria, vera phrenitide laboraſſe Abderitas, & tragoediae memoriam, quam tanto cum oblectamento audiverant, per morbum renovatam toto morbi tempore manſiſſe, atque una cum morbo receſſiſſe. Septimo enim die morbum ſolutum fuiſſe notat *Lucianus*, totamque civitatem *ſeptimanis tragoedia* plenam fuiſſe.

2. Perpetuum delirium Phrenitidem comitari, §. 771. dictum fuit: ſimul autem monitum fuit tunc, illud ſaepe, non ſemper tamen, ferox eſſe. Ferocitas enim tunc adeſſe dicitur, quando aegri delirantes ſibi aliiſve nocere tentant. Pro variis autem animi affectibus ideas, ex interna & morboſa ſenſorii communis mutatione natas, comitantibus, haec ferocitas adeſt, vel non. Sic enim ridiculum potius quam ferox erat Abderitarum delirium: & in lethali Phrenitide quandoque aegri floccos carpunt, feſtucas de pariete avellunt taciti ſaepe, vel admodum tranquille delirantes; uti antea in Delirii Febrilis hiſtoria dictum fuit. Interim tamen ſemper magna cautela adhibenda eſt, quia & tacita illa & tranquilla phreniticorum deliria ſubito quandoque in immanem furorem mutantur. Sic memini, hortulanum tertia die phrenitidis verae, in qua tacite tantum delirabat & floccos carpebat, uno momento lecto exiliiſſe, & celerrimo curſu adſcendiſſe in ſuperiorem domus partem; deque feneſtra praecipitem ſe dediſſet miſer, niſi uxor advolans retinuiſſet; dumque illa cum marito luctatur, & vicinos in auxilium vocat, convellitur aeger, & moritur ſubito.

Cum autem pervigilium (vide §. 708.) leviſſimae inflammationis cerebri prima initia pro ſua cauſa plerumque habeat, atque aucta hac cauſa in coma ſaepe mutetur; patet facile ratio, quare inquies, vel & ſomni turbulenti, phrenitidem toties comitentur.

3. Enumerantur illa, quae in vitalibus functionibus mutata in hoc morbo apparent. Pulſus autem durus fere in omnibus morbis inflammatoriis febrem acutam continuam comitem habentibus, obſervatur. Denotat autem, cruorem denſum valde & compactum eſſe, & arteriarum fines capillares

(u) Tom. I. in Capitulo: *Quomodo hiſtoria ſit conſcribenda*. pag. 657.

res inflammatoria tenacitate obſtructas (x). Unde & *durum & nervoſum* phreniticorum pulſum eſſe monuit *Galenus* (y). Simul etiam ibidem notat, plurimas varietates in phreniticorum pulſibus obſervari; quandoque enim tremuli, undoſi, inaequales apparent. Hoc autem imprimis obtinere videtur, morbo jam adulto, & praecipue ſi & cerebellum ipſum incipiat affici; tunc enim vitales functiones turbari debere novimus.

Cum autem cerebellum ab iiſdem vaſis ac cerebrum ſuos accipiat humores, & iiſdem tegatur membranis, vix fieri poterit, validam inflammationem interna capitis diu occupare, quin & illud ſimul afficiatur: Unde *Galenus* in loco ſtatim citato notavit, phreniticorum pulſum raro magnum eſſe, ſed ſaepius parvum. Sed & ob hanc cauſam videtur & in reſpiratione obſervari mutatio in phreniticis: diu enim manent, antequam aërem hauriant, ſed tunc valide inſpirant, & exſpirant, atque iterum longo tempore morantur, antequam de novo reſpirent. Haec eſt illa reſpiratio, quam magnam & longo temporis intervallo factam (μέγα ἀναπνεόμενον καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου) vocat *Hippocrates* (z), & delirium portendere monet; qualem etiam notat adfuiſſe in *Philiſco* (a), qui deliravit cum febre acuta continua, & ſexta die periit; uti & in *Dealcis uxore*, quae phrenitica mortua eſt (b).

4. Omnia enim haec ſigna notant, ſanguinem majori copia & impetu verſus caput tendere. Praeterea, dum inflammatio capitis interiora occupat, liber ſanguinis tranſitus per vaſa impeditur, adeoque ſanguis, per carotides pulſus, majori copia per externos illarum ramos diſtribuetur; unde facies vaſis ſanguineis diſtentis turgebit magis & rubebit; & quidem tanto magis, quo difficilior fuerit per vaſa encephali humorum tranſitus. Patet hoc evidentiſſime in apoplecticis, qui turgidam & rubram faciem habent ad mortem uſque; etiam in tali caſu, quando a lenta & frigida cauſa morbus originem duxit. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (c) probum faciei colorem, & torvum illum vultum (πρόσωπον λίην σκυθρωπὸν) in aegris damnaverit, imprimis in acutis morbis (d). Fervidiſſima percitus ira homo talem vultum habet (vide Commentaria §. 104.); & aegri ſic affecti paulo poſt ſumma ſaepe cum ferocia inſaniunt. Stillicidium autem narium denotat pariter, ſic urgeri impetu & copia ſanguinis vaſa, ut ſolvi incipiant & ſanguinem dimittere; ſed irrito tamen conatu, quod plerumque ob ſanguinem immeabilem vaſis infarctum fit, qui ilico concreſcens viam obturat. Larga autem haemorrhagia phrenitis praeſens optime ſolvitur, & in morbis acutis futura ſaepe praecavetur; uti poſtea ad §. 779. dicetur. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 741. de hac re habentur.

§. 774.

(x) H.Boërh. Inſtit.Medic. §.962. (y) In libello de Pulſibus ad Tyrones cap. 12. Charter.Tom.VIII. pag.11. (z) In Prognoſticis text.24. Charter.Tom. VIII. pag.607. (a) Epidem.1.aegrot.1. Charter.Tom.IX.pag.99.

(b) Epidem.3. aegrot. 15. Charter. Tom.IX. pag.309.

(c) Prorrhetic. Lib.I.Charter. Tom. VIII. pag.732.

(d) Coac. Praenot. Num.214. ibid. pag.864.

§. 774. PRognoſis hiſce fere deſcribitur.
Phrenitis vera 3°, 4°, 7°que die necat, raro hunc transgreditur.

Periculoſiſſimum hunc morbum eſſe, nemo dubitat; ſed & ſaepe cito lethalem, niſi ſubito efficaciſſimis remediis ſuccurratur. Pro vario autem impetu, & diverſa partis affectae indole, citius vel ſerius in mortem tendunt morbi. Cum autem phrenitis vera, quae cerebrum primario affectum cum febre acuta continua ponit (vide §.771.), tenerrimam & facillime deſtruendam corporis partem occupet, ſatis patet, quare raro ſeptimum diem tranſgrediatur. In phrenitide vero ſymptomatica diutius ſaepe morbus trahitur, quia prius malum in alio loco corporis haeret, antequam ad cerebrum deferatur. Confirmant hanc prognoſin *Hippocratis* obſervata. *Philiſcus* (*e*), quem tertia morbi die delirium cum febre acuta corripuit, narium ſtillicidium poſtea habuit, & reſpirationem magnam & raram (phrenitidis ſigna), ſexta morbi die periit. *Philiſtes* (*f*), cui diuturno tempore caput doluerat, ex potibus febre continua correptus, &, poſt doloris augmentum in capite, ſecundo die circa meridiem vehementer inſanivit, quarto die jam convulſus, quinto die periit mane. Sic & aliam mulierem phreniticam ſeptima die periiſſe memorat (*g*): & aegrotum, qui primo morbi die jam phreniticus fuerat, quarto die obiiſſe notat (*h*). *Galenus* (*i*) autem in Commentariis ſuis in hunc textum modo dictam prognoſin confirmat, omnes nempe ab initio morbi phreniticos aegros intra ſeptimum diem mortuos eſſe, perpaucos hunc terminum ſuperaſſe. Mirabatur autem maxime, optima ſanitate hactenus fruentes homines adeo ſubito invadere hunc morbum, tam cito lethalem: fuit autem in illa opinione, quod in tali caſu *vitioſus in corpore humor coacervatus fuerit, veneno lethali aſſimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens; quae quando vitio jam aliquo modo opportuna erant, humorque ipſe evaſerat maligniſſimus, lethale ſubito apparuit ſymptoma*. Tenerrimam encephali fabricam vaſculoſam cum hodie cognoſcamus, facilis ratio patet, quare tam cito in perniciem vergat hic morbus, licet nullus malignus & deleterius humor in corpore adſit.

In Phrenitide vero ſymptomatica diutius quandoque morbus protrahitur. Sic enim *Apollonius* (*k*), febre decumbens cum hypochondrii dextri tumore dolente, poſtea phreniticus, periit trigeſima quarta die. Ita etiam mulier gemellas laborioſo partu enixa, nec bene purgata, decimo ſeptimo die phrenitide mortua eſt (*l*). Uti etiam adoleſcens ex potu & Venere multa decumbens die vigeſimo quarto obiit phreniticus (*m*). Verum ex horum aegrotorum morbis deſcriptis apparet, alias corporis partes prius affectas fuiſſe, atque inde ad cerebrum delatum fuiſſe malum; vel ſaltem per febrim, ali-

quot

(*e*) Epidemic.1.aegrot.1.Charter.Tom.IX. pag.99. (*f*) Epidemic.3.aegrot. 4. Ibid. pag.232. (*g*) Ibidem aegrot.11.pag.250. (*h*) Ibidem aegrot. 4. poſt tempeſtatem pag.298. (*i*) Ibidem. (*k*) Ibid. aegrot.13. pag.307. (*l*) Ibid.aegrot.14. pag.308. (*m*) Ibid.aegrot.16. pag.310.

quot dierum ſpatio praegreſſam, liquidiſſimis diſſipatis, reſiduum ſanguinem ſic inſpiſſatum fuiſſe (vide §. 587.), ut in minimis encephali vaſis immeabilis haerere potuerit.

Ipſam tamen ſymptomaticam phrenitidem ſatis cito lethalem quandoque eſſe, docet *Calvi in Lariſſa* hiſtoria (*n*); cui femur dextrum derepente doluit, cum febre acuta ardente; tertio autem die femoris dolor ceſſavit, ſed mentis alienatio acceſſit, cum multa jactatione, & quarto die circa meridiem celerrime periit.

Tumque, ſi ſaeva fuerit, ſaepe in Maniam abit.

Continuum abſque febre delirium maniam vocari ab omnibus hominibus *Galenus* (*o*) aſſerit, & per ſolam febrim comitantem phrenitidem a mania diſtingui (*p*) monet. Si ergo in phreniticis febris ceſſet, maniaci vocabuntur. Dictum fuit alia occaſione in Commentariis §. 593., febres in alios morbos deſinere, dum materia febrilis in loca quaedam corporis deponitur, & pro varietate partis, quam haec materia occupat, diverſiſſimos morbos naſci poſſe: ſimul ibidem notatum fuit, in ſaniſſimis quandoque hominibus febrim naſci, & paulo poſt in partem quandam corporis depoſita materia excitari phlegmonem vel & eryſipelas, deſinente ilico febre, poſtquam haec depoſitio facta fuit. In anginis frequentiſſime hoc obſervatur, quod poſt levem febriculam, uno alterove die affligentem, tumeant & doleant fauces inflammatae, ſublata omni febre. Monitum autem tunc fuit, totam curae felicitatem in ſimilibus morbis pendere praecipue a loco affecto. Si ergo in cerebri meningibus ſimilis inflammatio naſceretur, ceſſante febre, dum in has partes depoſitio facta fuit, delirarent tales aegri peſſime, ſed abſque febri, adeoque forent maniaci. Tales caſus vidiſſe me probe memini, ubi in febre non adeo valida inciperent leviter deſipere aegri, & paulo poſt, febre ceſſante penitus, immaniter furebant per plures ſaepe dies, imo & ſeptimanas, ſic ut vinculis coërceri debuerint, ne ſibi vel aliis nocerent. Illa autem, quae accuratiſſimus in morbis obſervandis *Sydenhamus* notavit, hanc rem pulchre confirmant. Dum enim novam febris ſpeciem deſcribit (*q*), inter alia monet, ſanguinem venae ſectione eductum pleuriticorum ſanguini in his aegris ſimilem fuiſſe; quandoque collum & fauces dolorem, ſed leviorem quam in angina, occupaſſe, aliquando vero ſucceſſiſſe eruptiones cutaneas, morbillis non multum diſſimiles, niſi quod ruberent magis, neque deſquammaretur epidermis, dum recederent. Imprimis autem notat, maxime in phrenitidem proclivem fuiſſe hunc morbum, & caput petiiſſe; atque *ubi jam caput occupavit febris, & phreneſis ſemel invaluit, nulla reſtare febris indicia, niſi quod pulſus nunc citatior eſt, nunc tardior*. Idem autem fiebat, dum coma huic febri ſuperveniebat; praeter enim linguae albedinem nulla aderant febris ſigna, atque aegri perfectiſſima apurexia frui videbantur (*r*). Patet ergo ex his omnibus, phrenitidem in maniam abire quandoque,

(*n*) Ibid. aegrot. 5. pag. 298. Charter. Tom. VIII. pag. 693. Charter. Tom. IX. pag. 276.

(*o*) Commentar. in I. Lib. Prorrhetic.

(*p*) Commentar. 3. in Lib. III. Epidem.

(*q*) In Schedula monitoria de novae febris ingreſſu pag. 651. 652.

(*r*) Ibid. pag. 660.

doque, ſed tamen in ſimilibus morbis, cum ceſſet impetus febrilis, atque levior tantum inflammatio vel lene eryſipelas capitis interiora obſideat, ſaepiſſime evadunt aegri, & poſtea integre reſtituuntur, modo poſt evacuationes generales per venae ſectionem & purgationem factas tota res naturae & tempori committatur, uti *Sydenhamus* (ſ) optime monuit. Levis inflammatio cutanea in eadem febre obſervata, ſimilis probabiliter illi, quae in eodem morbo caput obſidebat, ſponte ſua abſque ulla deſquammatione cedebat.

Verum longe pejor mania, tota ſaepe vita incurabilis, ſaevam phrenitidem quandoque ſequitur. Ex hactenus dictis patuit, & poſtea §. 776. ulterius demonſtrabitur, phrenitidis cauſam proximam eſſe inflammationem meningum cerebri; imo & in ipſa corticali ſubſtantia hujus viſceris manifeſta inflammationis ſigna quandoque deprehenſa fuerunt: ab infarctis autem vaſis, & diſtentis humore immeabili, vicina vaſa minora comprimuntur, per libera adhuc vaſa celerius moventur humores, ſicque turbatur aequabilis & placidus liquidorum per vaſa encephali motus, a quo ſenſuum internorum & externorum functiones, & motuum arbitrariorum exercitatio, pendent. Ubi autem valida febris pergit urgere humores in loca haec obſtructa, tenerrima hujus viſceris fabrica deſtruitur brevi, & paucis diebus moriuntur tales aegri; uti paulo ante vidimus. Si vero per artem, vel & ſponte ſua, minuatur febris, vel & ceſſet integre, ſaepe tamen nondum redit ideo integritas parti huic inflammatae, niſi ſenſim ſolvatur illud, quod vaſis impactum haeret immeabile. Verum tenerrima vaſa encephali ſi per horrorem loci (vide §. 118.) craſſiores humores receperint, difficulter talis obſtructio reſolvetur, cum tunicis elaſticis arteriae encephali careant, adeoque non poterunt hac vi, licet impetus a tergo urgentis liquidi fere nullus ſit, retroprimere obſtruentes moleculas in majores truncos. Metus ergo eſt, ne immeabile hoc fluidum, liquidioribus partibus diſſipatis, cum vaſis continentibus concreſcat, ſicque tota vita tollantur vel depraventur illae functiones, quae a fluidi per haec vaſa motu pendebant. Accedit praeterea, quod a tumentibus vaſis obſtructis minora vicina comprimantur, & expreſſo liquido illorum latera contigua concreſcant, unde iterum horum malorum augmentum. Immedicabiles ſurditates & amauroſes, poſt morbos acutos inflammatorios capitis, a talibus cauſis factas doluerunt toties Practici; & in aliorum viſcerum morbis inflammatoriis infeliciter curatis peſſimas ſimiles ſequelas obſervaverunt ſaepius. Numquid ſic poſt pulmonis inflammationem ſaevam immedicabile aſthma tota vita manet? poſt validam hepatitidem pertinax & per vices tota ſaepe vita recrudeſcens icterus &c.? Patet ergo ratio, quare poſt ſaevam phrenitidem mania ſaepe ſequatur nullis remediis curabilis; vel & quandoque in immedicabilem ſtultitiam, deſinente immani furore, abeat morbus. In gurgatis publicis triſtiſſima talia exempla occurrunt: & omnium frequentiſſime phrenitidem, a lochiis retentis natam in puerperis, in maniam & fatuitatem perpetuam abiiſſe obſervavi.

Pauliſper adſcendens immanis fit.

Hippocraticum monitum eſt, & ſummi quidem momenti, ut hoc cautus medi-

(ſ) Ibidem.

medicus efficaciſſimam ſtatim medelam adhibeat, ſimulque caveat, ne ſibi aliiſve nocere poſſint tales aegri. Sic autem habet. *Quae ſenſim feroces fiunt deſipientiae, ferinae ſunt: ſed & convulſiones praenunciant* (*t*). Optime enim *Foeſius* videtur vertiſſe ἐπ᾽ ὀλίγον *ſenſim*; alii autem *pauco tempore* reddiderunt hunc textum, imprimis quia *Galenus* ſimilem textum *Hippocratis* in alio loco (*u*) commentatus huic opinioni favere videtur, dicens: *Talis igitur vis hujus ſermonis erit; quum videris quempiam cum ferocitate deſipientem, & ſi paulo poſt ſedetur, cognoſce, mentem ejus non febris ratione laeſam eſſe, ſed quia phrenitica ſubalitur affectio, quae poſtea adaucta tibi ferina videbitur*. Si tamen conſiderentur illa, quae in morbis talibus obſervantur, probabilior longe *Foeſii* verſio videbitur: ſaepe enim ſenſim & per gradus augetur delirium, donec in ſummum furorem deſinat. Primo enim ſolito moroſiores apparent aegri; dein ferox & protervum reſponſum dant; poſtea oblata reſpuunt, quae antea avide expetebant: ſic ſenſim gliſcente morbo, tandem in adſtantes irruunt, calcitrant, mordent &c. Tales enim deſipientias ferinas (θηριώδεις παραφρονοῦντας) vocandas eſſe voluit *Galenus* (*x*). Nullum enim dubium eſt, ferociter delirare aegrum, licet paulo poſt quieverit; & vel ignari tunc cavent & ſibi & aegro, dum jure metuunt, ne paulo poſt in ſimilem furorem rapiatur. Videtur autem *Hippocrates* monuiſſe medicos, ne crederent levem morbi cauſam eſſe, dum ſenſim in ferociam aſcenderet delirium, neque ſimul & ſemel in furorem agerentur aegri, cum interim brevi immanis furor metuendus ſit. Ipſe autem textus *Hippocratis* videtur ſatis evidenter huic ſenſui favere, ſic enim habet: αἱ ἐπ᾽ ὀλίγον θρασεῖαι παραφρόσιες θηριώδεες. εἰσιν, οὐ μόνον ἐὰν ἐπ᾽ ὀλίγον χρόνον γίνωνται. Si enim illud ἐπ᾽ ὀλίγον pro pauco tempore ſumatur, nihil diſtincti ſignificabit hic textus, cum in ejus fine ἐπ᾽ ὀλίγον χρόνον legatur: evidens autem ille textus apparet, ſi ſequens verſio retineatur: *Quae ſenſim fiunt feroces deſipientiae, ferinae ſunt, non tantum ſi pauco tempore fiant* (*feroces ſcilicet*.).

Plurima autem ſigna, quibus delirium futurum praecognoſcere, vel ejus jam praeſentis augmentum diſtinguere poſſumus, in Commentariis §. 702. ex *Hippocrate* collecta habentur.

Saepe deſinit in Lethargum, Coma, Catochen.

Dum nempe aucto tumore inflammatorio vaſorum comprimuntur tenerrima encephali ſtamina, omniſque influxus ſpirituum in nervos, ſenſibus & motibus arbitrariis ſervientes, tollitur, vel ſaltem impeditur pro maxima parte. Ipſam enim apoplexiam inde fieri poſſe, poſtea in ejus hiſtoria §. 1010. N. 2. *β*. patebit. Lethargus autem, λήθη ἄεργος, quaſi otioſam oblivionem dixeris, motum & ſenſum omnem fere tollit cum inexpugnabili neceſſitate dormiendi, & plerumque a Medicis ſub hoc nomine deſcribi ſolet morbus cerebri a pituitoſa humida & frigida ſanguinis caeochymia ortum ducens; unde

(*t*) Coac. Praenot. N. 87. Charter. Tom. VIII. pag. 557. & N. 156. ibid. pag. 560. & N. 147. pag. 565. (*u*) Prorrheticor. Lib. I. text. 25. Charter. Tom. VIII. pag. 715. 716. (*x*) Ibidem.

de & *Hippocrates* (*y*) *illum morbum* ſic deſcripſit: *Lethargici, manibus tremuli, ſomnolenti, decolores, tumidi, pulſibus tardi ſunt, & partes ſub oculis elavatas habent* &c. Adeoque patet, diverſam omnino indolem eſſe lethargi ab inflammatoria phrenitide; interim tamen, ſi ſimilis ſomnolentia phrenitidem ſequatur, imprimis cum notabili febrilis impetus diminutione, abſque reſolutionis ſignis, ſolet & tale ſymptoma hoc nomine vocari. *Galenus* (*z*) de pulſuum diverſitate in morbis agens talem affectum deſcripſit, quem proprio nomine carere dixit, & de quo dubitat, an medius inter phrenitidem & lethargum vocandus foret, an vero ex phrenitide & lethargo miſtus dicendus eſſet: in quo affectu aegri *connivent ut plurimum oculis, ſomnolenti ſunt, atque ſtertunt. Rurſus oculis fixis ac inconniventibus diutiſſime, ut catoche laborantes, intuentur. Et ſi quid roges, atque ad colloquium compellas, difficiles ſunt ad reſpondendum & tardi. Plerumque etiam ſtulte loquuntur, nec recte reſpondent, ac temere nugantur.* Apparet ſatis, aptiſſime haec phaenomena convenire illis, quae modo dicta fuerunt, praecipue cum ſubjungat *Galenus*, quod in his *pulſus celeres ſunt & crebri, perinde ut phreniticorum, minus tamen: & roboris item minus ac illi obtinent.*

Coma autem inflammatorios capitis morbos comitari, vel & ſequi frequenter, patuit ex illis, quae ad §.704. dicta fuerunt. Mirabilem autem illum affectum, qui catoche vel catalepſis dicitur, quo laborans repente, immotus, nec ſentiens, illum corporis ſtatum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat, (vide §. 1036.) pariter phrenitidem ſequi quandoque, nemo mirabitur, ſi conſideret, diſſecta hoc morbo defunctorum cadavera demonſtraſſe arterias & venas cerebri valde turgentes fortiter impacto & denſo cruore (vide §. 1041.). In textu *Galeni* modo citato catoches mentio facta fuit; & delirio catochen quandoque jungi apud *Hippocratem* (*a*) legitur: *Capite dolentes, cum catoche delirantes, intercepta alvo, oculo ferocientes, facie florida opiſthotono corripiuntur.*

Peſſimi autem ominis eſſe hos affectus in phrenitide vel aegrorum cuſtodes norunt, certam praevidentes mortem, dum antea furibundi ſubito quieſcunt & ſomnolenti fiunt.

Vomitus aeruginoſus ratione inflammati cerebri; ſputatio frequens & indecora in adſtantes; tremor; foex alvi & urina interceptae, vel albae; urina cruda; convulſio; venatus floccorum volitantium; oculi pulverulenti; dentium ſtridor; ἀδιψία plerumque convulſionis praenuncia; permutatio ſymptomatum perpetua, ulceris tumentis ſubſidentia, frequentia ſunt praeſagia periculi ſummi & mortis.

Recenſentur jam illa ſigna, quae in phrenitide ſummum periculum & mortem

(*y*) Coac. Praenot. N. 140. Charter. Tom. VIII. pag. 859.
(*z*) De Pulſibus ad Tyrones cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 11.
(*a*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 756.

tem deſignant. Inter illa autem merito numeratur vomitus ille aeruginoſus. In Commentariis §. 267., ubi agebatur de illis ſignis, ex quibus cognoſcitur, per vulnera capitis cerebrum ipſum laeſum vel compreſſum eſſe, dictum fuit, ſuſpectum maxime fuiſſe, ſi ſic affecti bilem vomerent: atque ibidem notatum fuit, cerebro per inſolitum navigationis motum turbato, etiam in ſaniſſimis antea hominibus, aeruginoſam bilem evomi; & viciſſim, dum ab alia cauſa circa praecordia talis ſaburra collecta haeret, cerebri omnes functiones miris modis turbari. De quo miro inter cerebrum & praecordia commercio videri poſſunt illa, quae ad §. 701. dicta fuerunt. Ubi ergo in phreniticis ille vomitus adeſt, novimus, inflammatoriam cauſam cerebrum ipſum penitus turbare, adeoque peſſima quaevis exſpectanda eſſe. Diſtinguimus autem facile; quod ille vomitus ratione inflammati cerebri fiat, non vero ab acri bilioſo in primis viis fluctuante, per abſentiam illorum ſignorum, quae primo numero §. 642. recenſentur, ubi de nauſea a ſordibus talibus bilioſis nata agebatur. Unde ſimul patet ratio, quare *Hippocrates* (vide Commentaria §. 267.) dixerit: *In capitis doloribus aeruginoſi vomitus cum ſurditate & pervigilio, cito vehementer inſanire faciunt.* Hiſtoriae autem aegrorum ab *Hippocrate* in Epidemicorum libris conſcriptae funeſtos eventus vomitus talis probant. Sic enim *Philiſtes* (*b*) primo die morbi aeruginoſa multa vomuit; ſecundo die vehementer inſanivit; quarto die convulſus fuit; quinto die periit. Alter autem phreniticus (*c*) prima die aeruginoſa multa tenuia vomuit, & multum deliravit; ſecundo die palpitationes per totum corpus, & nocte ſequente convulſiones adfuerunt. Quarto die obiit.

Sputatio frequens & indecora in adſtantes. An ſputatio frequens per ſe phrenitidis ſignum ſit in morbis, dubium videri poſſet. Cum autem impedito libero humorum circuitu per capitis interiora, tanto major copia ſanguinis urgeat illas partes, quae a carotidibus externis ramos accipiunt, unde facies illa rubra & vultuoſa, truces oculi &c. de quibus quarto numero praecedentis paragraphi dictum fuit; non adeo abſonum videtur, & ſalivales glandulas ob eandem cauſam quandoque ſalivam copioſiorem ſecernere, quam continuo aegri exſcreant. Hinc forte *Hippocrates* dixit: *Screatus frequens, ſi ſane & aliud quoddam ſignum adfuerit, phreniticum* (*d*). Et paulo poſt (*e*) ſputationem (πτυελισμὸν) damnavit in phreniticis. Ubi vero in adſtantes aegri ſputa projiciunt, ſummae proterviae ſignum eſt, & in bene moratis certiſſimum delirii indicium: ſi enim vel ferox ab homine moderato reſponſum mali ominis ſit in morbis, quanto magis indecora talis ſputatio. Merito enim pro axiomate Medico *Jacotius* (*f*) poſuit, dum textum modo allegatum commentatur: *Omnes actiones voluntarias, quae praeter modum ac decorum vel deficiunt, vel exſuperant, phrenitidis eſſe ſigna.*

Tremor. Quando §. 627. de tremore febrili agebatur, conſtitit, liquidi arterioſi, per encephali arterias movendi, immeabilitatem inter tremoris cauſas recenſeri. Ubi ergo in phrenitide talis tremor obſervatur, novimus,

tur-

(*b*) Epidem. 3. aegrot. 4. Charter. Tom. IX. pag. 232.
(*c*) Ibid. aegrot. 4. poſt tempeſtatem pag. 295.
(*d*) Prorrhet. Lib. I. text. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 704.
(*e*) Ibid. text. 12. pag. 708.
(*f*) Jacot. & Holler. Comment. in Coac. Hippocr. pag. 519.

turbari liberum influxum ſpirituum in nervos muſculis movendis deſtinatos; ſic ut uno momento tollatur ille influxus, momento poſt praeter voluntatis imperium redeat; adeoque conſtat, ad ipſam cerebri fere medullam morbi effectum pertingere. Patet hinc ratio, quare tremorem tanquam funeſtum in phrenitide damnaverint medici. Dixit *Hippocrates* (g): *Phreniticae vehementer affectiones tremulae deſinunt.* Quod autem hic non intelligatur, vehementem phrenitidem ceſſare tremoribus obortis, ſatis patet ex alio loco *Hippocratis* (h), ubi in vehementi phrenitide tremores damnantur tanquam lethales. Unde etiam, uti in Commentariis §. 700. dictum fuit, tremulae & obſcurae deſipientiae valde phreniticae habitae fuerunt *Hippocrati*: & in lethali phrenitide, de qua dictum fuit modo, dum de vomitu aeruginoſo ſermo erat, palpitationes illae per totum corpus ſecundo die aderant.

Foex alvi & urina interceptae vel albae; urina cruda, venatus floccorum volitantium. Videantur de his omnibus illa, quae in Commentariis §. 734. & 772. habentur.

Convulſio. In Commentariis §. 712. probatum fuit, quod convulſio, inflammationis cerebri ſigna praegreſſa ſequens, fere lethalis ſit ſemper, quia tunc novimus, ipſam cerebri medullam jam affici. In aegris illis modo memoratis ex Epidemicis *Hippocratis* convulſiones aderant, qui etiam phrenitici mortui ſunt.

Oculi pulverulenti. Tenuiſſimo rore ex minimis arterioſis fiſtulis exhalante oculos detergeri novimus, & humidos ſervari; dum ſimul frequenti palpebrarum nictitatione averritur quidquid pulverulenti in aëre circumvolitantis oculis adhaereſceret: ſimulac autem exhalans ille ros deficit, oculi ſicci & ſqualidi apparent. Docuerunt autem injectiones anatomicae, arterioſa vaſa plurima ex encephalo a ramis carotidum internarum per oculos diſpergi; adeoque merito tunc concludimus, ſimilem ſiccitatem in capitis partibus internis adeſſe, diſtentis immeabili ſanguine vaſis majoribus, minoribus vero compreſſis & liquido tenuiſſimo orbis. Simul accedit, quod tales aegri hebetes jaceant fixis & apertis oculis, palpebris vix amplius vel rariſſime conniventibus; unde patet ratio, quare tunc oculi pulverulenti appareant, peſſimo ſemper omine. Videantur & illa, quae de luctuoſis febre continua putrida decumbentium oculis in Commentariis §. 734. dicta fuerunt.

Stridor dentium. Quibuſdam hominibus familiaris eſt ille dentium ſtridor, dum dormiunt. Caeteroquin involuntarium & convulſivum motum muſculorum maxillas moventium ſignificat, adeoque merito mali ominis in morbis habetur. Sollicite hic monuit *Hippocrates* (i), *dentium ſtridorem portendere inſaniam & mortem, niſi quis a puero conſueverit. Si vero etiam delirans hoc agat, jam valde pernicioſum eſt.*

Ἀδιψία plerumque convulſionis praenuncia. Cum enim in hoc morbo cauſae ſitis adſint, ſi non ſitiant tamen aegri, novimus ſenſorium commune penitus turbatum eſſe, adeoque peſſima quaevis jure metuuntur. Videantur illa, quae in Commentariis ſecundae ſectionis §. 772. de ἀδιψίᾳ dicta ſunt. Per-

(g) Prorrhet. Lib. I. text. 9. Charter. Tom. VIII. pag. 706.
(h) Coacar. Praenot. N. 99. ibid. pag. 857.
(i) In Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 664.

Permutatio ſymptomatum perpetua. Cerebrum eſſe illud organum corporeum novimus, unde motus voluntarii exercitatio & ſenſuum externorum & internorum actiones pendent: cumque a ſingulis nervis, per objecta externa mutatis, diſtinctae cogitationis mutationes producantur; & viciſſim in ſingulis muſculis motus arbitrarii ex nutu voluntatis excitari poſſint; patet omnium & ſingulorum nervorum diſtinctam in cerebro originem eſſe. Nata ergo inflammatione in capitis interioribus, adeoque impedito vel turbato liquidorum per vaſa cerebri motu in hac illave parte, diverſiſſima poſſunt excitari ſymptomata, prout variae nervorum origines ſic afficiuntur. Sic mira phantaſmata delirantium oculis occurrunt, ſonorum ingens varietas auribus percipitur, odorum, ſaporum &c. mirae mutationes obſervantur, dum ab interna illa & morboſa ſenſorii communis diſpoſitione origines nervorum mutantur. Ubi ergo perpetua horum ſymptomatum permutatio eſt, novimus magis magiſque turbari ſenſorium commune, & ad alias partes cerebri propagari malum. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*k*) dixerit: *In Phreniticis per initia moderatum eſſe, ſed crebro permutari, malum id eſt.* Et paulo poſt (*l*): *Crebrae in phreniticis permutationes, convulſivae.* Atque ideo *Galenus* (*m*) in Commentariis ſuis in hunc textum dixit: *Vere igitur in cerebro ipſo transfluxio eſt, alias in alia quapiam ipſius parte orta, ſpeciem quidem affectionis ſervans, ſed pro parte affecta ſymptomata ipſa permutans.* Teſtatur autem *Galenus*, ſe vidiſſe ſaepe numero tales phreniticos, ſemper quidem delirantes, ſed variatis ſecundum omnium functionum animalium genera modis. Nunc enim excandeſcebant ira, paulo poſt laetabantur; tunc audaciſſimi adſtantes invadebant, mox perterriti &c. Patet autem ſatis ex dictis, quare mali ominis haec ſymptomatum perturbatio habeatur.

Ulceris tumentis ſubſidentia. Peſſimum hoc ſignum non tantum in phrenitide, verum & in aliis morbis, notat vitam deficere. Unde *Hippocrates* (vide Commentaria §. 158. N. 7. §. 403. N. 1. & §. 432.) *in Prognoſticis* enumerans illa, ad quae Medicum attendere oportet, ut futura in morbis praevideat, monet, conſiderandum eſſe, an forte aeger ulcus habeat ante morbum, vel in morbo ipſo natum. Si enim illud ulcus ſiccum fiat cum livido vel pallido colore, moriturum hominem praeſagiebat.

A peripneumonia lethalis. A variolis mala admodum; ab ileo lethalis.

A Peripneumonia lethalis. Tunc enim ſolet fieri phrenitis ideo, quod per inflammatum pulmonem non poſſit tranſire ſanguis cordis dextri, adeoque nec venoſus ſanguis poterit in cordis cavum dextrum libere evacuari; ergo & impedietur ſanguinis a capite per venas jugulares reditus, dum interim arteriae pergunt ſanguinem ad caput pellere: infarcientur ergo vaſa cere-

(*k*) Prorrhetic. Lib. I. text. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 705. Coac. Praenot. N. 94. Ibid. pag. 857. (*l*) Ibidem text. 27. pag. 716 Coac. Praenot. N. 103.
(*m*) Ibidem pag. 716.

cerebri, ejuſque functiones turbabuntur; & niſi cito reſolvi poſſit pulmonis haec inflammatio, brevi pereunt aegri. Cum autem non niſi in peſſima peripneumonia phrenitis ſequi ſoleat, patet, quare lethalis tunc ſit. Unde *Hippocrates* (*n*) dixit: *A peripneumonia phrenitis, malum.* Atque alibi (*o*), manus ante faciem attollere, muſcas inani opera captare, feſtucas carpere, floccos avellere (quae omnia inſtantis phrenitidis ſigna eſſe antea vidimus) tanquam mala & mortifera damnavit in peripneumonia. Alio tamen in loco (*p*) utcunque mitiorem prognoſin videtur habere, dicens: *Quicunque vero peripneumonici non purgati ſunt judicatoriis diebus, ſed mente moti quatuordecim dies effugerunt, periculum eſt, illos ſuppuratos fieri.* Ubi tamen notandum, quod παρανοήσαντες dixerint, quo vocabulo ad ſignificandum lene delirium ſaepius utitur.

A variolis mala admodum. Dum antequam variolae erumpunt, in ſtatu nempe contagii, febris valida delirium aut phrenitidem fecerit, nunquam quidem periculo caret; tamen magna ſpes eſt, erumpentibus variolis, una cum reliquis ſymptomatibus & hoc ceſſaturum. Ubi vero poſt variolarum eruptionem manet ferox & perpetuum delirium, vel naſcitur, ſi in ſtatu contagii non adfuerit, major metus eſt; quia tunc ſuſpicio eſt, puſtulas varioloſas capitis interiora obſidere. Quando autem in confluentibus variolis a reſorpto gangraenoſo fere tabo putridiſſima & acutiſſima febris accenditur, & phrenitidem facit, facile patet, tenerrima cerebri vaſa liquidis acribus putridis, rapido motu agitatis, brevi deſtruenda eſſe, adeoque nullam ſpem ſupereſſe. De his omnibus autem poſtea in variolarum hiſtoria dicetur.

Ab ileo lethalis. In morbo hoc a ſummo dolore vigiliam, febres, convulſiones ipſas excitari, poſtea *in Capitulo de Inteſtinorum inflammatione* patebit. Verum nunquam in tantam ſaevitiem morbus ille evehitur, quin brevi poſt lethalis gangraena ſequatur, omni dolore ſubito ceſſante, & delirantibus plerumque aegris. Unde & *Hippocrates* dixit (*q*): *Ab ileo vomitus, vel ſingultus, vel convulſio, vel deſipientia, malum.*

Inflammatio pauliſper fixa, & aſperitas faucium ad ſuperiora vergens creat phrenitidem mortiferam, hi palpant, & laborioſi ſunt.

Obſervaverat aliquoties tales caſus *Celeberrimus Boerhaavius*, in quibus poſt leviorem anginam, abſque bonis ſignis evaneſcentem, lethalis phrenitis naſcebatur, dum mala metaſtaſi inflammatio faucium caput peteret, atque inde hanc prognoſin fecit; cujus tamen & apud *Hippocratem* non obſcura veſtigia inveniuntur. Sic enim habet (*r*), uti jam in Commentariis §. 772. dictum

(*n*) Aphor. 12. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297.
(*o*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 606.
(*p*) Coac. Praenot. N. 396. ibid. pag. 875.
(*q*) Aphor. 10. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 296.
(*r*) Prorrhet. Lib. I. textu 11. Charter. Tom. VIII. pag. 707.

dictum fuit: *In acutis circa fauces dolentia, contracta, parva, ſuffocantia; Quum biaverit, non facile os cogere & concludere poſſe, delirium portendit; Ex his phrenitici, & perniciose laborant.* Et in *Coacis Praenotionibus* (*q*) ſequentia leguntur: *Fauces modice exaſperatae, & alvus vanis conatibus nitens frontis dolores, aegri palpantes cum dolore. Quae e his augeſcunt, difficilia.* Et alibi (*ſ*): *In angina, abſque ſignis (ἀσήμως) dolores ad caput cum febre, pernicioſi.* Talibus autem aegris delirium continuum *cum ſtudio* naſcebatur, quod *Hippocrates* longe periculoſius dixit illo, quod *cum riſu* fit, uti in Commentariis §. 700. dictum fuit, quia inde ſummopere defatigantur aegri. Sic vidit *Boërhaavius* nobilem virginem, quae dies noctesque filum per acus foramen tranſmittere conabatur, donec deficeret. Alia aegra abſque ulla intermiſſione nodos nectebat. Similes plures caſus vidi, ubi ad mortem uſque laborioſi ſemper aegri ſumma animi attentione exercitata in ſanitate opificia tentabant.

Quae verſatur circa neceſſaria, peſſima.

Haec prognoſis in *Coacis Praenotionibus* (*t*) habetur, ejuſque jam mentio in Commentariis §. 700. facta fuit. Neceſſaria autem vocantur illa, quae ad ſuſtinendam vitam, & curandum periculoſum hunc morbum, abſolute requiruntur. Sic ſi inſidiarum metu tales aegri ſomno abſtineant, tenebricoſo in loco degere nolint, omnem cibum potumque reſpuant, venenum ipſis propinandum ſuſpicati &c., ſatis patet, omnia neceſſario in pejus ruere debere. Hanc phrenitidis ſpeciem videtur indigitaſſe *Hippocrates* (*u*), dum dicit: *Ex phrenitide ita perit. In hoc morbo perpetuo delirant, quum nimirum ſanguis corruptus & extra conſuetam agitationem motus fit. Quumque deſipiant, nihil quidquam effatu dignum eorum, quae offeruntur, accipiunt; Procedente vero tempore marceſcunt, tum a febre, tum quod nihil alantur*

§. 775. Cadavera defunctorum a phrenitide exhibuere meninges inflammatas, gangraenam, abſceſſum, ſphacelum cerebri, aut acres rodentes ichores.

Nihil magis promovet artem, quam ſi in morbo quodam, toto decurſu ſollicite obſervato, poſt mortem in defunctorum cadaveribus indagetur, quae partes affectae fuerint, & quaenam in illis mutationes contigerit. Sic enim optime detegitur, an in diagnoſi, prognoſi, & curatione morbi erratum fuerit, nec ne. Conſtitit autem ex obſervationibus plurimis optimorum medicorum, in cadaveribus phrenitide defunctorum apparuiſſe talia indicia, quae inflammationem praegreſſam docerent manifeſte. Virgo acuta febre decumbens cum perpetuo delirio, & ſatis feroci quidem, in Noſocomium defe-

A a reba-

(*ſ*) N. 168. ibid. pag. 867. (*t*) N. 372. ibid. pag. 872.
(*u*) N. 100. Charter. Tom. VIII. pag. 857.
(*x*) De Morbis Lib. I. cap. ultimo Charter. Tom. VII. 5. pag. 549.

Digitized by Google

rebatur, atque poſt biduum moriebatur. Defunctae cranio aperto, oſtendit *Celeberrimus Boerhavius* auditoribus ſuis, tenuem meningem cerebri totam rubentem & inflammatam, imo & ipſe cortex cerebri, qui naturaliter griſeum colorem refert, adeo rubeſcebat, ac ſi arte anatomica repleta fuiſſent rubra materie ejus vaſa. Si jam conferantur illa, quae apud *Bonetum in Sepulchreto anatomico*, alioſque obſervatores habentur, pluribus exemplis conſtabit, ſuppurationem, grangraenam, ſphacelum, inflammationis validae non reſolutae conſuetos exitus, in phrenitide mortuorum cadaveribus deprehenſa fuiſſe. Imo & quandoque contingit, cerebri membranas, imprimis in hominibus ſaepius hunc morbum paſſis, craſſas, duras, & quaſi ſubſcirrhoſas fuiſſe. Sic in homine, qui biennii ſpatio validiſſimam phrenitidem aliquoties paſſus fuerat, & deinde vomica hepatis perierat, inventa fuit dura mater cranio fortiſſime adhaerens, longe craſſior & firmior ſolito, ejuſque proceſſus falciformis fere in tota ſui longitudine oſſeus apparebat. Pia mater, robore & firmitate ſimilis erat fere durae matri in ſanis hominibus, facillime ſecedebat ubique a cerebro ſuppoſito, numeroſiſſimis vaſis ſanguine repletiſſimis conſpicua. Cerebrum ipſum longe ſiccius & firmius erat ſolito; in cerebri ventriculis tamen ſeri copia reperiebatur (*y*). Acres autem & rodentes ichores hic quandoque reperti originem debent vel puri, ſtagnatione & mora corrupto & degeneranti, vel & tabo gangraenoſo. Praeterea dum tenerrima haec vaſcula immeabili liquido infarcta, vel a vicinis vaſculis tumentibus compreſſa, urgentur per febrim velocius motis humoribus, periculum eſt, ne rumpantur & contentum effundant liquidum; quod collectum & ſtagnans in acrem ichorem facile converti poterit.

§. 776. **E**X quibus cunctis elicitur cauſa proxima Phrenitidis Verae, inflammatio vera piae matris, duraeque primario orta. Symptomaticae vero, inflammatio ſimilis orta a raptu materiae phlogiſticae in cerebri meninges.

Phrenitis definiebatur §. 771. non ex intellectu cauſae proximae hunc morbum conſtituentis, ſed ex talibus phaenomenis, quae omnes Medici communi conſenſu in hoc morbo ſemper adeſſe ſtatuunt; *feroci nempe, & perpetuo delirio a cerebro primario affecto cum febre acuta continua*. Poſtquam autem omnia, quae ad diagnoſin & prognoſin faciunt, ſedulo conſiderata fuerunt, tuto videtur concludi poſſe, uti hac paragrapho fit, inflammationem meningum cerebri primario ortam conſtituere cauſam proximam phrenitidis verae. Patet hoc autem evidenter, ſi conferantur illa, quae de ſignis inflammationis praeſentis ad §. 382. dicta fuerunt. Tumor enim ruber, dolor a diſtentis vaſculis, durities & renixus partis affectae, calor ingens, pulſatio, febris & ejus ſequelae docebant, inflammationem adeſſe. Verum quidem eſt, quaedam ex his ſignis tantum manifeſte apparere, ubi inflammatio externam partem corporis obſidet; ſi tamen expenduntur illa, quae §. 772. phrenitidem veram antecedere probatum fuit, conſtabit eadem omnia in phreniti-de

(*y*) Acad. des Sciences l'An 1706. Mem. pag. 662. 663.

de adeſſe. Rubor enim faciei & oculorum, facies vultuoſa & turgens, truces oculi, narium ſtillicidium (vide 773. 4.), evincunt ſatis, ſanguinem rubrum diſtendere vaſa majora non tantum, verum etiam errore loci minorum vaſorum dilatata orificia ingreſſum, in illorum anguſtiis haerere: unde concluditur, uti tunc demonſtratum fuit, & interiora capitis ſimiliter affici. Calor ingens & internus capitis, cum pulſatione ſaepe tam valida, ut cranium miſeris diſſilire videatur, alterum inflammationis ſignum dat. Febris acuta continua, atque praecedens diſpoſitio inflammatoria, ulterius modo dicta confirmant. Unde nullum dubium videtur de hac re ſupereſſe poſſe.

Dolor autem capitis ingens videtur docere, cerebri membranas affectas eſſe, & imprimis duram matrem, quae, perioſtei interni cranium inveſtientis munus gerens illi vaſis immiſſis & receptis ubique adhaeret, adeoque inflammatorio tumore diſtendi nequit, abſque magna diſtractione horum vaſculorum: accedit, quod durae matris arteriae, elaſticis tunicis donatae, validius reſiſtant diſtendentibus liquidis. Forte & in pia matre ab eadem cauſa dolor excitatur. Cerebri autem corticem erodi, ſecari &c. abſque dolore poſſe, patuit ex illis, quae de cerebri fungis in vulnerum capitis hiſtoria dicta fuerunt. Medullaris autem cerebri ſubſtantia, tutius recondita, tardius afficitur, atque videtur ilico convulſiones facere, uti pariter tunc probatum fuit. Cum autem ingens capitis dolor phrenitidem veram antecedat, apparet, cerebri meninges affici, priuſquam cerebri functiones adhuc multum turbentur. Cum autem pia mater cerebrum involvat, & omnes ejus anfractus ingrediatur, patet, inflammationem ejus contiguum non tantum illi, ſed & vaſis emiſſis continuum, corticem cerebri brevi afficere debere ſimili malo; atque conſtitit ex illis, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, obſervationes in cadaveribus defunctorum hoc demonſtraſſe. Interim tamen ſatis apparet, ſufficere poſſe ſolam piae matris inflammationem, ut cerebri functiones turbentur, cum nulla vaſa accipiat cerebri cortex, niſi ex hac membrana; & in Commentariis §. 701. probatum fuerit, obſtructionem quamcunque, impeditum influxum, transfluxum, effluxum per cerebrum, majorem velocitatem, ſtagnationem, peſſima deliria producere poſſe.

Ubi ergo primo & primario affectis inflammatione cerebri meningibus ferox & perpetuum delirium adeſt, dicitur phrenitis vera. Si vero manifeſta inflammationis ſigna in aliis corporis partibus prius adfuerint, & dein materia phlogiſtica ex his partibus per malam metaſtaſin in cerebri meninges rapiatur, ſymptomatica vocabitur, uti pluribus antea dictum fuit.

§. 777. Quidquid has producere poteſt, fungi poterit cauſae propioris munere (772.).

Omnes enim cauſae inflammationis, in ejus hiſtoria enumeratae, huc pertinent; de quibus tunc actum fuit; praecipue ſi ſimul concurrant talia, quae generales inflammationis cauſas verſus caput determinant, ut inſolatio, vigiliae, ira &c.; de quibus omnibus in Commentariis §. 772. dictum fuit.

§. 778. **Q**Uin hinc vera diagnoſis utriuſque mali.

Si enim poſt ingentem dolorem internum capitis, cum aeſtu valido & febre acuta continua oriatur ferox & perpetuum delirium, eſt phrenitis vera; ubi vero in alia quadam parte corporis inflammationis natae ſigna apparuerunt prius, & poſtea caput afficitur, eſt phrenitis ſymptomatica.

§. 779. **C**Uratio requirit attentionem ad ſequentia.
Phreniticis varices, vel haemorrhoides fluentes proſunt.
Alvi fluor bonus.
Dolor ad pectus, pedeſque, vel & vehemens tuſſis ſuperveniens ſaepe ſolvit malum.
Ut & haemorrhagia.

Hoc fuit Veterum Medicorum inſtitutum, ut ſollicite notarent illa, quae in morbis contingebant; ſicque diſcerent fideli obſervatione, quibus modis morbi in ſalutem vel interitum tenderent, ut poſtea priora promovere, poſteriora impedire vel mutare, idonea medela poſſent. Unde *Hippocrates* adeo operoſus fuit in Semeiotica parte medicinae, atque ſalutarem artem tot regulis practicis, plurium ſaeculorum communi ſuffragio probatis, nobilitavit & auxit; quas tamen ex morborum obſervatione collegiſſe videtur, uti apparebit unicuique, qui Aphoriſmos cum illis contulerit, quae in Epidemicorum libris habentur. Imo hanc fuiſſe Medicae artis originem optime notavit *Celſus* (z); ubi de variis Medicorum ſectis agit: *Non enim poſt rationem medicina inventa eſt, ſed poſt inventam medicinam ratio quaeſita eſt*. Inter recentiores medicos *Sydenhamus*, eandem methodum ſecutus, plus promovit medicinam ſolus, quam ante illum numeroſiſſimi alii, ſubtiliſſimis ſpeculationibus indulgentes, & cauſas morborum latentiſſimas a priori explicare conati. Fatetur autem ſummus ille in arte medica vir, quod, dum morborum genio cognoſcendo incumberet, quidam perierint aegri, quibus ſuccurri potuiſſet, ſi genuinam curandi hos morbos methodum noviſſet prius: verum hoc inevitabile eſt, & neminem latet, *ſic medicinam ortam fuiſſe, ſubinde aliorum ſalute, aliorum interitu, pernicioſa diſcernentem a ſalutaribus* (a). Neque has calamitates evitant illi, qui vanis, licet ſpecioſis hypotheſibus freti, medendi methodum in morbis fingunt, dum interim, neglecta morborum attenta obſervatione, in eodem ſemper luto haerent, neque poſt plurimos funeſtos eventus magis proſunt aegris ſuis, quam antea.

Antequam ergo de curatione phrenitidis dicatur, operae pretium erit videre,

(z) In Praefatione pag. 9.

(a) Celſus ibidem.

dere, quaenam profuiſſe in hoc morbo fidelia obſervata docuerint.

Varices. Ex illis, quae hactenus de phrenitide dicta fuerunt, ſatis patuit, in hoc morbo vaſa encephali urgeri ſanguinis majori copia & impetu; adeoque in cura proderunt omnia, quae nimiam copiam minuunt, & impetum ſanguinis a capite verſus alias partes derivant, qualia jam ad §. 702. in cura delirii febrilis commendata fuerunt. Varix autem vocatur praeternaturalis venae diſtenſio, & omnium frequentiſſime in partibus corporis inferioribus apparet, ubi ſanguis difficilius aſcendere poteſt, ob maximam a corde diſtantiam, & acclivem viam. Ubi ergo venae crurum in phreniticis varicoſae fiunt, novimus copiam ſanguinis in his retineri, adeoque minus ſanguinis ad cor redire, tantoque minus impleri vaſa ſuperiora. Praeterea ad auctam ſanguinis velocitatem compeſcendam per artem varicoſas venas reddimus leni earundem compreſſione in artubus, uti in Commentariis §. 691. dictum fuit: atque eadem methodo ad haemorrhagias nimias compeſcendas medici uti ſolent cum ſucceſſu, uti in Commentariis §. 743. monitum fuit. Patet ergo ratio, quare varices phreniticis proſint. Quin imo tantam ſpem in varicibus poſuit *Hippocrates* (*b*), ut maniae ipſius ſolutionem ab illis ſperaverit. An autem praeter modo dictos varicum effectus, ex cognita corporis fabrica intelligendos, tumentes venae crurum regiminis quadam actione (de qua vide Commentaria §. 701.) caput afficere poſſunt? Sequens *Hippocratis* Aphoriſmus tale quid indicare videtur: *Qui calvi ſunt, illis varices non fiunt. Quibus vero calvis exiſtentibus varices ſuccedunt, illi rurſus capillati fiunt* (*c*). Qui hunc textum proterve riſerunt, tanquam penitus abſurdum, & nullam communionem inter capillatam capitis cutim & tumentes crurum venas eſſe ſtatuerunt, videant, an melius intelligant, quare circa pubertatis tempus, tumentibus & varicoſis ſaepe factis venis ſpermaticis, in pudendis crines prodeant, in maſculis barba enaſcatur, vox mutetur &c., atque in caſtratis ſaepe omnia haec immutentur denuo. Sufficiet practico, noviſſe, quid ex varicibus natis morborum tempore boni vel mali exſpectandum ſit, licet connexionem inter cauſam hanc praegreſſam, & comitantem vel ſequentem effectum, non diſtincte intelligat. Ante pubertatem varices in tibiis non exſpectandas eſſe, alibi (*d*) *Hippocrates* monuit.

Haemorrhoides fluentes. Vaſa enim haemorrhoidalia & carotides arteriae oppoſita directione ſanguinem ducunt, unde revulſio a capite merito exſpectatur, dum fluunt haemorrhoides. Notum eſt, pluribus hominibus conſuetum eſſe, ut bis in anno, quibuſdam longe ſaepius, hac via ſanguis evacuetur. Si autem circa illud tempus, qua haemorrhoides ipſis fluere ſolent, non fiat haec evacuatio, plerumque vertigine, aurium tinnitu, ſimilibuſque ſymptomatibus affliguntur, quae leviorem cerebri affectionem docent: quin imo Hiſtoria Medica docet, epilepſiam, maniam, & lethalem apoplexiam ſucceſſiſſe, dum conſuetus ſanguinis per haemorrhoides fluxus ſponte vel imprudenti medela intercipiebatur. Sic *Alcippus haemorrhoides habens cu-*

(*b*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260.
(*c*) Ibidem Aphor. 34. pag. 270.
(*d*) Coac. Praenot. N. 512. Charter. Tom. VIII. pag. 882.

curari prohibebatur: curatus vero mania correptus fuit (e). Contra vero apoplexiae aut maniae haemorrhoides ſuccedere, bonum eſſe dixit *Hippocrates* (vide Commentaria §. 702.); morboſque illos hac via ſolvi monuit. Ex quibus omnibus patet, quantum boni in capitis morbis ab haemorrhoidibus fluentibus exſpectari poſſit.

Alvi fluor bonus. Materialem febris cauſam, vi febris ipſius ſubactam, ſolutam & mobilem redditam per alvum quandoque expelli de corpore, antea ad §. 594. vidimus; adeoque & hoc reſpectu prodeſſe poſſet alvi fluxus in phrenitide. Verum, uti tunc ibidem monitum fuit, poſt coctionis ſigna praegreſſa talis alvi fluor tunc apparare debet, cum idem illud ſymptoma in morborum initio mali ominis ſit, imo & quandoque lethale; uti ad §. 741. dictum fuit. Verum in hoc morbo non tantum prodeſſe poteſt alvi fluor, quatenus morboſam materiam evacuat, ſed etiam, dum humoribus huc ruentibus viſcerum abdominalium vaſa deplentur, & ſanguini impulſo minus reſiſtunt, impetus & copia humorum pulcherrime a capite avertitur, quod magni momenti eſt in curatione phrenitidis. Docuerunt autem Veterum Medicorum obſervata, alvi fluorem prodeſſe illis morbis, in quibus nimis urgebantur vaſa capitis. Sic ophthalmicis utilem eſſe diarrhoeam in Commentariis §. 720. vidimus. *Quae caput concutiunt, aurium ſonitus facientia, haemorrhagiam faciunt, vel mulieri menſes deducunt, tum alias, tum ſi ſecundum ſpinam ardor conſequatur. Aeque autem & (haec) dyſenterica* (f). Ex quo textu videtur patere, quod ſolutionem talium morborum, in quibus vaſa capitis nimis diſtenta erant, aeque exſpectaverit ab alvi fluxu *Hippocrates*, quam ab haemorrhagiis. Huc etiam videtur ſpectare alter textus: (g) *In febribus pulſus & dolor ſecundum venam, quae eſt in collo, in dyſenteriam finitur.* Verum alibi mirum recurſum a capite verſus alvum, & viciſſim ab alvo verſus caput notat (h), cujus rei antea in Commentariis §. 722. mentio facta fuit. Sic autem habet: *Quibus bilioſae ſunt dejectiones, ſurditate orta ceſſant; & quibus ſurditas, bilioſis obortis dejectionibus ceſſat:* Monet autem *Galenus* (i) in Commentariis ſuis in hunc textum, hic non intelligi confirmatam, & ſaepe ſanatu difficillimam, ſurditatem, ſed talem, quae repente in febribus oritur. Ex quibus omnibus apparet, in capitis morbis multum boni ab alvi fluore poſſe exſpectari, atque ideo etiam utile judicavit *Hippocrates* (k), ſi maniae dyſenteria ſuccederet.

Dolor ad pectus pedeſque &c. Quando §. 772. de phrenitide ſymptomatica agebatur, notatum fuit, certiſſimis conſtare obſervationibus, inflammationem in quadam corporis parte, etiam remotiſſima a capite, natam, poſſe periculoſa metaſtaſi caput petere, priori loco relicto; atque tunc recenſita fuerunt illa ſigna, quae docebant, tale malum metuendum eſſe. Nemini ergo mirum videbitur, quandoque & a capite metaſtaſin fieri verſus alias partes, cum inſigni ſaepe levamine periculoſi hujus morbi; praecipue ſi non

(e) Epidem. 4. text. 51. Charter. Tom. IX. pag. 331.
(f) Coac. Praenot. N. 168. Charter. Tom. VIII. pag. 861.
(g) Ibid. N. 425. pag. 858.
(h) Aphor. 28. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 150.
(i) Ibidem.
(k) Aphor. 5. Sect. VII. ibid. pag. 294.

ſi non ad viſcera alia ; ſed ad femora aut crura, remotiſſimas a capite partes, derivatio fiat. Unde *dolores, qui ad inferas delabuntur partes, toleratu faciles* dixit *Hippocrates* (*l*). Capitis autem morbos ad pectus quandoque transferri indicare videtur alter apud *Hippocratem* locus (*m*), ubi ſic habetur: *Quodcunque ſuperiorum partium doluerit, dolor ad coxendices, vel ad genua, vel aſthma haec omnia ſolvit*. Imo in ipſa mania aliquid boni inde exſpectaſſe videtur, dum dicit (*n*): *Ex mania ad raucedinem cum tuſſi* (*fit*) *abſceſſus*.

Confirmantur autem modo dicta illis, quae in aegrorum hiſtoriis ab *Hippocrate* deſcriptis habentur. Ita in *Herophonte* (*o*), quem praeter exſpectationem a periculoſiſſimo morbo evaſiſſe teſtatur, aderant vigiliae, quinta die morbi ſurditas, ſexta die delirium. Verum octava die doluit inguen, dein ad utramque tibiam dolores acceſſerunt, ſed & prorſus reſipuit aeger; nox toleratu facilis fuit, & urinae, quae antea tenues & nigrae fuerant, melius coloratae erant, & aliquid ſedimenti habebant: Poſtquam autem nona die imperfecta criſi judicatus fuerat, poſt quinque dies rediit febris acuta cum ſurditate, verum tertia poſt recidivam die crura dolor invaſit cum ſurditatis imminutione. Ita etiam in virgine, quae *Abderae* in templi veſtibulo decumbebat, ſurditate & delirio in febre acuta laborante, notatur, quod vigeſima die morbi pedum dolor ortus fuerit, ſed & ſimul ſurditas & delirium ceſſabant; monetque, quod, poſtquam in omnibus perfecte judicata eſſet aegra, pedum ille dolor adhuc remanſerit (*p*).

Ut & haemorrhagia. Antea jam aliquoties monitum fuit, narium haemorrhagiam intelligi, quando ſimpliciter abſque ullo addito haemorrhagiae vocabulum uſurpatur, quia omnium frequentiſſime in morbis acutis per hanc viam facta ſanguinis evacuatio occurrit. Cum autem in phrenitide arteriae capitis impetu & copia ſanguinis valide urgeantur, patet ratio, quare toties in hoc morbo narium haemorrhagia fiat. Plurima enim ex illis ſignis, quae narium haemorrhagiam praeſagiunt (vide §. 741.), in phrenitide jam adſunt. Illo autem tempore, dum adeſt narium haemorrhagia, ſanguis per carotidum arteriarum truncos pulſus majori copia derivabitur verſus externae carotidis ramos, ubi jam minor reſiſtentia eſt; adeoque dabitur occaſio, ut inflammatoria denſitate immeabilis ſanguis in encephali vaſis haerens, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, in majores truncos retropellatur (vide §. 400. 1.), ſicque obtineatur inflammationis reſolutio. Cum autem injectiones Anatomicae docuerint, ab interna carotide ramos arterioſos per nares internas diſpergi, ſi talis arteria aperta ſanguinem funderet, quam proxime a locis obſtructis & inflammatis revulſio fieret. De illis autem ſignis, quae ſalutarem talem narium haemorrhagiam praecedere ſolent, in Commentariis §.741. dictum fuit, ubi omnia, quae circa hanc rem praecipue notanda ſunt, habentur.

Plu-

(*l*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 731.
(*m*) Epidem. 2. Charter. Tom. IX. pag. 191. (*n*) Coac. Praenot. N. 484. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*o*) Epidem. 1. aegrot. 3. Charter. Tom. IX. pag. 103. (*p*) Epidem. 3. aegrot. 7. ibid. pag. 301. 302.

Plurima jam ſpontanea narium haemorrhagia ſanatae phrenitidis exempla in Hiſtoria Medica habentur. Verum *Zacutus Luſitanus* auſus fuit artificioſam talem evacuationem inſtituere, dum belli ducem juvenem & quadratum ac ſanguine turgentem curabat, valida laborantem phrenitide. Juſſit enim cuidam ex adſtantibus, qui ſuavi cantu ferocientem mulcebat aegrum, ut pennam ad radicem multum fiſſam, & in ſtellae efficiem formatam, nari intruderet ac fortiter circumduceret: quo facto copioſiſſima facta fuit ex nare dextra haemorrhagia tam fauſto cum effectu, ut a perículoſo morbo convaleſceret aeger, ſuccedente poſtea ſudore & alvi fluxu (*q*).

Notandum autem, quod & ſudores critici quandoque in phrenitide ſalutares obſervati fuerint, ſive ſoli, ſive una cum narium haemorrhagia. Unde dixit *Galenus* (*r*): *Judicat & phrenitidem ſudor bonus, & praecipue ſi ex capite multus & calidus fluxerit, ſudante ſimul reliquo corpore. Fit etiam aliter, quod per narium haemorrhagiam phrenitis firmiter* (βεβαίως) *judicetur*. Sic & apud *Lucianum* (*ſ*) habetur, quod Abderitanis phreniticis (vide §. 773.) circa ſeptimum diem larga narium haemorrhagia febris ſoluta fuerit, quibuſdam etiam copioſus ſudor circa idem tempus ortus ſimilem effectum praeſtiterit.

§. 780. PHrenitis vera requirit citiſſime validiſſima remedia, quibus tolli poſſit inflammatio ad cerebri arterias orta.

Vidimus §. 776., veram phrenitidem eſſe inflammationem veram meningum cerebri; imo & quandoque idem malum ad corticis cerebri ſubſtantiam pertingere. Ex illis autem, quae in hiſtoria inflammationis dicta fuerunt, conſtitit, triplicem eſſe inflammationis exitum, in reſolutionem nempe, gangraenam vel ſphacelum, & ſuppurationem. Facile autem patet, ſolam reſolutionem hic locum habere poſſe, cum ſuppurationis hic natae lethalis fere ſemper eventus ſit; multo magis adhuc gangraenae. Verum quidem eſt, in capitis vulnerum hiſtoria plurimis obſervationibus conſtitiſſe, cerebri ſubſtantiam per vulnera laedi, ſuppuratione, putredine, erodentibus &c. conſumi poſſe notabilem ejuſdem partem, ſuperſtite vita non tantum, verum etiam in integrum quandoque reſtitutis omnibus cerebri functionibus: ſed ſimul tunc via patebat, qua poſſent exire illa, quae corrupta erant. Ubi autem phrenitidem veram ſuppuratio ſequitur, pus fetentum, mora acrius factum, pulpoſam encephali ſubſtantiam brevi deſtruet. Ad inflammationis autem reſolutionem, uti §. 386. dictum fuit, requiritur, ut humor fluens blandus ſit, motus ejus ſedatus, atque cauſa obſtruens non nimis ſolidata, ſimulque obſtructio parva ſit. Cum autem febris acuta continua phrenitidem veram comitetur (vide §. 771.), impetuoſus adeſt humorum motus, & ſubita humorum degeneratio metuenda eſt; ſimulque immeabilis

(*q*) Zacut. Luſit. Obſerv. 32. pag. 22.
(*r*) De Criſibus Lib. III. cap. 2. Charter. Tom. VIII. pag. 430.
(*ſ*) In Capite, cui titulus. *Quomodo conſcribenda ſit hiſtoria*. Tom. I. pag. 657.

bilis ſanguis magis magiſque anguſtiis vaſorum impingitur; unde omni fere momento augetur reſolutionis difficultas. Accedit, quod obſtructa vaſa tumentia & dilatata comprimant vicina minora, & expreſſo liquido contigua latera concreſcere faciant, unde poſteà immedicabiles cerebri functionum laeſiones manent. Hinc patet, morbum hunc citiſſimam validiſſimorum remediorum applicationem requirere, cum ex ſua natura adeo periculoſus & cito lethalis ſit.

§. 781. Quae petenda maxime ex curatione inflammationis in genere, obſervatis hiſce. Venae ſectio inſtituenda larga, per amplum vulnus, aut plures venas ſimul, in pede, jugulo, fronte. Diluentia ex decoctis antiphlogiſticis, nitroſis, affatim exhibenda. Dein purgantia antiphlogiſtica, cum multo motu diluente nitroſo danda. Clyſmata ſimilia, additis laxantibus. Anus fovendus, haemorrhoides fricandae foliis ficus &c. vel evacuandae hirudinibus. Collutoria, gargariſmata lenia revocanda in crebrum uſum. Nares, oculi, aures, fovenda. Caput radendum. His praemiſſis, neque cedente malo, opiatis utendum, pediluvia, epiſpaſtica levia, cucurbitae, ad inferiora applicanda. Corpus moderato frigore reficiundum, & erectum tenendum.

Quando de curatione inflammationis, quae per reſolutionem fit, agebatur (vide §. 395.), memorabantur indicationes curatoriae ſequentes. Impedire ulteriorem laeſionem vaſculorum, & tollere illam, quae jam facta eſt; deinde materiae obſtruenti fluiditatem conciliare una cum lenitate (blanda enim humorum indoles ad inflammationis reſolutionem requiritur). Vel denique, ſi in fluorem redigi non poſſent maſſulae obſtruentes, haec ſpes adhuc ſupererat, ut, impetu minuto urgentis a tergo liquidi, vaſa obſtructa propria contractilitate retroprimerent maſſulas obſtruentes in vaſa majora. Patuit autem tunc ex illis, quae ad §. 396. 397. 398. 400. dicta fuerunt, ad omnes illas indicationes requiri ſanguinis miſſionem. Ergo

Venae ſectio inſtituenda larga &c. Probatum enim fuit §. 141., ut impactum obſtruens retropellatur, nihil efficacius eſſe magna & ſubita ſanguinis miſſione. Sed & ſimul ingens calor internus capitis, phrenitidem veram antecedere ſolitus (vide §. 772.) minuitur, uti in cura caloris febrilis §. 691. & ſequentibus demonſtratum fuit, nimiaque vaſorum plenitudo tollitur. Damnaverat quidem *Aſclepiades* in hoc morbo venae ſectionem, dicens: *perinde eſſe his ſanguinem mitti, ac ſi trucidentur* (*t*). Verum uti optime monuit *Celſus* (*u*), phrenitis nunquam eſt niſi cum valida febre, atque *Aſclepiades* erat in illa opinione, nunquam ſanguinem recte mitti, niſi in febris remiſſione, atque ideo damnabat in hoc morbo ſanguinis miſſionem; de qua re videantur illa, quae in Commentariis §. 610. de minuen-

(*t*) A. Corn. Celſ. Lib. III. cap. 18. pag. 150. (*u*) Ibidem.

do per venae ſectionem febris impetu habentur. Interim tamen & *Aretaeus* (*x*) videtur largam ſanguinis miſſionem in hoc morbo formidaſſe, quia nempe metuebat ſyncopen, in quam prae reliquis hunc morbum pronum eſſe credebat. Forte etiam & haec ſuberat ratio, quod cerebrum pro exangui & frigida parte haberet, atque ideo illius morbis validam ſanguinis miſſionem minus utilem putaret. Suadent fere hoc ſequentia, quae apud illum (*y*) habentur: *Verum tamen audacius vena ſolvenda eſt, ſi a praecordiis, non a capite morbus oriatur: ibi enim vitae principium eſt. Capus vero ſenſus nervorumque originis locus eſt, ſanguinemque potius a corde trahit, quam aliis diſtribuit* &c. Chemici poſtea ſuis arcanis mira ſe in hoc morbo facere poſſe jactitarunt, ſulphure nempe vitrioli narcotico, quo furoris ſaltem inducias, ſi non integram ſanationem, impetrare valerent. Verum donec docuerint, ſe inflammationem in manu natam his aut ſimilibus curare poſſe, nemo prudens in ancipiti hoc & cito lethali morbo fidem dabit.

Cum autem, uti §. 779. dictum fuit, obſervatis conſtiterit, per haemorrhoides, oppoſita quam maxime a capite directione, fluentem ſanguinem profuiſſe phreniticis, atque etiam per nares factam haemorrhagiam frequentiſſime ſolviſſe hunc morbum, utramque naturae methodum imitati ſunt Medici, dum & in pede, & in jugulo aut fronte venas ſolverent; imo & quandoque in vehementiſſima phrenitide plures ſimul venas aperirent, ut & ſubita inanitio & efficaciſſima ſimul revulſio fieret, ad animi deliquium uſque inſtituta tali evacuatione, quam tanquam ſummum remedium in maximis inflammationibus, ardentiſſimis febribus & doloribus vehementiſſimis habuit *Galenus*, uti ad §. 141. dictum fuit. Verum, uti ibidem monitum fuit, audax talis ſanguinis miſſio nunquam, niſi praeſente Medico, fiat, qui pulſum tangens, dum ſanguis apertis venis fluit, facile videbit, quo uſque cum prudentia hoc tentari poſſit.

Merito ergo ſanguinis miſſio in phrenitidis verae curatione *primum omnium & maximum futurum praeſidium* habetur a *Tralliano* (*z*); qui & ſatis largam copiam educi curabat ideo, quia moleſtum erat furentibus ſaepe his aegris ſanguinem detrahere; unde *tantum initio evacuabat, quantum & ſatis erat futurum, etiamſi ſecunda vice iterum mitteretur*; & quidem feliciſſimo eventu ſe hoc praeſtitiſſe teſtatur, aperta frontis vena.

Cum autem ſoluta in naribus arteria omnium feliciſſime ſolvi phrenitidem conſtet, ſi larga copia ſanguis effluxerit, auſi fuerunt & medici arteriam lanceola pertundere, ut ſic & ſubita inanitio, & potentiſſima revulſio impetus & copiae ſanguinis ab encephalo fieret. Temporalis arteria ſolet tunc eligi, quia & pulſu ſatis conſpicua eſt, & commode poſt ſanguinis eductionem ad ſuppoſitam calvariam comprimi poteſt, & ſic tuto factum vulnus conſolidari. Quaenam autem in arteriotome obſervanda ſint, apud *Dionis* (*a*) alioſque videri poteſt.

Diluentia &c. Dein purgantia antiphlogiſtica &c. Videantur de his illa, quae

(*x*) Lib. I. de Curat. Morb. acutor. cap. 1. pag. 73.
(*y*) Ibidem.
(*z*) Lib. I. cap. 13. pag. 48.
(*a*) Cours d' Operations de Chirurgie demonſtrat. 7. pag. 407. 408.

quae in cura inflammationis §. 396. & ſequentibus dicta fuerunt.

Clyſmata ſimilia &c. Illa enim purgantium antiphlogiſticorum, quae ore aſſumta fuerunt, operationem accelerant, & laxando vaſa inteſtinorum impetum & copiam humorum a capite revellunt. Simul etiam pulchrum uſum habent in minuendo febris impetu, uti in Commentariis §. 610. dictum fuit, adeoque omni reſpectu proſunt.

Anus fovendus, haemorrhoides fricandae &c. Fluentes enim haemorrhoides phreniticis utiles eſſe §. 779. vidimus: hinc laxando fomentis & clyſmatibus has partes tentamus haemorrhoides provocare; ubi autem jam protuberare incipiunt, tunc aſperis foliis ficus fricantur, donec ſanguinem ſtillare incipiant; vel & hirudinibus applicatis aperiuntur. Videantur illa, quae in Commentariis §. 702. habentur.

Collutoria, gargariſmata &c. Nares, oculi, aures, fovenda. Omnibus enim illis carotidis externae rami per has partes diſperſi laxantur, adeoque impetus & copia ſanguinis a partibus capitis internis avertitur. Simul etiam nares, humectando vaſa ibi poſita, optime diſponuntur ad ſalubrem in hoc morbo haemorrhagiam. Videantur illa, quae de applicatione medicamentorum emollientium ad caput in cura delirii febrilis §. 702. dicta fuerunt; uti etiam, quae in curatione febris ardentis §. 743. circa hanc rem habentur.

Caput radendum. Abraſis enim capillis tota capitis cutis maxime perſpirabilis redditur: quem effectum a capitis raſione in phrenitide exſpectaſſe videtur *Caelius Aurelianus* (*b*). Gratum certe refrigerium capiti ſic conciliatur, & inſignem quandam mutationem percipere ſolent aegri; & quidem tantam, ut ab illa aliquid metuiſſe videtur *Aretaeus* (*c*) dum monuit, ſi longiſſimi crines fuerint, dimidios primo reſcindendos eſſe, ſi vero breviores, tunc ad cutim tonderi poſſe. *Sydenhami* tamen obſervatis (*d*) conſtat, nullum in hac re diſcrimen eſſe; & teſtatur, ſe ſemper hoc praecepiſſe, & quidem pulcherrimo cum ſucceſſu. Abraſis autem capillis, pileolo impoſito, caput a frigore externo munivit, monetque, ſe nullum emplaſtrum raſo capiti applicuiſſe: quidam enim hoc commendant, ſed oleoſa omnia & pinguia cuti adhaerentia perſpirationem minuunt, quae hoc in caſu liberrima requiritur. Capitis raſionem *Celſus* (*e*) pariter in phrenitidis curatione commendavit. Patet autem ſatis, difficillimum hoc factu ſaepe eſſe, dum aegri peſſime furunt; adeoque praeſtaret hoc jam facere, dum ſigna docent, phrenitidem metuendam eſſe.

His praemiſſis, neque cedente malo, opiatis utendum. Poſtquam omnibus modo memoratis remediis, ſic minutus fuerit impetus humorum, atque adeo diluta & ſoluta liquida, ut optima ſpes ſit, blanda reſolutione tolli poſſe inflammationem caput internum obſidentem, atque jam ſigna docuerint, morbum miteſcere, dum interim tamen adhuc delirium, vel noxiae adeo vigiliae in hoc morbo, manent, tunc opiata uſum habent, non prius, uti opti-

(*b*) Acutor. Morb. Lib. I. cap. 10. pag. 30.
(*c*) De Curatione Morbor. acutor. Lib. I. cap. 1. pag. 30.
(*d*) In Schedula Monitor. de novae febris ingreſſu pag. 660.
(*e*) Lib. III. cap. 18. pag. 150.

me *Sydenhamus* monuit (*f*). A lenioribus autem anodynis incipere ſolent Medici, ſenſim ad fortiora pergendo, ſi priora non ſuffecerint. Videantur illa, quae in Commentariis §. 702. de uſu ſimilium in curando delirio febrili dicta fuerunt.

Pediluvia, epiſpaſtica levia, cucurbitae &c. Omnibus enim his laxantur vaſa partium inferiorum, vel, leni irritatione, verſus haec loca major copia humorum ducitur, adeoque a ſuperioribus revulſio fit. Videantur illa, quae de revellentibus impetum ſanguinis ad alias partes in Commentariis §. 396. 4. habentur; uti etiam, quae in Commentariis §.702. de eorundem uſu dicta fuerunt. Interim tamen cavendum eſt, ne inferioribus corporis partibus applicentur talia, quae motum humorum per totum corpus acriori ſtimulo incitare poſſent.

Corpus moderato frigore reficiundum, & erectum tenendum. Quantum hoc proſit in moderando nimio febris impetu, ad §. 610. dictum fuit; atque etiam in Commentariis §. 698. probatum fuit, lecti & aëris clauſi calorem ſummopere nocere in omnibus morbis, in quibus nimius aeſtus adeſt. Erectus autem ſitus corporis facit, ut non adeo impetuoſe ſanguis caput urgeat: videmus enim ſanis hominibus, dum per aliquot horas, horizontali corporis ſitu, in lecto decubuerunt, caput tumere; qui tumor brevi evaneſcere ſolet, dum per aliquod tempus erectus ſitus corporis fuit. Saepe contingit, phreniticos peſſime furentes, dum lecto incarcerantur, placidos penitus reddi, dum erecto corpore, modice tantum veſtibus tecto, in ſedili ſedent. Tanti autem fecit hoc aegrorum regimen *Sydenhamus*, ut paſſim in ſuis operibus ubique inculcaverit, in morbis acutis inflammatoriis curationis totam felicitatem inde fere pendere: & in ultimis ſuis ſcriptis, quae ingraveſcente jam aetate edidit, ulterius confirmavit, & imprimis quidem in phrenitide hoc neceſſarium dixit. *Hoc enim in ſtatu, quantumlibet ſanguinis detrahatur, quantumvis leviter tegatur corpus, quicunque demum liquores refrigerantes ingerantur, non prius ſedabitur febris, quam aeger ſe lectulo interdiu abſtinuerit. Cum calor circumambientis aëris, inter ſtragula concluſi, ſanguinem plus ſatis exagitet, & procumbentis corporis ſitus vehementiori impetu eundem in caput impingat* (*g*).

Haec ſunt remedia, quae cognita morbi indoles & ſalutaris uſus docuerunt prodeſſe in hoc morbo, & a quibus cito applicatis curatio exſpectari poterit inflammationis, in cerebri meningibus natae, per reſolutionem.

Hoc tamen monendum videtur, quod, ſedato jam febris impetu, ſaepe adhuc ſuperſit delirium, coma, debilitas ingens, aliaque ſymptomata, quae cerebri functiones adhuc perturbatas eſſe docent. Non tamen ideo venae ſectionibus, purgantibus, aliiſque vires debilitantibus remediis utendum eſt, ut tales ſaevi hujus morbi reliquiae tollantur; ſed blando victu, quiete, ſitu corporis erecto &c. ſenſim haec cedere ſolent. Reſoluta enim inflammatione nondum vaſa, per impetum vitalis liquidi loca obſtructa urgentis nimis diſtracta, priſtinam dimenſionem ſtatim recuperaverunt,

(*f*) Sect. I. cap. 4. pag. 81.
(*g*) In Schedula monitor. de novae febris ingreſſu pag. 659. 660.

runt, adeoque ſaepe per notabile tempus adhuc turbatus manet aequabilis humorum per vaſa encephali motus, donec ſenſim acquiſito robore diſtractae fibrae vaſorum priorem firmitatem acquirant. Cum autem tenerrima ſint encephali vaſa, utpote in pia matre & cortice cerebri elaſticis tunicis deſtituta, patet ratio, quare ſaepe talia ſymptomata poſt veram phrenitidem diu adhuc maneant. Videantur illa, quae de hac re dicta ſunt in Commentariis §. 397.; ubi probatum fuit, propriam vim fibrarum, dum cauſae diſtrahentes ceſſant vel minuuntur, priſcam formam reſtituere, dum interim nutritio vires reddit.

§. 782. SI vero Phrenitis ab alio morbo inflammatorio jam facto oritur, ante omnia attendendum, an genius ejus mali patiatur adhiberi modo dicta (781.), ſi non, tum curanda ex methodo illi morbo debita, ſemper additis derivantibus, & topicis remediis.

Maximi momenti in praxi hoc monitum eſt, ut nempe in cura phrenitidis ſymptomaticae attendatur ad genium morbi primarii, ex quo phrenitis orta fuit. Uti enim ſtatim vidimus, phrenitidis verae curatio largam venae ſectionem, & repetendam quandoque audacter poſtulat, una cum valida alvi evacuatione per purgantia antiphlogiſtica. Verum non omnibus morbis acutis haec curatio prodeſt; & quandoque obſervantur febres epidemicae, inflammatoriae quamvis, quae repetitam venae ſectionem non ferunt abſque noxa: quin etiam conſtitit in talibus febribus, nequidem phrenitidi ſymptomaticae per validas & repetitas evacuationes ſuccurri poſſe, ſed ſenſim poſtea una cum morbo principe evaneſcere hoc ſymptoma. Tales erant febres epidemicae continuae a *Sydenhamo* (*b*) deſcriptae, quae annis 1673. 1674. 1675. Londini graſſabantur. Quamvis enim atrox capitis dolor, & laterum dolores frequentes in his febribus, ſanguiſque eductus Pleuriticorum ſimilis cruori, docerent ſatis, non mediocrem inflammationem his febribus ſubeſſe, obſervavit tamen *Sydenhamus*, quod repetita venae ſectione non levarentur aegri. Cum autem in his febribus promptiſſima metaſtaſis ad caput fieri ſoleret, enematum uſum ſubſtituebat repetitae ſanguinis miſſioni, quam morbi natura non ferebat; ſicque feliciſſime curabat phrenitidem ſymptomaticam in his febribus natam, dum poſt venae ſectionem, atque unius vel alterius enematis injectionem, vitrioli ſpiritum cereviſiae tenui inſtillabat, & pro potu ordinario aegris exhibebat. Nullam autem aliam methodum profuiſſe in hoc caſu teſtatur (*i*). Similia notavit & in alia febrium continuarum epidemicarum ſpecie *Sydenhamus* (*k*), in quo morbo ſumma proclivitas erat, ut materia febrilis mala metaſtaſi caput peteret; & hoc etiam peculiare notabatur, quod ſimulac tali metaſtaſi facta phrenitis invaleſceret, tunc nulla amplius ſupereſſent febris indicia. Obſervavit autem, neque hanc febrium ſpeciem iteratas ſangui-

(*b*) Sect. V. cap. 2. pag. 772. &c. (*i*) Ibid. pag. 289.
(*k*) In Schedula monitor. de novae febris ingreſſu pag. 691. &c.

guinis miſſiones ferre, unde poſt unicam venae ſectionem purgans antiphlogiſticum dabat, alternis diebus ad tertiam vicem repetendo, ſimul exhibito hora ſomni levi diacodiato poſt ſingulas purgantis remedii doſes. Spiritus autem vitrioli uſum in harum febrium curatione non adhibuit, utpote minus convenientem morbis illis, quorum curatio purgantibus indiget. Monuit autem, quod phrenitis ſi in hoc morbo ſemel invaluiſſet, non potuerit ſubito deleri, neque tutum fuerit repetita ultra limites praeſcriptos venae ſectione, vel catharſi, ejus curationem aggredi *(l)*, ſed tempore & ſponte ſua cedere ſolebat hoc malum, modo debitum regimen adhiberetur. Ita etiam ad phrenitidem ſymptomaticam compeſcendam in variolis talem methodum adhibuit *Sydenhamus (m)*, quae in aliis caſibus minime conveniret. Decenni enim puero, cui ſtragulorum pondere, & calidis remediis adhibitis, in primo ſtadio variolarum debita illarum eruptio non tantum impediebatur, verum & talis aderat furor, ut totis adſtantium viribus vix lecto coërceri poſſet, dedit ſtatim unciam mediam ſyrupi de meconio; cumque nihil proficeret, poſt horae ſpatium ſimilem doſin dari juſſit; atque nondum minutis ſymptomatibus, debuit eandem doſin repetere, donec uncias duas cum dimidia aſſumſiſſet puer; tuncque felici eventu ſedatae ſunt illae turbae, & poſtea convaluit aeger.

Haec ſufficient, ut demonſtretur, quantum variet phrenitidis ſymptomaticae curatio pro diverſa indole morbi primarii, unde ortum duxit. Cum autem periculoſa ſemper ſit in morbis talis in cerebrum metaſtaſis, nunquam nocebit derivantibus verſus alias partes uti, & topicis remediis calorem nimium in capite minuere. Ubi ergo novimus ex genio cognito morbi Epidemici, vel ex ſignis §. 772. enumeratis, talem metaſtaſin metuendam eſſe, clyſmata injicere convenit, balneis, fomentis, inferiores corporis partes laxare, epiſpaſticis eaſdem irritare, ſitu erecto omnem impetum a capite avertere, caput radere, fronti oxycratum applicare, cucurbitas cruribus & femoribus affigere &c. ut omnibus his artis moliminibus caveatur ſymptomatica phrenitis, vel ſaltem impediatur ejus augmentum, ſi jam adſit. Omnia enim haec, vel praecipua ſaltem, adhibuit *Sydenhamus* in hoc caſu, licet pro diverſitate morbi primarii varia medela uſus fuerit.

AN-

(l) Ibidem pag. 660. *(m)* In Diſſertatione Epiſtolari pag. 466.

A N G I N A.

§. 783. IMpedita valde, dolens admodum, vel & impedita & dolens ſimul Deglutitio, atque Reſpiratio, quae contingit a cauſa morboſa agente in partes binis his functionibus inſervientes, ſupra pulmones, & ſupra ſtomachum poſitas, Angina vocatur.

Angina, ab *angendo* dicta, recepto jam apud Medicos uſu, deſignat generali nomine omnes illos morbos, qui impedimento vel dolore partium, deglutitioni vel reſpirationi inſervientium, illas binas functiones ſimul, vel & ſingulas, turbant; ſic tamen ut cauſae horum morborum ſupra ventriculum vel pulmones haereant; aliter enim talia mala inter morbos pulmonum aut ventriculi recenſeri ſolent. Simplici hoc nomine omnes illos morbos vocaverunt Latini; verum apud Graecos, recentiores imprimis, major nominum diverſitas occurrit, imo & quaedam confuſio, cum non omnes eodem vocabulo eundem affectum deſignaverint. Hinc *Celſus* (*n*) dixit: *Noſtri anginam vocant: apud Graecos nomen, prout ſpecies eſt.*

Apud *Hippocratem* κυνάγχης vocabulum tantum fere occurrit; & quando levior affectus erat, παρακυνάγχη ipſi dicebatur (*o*): caeterum, quantum novi, nec συνάγχης, nec παρασυνάγχης meminit. Notum autem eſt, praepoſitionem παρὰ, morborum nominibus praefixam, eorundem minorem intenſitatem frequenter ſignificare. Sic enim parapoplexia pro leviori apoplexia ſumitur &c. Cum autem canes, poſt validum curſum anheli, lingua exſerta, oculis rubentibus & prominentibus, celerrime reſpirent; & miſeri aegri peſſima angina laborantes ſimili fere modo affecti conſpiciantur; inde videtur κυνάγχης nomen huic morbo datum fuiſſe. *Nam ab angina vocata ſuffocatur homo & in faucibus magis urgeri videtur, neque ſalivam, neque aliud quidquam attrahit, & oculi dolent, & velut ſtrangulatis prominent, & illis fixe intuetur, neque eos convertere poteſt* &c. (*p*).

Verum συνάγχης vocabulum apud Medicos Graecos poſt *Hippocratem* occurrit, & quidem vario ſenſu. *Aretaeus* enim (*q*) binas anginae ſpecies diſtinguens, de quibus ſequenti paragrapho dicetur, illam anginam, *quam organorum collapſio, gracilitas major quam pro cujuſque natura, & ſtrangulatio vehemens comitantur*, vocavit ſynanchen, *tanquam interius vergentem & angentem*: contra vero illam ſpeciem, quae tonſillarum, epiglottidis, faucium, uvulae &c. phlegmone diſtinguitur, cynanchen dixit. Unde etiam monet, ſynanchen in cynanchen verti, dum ſynanche in melius mutata inflammat omnia, verſus quae extrorſum vergens phlegmone proceſſerit. Vitioſam enim hic in textu eſſe tranſpoſitionem vocabulorum, optime notavit

(*n*) Lib. IV. cap. 4. pag. 196.
(*o*) De Morbis Lib. III. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 556.
(*p*) Ibidem.
(*q*) De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. I. cap. 7. pag. 5. & 6.

vit *Celeberrimus Petitus* in animadverſionibus ſuis (*r*), adeoque loco *ὡς συνάγχῳ ἀπὸ κυνάγχης γίγνεσθαι* legendum eſt, *ὡς κυνάγχην ἀπὸ συνάγχης γίγνεσθαι.* Patet ſimul, *Hippocratem* graviſſimam anginam cynanches nomine vocaſſe (*ſ*), *Aretaeum* vero mitiorem ſic dixiſſe.

Celſus autem (*t*) nomina recenſens, quae variis anginae ſpeciebus a Graecis tribuebantur, nullam *κυνάγχης* mentionem fecit, ſed illam ſpeciem, quae abſque rubore aut tumore ullo eſt, *συνάγχην* vocavit: ubi vero lingua fauceſque cum rubore intumeſcerent &c.; monet, quod talis angina *ὡς συνάγχη* vocaretur, quae eadem eſt cum cynanche *Aretaei*. Dixit autem: *Illis communia ſunt, aeger non cibum devorare, non potionem poteſt; ſpiritus ejus intercluditur. Levius eſt, ubi tumor tantummodo & rubor eſt, caetera non ſequuntur, id παρασυνάγχην appellant.*

Trallianus (*u*) vero antiquiſſimos Medicos omnem inflammationis circa gulam ſpeciem generali ſynanches nomine indigitaſſe aſſerit (apud *Hippocratem* tamen, uti dictum fuit, hoc vocabulum non occurrit); poſteriores vero monet quadrifariam diviſiſſe inflammationem circa gulam (uti etiam *Aegineta* (*x*) habet) & diverſis nominibus inſigniviſſe. Internorum enim laryngis muſculorum inflammationem vocabant cynanchen; externorum vero paracynanchen. Ubi vero interiores pharyngis muſculi inflammati erant, dixerunt ſynanchen; ſi exteriores pharyngis muſculi eodem modo affecti eſſent, tunc vocaverunt paraſynanchen.

Aëtius autem (*y*) illam anginae ſpeciem, quae a luxata vertebra fit, (de qua §. 818. dicetur) cynanchen vocari a veteribus dixit.

Ex quibus omnibus patet, quam diverſo ſenſu haec vocabula apud Auctores uſurpata fuerint: atque haec notanda videbantur, ut intelligi melius poſſent illa, quae de hoc morbo apud Medicos antiquos habentur. Interim tamen commodiſſimum videtur, generali anginae nomine omnes hos morbos comprehendere, qui vel deglutitionem vel reſpirationem laedunt, vel utramque; ſive impedimento tantum, vel dolore, vel utriſque ſimul concurrentibus, haec laeſio contingat, modo cauſa morboſa, binas has functiones laedens, ſupra pulmones & ſtomachum haeſerit. Bifariam autem deinde dividuntur anginae, in illam, quae cum tumore apparente fit, & quae abſque ullo tumore deprehenditur. Pro varia autem tumoris anginam comitantis natura, & diverſitate loci a tali tumore occupati, idem morbus varia deinde nomina accipit, uti poſtea videbimus, ſicque optime diverſae & ſatis numeroſae hujus morbi ſpecies diſtingui poterunt, & curari.

(*r*) Ibid. pag. 147.
(*ſ*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 673.
(*t*) Lib. IV. cap. 4. pag. 196.
(*u*) Lib. IV. cap. 1. pag. 219.
(*x*) Lib. III. cap. 37. pag. 39.
(*y*) Tetrabibl. 2. ſerm. 4. pag. 433.

§. 784. Cujus duplex obſervatur ſpecies; prima ſine ullo ſigno tumoris externi, internive apparet; altera vero cum aliquo tumore in aliqua parte organorum deſcriptorum (783.) deprehenditur ſemper.

Cum ergo anginae ſedes occupet omnes illas partes, quae ab ore ad ventriculum & pulmonem uſque inveniuntur, quarum plurimae oculis & attactui patent, ipſi aegri vel adſtantes, dum indagant reſpirationis aut deglutitionis impedimentum praeſens, vel tumorem quemdam detegunt, vel non, cui adſcribi poſſit morbus. Hinc maxime naturalis anginae diviſio oritur in illam, quae abſque ullo ſigno tumoris externe apparentis, vel interne in faucibus conſpicui, invenitur; & alteram, quam tumor quidam ſenſibus detegendus comitatur. Hanc anginae diviſionem & *Hippocrates* (z), & *Celſus* (a), & *Aretaeus* (b) notaverunt. Illam autem, quae abſque ullo tumore conſpicuo fit, tanquam maxime exitialem damnaverunt omnes; atque, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, hanc vocavit ſynanchen *Aretaeus*: alteram autem, quae cum tumore organorum fit, cynanchen. Quin imo adeo exitioſam credidit *Aretaeus* (c) priorem illam anginae ſpeciem, ut mortiferis halitibus, qui ex chaeroniis ſpecubus exhalantes, uno momento homines ſtrangulant, comparaverit; atque in ſolo ſpiritu (aëre nempe inſpirato) vitium tunc haerere judicaverit, cum nullum ſignum inflammationis in ulla parte occurreret. Videtur autem in illa opinione fuiſſe, quod non praeexſtiterit in aëre, antequam inſpiraretur, talis malignitas (tunc enim omnes aegro adſtantes ſimiliter affici debuiſſent); ſed quod aër inſpiratus in corpore aegri deleteriam talem vim acquireret a latente in ipſo aegro malignitate. Exemplum enim ſimilis effectus a cane rabido deſumit, qui inſpiratum aërem, quamvis ſaluberrimum, ſic latente in ſuo corpore veneno inficit, ut exſpiratus dein in faciem hominis, dum ſpiritus adducitur, illum rabie inficere valeat. Atque hinc concludit: *Talem igitur reſpirationis mutationem interius fieri, haud impoſſibile; cum & millena alia, quae in homine ſunt, eandem ſpeciem cum cauſis exterioribus obtinent. Succi corrumpentes intus & extus (ſunt); morbi quoque medicamentis deleteriis aſſimiles, & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere ſolent* (d). Patebit autem ex ſequentibus, peſſimam talem, abſque ullo tumore conſpicuo, ſubito lethalem anginam, ab inflammatione organorum quorundam, uti & ab aliis pluribus cauſis contingere poſſe, licet inſpiratus aër nullum vitium contraxerit.

(z) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 673. (a) Lib. IV. cap. 4. pag. 196. (b) De Cauſ. & ſign. Morbor. acutor. Lib. I. cap. 7. pag. 5. (c) Ibidem. (d) Ibidem.

§. 785. **I**Lla prior in fine morborum diuturnorum, maxime poſt ingentes & ſaepe repetitas evacuationes, contingit; pallorem faucium, ſiccitatem harum, tenuitatem, ſimul comites habet; quare nervos & muſculos reſolutos plerumque habet; fere ſemper eſt ſignum imminentis mortis; raro curatur, & tum tantum remediis replentibus vaſa vacua bono ſucco vitali, calefacientibus, corroborantibus.

Primo jam agendum erit de illa anginae ſpecie, quae ſine ullo ſigno tumoris externi vel interni apparet. Patebit autem §. 801. & 802., ubi de angina inflammatoria dicetur, ab inflammatione interiora laryngis circa ejus ſummitatem, vel & interiorem membranam aſperae arteriae, occupante, anginam fieri, quae nullo ſe manifeſtet tumore; verum dolor ingens & reliqua inflammationis ſigna peritum Medicum docent, latere talem malum. Alia autem ejus ſpecies obſervata fuit, pariter admodum periculoſa, & fere lethalis; in qua pallor faucium, ſiccitas, & tenuitas earundem apparent, abſque ullo ſigno latentis in interioribus partibus inflammationis. Quandoque quidem aliquis dolor & rubor in faucibus apparent, ſed leviora tantum, neque inde tument partes affectae, ſed potius inſignem ſuae toroſitatis diminutionem demonſtrant. Rarius quidem occurrit haec anginae ſpecies, & fere tantum poſt morbos diuturnos exhauſto corpore, imprimis poſt validas & frequenter repetitas evacuationes, per venae ſectionem, purgantia, vomitoria &c. A talibus cauſis ortam hujuſmodi anginam obſervavit *Sydenhamus* (*e*), poſt febres ſive continuas ſive intermittentes, cum deglutiendi primum difficultate & moleſtia, ſupervenientibus deinde raucedine, oculis cavis, & facie Hippocratica dicta, (quam in prognoſticis *Hippocrates* deſcripſit) mortis certo imminentis ſignis. Monet autem, funeſto huic ſymptomati producendo longiorem febris moram, cum evacuationibus juſto copioſioribus ſociam ut plurimum operam commodaſſe. Notavit & illam anginam *Aretaeus* (*f*), quae organorum collapſionem, & majorem gracilitatem, quam pro cujuſque natura habebat, uti ad §. 783. dictum fuit. Verum quidem eſt, quod ab his cauſis, quae modo memoratae fuerunt, non deduxerit ejus originem, ſed potius crediderit in ipſo pectore, circa cor & pulmones, latere tunc inflammationem, atque ab extraverſione illius inflammationis aliquid boni exſpectaverit (*g*): interim tamen ſi conferantur illa quae de hujus anginae ſignis habet, manifeſte patet eſſe eandem, quam *Sydenhamus* deſcripſit. Dicit enim: *Synanchen collapſio, gracilitas, pallor comitantur: oculi cavi, intus demerſi, fauces & uvulae retractae, tonſillae multo magis ſubſidentes, vociſque privatio*. In illa enim anginae abſque tumore externo ſpecie, quae latentem circa laryngem vel in aſpera arteria inflammationem pro cauſa habet, licet non tumeant fauces vel tonſillae, tamen naturalem toroſitatem ſuam retinent. Praeces pariter periculum in hoc morbo

(*e*) Sect. I. cap. 5. 121. (*f*) De Cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. cap. 7. pag. 5. (*g*) Ibid. pag. 6.

Digitized by Google

morbo agnovit *Aretaeus* (*h*), dum monet, quod celerrime intereant ſic affecti, etiam antequam Medicum accerſiverint; vel ſaltem antequam Medicus vocatus arte ſua uti poſſit. Illa autem, quae *Celſus* (*i*) de *Synanche* habet, perfecte huic ſpeciei anginae conveniunt. Dicit enim: ***Interdum enim neque rubor neque tumor ullus apparet; ſed corpus aridum eſt, vix ſpiritus trahitur, membra ſolvuntur.*** Similia his apud *Caelium Aurelianum* (*k*) habentur.

Dum ergo conſiderantur cauſae praegreſſae, & ſymptomata hanc anginae ſpeciem comitantia, apparet, defectu vitalis liquidi collapſa eſſe omnia vaſa, adeoque non adeſſe debitam copiam ſanguinis arterioſi & ſpirituum nervoſorum ad actiones muſculares requiſitam. Cum autem ad deglutitionem perficiendam tam varii & tam numeroſi concurrant muſculi (*l*), illis jam prae nimia inanitione reſolutis, lethalis haec anginae ſpecies naſcitur, quae rariſſime curatur. Neque tantum in morbis diuturnis, verum etiam in acutis pernicioſis, ante mortem ſimilis anginae ſpecies quandoque obſervatur. Unde *Hippocrates* (*m*) pernicioſe laborare dicit aegros, quibus in acutis morbis partes circa fauces dolentes, graciles, parvae apparerent, cum ſuffocatione. Ubi notandum, quod dixerit τὰ κατὰ φάρυγγα ὀδυνώδεα, leviorem ſic tantum adeſſe dolorem indicans; uti manifeſtius apparet *ex Coacis* (*n*), ubi ſic legitur haec prognoſis: τὰ ἐν ὀξέσι κατὰ φάρυγγα ἰσχνὰ μικρὰ ὀδυνώδεα &c. In hoc autem caſu & muſculos reſolutos fuiſſe patet, quia addidit, hos aegros, dum hiaverint, non facile os claudere poſſe. Sed & pluribus aliis in locis *Hippocrates* damnavit faucium illam gracilitatem tanquam funeſtiſſimam. Sic dixit (*o*): ***Fauces leviter dolentes* (φάρυγξ ἐπώδυνος) *graciles, cum jactatione, ſtrangulantes, acute pernicioſae.*** Modo dictis ſimilia pluribus in locis habentur, quae ſingula recenſere nimis longum foret.

Patet ſatis, quare haec anginae ſpecies raro curabilis ſit, cum omnis ſpes in eo poſita ſit, ut reſtituantur ſubito perditi humores, ſicque bono ſucco vitali repleantur vacua vaſa. Verum ipſa deglutitio laeſa impedit, quo minus talia commode ingeri poſſint; & ſimul deficiunt illa, a quibus ingeſtorum aſſimilatio exſpectatur, debita nempe copia humoris boni, & vaſorum in contenta fluida actio requiſita (vide §. 25.). Tota ergo curatio in eo conſiſtit, ut ingerantur talia, quae, ſanis humoribus quam ſimillima, debilibus viribus aſſimilantibus adhuc ſubigi poterunt, ſimulque calefacientibus & corroborantibus remediis prudenter exhibitis vaſorum in contenta fluida actio augeatur; de quibus omnibus videantur illa, quae in Commentariis §. 28. dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, quanta cum cura haec anginae ſpecies ab aliis diſtingui debeat, cum methodus curandi adeo diverſa ſit. Inflammatoria enim angina ſubitas evacuationes per miſſionem ſanguinis, purgantia antiphlogiſtica &c. poſcit, uti videbimus poſtea; quae mortem in hoc caſu accelerarent quam certiſſime.

(*h*) Ibidem. (*i*) Lib.IV. cap. 4. pag. 196. (*k*) Acutor.Morb. Lib. III. cap. 2. pag. 182. (*l*) Vide H.Boerh. Inſtitut. §.70.71.72.73.74.75.
(*m*) Prorrhetic. Lib. I. text. 11. Charter. Tom. VIII. pag. 707.
(*n*) N. 276. ibid. pag. 867. (*o*) Prorrhet. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 754. & Coac. Praenot. N. 266. ibid. pag. 866.

§. 786. **E**Adem prior ſpecies aliquando oritur ſubito ſine ſignis manifeſtis praegreſſis ullius morbi; vix capit medelam; & fere ſemper, poſt mortem, ſuppuratum pulmonem demonſtrat.

Quae modo deſcripta fuit anginae ſpecies, morbos praegreſſos ſequitur, adeoque praevideri poterit ſaltem, licet ſaepiſſime incurabilis. Verum docuerunt obſervationes, in ſanis etiam hominibus quandoque, abſque ullis ſignis morbi antecedentis, ſubito impediri deglutitionem vel reſpirationem, vel & utramque, atque mox mortem ſequi, licet nullus tumor in faucibus, vel externis partibus, neque inſolita earundem gracilitas & ſiccitas apparuerint antea. Catarrhum ſuffocativum vocaverunt plurimi auctores ſimile malum, quia a materiae eliquatae in fauces & pulmones ſubita deſtillatione natum putabant fere ſemper. Dum enim videbant in coryza dicta tam ſubitum ſaepe fieri per nares copioſi & acris ſeri profluvium, & membranam Schneiderianam ſubito adeo tumere, ut omnem aëris tranſitum per patula naturaliter adeo narium foramina impediret, crediderunt non ſine ratione, & ſimile quid in membrana, laryngem & aſperam arteriam inveſtiente, contingere poſſe, unde citiſſima ſuffocatio & mors ſequi debent. Subitaneos enim tales tumores in variis corporis partibus naſci in ſanis caeteroquin hominibus, obſervationes Medicae docent. Sic quibuſdam ſatis familiare eſt, dum humida & calida tempeſtate per apertum aërem incedunt, ilico fere faciem tumore eryſipelatoſo inflatam habere, imo novi tales homines, qui matutino tempore de feneſtra tantum proſpicientes ſtatim ſic affecti fuerunt. Adeoque non videtur impoſſibile, lethalem ſubito anginam a talibus cauſis naſci poſſe, licet nulla ſigna alicujus morbi praegreſſa fuerint. Interim tamen rariſſime hoc contingere certum eſt, cum hic non agatur de inflammatione ſubito nata circa laryngis ſuperiora, quae quidem citiſſime ſtrangulando necat, ſed dolore acuto aliiſque ſignis (vide §. 801. 802.) praegreſſis vel comitantibus cognoſci poteſt. Poſt hyemem auſtralem pluvioſam & tepentem ſi ver ſiccum & aquilonium ſequatur, notavit *Hippocrates* (*p*) catarrhos ſubito necantes ſenioribus contingere. Similem caſum, qui modo dicta confirmat, refert *Schenckius* (*q*). Homini enim fere ſexagenario plenioris habitus, cui praeter laſſitudinem nihil mali aderat, media nocte adeo vehemens catarrhus accidit, ut velocem defluxionis impetum ſentiret quidem, & auxilium imploraret, ſed mox ſuffocaretur, priuſquam aliquis adeſſe poſſet. A morte autem ilico copioſa pituita lenta & viſcida ex ore profluebat. Monet tamen *Schenckius*, per quam raro tales caſus contingere. Si autem conſiderentur illa, quae apud obſervationum medicarum collectores habentur de catarrhis illis ſuffocativis, patet, ſaepiſſime in cadaveribus pulmones ſuppuratos inventos fuiſſe: ita *Carolus nonus Galliarum Rex*, rupta pulmonis vomica, ſubito periit, dum purulenta colluvies aſperam arteriam inundabat tanta copia, ut ſuffocaretur ilico (*r*). Sic & alibi legitur de

(*p*) Aphor. 12. Sect. III. Charter. Tom. IX. Pag. 102.
(*q*) Lib. I. De Catarrho obſerv. 5. pag. 149.
(*r*) Bonet. ſepulchr. anatom. Lib. II. Sect. II. Tom. I. pag. 579.

Digitized by Google

(ſ) de lanione, qui meridie circa laryngem & fauces dolorem ſenſerat, & quandam in deglutiendo cibo & potu difficultatem; ſub veſperam ipſe pharmacopoeum adiit, gargariſma petens, ſequenti nocte ſubito ſtrangulatus interiit. In cadavere pulmo purulentus inventus fuit. Quod autem maxime notandum, nulla tuſſis antea moleſta adfuerat huic homini, nulla haemoptoë praegreſſa, ſed ſano & valido corpore, & obeſo quidem, hactenus vixerat. Unde diſcimus, a latentibus cauſis, abſque ſignis praegreſſis, in viſceribus vomicas purulentas naſci poſſe, licet integra ſanitate frui homines videantur.

Obſervatum quidem fuit in cadaveribus illorum, qui catarrho ſuffocativo dicto perierant, polypos circa cor & majora vaſa haeſiſſe, cerebri ventriculos lympha, vel & pituita repletos fuiſſe &c. (t). Verum haec omnia non pertinent ad hunc locum, cum hic tantum agatur de talibus cauſis morboſis, quae ſupra pulmonem & ſtomachum poſitae laedunt deglutitionem aut reſpirationem.

Simul etiam patet ex modo dictis, talem anginae ſpeciem nullam medelam capere, cum ſimul & ſemel nihil mali metuentes homines ſuffocet; & plerumque a talibus cauſis ortum ducat, quae nec cognoſcuntur, neque, cognitae quamvis forent, tolli facile poſſent.

§. 787. Quae cum tumore accidit varia nomina accipit, vel a natura tumoris, vel a loco per tumorem occupato. Hinc eſt oedematoſa, catarrhoſa, inflammatoria, purulenta, ſcirrhoſa, cancroſa, convulſiva, Angina.

Anginae in duas ſpecies dividebantur, uti §. 784. dictum fuit, in illam nempe, quae abſque ſigno tumoris externi vel interni apparebat, de qua jam dictum fuit; & in alteram, quae tumore quodam partium affectarum ſe manifeſtabat; de qua jam agendum eſt.

Patet autem, hanc anginae ſpeciem diverſam eſſe poſſe ratione loci, quem tumor illam comitans occupat; vel pro varia indole tumoris ipſius, qui ſua mole partes deglutitioni vel reſpirationi ſervientes impedit. Hac autem paragrapho de varia natura tumorum, qui anginam faciunt, dicetur; ſequenti vero de locis, per hos tumores occupatis, agendum erit.

Ratione autem variae indolis tumoris angina vocatur oedematoſa. Alia occaſione in Commentariis §. 112. 1. monitum fuit, antiquiſſimos medicos quemcumque tumorem οἴδημα vocaſſe; poſtea vero uſu obtinuiſſe, ut molles, & ſine dolore tumores, oedemata vocarentur tantum: ſimul ibidem dictum fuit, membranam celluloſam talium tumorum ſedem eſſe; atque illorum materiam conſtituentem eſſe vel aquam, vel aliquando lenteſcens magis & pituitoſum liquidum. Ubi ergo pallidus talis, vix dolens, neque multum calens tumor partes, ſequenti paragrapho enumerandas, occupat, & reſpirationem vel deglutitionem laedit, vocabitur *angina oedematoſa*.

Ca-

(ſ) Ibid. Lib. I. Sect. XXIII. obſer. 1. pag. 476.
(t) Ibid. Lib. I. Sect. XVII. Tom. I. pag. 412. &c.

Catarrhoſa. In Commentariis §. 719. dictum fuit, Veteres Medicos, circulationis ſanguinis ignaros, dum videbant ſubitas aggeſtiones materiae humidae ad quaedam loca corporis, neque intelligebant, qua vi & per quas vias derivaretur, fuiſſe in illa opinione, quod in cerebro, frigido & minime ſanguinolento ipſis habito viſcere, talis materia colligeretur, & deinde verſus alias partes corporis deflueret; unde ἀπὸ τοῦ καταῤῥέειν catarrhum vocaverunt; praecipue cum in hoc morbo ſubitum & copioſum per nares humorum profluvium ſaepe appareat. Praecipua catarrhi ſedes eſt membrana illa mucoſa, *Schneideriana* dicta, quae nares internas, fauces, oeſophagum, aſperam arteriam &c. inveſtit: atque uti videmus membranam narium, catarrho affectam, tumere, leviter inflammari, & inſignem liquidi copiam fundere, ita etiam idem in aliis locis, quae hac membrana inveſtiuntur, contingit: unde in pharynge & oeſophago ſic affecta haec membrana deglutitionem laedit, in aſpera arteria difficilem reſpirationem cum tuſſi ſatis moleſta facit: adeoque patet ab hac cauſa anginam excitari poſſe, quae tunc catarrhoſa merito vocatur.

Inflammatoria. Demonſtratum fuit in hiſtoria inflammationis §. 374., totum fere corpus inflammationi obnoxium eſſe; adeoque patet, & illam hic obtinere poſſe: atque poſtea videbimus, ſatis frequentem in his locis contingere. Communibus autem inflammationis ſignis §. 382. enumeratis, haec anginae ſpecies cognoſci poterit.

Purulenta, ſcirrhoſa, cancroſa. Nata inflammatio, niſi reſolutione curari poſſit, in abſceſſum, aut gangraenam terminatur, vel in locis glanduloſis in ſcirrhum abit, qui deinde in cancrum degenerare poteſt; adeoque iterum angina, reſpectu varii exitus inflammationis in his locis natae, diverſa accipit nomina, uti facile patet.

Convulſiva. In muſculis proprie dicenda convulſio obtinet, uti §. 230. dictum fuit: ubi ergo muſculos, deglutitioni vel reſpirationi inſervientes, ſupra pulmonem vel ſtomachum poſitos, convulſionis cauſa quaecunque occupaverit convulſiva angina vocabitur. Talem in tetano anginam notaſſe videtur *Hippocrates* (u). Non tantum enim, dum invadebat tetanus, maxillae velut ligna rigebant, neque os aperire poterant, verum etiam monet, tales aegros, dum morituri erant, potionem, ſorbitionem & pituitam per nares rejicere, convulſis nempe pharyngis vel oeſophagi muſculis. Poſtea enim videbimus, inflammata pharynge materiem deglutitam per nares redire (§. 804.). Ita etiam in opiſthotono pro lethali ſigno habuit *Hippocrates* (x), ſi *per narès revomerent* aegri. In hyſtericis mulieribus ſatis familiare malum, dum fauces, convulſis muſculis harum partium, ipſis praefocantur, a ſola perturbatione generis nervoſi per validos animi affectus ſubitas evacuationes &c.

§. 788. Oc-

(t) De Morbis Lib. III. cap. 12. Charter. Tom. VII. pag. 587.
(u) Coac. Praenot. N. 361. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

Digitized by Google

§. 788. Occupant hi tumores (787.) linguam, ejus muſculos; palatum, tonſillas; uvulam, hujus muſculos; cava oſsium frontis, maxillae ſuperioris, oſsis ſphenoidis, enato & ibi radicato polypo increſcente, nares obturante, palatum deprimente pendulum, fauces anguſtante, pharyngem, laryngemque occludente; muſculos oſsis hyoidis omnes, vel aliquos; muſculos laryngis externos, internos, communes, proprios; aſperae arteriae membranam interiorem muſcularem; pharyngis muſculos ſuperiores, & oeſophagaeum; ipſum oeſophagi muſculum; glandulas aſperae arteriae & oeſophago ita vicinas, ut hae fiſtulae ab iis tumentibus comprimi queant, ut ſunt ſalivales omnes, tum vagae circa haec loca, ac tandem ipſae Thyroideae.

Videndum jam, quaſnam partes tumores illi oedematoſi, inflammatorii &c. obſideant, dum anginam faciunt.

Linguam, ejus muſculos. Quantum uſum lingua, dum per muſculoſas fibras, ejus ſubſtantiam conſtituentes, & per muſculos varios ipſi affixos, movetur, in deglutitione habeat, ex Phyſiologicis patet; adeoque apparet, tumoribus modo memoratis linguam ejuſve muſculos obſidentibus, impediri debere deglutitionem. Verum & linguae tumor, imprimis circa ejus radicem, laryngem vicinam ſic impedire poterit, ut ſuffocationis periculum immineat. Vidi talem caſum in muliere ſexagenaria jam majore, quae ulceribus ſcorbuticis in utroque crure diu laboraverit; caeterum ſatis firmae valetudinis. Poſt meridiem ſenſerat levem quaſi aſperitatem in lingua; veſperi deinde dolorem circa linguae radicem, qui cito locum mutans linguae apicem occupabat. Adeo autem ſubito ingraveſcebat malum, ut, circa medium noctis ſequentis vocatus, invenerim aegram fere ſuffocatam, nihil omnino deglutire valentem. Lingua autem tumidiſſima totum oris cavum replens deformem penitus molem carneam referebat. Valida venae ſectione ilico inſtituta, & acri clyſmate purgante injecto, applicatis ſimul molliſſimis fomentis & cataplaſmatibus ſtetit quidem malum, non increſcens amplius, verum poſt octo horas, cum tumor linguae nihil adhuc minueretur, venae ſectio larga denuo inſtituta fuit, & ſimile clyſma applicatum; tuncque incepit ſubſidere linguae tumor, & mollior fieri; febris minuebatur, quae antea intenſa aderat, & hora quinta pomeridiana jam incipiebat redire utcunque loquela, atque aliquid deglutire poterat; reſpiratione ſimul jam ſatis libera reddita, ſicque ſatis cito ex tanto diſcrimine evaſit.

Videtur & inflammatorius talis linguae tumor ab *Hippocrate* (y) deſcriptus fuiſſe: vocatur autem apud ipſum Ὑπογλωσσὶς, quod vocabulum *ranulam* verterunt. Dicit autem: *Si ranula fiat, lingua tumet, parſque ſub ipſa & externa dura eſt ad contactum, & ſalivam deglutire non poteſt.* Inflammatorium autem illum tumorem fuiſſe, patet ex iis, quae deinde ſequuntur. Sic

(y) De Morbis Lib. II. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 561.

Sic enim habet: *Ubi vero purulentum fuerit, ſecato. Interdum vero ſua ſponte rumpitur, & abſque ſectione ſubſidet* &c. Apud *Aretaeum* (z), ubi de angina agit, pariter memoratur, quod lingua extra dentes quandoque promineat, oris cavo ob auctam magnitudinem contineri non potens. Verum talis linguae tumor in peſſimis anginis contingit, dum, impedito de tumentibus partibus per jugulares externas cruoris reditu, lingua ſanguine accumulato turget, uti poſtea §. 807. dicetur: hic autem agitur de tali tumore, qui in lingua primo ortus anginam facit; non vero anginam a tumoribus aliarum partium natam ſequitur.

Scirrhoſos & cancroſos tumores linguam occupare quandoque, atque deglutitionem laedere, ex Hiſtoria Medica nimis notum eſt.

Simul etiam patet, eadem mala fieri poſſe, ſi muſculi linguae affixi inflammentur, uti quandoque a tumore inflammatorio ſub mento, genioglοſſos muſculos impediente, manifeſte factum vidi.

Palatum. Ex Phyſiologicis conſtat, cibos & potus dorſo linguae impoſitos, inter hanc & palatum fornicatum, ſulcis ad fauces determinantibus inſtructum, preſſos, verſus pharyngem deduci. Si ergo inflammatorius vel ſuppuratorius tumor palatum obſideat, vel exoſtoſis hic nata fuerit, patet, deglutitionem laedi debere. Frequentiſſime tales tumores palati occurrunt, dum dentes ſuperioris maxillae carioſi, vel radicibus ſuis alveolos pertundentes, membranam palatum oſſeum inveſtientem irritaverint.

Tonſillas. Et quidem omnium frequentiſſime tumores anginoſi has partes occupant. Notum eſt, intra binas columnas muſculoſas, quae utrimque ab uvula deſcendunt, locari tonſillas, quae membrana mucoſa in ſpiras convoluta conſtant, ut ſic augeatur ſuperficies pro locandis cryptis mucilaginoſis, ex quibus exprimitur mucus, dum deglutienda hic tranſeunt, ut hoc muco lubricata facilius per pharyngem & oeſophagum deſcendere poſſint. Quamvis autem in ſano homine depreſſa lingua adeo patulae fauces appareant, tonſillae tamen inflammatae & tumentes ita arctant ſaepe hoc ſpatium, ut omnis tranſitus etiam liquidis deglutiendis impediatur. Tonſillas & tonſillarum inflammationem eodem nomine Veteres Medici vocaverunt, παρίσθμια nempe, quia illi parti adjacent, quae inter os & gulam interponitur, & quem iſthmum vocaverunt *(a)*. *Glandulas* ſimpliciter has partes, & harum partium tumentium morbos, videtur vocaſſe *Celſus (b)*, aetatum morbos enumerans. Frequenter autem has partes affici vel ex eo patet, quod *Hippocrates (c)* juniorum morbos recenſens, quibus poſt dentitionem corripi ſolent, etiam *tonſillarum* meminerit.

Uvulam, hujus muſculos. Conicum e medio veli penduli palatini dependens corpus vocatur hodie uvula; *Hippocrates (d)* autem γαργαρεῶνα vocavit, atque illud proprium ejus partis nomen quondam videtur fuiſſe; uva vero vocata fuit eadem pars, dum morboſa mutaverat ſolitam figuram. Sic

enim

(z) De Cauſis & Signis Morbor. acut. Lib. I. cap. 7. pag. 5.
(a) Galen. Comment. in Aphor. 26. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 121.
(b) Lib. II. cap. 1. pag. 46.
(c) Aphor. 26. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 121.
(d) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 675. & alibi pluribus in locis.

enim σταφυλὴ uva dicitur *Hippocrati* (*e*), *quando ad curgulionem* (*γαργαρεῶνα*) *pituita a capite deſcendit*, *iſque pendulus & rubicundus evadit*, *& ſucceſſu temporis nigreſcit.* Unde *Aretaeus* (*f*) etiam monuit, varia huic parti nomina dari, dum per morbos ejus figura mutatur. Si enim ob phlegmonen craſſeſceret aequaliter per totam ſuam longitudinem ad extremum uſque, tunc dicebatur *Columna* (*κίων*). Ubi vero extrema ejus pars increſceret tantum & rotunda fieret, ſimulque liveret, aut ſubnigricaret, tunc uva (σταφυλὴ) dicebatur, quia tunc figura & color & magnitudo uvam referunt. Sic & uvam vocavit *Hippocrates* (*g*), *quando ſummus curgulio aqua impletur*, *ejuſque pars extrema rotunda & pellucida fit.* Uvam tamen hanc partem vocavit *Celſus* (*h*), neque nomen mutavit, licet pro variis morbis figuram mutaſſet haec pars, *& a pituita diducta tenuis*, *acuta*, *alba eſſet*; *vel ſi ima livida & craſſa*, *ſumma tenuis foret.*

Inflammatione, ſuppuratione, gangraena hanc partem quandoque affici, vel ſolam, vel una cum vicinis, & periculoſam anginam facere, ex *Hippocrate*, *Aretaeo*, aliiſque veteribus Medicis patet, qui tales morbos deſcripſerunt: atque idem quotidianis obſervatis confirmatur. Uvulam ſcirrhoſam redditam eo uſque increviſſe, ut totum oris cavum impleret, & dentes anteriores fere tangeret, alia occaſione ex *Hildano* in Commentariis §. 484. notatum fuit. Muſculos autem huic parti affixos, variis ejus motibus in deglutitione perficiendis inſervientes, ſimiliter affici poſſe, ſatis patet. Uti enim optime monuit *Galenus* (*i*): *haec mala nonnunquam ſunt ſolius tunicae ventriculo & gulae*, *& faucibus*, *totique ori communis inflammationes*; *nonnunquam vero & ſubjectorum ipſi muſculorum.*

Cava oſſium frontis, maxillae ſuperioris, oſſis ſphenoidis &c. Notum eſt ex Anatomicis & Phyſiologicis, narium capacitatem augeri ſinubus frontalibus, inter oſſis frontis laminas a ſe invicem remotas poſitis, antris Higmorianis in maxilla ſuperiori formatis; deinde & cellulis oſſis cuneiformis, pariter in cava narium patentibus. Simul etiam conſtat, membranam mucoſam narium omnia haec cava veſtire. Mirae jam obſervantur excreſcentiae hujus membranae per omnia haec cava diſtributae, quae ſenſim mole auctae liberam aëri per narium cava vim minuunt, tandemque magis productae per narium foramina prominent, vel & a poſteriori parte pone velum pendulum palatinum in fauces protuberant, ſumma cum moleſtia. Cum autem illae excreſcentiae ſaepe pluribus in locis narium internarum radicentur, hinc evulſae pluribus quaſi radicibus donatae apparent plerumque molles & fungoſae, atque hinc vel a multitudine harum propaginum, vel a ſimilitudine cum polypo piſce, qui pluribus cirrhis prominentibus inſtructus eſt, polypi vocantur. *Hippocrati* jam deſcriptum fuit hoc mali genus (*k*) ſequentibus: *ſi polypus oriatur in naſo*, *ex medio cartilaginum*

(*e*) De Morbis Lib. II. cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 553.
(*f*) Lib. I. De Cauſis & ſignis morborum acutorum cap. 8. pag. 6. & Galenus Comment. 2. in 2. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 148.
(*g*) De Morbis Lib. II. cap. 10. Charter Tom. VII. pag. 562.
(*h*) Lib. VI. cap. 14. pag. 389. & Lib. VII. cap. 10. N. 3. pag. 445.
(*i*) In Commentar. Aphor. 26. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 121.
(*k*) De Morbis Lib. II. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 562.

(cartilaginis habet alia lectio) *dependet velut curgulio, & ubi ſpiritum expellit (homo) foras progreditur, ac mollis eſt; ubi vero ſpiritum attrahit, recedit. Obſcure loquitur, &, dum dormit, ſtertit.* Deinde adhuc alias quatuor ſpecies polypi narium recenſet, duritie majori tantum fere diverſas, vel quod in majorem malignitatem degenerantes ad carcinomatis indolem jam accedant. *Celſus* autem notavit, quandoque etiam in fauces polypos narium prominere (*l*), dicens: Πολύπus *vero eſt caruncula, modo alba, modo ſubrubra, quae narium oſſibus inhaeret, & modo ad labra tendens narem implet, modo retro per id foramen, quo ſpiritus a naribus ad fauces deſcendit, adeo increſcit, ut poſt uvam conſpici poſſit, ſtrangulatque hominem, maxime auſtro aut euro flante.*

Cum autem tales polypi evulſi ſimilem fabricam demonſtrent, ac in membrana mucoſa narium cava inveſtiente obſervatur, vaſa ſimilia, nerveas fibrillas, cryptas mucaginoſas habeant (*m*), videtur concludi poſſe, nihil aliud eſſe, niſi hujus membranae mucoſae fungoſas degenerationes. Hoc ulterius confirmatur, dum in cadaveribus illorum, qui polypis narium antea laboraverant, tales excreſcentiae membranae illius mucoſae inventae fuerunt. Sic in muliere, cui ante biennium ex nare dextra prominens polypus, ſimiliſque pone uvulam emergens, evulſus fuerat, & quae paulo ante mortem de nova quadam moleſtia in naribus percepta fuerat conqueſta, diffracto ſinu maxillari ſimilis polypus inventus fuit, quamvis minor (*n*). Ita & *Ruyſchius* (*o*) in antro Higmoriano cadaveris publice diſſecti polypum invenit; & in muliere, quae a malae tumore & gingivarum excreſcentia maligna peſſime habebat, poſt excreſcentiae amputationem & dentium molarium aliquot evulſionem, inuſtione facta, quae ad cavum antri Higmoriani penetrabat, ſequentibus diebus minimo digito plures polypos extruſit. Forte membranae, cryptis talibus mucoſis plurimis inſtructae, facilius in tales excreſcentias degenerant. Sic veſica urinaria, cujus interior ſuperficies glandulis mucoſis inſtructa eſt, quandoque ſimiles tales excreſcentia morboſas habet, pertinacis ſaepe iſchuriae cauſas, ſi prope collum veſicae haereant (*p*).

Per varia autem narium internarum loca ſuis radicibus diſpergi tales polypos, docet figura polypi utramque narem obturantis, ſimulque duplici prominentia in faucibus protuberantis, feliciter evulſi, quae habetur apud *Tulpium* (*q*). Ubi ſimul notandum, quod & venas per polypum hunc diſperſas invenerit, & omnes ejus propagines membraneo velamento tectas viderit; ſub quo continebatur concreta pituita, in pleriſque mollis & pellucida, in aliis dura ac opaca inſtar cornu aduſti: ex quibus modo dicta de polypi narium natura pulchre confirmantur.

Poſſe autem polypum in his narium cavis radicatum, mole dein auctum, reſpirationem & deglutitionem impedire ſatis patet: & triſtiſſimum talem caſum vidit *Celeberrimus Boërhaavius* in homine, ad quem a chirurgo ſuburbano

(*l*) Celſ. Lib. VI. cap. 8. N. 2. pag. 350. (*m*) Academ. de Sciences l'An 1704. hiſt. pag. 40. (*n*) Abridgem. Tom. III. pag. 57. 58.
(*o*) Obſerv. Anatom. Chirurg. Centur. obſerv. 77. pag. 71.
(*p*) Ibid. Obſerv. 78. pag. 72. (*q*) Obſerv. Medic. Lib. I. cap. 26. pag. 50.

bano vocabatur, qui, licet caeteroquin ſatis peritus eſſet, candide fatebatur, ſe ignorare, quo morbo aeger decumberet. Animam fere agebat miſer, jamjam ſuffocandus, cumque maxillae non ſine moleſtia deductae erant, in conſpectum venit lingua, informem lividam maſſam carneam referens; quia depreſſa, aliud occurrebat corpus, quod primo aſpectu vix diſtingui poterat: verum patuit accurato examine, eſſe velum pendulum palatinum verſus anteriora pulſum, ſic ut quam proxime ad dentes anteriores accederet. Cum ex hiſtoria morbi praegreſſa ſatis pateret, polypum, ex naſi poſterioribus foraminibus deſcendentem, velum pendulum verſus anteriora protruſiſſe, nihil ſupereſſe videbatur, niſi ut velum illud pendulum diſcinderetur, & deinde polypus tolleretur vel integre, vel pro parte ſaltem, ut levaretur aeger. Verum, dum ſe huic operationi perficiendae accingebat chirurgus, miſer aeger ſuffocatus periit.

Antequam ergo in tantam molem excreſcant polypi, tollendi ſunt: quod ſatis commode fit, ſi in nares, vel pone velum palatinum prominuli, forcipe prehendi poſſint; tunc enim, ſaepe abſque magno dolore vel haemorrhagia, uti teſtantur obſervationes Medicae, evelli poſſunt. Hoc facto alumine, multa aqua diluto, per nares attracto ſiccantur fungoſae polyporum reliquiae, cum aliter ſaepe repullulent, uti frequenter contingit.

Ubi vero ſic haerent polypi, ut commode prehendi nequeant, vel, his evulſis, illorum adhuc reliquiae ſuperſunt, an tentari poſſet illa methodus, quae apud *Hippocratem* (*r*) deſcribitur? ſumebat nempe ſpongiam talis craſſitiei, ut naſo aptari poſſet; dein contortam & lino Aegyptiaco circumvolutam, ut durior eſſet, quadruplici filo lineo alligabat, ſic ut unumquodque filum cubitalem haberet longitudinem. Deinde, quatuor his filis in unum principium coactis, ſumebat tenuem virgam ſtanneam, quae altera ſui parte foramen habebat tranſmittendis quatuor his filis ſimul unitis aptum. Per nares dein virgam ſtanneam in os dimittebat acuta ſua parte, atque illam arreptam trahebat, donec principium filorum apprehenderet. Deinde ſpecillo biſulco ſub uvula demiſſo ſuſtinebat haec fila, ne, inter trahendum, illa aut velum palatinum lacerarentur, ſicque juſſit fila obnixe trahendo polypum educi, dum nempe ſpongia per nares traheretur in fauces, atque in hoc itinere averreret illa, quae in his locis haerebant, obſtacula. Hanc methodum poſtea adoptaverunt celebres chirurgi, ſed hoc diſcrimine, quod chordam, qualis ſetaceis adhiberi ſolet, digito pone velum pendulum palatinum ducerent, illamque tenui incurvo forcipe per naſum demiſſo prehenſam educerent, ſicque unum chordae extremum de naſo, alterum ex ore penderet. Mota chorda poterat atteri polypus, & dum ſuppurantibus inungeretur illa chordae pars, quae in naſi cavo manebat, leniter conſumi. Similem fere cautelam adhibebant, dum chorda trahebatur, ac *Hippocrates* juſſerat, ne velum pendulum laederetur (*ſ*). Facile autem patet, tantum ſic poſſe tolli polypos vel illorum reliquias, quae in narium proprie dicendis cavis haerent; omne enim, quod in antris Higmorianis, ſinubus frontalibus, aut oſſis ſphenoïdis cavis haeret, hac methodo attingi nequit.

D d 2 Muſcu-

(*r*) De Morbis Lib. II. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 562. 563.

(*ſ*) Medical Eſſays Tom. II. pag. 376. Le Dran Obſerv. Tom. I. obſerv. 6.

Muſculos oſſis hyoidis omnes, vel aliquos. Deglutitionis hiſtoria in Phyſiologicis tradita *(t)* docet, quam numeroſi muſculi ad illam perficiendam concurrant, quorum plures oſſi hyoidi inſeruntur. Si ergo inflammati fuerint quidam ex his muſculis, vel convulſi, aut paralytici, patet, turbari debere deglutitionis actionem, & quidem variis modis pro diverſis muſculis affectis, quorum uſus ex Phyſiologicis cognitus, docere poterit, quinam ex his laeſi fuerint, dum attenditur, quaenam in deglutitione perficienda inveniantur impedimenta, & quo deglutitionis tempore haec occurrant. Idem jam de pharyngis muſculis, oeſophagaeo, & ipſius eoſophagi muſculo verum eſt.

Muſculos laryngis externos, internos, communes, proprios. Aſperae arteriae extremum, concurſu cartilaginum binarum Arytaenoidæv, & incumbente epiglottide factum, una cum ſuppoſitis cartilaginibus thyroidea & cricoidea, ad laryngem pertinet. Notum autem eſt ex Anatomicis, plurimos muſculos omnibus his partibus affigi, quorum quidam externae, alii internae memoratarum partium ſuperficiei adhaerent, & dilatandae vel arctandae glottidis rimae pro vocis modulamine ſerviunt; uti etiam ad plures alios uſus in Phyſiologia deſcriptos. Verum & ab iiſdem partibus alii muſculi oriuntur, in vicinam pharyngem v. g. inſerti, & deglutitioni ſervientes. Praeterea novimus, inter deglutiendum totam laryngem attolli, & dein iterum deprimi per muſculos ad hanc rem deſtinatos. Poterunt ergo & hic ſimilia mala obtinere, ac modo de oſſis hyoidis muſculis dictum fuit, & periculoſiſſimae quidem anginae oriri, uti poſtea ad §. 802. patebit.

Aſperae arteriae membranam interiorem muſcularem. Arteria aſpera dicta ſegmentis orbicularibus cartilagineis, parte poſtica abſciſſis, atque ibi loci membrana valida completis, conſtat. Sed & ipſa haec ſegmenta cartilaginea vinculis muſculoſis interpoſitis junguntur. Poterit ergo inflammata haec membrana & tumens liberum aëris ingreſſum in pulmonem impedire, ſicque reſpirationem laedere; & ab eadem cauſa etiam deglutitio turbabitur, dum per oeſophagum deglutita deſcendentia accumbentem aſperae arteriae poſticam partem membranaceam, inflammatam & dolentem, irritant; uti etiam dum inter deglutiendum una cum larynge aſpera arteria ſurſum trahitur. De anginae hac ſpecie poſtea §. 801. agetur.

Pharyngis muſculos ſuperiores, & oeſophagaeum, & ipſum oeſophagi muſculum. Ex deglutitionis hiſtoria enim notum eſt, pharyngem dilatari variis muſculis, ut deglutienda facilius ejus cavum ingrediantur; deinde, huc pulſis deglutiendis & oeſophagi initium ingreſſis, ſtringi muſculum oeſophagaeum, qui ab utroque latere cartilaginis cricoidis ortus oeſophagi orificium amplectitur & extrorſum ambit: ſed deglutita, in oeſophagi tubo jam haerentia, non deſcendunt tanquam per infundibulum proprio pondere in ventriculum, verum fibris muſcularibus, tam orbicularibus quam longitudinalibus muſculoſam oeſophagi tunicam conſtituentibus, promoventur per lubricam mucoque madentem hanc viam. Facile ergo patet, muſculis his inflammatis, vel & convulſis, uti toties in hyſtericis mulieribus fit, deglutitionem impediri debere, uti poſtea pluribus ad §. 804. dicetur.

Glandulas aſperae arteriae & oeſophago ita vicinas &c. Ut enim & reſpiratio & deglutitio exerceri poſſint, patulae requiruntur viae, quae aërem

(t) Inſtitut. Boërh. §. 70. ad 75.

aërem vel deglutienda admittunt, & mobiles debent eſſe partes, quae varios illos motus ad has functiones requiſitos perficere debent. Glandularum ergo circa haec loca diſpoſitarum tumores inflammatorii, ſuppuratorii, ſcirrhoſi &c. vel arctando mole ſua vias, vel impediendo liberam adeo numeroſorum hic muſculorum actionem, & reſpirationem, & deglutitionem laedere poſſunt, uti facile patet. Verum parotides, & reliquae ſalivales glandulae, ſic tumentes frequentem ſatis anginae cauſam faciunt, & curatu difficillimam quidem, ſi in ſcirrhoſam indolem degenerent. Cryptae illae mucoſae in pharynge, oeſophago, larynge, aſpera arteria haerentes, obſtructae & tumentes eadem producere poſſunt mala, dum ſimul, his partibus male affectis, debita muci ſecretio, omnes has vias lubricantis, deficit. Glandulae vagae dictae, quia variis nec certis ſemper locis diſpoſitae inveniuntur, huc etiam ſpectant, uti & illae, quae parti poſticae oeſophagi circa quintam thoracis vertebram adjacent, a *Veſalio* & *Morgagno* deſcriptae. Verum de his plura dicenda erunt ad §. 797., quando de angina ſcirrhoſa agetur.

Referuntur huc & thyroideae glandulae, cartilagini ejuſdem nominis incumbentes; verum tamen ab illarum tumore, niſi admodum magnus & durus ſit, non adeo poterit impediri deglutitio vel reſpiratio, cum in externa parte colli ponantur, & ſubjectae cartilagines ſatis reſiſtant, ut laryngis compreſſio inde fieri nequeat. Si vero immani tumore, vel accretione cum vicinis partibus, laryngis in deglutitione motum impediant, poterunt & deglutitionem laedere. Rarius autem hoc contingere evincunt Tyrolenſes & Carneolae incolae, qui ingentes in colli anteriori parte tumores abſque multo malo tota ſua vita gerunt.

§. 789. **E**X qua hiſtoria (785. ad 789.) perfecta apparet ratio tam multiplicis, improviſi, & funeſti ſaepe eventus, hujus mali (783.)

Quando vel dolore, vel impedimento, vel utriſque ſimul concurrentibus deglutitio vel reſpiratio laeditur, angina vocatur generali nomine talis morbus, ſi cauſa nempe illius ſupra ſtomachum & pulmonem haereat. Verum ex antecedentibus patuit, quam multiplex ille morbus eſſe poſſit, dum vel tumorem conſpicuum comitem habet, vel abſque ullo tumoris interni vel externi ſigno aggreditur, plerumque tunc periculoſiſſimus, uti dictum fuit. Quae autem cum tumore eſt angina, diverſa iterum eſt ratione materiae tumorem facientis, oedematoſae, inflammatoriae &c.; atque iterum ratione partium adeo numeroſarum, quae deglutitioni & reſpirationi ſerviunt, & per illos tumores laedi vel impediri poſſunt, ſicque nova ejuſdem morbi varietas exſurgit, admodum multiplex. Cum autem obſervata medica doceant, inflammationes, catarrhos, oedemata, convulſiones ſubito varias corporis partes quandoque occupare, abſque ſignis ullis praegreſſis ſaepe, patet ratio, quare aliquando tam improviſo ſaniſſimos caeteroquin homines angina corripiat. Simul etiam intelligitur ratio funeſti toties eventus in hoc morbo, dum nempe tumores ſubito nati, imprimis circa laryngem, omnem aditum aëri per aſperam arteriam in pulmones denegant, ſicque citiſſime aegros ſtrangulant:

lant: vel etiam dum glandularum hic poſitarum tumores in ſcirrhos nulla arte ſaepe reſolvendos degenerant; unde fere aeque certa pernicies imminet, quamvis non tantum ſubito tale malum homines de medio tollat, ſed ſenſim increſcente tumore reſpiratio impediatur, vel tranſitus cibi & potus per oeſophagum tollatur, donec lento maraſmo, Tantali poenas diu experti, miſerrime pereant.

§. 790. Quum vero tam varius ille morbus ſit, tam varium effectum producat; variaque adeo remedia & artem medendi poſtulet, quantum brevitas hic neceſſaria permittit, eum recenſeri neceſſe eſt.

Quamvis autem ſcopus fuerit, hoc loco tantum agere de morbis illis acutis, qui ſingularem inflammationem inducunt huic illive organo, & ab ejus functione laeſa nomen accipiunt (vide §. 770.); adeoque de inflammatoria angina tantum hic dicendum foret, tamen cum ſub eodem nomine adeo diverſus hic morbus ſit, tam varios effectus producat, & diverſam adeo, imo & oppoſitam quandoque, medendi methodum requirat; conducet & de aliis anginae ſpeciebus agere, quae vel abſque inflammatione ſunt, vel inflammationis varios exitus in ſuppurationem, ſcirrhum, vel gangraenam pro ſua cauſa materiali agnoſcunt. Recenſebuntur ergo breviter variae anginae ſpecies, quatenus nempe harum diverſitas a natura tumoris, organa deglutitionis vel reſpirationis impedientis, deducitur. Illa enim hujus morbi varietas, quae a locis per hos tumores occupatis pendet, non adeo multum mutat medendi methodum, licet prognoſis diverſa inde pendeat, & magis minuſve periculoſus idem nomine morbus ſit, prout has illaſve partes obſederit. Sive enim larynx inflammata fuerit, & ſtrangulationis imminentis periculum fecerit; ſive in pharynge ſimile malum haerens deglutitionem impediverit, eadem curatio requiritur, nempe inflammationis praeſentis reſolutio. In priori tamen caſu ingens diſcrimen poſtulat, ut ſimul & ſemel validiſſima adhibeantur remedia; quibus ſimilia, ſed leviora, in poſteriori caſu applicare pariter debent, uti poſtea patebit, ubi de angina inflammatoria has partes occupante dicetur. De diverſis ergo his anginae ſpeciebus ſingularibus capitulis nunc agendum erit.

AN-

ANGINA AQUOSA.

§. 791. ANgina aquoſa, oedematoſa, catarrhoſa tenuis, eſt impedita, vel dolens reſpirandi, vel deglutiendi exercitatio, cum tumore lymphatico partium, quibus illa fit, vel vicinarum.

Quando tumor albus, aquoſus, frigidus, abſque inflammationis validae comitantis ſignis occupat illas partes, quae deglutitioni vel reſpirationi ſerviunt, vel in vicinis locis ſimilis tumor natus horum organorum functiones turbat, dicitur adeſſe angina aquoſa vel oedematoſa. Raro magnus dolor hanc ſpeciem anginae comitatur; quia, uti ante dictum fuit, oedematoſis tumoribus proprium eſt, ut indolentes ſint. Si autem quis dolor adſit, ille plerumque tantum a diſtractione partium per hos tumores facta naſcitur. In debilibus, pallidis, Leucophlegmaticis, in quibus totum fere corpus frigido & inerti tumore turget, quandoque talis angina obſervatur; in reliquis apparet fere nunquam. Uvula tunc plerumque elongata, pellucida fere, aggeſto humore aquoſo turget, tonſillae quandoque pariter tument, pallidae omnino. Verum & in vicinis partibus ſimiles tumores naſci poterunt a variis cauſis, uti ſtatim videbimus.

Huc etiam refertur catarrhoſa tenuis. Uti enim dictum fuit ad §. 787., catarrhi ſedes eſt membrana illa mucoſa, quae nares internas, fauces, oeſophagum, aſperam arteriam &c. inveſtit; atque haec membrana, dum catarrho laborant homines, tumet, tenue, & ſaepe acrius liquidum, plorat, quod nares excoriat, & vicina loca, per quae depluit, irritat. Si ergo illa membranae pars, quae uvulam, pharyngem, tonſillas &c. inveſtit, ſimili afficiatur modo, deglutitio laeſa erit; ſi laryngem vel aſperam arteriam idem morbus corripiat, cum moleſtiſſima tuſſi impedietur libera reſpiratio. Evidenter hoc apparet, quando catarrhi epidemice graſſantur; tunc enim quibuſdam tonſillae tument, aliis moleſtiſſima tuſſis adeſt, aliqui obtuſo dolore capitis cum plenitudinis ſenſu laborant, a tumente eadem membrana in ſinubus frontalibus, uti admodum probabile videtur. Imo in quibuſdam manifeſte obſervavi, per varia membranae Schneiderianae loca eundem morbum ſucceſſive oberraſſe, & pro diverſitate locorum varia dediſſe ſymptomata; quae tamen omnia eadem curandi methodo, de qua poſtea, tolli poterant. Quamvis autem levis & quaſi ſuperficiaria hujus membranae inflammatio ſaepe in catarrhoſis illis morbis obſervetur; cum tamen facile reſolvatur illa, niſi perverſa curatione exaſperetur, & copiam tenuioris liquidi, in initio ſaltem catarrhi, plorent hae partes; ad hanc anginae ſpeciem potius refertur, quam ad inflammatoriam, quae longe pejoribus ſtipatur ſymptomatibus, ingens diſcrimen habet, & longe vilidiora remedia requirit.

§. 792. HAbet ergo, ut caeterae aquoſae colluvies, ſedem in parte glandularum, ubi reconditur atque excernitur ſecreta arteriis lympha.

Dum aquoſa colluvies in corpore aggregatur, illa non haeret in vaſis arterioſis & venoſis, per quae jugi motu moventur fluida, ſed in cavis majoribus & minoribus corporis aggregatur, uti poſtea patebit, quando de Hydrope agendum erit. Verum quidem eſt, vaſa arterioſa lymphatica poſſe obſtrui circa fines ſuos, immeabili reddito liquido, quod per haec vaſa naturaliter movetur, adeoque & ab impetu liquidi obſtructos fines urgentis poſſe dilatari & tumere, unde a diſtentis his vaſis liquido pellucido tumor lymphaticus in his partibus naſci poſſe videtur. Sed tunc adeſſet oedema calidum, ſive vera inflammatio in vaſis arterioſis minimis, liquida colorata, ut ſerum ſanguinis ejuſque partem rubram, non admittentibus; de quo videantur illa, quae in Commentariis §. 380. notata ſunt. Simul autem patet, tale malum ad inflammatoriam anginam referendum eſſe. Agitur autem hic potius de lymphaticis tumoribus, quae in cavis naturalibus harum partium, ab aggeſtione liquidi ſaepe immaniter dilatatis, haerent. Tales fieri poſſe in tunica celluloſa, quae muſculos in his locis poſitos, illorumque fibras inveſtit, patet ex illis, quae in Hydrope, anaſarca dicto, obſervantur, & uvula quandoque tali tumore albo aquoſo obſidetur. Verum & numeroſi in his locis folliculi, in quorum cava ſecretus ab arteriis liquor dat mucum omnia haec loca lubricantem, obſtructis illorum emiſſariis, ſic dilatari poſſe videntur, & aquoſos tales tumores facere. Ubicunque ergo reconditur & excernitur ſecreta arteriis lympha, ſi ejus reſorptio per venas bibulas, vel ejus excretio per emiſſaria impediatur a quacunque demum cauſa, tales tumores naſci poterunt; ſive diſperſi per membranam celluloſam, ſive in cavo quodam naturali, aucto per aggeſtionem liquidi contenti. *Celeberrimus Boerhaavius* in nobili virgine talem tumorem vidit, qui ab oſſe hyoide ad ſcapulae acromium uſque totum colli latus occupabat, & mole ſua liberum muſculorum accumbentium motum impediebat. Diviſis ſcalpello integumentis enucleabatur ille tumor, atque apparuit, liquidum limpidum, utcunque lenteſcens, membrana ſatis tenaci incluſum hunc tumorem conſtituiſſe. Similem vidi tumorem ſub muſculo maſtoideo haerentem, magnitudine ovum columbinum aequantem: & plures tales caſus apud collectores obſervationum Medicarum inveniuntur.

§. 793. ERgo pro cauſa agnoſcit quidquid exitum liberum lymphae impedit: eorum vero eſt numerus ingens, & diverſitas. Compreſſio venarum quaecunque, in quas forte earum glandularum emiſſaria ſe evacuant: obſtructio nata in ipſo folliculo glandulae a gypſo, pituita, lapide, fungo, & ſimilibus ibidem enatis; obſtructio facta in ipſis emiſſariis a cauſis eiſdem; compreſſio eorumdem locorum; frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum; debilior humorum circumactio.

Lym-

Lymphae ex arteriis ſecretae aggeſtio cauſam materialem talium tumorum conſtituit: quidquid ergo impedit lymphae exitum liberum, cauſa horum tumorum eſſe poteſt. Verum lympha haec vel per venas reſorbetur, vel, libere exhalans in oris, faucium, laryngis, oeſophagi cava, difflatur de corpore, aut, in cavis quibuſdam collecta, per emiſſaria dein emittitur. Quidquid ergo lymphae reſorptionem, & reſorptae per venas motum impedit, aut ipſum glandulae cavum vel ejus emiſſarium obſtruit, poterit his tumoribus originem dare. Unde patet, harum cauſarum ingentem quidem numerum & diverſitatem eſſe, ſed interim tamen ad modo dictas claſſes reduci poſſe.

Compreſſio venarum quaecunque &c. Quando de contuſionis curatione §. 333. agebatur, probatum fuit, effuſos vaſis ruptis humores, in cavis naturalibus vel morboſis collectos, ſenſim diſſipari, dum attenuati reſorbentur oſculis venarum bibularum in omni corporis ſuperficie externa atque interna hiantibus: unde *Hippocrates*, uti ibidem notatum fuit, dixerat, *carnes attractrices eſſe ex cavo & extrinſecus*. Verum, ut venae illae bibulae reſorbere poſſint contiguos humores, requiritur, ut ſe evacuare poſſint in majores ramos, ſicque per hos reſorpta lympha redire poſſit ad cor. Ubi ergo compreſſae fuerint venae, impedietur haec reſorptio, dum interim arteriae exhalantes pergunt lympham expellere in cava majora & minora corporis: fiet ergo aggeſtio lymphae non reſorptae, & tumebunt diſtentae hoc liquido partes. Forte etiam glandularum hic poſitarum emiſſaria in venas ſe evacuant: plurimae enim circa haec loca diſponuntur glandulae, quarum emiſſaria nondum detecta ſunt, licet ſimilis apparatus in his videatur adeſſe, ac in illis, quae excretorio ductu conſpicuo ſecretam a ſanguine arterioſo lympham eructant, quales ſunt glandulae maxillares, ſublinguales &c. Pulcherrimum experimentum inſtituit *Lowerus* (*u*), quo directe probatur, compreſſionem venarum tumores tales lymphaticos in glandulis efficere. Venas jugulares ſubducto filo ligaverat arcte in cane vivo, & poſt aliquot horas partes omnes ſupra ligaturam miro intumeſcebant modo, & intra biduum canis, *quaſi angina ſuffocatus*, interiit. Toto autem hoc tempore lacrymae ubertim fluebant, & copioſiſſima ſaliva ex ore ſtillabat, aeque ac ſi hydrargyro aſſumpto ſalivationem pateretur hoc animal. Poſt mortem animalis dum cutim a tumefactis partibus ſepararet, credens ſe ſanguine extravaſato turgida inventurum omnia, mirabatur, quod nullum veſtigium, vel colorem fere, ſanguinis obſervaret, ſed muſculi omnes & glandulae ſero limpido maxime diſtentae, & admodum pellucidae, apparerent. Atheromata, ſteatomata, ſimileſve tumores circa haec loca nati, comprimendo vicinas venas mole ſua, aquoſam anginam ſic facere poſſent.

Obſtructio nata in ipſo folliculo glandulae &c. Sive enim in ipſo cavo glanduloſi folliculi, ſive in ejus emiſſario, haeſerit impedimentum, quod liberum exitum ſecreti glanduloſa fabrica liquidi impedit, effectus erit idem; nempe accumulatio lymphae, & partium harum diſtenſio. Externam compreſſionem idem efficere poſſe, ſatis patet. Numquid ſic concreto in cutaneis folliculis liquido, quod illorum fabrica ab arterioſo ſanguine ſecre-

(*u*) De Corde cap. 2. pag. 123.

tum fuerat, magni tumores naſcuntur ſaepius. Lenteſcere poſſe liquidum in his folliculis retentum, ſatis docet mucus, qui fauces & os internum lubricat, ex cryptulis mucoſis harum partium prodiens. Cum autem minimarum glandularum fabrica non adeo diſtincte ſenſibus pateat, ex majorum partium, in quibus ſimilis ſtructura deprehenditur, cognitione hoc melius intelligi poterit. Cyſtis fellea ſecretum arteriis per tunicas diſperſis liquidum, etiam ex hepate peculiaribus ductibus allatum, cavo ſuo recipit, colligit, & deinde per emiſſarium ſuum demittit. Verum obſervata numeroſiſſima evincunt (uti poſtea patebit, ubi de *Hepatitide & Ictero* agetur) collectam in cavo cyſtidis felleae bilem lenteſcere poſſe ſic, ut per ductum cyſticum nulla vi exprimi poſſit, calculoſas hic concretiones fieri &c., quae ſimiliter bilis exitum impediunt. Cyſtis autem fellea non inepte exprimit illam fabricam, quae folliculis glanduloſis tribui ſolet, in quibus nempe cava membrana, arteriolis illam perreptantibus, ſecretum a ſanguine liquidum recipit, colligit, & per emiſſarium ſuum educit: unde admodum probabile videtur, in glandulis, earumque emiſſariis, ſimiles obſtructiones naſci poſſe, a gypſo, pituita, calculo &c. Docuerunt autem obſervationes, revera talia in quibuſdam glandulis circa haec loca diſpoſitis haeſiſſe impedimenta. Unum alterumve hujus rei exemplum adduxiſſe ſufficiet. Homo, dum hyemali tempore per mare iter faceret, valido laborabat catarrho, qui diutius ſolito affligebat, & aliquo tempore poſtea durum tumorem ſub lingua natum obſervavit, circa aperturam ductus Whartoniani. Manſit per ſeptem annos ille tumor, abſque magna moleſtia, niſi quod doleret locus, dum catarrho corripiebatur. Poſtea ſaepe ſubito incipiebant tumere omnes glandulae circa haec loca diſpoſitae, ſimulac in prandio vel coena primum cereviſiae hauſtum ſumeret, tumore tamen brevi evanido. Octavo autem anno, praegreſſa vertigine, incepit locus affectus ſubito tumere, & per ductus Whartoniani aperturam pus exire coepit: ſuppreſſa dein ſubito puris evacuatione tumor augebatur, cum imminentis ſtrangulationis periculo. In his anguſtiis manſit aeger per quinque dies, cum incredibili ſalivae profluvio, tuncque inciſo loco eductus fuit calculus albicans, ſed viridi purulenta materia tectus, figura ſua & mole fabam equinam referens, pondere aequans ſeptem grana, atque in ſuperficie ſua habebat manifeſta veſtigia capillarium quaſi vaſculorum, quae contiguo ipſis calculo, & adhuc molliori, has notas impreſſerant (x). Similem calculum ex linguae radice prodiiſſe in alio aegro, ibidem pariter habetur, pluraque ſimilia exempla apud auctores occurrunt. Quando de calculo poſtea agetur, patebit, vix ulla corporis loca a calculoſis concretionibus immunia eſſe, atque in tenuiſſimis etiam humoribus calculi rudimenta haerere poſſe: adeoque non mirum videbitur, etiam in his locis talia obſervata fuiſſe.

Frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum. Contrahi per frigus aëris arteriolarum exhalantium in corporis ſuperficie oſcula, docuerunt *Sanctorius*, *De Gorter*, aliique, qui de ſtatica Medicina ſcripſerunt: experimentis enim directis invenerunt, perſpirationem inſenſibilem dictam minui, dum ſubitum & inſolitum frigus partes corporis afflaret. Verum omnes par-

(x) Acta Anglican. N. 83. pag. 4062. Abridgement, Tom. III. pag. 155. 156.

partes oris interni, faucium, laryngis, aſperae arteriae &c. perpetuo rore, ex ultimis illis emiſſariis exhalante, madent & foventur; & longe plus perſpirare videntur, quam reliqua corporis externi ſuperficies. Dum ergo in his locis ultimi illi meatus excretorii frigore ſtringuntur, vaſa, quae liquidum exhalaturum adferebant, auctis circa fines reſiſtentiis, magis dilatantur & tument, dum manet, imo & augetur potius, liquidi per vaſa haec, motus. Cum autem vaſa haec adferentia tutius recondantur, non tam cito nec tam valide poterunt conſtringi a frigore, quam meatus excretorii in exteriori ſuperficie poſiti; adeoque tumebunt, & dilatabuntur, atque ob hanc cauſam reſeratis poſtea meatibus exhalantibus haec vaſa dilatata pergent majorem copiam humorum, & craſſiorum ſaepe, tranſmittere.

Evidenter hoc apparet in gravedine ſive catarrho, qui morbus nunquam frequentius affligit, quam, ubi calidam aëris temperiem ſubitum frigus excipit; uti dum poſt ſummos aeſtivos fervores tonitru cum imbribus & grandine ſequitur, & ſubitum frigus aëri inducit, uti etiam dum largo foco calidum corpus acri hyemali frigori ſubito exponitur. Membrana enim, nares inveſtiens internas, tunc ſaepe ſic tumet, ut omnis aëri per nares aditus impediatur. Poſtea copioſus humor de naribus deſtillat, & ſaepe ſatis ſpiſſus. Prout jam ſimile malum varias partes occupat, diverſa parit ſymptomata: in naribus ſternutationem & coryzam dictam; in tonſillis, pharynge, faucibus deglutitionem impedit; in larynge, aſpera arteria, pulmone, tuſſim facit, & quandoque reſpirationis impedimentum, prout magis minuſve partes affectae tument. Simul etiam patet ratio, quare debilioris conſtitutionis homines & ſaepius & validius his morbis affligantur, quia nempe minus firma in his vaſa, obſtructis excretoriis meatibus, facilius dilatantur, & dilatata non tam cito in priſtinam dimenſionem redeunt; unde quandoque horum locorum vaſa ſic degenerant, ut pergant diu & valide humores per has vias expellere, ſicque totum corpus emungatur, unde in verum maraſmum incidant tales aegri; uti ſatis numeroſis obſervationibus conſtat. Legi merentur, quae de hac re habet pulcherrima *Celeberrimus Simſonus* (y), ubi explicat, quomodo ex frigore corrumpantur humores. Patet hinc ratio quare *Celſus*, qui ſana & firma corpora exercitiis validis uti voluit, & interdum balneis, interdum aquis frigidis muniri ſic, ut abſque noxa ſubitas aëris viciſſitudines tolerare poſſent (z), imbecillos monuerit, *ut caveant meridianum ſolem, matutinum & veſpertinum frigus, itemque auras fluminum atque ſtagnorum; minimeque nubilo coelo ſoli aperienti ſe committerent, ne modo frigus modo calor moveat: quae res maxime gravedines deſtillationeſque concitat.* Simul apparet, quare *Hippocrates* (a) dixerit: *Frigida, velut nix & glacies, pectori inimica, tuſſes movent, & ſanguinis eruptiones cient, & catarrhos excitant.*

Debilior humorum circumactio. Obſervatum fuit ſemper, uti alia occaſione in Commentariis §. 44. dictum fuit, illam vim, qua minimae venulae abſorbentes imbibunt effuſos in cava corporis loca humores, creſcere & decreſcere proportionaliter ad circulationis vires: atque haec eſt ratio, quare in morbis acutis, ubi nimia adeſt circulationis velocitas, exſiccentur omnia;

Ee 2 in

(y) In diſſertat. 3. pag. 100. &c. (z) Lib. I. cap. 1. pag. 20. & cap. 2. pag. 22.
(a) Aphor. 24. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 209.

Digitized by Google

in languidis & chronicis morbis vero, ſenſim accumulatis humoribus, turgeat totum corpus. In chloroſi laborantibus puellis haec res evidentiſſime apparet: albo enim tumore totum corpus occupatur, dum languet humorum per vaſa motus. Ubi autem ſalutari ferri, imprimis in acidis vegetabilibus ſoluti, uſu firmantur ſolidae corporis partes, & inſtauratur languens humorum motus, ſubſidet ille tumor brevi abſque ullis evacuantibus adhibitis. Debilior ergo humorum circumactio inter cauſas anginae aquoſae numeratur, quatenus nempe in corpore accumulatur aquoſa colluvies; imprimis autem, ſi concurrant talia, quae hanc colluviem verſus loca §. 788. enumerata determinant; de quibus poſtea §. 799. dicendum erit.

§. 794. EFfectus talis mali ſunt, tumor aquoſus, albus, frigidus; vicinorum compreſſio; impedimentum functionum, quae a non compreſſis pendebant.

Ex ante dictis patet, quinam hujus mali effectus ſint; partium nempe affectarum tumor: verum non inflammatorius, ſed laxus, mollis, frigidus, aquoſus. Talis videtur fuiſſe uvula *Hippocratis* (*b*): *quando ſummus curgulio aqua impletur, ejuſque pars extrema rotunda & pellucida fit, & reſpirationem intercipit.* Similem affectum & *Celſus* notavit, uti in Commentariis §. 788. dictum fuit. Vicinas autem locis tumentibus partes comprimi, adeoque & harum functiones impediri, evidens eſt.

§. 795. HInc ſigna diagnoſtica (791. 792. 793.), & prognoſtica (794.) facillime pateſcunt.

Diagnoſis autem hujus morbi pariter ex ante dictis, evidens eſt. Tumor enim albus & aquoſus ſenſibus patet; ſimul abſunt ſigna inflammationis. Confirmatur diagnoſis, ſi hiſtoria morbi docuerit, tales cauſas praegreſſas fuiſſe, quae §. 793. recenſitae fuerunt. Prognoſis autem docet, caeteris paribus, talem anginam minus periculoſam eſſe illa, quae ab inflammatione fit. Reliquae autem prognoſis diverſitates a cauſa cognita mali & loco, quem tumores tales aquoſi occupant, deſumuntur. Sic v. g. facilior cura praevidetur, ſi a pituita obſtructa fuerint emiſſaria, quam a calculo. Longe majus diſcrimen imminet, ſi circa laryngem tales tumores haeſerint, quam ſi pharyngem aut tonſillas occupent. Levius etiam periculum in hac anginae ſpecie videtur agnoviſſe *Hippocrates* (*c*), dum de uva morbo agens dicit: *Si hic morbus per ſe conſiſtat, minus moritur.*

§.796.

(*b*) De Morbis Lib. II. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 562. (*c*) Ibidem.

Digitized by Google

§. 796. Curatio autem hic peragetur iis, quae 1. cauſas obſtruentes reſolvunt, movent, aut rodendo, vel ſecando tollunt. Huc ſpectant emollientia, aperientia, laxantia, forma fotus, cataplaſmatis, gargariſmatis, injectionis, collutorii, vaporis, applicata; tum frictiones; cauſtica; ſcalpellum. 2. quae copiam lymphae, per oppoſita loca evacuando, minuunt: quod fit apophlegmatiſmis, veſicatoriis, ſudoriferis ſiccis externis, internis, diureticis ſimilibus, hydragogis per alvum. 3. abſtinentia ab liquidis, victu calefaciente, exſiccante. 4. augendo vim circulationis per remedia nota (98.99.).

1. Quidquid liberum exitum lymphae impedit, aquoſae anginae cauſa eſſe poterit, uti ad §. 793. dictum fuit; adeoque ut legitima curatio hujus mali inſtitui poſſit, debet prius cognita eſſe ejus cauſa: tunc enim determinari poterit, qua methodo cura tentari debeat. Si enim cauſa talis eſt, ut illam reſolvi poſſe ſpes ſit, talia adhibentur, quae huic ſcopo apta ſunt, & ſolvendo concreta, vel & movendo ſtagnantia effectum ſuum praeſtare valent. Sed ſi v. g. calculus in glandulae emiſſario haerens liberum ſecretae lymphae iter impediat, facile patet, hujus mali reſolutionem exſpectari non poſſe, ſed requiri potius, ut prudenti ſectione tollatur hoc impedimentum. Ita etiam ſi durus ſcirrhoſus tumor, venas comprimendo talem anginam produxerit, ſola exſtirpatio talis tumoris, vel & multa cum prudentia inſtituta eroſio, uti ſequenti paragrapho dicetur, tentari debent.

Emollientia, aperientia, laxantia, forma fotus, cataplaſmatis &c. applicata locum habebunt, ubi ſpes eſt, per haec expediri poſſe obſtructas glandulas, illarumve emiſſaria, ut ſic liber lymphae tranſitus redeat. Inſignis imprimis horum uſus eſt in angina catarrhoſa, dum frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum morbum fecit. Peſſimus apud vulgum mos obtinuit, tentandi ſimiles morbos calidiſſimis remediis, quia nempe a frigore ortum illos duxiſſe apud omnes in confeſſo eſt: ita enim urgendo loca obſtructa majori circulationis impetu, antequam haec emiſſaria reſerata ſunt, valida inflammatio ſaepe excitatur; & aucto tumore partium levis ex ſua natura morbus ſaepe admodum periculoſus evadit. Pulcherrime curantur tales anginae, ſi potus aquoſos tepidos, leviter aromaticos, magna copia ſumant aegri, ex radicibus bardanae, ſcorzonerae, tragopogoni, ſiſari, quinque radicibus aperientibus, lignis trium ſantalorum, ſaſſaphras &c. paratos (vide formulas ſimilium medicamentorum in Materia Medica ad numerum quartum Sect. 54.); victum inſtituant ex ſolis carnis vitulinae juſculis, cum endivia, lactuca, chaerophyllo &c. decoctis; ab omni acri, ſalſo, aut indigeſtili cibo abſtineant; in aëre tepido degant; nares, os internum, fauces tepidae aquae halitu foveant frequenter; vel gargariſmata, collutoria, fomenta ex ſimilibus parata ſaepe & diu ore contineant; cataplaſmate ex molliſſimis parato colli anteriora involvant; deinde bis vel ter de die remoto cataplaſmate linteo molli leniter perfricent. Omnibus enim his conſpirantibus reſerantur conſtricta a frigore emiſſaria, omnes humores diluuntur & attenuantur, vaſaque ſic diſponuntur,

ut

ut facillime illos tranſmittere poſſint; dum ſimul leni ſtimulo aromatico laudatorum remediorum, multa aqua diluto, ad blandam diaphoreſin, tanti in his morbis uſus, diſponitur corpus.

Ubi vero aquoſa colluvies, in celluloſa tunica harum partium aggeſta, tumores facit, vel magnitudine, vel ſitu ſuo, moleſtos aut periculoſos, facile patet, emollientibus illis & laxantibus remediis locum non eſſe; ſed tunc potius illa conducunt, quae ſequenti numero commendantur: aut ſi periculum in mora videatur eſſe, ne tumores aucti ſuffocationis periculum inducant, cauſticis vel ſcalpello via conciliatur aggeſtis aquoſis humoribus. Ita *Hippocrates* (*d*), dum uvulae apex aqua impletus eſſet, ejuſque pars extrema, rotunda & pellucida, reſpirationem intercipεret, juſſit, ut uvulae extremum, digito prehenſum, & ſurſum ad palatum appreſſum, diſcinderetur. Et alio in loco (*e*) diſerte monet, hanc ſectionem inſtituendam eſſe, *ut aqua educatur*; tentatis prius gargariſmis, cucurbitis &c. *Celſus* (*f*) in ſimili morbo voluit, ut volſella prehenſae uvulae extremum reſcinderetur; monens, hanc curam tunc tantum locum habere, quando uvula a pituita diducta eſt; quando autem inflammata, dolens, & rubicundi coloris eſſet, tunc ſine periculo reſcindi non poſſe ob haemorrhagiae metum, hoc & monuerat *Hippocrates* (*g*): ex quo loco etiam patet, quod in ſimili caſu & uſtionem adhibuerit.

Neque tantum in uvula, verum etiam in aliis locis tales tumores deprehenſi fuerunt, tantae quidem molis quandoque, ut abſque ſectione curari non poſſent. Ante aliquot menſes mihi contigit talem caſum videre in honeſta matrona Roterodamenſi: narrabat mihi, quod ante novem circiter ſeptimanas morſu leviter laeſerat inferiorem linguae partem, atque hanc mali credebat eſſe originem. Paulo poſt ſub lingua incepit naſci tumor, intra novem ſeptimanas adeo auctus, ut totum illud ſpatium, quod inter linguam & dentes anteriores maxillae inferioris eſt, occuparet non tantum, verum etiam in collo manifeſte protuberaret. Frictionibus, fomentis, purgantibus hydragogis incaſſum tentata fuit curatio: cum autem nulla ſigna docerent, aneuryſmaticum eſſe tumorem, uti crediderant quidam, juſſi, ut ſub lingua prominulus tumor lanceola pertunderetur: quo facto, exivit incredibilis copia humoris pellucidi, tenacitate ſua albumen ovi referentis: ſubſedit ſtatim tumor, deglutitio, antea impedita, liberrima fuit, & adſtringenti fomento per aliquot dies ore retento perfecte convaluit; ſic ut poſt aliquot menſes nullum tanti tumoris relictum veſtigium deprehendere potuerim.

2. Lymphaticus tumor partium reſpirationi aut deglutitioni inſervientium anginam aquoſam facit, uti §. 791. dictum fuit; atque ſimul plerumque tunc adeſt impedimentum, quod liberam lymphae excretionem impedit, uti §. 793. patuit: omnia ergo, quae lymphae copiam minuunt, prodeſſe poterunt, dum ſubducunt de corpore illud, a quo tumorum talium augmentum fieri poſſet. Imprimis autem haec locum habent in illo caſu, ubi

(*d*) De Morbis Lib. II. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 561. 562.
(*e*) De Affection. cap. 2. ibid. pag. 610. (*f*) Lib. VII. cap. 12. N. 3. pag. 445.
(*g*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 675.

ubi lympha abundat in corpore, ut in debilibus & leucophlegmaticis obſervatur. Quando enim compreſſio venarum, aut meatuum excretoriorum obturatio ſola cauſam morbi faciunt, minus ab hac methodo exſpectandum eſſe ſatis apparet. Omnia ergo, quae aquoſam colluviem diſſipant de corpore, ſudoribus excitatis, vel per urinae aut alvi vias eliminant, hic locum habere poterunt. Sudorifera autem vel ſunt talia, quae copiam aquae ſanguini ſubminiſtrant, & dein laxatis & fotis blando calore lecti vaſis cutaneis, ingeſtae aquae exitum per corporis totam ſuperficiem parant, ut ſimul cum his ſudoribus diffletur noxium quid in corpore haerens: vel alia adhibentur ſudorifera, quae non aquae copiam in ſanguine, ſed ſtimulo ſuo humorum velocitatem, augent; ſicque efficiunt, ut eodem temporis ſpatio organis ſecretoriis cutaneis major longe copia liquidi ſecernendi applicetur. Quandoque & binae hae ſudoriferorum ſpecies junguntur utiliter, dum penetrabilia & calida aromata largae copiae aquae infuſa propinantur. Verum in hoc caſu cum aquoſa colluvies abundet in corpore, aquoſa ſudorifera non conveniunt, ſed ſicca; quae nempe calore majori excitato, & aucta humorum velocitate, agunt. Haec vel ſunt externa, ut calor lecti, aëris, panni calidi corpori applicati, ſpiritus vini accenſi vapor, nudum corpus ſtragulis tectum undique lambens; quo vix potentius noſcitur ſudoriferum, dum & magnum ſatis calorem facit, & ſimul penetrabiliſſimo halitu totam cutis ſuperficiem laxat & maxime perſpirabilem reddit: de qua re videantur illa, quae ad numerum ſecundum §. 529. dicta fuerunt. Vel ſunt interna, quae calida aromatica humores per totum corpus validius movent; quorum enumeratio videri poteſt in loco citato (*b*). Satis autem patet, ſimilia locum habere non poſſe, ſi vel minima inflammationis ſuſpicio ſit; ſed tunc prodeſſe tantum, dum frigus, inertia, & lymphae copia in corpore praedominantur. Idem jam de diureticis, ad lymphae copiam evacuandam adhibendis, verum eſt; ut nempe ſumantur talia, quae ſtimulo, non vero aucta liquidi copia, agunt. Hydragoga autem dicta purgantia, quod copiam aquae tenuis alvo ſubducant, ſummi pariter hic uſus; qualia ſunt jalappae radix, ſcammoneum, colocynthis &c.: his enim ſic depleri poteſt corpus, & ſubito quidem, ut bibulae venae, depletis majoribus vaſis, cito reſorbeant effuſam in cava corporis lympham, uti poſtea pluribus dicetur in *Capitulo de Hydrope*.

Omnia autem hactenus memorata lympham univerſo de corpore ſubducunt quidem, ſed non directe loca affecta levant; unde & alia remedia in arte medica ad anginam aquoſam laudantur; quae vel a locis affectis, vel ſaltem vicinis maxime partibus, lympham evacuant. *Apophlegmatiſmi* huc ſpectant, ſic vocata remedia, quia phlegmatis ſive pituitae copiam educunt majori copia ex illis corporis locis, in quibus naturaliter ſecerni ad uſus proprios mucus ſolet, praecipue autem haec applicantur naribus vel ori interno. Notum eſt ex Anatomicis, omnes has partes a carotide externa arteria arterioſum ſanguinem accipere, a quo mucus ille ſecernitur; adeoque dum illa loca acrioribus remediis ſic irritantur, ut majorem liquidi copiam ſtillent, ſpes eſt, tumentes in angina aquoſa par-

(*b*) H. Boërhaave Inſtitut. §. 1189.

partes levari poſſe, & impetum atque copiam humorum ab illis averti. In hunc uſum ergo nares internae aquae calidae vapore laxari poterunt; vel lavendulae, majoranae, pulegii & ſimilium foliis viridibus contortis, & naribus inditis, ſtimulari. Earundem herbarum ſiccatarum & contritarum, aut Nicotianae pulvis in non aſſuetis, eundem uſum praeſtat, ſi naribus attrahatur. Eidem ſcopo inſerviunt acriora aromata, ſi ore contineantur, ut irritati his meatus excretorii & glandularum emiſſaria magnam ſalivae & muci copiam emittant: quod pulcherrime obtinetur, ſi v.g. maſtiches aut cerae unciae miſceatur drachma una vel altera radicum pyrethri, piperis, zingiberis &c. atque ex illis fiant placentulae, continuo ore volvendae & maſticandae. Dum enim non diſſolubilis in ſaliva maſtiche aut cera dentibus teritur, acre illis miſtum aroma exſpirat, & oris interni & linguae partes aſſidue ſtimulando incredibilem copiam ſalivae & muci elicit.

Veſicatoria autem nuchae, collo, pone aures &c. applicata huc pariter ſpectant; quatenus nempe epidermidem in veſicas lympha plenas attollunt, ſicque ejuſdem copiam minuunt; ſimulque irritando viciniſs locis affectis partes, impetum ab iiſdem alior ſum avertunt. Videantur illa, quae de his dicta fuerunt ad numerum quartum §. 396.

3. Ratio hujus facile patet: fruſtra enim ſubducerentur aquoſa de corpore, niſi ſimul caveretur, ne talia ingererentur. Simul etiam apparet, diaetam talem ſiccam & calefacientem merito laudari, ne homines, in tales morbos proni, cauſam materialem horum morborum colligant in corpore; minime vero ſufficere ſolam ad morbum praeſentem tollendum, cum ſubita collectae in partibus tumentibus lymphae evacuatio hic requiratur, quae a ſolo victu exſiccante & calefaciente exſpectari nequit. Quae autem in tali victu obſervanda ſint, poſtea pluribus dicetur ad §. 1249., in cura hydropis.

4. Cum *debilior humorum circumactio* inter cauſas anginae aquoſae §.795. recenſita fuerit, quatenus nempe inde aquoſa colluvies in corpore aggeritur, materialis in hac ſpecie anginae cauſa; patet ratio, quare in cura hujus morbi commendentur & illa, quae circulationis vim augent. Verum, uti in praecedenti hujus paragraphi numero dictum fuit, non adeo ad curam morbi praeſentis, quam ad prophylaxin futuri ſpectant illa remedia, quae circulationis augmentum faciunt. Interim tamen illa, quae ad ſecundum numerum laudata fuerunt, motum humorum in toto corpore, vel ſaltem in partibus, quibus applicantur, accelerant; adeoque utcunque & hoc effectu conſpirant. Quomodo autem, & per quae, nimis ſegnis humorum motus incitari poſſit, patet ex illis, quae in paragraphis in textu citatis habentur; imprimis ſi ſimul conferantur, quae ad numerum 2. 3. 4. §. 28. de hac re dicta fuerunt: uti etiam illa, quae in Commentariis §. 611. de excitando ſegniori febrili motu habentur.

ANGI-

ANGINA SCIRRHOSA.

§. 797. SI vero glandulas deſcriptas (788.) ſcirrhoſus, & multum increſcens tumor occupavit, ſignis ſcirrhi (392.) cognoſcitur; atque ex toto ejus ſitu futura angina praevidetur, nata vero perſpicitur; tum ſi extirpatio poſſit fieri, ea ſola remedio erit tuto; aut in internis circa fauces corroſio multa cum prudentia tentanda.

Scirrhum poſt inflammationem in locis glanduloſis natam ſaepe ſequi patuit, quando de inflammationis exitu in ſcirrhum ad §.329. dictum fuit. Cum autem tam numeroſae circa partes reſpirationi & deglutitioni inſervientes diſponantur glandulae, nemini mirum videbitur, anginam quandoque a tali cauſa naſci; quae tunc ſcirrhoſa vocabitur, quando duri & indolentes glandularum tumores circa memoratas partes liberam illarum actionem tollunt, vel impediunt. Quando autem peculiari capitulo de ſcirrho dictum fuit, enumerata fuerunt illa ſigna, quibus ſcirrhoſus tumor praeſens cognoſci, & ab aliis tumoribus diſtingui, poſſit (vide §. 487.). Simul etiam tunc patuit, quam difficulter curabile ſit tale malum: atque etiam monitum fuit, illam curationem, quae reſolvendo fit, tentari non poſſe, niſi in recenti & benigno, neque adhuc penitus indurato, ſcirrho. Praeterea etiam requiri, ut & loco idoneo ſitus ſcirrhus ſit, & hominis hoc malo affecti optima caeteroquin ſit corporis temperies. Simul tunc oppoſita fuerunt efficaciſſima remedia, quae ſcirrhoſis talibus concretionibus reſolvendis adhiberi poſſunt; quae omnia pariter & in angina ſcirrhoſa locum habent, quamdiu adhuc reſolutionis ſpes eſt. Notandum tamen, loci affecti & vicinarum partium rationem ſemper habendam eſſe in applicatione horum remediorum: ſic v. g. glandulae colli ſcirrhoſae frictiones, aceti vaporem, emplaſtra &c. ferunt, quae tonſillis ſimiliter affectis applicari nequeunt, uti ſatis patet.

Verum ubi ſcirrhus amplius reſolvi nequit, atque interim mole ſua deglutitionem vel reſpirationem laedit, triſtiſſima aegri conditio eſt, cum ſoleant increſcere mora tales tumores, adeoque ſenſim omnia mala augeantur. Sola ergo exſtirpatio hic locum habere poterit; quae cultro optime perficitur, cum rodentia, & cauteria, niſi ſimul & ſemel deſtruere poſſint totum ſcirrhum, pericculoſa ſint; uti pluribus dictum fuit ad numerum ſecundum §. 490. Verum ubi exſtirpatio cultro perfici nequit, dum partis affectae ſitus & alia hoc vetant, uti dum in faucibus internis tales tumores haerent, miſer aeger vel ſuo fato eſt relinquendus, vel talia tentantur quandoque à Medicis, quae in mitioribus morbis merito tanquam temeraria damnarentur. *Satius enim eſt anceps auxilium experiri, quam nullum (i).* Cauteria actualia, & potentialia talibus tumoribus applicare quidam auſi fuerunt: & quamvis magno cum diſcrimine hoc fiat, tamen non ſemper cum funeſto ſucceſſu factum fuiſſe quae-

(i) Celſ. Lib. II. cap. 10. pag. 79.

dam obſervata teſtantur. Noverat *Celeberrimus Boërhaavius* veteranum quemdam chirurgum, qui audaciſſimis talibus curationibus celebris erat, dum liquamine ruptorii vulgaris Chirurgorum (ex calce viva & alcalino ſale parati, atque cito per deliquium ſolvendi, niſi omnis aër arceatur), tales tumores in faucibus internis eroſerat. Mitius, & minori cum periculo applicandum, eſt oleum tartari per deliquium in Materia Medica ad hunc numerum laudatum. Spiritus ſalis marini, qualis in officinis proſtat, dum oleo vitrioli & ſali marino aquae copia additur, & ſimul deſtillantur, poſſet & hic uſum habere, cum omni putredini reſiſtat efficaciſſime, & adeo facile irritabilis ipſius cancri malignitas ſpiritum ſalis marini dilutum ferre videatur: uti alia occaſione in Commentariis §. 509. monui. Haec autem rodentia penicillo ex linteo carpto excepta per cannulam cavam ad locum affectum deducuntur, ne vicinae partes his laedi poſſent. Hoc facto, molliſſimis decoctis continuo ore detentis molliuntur eſcharae, illiſque deciduis, rodentia denuo applicantur: ſic alternatim pergendo, donec tollatur penitus tumor ſcirrhoſus. Summa hic prudentia opus eſſe facile patet, ut poſt ſingulas rodentium applicationes attente luſtretur locus, an in cancroſam malignitatem degenerare incipiat; tunc enim abſtinendum eſſe prudentia ſuadet. Ingenue fatebatur *Celeberrimus Boërhaavius*, ſe ſaepe in tali caſu ambiguum haeſiſſe, dum cancri metu haec adhibere vix auderet; interimque duriſſimum videretur, non tentata hac methodo certae morti aegros tradere.

Quantum tamen quandoque poſſit in deſperatis fere morbis felix curantium audacia, ſequentia docent obſervata. Egregio viro in parte poſtica & laterali oſſis palati enaſcebatur carnea & fungoſa moles, cui cariem oſſis ſubeſſe credidit *Ruyſchius* (k), atque ilico ferro & igne eradicandum eſſe minax malum concluſit. Crudeli huic curae conſenſit aeger, neque diu diſtulit. Evulſis aliquot dentibus molaribus, qui impedimentum curae facturi videbantur, ſcalpello acuto, & ad palati fornicatam figuram accommodato, reſecabatur fungoſa caro, & mox candentibus ferramentis urebatur locus, & quidem repetitis vicibus. Tulit haec omnia animoſe aeger, ſublato digito indicans, dum a nidore & fumo combuſtarum partium ſuffocationis periculum ſentiret; atque in lectum repoſitus facetis verbis & *Ruyſchium*, & binos dexterrimos Chirurgos, qui curam perfecerant, excipiebat. Sequenti tamen die una cum febre totum caput immaniter intumuerat, quod tamen antiphlogiſticis remediis brevi ſuperatum fuit. Eſcharis deciduis denuo carnis fungoſae particula excrevit, quae nova inuſtione ſublata fuit; ſequente denuo capitis intumeſcentia cum febre. In totum tamen convaluit aeger, & poſtea per plures annos vixit incolumis. Teſtatur autem *Ruyſchius* (l), ſe experientia didiciſſe, ſectionem ſolam non ſufficere tantis malis, ſed inuſtionem actuali cauterio requiri poſt ſectionem. Vetula enim, malignam indurationem in lingua habens, poſt iteratam ſectionem recidivam patiebatur, unde concluſum fuit, unicum hoc ſupereſſe, ut poſt ſectionem factam cauterio inureretur factum vulnus; quo facto, felix cura ſucceſſit.

Ton-

(k) Obſervat. Anat. Chirurg. centur. obſ. 48. pag. 45. &c.
(l) Ibid. obſerv. 76. pag. 70.

Tonſillas induratas poſt inflammationem exſcindi juſſit *Celſus (m)*; unde videntur & Veteres in his malis ſimiles curationes inſtituiſſe. Fabricae autem tonſillarum minus gnarus dixit, *cum ſub levi tunica ſint, oportet digito circumradere & evellere*, ac ſi tonſillae forent glandulae ſolitariae, tunica celluloſa undique tantum involutae; cum hodie noverimus, illas conſtare membrana mucoſa in ſpiras ſinuoſas complicata. Non ſucceſſiſſe tamen ſemper hanc tonſillarum quaſi enucleationem, patet, dum mox ſubjungit ſequentia: *ſi ne ſic quidem reſolvuntur, hamulo excipere, & ſcalpello excidere oportet*.

Verum omnia haec tentari nequeunt, niſi ſcirrhoſus tumor tali in loco haereat, ad quem manibus & inſtrumentis acceſſus datur. Triſtiores adhuc longe caſus occurrunt, dum oeſophagi tubus, vel in propria ſua ſubſtantia ſcirrhoſus factus & tumens, ſenſim anguſtatur, tandemque integre clauditur; vel a tumoribus ſcirrhoſis latentibus, & ipſi vicinis, ſenſim magis magiſque comprimitur. Vidi ſaepius has calamitates & dolui; & certus ſum, omnibus medicis, qui in luculenta utcunque praxi verſantur, talia mala frequenter occurriſſe, dum miſeri tales aegri, nihil levaminis a quacunque demum methodo percipientes, quoſvis fere Medicos conſulunt. Solet autem funeſtus talis morbus primo ſe manifeſtare, quod ſolidi cibi cum difficultate quadam deglutiantur, & aegri leve quoddam obſtaculum ſentianc in eoſophago, ad variam in variis altitudinem, & digito locum plerumque indicare poſſint, ubi deglutita haerent pauliſper, antequam in ſtomachum delabantur. Manet in eodem ſtatu malum quandoque per plures menſes; imo per annos tres hoc factum novi, ſic ut minutiſſime diſſectas carnes, panem &c. adhuc deglutire poſſint, quamvis lente; liquida autem alimenta ſatis commode adhuc aſſumere valeant. Senſim dein magis magiſque anguſtatur oeſophagi tubus, & ne vel micula panis tranſire poteſt; ſique hoc tentant aegri tales, haeret in oeſophago, & poſt aliquot minuta horae cum inſigni quantitate muci per os rejicitur. Hinc fit, ut tenacem pituitam morbi cauſam ſtatuant aegri, hancque incidendam & evacuandam omni molimine velint. Facile autem patet, mucum oris, faucium, oeſophagi ipſius hic accumulari, adeoque pituitam illam eſſe effectum, minime vero cauſam hujus mali. Senſim creſcente morbo, liquida ingeſta tranſire nequeunt, ſed pro maxima parte ſurſum redeunt; tandemque, poſt Tantali poenas diu toleratas, lento maraſmo contabeſcunt. Saepe in miſeris illis oeſophagi pars ſuperior ita dilatatur, dum deglutita liquida tranſire nequeunt, ut plures uncias continere poſſit, & ab utroque latere aſperae arteriae promineat turgidus, donec nimia plenitudine irritatae oeſophagi fibrae convellantur ſubito, & expellant ſurſum contentum liquidum.

Apud *Galenum (n)* ſimilis anginae mentio fit, ſic enim habet: *Si vero tumor aliquis ex non calidis fuerit, ſine febre, & calore & ſiti, deglutitionis inaequalitas fit, retentis in parte quadam alimentis; praeſertim ſi majora aut ſolidiora deglutiantur, acceditque dolor aliquis exiguus*. Narrat quidem caſum juvenis a ſimili morbo ſanati; ſed uti docet morbi hiſtoria

Ff 2 non

(m) Lib. VII. cap. 12. N. 2. pag. 445.
(n) De Locis Affectis Lib. V. cap. 5. Charter, Tom. VII. pag. 491.

non fuerat ſcirrhoſus in oeſophago tumor, ſed ſuppuratorius. *Quum aliquando hujuſcemodi ſymptomata longo temporis ſpatio apparuiſſent, accedente nonnunquam ephemera febre, nonnunquam etiam horrore, quum conjiceremus abſceſſum concoctu difficilem eſſe in gula, accidit procedente tempore, ut laborans ipſe ruptionis ſenſum perciperet, & deinde pus evomeret, non tantum eodem, ſed poſtero quoque & tertio die; deinde ſuccedebant ei omnia ulceratae gulae ſigna.* Monet autem, aegrum illum longo temporis ſpatio vix evaſiſſe, cum juvenis eſſet; natu vero majores hoc morbo tentatos, periiſſe. Quamdiu enim tumor oeſophagum arctans talis adhuc eſt, ut ſuppurari poſſit, ſpes eſt; verum ſcirrho hic haerente, ſenſim aucto, vix quid ſperari poſſe, ſatis patet.

In quibuſdam aegris ſcirrhoſam oeſophagi duritiem, digitis profunde pone aſperam arteriam adactis, ſentire potui, in pluribus nihil omnino apparuit, praeter deglutitionis impedimentum. Quandoque & glandulas colli tumentes vidi, uti & thyroideam; ſed non videbatur eſſe talis horum tumorum ſitus, ut his morbus adſcribi poſſet. In vetula, hac anginae ſpecie laborante, una cum tumente glandula thyroidea, poſt diuturnam applicationem aceti ſcillitici cum ſale ammoniaco, emplaſtri de galbano, & frictiones, incepit molliri glandulae thyroideae tumor; cataplaſmatibus dein maturantibus applicatis, fluctuatio percipiebatur contenti liquidi, dein lanceola pertuſo loco exivit copia tenuis ichoris cum maſſulis albis granuloſis intermiſtis; & quamvis aliquid inde levaminis percipere videretur aegra, tamen aeque funeſtus fuit morbi eventus, ac in aliis obſervaveram. Unde didici, tumorem hujus glandulae quandoque quidem comitari hanc anginam, non tamen hujus ſolam cauſam eſſe; uti etiam ſitus glandulae, cartilaginis ejuſdem nominis incumbentis, confirmat.

Cauſae hunc morbum antecedere obſervatae non adeo numeroſae ſunt: ſpirituum fermentatorum ingurgitatio quandoque praeceſſit (o); neque improbabile videtur, ab illorum abuſu oeſophagum indureſcere poſſe, cum ſpiritus fermentati ſero ſanguinis coagulum inducere valeant, & ſolidas partes contrahant. Interim tamen fatendum eſt, in tam magno hominum numero, qui quotidie his potibus indulgent, paucos admodum inveniri, qui hoc morbo laborant. A vento frigido, collum nudatum diu & valide afflanti, natum deglutitionis impedimentum, ſenſim increſcens, abſque ullo tumore obſervabili vidi, dum de feneſtra proſpiciens ſaniſſima virgo per bihorium boreali aurae frigidiſſimae exponeretur. Lente aucto malo, plurimis remediis incaſſum tentatis, periit. An forte fervidorum potuum Caffae &c. ſorbillatio ſimilium malorum cauſa eſſe poteſt, liquida coagulando, ſolidaſque partes corrugando? Certe non improbabile & hoc videtur. Conſtat tamen frequenter hunc morbum obſervatum fuiſſe, licet accurato examine nihil potuerit detegi, cui ejus origo tribui cum quadam veroſimilitudine poſſet.

Varia in hac anginae ſpecie tentavi ipſe remedia, plurima etiam a peritiſſimis Medicis applicata novi, ſed incaſſum omnia. Tartarus tartariſatus, regeneratus, ſapones penetrabiliſſimi, uti v. g. Starkeianus dictus, ex oleo

(o) Medical Eſſays Tom. II. pag. 324.

oleo aethereo terebinthinae & ſale tartari, tinctura ſalis tartari Helmontiana, ſal ammoniacus, ejuſque ſpiritus aceto ſtillatitio ſaturatus &c. quae ſolvendis in corpore humano concretionibus tanto cum fructu adhiberi ſolent, externo aeque ac interno uſu vel profuerunt nihil omnino, vel, dum aliquantum levare viderentur malum, paulo poſt eadem rediit calamitas, iiſdem applicatis quantumvis animoſe & diu non cedens amplius. Inunctiones mercuriales, emplaſtra ex gummi ferulaceis, una cum mercurio, collo applicata, purgantia hydragoga fortiſſima, ipſam ſalivationem, ſucceſſu caruiſſe novi. Lubricantia & emollientia decocta, amygdalarum oleum & ſimilia utcunque profuerunt; dum hoc efficiebant ſaltem, ut per lubricatam viam facilius dilaberentur illa, quae adhuc tranſire poterant: caeterum nihil fecerunt ad radicalem mali curam. Novi, chirurgum balaenae oſſiculo alligata ſpongia tentaſſe, ut vi expediret viam, ſed peſſimo cum ſucceſſu, dum irritatae hinc partes & dolentes tumebant magis. Hellebori nigri recentis radices cum aceto ſcillitico tritas, bryoniae radicem in pultem contuſam, addito ſale ammoniaco, irrito ſucceſſu cataplaſmatis inſtar collo applicatas vidi, licet certa pertinacis morbi curatio inde promitteretur.

Si autem conſiderentur illa, quae in cadaveribus hac anginae ſpecie defunctorum inventa fuerunt, nemo mirabitur, cur efficaciſſimorum etiam remediorum vires eluſerit pertinax morbus. Obſervaverat *Tulpius (p)*, inter oeſophagum & aſperam arteriam ſe inſinuare nonnunquam durum tumorem, modo foris conſpicuum, modo intus deliteſcentem. In vidua quadam vidit hunc morbum lento maraſmo, ob denegatum cibo & potui in ventriculum tranſitum lethalem. Diſſecto autem cadavere, invenit tumorem, colore lividum, ad inſtar carcinomatis, & radicibus ſuis diffuſum per quamcunque colli partem, potiſſimum vero circa gulam, quae tam arcte compreſſa erat, ut ex complicatis ejus tunicis excreſcerent intus varia filamenta, obturantia uſque adeo perviam hanc fiſtulam intricata ſua textura, ut ne ſpecillum quidem tranſmittere potuerit. Praeterea & glandulae in medio thorace oeſophago accumbentes quam maxime intumuerant. In cadavere viri eodem morbo, fruſtra variis methodis tentato, defuncti inventus fuit tumor durus glanduloſus in ipſo cavo oeſophagi, in media circiter ejus longitudine incipiens & ad ſuperius ventriculi orificium uſque productus, adeo exacte replens totam oeſophagi cavitatem, ut ſpecillum vix in ventriculum protrudi poſſet (q). In alio cadavere oeſophagus in parte ſua inferiori in albam, craſſam, & ſcirrhoſam ſubſtantiam mutatus inveniebatur, in qua ſubſtantia multae vomicae exiguae pus continentes aderant, quae ſingulae in cavum oeſophagi diſtincto orificio aperiebantur. Superius ventriculi orificium & proxima ventriculi pars eodem modo affecta erant (r). Ingens ſteatoma tantae duritiei, ut cultro vix cederet, magnam thoracis partem replebat, pleurae, mediaſtino, pericardio accretum, pariterque cohaerens oeſophago, cum quo deſcendebat per diaphragma, atque ibi oeſophagum non tantum comprimebat, ſed & ſecundum ventriculi dorſum ad pylorum uſque eundem reclinabat, ipſum pylorum pariter mole ſua arctans. Miſer

(p) Obſerv. Medic. Lib. I. cap. 44. pag. 84. &c.
(q) Medical Eſſays Tom. II. pag. 324. (r) Ibid. 332.

ſer aeger, in cujus cadavere tantae molis tumor inveniebatur, diu laboraverat difficili deglutitione, & circa vitae finem quaevis ingeſta ilico rejiciebantur per os, licet minima etiam copia ſimul aſſumerentur (*ſ*). Oeſophagus in tota ſua fere longitudine a clavicularum regione ad ventriculum uſque cartilagineus inventus fuit, ſimulque adeo anguſtus, ut vix ſetam porcinam tranſmitti pateretur (*t*). In homine quinquagenario majore, qui dudum ſenſerat ingeſtos cibos & potus circa ſterni oſſis ſummitatem haerere, & poſtea obicem quemdam hic poſitum praeterlabi, ſaepius autem poſt aliquam remoram, oborta nauſea & tuſſi, iterum per os expelli cum magna ſimul tenacis pituitae copia, poſt mortem inventus fuit dexter pulmo ſuperiori ſua parte ſcirrhoſus, mediaſtinum & oeſophagum verſus ſiniſtrum pectus protrudens, ſimulque oeſophagi cavum ibidem loci arctans adeo, ut a retentis deglutitis oeſophagi tubus ſupra locum compreſſum dilatatus admodum appareret, verſus colli ſuperiora iterum ſolitam amplitudinem habens. Obſervationem hanc miram debeo Eruditiſſimo Medico *Antonio de Haen* Praxin Medicam ſumma cum laude Hagae Comitum exercenti, & indefeſſo labore, quacunque data occaſione, abditas morborum cauſas in cadaveribus inquirenti, qui coram *Celeberrimo Schwenckе Anatomes & Chirurgiae Profeſſore* demortui cadaver incidit.

Ex omnibus illis ſatis apparet, ſcirrhoſae anginae in cadaveribus inventas cauſas tales fuiſſe, quae merito inſanabiles habentur: tunc tantum ſpem curae ſupereſſe, quando tali in loco ſiti ſunt ſcirrhoſi tumores, ubi ferro vel igne tolli poſſunt. Neque his repugnat ſequens hiſtoria, quae docet quidem, tolerari diu potuiſſe malum, deſcripto morbo ſatis affine, dum per artem via parabatur deglutitis, ut in ventriculum delabi poſſent; neutiquam tamen ſuperatam fuiſſe ejus cauſam, de qua tamen dubitabat *Williſius* (*u*), an ad paralyſin, an vero ad tumorem praeternaturalem in his partibus referri deberet. Vir robuſtus, & ſatis ſanus, comeſta quaeque ſaepius, & ſi non ſemper, mox rejicere ſolebat. Tandem eo uſque auctum fuit malum, ut dum eſuriens valde comederet, totum oeſophagum impleret quidem, ſed nihil ingeſtorum in ventriculum deſcenderet, quae hinc denuo ſurſum expellebantur. Cum fruſtra tentatis plurimis remediis fame periturus eſſet miſer, ſuaſit illi *Williſius*, ut virgulam, e pinna cetacea paratam, in ſummitate ſpongiam affixam habentem, oeſophago immitteret ſtatim poſt cibum & potum aſſumtum, ſicque viam faceret, ut in ventriculum deſcendere poſſent. Succeſſit quidem haec methodus, ſic tamen ut quotidie eadem indigeret miſer aeger, ſecus inedia periturus. Notat autem *Williſius*, quod per ſedecim annos ſic pabulum ſumſerit homo ille, adhuc vivens & valens, dum haec ſcriberet.

Rarius autem haec anginae ſpecies reſpirationem laedit adeo, ſed ſemper fere deglutitionem. Cartilaginea enim aſperae arteriae pars impedit, quo minus tam facile intercludi poſſit aëri via, licet a tumente oeſophago vel vicinis tumoribus ſcirrhoſis poſterior aſperae arteriae pars, quae membranacea eſt, comprimeretur. In ipſo vero arteriae aſperae cavo tumor ſi naſce-

(*ſ*) Ibid. Tom. III. pag. 353. &c.

(*t*) Memoires de l'Acad. Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 459.

(*u*) Pharmaceut. ration. Tom. I. Sect. II. cap. 1. pag. 45.

ſceretur, ingens & continua tuſſis ſic vexaret aegrum, ut prius deficeret, antequam lente increſcens talis tumor ſcirrhoſus illum ſuffocaret. Accedit, quod per oeſophagum acria, aſpera, fervida fere, frigidiſſimi potus &c. tranſmittantur ſaepius, adeoque laedentibus cauſis exponatur frequenter; dum nervi per internam laryngis & aſperae arteriae membranam diſperſi adeo irritabiles ſunt, ut praeter aërem nihil fere admittant abſque ſuffocationis periculo, & valida tuſſi mox excitata expellatur ſtatim, quidquid alieni ingreſſum fuerit.

ANGINA INFLAMMATORIA.

§. 798. VErum quando ab inflammatione, glandulae (788.), vel muſculi (788.), occupantur, tum oritur morbus huc proprie referendus ob ſummam, qua funeſtus eſt, acutiem, & velociſſimam, & inſuperabilem ſaepe violentiam.

Poſtquam febrium in genere pertractata fuit hiſtoria, uti & praecipuorum ſymptomatum febrilium, vidimus & illa, quae in febribus continuis, remittentibus, & intermittentibus notanda erant praecipue. His abſolutis ſequebantur ordine Morbi Acuti Febriles, qui febre quidem ſtipati erant, ſed in quibus ſimul ſingularis inflammatio hujus illiuſve organi aderat.. Inter hos morbos & Angina inflammatoria locum merebatur, cum & ſatis frequens occurrat, & ſaepe ſummo cum diſcrimine cito ſuum decurſum abſolvat; uſque adeo ut inter morbos acutiſſimos jure numeretur, cum quandoque ſubito, fruſtra etiam adhibitis efficaciſſimis remediis, ſtrangulet. Proprie autem de Angina inflammatoria tantum agendum erat inter Morbos Acutos Febriles: verum cum Anginae nomen detur omnibus morbis, qui reſpirationem vel deglutitionem laedunt, modo illorum cauſa ſupra pulmonem vel ſtomachum poneretur (vide §. 783.); operae pretium videbatur agere etiam de aliis anginae ſpeciebus, quae abſque inflammatione comite contingunt, partim ut illi morbi cognoſci & curari poſſent, partim etiam ut Angina inflammatoria a reliquis hujus morbi ſpeciebus melius poſſet diſtingui, cum ob ſummum ſaepe diſcrimen & velocitatem validiſſima remedia ſimul & ſemel applicanda poſtulet.

Dictum fuit ad §. 787., praecipuam anginae diſtinctionem deſumi vel a natura tumoris, organa reſpirationis vel deglutitionis impedientis; vel a loco per talem tumorem occupato. In illa anginae ſpecie, de qua nunc agendum erit, inflammatoria natura tumoris eſt; adeoque ejus cognitio & curatio ex illis, quae de inflammatione dicta fuerunt, peti debebit. Verum tamen pro diverſitate loci, quem inflammatorius tumor, deglutitionem vel reſpirationem impediens, occupat, tam in prognoſi quam in curatione hujus

mor-

morbi, diverſitas notabilis occurrit, adeoque & de hac re agendum erit ordine in ſequentibus.

Primo ergo videbimus, quaenam cauſae inflammationem in locis §. 788. enumeratis excitaſſe obſervatae fuerint; dein conſiderabimus varia ſymptomata hujus morbi, quatenus a diverſitate loci affecti pendent; atque ſimul his habebitur Prognoſis; denique agendum erit de his, quae in cura hujus morbi notanda ſunt; quae partim ex generali inflammationis cura, partim etiam ex partium affectarum uſu cognito, deducuntur.

§. 799. Hujus (798.) mali cauſa 1°. in genere eſt omnis ea, quae inflammationem quamcunque poteſt producere (375. 376. 377. 378.). 2°. illa omnis, quae inflammationis cauſas determinat inprimis ad loca deſcripta (788.), maxime ad laryngem, pharyngem, os hyoides, horumque muſculos, tum ad fiſtulae pulmonalis ſuperiora: talia autem ſunt, diſpoſitio propria juvenibus, ſanguine divitibus, rufis; exercitium frequens, validumque harum partium, oratoria exercitatio, cantus, clamor, fortis equitatio adverſo vento & frigido, tubarum & fiſtularum inflatus, labores validi in aëre frigido, calor aeſtuans magnum frigus excipiens tempore verno; aridae fauces ob aëris recepti & expulſi fervorem in aeſtu ſolis, vel in febre inflammatoria.

1°. Demonſtratum fuit in hiſtoria inflammationis ad §. 373., omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus, adſunt, inflammatione poſſe corripi; adeoque & facile patet, idem obtinere in organis illis, quae deglutitioni & reſpirationi inſerviunt. Omnes ergo inflammationis cauſae, quae numeris in textu citatis recenſitae & explicatae fuerunt, huc referri debent.

2°. Praeter generales inflammationis cauſas, quae in quovis corporis loco illam excitare poſſunt, notandum eſt, ad anginam inflammatoriam producendam concurrere quandoque & alia, quae verſus organa deglutitionis vel reſpirationis harum cauſarum efficaciam determinant potius, quam verſus alias corporis partes. Sunt autem haec vel talia, per quae cauſae, inflammationi producendae aptae, applicantur his partibus; uti v. g. cantus, clamor &c. (de quibus ſtatim agetur, & quorum actio facile intelligitur); vel ſola obſervatione effectuum novimus, quaſdam eſſe cauſas, quae materiam inflammatoriam verſus haec loca deponunt, licet non intelligamus rationem, quare hoc ſic factum fuerit. Sic v. g., dum anginae inflammatoriae epidemice graſſantur, a primo morbi inſultu incipiunt horrere & rigere; mox ſequitur febris; & poſt hanc citius vel ſerius incipiunt dolere fauces & inflammari; atque ſaepe tunc vidi ceſſare febrim, ſimulac materia inflammatoria verſus haec loca eſſet depoſita: &, ſi benigna reſolutione curabilis ſit haec angina, poſtea nulla febris ſequitur amplius. Videtur ergo per febrim praegreſſam determinari anginae cauſa verſus haec loca in epidemicis anginis ſimili modo,

ac

Digitized by Google

ac in epidemica pleuritide, phrenitide &c. obſervatur, ubi per febrim in latera vel caput morbi materies deponitur. Quis autem poterit explicare ex illis, quae hactenus in arte habentur cognita & demonſtrata, quare in hunc potius illumve locum determinetur morbi materies pro varia indole conſtitutionis epidemicae? Sufficiet Medico fideli obſervatione haec didiciſſe, licet ignoret, qua lege fiant. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 593. de hac re dicta fuerunt.

Huc autem ſpectat & diſpoſitio propria, qua aegri in morbos inflammatorios proni ſunt, & imprimis harum partium. Sic novi plures, qui quotannis, vere nempe & autumno, bis corripi ſolent angina, quamvis leviori plerumque & reſolutionis via curabili, tamen & quandoque in ſuppurationem vergente. Juvenes autem, & ſanguineo temperamento praeditos, his morbis obnoxios eſſe, & prae reliquis omnibus rufos, obſervaſſe ſe teſtatur *Sydenhamus* (*x*).

Verum & validum harum partium exercitium & frequens multum facit ad hunc morbum excitandum, uti quotidianis obſervatis conſtat in illis, qui muneris ratione diu, & cum vehementia, perorare debent. Ob eandem cauſam clamor, cantus, fiſtularum & tubarum inflatus huc referuntur. Videmus enim, omnibus illis faciem, labia, oculos turgere, & ſanguine ſuffundi; ſimulque majorem calorem conciliari toti corpori, & imprimis ſuperioribus partibus; unde & vehementer perorantibus copioſus ſudor guttatim de facie deſtillat. Omnia haec docent, majori copia & impetu ſanguinem per vaſa harum partium moveri, & vaſa minora dilatata rubrum ſanguinem accipere, quem naturaliter non habent, adeoque per errorem loci inflammationem facile hic naſci poſſe; praeſertim ſi calentes oratoria exercitatione homines mox aëri frigido ſe expoſuerint incautius; unde toties triſtibus exemplis conſtitit lethales morbos natos fuiſſe. Quam periculoſum enim ſit, ſi aucto motu, rarefactis liquidis, & laxatis vaſis, mox ſucceſſerint contraria, alia occaſione in Commentariis §. 118. dictum fuit. Non abſque veri ſpecie ergo ſimulabat hunc morbum *Demoſthenes*, dum, poſtquam praecedenti die Mileſiorum poſtulatis acriter reſpondiſſet, coram populo Athenienſi verba faciens, ſequenti die lana multa collum cervicesque circumvolutus prodiit, dicens, ſe ſynanchen pati. Scite tamen unus de populo, fraudem ſuſpicatus, exclamavit, illum non ſynanchen ſed Argyranchen pati, dum pretio corruptus contra Mileſios dicere nollet (*y*).

Fortis equitatio adverſo vento & frigido. Labores validi in aëre frigido. Si pernici quis vehatur equo, etiam tranquilla tempeſtate, adverſum quaſi ſentiet ventum, dum aër motis per illum corporibus reſiſtit tanto plus, quanto majori celeritate moventur. Majus autem frigus percipimus omnes, dum ventus flat, quia vicinus nobis aër, ilico a calore corporis noſtri caleſcens, difflatur omni momento, atque ſimul frigidior aër ſtatim in ejus locum ſuccedit. Dum ergo fortiter quis equitat adverſo vento, omni momento frigidus aër fauces ingreditur, ſimulque vaſa harum partium ab aëre reſiſtente, & contraria directione moto, valide comprimuntur, adeoque

(*x*) Sect. VI. cap. 7. pag. 357. (*y*) A. Gellii Noct. Attic. Lib. II. cap. 9. pag. 269.

que & anguſtantur. Ergo frigore moleculis humorum adunatis (vide §. 117.), atque eodem conſtrictis vaſis, conſpirante ſimul preſſione valida aëris in has partes, aptiſſima naſcitur obſtructioni in his locis occaſio, dum ſimul auctus humorum per vaſa motus inter equitandum (caleſcunt enim a celeri equitatione etiam hyemali frigore homines) impetum in loca obſtructa auget, adeoque inflammationem (vide §. 371.) producere valet. Haec eſt ratio, quare toties illi, qui hyemali tempore magna itinera equitando perficiunt, angina, peripneumonia, pleuritide & ſimilibus morbis corripiantur. Ob eaſdem cauſas, laboribus validis in aëre frigido peractis, angina inflammatoria corripiuntur homines: quamvis enim reliquas corporis partes veſtibus contra frigus munire poſſimus, jugis tamen reſpirandi neceſſitas facit, ut gelidus aër os internum & fauces omni momento alluat, ubi nuda vaſa, nulla cute tecta, aëris immediato fere contactui exponuntur. Cum autem, per labores aucto motu liquidi arterioſi, initia arteriarum lymphaticarum dilatentur, & ſanguinis rubri moleculas craſſiores admittant (vide §. 378. & §. 118.), patet ex dictis, quantum tunc nocere poſſit aëris frigus conſtringens vaſa, & in majorem adunationem fluidorum moleculas diſponens.

Calor aeſtuans magnum frigus excipiens tempore verno. Subitas frigoris & caloris viciſſitudines plurimos morbos facere, conſtans omnium Medicorum obſervatio docet. Unde & *Sydenhamus* notavit, illud anni tempus morborum inflammatoriorum maxime ferax eſſe, quando vere jam adulto aeſtivi calores incipiunt: & de angina ſpeciatim monuit, quod quidem *quolibet anni tempore aggreditur, maxime tamen illo, quod ver atque aeſtatem interjacet* (z). Unde etiam inter vernos morbos anginam numeravit *Hippocrates* (a). Frigus enim praegreſſum fibras ſolidas accurtando, denſando, roborando illarum actionem in humores auxit (b), adeoque & humores magis compactos & denſatos reddidit; uti in Commentariis §. 52. probatum fuit. Ubi ergo ſubitus aeſtus frigidam tempeſtatem praegreſſam ſequitur, diſſipantur mobiliſſima & fluidiſſima de corpore, debilitantur ſolidae corporis partes (c), adeoque naſcitur occaſio, ut laxata ſubito vaſcula arterioſa lymphatica per errorem loci admittant craſſiores, & per frigus praegreſſum adunatas, ſanguinis moleculas; unde obſtructio & inflammatio naſci poterunt quam faciliime, & imprimis circa organa deglutitionis & reſpirationis, quae aëris viciſſitudini maxime exponuntur. Similium morborum frequentia verno tempore forte & inde augetur, quod diurnum calorem veſpertinum frigus ſaepe ſatis intenſum ſequatur; nam & periculoſiſſima eſt haec viciſſitudo, dum calorem aeſtuantem magnum frigus excipit: & quidem uſque adeo, ut *Sydenhamus* (d) non dubitaverit aſſerere, quod plures homines ab hac cauſa pereant, quam peſte, gladio, & fame omnibus ſimul. Ob hanc cauſam ſollicite familiares ſuos ſemper monuit, ne mature veſtes, quibus aſſueverant, deponerent; & ab exercitio caleſcentes frigus ſedulo vitarent. Lethalem quarto die anginam ab hac cauſa natam dolui in optimo cive hujus ur-

(z) Sydenh. Sect. VI. cap. 7. pag. 357. (a) Aphor. 20. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 114. (b) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 747.
(c) Ibid. §. 746. (d) Sect. VI. cap. 1. pag. 325. 326.

Digitized by Google

urbis, qui medio Majò menſe in hortulo ſuburbano ſedens, blando ſolis verni tepore delectatus, obdormiverat in ſeram veſperam uſque, & nocte ſequente peſſima angina corripiebatur, quae illum, fruſtra tentatis efficaciſſimis remediis, e medio ſuſtulit.

Aridae fauces &c. Quicunque aeſtivis ſub fervoribus per arida & ſabuloſa loca iter fecerunt, hoc quandoque experti ſunt; nempe totum os & fauces ſic ſiccari, ut deglutitio dolens reddatur non tantum, ſed & ſaepe impoſſibilis omnino, donec potu aſſumto iterum humectentur haec loca. Exſiccantur enim & areſcunt penitus ultima emiſſaria arteriolarum exhalantium; &, ſi diu pergat agere eadem cauſa, penitus impervia redduntur. Dum autem obſtructos horum vaſorum fines liquidum vitale urget, dilatantur haec vaſcula, dilatata craſſiores ſanguinis moleculas admittunt, ſicque in his inflammatio naſcitur, quae per vicina loca propagatur facile, dum immeabili humore diſtenta & turgida haec vaſa comprimunt alia ipſis adjacentia. Augentur praeterea haec mala, dum aeſtuante aëris calore, liquidiſſimis ſanguinis partibus diſſlatis, reliquarum cohaeſio & adunatio augetur, unde inflammatorium illud viſcidum in ſanguine naſcitur. Cum autem ex his, quae §. 100. de effectibus aucti motus circulatorii dicta fuerunt, uti & ex illis, quae in Commentariis §. 587. habentur de febrium effectibus, pateat, liquidiſſima ſanguinis diſſipari, & reſiduas partes inſpiſſari & adunari per validas febres; apparet facile ratio, quare in inflammatoriis, aliiſque acutis febribus, angina quandoque naſcatur, & quidem plerumque peſſimo omine, uti alia occaſione in Commentariis §. 741. dictum fuit.

§. 800. UBi ex his cauſis (799.) nata eſt, varia, & inter ea horrenda, ſymptomata creat, pro diverſitate partis ejus, quam occupat.

Cum adeſt angina inflammatoria, occupat unam vel plures ex partibus §. 788. enumeratis, & imprimis laryngem, pharyngem, os hyoides, harumque partium muſculos; tum & fiſtulae pulmonalis ſuperiora. Reliquae enim partes, paragrapho citato recenſitae, quamvis inflammationem pati poſſint, raro tamen acutam inflammatoriam anginam faciunt, ſed potius lentiorem quandam anginae ſpeciem, uti ex glandularum ſitu, & illis, quae antea dicta fuerunt, ſatis patet. Cum autem varia ſit prognoſis, & in curatione pariter diverſitas occurrat, prout hae vel illae partes inflammatorio tumore obſeſſae fuerint, neceſſarium erit, ut Medicus haec diſtinguere poſſit. Hoc autem fit conſpectu, dum inflammatae partes oculis patent; uti v. g. dum tonſillae, uvula, lingua &c. ſic affectae ſunt; vel obſervata laeſione functionum illarum, quas in ſanitate perficiebant partes nunc affectae. Ut autem ordine hoc fiat, ſeorſim conſiderabuntur illa phaenomena, quae aſperae arteriae, laryngis, pharyngis &c. inflammationem comitari ſolent; & deinde videbimus, quaenam fiant, ſi plures ex his partibus ſimul affectae fuerint.

§. 801. SI ſola laborat pulmonalis fiſtula illaeſis aliis, in interna ſua membrana muſculoſa, tum oritur ibi tumor, calor, dolor, febris acuta calida, caeterum externa ſigna nulla; vox acuta, clangoſa, ſibilans; inſpiratio acute dolens; reſpiratio parva, frequens, erecta, cum ſummo molimine; hinc circulatio ſanguinis per pulmones difficilis; pulſus mire & cito vacillans; anguſtiae ſummae; cita mors. Eſtque haec una ex iis, quae funeſtiſſimae, nec externa dant ſigna: quo vero propius glottidi & epiglottidi malum, eo ſane magis lethale.

Agitur jam hac paragrapho de illa anginae inflammatoriae ſpecie, in qua ſola aſpera arteria in interna ſua membrana afficitur, illaeſis reliquis partibus, quae reſpirationi & deglutitioni inſerviunt. Notum autem eſt ex Anatomicis & Phyſiologicis, aſperam arteriam ex ſegmentis cartilagineis orbicularibus conſtare, poſtica parte abſciſſis, atque ibidem membrana valida completis, & inter ſe connexis vinculo muſculoſo forti. Simul etiam conſtat, totam internam aſperae arteriae ſuperficiem laevi & lubrica membrana obduci, ut aër ſemper hiante hac fiſtula libere ire & redire poſſet. Ubi ergo inflammatur haec membrana, communes omni inflammationi effectus ſequentur, tumor, calor, dolor, febris (de quibus vide §. 382.): verum praeter febrim acutam externa nulla ſigna aderunt, uti ex dictis facile patet. Dolor acutus quidem ab aegris percipitur, ſed non adeo diſtincte locum dolentem indicare poſſunt, cum ſaepe inflammatio per notabilem longitudinem internae membranae aſperae arteriae diffundatur. Praecipua ergo ſigna talis anginae habentur ex functionibus laeſis ipſius partis affectae. Verum aſperae arteriae praecipuus uſus eſt, ut aërem inſpiratum & exſpiratum tranſmittat libere tam ad reſpirationem peragendam, quam ad formandam vocem. Ubi ergo inflammatorio tumore hic nato anguſtatur aſperae arteriae cavum, nec libere, ut ſolebat in ſanitate, ingredi poteſt aër in pulmonem, neque commode inde iterum exire. Hinc vox acutior redditur, & cum ſibilo aër ex pulmone expulſus per anguſta haec loca tranſit. Cum autem inflammata haec membrana ſiccior reddatur dum vaſa majora immeabili ſanguine diſtenta comprimunt vicina minora exhalantia, vox clangoſa fit, uti alia occaſione in Commentariis §. 609. *β.* & 739. demonſtratum fuit. Quia autem in inſpiratione, dilatato pectore, aër in pulmonem ingrediens ejus veſiculas inflat, ſimulque aſperam arteriam ejuſque ramos, bronchia dictos, elongat, diſtrahitur inflammata haec membrana, atque inde dolor acutus inter inſpirandum naſcitur. Verum & exſpiratio impeditur, dum aër ex pulmone per anguſtatam inflammatorio tumore aſperam arteriam minori copia tranſire poteſt, adeoque requiritur, ut majori celeritate exeat. Patet hinc ratio, quare in hoc morbo reſpiratio parva & frequens ſit, atque erecta cervice cum ſummo molimine fiat. Haec eſt illa reſpiratio, quae conſpicua & ſublimis *Hippocrati* vocabatur, & pro peſſimo ſigno in morbis habebatur, uti alia occaſione ad §. 734. dictum fuit.

Verum ut, in homine nato ſanguis ex corde dextro in ſiniſtrum venire poſ-

poſſit, debet per pulmonalis arteriae anguſtias in venas tranſire, atque ut hic tranſitus libere fiat, requiritur pulmonis dilatatio per aërem inſpiratum. Cum ergo illa impediatur in hac anginae ſpecie, difficilis erit per pulmonem ſanguinis circulatio, unde pulmo incipiet infarciri ſanguine a corde dextro expulſo, minor copia ſanguinis veniet in cor ſiniſtrum, adeoque nec ex corde ſiniſtro in aortam projicietur talis ſanguinis quantitas, quae dilatandis arteriis ſufficit: hinc pulſus mire & cito vacillabit, & ob impeditum ſanguinis liberum per pulmonalis arteriae fines tranſitum ſumma naſcetur anxietas (vide §.631.); & tandem infarcto ſanguine immeabili pulmone ſuffocabitur circulatio, & cita mors veniet. Optime jam notaverat *Galenus*(e), quod, quicunque ex vehementi angina ſuffocantur, parvum habent & rarum pulſum; ubi vero jamjam morituri ſunt, crebrum atque inaequalem. Videtur & *Hippocrates* (*f*) ſimilem anginae ſpeciem notaſſe, quam ex calida & nitroſa defluxione ortam voluit, arteriam (aſperam) exulcerante. In hoc morbo enim dicit, quod *Orthopnoea oboritur, ſiccitaſque multa, &c, quae ſub conſpectum cadunt gracilia comperiuntur. Poſteriores quoque cervicis tendines contenduntur, ac tanquam in tetano intendi videntur. Vox quoque abrupta eſt, & ſpiritus parvus, ſpirituſque retractio denſa & violenta oboritur. His arteria ulceratur, pulmo incenditur, neque externum aërem introducere queunt.* Patet enim ex hac deſcriptione aſperam arteriam affectam fuiſſe, neque ullum tumorem inflammatorium in faucibus apparuiſſe. Monuit enim optime *Galenus* (*g*) in Commentariis ſuis in hunc textum, graciles vocari partes conſpicuas, non quod naturalem toroſitatem non haberent, verum tantum ideo, quia nullus praeternaturalis tumor in illis obſervabatur, uti in aliis anginae ſpeciebus fieri ſolet.

Funeſtiſſimam autem hanc eſſe anginam, ex dictis ſatis patet, cum tantum diſcrimen adſit, ne aucto tumore inflammatorio ſubito ſuffocetur aeger; atque eo magis lethalem & citius, quo magis verſus ſuperiora aſperae arteriae haeſerit malum; ibi enim, imprimis circa glottidem, major eſt fiſtulae hujus anguſtia, adeoque a parvo etiam tumore obturari integre poterit. Summo ergo jure *Hippocrates* (*h*) dixit: *Anginae graviſſimae quidem ſunt, & celerrime interimunt, quaecunque neque in faucibus, neque in cervice quidquam conſpicuum faciunt, plurimum vero dolorem exhibent & orthopnoeam. Hae nempe & eodem die, & ſecundo & tertio & quarto ſtrangulant.* Imo abſolute lethalem damnaſſe videtur talem anginam *Celſus* (*i*), dicens: *Neque is ſervari poteſt, qui ſine ullo tumore febricitans ſtrangulatur.*

§.802. Si

(*e*) De Pulſibus ad Tyrones cap. ultimo Charter. Tom. VIII. pag. 13.
(*f*) De Victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 173.
(*g*) Ibidem. (*h*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 637. Coac. praenot. N. 363. ibid. pag. 872. & N. 376. pag. 863.
(*i*) Lib. II. cap. 6. pag. 55.

§. 802. SI larynx inprimis acute inflammatur; & ſedem habuerit malum in muſculo albo glottidis, & ſimul in carnoſis ei claudendae inſervientibus, oritur diriſſima, ſubito ſtrangulans, Angina. Signa ut priora (801.); dolor in elevatione laryngis ad deglutitionem ingens, auctus inter loquendum atque vociferandum; vox acutiſſima, ſtridula; citiſſima, cum ſummis anguſtiis, mors. Eſtque haec, ſine ſignis externis, omnium peſſima.

Suprema aſperae arteriae pars, cartilaginibus cricoidea, thyroidea, arytenoideis, epiglottide, & ligamentis atque muſculis annexis conſtans, larynx vocatur, cujus orificium, in faucibus patens pone linguam, unica via eſt, quae aërem in pulmonem admittit & emittit. Simul etiam loquelae & vario vocis modulamini inſerviunt hae partes, dum per muſculos glottidis apertura dilatatur vel anguſtatur, uti ex Phyſiologicis conſtat. Si ergo membrana internum laryngis cavum inveſtiens, vel muſculi claudendae rimae glottidis inſervientes, inflammentur, patet facile, in quanto diſcrimine verſentur aegri, cum a levi etiam hic nato tumore ſuffocatio lethalis immineat. In praecedenti paragrapho dictum fuit, anginam ab inflammata pulmonali fiſtula natam eo perículoſiorem eſſe, quo propius glottidi & epiglottidi haereat malum, quanto magis ergo, ſi circa ipſam glottidis rimam. Signa ſimilia ſunt, ut in praecedenti anginae inflammatoriae ſpecie, cum & in hac angina liber aëris per fiſtulam pulmonalem tranſitus impediatur, atque pariter externa ſigna nulla adſint, cum aperto ore, & depreſſa lingua, epiglottidis extremum tantum appareat; glottidis vero rima raro vel nunquam conſpici poſſit.

Bina tamen ſunt, quibus haec anginae ſpecies a praecedenti diſtingui poteſt. Vox nempe acutiſſima & ſtridula; & dolor ingens, cum inter deglutiendum larynx elevatur. Novimus enim, vocis tonum graviorem vel magis acutum a variata magnitudine rimae glottidis & diverſa celeritate aëris efflati pendere; quod etiam in inſtrumentis muſicis, quae inflantur, imitati ſunt Phonurgi. Cum ergo vel tumente membrana interna laryngis, vel inflammatis muſculis, qui claudendae glottidis rimae inſerviunt, illa anguſtetur: vox tandem acutiſſima fieri debet, & ingrato ſtridore diſplicens, qualis in cantoribus obſervatur, dum in nimiam altitudinem elevare vocem conantur, tonos acutiſſimos formaturi; rubra enim & turgida, imo quandoque livida fere facie, ſuffocationem imminentem ob nimis arctatam glottidis aperturam, teſtantur. Praeterea cum tales aegri omni molimine reſpirationis inſtantem ſuffocationem avertere conantur, tanto majori celeritate ex pulmone per rimam glottidis pelli debet aër, quanto magis arctatum fuerit hoc ſpatium; unde iterum vocis acumen augetur. Ex his ſimul patet, quare inter loquendum & vociferandum dolor adeo augeatur, dum nempe aër majori impetu, & velocitate per loca haec anguſtata & inflammata pellitur.

Illo autem tempore, dum deglutienda in pharyngem detruduntur, magna cele-

celeritate larynx attollitur, dum ſimul lingua, hoc tempore poſtica faucium urgens, retrorſum inclinat epiglottidem, ſicque binis his actionibus ſimul concurrentibus cavetur, ne aliquid ex deglutiendis in rimam glottidis delabi poſſit. Non mirum ergo, acutiſſimum dolorem ſentiri inter deglutiendum, dum inflammata larynx adeo velociter ſurſum elevatur. Quamvis autem elevata larynge ſequi debeat illi adhaerens fiſtula pulmonialis, adeoque & inter deglutiendum dolor augeri, dum illa inflammata fuerit; tamen longe magis videtur moveri larynx, quam ipſa aſpera arteria inter deglutiendum, uti apparet ſi digiti inter deglutiendum parti colli anteriori applicentur, ubi & larynx & aſpera arteria tangi poſſunt.

Patet ergo, binas has anginae ſpecies plurima ſigna communia habere, &, ſi inflammatio in aſperae arteriae partibus ſuperioribus haereat, difficulter diſtingui poſſe. Praecipuum vero diſcrimen dare vocem illam acutiſſimam & ſtridulam, dum larynx inflammata eſt. Quamvis enim & arteria aſpera inflammata ob arctatam viam acutior vox reddatur, tamen dum aër ex pulmone expulſus hoc obſtaculo retardatur, minori celeritate per glottidis rimam exit, adeoque non adeo acutus erit ſonus. Caeterum licet quis in diſtinguendis binis his anginae inflammatoriae ſpeciebus hallucinaretur, non adeo multum mali inde metuendum foret, cum ambae funeſtiſſimae ſint, & eandem curationem requirant, uti poſtea §. 809. patebit. Cum autem in binis illis anginae ſpeciebus, imminente jam ſuffocatione, facie inflata, oculis ſanguine ſuffuſis & prominentibus, lingua exſerta, canium a rapidiſſimo curſu anhelantium ſpeciem referant miſeri; hinc prae reliquis κυνάγχη hic morbus ab auctoribus vocatur, uti antea ad §. 783. dictum fuit.

Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*l*) dixerit (uti alia occaſione ad §. 741. monui): *In febribus derepente ſuffocari, neque deglutire poſſe, abſque tumore, malum eſt.*

Hae ſunt anginae, quae ſubitiſſime homines e medio tollunt; quod & *Sydenhamus* (*m*) paucis nonnunquam horis fieri monet, licet ſubitae mortis in hoc morbo cauſam non adeo tribuat affecto loco, quam copioſae materiae febrili in has partes depoſitae, & non ſatis tempeſtive adhibitis efficaciſſimis remediis. *Tulpius* (*n*) tamen dolebat, quod in nauta pleni habitus, intempeſta nocte tali angina correpto, fruſtra tentaſſet optima quaeque. *Nihil enim non molitum: ſed urgentior fuit neceſſitas, & vehementior ab incluſo ſpiritu ſtrangulatus, quam ut juverint ipſum vel ſanguis mature ex utroque brachio detractus, vel inciſa ranula; vel cucurbitulae, gargariſationes, clyſteres, cataplaſmata, aliaque ſatis celeriter adhibita.* Similem & caſum vidi in homine quinquaginta quinque annorum, cui una cum deglutitione laeſa vox acutiſſima & ſtridula aderat, cum febre non adeo intenſa, fruſtra tentatis omnibus, paucarum horarum ſpatio periit. In convivio ſimili morbo correptum hominem fuiſſe noverat *Celeberrimus Boërhaavius*; dumque convivae joci cauſa acutam vocem fingere miſerum putabant, defecit, antequam ullum remedium adhiberi potuerit. Interim tamen rarius occurrunt fune-

(*l*) In Coacis Praenot. N. 278. Charter. Tom. VIII. pag. 867.
(*m*) Sect. VI. cap. 7. pag. 357.
(*n*) Obſervat. Medicar. Lib. I. cap. 51. pag. 96.

Digitized by Google

funeſtiſſimae illae anginae: longe frequentiores illae obſervantur, de quibus ſequentibus paragraphis agendum erit.

§. 803. SI ſoli muſculi elevando oſſi hyoidi, & laryngi ſervientes inflammantur valide, ſigna evidentia ſunt haec; reſpiratio ſatis libera; deglutitio in prima actione ſuae exercitationis acutiſſime dolens; tum ſigna inflammationis in genere; & eadem in iis muſculis, qui apparere examinanti poſſunt.

Vidimus antea, in deglutitionis actione elevari laryngem: ſed & os hyoidis una cum ipſi annexis attollitur, imprimis per ſtyloceratohyoideos muſculos. Ubi ergo hi muſculi, vel & alii huic actioni exercendae deſtinati (o), inflammantur, patet facile acutiſſimum dolorem naſci debere. Occurrunt tales anginae, & longe frequentius quam priores §. 801. 802. recenſitae, in quibus aegri, dum deglutitionem minitantur tantum, prae doloris acerbitate toto corpore convelluntur. Cum autem illi muſculi profundius recondantur, inſpectis faucibus nullus ſaepe tumor apparet: ſi nempe in his ſolis malum haeſerit. Neque in colli exterioribus aliquis tumor conſpicuus adeſt ob eandem rationem. Plerumque tantum in uno latere talis affectus haeret; ſaltem ſic in illis obſervavi, quos hac angina laborantes tractavi, & quandoque decurſum dolentis muſculi inflammati aegri indicare norunt, ſaltem in initio morbi: poſtea enim ſaepe contingit, ut & ad alia loca propagetur inflammatio. Diſtinguitur autem haec anginae ſpecies a praecedentibus facile, quod reſpiratio ſatis libera hic maneat, neque acuta adeo aut clangoſa vox ſit. Quamvis autem non adeo funeſta ſit haec anginae ſpecies, ac priores illae, tamen non caret periculo; non tantum ob deglutitionem impoſſibilem, verum etiam quia periculoſa metaſtaſi ſaepe in pulmonem vertitur morbus: de qua re poſtea adhuc quaedam dicenda erunt. Saltem in illis, quos hac anginae ſpecie laborantes vidi, inveni ſubito pleSumque, & abſque bonis ſignis evaneſcere dolorem, & deglutitionem liberrimam reddi; ſed ſuccedere orthopnoeam, ſtertorem ingratum in pectore, & mortem. Si vero evaderent, non niſi cum magna difficultate & peſſimis ſymptomatibus eluctabantur tales aegri. In homine illo, cujus mentio facta fuit §. 799., haec anginae ſpecies aderat, & in ſiniſtro latere colli dolentem plagam demonſtrabat, quae ſuo decurſu a proceſſu ſtyloideo ad laryngem tendebat; nullo tamen tumore vel in faucibus vel in collo apparente. Quamvis autem primis duodecim horis nulla febris adeſſet; ilico valida venae ſectio inſtitueretur, ter etiam repetita in hoc aegro, licet ſexagenario, clyſmata applicarentur omni trihorio, cucurbitis, nuchae applicatis, revulſio tentaretur; totum collum molliſſimis cataplaſmatibus obvolveretur, ſemicupio uteretur ſaepius ex emollientiſſimis herbis cum aqua & lacte dulci decoctis; ſimilibuſque continuo os infernum collueret; fruſtra fuerunt omnia. Sed circa initium quartae diei laetabatur miſer, quod liberrima jam foret deglutitio, avidiſſime potum oblatum aſſumens. Verum dolor aderat in pe-

(o) Vide de his H. Boërhaave Inſtitut. Medic. §. 70. 71.

Digitized by Google

in pectore cum ſtertore; febris augebatur; & eadem die quinta poſt meridiem hora periit. Similes alios caſus vidi, & inter illos quoſdam adhuc citius lethales: ſicque didici, & hanc anginae ſpeciem, licet reſpiratio libera maneret, ancipitem admodum eſſe; neque ſine ratione *in Coacis* (*p*) haberi ſequentia: *In angina omnia perniciosa ſunt, quae non manifeſtum dolorem faciunt*. Simul etiam patet, has anginas non ideo funeſtas eſſe, quia deglutitionem laedunt (hoc enim, uti in ſequentibus patebit, longe diutius tolerari poteſt); verum tunc lethales fieri, quando mala, & frequenti in his anginis, metaſtaſi in pulmonem vertitur morbus.

§. 804. QUando autem ſola pharynx eodem infeſtatur malo, ſigna ſpecifica ſunt, inſpectis faucibus apparentia; reſpiratio ſatis commoda; deglutitio dolens, impoſſibilis; materies deglutienda per nares rediens; eadem in aſperam arteriam pulſa, & tuſſim violentam excitans; hinc defectus cibi, potuſque ingerendi; exſiccatio & exaſperatio omnium humorum in corpore; febris non adeo intenſa; major morbi duratio ante illatam mortem.

Vidimus jam praecedentibus tribus paragraphis, quaenam ſymptomata comitentur anginam inflammatoriam, dum pulmonalem fiſtulam, ejuſve extremum, laryngem vocatum, vel & muſculos laryngem attollentes deglutitionis tempore, occupat. Sequitur jam ut conſideremus illa quae fiunt, dum idem vitium in tubo, deglutita in ventriculum deducente, obtinet; atque ultimo videndum, quid fiat, ſi tonſillae, uvula, aut velum pendulum palatinum cum ſuis muſculis, inflammata fuerint; quas partes omnia, quae deglutientur, tangere debent, antequam in pharyngem & oeſophagum venire poſſint. Hac autem paragrapho agetur de illis, quae obſervantur, quando pharynx, aut illi continuatus oeſophagus, inflammantur.

Fauces autem, ſive pharyngem, vocamus illud ſpatium, quod pone velum pendulum palatinum, uvulam, tonſillas apparet, ſuperius terminatum narium foraminibus pone velum pendulum palatinum patulis, poſterius vertebris colli & muſculis illis incumbentibus, inferius continuatum oeſophago, cui ab anteriore parte larynx adjacet. Anterius vero pharyngis cavum apertum eſt, ſic tamen ut tonſillae, velum pendulum, & uvula hanc aperturam pro parte tegant; reliquum vero, quod his partibus non occupatur, in oris cavum patet. Totum hoc ſpatium inveſtitur membrana, quae tunicae, nares internas & palatum tegentis, propago eſt. Fibras autem muſculoſas accipit pharynx varias a partibus ipſi contiguis, quibus a loco unde oriuntur nomen datum eſt; ut gloſſopharyngaei, thyropharyngaei, cricopharyngaei, ſtylopharingaei &c. quae illud cavum pharyngis dilatant &c. pro variis uſibus in deglutitione perficienda, uti in Phyſiologicis demonſtra-

(*p*) N. 376. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

tur *(q)*. Poterit ergo pharynx conſiderari tanquam latior infundibuli pars, anterius aperta, oeſophago continua: ubi autem pharynx in tubum teretem aequabilem deſinit, ibi non amplius pharynx, ſed oeſophagus, vocatur.

Ubi ergo inflammatur pharynx, poterit aperto ore conſpici poſterior ejus pars, quae vertebris colli incumbit, adeoque detegi morbus. Verum etiam ex functionibus laeſis idem cognoſcitur. Pharyngis enim uſus eſt, admittere cavo ſuo cibos & potus, & dein eoſdem per oeſophagi tubum in ventriculum demittere. Cum ergo ſola pharynge inflammata in ſpirabilibus organis nullum vitium adſit, reſpiratio ſatis commoda erit, ſed deglutitio dolens; imo & impoſſibilis ſaepe omnino, dum inflammata haec loca, a tranſitu degluttiendorum, & muſculorum illis adhaerentium actione, irritantur: unde repellentur illa, quae in fauces propulſa fuerunt; neque oeſophagum ingredi poterunt. Verum ex pharynge patet via in nares, aeque ac in oris cavum: unde frequenter in hac anginae ſpecie, dum deglutienda huc pervenerunt, convulſis his partibus prae doloris acerbitate per nares redeunt: cumque laryngis rima hic patula ſit, ſubita tali expulſione facta caveri nequit, quin & quaedam ex deglutiendis in illam decidant; unde violentiſſima & ſuffocans fere tuſſis oritur; ſic ut aegri, ſemel has moleſtias experti, vix poſtea audeant tentare deglutitionem. Defectus hinc cibi potuſque ingerendi naſcitur; adeoque nutrimenti defectu, & liquidi penuria, tabeſcit corpus & exſiccatur. Cum autem §. 80. demonſtratum fuerit, humores noſtros ſanos poſt abſtinentiam a cibo & potu per viginti horas naturam adipiſci putredinis incipientis; patet, talis anginae effectum eſſe, ut exaſperentur humores omnes in corpore: ſimul hinc patet, magnam curationi difficultatem accedere: illa enim inflammationis cura, quae per reſolutionem fit, hic imprimis tentanda eſt; cum reliqui inflammationis exitus in his locis adeo periculoſi ſint, uti poſtea patebit. Verum ut inflammatio reſolvendo curari poſſit, requiritur, ut diluens vehiculum adſit, & humores blandi ſint (vide §. 386.): quae bina difficillime obtineri poterunt, dum deglutiendis tranſitus in ventriculum impeditur.

Plerumque tamen non obſervatur adeo intenſa febris in hac anginae ſpecie, ac in illis, quae praecedentibus tribus paragraphis enumeratae fuerunt: cumque libera hic maneat reſpiratio, non adeo ſubitae mortis periculum eſt, cum balneis, fomentis, gargariſmis, clyſmatibus &c. liquida ingeri poſſint, uti poſtea in curatione dicetur; ſicque caveri nimia exſiccatio, & nutrimenti defectus utcunque ſuppleri. Unde *Hippocrates (r)*, poſtquam damnaverat tanquam pernicioſiſſimas illas anginas, in quibus nec in faucibus nec in collo quidquam conſpicuum appareret, ſubjungit ſequentia: ***Quaecunque vero in caeteris quidem ſimiliter dolorem exhibent, tument vero, & in faucibus rubores excitant, admodum quidem exitiales, prioribus tamen diuturniores ſunt, ſi ingens rubor fuerit.***

Ubi autem inflammatio non in pharynge, ſed in continuato ipſi oeſophagi tubo haeret, omnia ſimilia ſequuntur mala. Locus autem affectus oculis

(q) Vide de his H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 70. 71. 72.
(r) In Prognoſticis Tom. VIII. pag. 673.

lis non patet, ſed acri dolore, dum deglutita huc pervenerunt, norunt illum ſatis indicare aegri. Ubi autem ſuperior pars oeſophagi inflammata eſt, dolor ſentitur non tantum illo tempore deglutitionis, dum ex pharynge deglutienda huc veniunt, verum etiam dum in prima deglutitionis actione larynx attollitur, uti ex ſitu cognito harum partium facile patet. Dolentem autem ab inflammatione oeſophagum a deglutitis ſic irritari, ut per nares illa repellantur denuo, jam notaverat *Galenus* (*ſ*), ubi de hujus partis affectibus agit; monetque, illud ſymptoma adeſſe, ſive ab adjacentibus tumoribus anguſtatus fuerit, *ſive inflammatione affectus ipſe, propria anguſtia, non a vicinis partibus acquiſita, torqueatur*. Haec autem imprimis ſigna hujus mali poſuit (*t*). *Graviſſimus dolor inter deglutiendum infeſtat, accedente difficili tranſitu; praeſertim ſi ſupinus jacens aeger quidpiam deglutire conetur.* Monet autem eodem in loco, ſitim adeſſe, & multi caloris ſenſum, & febrim non adeo calidam, quae ſiti proportione non reſpondet. Cum autem oeſophagus in ſuo decurſu vertebris incumbat, addidit, omnes, qui dolorificum in hac parte affectum habent, dorſi quoque dolorem ſentire.

§. 805. SI vero tonſillae, uvula, velum membranoſum pendulum, muſculi ejus quatuor pterygoſtaphylini, inflammantur valide, tum fiunt fere eadem ac in priori (804.); reſpiratio incommoda, difficilis, per nares nulla, vel parva, per fauces anguſta; materies deglutienda ob anguſtias & ſummos dolores per os rediens; excreatio perpetua; pituitae ad cava tonſillarum ſtillicidium perpetuum, copioſum; dolor acutus in aure interna, & via eo tendente a faucibus; crepitatio in aure dum deglutitio fit; ſurditas ſaepe perfecta. Hoc mali genus hodie a lue gallica frequens, & valde metuendum.

Omnium frequentiſſima eſt haec anginae ſpecies, &, caeteris paribus, praecedentibus longe minus periculoſa, quamvis ſaepe ſatis moleſta. Ubi hiante ore, & dorſo poſtremo linguae depreſſo ope ſpecilli, fauces inſpiciuntur, apparet velum pendulum palatinum, uvulam in medio pendulam habens, & ex fundo laterali ad poſtrema linguae aſſurgunt binae columnae anteriores, utrimque una, arcus ſatis anguſtos formantes, in quorum medio uvula pendet. Retro, poſt columnas anteriores, duae aliae poſteriores ſimiles aſſurgunt in arcus, & in uvulam abeunt, & ſuperius cum prioribus & anterioribus fere evaneſcunt. In medio intervallo inter anteriores & poſteriores columnas tonſillae locantur utrimque. Si jam inflammatio unam, vel plures ex partibus deſcriptis, occupet, impedietur deglutitio; quia ad illam libere peragendam requiritur, ut velum pendulum tendi & explicari poſſit quaquaverſum, ſicque impedire deglutiendorum per nares expulſionem. Verum & uvula varios motus ope ſuorum muſculorum deglutitionis tempore exercet, uti ex Phyſiologicis patet. Ex quibus omnibus evidens eſt, deglutitionis

 actio-

(*ſ*) De Locis Affectis Lib. V. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 690.
(*t*) Ibidem pag. 691. 692.

Digitized by Google

actionem laedi debere, dum partes memoratae inflammantur. Sed & reſpiratio difficilis erit, ſi partes illae multum intumuerint; nam aër ore inſpiratus per illud ſpatium debet tranſire, quod inter radicem linguae, tonſillas, velum palatinum & uvulam interjacet, adeoque, admodum imminuto a partibus inflammatis & tumentibus hoc ſpatio, reſpiratio incommoda fiet. Cum autem productio membranae internae narium veli penduli palatini poſticam partem tegat, valida inflammatione hic nata tumebit & narium membrana, ſicque narium aperturam in faucibus multum minuet, imo aliquando integre obturare poterit; uti in catarrho laborantibus quandoque obſervatur. Cum autem rariſſime ſic occludatur ab his partibus tumentibus faucium apertura, ut aëri omnis omnino aditus intercludatur; hinc reſpirare adhuc poſſunt aegri, ſed cum moleſtia. Patet hinc etiam, quare minus periculoſa ſit haec anginae ſpecies, cum deglutitionem longe magis quam reſpirationem laedere ſoleat; cumque omnes hae partes aperto ore conſpici poſſint, hinc communi conſenſu omnes Medici minus periculoſas ſtatuerunt illas anginas, in quibus tumor & rubor manifeſte apparebant in faucibus.

Nullae autem partes ex memoratis ſaepius afficiuntur quam tonſillae; nullae majorem tumorem facere obſervantur, dum inflammatae ſunt. Tonſillae autem tumentes non tantum in faucibus conſpici poſſunt, verum etiam in colli exteriori parte ſub maxillae angulo manifeſte ſaepe protuberant. Atque haec fuiſſe ratio videtur, quare tanquam perniciosiſſimas damnaverit *Hippocrates* (uti antea dictum fuit) anginas, in quibus nec in faucibus, nec in collo, aliquid conſpicuum apparet: frequentiſſime enim in minus periculoſa hac anginae ſpecie tonſillae in tumorem elevantur. Cum autem tumentes tonſillae & extrorſum partes attollere poſſint, & verſus oris cavum prominulae inveniantur, minus periculum eſt, ne vicina laryngis apertura ab his tumentibus obturetur. Unde etiam videtur *Hippocrates* minime lethalem hunc morbum pronunciaſſe. Ubi enim deſcribit varias anginae ſpecies (*u*), habet ſequentia: *Alia angina. Linguae pars poſterior inflammatur, clauſtrumque ſub gutture, neque ſalivam, neque aliud quid deglutire poteſt, ſed ſi coactus fuerit, ei per nares effluet* &c. Deinde jubet collo & maxillis cataplaſma ex farina in vino & oleo cocta applicare, & panes calidos; *ut plurimum enim in clauſtro ſub gutture ſuppuratio fit; & ſi ſponte ſua ruptum fuerit, ſanus evadit; ſi vero non rumpatur, ubi digito contigeris, an molle fuerit, acuto ferramento ad digitum alligato, perforato. His factis multi convaleſcunt. Is vero morbus minimum lethalis eſt*. Et ſequenti capite (*x*), ubi de tonſillis affectis agit, dicit: *ſi tonſillae oriantur, ſub maxillis ab utraque parte tumor fit, qui foras ad contactum durus eſt, & tota uvula inflammatur*. Poſtquam autem ſimili cataplaſmate maturatio promota fuerat, addit: *ubi vero tubercula mollia tibi videbuntur, intus contacta, ſcalpello pertundito. Quaedam autem etiam ſponte ſua ſubſident*. Ex quibus patet, utraque tonſilla & uvula ſimul inflammatis, adeoque maxime anguſtato loco illo, per quem aër ore attractus tranſire debet, tamen morbum ſuſtinere poſſe aegros ad ſuppurationem perfectam uſque, imo & quandoque ſponte ſubſi-

(*u*) De Morbis Lib. II. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 561.
(*x*) Ibid. pag. 562.

ſubſidere poſſe tales tumores. Videtur etiam ex hoc loco admodum probabile eſſe, quod tonſillarum tumores quandoque exterius pertuderit *Hippocrates* in collo, dum penitus maturi erant: ſimpliciter enim hic dicit, ſcalpello pertundendos eſſe; cum in priori caſu, dum interius pertundendus erat locus ſuppuratus, ferramento acuto ad digitum alligato hoc faciendum juſſerit. Tunc autem talis ſenſus loci illius foret, ut poſtquam tubercula mollia viderentur, digito ori immiſſo leviter preſſa, ut extrorſum magis prominerent, exterius aperirentur ſcalpello. Conſtat autem obſervationibus Medicis, tonſillas ſuppuratas quandoque extrorſum tumere in collo, atque ibi ſponte rumpi, vel lanceola pertundi; frequentius tamen in interioribus idem contingere, quia & continuo madent & foventur haec loca, & craſſa cute non teguntur.

Patet autem ſatis, diſcrimen in hac anginae ſpecie varium eſſe, prout vel plures partes ſimul affectae fuerint, vel in majorem tumorem elatae; ubi enim v. g. ambae tonſillae ſimul tument, maximae naſcuntur anguſtiae. Frequenter tamen in unius lateris tonſilla morbus incipit, quandoque &, levato morbo reſolutione vel ſuppuratione, oppoſiti lateris tonſilla dein ſimiliter afficitur. Aliquando levis & ſuperficiaria tantum inflammatio haec loca occupat, uti in catarrhoſis harum partium anginis obſervatur; quandoque & valida inflammatione tument admodum. Interim tamen minime deſperandum eſt, licet etiam in magnum tumorem attollantur haec loca: raro enim inde mortuos vidi; & tantum fere illos, quibus ad vicinam laryngem propagabatur inflammatio; vel in pulmonem vertebatur morbus, dum mala metaſtaſi deglutitioni redibat libertas, ſed oppreſſo eodem tempore vi morbi pectore. Conſtat enim quotidianis fere obſervationibus, quotannis naſci quibuſdam hominibus tales anginas, & quidem ſuppuratas ſaepius: imo novi tales, quibus bis in anno, vere nempe & autumno, hic morbus contingere ſolet; niſi vertente anno venae ſectione adhibita, vel purgante antiphlogiſtico ſumto, caverint.

Febris autem tales anginas comitantis diverſa intenſitas multum ad Prognoſin determinandam facit. Quandoque enim levis febricula praecedit; ceſſans, ubi inflammari coeperint haec loca: tuncque ſemper leviores ſolent eſſe anginae. Aliquando pergit haec febris, licet jam verſus haec loca materies inflammatoria depoſita fuerit; atque illae graviores ſunt. Dictum fuit ad §. 593., febrim in alium morbum deſinere, dum materiam criticam in vaſa quaedam obſtructa, dilatata, vel rupta deponit, ſicque maculas rubras, puſtulas, eryſipelas, phlegmonem &c. producit. Ubi ergo tali depoſitione facta pergit febris, novimus, nondum integram ſeparationem materiae criticae factam eſſe; adeoque metum eſſe, ne ad vicina loca, magis periculoſa, ruat; vel in jam affectas partes denuo deponenda multum augeat praeſens malum: vel etiam hoc deſignat, validam inflammationem in his locis natam eſſe, quam tunc febris comitatur ſemper. Leviorem enim inflammationem non afficere ſic corpus, ut febris fiat in toto, ſed tantum in parte, alia occaſione in Commentariis §. 371. demonſtratum fuit. Videtur autem & *Hippocrates* (*y*) hoc monuiſſe, dum dicit; *Ubi fauces aegrotant,*

(*y*) Aphor. 15. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 52.

Digitized by Google

tant, vel tubercula in corpore exoriuntur, excretiones ſpectare oportet: ſi namque bilioſae ſint, corpus ſimul aegrotat. At ſi ſanorum excretionibus ſimiles exſtiterint, tutum eſt, corpus nutrire. Ex urinae autem rubore calorem internum cognoſci, §. 673. probatum fuit.

Conſideranda jam ſunt praecipua ſymptomata, quae occurrunt, dum enumeratae in textu partes inflammantur valide. De incommoda & difficili reſpiratione, uti etiam de deglutitione laeſa, jam dictum fuit. Pituitae autem ad cava tonſillarum ſtillicidium perpetuum & copioſum, & excreatio frequens, in hac anginae ſpecie imprimis moleſta ſunt. Velum pendulum palatinum, uvulam, linguae radicem cryptis mucoſis plena eſſe, ex Anatomicis notum eſt; & imprimis tonſillas, quae membrana mucoſa convoluta conſtantes magnam copiam muci praebent, quo deglutienda inuncta & lubricata facilius per pharyngem & oeſophagum tranſire poſſunt. Dum ergo inflammatae tonſillae in tantos ſaepe tumores elevantur, dilatata haec vaſa, & inflammatorio dolore irritata, majorem copiam muci exprimunt. Eundem enim effectum ſequi & in aliis corporis partibus ſic affectis obſervatur. Ita in ophthalmia laborantibus perpetuum & copioſum lacrymarum ſtillicidium adeſt: in coryza, leviter inflammata membrana narium interna, magna copia liquidi de naribus depluit &c. Augetur autem pituitae illius copia, quia ob dolorem deglutitio impedita eſt; unde vel hiante ore continuo deſtillat, vel circa fauces accumulata invitos aegros cogit, ut deglutire tentent ſummo cum dolore, irritatis partibus a copia & tenacitate aggeſti muci. Quantam autem doloris acerbitatem patiantur miſeri aegri, dum coguntur inflammatis his partibus deglutitionis nixum facere, in ſe ipſo expertus fuit *Celeberrimus Monro* (z), qui hac anginae ſpecie laborans, plurimis etiam anomalis ſymptomatibus ſtipata, fatetur, quod non potuerit evitare frequentem ſalivae & muci deglutitionem, licet omni cum cura caveret; unde tantus naſcebatur dolor, ut ad ſingulos deglutitionis nixus totus lectus concuteretur a valido tremore corporis, & largo ſudore madeſceret cutis. Hinc, licet doloris ſatis patiens foret, cogebatur de lecto ſurgere, & antrorſum inclinato capite, oreque aperto, dimittere ſalivam, ut evitaret intolerabiles cruciatus. Perpetuum illud copioſae pituitae ſtillicidium in ſimilibus anginis videtur effeciſſe, ut Veteres Medici anginarum cauſam materialem poſuerint hanc pituitam quam a capite defluere credebant. Sic dixit *Hippocrates* (a): *Oritur autem angina, quum pituita, in capite agitata, deorſum confertim fluxerit, & in maxillis ac circa cervicem conſtiterit. Hic ſalivam deglutire non poteſt; violenter autem reſpirat, ac ſtertit, ac interdum etiam eum febris detinet.* Et paulo poſt addit ſequentia: *Tonſillae autem, & partes ſub lingua ſitae, gingivae, & lingua, & quaecunque hujuſmodi hoc loco conſiſtunt, illae omnes partes a pituita aegrotant. Pituita autem ex capite deſcendit* &c. Ex dictis hactenus patet, pituitam illam effectum potius morbi eſſe quam cauſam.

Alterum ſymptoma, quod hanc anginae ſpeciem comitari ſolet, eſt dolor acutus in aure interna, & via eo tendente a faucibus: tuba nempe, Euſta-

(z) Medical Eſſays Tom. 3. cap. 24. pag. 343.
(a) De Morbis Lib. II. cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 553.

Euſtachiana dicta, quae eſt canalis partim oſſeus, partim cartilagineus, partim membranaceus, uno ſuo extremo, oſſeo nempe, in tympani cavum patens in aure interna, altero vero & latiori aperitur ad latus internum alae internae proceſſus pterygoidei oſſis ſphaenoidis, a latere foraminis poſtici narium ejuſdem lateris ſupra velum palatinum. Unde etiam, dum ore aperto per ſolum os, non per nares, fortiter & velociter aërem efflare conatur homo, aperturae tubarum Euſtachianarum quandoque in conſpectum veniunt, dum foramina poſtica narium clauduntur, ſurſum elato, ſimulque retrorſum tracto, velo pendulo palatino. Quin imò & excogitatum fuit inſtrumentum, per quod canalis incurvati ope poſſet tentari injectio in tubarum Euſtachianarum orificia (*b*). Interna autem harum tubarum ſuperficies cingitur ſimili membrana, ac eſt illa, quae nares internas tegit, cujus propago eſſe videtur. Ubi ergo velum pendulum palatinum & uvula, harum tubarum aperturis adeo vicina, inflammantur; facile patet ratio, quare & malum ad has partes pertingat, & dolor acutus in aure interna & toto tractu tubae Euſtachianae percipiatur. Cum autem & muſculi mallei, quorum ope membrana tympani introrſum trahitur, & cavum tympani minuit, his tubis inſerantur, illaſque eodem tempore dilatent, ut compreſſus in cavo tympani aër libere hac via exire poſſit, patet, quare crepitatio in aure interna percipiatur, dum deglutitionis actione moventur partes illae inflammatae. Ubi autem membrana interna harum tubarum inflammata ſic tumet, ut cavitas obturetur, vel vicinus tubarum orificiis tumor illa ſic compreſſerit, ut liber aëri tranſitus denegetur, ſurditas ſaepe perfecta oritur. Obſervavit ab hac cauſa natam ſurditatem *Valſalva* (*c*) in Patricio viro, laborante polypo narium. Quo enim magis increſcebat polypus, ad uvulam uſque extenſus, eo magis comprimebat harum tubarum orificia; unde in dies auditus minuebatur, tandemque omnino ſurdus evaſit aeger. Longe certius autem eadem res conſtitit in plebejo homine, cui ulcus in ſiniſtra parte veli penduli ſupra uvulam natum ſic eroſerat has partes, ut ulceris cavum cum extremo ſiniſtrae tubae orificio communicaret. Quoties enim turunda ulceris cavitati intruſa obturabat tubae aperturam, toties ilico ſurdus erat aure ſiniſtra, & manebat toto tempore, quo turunda in hoc loco haerebat; amota vero turunda, priſtinum auditum recuperabat ſtatim.

Verum nata in angina inflammatoria ſurditas ab hac cauſa tollitur, ſedata inflammatione; ſaltem ut plurimum. Per plures enim dies, dum ſuppurabatur talis angina, ſurditatem perſtitiſſe novi; rupto abſceſſu tamen, reſtitutus iterum auditus.

Verum ubi a lue Gallica nata ulcera partes has depaſcuntur, quandoque contingit erodi tubarum orificia, & concreſcere poſtea, unde incurabilis ſurditas producitur. Quandoque etiam lente proſerpentia, ut ſolent, haec ulcera per totam longitudinem tubae Euſtachianae pergunt, auremque internam deſtruunt penitus; foedo ichore per aurem externam ſtillante in miſeris illis, quibus diro hoc morbo fauces exeſae fuerunt: de quibus poſtea in

Luis

(*b*). Academ. des Sciences l'An 1724. hiſt. pag. 53.
(*c*) De Aure humana cap. 5. §. 10. pag. 90.

Luis Venereae hiſtoria dicendum erit. Sufficit hic notaſſe, talem ſurditatem ab hac lue frequenter produci, & valde metuendam eſſe, cum vix unquam curabilis ſit, uti ex dictis facile patet.

§. 806. QUod ſi omnes hae inflammatoriae ſpecies (801. 802. 803. 804. 805.), vario concurſu, ſimul aegrum infeſtent, concluditur facile, eo ſaeviorem fore mortum, quo plures in unum conſpiraverint: tumque ſimul eo plura, & ſaeviora ſymptomata eventura eſſe.

Ex illis, quae paragraphis, in textu citatis, habentur, patuit, anginas inflammatorias commode ſic in quinque ſpecies diſtribui, pro variis partibus affectis. Simul enarrata fuerunt illa ſymptomata, quae comitantur ſingulas; atque ex illorum obſervatione habetur harum anginarum evidens Diagnoſis. Simul etiam ex iiſdem poterit erui Prognoſis, quae docet, omnium periculoſiſſimas eſſe illas, quae reſpirationem impediunt; minus autem diſcriminis habere reliquas anginas, quae ſolam deglutitionem, libera manente reſpiratione, laedunt. Inter illas vero anginas, quae reſpirationem impediunt, peſſima habetur, quae circa laryngem haeret; periculoſior inter anginas, deglutitionem ſolam laedentes, aeſtimatur illa, quae, abſque ullo tumore vel rubore in faucibus conſpicuo, acerbiſſimum dolorem facit in prima deglutitionis actione, ut ad §. 803. probatum fuit. Atque etiam conſtitit, in prognoſi pro generali axiomate haberi poſſe, omnium maxime lethales eſſe anginas inflammatorias, quae nullum tumorem vel ruborem conſpicuum habent; reliquas autem, quamvis ſatis moleſtas, ſaepe minus diſcriminis habere.

Quamvis autem occurrant ſaepius anginae illae, hactenus deſcriptae, ſolitariae; tamen quandoque contingit, inflammationem plures partes ſimul occupare in ipſo etiam morbi initio; aliquando etiam obſervatur, natam circa haec loca inflammationem latius diſpergi, ſicque concurſum naſci plurium malorum. Patet autem ſatis, eo difficiliorem curatu fore morbum, & lethali exitu magis funeſtum, quo plures harum anginarum ſpecies ſimul conſpiraverint, ſimulque eo plura & ſaeviora ſymptomata ſecutura eſſe. Sequenti autem paragrapho enumerabuntur praecipua, quae in triſtiſſima tot malorum complicatione obſervantur, antequam mors finem imponat his anguſtiis, omni humana patientia certe majoribus.

§.807. Nam

§. 807. Nam impedito tum cruoris in jugulares externas, vel per has ipſas compreſſas, reditu, fit tumor faucium, labiorum, linguae, vultus; linguae exſertio, intorſio, inflammatio; oculorum rubedo, protuberans tumor horrendus; cerebri ob eadem ſuffocatio; hinc viſus, auditus, tactus, hebetes; delirium; hiatus oris; ſtertor; decubitus impoſſibilis prae ſuffocatione; rubor, tumor, dolor, pulſatio, ſaepe in collo, pectore, cervice, conſpicui; unde venae jugulares, frontales, raninae varicoſae tument.

Dum in angina inflammatoria reſpiratio impeditur, pulmo explicari ſatis nequit; unde cor dextrum non poterit contentum ſuo cavo ſanguinem expedite propellere per arteriae pulmonalis anguſtias in cor ſiniſtrum; adeoque incipiet accumulari ſanguis in pulmone & cordis dextri cavo. Non poterit ergo auricula dextra & ſinus venoſus dexter evacuari, adeoque & in his cavis fiet ſanguinis aggeſtio. Quare ſanguis venoſus a toto corpore redux per venam cavam ſuperiorem & inferiorem non poterit ingredi haec cava jam repleta; diſtendentur ergo & venae. Sed omnis ſanguis venoſus a labiis, lingua, facie redux per jugularem imprimis externam redit ad cor, dum ſanguis a capitis interioribus partibus per jugularem venam internam movetur. Ubi ergo, impedita reſpiratione, ſanguis per venas jugulares libere tranſire nequit, omnia vaſa ſanguinea, externarum aeque ac internarum capitis partium, diſtendentur magis magiſque; cum arteriae pergant ſanguinem adferre, dum interim venae illum reducere nequeunt. Tumebunt hinc fauces, labia, lingua &c., oculi rubebunt ſanguine ſuffuſi, & horrendum in modum protuberabunt, lingua tumens ore amplius contineri non poterit; hinc foedo ſpectaculo livida & intorta prominebit, ſpuma ſimul ex ore prodeunte. Cum autem ob eandem cauſam vaſa ſanguinea per encephalon diſtributa ſanguine turgeant, comprimetur mollis encephali pulpa; unde viſus, auditus, tactus hebetes fiunt, omneſque cerebri functiones turbantur, tandemque delentur integre. Stertor autem adeſt, dum viſcida ſpuma totum os, fauces, & pulmo repleri incipiunt, &, diſtentis vaſis ſanguineis pulmonis, aërea ejus cava anguſtantur. Unde miſeri aegri omnia eadem patiuntur ac illi, qui laqueo ſuffocantur; in hoc tamen longe infeliciores, quod lente & per gradus aucta haec mala pati debeant. Ubi autem, non adeo impedita reſpiratione, partes inflammatae & tumentes vicinas ipſis externas jugulares venas anguſtant, tunc ab encephalo redux ſanguis adhuc ſatis libere per internas venas jugulares tranſire poterit; dum interim facies, labia, lingua, oculi turgent admodum. Verum ubi aliquo tempore duravit externarum jugularium venarum compreſſio, repletis omnibus vaſis ſanguineis, quae externis capitis partibus proſpiciunt, omnis ſanguis, qui ex vicino corde per arterias carotidites pellitur, per internae carotidis ramos tranſibit, adeoque omnes cerebri functiones turbabuntur ob nimiam repletionem. Omnia haec ſymptomata ſucceſſive ſic fieri videmus, ſi in homine etiam ſaniſſimo, collari nimis adſtricto, venae jugulares externae comprimantur. Cum autem & plu-

plures venae colli, cervicis, & ſuperioris partis pectoris, tam ad muſculos, quam ad integumenta harum partium diſtributae, in jugulares venas ſe exonerent, patet ratio, quare rubor tumor &c. & per haec loca diſpergantur. Poſtea in cura anginae inflammatoriae notabitur, pro bono ſigno haberi, ſi collum & pectus rubeant: ſed patebit tunc, hoc tantum verum eſſe, quando materia inflammatoria, internas partes obſidens, bona metaſtaſi ad exteriora tranſit, tuncque ſimul ſemper adeſt levamen partium prius obſeſſarum. In hoc autem caſu, dum impedito ſanguinis per pulmones tranſitu, adeoque venarum evacuatione ſublata, talis tumor & rubor in collo cervice & pectore oriuntur, nullum anginae ſuffocantis levamen percipitur, adeoque merito peſſimi ominis hoc ſignum habetur. Ita in Anginoſa (*d*), quae apud *Bitonem* decumbebat, prima die jam aderat tumor ſubruber, durus, in cervice & utraque pectoris parte; verum extrema frigida & livida, reſpiratio ſublimis, potus per nares rediens, & deglutitio impoſſibilis ſimul aderant; adeoque conſtabat, non ex bona metaſtaſi, ſed ex augmento morbi, haec ſymptomata originem traxiſſe; unde & quinta die periit. Cum autem frontales venae, & raninae dictae ſub lingua decurrentes, jugularium venarum rami ſint, patet facile, quare & illae varicoſae tumeant.

Omnia autem haec ſymptomata in peſſimis anginis inflammatoriis obſervata accuratiſſime collegerunt Veteres Medici. Ita *Hippocrates* (*e*) habet ſequentia: *A cynanche vocata homo ſuffocatur, & in faucibus magis urgeri videtur, & neque ſalivam attrahit, neque aliud quidquam. Et oculi dolent, ac prominent velut ſtrangulatis, & per eos intente* (ἀτενὲς) *intuetur, neque eos convertere poteſt: crebro ſingultit & exilit, facies & fauces incenduntur, imo etiam collum. Intuentibus vero nihil mali habere videtur, & cernit & audit obtuſius, & prae ſuffocatione non intelligit, neque quid dicat, audiat, aut faciat, ſed jacet ore hiante ſalivam effundens. Haec quum faciat, quinto, aut ſeptimo, aut nono die moritur.* Mirum forte videri poſſet, tot & tam gravium ſymptomatum concurſum ab homine tam diu tolerari poſſe; verum notaverat *Hippocrates* (*f*), anginas illas, quae tumorem & ruborem in collo habent, quamvis admodum exitiales, tamen diuturniores eſſe illis, quae nihil conſpicui neque in faucibus, neque in collo exhibent, atque eodem die, vel & ſecundo, tertio aut quarto ſtrangulant. Similia & apud *Aretaeum* (*h*) habentur: *Cynanchicis quidem adeſt inflammatio tonſillarum, faucium, totius oris: lingua extra dentes & labia prominens, ſaliva effunditur, pituita craſſiſſima ac frigida defluit. Facies rubicunda & inflata eſt: oculi exerti, patentes, valde rubri: potus in nares refunditur: dolores acerbi ſunt, ſed ſtrangulatione vexati obſcurius ſentiunt: pectus & cor ardent, frigidi aëris deſiderium adeſt; verum admodum exiguum inſpirant, donec ſtrangulentur, incluſo in pectus tranſitu.*

Cum autem tanta portio ſanguinis corde ſiniſtro expulſi per carotides & vertebrales arterias caput petat, ut unam tertiam totius crediderit *Malpighius*

(*d*) Epidem. 3. Aegrot. 7. Charter. Tom. IX. pag. 235.
(*e*) De Morbis Lib. III. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 586.
(*f*) In Coacis N. 362. Charter. Tom. VIII. pag. 872. & in Prognoſticis ibid. pag. 673. 674.
(*g*) De Cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. cap. 7. pag. 5. 6.

us (b) ad minimum aequare; patet ratio, quare impedito ſanguinis venoſi in cor dextrum tranſitu facies, oculi &c. magis turgeant, & citius, atque hebetentur cerebri functiones, antequam in reliquo corpore magnae mutationes adhuc obſerventur. Unde etiam praecipua ſymptomata, in anginis inflammatoriis peſſimis obſervata, caput afficiunt. Interim tamen extremorum corporis frigus & livor, quae deinde ſequi ſolent, ſatis notant, impediri & per reliquas corporis partes liberum ſanguinis tranſitum. Quia autem omnia abdominalia viſcera ſanguinem ſuum venae portarum tradunt, inde deducendum in venam cavam aſcendentem, ob eandem cauſam ingens impedimentum & tenſio circa haec loca percipiuntur tunc, uti etiam circa pulmonem; adeoque concurrunt binae anxietatis intolerabilis cauſae, uti ad §. 631. dictum fuit. Simul etiam a diſtentis viſceribus infarcto ſanguine dolor ſaepe adeſt, quem in anginis merito ſuſpectum habuit *Hippocrates (i)*, dicens: *Ex anginis citra judicationem hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore oboriens, latenter necat, etiamſi valde manſuete ſe habere putent.* Addit autem citra judicationem, dum quandoque per metaſtaſin materia inflammatoria praecordia occupare poſſet, levatis faucibus. Verum impotentia & torpor, quae ſimul adſunt, ſatis docent cerebrum a retento ſanguine venoſo hebetari, adeoque ſummum diſcrimen adeſſe.

§. 808. **D**Ecurrit autem omnis Angina conſuetum inflammationis generalis iter, eaſdemque facit, ac patitur mutationes in reſolutionem, pus, gangraenam, ſcirrhum.

In capitulo de Inflammatione dictum fuit, omnem inflammationem habere quadruplicem exitum. Vel enim reſolvitur, dum concretum in fluorem reducitur, & ſtagnantibus reſtituitur motus: vel in ſuppurationem mutatur, aut gangraenam, quod longe pejus eſt, vel denique abit in ſcirrhum, dum nec reſolvitur inflammatio, nec ſeparatur a ſanis partibus vicinis illud, quod vitali humorum motui, ſecundum ſanitatis leges peragendo, ineptum redditum fuerat. Omnes ergo illi inflammationis exitus & in angina inflammatoria locum habebunt, niſi adeo praeceps fuerit malum, ut ſtrangulet aegrum, antequam adoleſcere potuerit morbus. Uti jam pro vario exitu diverſa requirebatur cura, ſic & idem in angina inflammatoria verum eſt. Omnium optima curatio inflammationis eſt, quae reſolvendo obtinetur; unde haec prae reliquis tentanda eſt, modo alia ſpes ſuperſit, illam obtineri poſſe. Imprimis autem haec curatio requiritur in angina inflammatoria, cum tantum periculum immineat a ſuppuratione, ob tumorem auctum comprimentem deglutitionis & reſpirationis organa; atque etiam quia jure metuitur, ne rupto abſceſſu pus in tracheam delapſum ſubitam ſuffocationem inducat. Quaenam notanda ſint in hac curatione, ſequentibus dicetur paragraphis; atque poſtea videbimus, quaenam conveniant, dum in abſceſſum, gangraenam, aut ſcirrhum terminatur inflammatoria angina.

(*b*) Exercitat. Epiſtol. de Cerebro pag. 6.
(*i*) Coac. Praenot. N. 374. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

§. 809. ERgo ſi ſigna docuerint, anginam eſſe (801. 802.), confeſtim examinandum, an pura hactenus inflammatio adſit (382. 383. 384.); tumque citiſſime per efficaciſſima remedia (395. ad 402.) tentanda reſolutio eſt (386.). Itaque 1°. cita, magna, repetita miſſio ſanguinis, eouſque ut debilitas, pallor, refrigeratio, vaſorum collapſus, doceant, vim ſuperſtitis non poſſe augere tumorem & rigiditatem vaſculorum, exercenda erit. 2°. valida alvi ſubductio per purgantia ore hauſta, vel clyſmatum inſtar injecta, repetita. 3°. victu, potuque tenuiſſimo, & leniſſimo opus. 4°. nitroſis, ſubacidiſque medicamentis. 5°. vapore humido, molli, tepido aſſidue hauſto: fomentis externis; derivantibus epiſpaſticis, cucurbitis, ſinapiſmis, collo, & pectori, appoſitis.

Cum illa anginae inflammatoriae ſpecies, quae vel in ipſa pulmonali fiſtula, vel circa laryngis ſuperiora ſedem habet, omnium peſſima ſit, & citiſſime lethalis; efficaciſſima ſimul & ſemel adhibenda ſunt auxilia, adeoque & ejus cura praemittitur; quia hac intellecta facile cognoſcitur, quid in reliquis anginae inflammatoriae ſpeciebus agendum ſit.

Solam inflammationis curam, quae reſolvendo fit, hic locum habere poſſe, facile patet; gangraena enim in his locis, validam inflammationem ſequens, lethalis ſemper eſt: & cum ſuppurationem comitari ſemper ſoleat augmentum ſymptomatum, quibus ſtipatur inflammatio (vide §. 387.), neque haec poterit exſpectari: prius enim ſuffocaretur aeger, antequam natus hic abſceſſus matureſcere poſſet. Statim ergo examinandum eſt, an inflammatio adhuc talis ſit, ut ſperare liceat, illam reſolvendo curari poſſe. Hoc novimus, ſi recens fuerit morbus, nullaque adhuc ſigna inceptae ſuppurationis, vel natae gangraenae, adfuerint; de quibus videantur illa, quae in Commentariis §. 387. 388. habentur. Tunc autem pura vocatur inflammatio, quando adſunt illa ſigna, quae §. 382. recenſentur; quae notant, in vaſis adhuc integris haerere humores, quamvis immeabiles.

Quaenam autem requirantur ad inflammationis reſolutionem, dictum fuit in cura inflammationis paragraphis hic citatis; adeoque tantum ſupereſt, ut videamus, quaenam praeter generalem inflammationis curationem in ancipiti hoc morbo notanda ſint.

1°. Sanguinis miſſio hic primarium remedium eſt; cum per illam, minuendo copiam & impetum ſanguinis arterioſi, laeſio ulterior vaſculorum inflammatorum impeditur, & emendatur, quae jam facta eſt; ſimulque, per eandem minuto liquido diſtendente, reſtituuntur vaſis oſcillationes elaſticae, quibus materia obſtruens attenuari & meabilis reddi poſſit. Optima etiam ſic praebetur occaſio, ut contracta vaſa, minuto impetu a tergo urgentis liquidi, repellant obſtruentes moleculas in vaſa majora; uti paragraphis hic citatis demonſtratum fuit. Cum autem in hoc morbo adeo praeceps diſcrimen ſit imminentis ſuffocationis, ſi tumor inflammatorius augeatur, requiritur

& ci-

& cita & magna miſſio ſanguinis; & quidem eo uſque, ut tanta debilitas oriatur, ut nullus metus ſit, tumorem inflammatorium vel a copia, vel ab impetu humoris vitalis, increſcere poſſe. Ad animi ergo deliquium uſque ſanguinem mittere conducet; ſed praeſente Medico ſemper, ut dum ex pulſu vacillante, pallore oculorum, labiorum &c. inſtare animi deliquium viderit, ulteriorem ſanguinis vacuationem prohibere poſſit (vide Commentaria §. 141.). Si autem recrudeſcant minacis morbi ſymptomata, repetenda erit venae ſectio ilico, cum nullam moram ferat tam cito lethalis morbus: praeſtat enim, ut exhauſtus ſanguine langueat aliquamdiu aeger; quam u ſuffocetur miſerrime. Quia autem tanta ſaepe eſt talium anginarum velocitas, ut inopinato ſuffocentur aegri etiam illo tempore, dum remedia adhibentur; acerba prognoſis praemittenda eſt, ne ſubita mors audaci, quamvis neceſſariae, venae ſectioni adſcribatur potius, quam morbi vehementiae.

Noluit *Aegineta*, validam talem ſanguinis miſſionem adhiberi, ſed ſaepius & repetitis vicibus hoc faciendum juſſit; metuens, ne animi deliquii tempore materia in partem affectam prorumperet, aegrumque ſtrangularet (*k*). Verum omnia vaſa collabuntur, dum inſtat animi deliquium, adeoque nullus videtur eſſe metus, affectarum partium tumorem tunc augeri poſſe. Neque obſtat, quod *Hippocrates* (*l*) extremas vacuationes periculoſas eſſe monuerit; agit enim ibi imprimis de minuenda nimia plenitudine hominum athletice valentium; & paulo poſt (*m*) diſerte monuit, *ad extremos morbos extrema exquiſite remedia optima eſſe*. Imo, licet daretur periculo non carere talem profuſam ſanguinis vacuationem, tamen ideo omittenda non foret in ancipiti hoc morbo; cum, optime monente *Celſo* (*n*), *ſatius ſit anceps remedium experiri, quam nullum*. Illo enim loco (cujus antea in Commentariis §. 743. mentio facta fuit) dicit, quandoque morbum deſiderare ſanguinis miſſionem, licet corpus vix pati poſſe videatur; illam tamen tunc tentandam voluit, poſtquam prius Medicus oſtenderit, *quam nulla ſpes ſine ſanguinis detractione ſit; ſimulque, quantus in hac ipſa metus ſit*. Deinde addit: idque quam maxime fieri debet, *ubi nervi reſoluti ſunt, ubi ſubito aliquis obmutuit; ubi angina ſtrangulatur* &c. Unde etiam in angina curanda (*o*) juſſit, *ſanguinem mittendum eſſe; etſi non abundat*. Reliqui Veteres Medici omnes citam, magnam, & repetitam venae ſectionem commendarunt in periculoſiſſimis his anginis; uti patet apud *Hippocratem* (*p*), *Galenum* (*q*), *Aretaeum* (*r*); qui & ex latiore vulnere, & ad animi deliquium uſque, factam ſanguinis miſſionem laudavit; cavendum tamen animi deliquium voluit, quia nonnullos ſic periiſſe obſervaverat. Similia fere & apud *Trallianum* (*ſ*) habentur, niſi quod videatur ob animi deliquii metum non adeo copioſa, ſed repetita tamen venae ſectione, & quidem ſatis ſubito, uſus fuiſſe.

Cum

(*k*) Aegineta Lib. III. cap. 37. pag. 39 (*l*) Aphor. 3. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 7. (*m*) Ibidem Aphor. 6. pag. 11. (*n*) Lib. II. cap. 10. pag. 79.
(*o*) Lib. IV. cap. 6. pag. 196. (*p*) De Morbis Lib. III. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 536. De Victu in Morbis Acutis. Charter. Tom. XI. pag. 126.
(*q*) De Curandi ratione per venae ſectionem cap. 19. Charter. Tom. X. pag. 448.
(*r*) Lib. I. de Curatione Morbor. acut. cap. 7. pag. 87.
(*ſ*) Lib. IV. cap. I. pag. 231. 232.

Cum autem in his anginis, uti §. 807. dictum eſt, venae frontales, jugulares, raninae, ſaepe tumeant, voluerunt quidam, ſtatim illas pertundendas eſſe, & imprimis raninas, quia ſic omnium ſubitiſſima evacuatio in locis, partibus affectis vicinis, obtinetur. Damnaverunt hoc alii magni nominis Medici, & jam videtur apud antiquos circa hanc rem diverſa fuiſſe ſententia. *Hippocrates (t)* juſſit, dandam eſſe operam, *ut quam maxime procul a locis, in quibus dolores fiunt, & ſanguis colligi ſolet, ſectiones inſtituantur.* Verum cum minus congrua in eodem capitulo habeantur de venarum origine & diſtributione, & mox ſubjungat ſequentia: *ſic enim minime magna repente mutatio continget, & translata conſuetudine efficiet, ut ne amplius in eundem locum colligatur*; non ſine ratione concluſerunt quidam Medici, hunc textum non adeo favere illi opinioni, quae in locis remotis venam ſecandam jubet in curatione anginae, cum repentina potius hic mutatio, & ſubita ſubſidentia partium affectarum requiratur. Praeterea *Celſi* alia ſententia fuiſſe videtur, dum de venae ſectione agit *(u)*, ſic enim habet: *Mitti vero is (ſanguis) debet, ſi totus corporis cauſa ſit, ex brachio: ſi partis alicujus, ex ea ipſa parte, aut certe quam proxima, quia non ubique mitti poteſt, ſed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Neque ignoro, quoſdam dicere, quam longiſſime ſanguinem inde, ubi laeſit, mittendum eſſe; ſic enim averti materiae curſum; at illo modo in id ipſum, quod gravatur, evocari. Sed id ipſum falſum eſt. Proximum enim locum primo exhaurit: ex ulterioribus autem eatenus ſanguis ſequitur, quatenus emittitur: ubi is ſuppreſſus eſt, quia non trahitur, ne venit quidem.*

Cum autem hodie ex cognito ſanguinis circuitu novimus, cordis actione & arteriarum ſanguinem ex arteriarum finibus in venas propelli, certum eſt vena aperta minui reſiſtentiam ſanguini arterioſo in has venas propellendo; adeoque, manentibus iiſdem cordis & arteriarum viribus, ſanguinem moveri celerius per illas arterias, quae in venam jam apertam ſe evacuant. Apertis ergo venis raninis, augebitur ſanguinis celeritas per arterias his venis reſpondentes; quae cum externae carotidis rami ſint, hinc & videtur augeri debere ſanguinis motum per truncum carotidis externae, adeoque etiam utcunque per omnes ejus ramos, licet maxime per illos, qui in venas apertas evacuantur. Cum ergo in periculoſiſſimis illis anginis minimum tumoris inflammatorii augmentum ſaepe ſit lethale; hinc forte periculum ſubeſt, ſi, non prius inſtituta larga venae ſectione in locis remotioribus, raninae venae ſtatim ſecentur. Damnavit ſaltem hanc methodum *Tulpius (x)*, teſtaturque ſe aliquoties funeſtos inde eventus notaſſe. Videtur etiam *Galenus (y)* praemiſiſſe venae in cubito ſectionem, & deinde ambas ſub lingua venas pertuliſſe in gravibus faucium & aſperae arteriae inflammationibus; uti etiam & *Hippocrates (z)* & *Trallianus (a)*. Inter recentiores autem ſummae auctorita-

(t) De Oſſium Natura cap. 5. Charter. Tom. IV. pag. 3.
(u) Lib. II. cap. 10. pag. 80. (x) Obſerv. Medic. Lib. I. cap. 51. pag. 96.
(y) De Curandi ratione per venae ſectionem cap. 10. Charter. Tom. X. pag. 448.
(z) De Victu in morbis acutis Charter. Tom. XI. pag. 136.
(a) Lib. IV. cap. 1. pag. 232.

ritatis *Sydenhamus* (*b*) in anginae curatione ſanguinem ex brachio copioſe detrahebat primum, mox ex ranula utraque. Cum ergo tot & tanti nominis Medici in hac re conveniant, videtur tutiſſimum eſſe raninas venas non aperire, niſi larga prius ſanguinis miſſione in brachio vel in pede inſtituta. Ipſe *Celſus*, qui in alia opinione fuit, uti dictum antea, multum tamen tribuit uſui, neque ſemper ex affecta parte, vel ipſi proxima, ſanguinem educendum fatetur, dicens. *Videtur tamen uſus ipſe docuiſſe, ſi caput fractum (tactum legerunt alii) eſt, ex brachio potius ſanguinem mittendum eſſe: ſi quod in humero vitium eſt, ex altero brachio* (*c*).

Adhibuit & cucurbitulas cum ſcarificatione in locis vicinis *Hippocrates*, non tantum ut extrorſum duceret morbi materiam, de qua re quinto hujus paragraphi numero dicetur; verum etiam ut ſanguinem evacuaret. Juſſit enim, ut & ad primam cervicis vertebram, & capiti, prius raſo, & ad aurem ab utraque parte applicarentur cucurbitulae, & ut poſt ſcarificationem quam longiſſimo tempore adhaererent his locis. Notum eſt, arterioſum ſanguinem ſcarificatis locis exire; dum cucurbitae actione aëris incumbentis preſſio tollitur; adeoque potentiſſimam revulſionem ſic fieri ab interioribus locis inflammatis. Neque his contentus fuit *Caelius Aurelianus* (*d*), verum, *ſi major fuerit tumor, ipſam quoque linguam ſcarificabat, atque fauces & palatum tenui & longiore phlebotomo. Etenim locali ſanguinis detractione tumentia relaxantur.* Atque etiam *Celſus* (*e*) poſtquam per venae ſectionem, purgantia, cucurbitulas &c. nihil profecerat in anginae curatione, dixit: *Ultimum eſt, incidere ſatis altis plagis ſub ipſis maxillis ſupra collum, & in palato circa uvam, vel eas venas, quae ſub lingua ſunt, ut per ea vulnera morbus erumpat. Quibus ſi aeger non adjuvetur, ſcire licet a morbo victum eſſe.* Laudavit autem *Aretaeus* (*f*) & artuum ligaturas, de quarum efficacia in minuenda ſanguinis velocitate dictum fuit ad §. 691.

2. Quantam efficaciam habeat valida alvi ſubductio in cura inflammationis, quae reſolvendo fit, §. 396. & ſequentibus demonſtratum fuit. Minuitur enim per haec liquidorum vaſa diſtendentium copia, ſolvitur ſanguis, & verſus abdominalia viſcera revellitur impetus. Unde etiam *Hippocrates* (vide locum citatum ad §. 396. 4.) in cura anginae laudavit alvi ductionem cum ſanguinis miſſione; atque idem apud reliquos auctores, praecedenti numero hujus paragraphi allegatos, occurrit. Semper tamen purgantibus praemittitur venae ſectio, & repetita quidem eo uſque, donec incipiant levari ſymptomata: unde etiam *Sydenhamus* (*g*), poſtquam ex brachio & utraque ranula ſanguinem jam ſubduxerat, ſequenti mane, niſi febris & dolor inter deglutiendum aliquantulum remiſiſſent, nondum audebat dare purgans, ſed nova venae ſectione inſtituta catharſin differebat in diem ſequentem. Ubi tamen urget morbus, & magna ſanguinis copia ſubducta fuit, videtur & purgans ſtatim dandum eſſe; quod & *Trallianus* (*h*) ſe cum felici ſucceſſu feciſſe monet, ubi in robuſtis & aetate vigentibus vehemens do-

(*b*) Sect. VI. cap. 7. pag. 358.
(*c*) Celſ. Lib. II. cap. 10. pag. 81.
(*d*) Acutor. Morb. Lib. III. cap. 3. pag. 188.
(*e*) Lib. IV. cap. 4. pag. 197.
(*f*) De Curat. Morb. acut. Lib. I. cap. 7. pag. 87.
(*g*) Sect. VI. cap. 7. pag. 358.
(*h*) Lib. IV. cap. 1. pag. 232.

dominaretur affectus. Elaterio & tithymali ſucco recenti Veteres Medici uſi fuerunt; verum acerrima haec cum ſint, & calefacientia, tutior uſus erit talium, quae abſque aucto motu, valide tamen, evacuant; qualia in Materia Medica ad hunc numerum, uti etiam ad numerum ſecundum §. 396. habentur. Ubi autem deglutitio ſimul ſic impedita eſt, ut purgantia ore haurire nequeant aegri, eadem triplicata vel quadruplicata doſi clyſmatis forma injecta effectum praeſtant.

3. Videantur illa, quae ad numerum quintum §. 396. de diaeta inflammatione laborantium dicta fuerunt. His addi merentur & illa, quae §. 602. de victu febricitantium habentur. Cum autem angina inflammatoria, de cujus curatione hic agitur, acutiſſima ſit, &, niſi cito reſolvatur, ſubito necet, de cibo non adeo ſolliciti ſumus, cum facile inediam tolerent aegri brevi hoc tempore, & ſolo potu ſuſtineri poſſint; imo plerumque ob doloris acerbitatem, anxietatem intolerabilem, & febrim acutam comitem, quaevis oblata reſpuant. Solum ergo lactis ſerum, vel lac tripla aquae copia dilutum, emulſa ex ſeminibus farinoſis admodum diluta, hic ſufficient. Omnia autem haec tepida ſumenda ſunt, ne a frigido potu inflammatas partes alluente augeantur omnia mala. Quamvis enim negari non poſſit, incipientibus inflammationibus quandoque actu frigida profuiſſe; cum tamen ſaepius nocere poſſint, & juſtus metus ſit, ne validam hic natam inflammationem in gangraenam mutent, prudentia jubet, ut his abſtineatur. Videantur illa, quae de hac re in Commentariis §. 390. habentur. Ubi vero larynge inflammata deglutitio ob acerbiſſimum dolorem impeditur, eadem per clyſma injici poſſunt, ut ſuſtineatur vita, & caveatur nimia corporis exſiccatio; de qua re poſtea §. 813. dicetur.

4. Quantum uſum in curandis inflammationibus praeſtet nitrum, antea in hiſtoria inflammationis dictum fuit: unde etiam in anginis curandis laudatur ab omnibus. Sed & acida diluta tanta copia aquae, ut nimis irritare nequeant dolentes fauces, hic commendantur: neque tantum vegetabilia acida, ſed & foſſilia, ut ſpiritus ſalis marini, & prae reliquis ſpiritus ſulphuris per campanam dictus in officinis. Quamvis enim haec acida ſanguinem coagulent, dum illi permiſcentur, tamen uſus docuit, quod multum proſint, ſi inflammatae fauces his tangantur; atque adeo magis ad externam applicationem laudantur haec remedia, quam ut interne exhibeantur ad reſolvendam inflammationem. Sic in cura Anginae *Sydenhamus* (*i*) juſſit, ut poſt validam ſanguinis miſſionem ex brachio & ranula utraque, *partes inflammatae tangerentur melle roſaceo, ſpiritu ſulphuris ad ſummum acorem permixto.* Hoc facto dein blandum refrigerans gargariſma ore continendum juſſit. Nullam autem mentionem facit de interno ſpiritus ſulphuris uſu.

Facile autem patet, tale remedium ex roſis rubris, adſtringente vi manifeſta praeditis, & acido ſulphuris paratum, conſtringere partes, quibus applicatur, adeoque impedire poſſe nimiam earundem expanſionem; ſimulque efficere, ut in ipſo inflammationis natae principio repellantur in majores truncos moleculae immeabiles, quae minores ramos obſtruunt. Refrigerantium autem, repellentium, & adſtringentium uſum externum in curanda inflam-

(*i*) Sect. VI. cap. 7. pag. 358.

flammatione locum habere poſſe quandoque, dum per haec impetus in ipſo loco ſedatur, probatum fuit in Commentariis §. 396. 6. Praeterea magnum nomen in his malis curandis obtinuerunt acida foſſilia, quia inflammationem natam a fluxu materiae ſcorbuticae ad partes, quae cito in putridiſſimam gangraenam abit (vide §. 423. β. & §. 432.), tam feliciter curant. Simul tamen apparet, externa talia acria remedia uſum habere non poſſe in illis anginis inflammatoriis, de quibus curandis hic loci proprie agitur, cum vel in ipſa larynge vel pulmonali fiſtula ſedem habeant; quae loca impune ſimilibus tangi nequeunt: huc tamen referuntur, quia hac paragrapho generalis cura anginarum inflammatoriarum traditur, ad cujus normam dein & reliquarum curatio dirigitur, uti ſequentibus paragraphis patebit. Proprie autem haec adhibentur, dum lingua, fauces, palatum, tonſillae, &c. affecta ſunt, atque frequenter leviores harum partium inflammationes, abſque venae ſectione etiam & purgantibus, his ſolis curantur.

Apud Veteres Medicos autem ſimilia etiam remedia laudata fuerunt, adſtringentia, & quandoque ſatis acria. Ita *Hippocrates* (*k*), dum *linguae pars poſterior, & clauſtrum ſub gutture* inflammata anginam fecerant, linguam, qua tumet, illiniri juſſit, mentha viridi, apio, origano, rhoë rubro, nitro, cum melle ſubactis. Uvulam inflammatam aëris flore ſicco linivit (*l*). Dum tonſillae inflammatione intumeſcunt, reprimentibus medicamentis gargarizandum juſſit *Celſus* (*m*); atque illas illiniri medicamento ex ſucco malorum punicorum dulcium cum alumine ſciſſili &c. parato. Uvam vero inflammatam omphacio, vel galla, vel alumine ſciſſili cum melle admiſto illiniri juſſit; imo & medicamento ex his & atramento ſutorio, miſy &c., cum vino rubro auſtero tritis compoſito uſus fuit (*n*). Similia his & apud *Aretaeum* habentur (*o*), uti & apud *Trallianum* (*p*).

Inde forte intelligitur origo illius methodi, qua omnes promiſcue anginas tentare ſolet vulgus, uvulam relaxatam morbi cauſam unicam ſtatuens, illamque alumine, vitriolo, pipere &c. tangens, ut contrahatur. In Zeelandia famoſi dicuntur anginarum cura ruſtici quidam, quibus inde nomen (*keelboeren*) impoſitum eſt; qui pulviſculo ex vitriolo albo, ſale ammoniaco, alumine crudo fauces inflammatas tangunt, & quidem repetitis vicibus, quandoque cum inſigni levamine. Ex dictis autem patet, locum haec habere poſſe morbo incipiente imprimis, tantumque in illa anginae inflammatoriae ſpecie, de cujus curatione §. 811. dicetur.

5. Vapore humido, molli &c. Quantum uſum talis vapor habeat, ut materia obſtruens attenuetur & diluatur, pluribus dictum fuit in Commentariis §. 398. 3. Imprimis autem laudatur hoc remedium in his anginae ſpeciebus, quia vapor attractus directe loca inflammata alluit. *Hippocrates* (*q*) in peſſima anginae ſpecie curanda jam laudavit hanc methodum,

(*k*) De Morbis Lib. II. cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 561. (*l*) Ibid. cap. 10. pag. 562. (*m*) Lib. VI. cap. 10. pag. 353. (*n*) Ibid. cap. 16. pag. 359. (*o*) Lib. I. de Curat. morbor. acutor. cap. 7. 8. 9. pag. 87. &c.
(*p*) Lib. IV. cap. 1. pag. 220. &c. (*q*) De Morbis Lib. II. cap. 9. pag. 560.

dum ex aceto, nitro, origano, naſturtii ſemine, cum aequali copia aquae & aceti infuſis, & in ollulam operculo clauſam demiſſis, per arundinem cavam ore aperto aſcendentem vaporem trahi juſſit; cavendo, ne fauces comburantur. Ut hoc caveretur, voluit *Aëtius* (*r*), ut ovum parvum vacuum, utrimque perforatum, ore continerent aegri, perque illud ovum arundo tranſmitteretur, ſic nempe ut vapor per arundinem aſcendens, ovi cavo prius receptus, non adeo directe in fauces traheretur. Cum vero ab aceti calidi & aromatum halitu moleſta & dolentiſſima in hoc caſu tuſſis excitari poſſet, videntur molliſſima potius convenire: cum autem aceti vapor ſummum reſolvens ſit, & illud addi poſſet, ſed minori copia ne nimis irritaret. Emollientium herbarum decocta vel infuſa ad hunc ſcopum laudari ſolent; verum illarum efficacia in volatili parte non haeret, neque forma vaporis adſcendere poteſt, unde potiſſima hujus remedii virtus ab aquae & aceti halitu pendet; herbae autem tales addi poſſunt, ne contemnatur remedii in tam gravi morbo ſimplicitas. Flores autem ſambuci imprimis hic proſunt, quia refrigerantem halitum, in eryſipelate & phlegmone curandis adeo uſitatum, ſpargunt, ſatis volatilem, unde & aquae ſtillatitiae ex his, aut roſarum vel tiliae floribus, huic uſui inſervire poſſent, addita modica aceti quantitate, qualis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

Fomenta autem externe applicata ex ſimilibus proſunt: unde & *Hippocrates* in loco modo citato juſſit, ut ſpongiae aqua calida plenae genis & maxillis apponerentur.

Praeter illa ſummi uſus ſunt in hoc morbo omnia, quae pectori & collo applicata, ſive irritando acribus ſtimulis, ſive minuendo atmoſphaerae preſſionem, impetum & copiam humorum verſus exteriora derivant. Quanti uſus ſit in cura inflammationis verſus alias partes facta revulſio, demonſtratum fuit in Commentariis §. 396. 4.; ſimulque ibi indicata fuerunt praecipua remedia, quibus haec revulſio tentari poſſet. Verum non tantum hac ſpe in angina curanda adhibentur haec remedia, ut a partibus affectis derivetur impetus & copia humorum, dum interim priſtinam ſedem occupat morbi cauſa materialis; ſed etiam docuerunt obſervata, per eadem remedia quandoque impetrari poſſe, ut materialis cauſa morbi locum mutet, & in alias tranſeat partes. Vidimus antea §. 771., Phrenitidem ſymptomaticam fieri, dum inflammatio, alias partes corporis prius obſidens, locum mutat, & periculoſa metaſtaſi ad cerebrum defertur. In angina autem inflammatoria ſimilis metaſtaſis materiae morboſae obſervatur, & quidem ſatis frequenter; uti Veterum Medicorum obſervatis, & quotidianis praxim medicam exercentium experimentis, conſtat. Forte non ſine ratione liceret aſſerere, nullum fere morbum acutum inflammatorium magis volubilem eſſe. Familiare eſt in praxi videre, quod unius lateris tonſillam occupans inflammatio minuatur ſubito, & alterius lateris tonſillam afficiat. Neque hoc tantum, ſed & ad alia, & ſaepe etiam ſatis diſſita, corporis loca tendit. In ſplenem dolorem proceſſiſſe, levatis faucibus legitur (*ſ*). In *Polemarchi uxore*, quae angina laborabat cum multa febre, ſecta vena faucium, ſuffocatio

(*r*) Tetrabibl. 2. Sermon. 4. cap. 47. pag. 486.

(*ſ*) Hippocrat. Epidem. 2. Charter. Tom. IX. pag. 144.

catio ceſſavit quidem, febris perſeveravit, & ad quintum diem ſiniſtrum genu tumor & dolor occupavit; ſimulque circa cordis regionem aliquid coacervari ſenſit aegra, & ſtrepitus in pectore audiebatur (*r*). Aliae anginoſae mulieri dextra manus & crus doluit; ſuffocatio vero tertio die remiſit (*ſ*). Phrenitidem mortiferam ex angina fieri per malam metaſtaſin §. 774. vidimus. In vegeta & ſana puella, inflammatoria peſſima angina correpta, obſervavi tertio die morbi deglutitionem, quae ob immanem dolorem penitus impedita fuerat, ſubito liberrimam redditam fuiſſe; ſed intolerabilis dolor utrumque hypochondrium, imprimis vero dextrum, occupaverat: unde non tantum reſpiratio impediebatur, verum etiam a leviſſimo corpore motu in lecto convellebatur fere prae doloris acerbitate; manſitque ille dolor in hypochondriis ad mortem uſque, quae quinta die morbi contigit. In quinquagenaria muliere, ſimili morbo laborante, quinta die dolor faucium evanuit; ſed ilico ſucceſſit in ſiniſtro capitis latere dolor cum moleſti ardoris ſenſu, qui deinde ſexta die per totum caput diſpergebatur, ita ut erecta ſedere in lecto debuerit miſera haec aegra, cum pulvinaris, cui incumbebat, preſſionem ferre non poſſet; periit die ſeptima. Per totum corpus maculas rubras diſperſas vidi cum levamine anginae quidem, ſed exitu tamen ancipiti; quidam enim ſic affecti evaſerunt, perierunt alii.

Omnium autem frequentiſſime in his anginae ſpeciebus obſervatur illa metaſtaſis, per quam *morbus in pulmonem vertitur*, uti optime notavit *Hippocrates* (*t*), dicens: *At ſi, faucibus & tumoribus ſedatis, in pulmonem morbus verſus fuerit, confeſtim febris & lateris dolor inſuper corripit; &, ubi hoc contigerit, plerumque moritur. Quod ſi dies quinque effugerit, purulentus evadit, niſi ipſum tuſſis ilico corripuerit. Si vero corripuerit, excreato & repurgato ſputo convaleſcit.* Huc etiam ſpectat & ſequens Aphoriſmus (*u*); *Qui anginam effugiunt, illis in pulmonem vertitur, & intra ſeptem dies intereunt; ſi vero hos effugerint, ſuppurati fiunt*; ſi nempe per ſputa non educatur translata in pectus morbi materies; uti alio in loco eandem prognoſin tradens *Hippocrates* monuit (*x*). Inde etiam intelligitur, quare alibi (*y*) dixerit: *In anginis, qui non brevi concocta exſpuunt, perniciose habent*. Veriſſima eſſe haec axiomata practica vidi ſaepius, dum ſubito evaneſcente dolore faucium ſtertor in pectore oriebatur, comitante quandoque dolore punctorio lateris reſpirationem impediente, quandoque non. Plurimi perierunt ex illis, quos tractavi, tertio, quarto, vel quinto die, licet adhibitis ſubito efficaciſſimis remediis; pauci admodum evaſerunt, & non niſi cum multa moleſtia.

Quamvis ergo in angina inflammatoria, quae pulmonalem fiſtulam vel laryngem obſidet, omnis metaſtaſis bona videri poſſet, cum nullus fere locus periculoſius occupari inflammatione poſſet, ob imminentis nempe ſtrangulationis metum; tamen ex dictis patet, plurimas tales metaſtaſes fatalem

potius

(*t*) Ibid. Epidem. 5. text. 37. pag. 346. Epidem. 7. textu 22. pag. 566.
(*u*) Ibid. Epidem. 5. in fine pag. 352. Epidem. 7. textu 22. pag. 562.
(*x*) De Morbis Lib. II. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 561.
(*y*) Aphor. 10. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 200. (*z*) Coac. Praenot. N.367. Charter. Tom. VIII. pag. 872. (*a*) Ibid. N. 371.

potius removere morbi terminum utcunque, quam felicem promittere eventum. Minus hoc miramur, dum in pulmonem vel cerebrum vertitur morbus, ſed ad diſſita etiam loca factam metaſtaſin periculoſam tamen toties eſſe non tam facile quis crederet, niſi fideliſſimae obſervationes illud evincerent, quae antea recenſitae fuerunt. Omnia haec monuit *in Coacis Praenotionibus Hippocrates* (*b*), dum & anginoſos in lingua tumores, abſque ſignis (ἀσήμως) diſparentes, & ad caput tranſeuntes dolores, vel ad pectus, hypochondria, crura, damnavit.

Haec autem fuit Veterum Medicorum ſapientia, ut ſollicita obſervatione inquirerent, quaenam mutationes morborum ſalutares eſſent, quaenam vero pernicioſae. Priores omni modo tentabant promovere; poſteriores autem vitabant, & praecavebant, quantum per artem cognitam licebat. Obſervaverat *Hippocrates* (*c*), funeſtiſſimas eſſe anginas, quae nec in faucibus nec in cervice quidquam conſpicuum exhiberent; illas vero, quae in faucibus tumores & rubores excitabant, eſſe quidem admodum exitiales, ſed prioribus tamen diuturniores; omnium minime funeſtas eſſe anginas, quas in cervice rubor comitabatur; & maxime evadere aegros, ſi & cervix & pectus ruborem haberent, neque intro recurreret eryſipelas; & praecipuam felicis horum morborum exitus ſpem in eo poni, ut tumor & rubor quam maxime foras verterentur; e contra vero lethale eſſe, ſi natum in collo vel pectore eryſipelas introverteretur; quod noſcebatur, ſi diſparente rubore pectus gravaretur & difficilius ſpiraret aeger. Ideo in cura hujus morbi cucurbitas cervici applicuit & collo; ſpongiis aqua calida plenis fovit haec loca (*d*), vel & cerato texit (*e*), ut huc verſus eliceret morbi materiam. *Aretaeus* (*f*) autem & ſequentia habet maxime notanda: *Bonum quoque eſt, ſi in pectore magnus tumor criatur aut inſigne eryſipelas. Egregius vero medicus, aut cucurbitula in pectus malum detrahit, aut ſinapi oſſibus pectoris aut partibus juxta maxillas imponens, extrinſecus ulcerat & difflationem molitur. Quibuſdam ſane brevi tempore vitium his auxiliis exterius tractum fuit.* Similia & *Celſus* (*g*) laudat, dicens: *Cucurbitula quoque recte ſub mento, & circa fauces admovetur; ut id, quod ſtrangulat, evocet. Opus eſt deinde fomentis humidis, nam ſicca ſpiritum eliduut. Ergo admovere ſpongias oportet: quae melius in calidum oleum, quam in calidam aquam ſubinde dimittuntur. Efficaciſſimumque eſt hic quoque, ſalem calidis cum ſaccellis ſuperponere.* Alibi autem (*h*) de fomentis calidis agens deſcribit modum, quo ex ſale fomentum parari volebat; ſicca enim fomenta in hoc caſu damnavit. Sacco nempe lineo excipiebat ſaltem, deinde in aquam bene calidam dimittebat, tuncque fovendo loco applicabat; vel ferramenta duo ignita alternatim demittebat in ſiccum ſalem, dein aqua leviter adſpergebat, ſicque efficiebat, ut exiret ſalſus & calidus ſuccus, hac ſpe, *ut digereret id, quod vel*

(*b*) N. 390. 372. 373. 374. 375. Charter. Tom. VIII. pag. 872. 873.
(*c*) In Prognoſticis Charter. Tom. VII. pag. 673. &c. Coac. Praenot. N. 363. 364. 365. 366. ibid. pag. 872. (*d*) De Morbis Lib. II. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 560. 561. (*e*) De Victu in morbis acutis Charter. Tom. XI. pag. 136.
(*f*) De Cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. cap. 7. pag. 6.
(*g*) Lib. IV. cap. 4. pag. 196. (*h*) Lib. II. cap. 17. pag. 95.

vel praecordia onerat, vel fauces ſtrangulat, vel in aliquo membro nocet (i). Si cataplaſmati ex emollientibus herbis parato miſceantur ſinapi contrita ſemina, raphani ruſticani radix recenter in ſcobem raſa, ranunculi pratenſis contrita folia, vel ſimilia; habetur optimum ad hanc indicationem remedium, quod fovendo & laxando externas colli & pectoris partes, ſimulque irritando eaſdem acribus ſtimulis, efficit, ut fortunata in his morbis metaſtaſis verſus exteriora fiat.

§. 810. AT ſpecies (803.), raro tam periculoſa ac (801. 802.), eadem remedia (809.), ſed leviora, petit. Hic autem imprimis cataplaſmata anodyna, laxantia, emollientia externa neceſſaria.

Quando §. 803. de hac ſpecie anginae inflammatoriae agebatur, notatum fuit, illam quidem non tam periculoſam eſſe, ac aliae, quae laryngem vel pulmonalem fiſtulam obſident; cum ſola hic deglutitio laeſa ſit, reſpiratione ſatis libera manente. Interim tamen tunc monitum fuit, non carere periculo & hanc anginam, quia adeo prona obſervatur in malam metaſtaſin, qua morbus in pulmonem vertitur; unde patet, non perfunctorie tractandum eſſe hunc morbum. Eadem autem hic remedia requiri ad reſolvendam inflammotionem, ſatis patet. Cum autem non adeo anceps immineat ſubitae ſtrangulationis periculum, ac in praecedentibus anginis, non tam validae nec tam ſubitae evacuationes per venae ſectionem & purgantia requiruntur. Victus tamen tenuis & leniſſimus, & ſimilis potus, requiritur; uti & nitroſa atque ſubacida illa medicamenta, quae antea laudata fuerunt. Cum autem tam facile metaſtaſin faciat hic morbus, proderunt cataplaſmata emollientiſſima toti collo & cervici obvoluta, ut huc verſus alliciatur morbi materies, ſicque impediatur ejus in pulmonem tranſitus: unde etiam & his cataplaſmatibus poſſunt admiſceri talia, quae irritant loca, quibus applicantur. Simul etiam haec emollientia ad reſolvendam inflammationem multum boni praeſtant, uti in cura inflammationis §. 398. 3. dictum fuit. Formula talis cataplaſmatis in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

§. 811. DUm denique angina (804. 805. 806.) adhuc inflammatoria, infeſtat; tum eadem remedia (809. 810.) requiruntur unita, ſed addendae perpetuae humectationes oris & faucium, per leniſſima attenuantia nitroſa, diluentia aquoſa calida, laxantia pinguia, quae ore quieto contineri, leniter gargariſando applicari, fiſtula injici poſſunt: requiritur continua opera, ne areſcant partes.

Ubi

(i) Ibid. pag. 96.

Verum omnia haec artis molimina tunc tantum adhibentur, quando valida inflammatio has partes occupat; & imprimis, ſi ſatis intenſa ſimul febris adſit. Quandoque enim contingit, levem catarrhoſam inflammationem has partes obſidere abſque multo tumore, & levi tantum aſperitatis ſenſu: tunc ſolis diluentibus nitroſis cum emollientibus datis curari facile ſolet, abſque ſanguinis etiam miſſione vel purgantibus.

Eſt & anginae ſpecies palatum, uvulam, tonſillas occupans, quam frequenter obſervavi; quae facile curari plerumque ſolet, licet ſatis acriter ſaepe doleant partes. Imprimis in ſcorbuto laborantibus obſervatur, quandoque etiam epidemicorum more plurimos homines occupat, verno praecipue tempore, humidoque & calido aëre. Levis febris praecedit, ſed poſt aliquot horas evanida; tuncque dolent fauces hoc illove loco, & illas inſpicienti apparet macula alba, cujus contigui limites rubent admodum & peſſime dolent; caeterum non adeo intumeſcunt partes affectae. Si negligatur hoc malum, proſerpunt hae maculae, halitus putridus ore exit, & eroduntur ſatis ſaepe profunde partes affectae. Spiritus ſulphuris per campanam multa dilutus aqua, addito rob ſambuci & nitro, curat feliciſſime tales anginas, ſi ſaepius de die ore continetur. Si jam putridum halitum exſpirent aegri, & profundius erodi inceperint partes, ſpiritus ſalis marini guttae triginta vel quadraginta, unciae uni mellis roſarum miſtae, dant remedium, quod illinitum ilico ſiſtit ſerpens malum: prodeſt tunc ſi ſempervivi majoris ſuccus cum melle vel ſyrupo althaeae miſtus ore contineatur; poſtquam ſpiritus ſalis marini applicatus fuerit, ſic enim dolor lenitur pulcherrime. Augetur jam vel minuitur ſpiritus ſalis marini quantitas pro vario natae putredinis gradu, uti alia occaſione dictum fuit §. 432. Apud *Aretaeum* (*l*), ubi de tonſillarum ulceribus agit, talis morbus deſcribitur. Quaedam enim ex his ulceribus mitia dixit & innocua, *alia vero peſtifera erant lata, cava, pinguia, quodam humore albo concreto, aut livido, aut nigro ſordentia. Id genus ulcera ἄφθαι nuncupantur. Quod ſi concreta illa ſordes altius deſcendat, affectus ille eſchara & eſt, & vocatur. In ambitu vero eſcharae valida rubedo fit, & inflammatio & venarum dolor, quemadmodum in carbunculo*. Pergit deinde enumerare teterrima mala, quae haec ulcera ſequi ſolent, quando proſerpunt, quae ad amuſſim talia ſunt, qualia in Commentariis §. 432. dicta fuerunt. Ad curationem autem horum ulcerum (*m*) commendat talia medicamenta, quae, igni ſimilia, depaſcentia haec ulcera coërcerent, & cruſtas decidere facerent. Cruſtis autem deciduis, lacte cum amylo, ptiſanae ſucco, lini ſemine &c. mollire & madefacere juſſit. Unde patet, ſimilem curationem, ac deſcripta fuit, huic morbo adhibitam fuiſſe a Medicis antiquis. Quamvis autem gangraenoſa eroſio peſſima tales anginas ſequi poſſet, in initio tamen morbi nunquam me fefellit dicta curandi methodus; imo & ſemper profuit, licet ad magnam etiam malignitatem perveniſſet malum. Notanda autem quam maxime eſt haec anginae ſpecies, quia vidi aliquoties erraſſe quoſdam, dum ſuppurationem jam factam credebant, maculam talem albam pro apice jamjam rumpendi Apoſtematis haben-

(*l*) De Cauſis & ſignis morb. acut. Lib. I. cap. 9. pag. 7.
(*m*) De Curatione Morbor. acut. Lib. I. cap. 9. pag. 89.

bentes, impimis ſi in initio morbi non adfuiſſent, vel non vidiſſent, maculas tales jam a principio adfuiſſe. Facilis tamen eſt diſtinctio, cum apoſtema hic natum longe magis tumeat, & non niſi adultiore jam morbo maturum ſit.

Quae autem apud vulgum invaluit opinio, hirundinum nidos ſpecificum eſſe ad omnes anginas remedium, dum in aqua decocti & calentes collo applicantur, & illorum decocto fauces perluuntur frequenter, facile tolerari poteſt; modo efficaciora remedia interea non negligantur, dum ab his ſolis periculoſae anginae curatio exſpectaretur. Satis autem antiqua videtur fuiſſe haec opinio, vel ſaltem ſimilis. *Celſus* enim (*n*) teſtatur, quod vulgo audiverit, angina toto anno non periclitari, qui hirundinis pullum comediſſet; imo & pulli hirundinis cum ſale combuſti carbonem, mulſa dilutum, prodeſſe. Quamvis autem huic remedio multum fidei non adhibuerit, *Id, cum idoneos authores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi poſſit, quamvis in monumentis medicorum non legerit, tamen huic operi ſuo inſerendum credidit.*

§. 812. SI omnibus his non, ſero, vel fruſtra tentatis (809.810. 811.), morbus ſit maxime recens & ſtrangulans a cauſa ſuperiori, quam erit locus ſectionis, cum ſymptomatibus peſſimis (807.), nec tamen adhuc gangraenoſis, ſtatim poſt acerbam prognoſin inſtituenda erit βρογχοτομή.

In illis anginae ſpeciebus (§. 801. 802.), ubi inflammatio aſperam arteriam vel laryngem occupabat, moriebantur aegri, quia impediebatur aëris in pulmonem ingreſſus: inde enim accumulabatur ſanguis in pulmone, & venoſi ſanguinis reditus a capite impediebatur, uti tunc pluribus dictum fuit. Si ergo poterit parari via aëri pulmonem ingreſſuro, ſummum in his morbis periculum tollitur, & datur tempus ad curandam inflammationem has partes occupantem. Tentatur hoc primo valida miſſione ſanguinis, alvi ſubductione, & reliquis auxiliis, de quibus §. 809. dictum fuit; ut nempe inflammatarum partium tumor ſubito concidat, ſicque tollantur vel minuantur ſaltem multum impedimenta, quae libero aëris ingreſſui in pulmonem obſtabant. Ubi vero haec remedia non adhibita fuerunt, vel tunc tantum, quando nimis invaluerat morbus; vel denique, ſi omnibus his tentatis non minuantur ſymptomata, nihil ſupereſt, quam ut certae morti tradatur aeger, vel per artem paretur aëri in pulmonem via. Cum autem per ſolam fiſtulam pulmonalem aër in pulmonem venire poſſit, patet, illud obtineri non poſſe, niſi ejus apertura fiat. Vocatur haec operatio hinc βρογχοτομή. Verum ut illa cum fructu inſtitui poſſit, requiritur, ut tumor inflammatorius circa laryngem haereat, vel in aſperae arteriae parte ſuperiori, ut nempe infra locum affectum ſectio poſſit fieri, uti ſatis patet. Cognoſcimus autem, ubi haereat malum, ex ſenſu aegri; & licet aliquid circa hanc rem dubii maneret, praeſtaret tamen in certo lethali angina anceps remedium experiri quam nul-

(*n*) Lib. IV. cap. 4. pag. 197.

nullum. Ut autem cum ſpe fauſti eventus ſectio aſperae arteriae fiat, requiritur, ut morbus recens ſit: ubi enim diu duravit, metus eſt, ne immeabili ſanguine pulmonalis arteria infarcta jam ſit, adeoque, facta licet via aëri pulmonem ingreſſuro, maneret tamen lethalis peripneumonia. Dum enim, pulmone non explicato ſatis ob defectum aëris inſpirati, augentur reſiſtentiae cordi dextro, tenuiſſima pars ſanguinis ex arteriae pulmonalis finibus tranſprimitur in venas, craſſior pars magis magiſque accumulatur & compingitur, & in ultimis anguſtiis arterioſis haeret non reſolubilis amplius, ſi diutius duraverit morbus. Novimus autem tale malum adeſſe, ſi pulſus mollis, debilis, intermittens ſit, & extrema corporis frigeſcant; tuncque non adhibenda facile eſt aſperae arteriae ſectio: quamvis enim illa mortem neutiquam acceleraret, tamen imputaretur ab ignaris & malevolis aegri exitium huic operationi, licet minime periculoſae, ſi periti chirurgi manu perficiatur. Ob eandem rationem hac operatione abſtinendum eſt, dum ſymptomata docent, gangraenam jam validae inflammationi ſucceſſiſſe; nullam enim tale malum medelam capit, uti §. 816. dicetur.

Interim tamen praeſtat, nunquam hanc operationem tentare, niſi in conſilium prius vocatis aliis medicis, qui teſtes eſſe poſſint, nullam ſalutis ſpem ſupereſſe, niſi hoc tentetur; neque tamen certo ſanitatem promitti poſſe; licet hoc fiat. Quod imprimis ideo monendum, quia in peſſimis illis anginae ſpeciebus toties obſervatum fuit, morbum ſummo cum periculo in pulmonem verti.

Bronchotomes mentio, quantum memini, apud *Hippocratem* non habetur, licet aliquid illum molitum fuiſſe in tali angina conſtet, ut aër libere in pulmonem venire poſſet. In periculoſiſſima enim angina, dum prae ſuffocatione aegris, velut ſtrangulatis, oculi prominerent, illique jam viderent & audirent obtuſius, neque intelligerent amplius, quid dicerent, vel facerent, juſſit, *fiſtulas in fauces ad maxillas intrudendas eſſe, quo ſpiritus in pulmonem trahatur* (o). Dum *Aſclepiadis* methodum, qua curabat anginoſos, enarrat *Caelius Aurelianus* (p), notat, *quod approbaverit a veteribus probatam arteriae diviſuram, ob reſpirationem faciendam, quam Laryngotomiam vocant*. Verum damnavit omnino hanc operationem *Aurelianus* (q), dicens: *Eſt etiam fabuloſa arteriae ob reſpirationem diviſura, quam laryngotomiam vocant, & quae a nullo ſit antiquorum tradita, ſed caduca atque temeraria Aſclepiadis inventione affirmata: cui, ne nunc occurrentes, latius reſpondere videamur, aut tantum ſcelus anguſta oratione damnemus, libris, quos de adjutoriis ſumus ſcripturi, reſpondebimus.* Damnavit pariter bronchotomen *Aretaeus* (r); qui tamen ſimul indicat, illam tentatam fuiſſe: ſic enim habet: *At quicunque, ſtrangulationem ab angina verentes, arteriam ſecuerunt ad inſpirationem, non ſane experimento rem comprobaſſe videntur. Quippe caliditas major inflammationis ex vulnere efficitur, & ſtrangulatum adauget, & tuſſiunt. Quin etiam ſi alioqui illud periculum evaſerint, vulneris labia coaleſcere nequeunt. Ambo enim (ſunt) cartilaginea & non unienda inter ſe.*

(o) Hippocrat. de Morbis Lib.III. cap.10. Charter.Tom.VII. pag.536.
(p) Acutor.morbor. Lib.III. cap.4. pag.193. (q) Ibid. pag.195.
(r) De Curatione Morb. Acutor. Lib.I. cap.7. pag.88.

Quaſnam ob rationes *Aurelianus* pro ſcelere damnaverit laryngotomiam, ignoramus, cum careamus illis libris, in quibus de hac re ſe acturum promiſerat. Illa autem, quae memorat *Aretaeus*, talia ſunt, quae facile refutari poſſunt. Si enim ſectio fiat in tali parte aſperae arteriae, ut inferior ſit loco inflammato; nullum periculum eſt, inflammationem a vulnere auctam iri. Praeterea licet in loco fere contiguo ſectio fieret, cum non ſtatim inflammentur labia vulneris, ſed circa tertium ab inflicto vulnere diem hoc contingat plerumque (vide Commentaria §. 158.5.), hoc ſaltem tempus lucraremur, quod in tam praecipiti morbo multum eſt, cum interea efficaciſſimis remediis inflammationis praeſentis cura tentari poſſet, & caveri, quae futura metuitur. Fruſtra autem metuebat *Aretaeus*, ſectae arteriae labia uniri nunquam poſſe, cum ambo cartilaginea eſſent; nam ſequenti paragrapho, ubi de hac operatione rite inſtituenda agetur, patebit, vulnus infligi inter binos annulos cartilagineos aſperae arteriae, abſque illorum laeſione. Imo licet dividerentur tali vulnere ipſi illi annuli cartilaginei, tamen iterum ſibi mutuo accreſcere poſſunt, uti certiſſimis obſervatis conſtat; de qua re videantur illa, quae in vulnerum hiſtoria ad §. 170.4. habentur. In tam numeroſis enim caſibus, ubi violentas ſibi manus inferentes homines, vel & a latronibus confoſſi, diſciſſam habuerunt aſperam arteriam, & perfectiſſime ſanati poſtea fuerunt, abſque dubio annuli illi cartilaginei ſaepius diſſecti ſunt. Quin imo certiſſimis obſervationibus conſtat, diſſectas cartilagines iterum ſimul uniri & conſolidari poſſe, quarum collectio habetur in *Commentariis Academiae Regiae chirurgicae* (*ſ*). Adeoque conſtat recentiorum experimentis, erraſſe Veteres Medicos, dum ſtatuerent, neque os neque cartilaginem, ſi reſecta fuerint, augeri vel coaleſcere poſſe; de quibus videantur illa, quae in Commentariis §. 343. habentur.

Cum ergo ex hactenus dictis conſtet, aſperam arteriam abſque vitae periculo diſcindi poſſe, vulnuſque factum poſtea conſolidari, ſequitur, ut videamus, quaenam obſervanda ſint, dum inſtituitur haec operatio.

§. 813. Quae fiet, praeparato corpore aegri, in aſpera arteria infra laryngis inferiora ad pollicis diſtantiam, diſciſſa cute, & integumentis; amotis muſculis; ſecto interſtitio inter annulos arteriae aſperae; impoſito canaliculo argenteo; dein ablata cauſa, quae exegerat hanc operam, vulnus percurando; interim clyſmata nutrientia applicando, ſi deglutitio impoſſibilis.

Inter Veteres Medicos *Aegineta* (*t*) hanc operationem tradidit, prout *Antyllus* illam deſcripſerat. Voluit autem, reclinato aegri capite, ut aſpera arteria magis promineat, ſub capite aſperae arteriae, trium quatuorve circulorum cartilagineorum diſtantia a laryngis extremo, ſectionem tranſverſam

(*ſ*) Memoires de l'Academie Royale de Chirurgie Tom.I.pag.576.&c.
(*t*) Lib.VI. cap.33. pag.85.

ſam fieri debere, ita ut non cartilago, ſed membrana cartilagines nectens inter ſe, diſcinderetur: ſi vero meticuloſior quis fuerit in hac operatione inſtituenda, jubet, ut hamulo elevatam prius cutim dividat, deinde aſperam arteriam incidat, vitatis, ſi forte occurrant, vaſis. Vulnus autem penetraſſe in cavum aſperae arteriae cognoſcitur, ut monet, ſi ſpiritus per vulnus cum murmure erumpat, & vox aegro pereat. Patet autem, tali modo inſtituta operatione, muſculos ſternohyoideos & ſternothyroideos diſcindi debere, quod tamen alii vitandum voluerunt. Unde monuit *Aquapendens* (*u*) ut, diſſecta cute & pinguedine, muſculi prius ſeparentur, ut abſque illorum laeſione aſpera arteria pertundi poſſit. Verum cum nunquam ſe hanc chirurgiam adminiſtraſſe fateatur (*x*), melius illa, quae circa hanc rem notanda ſunt, ex recentioribus Chirurgis haberi poterunt; imprimis ex illis, qui hanc operationem ipſi inſtituerunt cum ſucceſſu.

Cum autem haec operatio nunquam inſtitui ſoleat, niſi in urgenti maxime neceſſitate, & fere ſemper prius ſanguinis miſſiones aliaque remedia adhibita fuerint, non opus erit multa praeparatione ante operationem ipſam, cum illa ſufficiant ad praecavendam inflammationem validam, quae inflictum aſperae arteriae vulnus ſequi poſſet, & periculum ingens in mora ſit.

Locus autem, ubi ſectio fiet, ſeligitur ille, qui pollicis latitudine ab infimo margine cartilaginis thyroideae diſtat: ſic vitatur glandulae thyroideae laeſio, quantum fieri poterit, licet tamen ejus extremum ſaepius tam profunde locetur, ut diſcindi debeat, antequam nuda appareat aſpera arteria. Elevata tunc ab utroque latere aſperae arteriae integumenta cultello ancipiti diſcinduntur ad trium quatuorve digitorum tranſverſorum longitudinem, ſic ut angulus ſuperior ſectionis directe reſpondeat medio loco inferioris maxillae; inferior vero ſectionis angulus e directo jaceat cum emarginatione ſummitatis oſſis ſterni. Separatis tunc eodem cultello muſculis, & diſciſſa parte inferiori glandulae thyroideae, nudatur aſpera arteria, atque interſtitium membranaceum inter tertium & quartum annulum cartilagineum pertunditur lanceola (*y*). Tali methodo uſus fuiſſe videtur *Georgius Martinius* (*z*) in juvene, & quidem optimo cum ſucceſſu. Notat enim, quod ipſo operationis tempore, antequam adhuc pertuſa eſſet aſpera arteria, aliquid levaminis perceperit aeger, creditque illud factum fuiſſe ob haemorrhagiam, quae in loco vicino diſſectis vaſis facta notabilem a parte affecta revulſionem faciebat. Unde videtur patere, quod non ſimul & ſemel acuto inſtrumento pertuderit omnia, ſed diſſectis prius integumentis nudaverit aſperam arteriam. Similiter & hanc operationem deſcripſit *Heiſterus* (*a*), qui tamen credidit, perinde eſſe, ſive locus medius inter binos annulos cartilagineos diſcinderetur, ſive ſimul divideretur unus annulus, ut poſtea tubus commodius per factum vulnus immitti poſſet. Viderat enim alio in caſu abſque noxa plures annulos carti-

 lagi-

(*u*) De Chirurgicis operationibus cap. 44. pag. 431. &c.
(*x*) Ibid. pag. 477.
(*y*) Garengeot Traité des Operations de Chirurgie Tom. II. chapit. 31. pag. 491. 492.
(*z*) Philoſophical Tranſactions N. 416. p. 448. Abridgement. Vol. 7. cap. 4. p. 496. &c.
(*a*) Inſtitut. Chirurg. Part. II. Sect. III. cap. 99. pag. 721.

lagineos aſperae arteriae diſciſſos fuiſſe in viro, cui boleti cocti fruſtum in aſperam arteriam delapſum, & ſuffocationem minitans, tali ſectione extraxerat.

Simpliciorem methodum laudaverunt alii, dum nempe interſtitium tertii & quarti annuli aſperae arteriae pertentando indice quaeritur, locuſque inventus ungue digiti indicis, notatur, ſtatimque lanceola locus pertunditur in cavum aſperae arteriae uſque, tuncque ad utrumque latus prudenter ducta lanceola vulneris facti magnitudo augetur. Hoc modo inſtitutam fuiſſe Bronchotomen legitur (*b*).

Cum autem neceſſarium ſit, ut apertura haec facta maneat, donec auferatur cauſa, quae bronchotomen exegerat; ideo introducitur tubulus ex argento, vel plumbo, factus, utrimque anſis inſtructus, quibus firmari in loco poſſit. Unde monuerunt Auctores, ut, antequam educatur lanceola, ſtylus vulneri immittatur, ſecundum cujus ductum deinde tubulus introduci poſſet. Ob hanc cauſam & alia methodus bronchotomen inſtituendi deſcribitur (*c*). Stylus nempe acutus chalybeus triqueter, tubo argenteo cavo comprehenſus (*Trocar*), uno ictu per aſperam arteriam adigitur in ejus cavum, & deinde educto ſtylo tubus argenteus in vulnere relinquitur: ſic una & eadem opera & apertura aſperae arteriae, & tubi introductio fieret. Verum cum ſtylus ille ſatis craſſus & brevis eſſe debeat, non tam facile hoc inſtrumentum tranſadigi poterit per aſperam arteriam, ſaltem non niſi magna vi adhibita, imprimis cum aſpera arteria mobilis vacillet facile. Tentavi aliquoties in cadavere & in vivis animalibus hanc methodum, ſed videbatur mihi admodum difficilis, & non carere periculo, ne quandoque valida vi adactum inſtrumentum deviaret. Unde crederem, priorem methodum, licet magis operoſam, praeferendam eſſe.

Notaverunt Auctores, qui de bronchotome ſcripſerunt, tubum, qui per vulnus factum immittetur, ſatis brevem debere eſſe, ne oppoſitum arteriae aſperae latus tangendo moleſtam excitet tuſſim: unde dimidii pollicis longitudinem huic inſtrumento dedit *Garengeot* (*d*); voluitque, ut extremi tubuli diameter lineam aequet; alterum vero extremum, quod aërem externum admittit, latius ſit, & duas lineas cum dimidia aequet ſuo diametro. Figuram autem parum compreſſam voluit, ut melius ſe accommodare poſſit annulorum cartilagineorum interſtitio. Ex argento tubulum hunc paravit; plumbum enim ſatis flexile cum ſit, figuram ſuam mutaret. Interim tamen praeſtaret variae longitudinis tubulos habere, cum quandoque & major requiratur tubus, dum ſaepe partes diſſectae, tumentes poſtea, facerent, ut non ſufficeret brevior tubus. Expertus hoc fuit *Martinius* (*e*), doluitque tubum plumbeum, quem paraverat, nimis brevem eſſe, cum pollicis longitudinem excedere debuiſſet in aegro, cui bronchotome facta fuerat: unde coactus fuit adhibere cannulam argenteam, qua utuntur chirurgi, ut in aſciticis aquas ex cavo abdominis educant; quam, cum nimis longa eſſet, ſplenio craſſo, in medio perforato, fir-

(*b*) Garengeot Traité des Operations de Chirurgie Tom. II. pag. 493.
(*c*) Heiſter. Inſtitut. Chirurg. Part. II. Sect. III. cap. 99. pag. 722.
(*d*) Traité des Inſtrumens de Chirurgie Tom. II. Chapit. 11. Art. 1. pag. 293.
(*e*) Abridgement Tom. VII. pag. 499.

firmare debuit, ne nimis profunde adigeretur.

Sollicıti pariter fuerunt plerique hujus operationis deſcriptores, ut caverent, ne una cum aëre pulviſculi in illo volitantes patulum tubi orificium intrarent libere; hinc goſſypio, linteo carpto, ſpongia &c. tegi voluerunt extrorſum patens tubuli orificium. *Martinius* (*f*) tamen uſu didicit, nullam notabilem inde noxam aegro accidere, licet non tegeretur tubuli orificium, quamvis etiam in domo non adeo nitida decumberet aeger. Si tamen inde quid metueretur, poſſet hoc facile evitari, ſi collo circumduceretur laxe rarum linteum, ſpleniis ita in vicinia tubuli diſpoſitis, ut illud quidem tegeret tubi orificium, non tangeret. Expediet tamen, ut aër parum calidior ſit in loco, quo decumbit aeger, cum frigore ſuo nocere plus poſſet, quam dum communi reſpirationis via in pulmonem trahitur, ſemper in tranſitu per os vel nares caleſcens utcunque.

Majus incommodum inveniebatur, dum mucoſi humoris copia per tubi orificium effluens, ejuſque lateribus adhaerens, ſenſim inſpiſſata anguſtabat tubi cavum, liberamque aëri ingreſſuro viam impediebat; unde cogebatur *Martinius* (*g*) tubum educere & mundare. Multum quidem hoc caveri poteſt, dum alterum tubi extremum multo latius liberum humoribus exitum permittit: interim tamen non incongruum videtur, uti monuit celebris auctor, ſi duplex foret tubulus in aſperam arteriam dimiſſus, quorum major alterum minorem exciperet. Creſceret quidem illius inſtrumenti moles; verum, uti vidimus, non timuit *Heiſterus* annulum cartilagineum diſcindere in hac operatione, imo & plures annulos, ut heterogeneum corpus in aſpera arteria haerens educeret; adeoque videtur tuto ſatis fieri poſſe major apertura, quae craſſius inſtrumentum facile caperet. Hoc enim commodi a duplici tali tubo haberetur, quod interior eximi poſſet & mundari, dum exterior & major interim in vulnere maneret.

Modo dictis multum ponderis addit ſequens caſus, qui docet, quantum poſſit in deſperatis etiam caſibus felix exercitati Chirurgi audacia. Miles viginti tres annos natus correptus fuerat angina inflammatoria, laryngem & pharyngem obſidente. Tanta autem erat morbi velocitas, ut ſecundo die facies liveſceret, oculi rubri protuberarent, vox acuta eſſet, & prae intolerabili anguſtia ſibi ipſi fauces manibus dilaceraſſet miſer aeger. In manu & pede ſimul aperta vena fuit; & cum immineret ſuffocatio, ilico ad bronchotomen deventum eſt. Cum autem & collum tumeret, non videbatur ſufficere, ſi lanceola tantum pertunderetur trachea: unde ſtatim diſſectis longitudinaliter integumentis, & ſeparatis muſculis, medio inter binos annulos cartilagineos loco aperta fuit aſpera arteria. Verum ſanguis ex vaſis diſciſſis in aſperam arteriam decidebat, tantamque excitabat tuſſim, ut cannula in vulnus introducta nullo modo retineri in ſitu potuerit, quamvis ſaepius reponeretur. Dum haec agebantur, reſpiratio fere ſuffocabatur, cum muſculi partis affectae adeo agitarentur convulſivis motibus, ut apertura aſperae arteriae raro reſponderet integumentorum vulneri. Periculum augebat ſanguis pergens in cavum aſperae arteriae defluere. Intrepidus Chirurgus quaevis tentanda potius concluſit, quam in tanta calami-
tate

(*f*) Ibid. pag. 500. (*g*) Ibid. pag. 499.

Digitized by Google

tate aegrum derelinquere, atque aſperam arteriam ſecundum longitudinem diſcidit ad ſextum annulum cartilagineum uſque. Hoc facto, mox melius reſpiravit aeger, pulſuſque, qui antea vix percipi poterat, inſurgebat ſtatim. Capite antrorſum inclinato ſic diſpoſuit aegrum, ut ſanguis amplius in aſperam arteriam delabi non poſſet; vulneri aſperae arteriae adaptavit plumbeam laminam pluribus foraminibus pertuſam, atque utrinque alatam, ut ſuſtineri marginibus vulneris poſſet, ne deſcenderet in aſperam arteriam; idonea dein ligatura haec omnia firmavit ſic, ut liber aëris acceſſus in pulmonem per factum vulnus maneret. Brevi ceſſabat haemorrhagia, & ſequenti die parum tantum febricitabat, facileque deglutire poterat oblata liquida. Cum adeo minuta erat inflammatio, abſtulit laminam plumbeam, & adductis vulneris labiis vidit, aegrum ſatis facile reſpirare poſſe. Cum alia methodo non ſatis adduci ad ſe invicem poterant vulneris labia, ſutura univit, paucisque diebus tantum vulnus conſolidatum fuit. Manebat tamen tuſſis valida, & vocis intenſitas multum diminuta inveniebatur *(b)*: quod ultimum ſymptoma poſt bronchotomen per aliquot dies manſiſſe notat & *Martinius* (*i*), qui in illo aegro, cui bronchotomen adhibuerat, ante quartum diem removit cannulam, & vulnus, longe minus quam in praecedenti caſu, abſque ſutura facile conſolidare potuit. Quamdiu autem cannula in vulnere relinqui debeat, determinatur ex reſpiratione reſtituta; ſi enim, apertura cannulae digito obturata, aeger inſpirare poſſit facile, novimus ſubſediſſe tumorem inflammatorium, adeoque tuto ſanari poſſe vulnus.

Cum autem vulnera aſperae arteriae tam facile emphyſema ſequi poſſit (uti ad §. 300. dictum fuit), & hoc cavendum videtur idoneo apparatu, qui facit, ut aër ſe non facile inter cannulam & vulneris labia inſinuare poſſit; vel ſi in ampliori vulnere hoc caveri nequeat, curandum tunc, ut ſatis libere tranſire poſſit. Non memini tamen illos, qui de bronchotome ſcripſerunt, emphyſematis poſt hanc operationem nati mentionem feciſſe.

Si autem ſimul deglutitio impoſſibilis fuerit, proderunt clyſmata nutrientia. Vidimus antea, catharticorum vires, & corticis Peruviani efficaciam, hac via corpori applicari poſſe; atque idem de plurimis aliis remediis verum eſſe, quotidiana fere in praxi experimenta docent; dum moroſis pueris medicina fieri debet, qui ſaepe quaevis oblata remedia pertinaciſſime reſpuunt. Unde ex illis admodum probabile fit & nutrimenta ano injecta ſic reſorberi poſſe, & corpus alere. Facile autem patet, talia debere eſſe illa, quae injiciuntur, ut nulla actione viſcerum chylopoieticorum indigeant, ſed jam paratam in ſe contineant materiam, unde corpus nutriri poſſit. Lac, ova, jura carnium has dotes habere, in Commentariis §. 28. demonſtratum fuit: verum prae reliquis laudari ſolent carnium juſcula; cum *Louveri* obſervatis conſtiterit, illud vix mutatum ſanguinis loco per vaſa fluere poſſe, & vitam ſuſtinere. Addi ſolent his aliquid nitri, vel ſuccus citri, aut paucae guttulae ſpiritus ſalis marini, ut caveatur putredo, in quam omnia ex carne praeparata ſponte vergunt. Formula talis clyſmatis in

(*b*) Memoir. de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 581. &c.
(*i*) Abridgement Tom. VII. pag. 499.

tis in Materia Medica ad hunc numerum habetur; ubi ſimul monetur, prius clyſmate purgante eluenda eſſe craſſa inteſtina, ut nutrientia haec injecta commode retinere poſſent. Cum autem *Sydenhamus* (*k*) non tantum carnes, ſed & parata ex his juſcula, in anginoſis ſevere prohibuerit; ex lacte diluto, lactis ſero, decocto panis bene fermentati parari poſſent clyſmata nutrientia. Probe memini, quod in juvene angina laborante, qui ne guttulam liquidi deglutire poterat, ſaepius de die clyſma injiciendum curaverim ex lacte aqua diluto paratum, tali cum effectu, ut per plures dies vires ſuſtinere potuerim, & nimiam corporis exſiccationem cavere; dum fere totum, quod ſic injiceretur, venis inteſtinorum reſorbebatur. Neque tantum venarum meſeraicarum oſcula reſorbere liquida in craſſis inteſtinis haerentia, ſed & vaſa lactea ſatis copioſa per illa diſpergi, obſervavit *Celeberrimus Schwencke* (*l*) in cadavere militis, cui bene paſto glans plumbea claviculam ſiniſtram ſic deſtruxerat cum vaſis ſubjectis, ut ductus thoracicus non apertus manſerit, ſed retractus & clauſus fuerit. Invenit autem vaſa lactea non tantum in tenuibus, ſed & in craſſis inteſtinis innumera, per totum illorum tractum diſperſa ad rectum uſque in pelvi; atque inde merito ſalubrem uſum clyſmatum nutrientium deduxit. Plura de clyſmatibus nutrientibus auctorum obſervata collegit *Stalpart vander Wielen* (*m*).

Cum ergo per clyſmata nutrientia vita ſuſtineri poſſit, donec ſuperetur morbi violentia, ſi curabilis ſit angina; non opus erit tentare aliam methodum, quam Celeberrimus *Littre* (*n*) propoſuit; ut nempe carnium juſcula parca copia ſimul per nares tranſmitterentur in oeſophagum. Certe moleſtiſſimum videtur ingerere hac via ſufficientem juſculorum copiam, nec periculo careret, cum in glottidem quandoque delapſa ſuffocationem facere poſſet: quod accidiſſe fatetur candidus ille vir (*o*), dum tentabatur haec methodus in aegris, qui admodum debiles erant, vel oppreſſum habebant pectus.

Abſolutis jam illis, quae ad Anginae inflammatoriae diagnoſin, prognoſin, & curationem pertinebant, ſequitur, ut videamus varios exitus, quibus hic morbus, uti omnis inflammatio terminari poteſt; nempe ſuppurationem, gangraenam & ſcirrhum: unde iterum anginae varia denominatio acceſſit.

ANGINA

(*k*) Sect. VI. cap. 9. pag. 359.
(*l*) Haematolog. cap. 1. pag. 2.
(*m*) Obſervat. Centur. 1. N. 25. Tom. I. pag. 104. &c.
(*n*) Acad. des Sciences l'An 1718. Mem. pag. 377. &c.
(*o*) Ibid. pag. 388.

ANGINA SUPPURATORIA.

§. 814. **V**Erum ſi malum jam eo proceſſerit, ut ſuppuratio loci affecti jam incipiens cognoſcatur, per ſigna (387.), erit tentanda via abſceſſus per artem, & remedia generalia (402. ad 412.) maxime autem molli, aſſiduo gargariſmate, largo cataplaſmate laxante; pertuſione loci, ſenſibus deprehenſi; bronchotome (812. 813.).

Omni quidem ope ſemper tentanda eſt reſolutio inflammatoriae anginae. Verum quandoque accidit, ut morbi magnitudo, vel & ſerius adhibita medela, neglecto ab aegris in initio morbo, fecerint, ut nulla amplius reſolutio exſpectari poſſit. Optimus autem exitus inflammationis, quae reſolvendo curari nequit, eſt ille, qui ſuppurando fit, adeoque tunc omnia artis molimina adhibenda ſunt, ut haec quam ocyſſime fiat, ut ſummis illis anguſtiis liberentur aegri quam citiſſime. Quibus autem ſignis cognoſci poſſit, anginam inflammatoriam in ſuppurationem vergere, dictum fuit ad 387., ubi de hac re agebatur. Sic etiam remedia generalia, ad obtinendam mutationem inflammatoriae materiae in pus, recenſita fuerunt numeris hic citatis. Omnium autem maxime requiritur, ut continuo ore retineant aegri tepidum gargariſma ex ſeminibus lini, althaea, malva & ſimilibus emollientiſſimis remediis, paratum. Ita enim continuo foventur partes inflammatae, nimia illorum exſiccatio praecavetur, & crudum inflammatorium maturatur feliciſſime. Simul eadem opera optime diſponitur abſceſſus in faucibus natus, ut antrorſum rumpatur, & in oris cavum eructet collectum pus; quod tutiſſimum eſt, cum retrorſum verſus fauces rupto abſceſſu periculum ſit, ne pus in glottidis aperturam dilabatur;cum praeſentaneo ſuffocationis periculo. Cataplaſmata autem, pariter ex emollientiſſimis parata, non poſſunt quidem immediate applicari locis ſuppurandis, verum totum collum & loca ſubmaxillaria his obvolvuntur utiliter, dum ſic & horum remediorum efficacia mediate ſaltem affectis partibus applicatur, & iiſdem emollitae omnes partes externae facilius cedunt, & internis tumentibus locum faciunt. Tonſillae enim, quae frequentiſſimam Anginae ſuppuratoriae ſedem exhibent, ſub maxillae angulo utrimque prominent, dum tument inflammatae; adeoque patet ſatis, quantum uſum habeant talia cataplaſmata.

Monitum autem fuit ad §.403. 3., requiri ad ſuppurationem promovendam debitum motum liquidi vitalis, ut nempe nec torpeat, nec excitetur nimis: ſimulque tunc notabatur, Medicos audacter debilitare vitalem humorum motum ſanguinis miſſione aliiſque remediis, quamdiu adhuc reſolutionis ſpes eſt; ab illis vero abſtinere plerumque, dum abſceſſus exſpectatur; quia ad hunc ſcopum conducit potius auctior parum humoris vitalis motus. In angina ſuppuratoria tamen quandoque cogimur ab hac methodo recedere, & aliquando repetitam etiam venae ſectionem inſtituere, licet ſigna doceant, abſceſſum jam formari. Ratio eſt, quia tumor affectarum partium auctus illo tempore, dum

dum maturatio fit, ſaepe comprimendo partes vicinas novam inflammationem, hic adeo periculoſam, excitat; unde tunc cogimur magis exhaurire corpus, ut omnia vaſa inanita collabantur magis, ſicque impediatur metuenda ſaepe in hoc morbo ſuffocatio.

Plerumque abſceſſus harum partium ſolet rumpi in ore interno; rarius extrorſum in collo ſic protuberat, ut ibi pertundi poſſit; quod tamen aliquando a tonſillis ſuppuratis factum memini. Cum enim nulla cute tegantur partes oris interni & faucium, facilior ibi via puri fit. Tempus autem maturationis in his caſibus varium inveni: in quadragenaria muliere laxae temperiei vidi circa finem quintae diei, ab ipſo morbi initio computando, ſponte ſua ruptum abſceſſum bonum pus fudiſſe: in aliis plerumque ſerius hoc contingit. Ubi tamen continuo foventur fauces molli gargariſmate, raro vidi abſceſſus perfectam maturationem ultra nonum diem excurriſſe.

Solent autem ſatis frequenter tales abſceſſus ſponte ſua rumpi: ubi tamen apparet ex ſignis §. 405. recenſitis, maturationem factam eſſe, & pus exitui aptum eſſe, ſimulque mollis locus invenitur, quem & oculis luſtrare poſſumus, & digitis attingere, convenit ilico locum pertundere, ut tantis moleſtiis liberemus aegros. Lanceola autem pertundere tales abſceſſus in imis faucibus periculoſum eſſet, cum aliae partes facile vulnerari poſſent, dum aegri prae anguſtia, dolore &c. movent ſe: unde jam *Hippocrates*, uti in Commentariis §.805. dictum fuit, juſſit, ut acuto ferramento ad digitum alligato pertunderentur tales abſceſſus. Invenerunt Chirurgi pulcherrimum inſtrumentum, quo tutiſſime hoc perfici poſſit. Tubo enim cavo ſatis longo occultatur lanceola, quae per alterum ejus extremum apertum protrudi poteſt: ſimulque pro lubitu ſic firmari, ut non niſi ad unam alteramve lineam eminere poſſit, prout magis minuſve profunde in locum ſuppuratum demergere convenit lanceolam. Unitur autem lanceola elateri, qui facit ut aperto abſceſſu, dum digitum prementem removet Chirurgus, ilico in tubum retrotrahatur lanceolae cuſpis, & occultetur denuo. Sic nullum periculum eſt vulnerandi partes vicinas, & ad quemvis locum in faucibus conſpicuum lanceolae cuſpis commode poteſt applicari. Inſtrumentum hoc *Garengeot* (*p*) deſcripſit, & delineavit (*q*).

Ubi vero profundius haeret abſceſſus in ipſo oeſophago, cum ſenſibus non pateat locus affectus, pertuſio tentari nequit; ſed ſolo uſu emollientiſſimorum remediorum tentandum eſt, ut quam citiſſime rumpatur apoſtema. Quam horrenda autem mala fieri poſſint, antequam abſceſſus tali loco haerens rumpatur, docet ſequens caſus. Puella ſaniſſima, ſeptendecim annos nata, corripiebatur periculoſiſſima angina, una cum valida febre. Cumque jamjam ſuffocandam credebant omnes, ſubito praeter omnem ſpem detumuerunt fauces; verum ſucceſſit dolor cum ponderis gravantis ſenſu circa ſterni ſummitatem, ubi illud claviculis jungitur. Simul ſenſit moleſtiam in deglutiendo, quae quotidie increvit, donec tandem puram etiam aquam deglutire tentans convelleretur ilico horrendum in modum, & mortuae inſtar jaceret. Indicabat digito aegra affectum locum, neque tamen ullus tumor examinanti Medico ibi apparebat. Concluſit tamen Medicus, materiam inflammatoriam ſubita metaſtaſi oeſophagum occupaſſe, atque tumorem feciſſe, qui a deglu-

(*p*) Nouveau Traité des Inſtrumens de Chirurgie Tom. I. p. 317. (*q*) Ib. p. 332.

titis irritatus acerbiſſimum dolorem & horrendas convulſiones excitaret. Molliſſimo fomento externe applicato, & blando vulnerario decocto potato, poſt triduum crepuit abſceſſus, & puris copia & foetore fere ſuffocabatur aegra. Potata autem larga aquae calidae quantitate, & vomitu rejecta, eluebatur tota haec ſaburra feliciter, & liberabatur miſera a tantis malis, quae per bimeſtre ſpatium toleraverat, poſteaque ſe bene habuit (*r*).

Ubi autem abſceſſus in faucibus natus mole ſua adeo anguſtat haec loca, ut ſuffocationis metus eſſet ob impeditum aëris inſpirandi in laryngem introitum, poſſet inſtitui bronchotome. Rarius tamen in angina ſuppuratoria hujus operationis abſoluta neceſſitas occurrit; cum fere omnes tales aegri etiam ſine hac evadere ſoleant. Celebris chirurgus, qui plurimos aegros hoc morbo laborantes tractaverat, nullum tamen inde periiſſe vidit triginta quinque annorum ſpatio (*ſ*). Neque memini, me obſervaſſe hactenus lethalem anginae ſuppuratoriae exitum, licet etiam ſummis anguſtiis ſtipata foret. Venae ſectione enim repetita, & clyſmatibus purgantibus ita poſſumus exhaurire corpus, ut vaſa omnia ſubſidant; ſicque impetrare tales inducias, ut maturatio abſceſſus expectari poſſit.

§. 815. ILla autem anginae ſpecies, quae prior deſcripta (801. 802.), raro eouſque adoleſcere poteſt, ſed vel prius reſolvitur (809.), vel necat.

Illae autem anginae ſpecies, quae numeris in textu citatis deſcriptae fuerunt, ſuppurantur nunquam, vel ſaltem rariſſime. Cum enim vel in pulmonali fiſtula, vel circa laryngem haereat malum, & omnia inflammationis ſymptomata augeantur, dum illa in ſuppurationem tendit, ſuffocabitur aeger, antequam abſceſſus matureſcere poſſit. Praeterea cum demonſtratum fuerit §. 801., in tali angina ſanguinis circulationem per pulmonem difficillimam fieri, adeoque pulmonis arterias ſanguine immeabili infarciri; patet ſatis, lethalem peripneumoniam adfuturam, antequam talis morbus eo uſque adoleſcere poſſit. Interim tamen non omnino impoſſibile videtur, natam circa laryngem inflammationem ſuppurari poſſe; ſi nempe bronchotome tempeſtive adhibita ſuſtulerit ſuffocationis periculum.

AN-

(*r*) Medical Eſſays Tom. I. cap. 27. pag. 274. &c.
(*ſ*) De la Motte Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 193.

ANGINA GANGRAENOSA.

§. 816. SI tandem cauſae anginae (799.) augentur, & in parte nobili magis (801. 802.) haerent, vel & in externis (804. 805.), ſaepe in gangraenam abit lethalem; id vero novimus 1. ex ſignis hujus generalibus (426. 427. 428. 429.) applicatis ad partes obſeſſas, quarumque functio laeſa; 2. ex ſignis propriis; ſi tumor, ruborque prius conſpicui ſubito, ſine bona cauſa, diſparuerint; ſi dolor ſimiliter ſic abiverit; fauces ſubito aequales, laeveſque fiunt; ſiccae, glabrae, lividae fauces: tum nullam capit magnitudo nimis provecti mali medelam.

Quomodo inflammatio in gangraenam tranſeat, & quibus de cauſis hoc fiat, antea in Commentariis §. 388. explicatum fuit. Ubi ergo cauſae, quae anginam inflammatoriam produxerunt, augentur, merito peſſimus ille inflammationis exitus metuitur: dum nempe increſcente ſubito inflammatione aboletur influxus vitalis humoris in arterias, & effluxus per venas (vide §. 419.). Cum autem dictum fuerit §. 801. & 802., in peſſimis illis anginis impediri liberum ſanguinis ex corde dextro per pulmones in ſiniſtrum tranſitum, adeoque & tolli liberum reditum ſanguinis venoſi a partibus ſuperioribus per venas jugulares, patet ſatis, quantus tunc gangraenae metus adſit; quod & confirmatur illis ſymptomatibus, quae periculoſiſſimas anginas comitari ſolent, & §. 807. enumerata fuerunt: quae omnia docent, loca affecta non tantum, ſed & omnes internas & externas capitis partes turgere ſanguine, vix amplius, vel ſaltem difficillime, per vaſa moto. In illis autem anginis (§. 801. 802.), quae aſperam arteriam vel laryngem obſident, ſuffocari ſolent aegri, antequam gangraenae natae indicia appareant: in reliquis vero anginae ſpeciebus, cum non adeo praeceps ſtrangulationis diſcrimen immineat, quandoque vera gangraena obſervatur. Quibus autem ſignis diſtingui poſſit tale malum, jam videbimus.

1. Signa gangraenae brevi adfuturae, vel jam praeſentis, ad numeros hic citatos recenſita fuerunt; adeoque illorum cognitio inde haberi poterit. Si nempe dicta ibidem applicentur ad partes obſeſſas, quarum functiones per anginam inflammatoriam laeſae ſunt. Verum, cum duplex imprimis in omni angina diverſitas appareat (vide §. 784. 801. 802.); quod nempe partium affectarum tumor &c. ſub ſenſus cadat, vel non; hinc & gangraenoſae anginae eadem erit diſtinctio. De illis ſignis, quae mutationem inflammationis in gangraenam docent in his locis, & ſenſibus uſurpari poterunt, ſequenti dicetur numero. Ubi vero in talibus locis haeret malum, quae minime ſub conſpectum cadunt, novimus inflammationem in gangraenam tranſituram eſſe, ſi vehementiſſima adfuerint ſymptomata, ut dolor ſummus, & febris acutiſſima; eademque abſque diminutione per biduum aut triduum perſtiterint; neque interim ſuffocetur aeger. Praeſentem autem jam gangraenam novimus, ſi eadem ſymptomata ſubito ſine bonis ſignis ceſſent;

dolor v. g. abſit, deglutitioni vel reſpirationi, antea difficillimis, major redeat libertas; neque tamen ulla ſigna doceant, per metaſtaſin morbi materiam ad alia loca tranſiviſſe, uti frequenter fieri antea dictum fuit. Diagnoſin hanc confirmant, facies cadaveroſa, extremarum corporis partium frigus & livor, pulſus debilis & inaequalis; quae lethalem in his locis gangraenam comitari ſolent.

2°. Dum in loco inflammato ſanguis, a vita ſuperſtite motus, agit in loca obſtructa, producuntur effectus quidam, qui ſimul ſunt ſigna inflammationis praeſentis, uti dictum fuit ad §. 381. Praecipua haec ſigna erant (vide §. 382.) tumor, durities, rubedo & dolor. Cum ergo, dum gangraena adeſt, aboletur influxus vitalis humoris in partem affectam (vide §. 419.), debent & minui, vel & integre aboleri effectus, qui inde pendent. Unde novimus, gangraenam adeſſe, ſi rubor, tumor & dolor ſubito diſparuerint, abſque ſignis reſolutae inflammationis, vel metaſtaſis ad alia loca: Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*t*) dixerit: *Anginoſi in lingua tumores abſque ſignis diſparentes pernicioſi. Et dolores diſparentes citra manifeſtam cauſam pernicioſi ſunt.* Cum autem in mortua parte jam nullus humorum motus ſuperſit, ſiccae apparent fauces, & glabrae omnino, quia exhalantium arteriolarum & venularum reſorbentium oſcula ſiccata & contracta evaneſcunt quaſi; color autem ſenſim pallidior fit, dein in cinereum, fuſcum, lividum, imo & nigrum mutatur (vide §. 427. 3.), dum in majorem putredinem mortuae partes vergunt. Ex quibus omnibus hujus mali Diagnoſis ſatis patet.

Nullam autem tunc ſupereſſe medelam, dum validiſſima horum locorum inflammatio gangraenam fecerit, facile patet; nam aëri continuo exponuntur mortuae illae partes, unde citiſſima putredo & mali propagatio ad loca vicina. Neque tantum lethalis eſt talis gangraenoſa angina, dum laryngem vel aſperam arteriam occupat, verum etiam, ſi in pharynge, tonſillis, velo pendulo palatino &c. tale malum haeſerit, vix ulla ſpes ſupereſt, licet conſtet certis obſervatis, partes has multum detrimenti pati poſſe, vita tamen ſuperſtite. Ut enim talis morbus curaretur, deberet ſeparari mortuum illud a vivo, quod abſque nova inflammatione ad limites gangraenoſae partis, & ſuppuratione ſequenti, fieri nequit; uti §. 444. dictum fuit, ubi de ſeparatione mortui gangraenoſi a partibus vivis agebatur. Praeterea in gangraenae curatione triplex erat indicatio curatoria (vide §. 433.): vires nempe firmare; putridi ingreſſum in venas impedire; natamque putredinem coërcere & emendare. Verum deſtructis per gangraenam partibus deglutitioni ſervientibus, & inflammatis vicinis, dum ſeparationem mortui a vivo natura molitur; patet ſatis, quam difficile ſit alimentis vires ſuſtinere. Putridi autem ingreſſus in venas quomodo impediri poterit, cum efficaciſſima ad hanc rem remedia, §. 435. recenſita, his locis applicari non poſſint, & una cum deglutitis gangraenoſus tabus continuo in ventriculum delabatur? Putredinem autem natam in tali morbo coërcere pariter admodum difficile eſt; cum mortuae partes, in loco humido & calido, exponantur aëri, neque tam larga copia applicari poſſit talium remediorum, quae condiendo has partes putredinem arcere valent, ac quidem in gangraena externarum partium

(*t*) In Coacis Praenot. Num. 370. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

tium corporis curanda ſolet fieri. Ex quibus omnibus ſatis patet, quare angina gangraenoſa lethalis habeatur.

Interim tamen funeſta haec prognoſis tantum locum habet, dum notabilis faucium pars poſt validam inflammationem gangraeneſcit. Si enim in parvo tantum loco tale quid obſervetur, neque malum proſerpat, aliqua ſpes ſupereſt; quod imprimis didici ex ſequenti caſu. Mulier annorum ſexaginta & trium, optimi habitus, & validis laboribus aſſueta, corripiebatur angina aeſtate media. Nihil in faucibus apparebat, ſed vox rauca erat, & acutum dolorem ſentiebat circa cartilaginem cricoideam; ſimul aderat intenſa febris. Poſt largam venae ſectionem & purgans antiphlogiſticum, atque molliſſimum cataplaſma collo applicatum continuo, levabatur quidem morbus, & multum diminuebatur febris, ſed quarta die morbi anxietas circa praecordia, vox admodum rauca, & decubitus in lecto impoſſibilis, malum dabant omen. Sequenti die febre omnino libera erat, vox melior, fauces humidae apparebant; verum dolorem in pectore moleſtum percipiebat, uvulaeque pars inferior nigricabat. Augebat metum funeſti eventus, quod poſt moleſtiſſimam noctem toleratam ſequenti die vacillaret pulſus, jaceret hebes, nullum amplius dolorem ſentiret, uvula manente in eodem ſtatu. Octavo tamen morbi die incepit uvulae extremum, hactenus nigrum, albeſcere, omniaque ſymptomata minui; & undecima morbi die uvula naturalem colorem recuperaverat, atque a graviſſimo hoc morbo evaſit mulier.

Praeterea monitum fuit §. 423. *β.* ubi de cauſis gangraenae agebatur, quandoque deponi ad loca quaedam corporis aliquid adeo malignum, ut perfecta morte deſtruat partem, in quam decumbit. Simul ibidem notatum fuit, uti etiam ad §. 432., frequenter ſatis obſervari, ſcorbuticam acrem materiam ad gingivas, linguam, palatum, fauces deponi, & gangraenam facere; quae, licet difficilis curatu ſit, tamen non omnino incurabilis habenda eſt, ſi in tempore efficax medela adhibeatur; uti ex dictis ibidem conſtitit. Graphice deſcripſit (uti alia occaſione monui ad §. 811., quod hic repetere non inutile credidi) hunc morbum *Aretaeus* (*u*), de tonſillarum ulceribus agens: poſtquam enim de mitiori ſpecie horum ulcerum dixerat, addit ſequentia: *Peſtifera ſunt lata, cava, pinguia, quodam concreto humore albo, aut livido, aut nigro ſordentia: id genus ulcera aphthae nuncupantur. Quod ſi concreta illa ſordes altius deſcenderit, affectus ille & eſt eſchara, & vocatur. In ambitu vero eſcharae fit rubor vehemens, & inflammatio, & venarum dolor, quemadmodum a carbunculo* &c. Patet autem evidenter ex illis, quae in eodem capite ſequuntur, quod hic non deſcripſerit *Aretaeus* aphthas hodie vocatas, de quibus poſtea peculiari Capitulo agetur, ſed veram gangraenam, a depoſitione malignae materiae verſus fauces natam; unde ad anginam gangraenoſam tale malum pertinet: nam & in eſcharam mortua pars convertitur, & in ambitu hujus eſcharae vivae partes vicinae inflammantur; ſicque vel ſeparatur, ſuppuratione in ambitu nata, mortuum corruptum a vivis; vel & proſerpit quandoque malum, uti ibidem notatur. Neque tantum deglutitio impeditur ab hoc morbo, verum etiam & reſpiratio quandoque; *dum in pectus*

(*u*) Lib. I. De Cauſis & ſignis morb. acutor. cap. 9. pag. 7.

pectus per arteriam aſperam ſerpit, & eodem illo die ſtrangulat: pulmo enim & cor neque talem odoris foeditatem, neque ulcera, neque ſanioſos humores ſuſtinent; ſpirandique difficultas & tuſſes enaſcuntur (x). Confirmantur modo dicta ex illis, quae *Aretaeus* (y) de curatione hujus morbi habet; nam ad inflammationem & ſtrangulatum commendat eadem, quae in cura anginae inflammatoriae laudata fuerunt; clyſmata, venae ſectionem, irrigationes, fotus, cataplaſmata, cucurbitas &c.; cruſtas autem gangraenoſas medicamentis igni ſimilibus illiniri jubet, ut decidant, nec proſerpat ad vicina malum. Ubi vero cruſtae deciderunt, & ulcera rubra apparent, caute jubet, ut molliſſima ſola applicentur; lac cum amylo, ptiſanae ſuccus, lini ſemen &c.; convulſiones enim metuendas tunc monet, dum dolentiſſimae & crudae partes acribus irritarentur. Omnia autem haec perfectiſſime conveniunt illi malo, de quo ad §. 432. dictum fuit, ubi de gangraena oris interni agebatur.

Dictum fuit ad §.811., quandoque levem febrim praecedere, antequam verſus fauces deponatur illud malum; tuncque ſolet, hoc facto, ceſſare febris, niſi valida inflammatio in ambitu eſcharae nata novam excitaverit; imprimis ſi plura loca ſimul eodem malo occupentur; tuncque periculum eſt, ne ſubito proſerpat gangraenoſa haec corruptio. Unde forte patet ratio, quare *Hippocrates* (z) dixerit. *Fauces autem exulceratae cum febre, grave; ſed ſi quod aliud ſignum adfuerit ex his, quae antea prava judicata fuerunt, hominem in periculo verſari, praedicendum.* Non autem videtur hic loqui de abſceſſu inflammationem ſequente, ſed de ulcere has partes depaſcente; quod patet, ſi conferantur illa, quae alio in loco habentur, ubi de hoc morbo agit (a). Monet enim ibi, ſecuriora eſſe ulcera tonſillarum, quae citra febrim oriuntur; additque, illa proſerpere, imprimis aeſtivo tempore, periculo vacare, ſi multo tempore citra incrementum manſerint; junioribus imprimis familiarem eſſe hunc morbum &c., quae omnia optime conveniunt illis, quae apud *Aretaeum* locis modo citatis habentur.

Patet ergo, gangraenam faucium, quae validam inflammationem ſequitur, vix medelam capere; illam vero, quae, abſque praegreſſa inflammatione, a depoſitione maligni humoris ad has partes oritur, periculoſam quidem eſſe, ſaepe tamen curabilem, ſi ſtatim efficax medela adhibeatur, quod hoc loco monendum videbatur.

§. 817. IN ſcirrhum circa tonſillas, uvulam, palatum, abit angina eorum locorum, ex cauſis deſcriptis (392.), unde cognoſcitur facile, curatur difficulter: maxime ubi in cancrum jam abiit. Vid. (797.).

In hiſtoria inflammationis dictum fuit (vide §. 392.), illam quandoque in ſcirrhum terminari, ſi inflammatio circa loca glanduloſa haeſerit, neque reſolu-

(x) Ibidem. (y) Lib.I. De Curatione Morborum acutorum.cap.9. pag.89.
(z) In Prognoſtic. Charter. Tom.VIII. pag.672. & Coac. Praenot. Num.277. ibidem pag. 867. (a) De Dentitione Charter.Tom.VII. pag.872.

ſolutione aut benigna ſuppuratione crudum inflammatorium ſeparatum fuerit. Poſt anginas inflammatorias quandoque illud malum ſequitur; omnium maxime, dum perverſa medela tentatur morbus; vel non ſatis cavetur aëris frigidi ad haec loca inflammata aditus. Dum videbant Veteres Medici inflammata loca ſubito tumore attolli, neque adeo bene concipiebant rationem illius rei, utpote ſanguinis circulationem ignorantes; fluxionem materiae ad loca inflammata accuſabant; atque ideo commendabant ſaepe in initio talium morborum illa remedia, quae vaſa conſtringendo impedire poſſent materiae influxum in loca inflammata. Unde *Trallianus* (*b*) in cura anginae monuit, *quod ſi morbi fuerit initium, & materies adhuc fluere videatur, tunc repellentia potius miſceri debent*. Damnavit autem illos, qui ſolis laxantibus uterentur. Quare autem locus inflammatus tumeat, in Commentariis §.382. explicatum fuit; patuitque ſimul in cura inflammationis, laxantium remediorum inſignem uſum eſſe. Ad numerum quartum §. 809. dictum fuit, quonam caſu in anginis curandis repellentia & adſtringentia uſum habere poſſent. Cum autem in quibuſdam caſibus pulchre talia profuerint, incepit nimis increbreſcere illorum uſus, & imprimis apud ignarum vulgus, quod in quavis fere angina alumine & ſimilibus adſtringentibus uti ſolet, relaxatam & pendulam uvulam pro ſola & unica talium morborum cauſa habens. Inde ſaepe contingit, inflammationem harum partium jam adultam, nec reſolubilem amplius, talium remediorum uſu in ſcirrhum converti; & omnium frequentiſſime tonſillas ſic affectas vidi. Idem contingit, ſi, abſceſſu circa haec loca nato & rupto, aëri frigido ſe committant tales aegri, antequam penitus detumuerint hae partes.

Facilis eſt Diagnoſis ſcirrhi circa haec loca nati, cum conſpici poſſit & tangi; verum difficillima eſt curatio, uti pluribus dictum fuit ad §. 797. Quantae autem calamitates ſequantur, dum in cancrum talis ſcirrhus degenerat, aëri ſemper expoſitum, & acri ichore vicina omnia rodentem, quivis facile colligere poterit. Omnis ergo cura adhibenda erit, ut impediatur inflammationis in ſcirrhum exitus; de qua re videantur illa, quae de cura inflammatoriae anginae dicta fuerunt.

ANGI-

(*b*) Lib. IV. cap. I. pag. 220.

Digitized by Google

ANGINA CONVULSIVA.

§. 818. **S**I nervi motores organorum deglutitionis, vel reſpirationis, impediuntur ſuas exercere functiones in illa organa, oritur paralytica angina; talis a luxatione dentis vertebrae dicitur contingere, aut alterius vertebrae cervicis ad interiora. Si convulſionum cauſa quaecunque muſculos pharyngis, laryngiſve occupaverit, oritur ſubita, ſuffocativa angina; talis in epilepticis, ſpaſmodicis, hyſtericis, hypochondriacis ſaepenumero fit, abit, redit: curatur inprimis his, quae iis morbis curandis propria ſunt.

Quam numeroſi ad deglutitionem perficiendam concurrant muſculi, in Phyſiologicis demonſtratur. Verum ut muſculi actionem ſuam exercere poſſint, requiritur ſpirituum nervoſorum ab encephalo per nervos in muſculos liber influxus (*c*). Ubi ergo quacunque de cauſa nervi motores muſculorum his functionibus inſervientium impediuntur agere, turbabitur una vel plures ex illis actionibus, quae ad deglutitionem requiruntur, adeoque aderit angina: ſed paralytica vocanda, quia paralyſin unius vel plurium muſculorum deglutitioni ſervientium pro ſua cauſa agnoſcit. Paralytica autem angina reſpirationem raro laedere poteſt, quia muſculi reſpirationi inſervientes vitali non adeo alte locantur, ut illorum paralyſis ad anginam referri poſſit; cum in anginae definitione (vide §. 783.) dictum fuerit, cauſam morboſam debere poni ſupra pulmonem & ſtomachum. Verum quidem eſt, alios muſculos ex voluntatis imperio poſſe juvare reſpirationis actionem, qui in his locis haerent, uti v. g. ſcaleni, ſpinales colli &c.; adeoque natam in his muſculis paralyſin, ſtricte loquendo, huc referri poſſe; verum cum & abſque horum actione vitalis reſpiratio perfici poſſit, & rariſſime occurrat ab hac cauſa reſpirationis impedimentum; angina paralytica ad deglutitionis organa praecipue pertinet. In hemiplecticis talis anginae ſpecies occurrit, dum, omnibus corporis muſculis in alterutro latere reſolutis, difficulter deglutiunt, & foedo ſpectaculo cibi, potus, ſaliva, pro magna parte ſaltem, ex ore delabuntur. Verum quandoque contingit, particularem paralyſin quoſdam tantum muſculos, deglutitioni ſervientes, afficere, unde deglutitio, ſi non omnino impoſſibilis, ſaltem difficilior reddi ſolet. *Galenus* (*d*) jam meminit talis morbi, quem gulae imbecillitatem vocavit, atque ſequentia hujus mali ſigna poſuit: *ſi ingeſtorum in tranſitu tarditas aequalis & ſine dolore accidere conſuevit, & in ſupino decubitu augetur, erecta vero cervice mitigatur, citra ullum anguſtiae ſenſum*. Quamvis enim in homine erecto ingeſti cibi & potus deſcenſus per oeſophagi tubum

(*c*) H. Boërhaave Inſtitut. Medic. §. 401. Charter. Tom. VII. pag. 491.

(*d*) De locis affectis Lib. V. cap. 5.

bum pondere illorum adjuvetur, tamen videtur hoc ſufficere non poſſe, ut prompte deglutita in ventriculum deducantur. Fibrae enim muſculares oeſophagi, tam longitudinales quam orbiculares *(e)*, plurimum huc faciunt; imo illarum actione ſola deglutita in ventriculum propulſa fuiſſe vidi in homine, qui capiti inſiſtens & cibos & potum ſatis copioſum ſumebat. Ubi ergo harum fibrarum efficacia minuta multum fuit, vel perfecta paralyſi integre abolita, non mirum eſt, deglutitionem multum laedi. Neque tantum in oeſophagi fibris, ſed & in aliis muſculis deglutitioni ſervientibus, ſimile malum obtinere poterit. Sic vidit *Tulpius (f)*, in muliere quinquagenaria, poſt vomitum, vertiginem, ac ſpaſmum cynicum, tam pertinaciter reſolvi deglutitionis muſculos, ut ne guttulam quidem tranſmittere poſſet, licet nec dolor, nec tumor, nec ulla ipſam urgeret anguſtia; unde etiam ſeptima die periit. Huic affine malum ſatis mirabile vidi in muliere quadraginta quinque annorum, caeteroquin ſaniſſima. Dum enim ante novem menſes optimo valens appetitu prandium ſumeret, mirabatur, quod abſque ulla cauſa praegreſſa ſubito impediretur deglutitio; nullum tamen dolorem ſentiebat, nullus tumor apparebat. Medici & Chirurgi in conſilium vocati tentaverant plura remedia, neque tamen integre potuerant debellare morbum: manſerat enim tale deglutitionis impedimentum, ut liquida nullo modo, ſolidas vero offas, imprimis majores, tranſmittere in ventriculum poſſet. Senſim tamen eo uſque in melius mutabatur morbus, ut, dum me conſuleret, novem jam elapſis menſibus a primo morbi initio, liquida potuerit quandoque deglutire, ſi uncias quinque vel ſex ſimul & ſemel ingereret quam ſubitiſſime. Parvam vero liquidi quantitatem nullo modo deglutire valebat. Quinam fuerit tandem morbi eventus, ignoro, cum in diſſito loco degat, nec literis miſſis, quod promiſerat, indicaverit illa, quae poſtea contigerunt. *Jacotius (g)* tamen, qui hunc morbum viderat, notat, ſenſim contabuiſſe tales aegros. Alii tamen caſus a Medicis notati docuerunt, lente quandoque priſtinae ſanitati reſtitui. Sic viginti annorum puella, poſt menſium ſuppreſſionem cachectica facta, tandem in deglutiendi impotentiam incidit, unde inſtar ſceleti emaciabatur. Cum nonnulli Medici ſtatuerent, glandulas induratas, vel ſimile quid, arctare oeſophagum, flexili balaenae pinna explorata fuit tota oeſophagi longitudo, nullumque inventum fuit obſtaculum. Paralyticum hinc morbum ſtatuerunt, & ad hunc ſcopum remedia exhibuerunt, ſed incaſſum omnia. Ut tamen miſerae, quantum fieri poterat, ſuccurreretur, alimenta dentibus comminuta, & linguae ope verſus fauces protruſa, balaenae pinna, ſpongiam in extremo gerente, in ventriculum deducebantur. Per annum integrum aegra hoc artificium adhibuit: tuncque, ſenſim redeuntibus corpori exhauſto viribus, poſtea ſatis ſana vixit *(h)*.

Quaenam autem conducant ad Paralyticam Anginam remedia, poſtea in *Capitulo de Paralyſi* dicetur.

Huc & refertur illa anginae ſpecies, quae a luxatione vertebrae cervicis ad interiora contingere dicitur. Cum enim pharynx & oeſophagus verte-

(e) H. Boërh. Inſtitut. Medic. §.74. (f) Obſerv. Medic. Lib. I. cap. 42. pag. 79. (g) Holler. in Coacas Hippocr. pag. 97. (h) Stalpart. vander Wiel Obſervat. Tom. II. obſerv. 27. pag. 278.

bris cervicis incumbant, ſatis patet, a tali luxatione has partes anguſtari debere. Accedit, quod & medulla ſpinalis ab eadem cauſa comprimi poſſit, adeoque & paralyſis inde naſci in muſculis, qui nervos ſuos infra locum compreſſum a medulla ſpinali accipiunt. A lapſu vel alia vi externa vertebras cervicis luxari poſſe, nullum dubium eſt; verum difficilius intellectu videtur, quomodo per morbos, abſque vi externa, hoc fieri poſſit. Videtur tamen *Hippocrates* talem morbum obſervaſſe. Ubi enim (*i*) morbos recenſet, qui junioribus contingere poſt dentitionem ſolent, habet & *vertebrae, quae ad occipitium, intro luxationes*. Notum eſt ex Anatomicis, primam vertebram, atlantem dictam, articulari cum oſſe occipitis, dum condylos hujus oſſis cavis ſimilis figurae excipit: proxime hanc ſequitur ſecunda colli vertebra, a proceſſu dentiformi, dens vocata, ſupra quam una cum atlante totum caput circumagitur. Binae hae vertebrae occipitio proximae ſunt; adeoque illae luxationes, de quibus in loco citato dixit *Hippocrates*, ad has ſpectarent. Quod etiam ex alio textu (*k*) patet; ibi enim leguntur ſequentia: *Qui autem angina laborabant, illorum hae erant affectiones. Cervicis vertebrae intro vergebant, quibuſdam amplius, quibuſdam minus, collumque conſpicuam intro cavitatem habebat, & hac parte contactum dolebat. At cuidam quoque affectus erat infra os dentem appellatum, qui non peraeque acutus eſt* (*l*). Ex quo loco patet, introrſum vergere quandoque primas vertebras colli, & anginam facere; aliquando vero in ſequentibus ſimile malum obſervatum fuiſſe. Cum autem ex Anatomicis conſtet, validis adeo ligamentis dentiformem proceſſum ſecundae vertebrae firmari, vix videtur illius vertebrae introrſum luxatio fieri poſſe in adultis, niſi tota deſtruatur fabrica; vel una cum hac etiam prima vertebra ſimiliter luxetur. In junioribus, ubi dens ille cartilagine tantum unitur ſuae vertebrae, facilius poſſet ille nexus ſolvi, adeoque vertebra ſecunda, ſoluto dente, introrſum ire. Forte hoc ipſum inſinuavit *Hippocrates* in modo citato aphoriſmo, ubi de juniorum morbis agit. Verum dum hoc fit, contenta vertebrarum cavo ſpinalis medulla neceſſario comprimi debet, unde certa fere mors; uti alia occaſione ad 170. 1. γ. dictum fuit. Hinc *Celſus* (*m*), de capitis luxatione agens, monet: quod in tali caſu neque bibere, neque loqui poſſit homo, & celerrime mors ſuperveniat. Addit autem, ſe de capite luxato dicere, *non quo curatio ejus rei ulla ſit, ſed ut res indicis cognoſceretur, & non putarent ſibi medicum defuiſſe, ſi qui ſic aliquem perdidiſſent*.

Ubi ergo colli vertebrae introrſum luxantur ſic, ut medulla ſpinalis compreſſa fuerit multum, patet ſatis, nullam medelam ſupereſſe: licet enim reſtitui haec luxatio poſſet, deſtructa ſaepe jam foret medullae ſpinalis fabrica, praecipue ſi in primis colli vertebris hoc contigerit. Unde etiam noluit *Aegineta* (*n*), ut talibus aegris medicina adhiberetur. Si vero non penitus loco ſuo exciderit vertebra, & non una ſed plures ſimul ex ſede ſua

(*i*) Aphor. 26. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 121.
(*k*) Epidem 2. Charter. Tom. IX. pag. 145. &c.
(*l*) Vide Galen. Comment. 2. in Libr. prorrhet. Charter. Tom. VIII. pag. 755.
(*m*) Lib. VIII. cap. 13. p. 546.
(*n*) Lib. III. cap. 27. pag. 39.

ſua parum remotae fuerint; minus periculum eſt: quia tunc vertebrae luxatae non ita acutum angulum cum ſequentibus faciunt, adeoque & minus comprimunt ſpinalem medullam. Talem autem hujus morbi diverſitatem notavit diſerte *Hippocrates* (*o*); nam & dixit, cervicis vertebras quibuſdam amplius introrſum vergere, aliis minus: dein addidit, in quibuſdam infra ſecundam vertebram hoc fieri, tuncque minus acutum eſſe malum. Notavit etiam, quandoque valde rotundum & majori ambitu circumſcriptum fuiſſe hoc malum, dum nempe plures vertebrae ſimul ſitum mutaverant. Monuit autem, ſi ſecunda vertebra (quam dentem vocavit) loco mota non fuerit, non inflammari fauces, neque partes ſub maxillis, quamvis tumentes, inflammatis ſimiles eſſe. Addidit deinde, neque paraplecticos reſolvi tales aegros, ſi neutram in partem tumor deflecteret, ſed recta procederet; omneſque ſuperſtites fuiſſe, & quoſdam ex morbo celerrime reſtitutos; alios quadraginta dies percurriſſe, abſque febre; multos etiam ad longiſſimum tempus aliquam tumoris partem retinuiſſe, uti indicabat & vox & deglutitio nondum penitus liberae. Contra vero ſi febris adeſſet, omnia pejora erant (notandum, quod antea monuerat *Hippocrates*, nec febrim nec inflammationem adeſſe, ſi vertebra ſecunda, dens vocata, non foret affecta); frigidiſſimos habebant pedes tales aegri, & ſi ſtatim non morerentur, erecti ſtare non poterant; monetque, omnes interiiſſe, quos ſic affectos noverat.

Raro quamvis occurrat ille morbus, tamen negari nequit, illum quandoque obſervatum fuiſſe. *Hippocratis* modo allegati textus hoc docent; & quamvis *Galenus* (*p*) dixerit, rariſſime fieri talem anginam, tamen videtur indicare (*q*), quod illam viderit, dum commentatur *Hippocratis* de hac angina obſervata. Dicit enim: *Nunc anginae ſpeciem exponit, quae raro a nobis viſa eſt*. Contigit mihi ſemel tale quid videre in infante decem menſes nato, cui caput retro inclinatum erat, guttur prominulum, & manifeſta in cervice cavitas apparebat. Cum autem ob infantis miſerrimos ejulatus exacte locum affectum ſcrutari non daretur, non potui accurate diſtinguere, quaenam vertebrae cervicis introceſſiſſent. Nihil deglutire poterat infans, & poſt validas convulſiones hoc malum ſecutum fuerat. Nemo mirabitur, tales luxationes vertebrarum a convulſionibus fieri poſſe, imprimis in tenera aetate; dum etiam in adultis & robuſtis, epilepſia correptis, membra diſtorqueri, luxari &c. obſervatum ſaepius fuerit. Verum & docuerunt obſervata Medica, natos tumores in partibus internis corporis loco ſuo moviſſe vertebras; & deinde ſublatis his tumoribus illas in priſtinam ſedem ſenſim rediiſſe. Memorabilis talis caſus in Actis Pariſinis (*r*) legitur: & notavit *Benedictus* (*ſ*), *ſe vidiſſe a fluxione acriori ſpinae accumbente dorſi vertebras luxatas, oſſaque alia ex acetabulis detruſa & extorta*. An ergo inflammatorius tumor ſubito tale quid facere poſſet, quod aliter ſenſim

(*o*) Epidem. 2. Charter. Tom. IX. pag. 145. &c.
(*p*) Commentar. 2. in Lib. I. Prorrheticor. Charter. Tom. VIII. pag. 756.
(*q*) Commentar. 2. in Lib. II. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 145.
(*r*) Acad. de Sciences l'An 1731. Memoires pag. 724. &c.
(*ſ*) Tabidor. Theat. Exercit. 33. pag. 63.

Digitized by Google

ſim a tumoribus lente increſcentibus fit? Certe non omnino improbabile videtur, imprimis in juniori aetate.

Ubi autem anginam a vertebrarum luxatione natam valida comitatur inflammatio, vel ſuperiores cervicis vertebrae loco ſuo multum motae fuerunt, patet ſatis, vix ullam ſpem curae ſupereſſe. Unde pro deſperatis relinquendos eſſe tales aegros voluit *Aegineta*, uti modo dictum fuit. *Aetius (t)* vero conſuluit, ut collo circa primas vertebras affigeretur cucurbita, ſaepius avellenda; hac ſpe, ut ſic in ſedem ſuam reducerentur luxatae vertebrae, quod tentari poſſet. Si vero lentius increverit hoc malum, neque inflammationem comitem habuerit, reſtitui ſenſim ſolent vertebrae, ſi laqueo, qui mentum atque occipitium ſuſtinet, ſuſpendantur quotidie juniores tali morbo afflicti: ſic enim pondere corporis in rectum deducitur ſpina, & feliciter ſaepe curantur.

Verum, ſi convulſionum cauſa quaecunque muſculos pharyngis laryngiſve occupaverit, oritur ſubita ſuffocativa angina; Quae licet moleſta ſit, rariſſime tamen periculoſa eſſe ſolet, ex ſua natura, niſi a tali morbo ortum duxerit, qui ex propria indole periculoſus eſt; uti v. g. dum in tetano, vel opiſthotono, correptis talis angina adeſt, quod alia occaſione in Commentariis §. 787. monitum fuit. In mobilibus in genere nervoſo hominibus frequens talis angina obſervatur, quales ſunt foeminae hyſtericae, & viri hypochondriaci dicti. Dictum fuit alia occaſione in Commentariis §. 633., mirabilem illum morbum, qui paſſio hyſterica vel hypochondriaca vocari ſolet, quaſvis fere corporis partes occupare; ſimulque producere talia ſymptomata, quae competunt illi parti, quam morbus invaſit. Quibus autem ſignis hic affectus diſtingui poſſit ab aliis morbis, ibidem dictum fuit. Nihil frequentius in praxi occurrit, quam globus ille hyſtericus dictus; dum, conſtricto oeſophagi ſphinctere, aër elaſticus rarefactus illum diſtendit, ſicque tumorem conſpicuum excitat, quo miſerae fere praefocantur. Cum autem ſpaſmos illos ex abdomine ſurſum aſcendere ſaepe ſentiant tales mulieres, uterum in fauces uſque attolli falſo credunt. Plerumque ſatis facile curari ſolet haec anginae ſpecies talibus remediis, quae nimium ſpirituum impetum in harum partium muſculos avertunt, & inordinatos ſpirituum motus ſopiunt. Caſtorei, aſae foetidae, galbani & ſimilium viroſus odor naribus exceptus, ſpiritus ſalis Ammoniaci ſimili modo adhibitus, ſaepe uno in momento tollunt haec mala; reditura tamen, dum miſeris illis validi animi affectus contingunt. Quaſdam vidi mulieres hac anginae ſpecie frequenter correptas, quae adeo mobile habebant totum nervoſum ſyſtema, ut antihyſterica dicta remedia, praecipue acriora, malum augerent potius. Imprimis hoc obſervavi in puella, quae, fruſtra datis optimis antihyſtericis, per quadraginta octo horas nihil omnino deglutire potuerat: cucurbitis abſque ſcarificatione nuchae applicatis uno momento tollebatur malum. Quandoque tamen, quamvis rarius forte, contingit, diutius perſtare hanc anginam, imprimis ſi non adhibeatur idonea medela, ſed purgantibus, aliiſve evacuantibus tentetur cura. Sic dicit *Helmontius (u)*: Ex

(t) Tetrabl. 2. Serm. 4. cap. 47. pag. 485.
(u) In Capitulo: *Aſthma* & *Tuſſis* N. 31. pag. 292.

Ex utero ſurrexiſſe virus, quod nil praeter gulam ſtringeret, ſic ut a trimeſtri vix quidquam deglutiret matrona illuſtris. Acceſſi, malum cognovi, & confeſtim ſanavit illam Dominus.

Ubi ergo in hyſtericis & hypochondriacis ab inordinato ſpirituum motu ſolo convulſiva angina fit, facile curari ſolet & ſubito. Verum ſi in quodam corporis loco, imprimis circa praecordia, maligni ſtabulentur humores, qui actione regiminis (de qua vide Commentaria §. 701.) turbando omnes cerebri actiones convulſionem facere poſſunt, requiritur horum expulſio per emetica vel purgantia; quae peſſime cedere ſolent, dum a ſolo perturbato ſpirituum motu convulſio naſcitur. Talis caſus deſcribitur in *Actis Edinburgenſibus* (*vv*), ubi juvenis angina convulſiva laborabat, feliciter curata, dum emeticis & purgantibus deturbabatur blioſa ſaburra. Verum aegri robur, ſapor amarus vel & ſalſus continuo perceptus, ſatis indicabant, quomodo & per quae remedia cura tentari poſſet.

§. 819. **E**X hac hiſtoria data (783. ad 819.) intelligitur ratio obſervationum Hippocraticarum.

Angina ſine ullo ſigno conſpicuo, ſolo ſtrangulatu orthopnoico ſe prodens, cum febre acuta, dolore magno capitis, vel crurum, ſine ſignis bonis, cito lethalis, primo ſcilicet, ſecundo, vel tertio die.

Angina ἐπιγενέσει orta ex aliis inflammatoriis morbis, aut ſi ſpecies (801. 802.) nata ex (803. 804. 805.), lethalis.

Angina ſpumam oris excitans; ſerum tenue exprimens; faeces alvi ſine ſenſu dimittens; in febre valde acuta ſine ullo ſigno conſpicuo occupans; cum receſſu tumoris, ruboris, pulſationis in faucibus vel lingua tamen ſtrangulans; ubique lethalis, & praeceps.

Abſoluta jam anginae hiſtoria generali, ſimulque traditis illis, quae in diverſis anginae ſpeciebus maxime notanda videbantur, recenſentur quaedam corollaria, quae ad Prognoſin Anginae proprie ſpectant, & omnia apud *Hippocratem* inveniuntur. Ex ante dictis autem facile deduci poterit horum ratio; cumque de illis ibi dictum fuerit, ſufficiet indicaſſe loca, ubi habentur.

Angina ſine ullo ſigno conſpicuo &c. Occupat enim tunc inflammatorius tumor laryngem, vel internam pulmonalis fiſtulae membranam, de qua re videantur illa, quae in Commentariis §. 801. & 802. habentur: ubi ſimul notata fuerunt *Hippocratis* loca, quae hanc prognoſin continent. De crurum autem dolore in anginoſis abſque bonis ſignis videantur illa, quae ad §. 809. 5. dicta fuerunt.

Angina ἐπιγενέσει orta &c. Morbus alteri morbo ἐπιγίνεσθαι (ſupervenire) dicitur, quum permanente illo, qui prior adfuerat, accedit & alter; uti *Galenus* (*x*) monuit, dicens: *Degenerat autem morbus, quum priore ceſ-* *ſan-*

(*vv*) Medical Eſſays Tom. I. pag. 277. &c.
(*x*) In Commentariis in Aphor. 11. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297.

ſante ſuccedit alter; ſupervenit autem, quum, priore permanente, alter accedit. Unde talis epigeneſis prioris morbi augmentum deſignat, dum ad alias corporis partes propagatur malum; vel ſaltem indicat, per morbum ſic mutata fuiſſe fluida & ſolida corporis, ut etiam aliae functiones laedantur. Unde *morbis alios morbos & ſymptomata ſupervenire, Veteribus Medicis moris fuit dicere, quae ipſius morbi augeſcentis ratione contingere conſueverunt* (y). Cum ergo ex ſe ſatis periculoſa ſaepe ſit angina inflammatoria, patet facile, vix quid ſpei ſupereſſe, ſi alteri inflammatorio morbo ſupерveniat angina. Recte enim monuerat *Hippocrates* (z): *In morbis, qui alter alteri ſuperaccedit, plerumque interficit. Quum enim corpori a priori morbo debilitato alter morbus ſupervenerit, prae imbecillitate prius perit, quam alter, qui poſterius acceſſit, morbus deſinat.* Cum autem anginae curatio ſanguinis miſſionem validam, purgantia antiphlogiſtica &c. requirat (vide §. 809.), debilior ſaepe a morbo praegreſſo aeger haec ferre nequit. Augetur periculum, quod *omnis ejuſmodi ſupervenientium ortus non parvos nec faciles, ſed magnos & malignos morbos ſequatur* (a). In febre enim ardenti, uti ad §. 741. dictum fuit, deglutitio quandoque laeditur, malo omine; uti etiam alia occaſione in Commentariis §. 772. 785. 802. monitum fuit.

Ubi autem angina inflammatoria, quae muſculos elevando oſſi hyoidi & laryngi ſervientes occupat (§. 803.), vel pharyngem (§. 804.), aut tonſillas, uvulam, velum pendulum, ejuſve quatuor muſculos pterygoſtaphylinos (§. 805.), ſic increverit, ut & ad pulmonalem fiſtulam (§. 801.) vel laryngem (§. 802.) propagetur malum, ſatis patet, lethalem morbum eſſe. Quin imo, licet per metaſtaſin materies inflammatoria, tonſillas, pharyngem &c. obſidens, priori ſede derelicta, ad laryngem vel aſperam arteriam deponeretur, non multum ſpei ſupereſſet; uti ſatis colligi poterit ex illis, quae ad §. 801. 802. dicta fuerunt.

Angina ſpumam oris excitans; ſerum tenue exprimens; faeces alvi ſine ſenſu dimittens. Dictum fuit ad §. 805., pituitae ad cava tonſillarum ſtillicidium perpetuum eſſe, dum illae ipſae vel & vicinae his partes inflammatae ſunt; unde & in hac anginae ſpecie perpetua ſaepe exſcreatio ſpumoſae pituitae adeſt: tamen minus lethalis haec angina eſſe ſolet, uti tunc dictum fuit; adeoque de illa ſpumoſae pituitae excretione hic non agitur. Verum in peſſimis & lethalibus anginis omnia fere eadem apparent phaenomena (vide §. 807.), ac in illis, qui laqueo ſtrangulantur; in quibus videmus foedo ſpectaculo ſpumam tenacem circa os & labia colligi, dum moriuntur. Unde dixit *Hippocrates* (b): *Qui ſtrangulantur, ac diſſolvuntur, non dum tamen mortui ſunt; ex illis non convaleſcunt, quibus circum os ſpuma fuerit.* Ubi notandum, quod non dixerit pituitam defluere, ſed circum os colligi. Impeditur enim tunc tranſitus ſanguinis per pulmones ex corde dextro in ſiniſtrum; unde tanta vi urgentur arteriarum pulmonis extrema, ut ex illarum finibus in cava aërea pulmonis apertis exprimatur humor

(y) Galen. in Commentariis in Aphor. 35. Sect. VI. ibid. pag. 270.
(z) De Affectionibus cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 626. 627.
(a) Galen. in Commentariis in Aphor. 11. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297.
(b) Aphor. 43. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 52.

Digitized by Google

humor ſolito viſcidior, qui in ſummis illis anguſtiis educi nequit excreando, ſed collectus aſcendit in fauces, oris cavum replet, & tandem circa labia colligitur ſpumeſcens. Videmus ſimile quid fieri in moribundis fere ſemper, dum jam aliquot ante mortem horis ingratus ille ſtertor & ronchus in pectore (*de rochel*) auditur, a collecto tali viſcido humore in pulmonis bronchiis; qui pariter de naribus, vel ore, poſt mortem, conſtrictis frigore omnibus partibus, exprimi ſolet. Notat ergo talis ſpuma in angina ſuffocationem & mortem.

Peſſimum etiam ſignum dat ſerum tenue in angina inflammatoria continuo ex ore depluens. Dictum fuit §. 793., a compreſſis venis majoribus, quae hic locantur, & reducem a capite ſanguinem ad cor deferunt, tale ſeri profluvium naſci poſſe, atque *Lovveri* experimento in cane, cui venas jugulares ligaverat, demonſtratum fuit, omnia vicina loca ſeri tenuis copia inundari. Ubi ergo hoc ſymptoma obſervatur, concludere licet, tumorem inflammatorium venas comprimere; unde peſſima illa mala, quae §. 807. enumerantur, brevi ſequentur; uti ibidem pluribus dictum fuit.

Dejectionem autem alvi, quae ſine ſenſu exit, lethalem damnavit *Hippocrates*; uti in Commentariis §. 719. dictum fuit: atque imprimis in angina hoc verum eſt, cum praeſentem ſtrangulationem indicet hoc ſymptoma; atque obſervetur, & alvum & veſicam exonerari illis, qui laqueo ſuffocantur. In *Coacis Praenotionibus* illo loco, quo de varia Anginae prognoſi agitur, habetur ſententia, quae huc ſpectat: *Quibus per vehementiam pulſationis (venarum) ſtercus derepente per alvum ſecedit, lethale* (*c*). Voluit quidem *Foëſius* (*d*), pulſationem illam vehementem & conſpicuam obſervari in anginis inflammatoriis, dum in collo & temporibus valide micant arteriae, & partes inflammatae palpitant prae pulſationis vehementia: interim tamen non videtur abſque ratione aliter legiſſe hanc Coacam Praenotionem *Duretus* (*e*), qui loco σφυγμοῦ (*pulſationis*) habet πνιγμοῦ (*ſtrangulationis*); atque ita pulcherrime confirmaret modo dictam prognoſin in angina lectio ſequens: *Quibus per vehementiam ſtrangulationis ſtercus derepente per alvum ſecedit, lethale*.

In febre valde acuta ſine ullo ſigno conſpicuo occupans. Quam praeceps ſit angina inflammatoria, quae, abſque ullo ſigno conſpicuo, ſola ſtrangulatione ſe manifeſtat, in eadem hac paragrapho vidimus; ſimulque demonſtratum fuit, lethalem anginam eſſe, quae per epigeneſin ex aliis morbis inflammatoriis naſcitur. Idem quoque verum eſt, ſi in febre valde acuta, quamvis non inflammatoria (tales enim febres dari *in Capitulo de ſynocho putri* probatum fuit), ſimilis angina oriatur; uti facile patet ex illis, quae paulo ante dicta ſunt. Confirmant & hoc ſequentes *Hippocratis* Aphoriſmi (*f*): *Si febre detento tumore non exiſtente in faucibus, ſuffocatio derepente ſupervenerit, lethale. Si febre detento derepente cervix intorqueatur, ac vix deglutire poſſit, tumore non exiſtente, lethale.* Ubi notandum, quod aeque damnaverit lethalem anginam, quae deglutitionem laedit, ac illam, quae reſpirationem ſuffocat; ſi nempe acute febricitantibus repente ſuperveniat.

Vide-

(*c*) Coac. Praenot. N. 368. Charter. Tom. VIII. pag. 872.
(*d*) Tom. I. pag. 175. (*e*) In Coac. Hippocrat. pag. 237.
(*f*) 34. & 35. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 154. 156.

Videtur enim convulſis muſculis cervix detorqueri in ultimo caſu; in priori vero glottidem claudentes muſculos ſimiliter affici. Quam periculoſa autem convulſio ſit febri acutae ſuperveniens, dictum fuit §. 712. 734. 741.; facileque patet, diſcrimen illud augeri, dum convulſio muſculos deglutitioni, vel reſpirationi ſervientes occupat.

Cum receſſu tumoris, ruboris &c. Tunc enim angina deglutitionem laedens, adeoque minus periculoſa, mutatur in illam, quae reſpirationem ſuffocat; quae in hoc caſu ſemper lethalis eſt, uti in ſecunda ſectione hujus paragraphi dictum fuit.

PERIPNEUMONIA VERA.

§. 820. SI in vaſis pulmonalibus, inflammationi ſuſcipiendae aptis, inflammatio vera concipiatur, morbus vocatur Peripneumonia.

Duplici imprimis modo definitio morbi tradi ſolet: vel enim ex illis phaenomenis, quae ſemper morbum definiendum comitantur, colligitur; vel ex intellecta cauſa morbi proxima deducitur. Prioris definiendi methodi exemplum in phrenitide v. g. vidimus, dum illa dicebatur adeſſe, quando ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oriebatur (vide §. 771.). Simili modo etiam poſtea definietur pleuritis (§. 875.); atque deinde ex tota morbi hiſtoria determinatur, qualis ejus cauſa proxima ſit. Altera definitionis methodus ſupponit illud, quod per omnia morbi phaenomena collecta tantum patet, nempe cognitionem accuratam cauſae morbi proximae; atque talis eſt definitio Peripneumoniae, quae hic traditur. Prior definiendi methodus inſervit, ut morbus, cujus indagatur natura, diſtinguatur per ſigna pathognomica ab omni alio morbo; adeoque omnis vitetur confuſio. Poſterior autem morbi naturam individuam jam cognitam ſupponit, pauciſque verbis illam deſcribit. Binis illis methodis promiſcue uſus fuit *Celeberrimus Boërhaavius*; ſic tamen, ut, dum priorem methodum adhiberet, poſtea ex tradita morbi hiſtoria deduceret ejus cauſam proximam; ubi vero poſteriori methodo definiendi morbi uſus fuit, tunc datae definitionis veritatem probat poſtea ex omnibus illis, quae in morbi definiti decurſu obſervata fuerunt. Sic, v. g., poſtquam phrenitidem ex phaenomenis, hunc morbum ſemper comitantibus, definiverat §. 771., poſtea ex morbi decurſu toto, & obſervatis in cadaveribus defunctorum hoc morbo, elicit §. 776. cauſam proximam phrenitidis, quod nempe ſit vera inflammatio meningum cerebri: atque idem etiam in Pleuritidis, ſimili modo definitae, hiſtoria §. 882. fecit. In Peripneumonia vero, cujus cauſam proximam in definitione hac paragrapho data ſuppoſuerat, poſtea §. 846. tanquam corollarium ex tota morbi hiſtoria deduxit, morbum illum, quem vetuſtas hoc nomine deſcripſit, eſſe veram inflammationem pulmonum.

Pa-

Patet autem evidenter, & Veteres Medicos hunc morbum, quem πνευμονίην vel & περιπνευμονίην dixerunt, pro inflammatione pulmonis habuiſſe. Ita enim *Hippocrates* (*g*) de hoc morbo agens dixit: *Pulmo ex calore tumens.* Verum calorem & tumorem inflammationis ſigna eſſe patuit ex illis, quae ad §. 370. & 382. dicta fuerunt. Sic etiam alibi (*h*) a febre ardente peripleumoniam (notandum enim quod περιπλευμονίην & περιπνευμονίην promiſcue dixerit) fieri notavit. In Commentariis autem §. 741. probatum fuit, per febrim ardentem ſic inſpiſſari ſanguinem, ut per totum fere corpus inflammationes faciat. *Aretaeus* autem (*i*) optime ſic definivit: *Haec eſt aegritudo, quam peripneumoniam vocamus, inflammatio pulmonis cum febre acuta.* Similia de hoc morbo dixerunt *Aegineta* (*k*) & *Trallianus* (*l*).

In Peripneumonia ergo adeſt pulmonis inflammatio. Verum in hiſtoria inflammationis §. 371. 379., demonſtratum fuit, illam tantum obtinere poſſe in vaſis conicis, ubi fluit ex lato in anguſta liquor; adeoque non omnia pulmonis vaſa inflammationi ſuſcipiendae apta ſunt, ſed arterioſa tantum. Omnis enim inflammatio ſupponit obſtructionem; atque in Commentariis §. 119. probatum fuit, obſtructionem in venis locum habere non poſſe, quia directio liquidi per venas moti verſus latiorem locum propelleret illud, quod obſtaculum facere poſſet.

Vocatur autem hic morbus Peripneumonia Vera, dum inflammatoria ſpiſſitudine immeabilis ſanguis in arteriarum anguſtiis haeret; ut diſtinguatur ab alia hujus morbi ſpecie, de qua poſtea peculiari capitulo dicetur; Peripneumonia nempe Notha, quae ex lenta pituita pulmones infarciente originem ducit.

§. 821. ILla vaſa autem ſunt Arteriae Bronchiales, Pulmonicae, & harum laterales Lymphaticae.

Verum in pulmone duplices arteriae ſunt: una pulmonaris dicta, quae omnem ſanguinem cordis dextri recipit, & per ultimos fines ſuos tranſmiſſum venis tradit pulmonalibus, atque inde in cor ſiniſtrum propellit. Altera arteria *Bronchialis* dicta *Ruyſchio* (*m*), qui illam deſcripſit, atque hoc nomine donavit, quia ſupra bronchia ſerpens illa ad finem uſque concomitatur: haec arteria, longe minor priori, nutritioni ſubſtantiae ipſius pulmonis inſervit. Videtur enim ſatis conſtans obſervatio eſſe, quod viſcera, quae ſua fabrica allatos humores mutant in communes toti corpori uſus, peculiares adhuc habeant arterias, quae vitalem ſanguinem nutrimento illorum deſtinatum adferunt. Sic v. g. in hepate venae portarum truncus ſanguinem gerit fabrica ipſius hepatis mutandum in commune corporis bonum; arteria vero hepatica hujus viſceris nutritioni proſpicit. Ita & in renibus praeter

(*g*) De Morbis Lib.III. cap.7. Charter. Tom.VII. pag.585.
(*h*) De Morbis Lib.II.cap.25. Charter. Tom. VII. pag. 576.
(*i*) De Cauſ. & ſign. acutor. morbor. Lib.II. cap.1.pag.10.
(*k*) Lib. III. cap.30. pag.40. (*l*) Lib.V. cap.2. pag.241.
(*m*) Dilucid. valvul. cap.4. obſerv.15. pag.21.

Digitized by Google

emulgentes arterias obſervantur alii rami arterioſi, qui ſimilem uſum renibus praeſtant. Magnum autem argumentum in Phyſiologicis inde habetur, quo probatur, efficaciam pulmonum in corpore ſano eſſe majoris momenti, quam reliquorum viſcerum, quod nulla totius corporis particula accipiat vel minimam guttulam arterioſi liquidi, niſi prius per pulmonem tranſierit, ne quidem ipſo pulmone excepto. Niſi enim hoc neceſſarium adeo foret, potuiſſet pulmo ex arteriae pulmonaris ramis vitalem recipere laticem; dum e contra ſemper obſervatur, ex aorta ipſa, vel ejus ramis intercoſtalibus, aut oeſophageis (*n*), arterioſum ſurculum ad pulmones deferri.

Verum inflammatio non tantum locum habere poteſt in majoribus arteriis ſanguinem rubrum gerentibus, ſed etiam in lateralibus earundem ramis, qui ſua anguſtia ſanguinem rubrum non admittunt naturaliter, licet dilatati in ſuis initiis illum recipere poſſint, non vero tranſmittere per ultimos ſuos fines (vide §. 372.). Simile autem vitium in longe adhuc minoribus vaſis obtinere poſſe §. 379. probatum fuit. Poterit ergo phlegmone proprie dicta, & Eryſipelas, & oedema calidum in pulmone naſci, prout diverſae magnitudinis vaſa immeabili materia obſtructa ſunt, ſimulque impetu vitalis liquidi, per febrim fortius moti, urgentur. *Hippocrates* (*o*) jam Eryſipelatis in pulmone mentionem fecit, illudque gigni dixit, *quum ſupra modum is reſiccatus fuerit. Exſiccatur autem & ab ardoribus, & a febribus, & nimio labore & intemperie*. Monuit autem, illud pulmonis Eryſipelas felici metaſtaſi quandoque foras verti; &, niſi hoc fiat, intus putreſcere aut purulentum reddi totum pulmonem. Addit deinde, illud Eryſipelas extra diffuſum, ſi intro vertatur, nullam ſpem ſupereſſe: quae omnia perfecte conveniunt illis, quae aliis in locis de Eryſipelate habet.

§. 822. UNde etiam duplex concipi Peripneumonia poteſt; quarum una ad fines arteriae pulmonalis, altera in bronchialibus haeret.

Ratio hujus ex modo dictis patet.

§. 823. ET ſtatim liquet, priorem periculoſiſſimam; poſteriorem minus diſcriminis habere, ſed illam ex hac naſci poſſe; & cauſas multas communes habere.

Dum enim immeabilis ſanguis haerere incipit in finibus arteriae pulmonalis, impeditur liber tranſitus ſanguinis ex corde dextro per pulmones in cor ſiniſtrum, qui tamen ad vitam abſolute requiritur, uti in Commentariis §. 1. dictum fuit: unde patet, talem peripneumoniam periculoſiſſimam eſſe.

Cum

(*n*) Winslovv Expoſit. Anatomique Traitè des Arteres Num. 109. &c. pag. 373.
(*o*) De Morbis Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 540.

Cum autem in arteriis bronchialibus ſimile malum haerens non adeo directe laedat liberum ſanguinis per pulmones tranſitum, minus inde diſcrimen praevidetur. Interim tamen, quamvis non adeo praeceps ſit talis morbus, peſſima inde mala ſequi poterunt, niſi benigna reſolutione curari poſſit nata inflammatio, cum in pulmone alii inflammationis exitus in ſuppurationem, gangraenam vel ſcirrhum, vel lethales ſint, vel difficillimos morbos chronicos relinquere ſoleant.

Praeterea, arteriis bronchialibus inflammatis facile afficiuntur & arteriae pulmonalis propagines, his ubique vicinae non tantum, verum & plurimis in locis per anaſtomoſes junctae (*p*). Vaſa enim inflammata impetu liquidi vitalis a tergo loca obſtructa urgentis dilatantur & tument; ſicque omnia vaſa vicina premunt & anguſtant; uti in Commentariis §. 382. explicatum fuit.

Cum ergo & bronchialis arteriae & pulmonalis rami adeo vicini ſint ſibi mutuo, patet ſatis, a cauſis multis communibus binas has peripneumoniae ſpecies produci poſſe; licet tamen & quaedam ſint, quae potius arteriae pulmonalis ramos, vel ſanguinem per hos motum, afficiant, uti ſequenti paragrapho videbimus.

§. 824. QUae cauſae plurimae revocari queunt. 1. Ad generales omnium inflammationum per totum corpus (375. ad 380.). 2. Ad eas, quae imprimis pulmones afficiunt: ut ſunt, aër humiditate, ſiccitate, calore, frigore, gravitate, levitate, exhalationibus cauſticis, vel adſtringentibus, aut coagulantibus conſtans, ſicque peccans; chylus ex craſſis, ſiccis, viſcoſis, cum acribus permiſtis, vel ſine iis; exercitia pulmonum violenta, curſu, lucta, nixu, cantu, clamore, equitatione forti in vento adverſo; venena coagulantia, cauſtica, conſtringentia, venis ad cor tendentibus immiſſa; vehementes animi perturbationes; angina cum oppreſſione pectoris, & orthopnoea, pleuritis valida, paraphrenitis ingens.

1. Omnes illae cauſae, quae inflammationem in aliis partibus corporis excitare poſſunt, ſive reddendo fluida immeabilia, ſive minuendo vaſorum capacitatem, vel etiam per errorem loci adigendo craſſiora fluida in minorum vaſorum dilatata orificia, huc ſpectant: de his omnibus autem in hiſtoria inflammationis, paragraphis in textu citatis, dictum fuit.

2. Verum & aliae occurrunt cauſae, quae conſiderari accurate merentur, & quae in pulmonem potius quam in reliquum corpus agunt. Inter illas autem praecipuum locum habet

Aër humiditate, ſiccitate &c. Quamvis enim aër undique corpus alluat,

(*p*) Ruyſch. Catalog. rarior. pag. 162.

& una cum cibis & potibus in ventriculum & inteſtina deferatur, tamen nullam partem corporis magis afficit, quam pulmones, quum continuo aërem ducere debeat homo, ut vivat. Unde & haec corporis pars aëris mutationibus & frequentius & validius afficitur. Si ergo aër nimium humidus fuerit, vaſorum fibrae in pulmone debilitabuntur (talem enim effectum habere omnia humectantia in Commentariis §. 54. 4. vidimus), minus reſiſtent fluidis impulſis; adeoque periculum erit, ne laxata vaſa admittant craſſiores fluidi moleculas, quae per illorum fines tranſire non poterunt (vide §. 118. & 378.): praecipue ſi una cum humiditate calor aëris adfuerit; adeoque naſcentur inflammationis cauſae. E contra vero ſi aër nimia ſiccitate peccet, aſperae arteriae & bronchiorum internam ſuperficiem naturali humiditate privabit; hinc minus flexiles hae partes difficilius ab aëre inſpirato expandi poterunt. Praeterea ultima exhalantium vaſorum oſcula, quae in aëream pulmonis ſuperficiem patent, exſiccabuntur, adeoque reſiſtent liquidis impulſis, unde obſtructio & inflammatio ſequi poterunt; praecipue cum per aërem ſiccum & calidum liquidiſſima diſſlentur de corpore toto, adeoque ſanguinis major inſpiſſatio ab eadem cauſa oriatur. Calor autem aëris nimius ſimilia fere efficit, ac ejuſdem ſiccitas; ſi vero calori aëris accedat ſimul humiditas, tunc nimis laxando pulmonis vaſa nocere poterit, uti ſtatim dictum fuit. Intenſum vero aëris frigus omnium maxime huic morbo producendo favet. Frigore enim & gelu adunari ſanguinis moleculas antea ad §. 117. vidimus; dum autem ſanguis per pulmonales arterias pellitur, nudo fere exponitur aëri; adeoque ab intenſo frigore coagulationis metus eſt, omnium maxime ſi ab exercitiis vel foci calore aeſtuantes homines aërem gelidiſſimum imprudenter hauriant; uti tot funeſtis caſibus conſtitit, & §. 118. pluribus demonſtratum fuit. Unde monuit *Hippocrates* (q), hyeme pleuritides & peripneumonias maxime fieri, & quidem vehementiſſimas. Cum vero doceat Anatome (r), pulmones ſuſpenſos in aëre illos undique allabente collabi ſemper, & multo minores fieri, quam erant, dum in thorace integro haerebant; patet, pulmones propria vi ſemper niti, ut minores ſint in omnibus ſuis partibus, adeoque variam aëris gravitatem augere vel minuere poſſe pulmonum dilatationem, quae ad liberum ſanguinis per illos tranſitum requiritur. In ſanis hominibus illa in gravitate Atmoſphaerae differentia, quae vulgo obſervari ſolet, raro multum mali facit; ſed illi, quibus fibrae muſculares & ligamenta bronchiorum ſquamoſa ſegmenta connectentia nimis obriguerunt, vel ſpaſmo a leviſſima cauſa contrahi ſolent, mutatam aëris gravitatem ilico ſaepe ſentire ſolent, & paroxyſmo Aſthmatico corripi. Cum autem aër nimis gravis magis comprimat pulmonis vaſa, augebitur reſiſtentia cordi dextro, arctatis canalibus. Ubi vero aër nimis levis fuerit, eadem vaſa, minus preſſa, ab humoribus impulſis nimium dilatari poterunt, unde ſimilis effectus erit, ac ab humido & calido aëre. Simul etiam aër nimis levis non poterit ſatis ſuperare vim contractilem fibrarum pulmonalium dilatationi pulmonis reſiſtentem. Quamvis ergo varium atmoſphaerae pondus in ſanis caeteroquin hominibus ſo-

(q) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 621.
(r) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 602.

Digitized by Google

ſolum raro multum noceat, poterit tamen cum aliis cauſis ſimul concurrere, atque earundem effectum augere. Minus tamen diſcriminis videtur exſpectandum eſſe ab aucta aëris gravitate: docuerunt enim experimenta, animalia in aëre ita compreſſo, ut mercurius in barometro ſolitam altitudinem ſuperaret triginta digitis, vivere tamen potuiſſe (*ſ*). In altiſſimis autem montibus, a nimia levitate aëris impediri reſpirationem, obſervatum fuit (*t*), & quidem cum ſuffocationis periculo.

Verum praeter has memoratas aëris qualitates notandum eſt, atmoſphaeram nos ambientem incredibilem in ſe continere corporum varietatem. Quidquid enim ex plantis, & animalibus, ſive vivis, ſive poſt mortem putredine reſolutis exhalat, vel per ignem expellitur, omne hoc in aëre fluctuat. Imo & foſſilia corpora, quandoque ſponte ſua, ſaepius per ignem agitata, exhalationes fundunt, quae pariter per aëra diffunduntur. Si ergo tales exhalationes aëri inſpirato permiſtae cauſtica, adſtringente, vel coagulante vi praeditae fuerint, poterit inde peripneumonia fieri. Dum arſenicum, cauſtica & venenata vi infame, repetitis ſublimationibus fixare tentabat *Tachenius* (*u*), ſciendi deſiderio quaevis ſpernens pericula, apertis vaſis inſpiravit auram ſuaviſſimam, ſed poſt ſemihorulam imprudentiae ſuae poenas luebat; dum & difficulter reſpirabat, omnium membrorum convulſiones patiebatur, ſanguinem mingebat cum intolerabili ardore &c. Lacte & oleo praeceps hoc periculum evaſit quidem, ſic tamen, ut tota hyeme langueret, febre lenta, hecticae ſimili afflictus. Probe memini, dum ex ſale marino decrepitato ſicciſſimo, & oleo vitrioli rectificatiſſimo, ſpiritum ſalis marini meraciſſimum paraveram, ſolutis vaſis tanto cum impetu fugaciſſimos vapores erupiſſe, licet paucae tantum unciae hujus ſpiritus in capaciſſimo excipulo haererent, ut non tantum laboratorium, ſed & tota fere domus ilico his vaporibus replerentur, cum imminentis ſuffocationis periculo, niſi ſubito aufugiſſem. Omnibus notum eſt, ſulphuris accenſi vaporem & homines, & quaevis animalia reſpirantia, necare certiſſime, ſi majori copia cum aëre hauriatur. Adeo enim ſenſibilis eſt interna pulmonum ſuperficies, ut ab acrioribus talibus, una cum aëre hauſtis, ilico corrugetur totus pulmo, ſpaſmodice conſtrictis fibris muſculoſis bronchiorum ſegmenta cartilaginea nectentibus; unde ſubito lethalis peripneumonia; vel, ſi evaſerint, incurabile aſthma tota vita manet. Hoc vidi in optimo hujus urbis cive, cui in juventute apud oenopolam habitanti, ut addiſceret vinorum commercium, a ſodalibus jubebatur, ut aperto ingentis dolii, ſulphuris vapore repleti, ſpiraculo olfaceret, qua arte vina a fermentatione praeſervarentur. Miſer ille valide naribus attrahit infeſtum hunc vaporem, ſed mox concidit, atque aliquot horis cum morte luctatus evaſit quidem, verum tota vita manſit aſthmaticus, & nunquam ſomnum capere potuit, niſi erecto corpore in ſedili haereret. Verum & una cum aëre inſpirato in pulmonem duci poſſunt talia, quae non acria quidem ſunt, ſed coagulante & exſiccante vi poſſime

(*ſ*) Vide Boyl. in Experiment. novor. phyſico mechan. continuat. ſecund. artic. 4. Exper. 6. 7. &c. Tom. I. pag. 5. &c.

(*t*) Verulam. Novi organi Lib. II. Aphor. 12. pag. 333.

(*u*) Hippocrat. Chem. cap. 24. pag. 149. 150.

Digitized by Google

ſime nocere poſſunt, quamvis plerumque non tam ſubito horum noxa obſervetur. Sic *Diemerbroeckius* (vv) in noſocomio diſſecuit lapicidae famulum aſthmate mortuum, atque in ejus pulmone invenit magnam copiam pulveris lapidum, veſiculas fere omnes pulmonis implentem, atque ſequente anno in binis lapicidis ſimili modo mortuis idem invenit. Ex quibus omnibus ſatis patet, una cum aëre inſpirari poſſe talia, a quibus peripneumonia naſci poterit.

Chylus ex craſſis, ſiccis, viſcoſis &c. Notum eſt ex Phyſiologicis, chylum, ex ingeſtis cibis & potibus paratum, per ductum thoracicum infundi in venam ſubclaviam, inde momento poſt una cum ſanguine venoſo ad cor dextrum venire, atque tunc per ultimas pulmonaris arteriae anguſtias pelli debere. Si ergo ex craſſis & viſcoſis paratus fuerit chylus, vel ob ſicciores cibos aſſumtos abſque potu non ſatis dilutus, periculum eſt, ne in ultimis illis arteriarum finibus haereat, illoſque obſtruat, vel ſaltem difficiliorem reddat ſanguinis per pulmones tranſitum. Verum quidem eſt, magnam cautelam adeſſe in corpore humano, ne hoc fiat, dum & bilis affuſa in inteſtinis tenacitatem ſolvit ingeſtorum, & ſaliva, lympha pancreatis, ventriculi & inteſtinorum humores &c. chylo miſcentur, antequam ſanguini venoſo affundatur, ſimulque parca copia chyli torrente quaſi venoſi ſanguinis abſorbetur. Interim tamen lentae & viſcoſae ingeſtorum moleculae, licet dilutae, dum in ſinu venoſo, auricula, & corde dextro haerent, poſſunt iterum adunari (vide §. 69. 70.), atque lentorem morboſum facere, cujus noxa in pulmone percipietur. Numquid enim ſaniſſimi etiam homines, poſt cibos larga nimis copia aſſumtos, dyſpnoeam ſentiunt aliquot poſtea horis, dum chyli major ſolito copia, & minus forte elaborati, per pulmonem tranſit? In debilioribus longe citius a leviori etiam in diaeta errore idem obſervatur, atque omnium maxime in phthiſicis, qui peſſime anguntur, dum novus ex ingeſtis paratus chylus majori copia ſanguini admiſcetur. Patet ergo & hanc peripneumoniae cauſam notari debere. Frequens ſatis in bobus hic morbus occurrit, ab hac potiſſimum cauſa, ut videtur, dum haec animalia, in ſtabulis quieſcentia hyemali tempore, paſcuntur placentis, poſt expreſſionem olei ex lini ſemine reſiduis (*lynſaat koeken*), ex quibus contritis & cum aqua ſubactis tenax illud lutum paratur, quo chemici ad vaſa agglutinanda uti ſolent. Si vero una cum viſcido lentore acrimonia juncta fuerit, eo major noxa erit, dum tenerrima vaſa, acribus ſtimulis irritata, conſtringuntur & cava ſua arctant. Quamvis enim ex ingeſtis, licet diverſiſſimis, humani corporis efficacia unus & idem homogeneus humor, ſanguis nempe, paretur, tamen illa mutatio non in inſtanti perficitur, ſed plurium horarum ſpatio abſolvitur, atque chylus, cum ſanguine jam fluens, diu ſaepe adhuc ingeſtorum indolem retinet. Patet in lactantibus foeminis, quarum lac odorem & ſaporem aſſumtorum, purgantium vires &c. ſatis diu quandoque retinet. Confirmantur modo dicta & *Hippocratis* (x) teſtimonio, qui dixit, *inflammationem in pulmone fieri maxime a vinolentia, & piſcium capitonum & anguillarum ingluvie: hi namque pinguedinem hume-*

(vv) Anatom. Lib. II. cap. 13. pag. 306.
(x) De Internis Affectionibus cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 642.

humanae naturae inimiciſſimam habent. Atque ideo etiam *Celſus* (y) ſanato morbo, recidivae cavendae cauſa juſſit, *in refectione pluribus diebus a vino abſtinere*; ſimulque curandum eſſe, *ut diu nihil niſi molle & lene ſumatur*.

Exercitia pulmonum violenta &c. Valido curſu, plurimis corporis muſculis agentibus, accelerari debere motum ſanguinis venoſi, adeoque & cor irritari ſic, ut ſaepius & fortius contrahatur, alia occaſione in Commentariis §. 99. 2. probatum fuit. Verum, corde frequentius contracto, & fortius ſimul eodem temporis ſpatio, augetur celeritas ſanguinis per pulmonares arterias pulſi quam maxime. Demonſtratum autem fuit §. 100., aucto motu ſanguinis per vaſa, diſſlatis aquoſis partibus, produci viſcoſitatem ſanguinis inflammatoriam, qua ad concretionem facilem diſponitur. Simul etiam tunc probatum fuit, ab eadem cauſa augeri vaſorum ad initia amplitudinem, & liquidorum craſſiorum in tenuiora vaſa impulſum: unde tunc concludebatur, obſtructiones, inflammationes &c. ab aucto motu ſanguinis per vaſa ſequi poſſe. Quamvis autem illa mala in toto corpore ab hac cauſa naſci queant, imprimis tamen pulmoni majus inde imminet periculum, quia & tenerrimis vaſis conſtat, & velocitatis ſanguinis incrementum illum plus afficit. Demonſtratur enim in Phyſiologicis (z), quod *omnis liquor totius corporis, quo tempore, diſtributus per omnes partes, ſemel circuitum abſolvit per cunctas, eo tempore totus ſemel tranſit per ſolos pulmones; ideoque & humor omnis vitalis totus quantus pulmones tranſit, dum per alia viſcera tantum certa portio transfluit*. Hinc intelligimus rationem, quare a validiſſimo curſu & homines & animalia toties ſubito moriantur, uti paſſim Obſervationes Medicae teſtantur. Imprimis autem tunc funeſtiſſimus eventus ſequitur, dum aeſtuantes & anheloſi a curſu homines frigidum aërem hauriunt, vel gelidum potum bibunt affatim: ratio horum data fuit in Commentariis §. 118.

Lucta, nixu. Validiſſima enim tunc omnium fere muſculorum voluntariorum actio eſt, adeoque & acceleratur ſanguinis venoſi motus aeque ac a curſu. Verum praeterea videmus, omnes homines, dum luctantur, vel valido nixu pondera elevare, aut obſtacula quaedam removere, conantur, aërem magna copia inſpiratum retinere quam diutiſſime, antequam exſpirent, atque ſimiles conatus repetere continuo. Aër autem calido pulmone retentus rareſcit, & tanto magis vaſa pulmonalia premit, quanto magis a calore expanditur: hinc patet, anguſtari debere pulmonis vaſa: interim agentibus muſculis acceleratur ſanguinis venoſi motus verſus cor, illudque irritatur in validiores & frequentiores contractiones; cum autem ab aëre rarefacto anguſtata fuerint pulmonis vaſa, difficilius ſanguis tranſibit per pulmones, & tantum ejus fluidiſſima pars per arctiores jam vaſorum fines tranſire poterit, craſſiſſima accumulabitur, atque obſtructiones & inflammationes pariet.

Cantu, clamore. Ob eandem rationem inter peripneumoniae cauſas & haec referuntur. Vox enim formatur expulſu aëris, tota capacitate pulmonis

(y) Lib. IV. cap. 7. pag. 213.
(z) H. Boërh. Inſtitut. Medic. §. 208.

Digitized by Google

nis contenti, per cauſas arctantes thoracem; ita tamen ut aër ſic per aſperam arteriam expulſus incurrat in ventriculos laryngis, cartilagines arytenoideas, rimam glottidis. Nimis enim dilatata glottidis rima aër liberrime exit, ſed nullum ſonum facit; uti patet in illis, qui graviorem ſonum edere conantur, quam poſſunt. Demonſtraverunt autem Muſici, vocis diverſitatem quoad acutiem & gravitatem pendere a varia apertura rimae glottidis, & aucta vel minuta celeritate aëris expulſi. Ubi ergo acutiſſimos tonos cantando aſſequi cònantur homines, cauſae thoracem arctantes valida vi exprimunt aërem pulmone contentum per anguſtatam admodum glottidis rimam, unde aër preſſus valide reagit in pulmonis cavum, quo continetur, hincque impeditur liber ſanguinis per pulmonem tranſitus. Idem in valido clamore verum eſt, qui ſemper eo acutiorem tonum format, quo fortior eſt. Phaenomena autem, quae apparent in cantantibus, vel fortiter clamantibus hominibus, evidenter hujus rei veritatem probant. Semper enim tunc turgida rubet facies, oculi ſuffunduntur ſanguine, venae frontales & jugulares tument &c., quae omnia docent circa cor dextrum accumulari ſanguinem venoſum, quia libere per pulmones tranſire nequit, uti alia occaſione ad §. 807. probatum fuit.

Equitatione forti in vento adverſo. Demonſtraverunt Phyſici *(a)*, corpora per fluidum mota reſiſtentiam pati, atque aucta velocitate corporis moti hanc reſiſtentiam augeri; partim quia cohaeſio particularum fluidi ſuperari debet, partim etiam quia partibus fluidi motus conciliatur. Si ergo quis pernici equo per aërem vehatur, cum actioni aequalis ſit reactio, tanto magis aër premet pulmonem, quo rapidius per aëra movetur homo. Verum ſi jam ſimul aëris adverſo vento moti directio ſuperari debeat, patet ſatis augeri quam plurimum illam vim, qua aër pulmones premit. Si autem & frigidus talis ventus fuerit, eo magis conſtringentur vaſa pulmonis, & tanto majus periculum erit adunationis molecularum ſanguinis (vide §. 117.).

Venena coagulantia &c. Docuerunt Chemici, dum ſanguinis humani, aliorumque animalium, proprietates deſcribunt, a ſpiritibus acidis foſſilibus ex vitriolo, nitro, ſale marino &c. expreſſis vi ignis, ſanguinem coagulari: idem ab alcohole, alumine, vitriolo & pluribus aliis contingit. Poſtea tentatum fuit, quid ſimilia efficerent, ſi venis apertis vivi animalis inſtillarentur; qualia plura experimenta apud *Wepferum (b)*, alioſque Auctores inveniuntur. Tentavi ſimilia in canibus ſaepius, vidique ſemper ſanguinem inde grumeſcere, & per venas, ſemper latiores in ſuo decurſu, ad cor dextrum deferri, dein in pulmones: ibi autem haerebat, & poſt ſummas anxietates animalia haec moriebantur, citius vel ſerius, prout major minorve talium coagulantium quantitas venis injecta, & diverſa foret horum injectorum efficacia. Poterit ergo & a talibus cauſis lethalis ſubito peripneumonia induci. Interim tamen cautum eſt, ne talia, per os ingeſta, venas ingredi & ſanguini miſceri poſſint, antequam admodum diluta fuerint, vel ſic mutata, ut nocere nequeant. Minima enim venarum abſor-

(*a*) 's Graveſande Phyſices Elementa Mathem. Tom. I. pag. 527. &c.
(*b*) Cicut. Aquat. hiſtor. & noxae. Bachlivius ſylloge experiment. pag. 103. &c.

ſorbentium & vaſculorum lacteorum oſcula in primis corporis viis ab acrioribus ſic conſtringuntur, ut omnis aditus tollatur; adeoque raro ab hac cauſa peripneumonia fiet. Si vulneribus, in quibus magnae venae diſciſſae ſunt, imprudenter applicaretur alcohol vel ſimilia ſtiptica, quae ſanguinem promptiſſime coagulant, tale malum metuendum foret: uti etiam, dum atra bilis viſcera abdominalia obſidens, quacunque de cauſa mota & turgens, verſus hepar ruit, & exeſos venae cavae ramulos ingreſſa cum ſanguine venoſo ad cor dextrum defertur. Uti enim poſtea §. 1104. dicetur, quandoque atra bilis acidam coagulantem vim habet, adeoque poſſet ſubito lethalem peripneumoniam hoc modo facere.

Vehementes animi perturbationes. Quantam vim habeant validi animi affectus, & quam miris modis poſſint augere, minuere, turbare vitalem humorum per vaſa motum, in Commentariis §. 104. dictum fuit. Dum ſubito terrore percellitur homo, uno momento pallet totum corpus, conſtrictis omnibus vaſis ſic, ut ſanguinem rubrum non admittant amplius: mox ſuſpiria, anhelitus, & ponderis prementis circa praecordia ſenſus adſunt; quae docent evidenter, difficillimum eſſe tranſitum ſanguinis corde dextro expulſi per pulmones. Incipit ergo ſtagnare tunc ſanguis in magnis receptaculis venoſis circa cor, & ad concretionem diſponi; adeoque ſummum periculum eſt, ne poſtea ille ſanguis in pulmonalis arteriae anguſtiis haereat immeabilis. Contra, dum ſubita excandeſcit ira homo, inflatur turgida facies, rubet, calet totum corpus, oculorum tunica adnata ſanguine ſuffunditur, pulſus celer & validus eſt: quae omnia ſigna docent, ſanguinem rapidiſſime moveri, & ingredi minora vaſa, in quibus naturaliter non reperitur; adeoque periculum eſſe, ne per errorem loci inflammatio fiat. Verum in iratis hominibus frequens anhelitus, cordis palpitatio & anxietatis ſenſus evincunt, ſimilem mutationem, ac in externis corporis partibus deprehenditur, etiam in interioribus locum habere. Dum autem jurgiis, minis, aliiſque modis brevis ille furor exhalare poteſt, ſaepius abſque magno malo ſequente valida deferveſcit ira: verum ſi memores iras imo ſub pectore condere coguntur inviti, uti toties in aulis fit, ſummae naſcuntur calamitates. Optimus civis, a Magnate quodam publice opprobrio affectus, tacitus premit illatam contumeliam, dum illam ulciſci non poterat; verum mox aſthma ſuboritur, in dies ingraveſcens toto biennio, tandemque hydropicus periit (*c*). Si jam ſimul conſideretur, in hyſtericis mulieribus & viris hypochondriacis, dum validos animi affectus patiuntur, ilico fere ſequi urinae tenuis & limpidiſſimae ingens profluvium, patebit, ſanguinem orbari diluente vehiculo, adeoque in concretionem magis pronum reddi.

Angina cum oppreſſione pectoris &c. Ut ſanguis in homine nato ex corde dextro in ſiniſtrum tranſire poſſit, requiritur pulmonum expanſio per aërem inſpiratum: quidquid ergo liberum aëris in pulmonem ingreſſum tollit, vel neceſſariam pectoris dilatationem in inſpiratione impedit, faciet, ut ſanguis haerere incipiat in ultimis anguſtiis arteriae pulmonalis; dumque pergunt agere tales cauſae, immeabili ſanguine implebitur pulmo, & peſſima peripneumonia fiet. Dum ergo in anginae ſpeciebus, §. 801. 802.

(*c*) J.Bapt. Helmont. in Capitulo *Aſthma & tuſſis* N. 25. pag. 291.

802. deſcriptis, anguſtatur pulmonalis fiſtula, vel larynx, circuitus ſanguinis per pulmones difficilis fit, uti in Commentariis harum paragraphorum demonſtratum fuit. In valida vero pleuritide & paraphrenitide pectus dilatare nequeunt aegri, ob ſummam doloris acerbitatem, ſicque ſe ipſos ſuffocant; unde etiam illi morbi, ſi peſſimi fuerint, fere ſemper in peripneumoniam tranſeunt; uti poſtea patebit, quando de his morbis agendum erit.

§. 825. SI hae cauſae (824.) morbum produxerint, pro diverſitate ſedis affictae (822.) producet effectus varios; bronchialis enim omnia effecta inflammationis producens (382. ad 393.) ipſos fines arteriae pulmonalis continguos comprimendo, contagio efficiundo, inflammat.

Dictum fuit §. 822., duplicem poſſe concipi peripneumoniam, dum nempe inflammatio in finibus arteriae bronchialis vel pulmonalis haeret. Effectus ergo erunt varii, qui a laeſis functionibus pendent, quibus binae illae arteriae ſerviunt. Cum autem bronchialis arteria vitae & nutrimento ipſius ſubſtantiae pulmonis deſtinata ſit, laeſio functionum hujus arteriae proprie ſpectabit ad ipſum pulmonem, tanquam privatam corporis partem. Arteriae autem pulmonalis inflammatio non tantum pulmonem laedit, verum & liberum ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum tranſitum turbat, unde vita pendet. Cum autem rami arteriae bronchialis, per pulmonis ſubſtantiam diſperſi, ubique contingui ſint arteriae pulmonalis ramis, patet ſatis, uti ad §. 823. dictum fuit, inflammationem arteriae bronchialis ſimile malum in arteria pulmonali producere debere; adeoque peripneumoniam ſemper periculoſam eſſe.

§. 826. UBi autem fines ipſi arteriae pulmonalis inflammati, ſtagnat cruor; extenditur vas; exprimitur tranſſudatione quaſi pars liquidiſſima; coacervatur craſſior, inter cor dextrum, & fines pulmonalium arteriarum, omnis fere colligitur, circulum adhuc obire potens, ſanguis; hinc pulmo gravis, explicari impos, liveſcens; cor ſiniſtrum ſanguine orbatur; debilitas ſumma; pulſus exilis, mollis, omni modo inaequalis; reſpiratio parva, frequens, difficilis, erecta, tuſſiculoſa, calida; ſanguinis venoſi ante auriculam & cor dextrum ſtagnatio; rubor faciei, oculorum, oris, faucium, linguae, labiorum inſolitus; tandem ſuffocans, inexplicabili cum anxietate & delirio, mors.

Conſiderantur jam hac paragrapho illi effectus, qui natam in pulmonali arteria inflammationem neceſſario ſequuntur, & ex quorum cognitione praeſentis peripneumoniae diagnoſis haberi ſimul poterit.

Pa-

Patet ex definitione inflammationis (§. 371.), ſtagnare cruorem in arteriis inflammatis, ſimulque ſanguinem per febrim fortius motum urgere loca obſtructa. Inde autem neceſſario ſequitur diſtenſio vaſorum inflammatorum ante locum illum, ubi obſtruens materies haeret; uti probatum fuit in Commentariis §. 382. 1. Verum cum moleculae ſanguinis rubrae, niſi valida & diuturna preſſione ſphaericam figuram mutaverint, interſtitia relinquant, exprimetur tranſſudando tenuior ſanguinis pars per illa, & ad cor ſiniſtrum perveniet. Cum autem vaſa inflammata tumentia vicinos canales aucta ſua mole comprimant, propagabitur brevi inflammatio, & ſola tantum tenuior cruoris pars per pulmonem tranſire poterit ad cor ſiniſtrum, craſſior autem pars in pulmonis vaſis obſtructis & diſtentis coacervabitur.

Verum vaſorum inflammatorum aucta moles non videtur ſola cauſa eſſe, quare nata in pulmone phlegmone tam ſubito ad vicina loca pergat, ſed & multum huc facit aucta ſanguinis celeritas per reliqua vaſa adhuc pervia, uti in Commentariis §. 382. 8. explicatum habetur. Dictum autem ibidem fuit, notabile velocitatis augmentum non poſſe a minuto canalium perviorum numero fieri, niſi pars inflammata tantae fuerit magnitudinis, ut numerus vaſorum obſtructorum, comparatus cum reliquis vaſis apertis, inſignem differentiam facere poſſit. Unde etiam tunc concluſum fuit, in pleriſque corporis partibus inflammatis non poſſe ab hac cauſa multum accelerari pulſum, ſed hoc potius fieri a fibrarum nervearum, per vicinas partes & ipſa vaſa inflammata diſperſarum, irritatione. Ubi autem inflammatio pulmonem occupat, facile concipitur, obſtructis quibuſdam vaſis, multum debere augeri humorum celeritatem per reliqua vaſa pervia, quia nempe (uti in Commentariis §. 824. dictum fuit) omnis liquor totius corporis, quo tempore, diſtributus per omnes partes, ſemel circuitum abſolvit per cunctas, eo tempore totus ſemel tranſire debet per ſolos pulmones. Quomodo autem per auctam velocitatem circulationis obſtructio & inflammatio fiant in Commentariis §. 100. explicatum fuit.

Patet ergo in peripneumonia, niſi cito ſolvi poſſit, omni momento augeri mala, cruorem immeabilem accumulari in vaſis obſtructis & dilatatis, atque continuo magis magiſque in majores vaſorum anguſtias urgeri; ſicque tandem omnis ille ſanguis, qui adhuc tranſprimi potuit in venas pulmonales, & circulum obire, in venis majoribus circa cor, ſinu venoſo & auricula dextris, haerebit, dum omni momento augentur impedimenta in pulmone. Simul etiam patet, craſſamento ſanguinis in pulmone accumulato, illam partem, quae adhuc per vaſa movetur, tenuiorem & fluidorem ſolito eſſe debere; quod phaenomenon plurimos Medicos, ad hanc rem non attendentes, torſit, dum crederent, in morbo acuto inflammatorio contrariam ſanguinis venis educti indolem eſſe debere. Cum ergo omne illud, quod per vaſa motum vitalem adhuc continuat, ex tenuioribus tantum ſanguinis partibus conſtet; potus aquoſi ingeſti non poterunt diu manere humoribus permiſti, ſed vel per ſudores exibunt, vel per urinam. Caeteris enim paribus tanto major ſecretio & excretio per has vias fiet, quanto major copia aquae in ſanguine adeſt, proportione habita ad reliquas cruoris partes.

Digitized by Google

Unde merito dixit *Hippocrates* (*d*), *malam eſſe urinam, quae cito poſt potum mingitur, praeſertim in pleuriticis, & peripneumonicis.*

Quo magis autem impletur craſſo & immeabili ſanguine pulmo, eo minus fit ſpatium aëri inſpirato: hinc pulmo, ex ſua natura levis & ſpongioſus, gravis fit & compactam carneam molem refert, atque liveſcit ob eandem cauſam. Videtur & *Hippocrates* illud obſervaſſe, licet aliam rationem dederit, ignarus circulationis ſanguinis. Sic enim habet: *Quum e capite per bronchum & arterias in pulmonem fluxio facta fuerit, natura ſua rarus & ſiccus exiſtens pulmo, quidquid humoris poteſt, in ſe trahit, & ubi influxerit, major redditur, & ſiquidem in totum fluxerit, lobi majores redditi utrumque latus attingunt, & peripneumoniam faciunt* (*e*). Et alibi de eodem morbo agens (*f*) dicit: *Hic tumor potiſſimum a ſanguine ortum ducit, quum pulmo in ſe ſanguinem attraxerit, & acceptum retinuerit.*

Obſervata autem in cadaveribus hoc morbo defunctorum confirmant illa, quae morbi hujus conſideratio dictaverat; unicum adduxiſſe exemplum ſufficiet. Dum aperitur cadaver juvenis viginti ſex annorum, peripneumonia defuncti ſeptimo morbi die, pulmones conſpiciebantur admodum diſtenti & ad tactum duri. Omnem pectoris cavitatem replebant, diaphragmati, coſtis & dorſi vertebris in utroque latere adeo firmiter accreti, ut cultro difficillime ſeparari potuerint. Exemti de thorace pulmones carnem compactam referebant, eorumque veſiculae quaſi carnea, craſſa, rubicunda ſubſtantia erant infarctae, & quum diſcinderentur, pauca quantitas ichoris putridi ſanguinei effluxit. Quinque libras pondere aequabant pulmones lanci impoſiti, & aquae injecti ſubmergebantur. In aſpera arteria ſpumoſa & tenax materia reperta. In vaſis pulmonis, uti & corde & auriculis, inventae fuerunt polypoſae concretiones, quae ſimul omnes excedebant pondere binas uncias (*g*). Pulchra haec obſervatio ad amuſſim oſtendit, qua via hic morbus in mortem tendat.

Cum autem ſanguis venoſus ad cor dextrum delatus, per infarctum pulmonem tranſire nequeat libere, haerebit in pulmonis vaſis diſtentis, aut colligetur in corde dextro, ſinu venoſo & auricula dextris, vel & in ipſis venarum majoribus truncis, & pauculum tantum per vaſa adhuc pervia pulmonis in cor ſiniſtrum venire poterit, unde cor ſiniſtrum ſanguine orbatur. Non poterit ergo per aortae ramos ad encephalon pelli ſanguinis debita copia, unde nec fiet ſpirituum ſecretio, ſimulque deficiet liquidi nervoſi influxus & preſſio in muſculos, adeoque debilitas ſumma ſequetur; uti in *Capitulo de debilitate Febrili* pluribus demonſtratum fuit. Quia autem arteriae diaſtole a ſanguine ex corde projecto fit, hinc patet, corde ſiniſtro vix ſanguinem recipiente, non poſſe valide attolli aortam ejuſque ramos, adeoque pulſum & exilem & mollem eſſe debere. Praeterea cum auctae reſiſten-
tiae

(*d*) In Coacis Praenot. N. 579. Charter. Tom. VIII. pag. 856.
(*e*) Hippocrat. Lib. de locis in homine cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 365.
(*f*) De Internis affectionibus cap. 8. ibidem. pag. 643.
(*g*) Fred. Hofm. Medic. ration. & Syſtem. Tom. IV. Sect. II. cap. 6. Obſervat. 1. pag. 428. 439. uti & in Diſſert. dec. 2. Diſſert. X. de Generatione Mortis in morbis pag. 528.

tiae in pulmonis vaſis non patiantur (adulto ſaltem jam morbo) ut cor dextrum ſe integre evacuare poſſit, illud palpitabit ſaepius, & ſingulis illis ictibus aliquid tranſprimet per pulmones in cor ſiniſtrum, donec in corde ſiniſtro talis quantitas ſanguinis ſit, quae illud in validam contractionem irritare poſſit; unde tunc ſubinde unus vel alter validus pulſus ſentitur, moxque iterum fit mollis, exilis, imo & ſaepius intermittit; adeoque patet ratio, quare pulſus omni modo inaequalis ſit. Talis autem pulſus vacillatio in moribundis hominibus ſemper adeſt, atque poſtea §.874. probabitur, proximam mortis cauſam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum eſſe peripneumoniam.

Ex modo dictis intelligitur forte ratio, quare *Galenus (b)* dixerit, peripneumonicorum pulſum magnum eſſe, dum nempe ſubinde validus talis arteriae pulſus obſervatur, mox ſequente iterum debili & undoſo. Non enim abſolute magnum in hoc morbo pulſum poſuiſſe *Galenum*, patet ex illis, quae ſtatim adduntur. Sic enim habet: *Peripneumonicorum autem magnus eſt (pulſus) & undoſi quid habens, & obſcurus, & mollis, ſimiliter ac pulſus lethargicorum, niſi quatenus praepolleat inaequalitate* &c. Simile quid & apud *Aretaeum (i)* legitur; dicit enim de hoc morbo agens: *Pulſus habent in initio magnos, inanes, creberrimos*. Et poſtea addit: *Pulſus parvi, frequentiſſimi & deficientes, quando ipſis mors proxima eſt*.

Reſpiratio parva, frequens, difficilis &c. Requiritur enim, ut ſanguis in homine nato tranſire poſſit per pulmones, illorum expanſio per aërem inſpiratum. Verum ex ante dictis patuit, pulmonum arterias in hoc morbo ſanguine immeabili infarctas diſtendi, adeoque cavum aëreum pulmonum minuere, ſimulque facilem pulmonum ab aëre inſpirato expanſionem impedire, cum non amplius ſpongioſi & molles, ſed carnei & duri evaſerint. Unde parum aëris ſimul tunc inſpirare poſſunt tales aegri, & reſpirationis frequentia & ſummo molimine illud compenſare nituntur. Simul tunc adeſt orthopnoea dicta Veteribus Medicis, quando aegri proprio inſtinctu corpus in lecto erigunt, ut facilius inſpirare poſſint. Erecto enim corporis ſitu abdominalia viſcera ſuo pondere deorſum ducunt diaphragma, ſicque pectoris dilatationem augent. Notavit hoc *Aretaeus (k)*, monens, quod *ſedere volunt laborantes: ad ſpiritum ducendum corpus rectum ſtatuitur; ad id enim hic ſitus aptiſſimus eſt*. Deſignat ergo erecta illa reſpiratio ſemper impedimentum in pulmone liberum ſanguinis tranſitum tollens; atque inde patet ratio, quare *Hippocrates (l)* dixerit: *Quod ſi in morbi vigore aegrotus velit reſidere, hoc in omnibus quidem acutis morbis malum eſt, peſſimum vero eſt in peripneumonicis*. Ubi enim morbi decreſcunt, minime malum ſignum eſt, ſi in lecto reſidere velint aegri; tunc enim increſcentibus viribus, & fatiſcente morbo, jugem decubitum faſtidiunt. Verum in morbi vigore ſemper moleſtam anxietatem, ob difficilem ſanguinis per pulmones tranſitum, deſignat.

Quia autem in hoc morbo diſtentis vaſis ſanguineis comprimuntur vaſa aërea

(*b*) De Pulſibus ad Tyrones cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 10. 11.
(*i*) De Cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. II. cap. 1. pag. 11. (*k*) Ibid. pag. 10. 11. (*l*) In Prognoſticis Sentent. 20. Charter. Tom. VIII. pag. 603.

aërea pulmonis, veſicularum, in quas bronchia deſinunt, latera ad ſe mutuo affricantur, unde irritans & continua fere tuſſicula, quae augetur, dum mora & calore inſpiſſatus mucus (naturaliter internam pulmonum ſuperficiem obliniens), neque ob impeditam reſpirationem facile averrendus, in his locis colligitur, uti ex ſectione cadaveris peripneumonia defuncti modo memorata patet. Plerumque tunc ſimul adeſt ingratus in pectore ſtrepitus, qui fit vel ab aëre muco hic collecto irretito; vel a veſiculis pulmonum ſiccis, hincque crepitantibus inſtar corii areſacti, dum inſpirando extenduntur. Simile quid indicare videtur *Hippocrates*, dum *de pulmone in latus decumbente* agit; ubi tunc talia ſymptomata enumerat, quae peripneumoniae optime conveniunt, atque poſtea addit ſequentia: *Sanguis velut corium ſtridet, & reſpirationem probibet* (*m*). In Oeconomia *Foëſii* autem alio modo legitur hic textus, & pro τὸ αἷμα ponitur τὰ στήθεα, tuncque ſenſus foret: *pectus velut corium ſtridet*. Neque ratione carere hanc emendationem docet alter *Hippocratis* locus (*n*), ubi ſequentia habentur: *Quum pulmo ex calore plenus intumuerit, vehemens & dura tuſſis detinet, & orthopnoea; confertim reſpirat, crebro anhelat, tumeſcit, nares expandit, ut equus ex curſu. & linguam frequenter exſerit, & pectus ei modulari videtur* (καὶ τὰ στήθεα αὐτῷ ἀείδειν δοκέει), *& gravitas ineſſe*.

Calida autem eſt reſpiratio in peripneumonicis, uti manifeſte percipiunt illi, qui hoc morbo decumbentium curam gerunt. In febre ardenti, prout ad §. 739. dictum fuit, quandoque tantus circa vitalia viſcera aeſtus adeſt, ut ipſum aërem exſpiratum incendere videatur: ſed & notatum fuit ad §. 741., febrim ardentem ſaepe in peripneumoniam tranſire. Plures autem in peripneumonia cauſae concurrunt, quae faciunt, ut aër inſpiratus plurimum caleſcere debeat. Pulmo enim infarcitur rubra craſſiſſima ſanguinis parte, quam calori concipiendo & conceptum diu retinendo aptiſſimam eſſe novimus: per vaſa pulmonis nondum impervia, ſed a vicinis obſtructis & tumentibus anguſtata, celerrime trajiciuntur humores, unde majorem calorem naſci debere, in Commentariis §. 382. 6., & in caloris febrilis hiſtoria, demonſtratum fuit. Accedit, quod immeabili ſanguine turgens pulmo ſatis explicari nequeat, adeoque minor copia aëris ſingulis inſpirationibus hauriri poſſit. Ex quibus omnibus ſimul intelligitur ratio, quare calidiſſimus percipiatur aër exſpiratus in peripneumonicis. Unde *Spiritum crebrum & calidum* inter effectus hujus morbi numeravit *Hippocrates* (*o*): uti & *Galenus* (*p*) pluribus in locis; idemque ſimiliter notavit *Aretaeus* (*q*).

Sanguinis venoſi ante auriculam & cor dextrum &c. Cum enim cor dextrum ſe evacuare libere nequeat per pulmonis vaſa obſtructa & inflammata, ſanguis venoſus, a toto corpore redux, ſtagnare incipiet in venoſis magnis receptaculis ante cor dextrum; adeoque, dum pergunt arteriae adfer-

(*m*) De Morbis Lib. II. cap. 23. Charter. Tom. VII. pag. 575.
(*n*) De Morbis Lib. III. cap. 7. ibid. pag. 585. (*o*) De Morbis Lib. III. cap. 14. Charter. Tom. VIII. pag. 588. (*p*) De Praeſagitione ex pulſibus Lib. IV. cap. 2. Charter. Tom. VIII. pag. 297. De locis affectis Lib. II. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 419. & Lib. IV. cap. 11. ibid. pag. 475. (*q*) De Cauſ. & ſign. morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 10. 11.

ferre ſanguinem, neque venae reducere poſſunt, omnes partes capitis externae & internae ſanguine diſtendentur; unde rubor faciei, oculorum &c., intelligitur. Videantur illa, quae in Commentariis §. 807. de hac re dicta fuerunt: ubi ſimul ratio data fuit, quare potius in his partibus, quam in aliis, haec phaenomena appareant. Inter peripneumoniae ſigna *ruborem in facie* poſuit *Hippocrates* (r); & reliqui Veteres Medici Graeci, dum hunc morbum deſcribunt, ſimilia dixerunt. Sic inter ſigna diagnoſtica peripneumoniae *genas rubras* numerat *Trallianus* (ſ). Rubeſcere faciem, ſed genas praecipue, dixit *Aretaeus* (t), atque venas temporum & colli attolli: addidit autem & aliud phaenomenon, nempe τὰ λευκὰ τῶν ὀφθαλμῶν λαμυρώτατα καὶ πίονα, quod in verſione ſic redditur: *oculorum album nitidiſſimum & pingue eſt*. Videtur autem interpres legiſſe λαμπρότατα, ac ſi oculi puriſſimi in hoc morbo niterent, ut pingui quodam inuncta corpora ſolent. Verum, dum impedito libero reditu ſanguinis venoſi a capite omnia turgent, ſolent alba oculorum rubeſcere, & oculi prominere, ſicque torvum potius vultum exprimunt aegri (vide §. 773. 4.): cui ſententiae favet ipſa vocis λαμυρώτατα propria ſignificatio, λάμυρος enim de protervo homine, & ultra modum audaci dici ſolet. Ingenioſa etiam videtur conjectura, quae λαπυρώτατα legendum voluit, tunc ille ſignificaret, humidiſſimos oculos eſſe (u), uti in *Editione Oxonienſi* habetur. In peſſimis enim morbis oculi ſaepe involuntariis lacrymis madent. Si autem conſiderentur illa, quae in Commentariis §. 734. habentur de notandis in aegrorum oculis, apparebit, ſatis veroſimile eſſe, per pingue illud (πίονα) intelligi tenuem & albam pelliculam, quae in lethalibus morbis toties aegrorum oculos deturpat. Pulchre haec omnia confirmari videntur illis, quae apud *Aeginetam* (vv) leguntur, ubi de peripneumonia agit. Sic autem habet: *Genae itaque in his rubrae apparent, & oculi intumeſcunt, ſupercilia deorſum nutant, & corneae* (κερατοειδεῖς) *ſubpingues apparent*, dum nempe tali pellicula obfuſcantur.

Tandem ſuffocans, inexplicabili cum anxietate & delirio, mors. Dum nempe pulmo adeo ſanguine immeabili infarctus eſt, ut aërem inſpiratum admittere nequeat, ſimulque tanta reſiſtentia naſcitur cordi dextro, ut nihil amplius ſanguinis exprimere poſſit; unde quies cordis, & mors. Quantam autem prius anxietatem patiantur miſeri, colligi poterit ex illis, quae §. 631. dicta fuerunt. Quare autem delirent tales aegri, in Commentariis §. 807. explicatum fuit. Videantur & illa, quae ad §. 774. de hac re dicta ſunt; ubi demonſtratum fuit, Phrenitidem Peripneumoniae ſuccedere, ſed lethalem. Accidit tamen quandoque paulo ante mortem, ut nullam amplius anxietatem ſentiant aegri, verum extrema frigida, ungues lividi, pulſus parvus, celerrimus, & intermittens, ſatis docent peritum Medicum, mortem inſtare, uti optime monuit *Aretaeus* (x).

Quan-

(r) De Internis Affection. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 642.

(ſ) Lib. V. cap. 2. pag. 241.

(t) Lib. II. de Cauſis & ſignis morbor. acutor. cap. 1. pag. 11.

(u) In conjecturis de ſuſpectis aliquot Aretaei locis ibid. pag. 261.

(vv) Lib. III. cap. 30. pag. 40.

(x) Lib. II. de Cauſis & ſignis morbor. acutor. cap. 1. pag. 11.

Digitized by Google

Quando autem, cur, & cum quibus ſymptomatibus hic morbus in mortem abeat, poſtea adhuc latius ad §. 848. dicetur.

§. 827. SI tale malum (826.) utrumque pulmonem ſimul, & valide infecerit, erit cita, & inſuperabilis mors; quum nullo remedio antiphlogiſtico juvari natura queat (confer 386. & 395. ad 402.)

Ut vita perennet, requiritur, ut ſanguis ex corde dextro per pulmonem in cor ſiniſtrum venire poſſit; ubi ergo utrumque pulmonem ſimul valida inflammatio prehendit in finibus arteriae pulmonalis, tollitur ille ſanguinis per pulmonem tranſitus, adeoque brevi actum erit de vita. Et licet in morbi hujus initio, pluribus vaſis obſtructis, quaedam adhuc pervia manſerint, patet ſatis ex ante dictis, a tumentibus vicinis inflammatis eadem omni momento magis magiſque anguſtari debere, donec tandem omnis via intercipiatur. Quidquid enim ſanguinis adhuc per pulmonem tranſire potuerit in cor ſiniſtrum, illud per aortae ramos propulſum in venas redibit ad cor dextrum, atque denuo per pulmonalem arteriam, in plurimis locis jam immeabili ſanguine infarctam, tranſire non poterit integre, ſed craſſiſſima pars, rubra nempe, ad haec obſtacula ſiſtetur, & obſtruentem molem augebit omni momento, unde evidenter patet, citam & inſuperabilem mortem exſpectandam eſſe.

Neque multum ſperari poſſe ab optimis remediis, licet ſimul & ſemel animoſe adhibitis, patebit, ſi perpendantur ſequentia. Sola curatio inflammationis, quae hic ſperari poſſet, eſt illa, quae reſolvendo fit; ſuppuratio enim, dum uterque pulmo ſimul & valide inflammatus fuerit, locum habere nequit, cum omnia ſymptomata augeantur, quando inflammatio in ſuppurationem tranſit (vide §. 387.); adeoque ſuffocaretur aeger, antequam ad maturationem perduci poſſet ingens talis in utroque pulmone abſceſſus. Multo minus ſervari poterit aeger, dum poſt validam pulmonis utriuſque inflammationem gangraena ſequitur, de qua re nemo dubitat. Sed ut reſolutio inflammationis obtineri poſſit, requiritur inter alias conditiones (vide §. 386.), ut cauſa obſtruens non nimis ſolidata fuerit, obſtructio parva ſit in arteriis ſanguineis, vel in initiis lymphaticorum, canales mobiles, diluens vehiculum advehi poſſit &c. Verum omnia potius contraria in valida peripneumonia obtinent: cum enim omni momento vitae ſanguis ex cordis dextri cavo trajici debeat per arteriam pulmonalem, ſingulis cordis ictibus magis conſolidabitur obſtruens materia, liquidiſſima ejus parte per ultimos fines arteriae pulmonalis tranſpreſſa; ſimulque eadem de cauſa obſtruentes moleculae in majores convergentium vaſorum anguſtias urgebuntur, adeoque diſtentiſſimis vaſis obſtructis tolletur illorum mobilitas. Verum magna difficultas adeſt, ut diluens vehiculum ſubminiſtrari poſſit: omne enim aquoſum, ſive potatum, ſive balnei, vaporis, clyſmatis &c., ſpecie applicatum, venis recipitur, adeoque ad cor dextrum deferetur: verum illud non poterit miſceri immeabili ſanguini, dum magnam partem canalium obſtructorum occupat infarctus ſanguis, unde per vaſa adhuc pervia tranſibit in cor ſini-

ſiniſtrum, ſicque debilem vitam in peſſimo hoc morbo utcunque ſuſtinebit. Sed ſi conſideretur, per eadem augeri quantitatem liquidi per pulmones trajiciendi, patebit, & augeri debere celeritatem motus, cum plurimis vaſis obſtructis per pauca adhuc aperta eodem tempore moveri debeat pulſum ex corde dextro liquidum, adeoque iterum aderit blandae reſolutionis impedimentum, cum ad hanc requiratur ſedatus humorum motus, uti ad §.386. demonſtratum fuit.

Si jam conſiderentur quatuor indicationes curatoriae, ad reſolutionem inflammationis obtinendam requiſitae, quae §. 395. enumeratae fuerunt, & ſequentibus paragraphis fuſius explicatae, patebit, in hoc caſu illas perfici non poſſe. Tenerrimorum enim pulmonis vaſculorum laeſio omni momento augebitur, dum cor pergit, quamdiu vita durat, urgere loca obſtructa, & impetus liquidi corde expulſi directe in vaſa obſtructa adeo propinqua agit. Quam difficile ſit materiae obſtruenti fluiditatem conciliare in hoc morbo per diluens vehiculum, ſtatim vidimus. Venae ſectio larga, efficaciſſimum in morbis inflammatoriis remedium, dum & impetum & copiam liquidi vitalis minuit, ſicque vaſis oſcillationes elaſticas reſtituit, atque hoc effectu praeſtat, ut inflammata vaſa repellant obſtruentes moleculas ex anguſtiis conniventium vaſorum in majores ramos, parum etiam in hoc caſu prodeſſe poterit. Tollitur enim ſic ille ſanguis, qui adhuc per pulmonem tranſire potens vitam ſuſtinuerat, & quantumcunque etiam minuatur ſanguinis copia, omne, quod ſupereſt, tamen per pulmonem tranſire debet: hinc nec revulſio hic locum habere poterit, quae tanti uſus eſt in reliquis inflammationibus curandis, neque retropulſio materiae inflammatoriae obſtruentis ex anguſtiis minorum vaſorum in majores truncos (vide §. 400.) hic exſpectari poterit: obſtat enim arteriarum pulmonalium plenitudo, dum uterque pulmo ſimul & valide inflammatus eſt, & cordis valvulae regreſſum ſanguinis contenti in truncum arteriae pulmonalis impediunt. Laxatio autem vaſorum per balneum vaporis, a quo multum boni ſperatur merito in hoc morbo, dum curabilis eſt, in hoc caſu vix locum habere poterit, dum tantis anguſtiis premuntur tales aegri, ut lintea aqua calida madentia ori & naribus applicata ferre nequeant. Patet ergo, citam & nulla arte ſuperabilem mortem inſtare, dum uterque pulmo ſimul & valide inflammatus fuerit, haerente malo in arteriae pulmonalis ramis.

§. 828. AT ſi parvum in uno pulmone locum infeſtat; nec cauſas validas habet, aliqua, nec tamen certa, ſpes eſt curari bene poſſe.

Docuerunt injectiones Anatomicae, arteriae pulmonalis ramulos per pulmonem diſperſos plurimis anaſtomoſibus jungi inter ſe variis in locis, atque idem etiam in arteria bronchiali verum eſt: quin imo & rami arteriae bronchialis cum ramis pulmonalis arteriae pluribus in locis uniuntur, uti ad §. 823. dictum fuit. Unde ſi in alterutro pulmone parvus tantum locus inflammatus fuerit, non erit ilico tantum periculum, cum ſanguis, per obſtructa loca tranſire non potens, per vicina aperta ſatis commode tranſmittitur.

titur. Neque in hoc caſu numerus vaſorum obſtructorum comparatus cum illis, quae adhuc pervia ſunt, tantam differentiam facere poterit, ut requiratur inſigne velocitatis augmentum ad continuandum ſanguinis ex corde dextro per pulmones in cor ſiniſtrum tranſitum. Patet ergo, in tali caſu ſpem curae ſupereſſe, neque certam tamen, cum nata in pulmonis parvo etiam loco inflammatio tam facile ad vicina propagetur, uti §. 825. dictum fuit.

§. 829. INde (824. ad 829.) ſigna diagnoſtica, & prognoſtica, utcumque hauriri poſſunt; maxime ſi conſideremus, exitus eſſe ut inflammationis (386. ad 393.); unde etiam ſtatus accipit vario durationis tempore varios, ita ut abeat in ſanitatem, alium morbum, mortem.

Quaeritur jam, quibus ſignis cognoſci poſſit morbus hic praeſens, & diſtingui ab aliis pectoris morbis. Cauſae praegreſſae §. 824. enumeratae, & effectus obſervati §. 826. deſcripti, omne hic dubium facile tollent. Febris praegreſſa & comitans diſtinguit peripneumoniam ab aſthmate convulſivo, cum quo morbo plurima ſigna communia habet. Unde videtur *Galenus* (y) aptam hujus morbi Diagnoſin deſcripſiſſe ſequentibus. *Quum vero ſpirandi difficultati cum anguſtia & gravitate febris acuta ſimul accedit, eſt ille affectus inflammatio pulmonis*. In progreſſu tamen morbi, dum vix amplius quid ſanguinis per pulmonem tranſprimi poteſt, pulſus ſaepe exilis & mollis adeo eſt, ut incautos fallere poſſit: Accedit plerumque tuſſicula ſuffocans, rubor faciei, oculorum & reliqua §. 826. enumerata. Inter effectus autem inflammationis, §. 382. deſcriptos, erat & dolor punctorius, dum diſtentorum vaſculorum fibrae rupturam minitantur; verumtamen non videtur ſemper dolor talis acutus hunc morbum comitari. Unde de peripneumonia dixit *Celſus*: *Id genus morbi plus periculi quam doloris habet* (z). Internam pulmonis ſuperficiem, quae aëri inſpirato contigua eſt, ſenſiliſſimam eſſe novimus, dum a minimo heterogeneo per tracheam illapſo ſuffocans fere tuſſis naſcitur; & in catarrhis exaſperata hac ſuperficie interna pulmonis moleſtus ſaepe dolor percipitur. Verum ipſa pulmonis ſubſtantia inflammata ponderis gravantis & anxietatis potius, quam doloris, ſenſum facere videtur. Numquid in phthiſicis totus pulmo purulenta labe conſumitur, abſque multo dolore? Interim tamen pro varietate loci affecti in ipſo pulmone hic aliqua diverſitas obtinere poterit. Si enim inflammatorius tumor, neque admodum magnus, ſua mole elevet & diſtendat internam pulmonis membranam, quae aëri inſpirato contigua eſt, poſſet in illo loco moleſtus dolor adeſſe. Ubi autem magna pars pulmonis inflammata eſt, ob denegatum ſanguinis per pulmonem tranſitum ſicque impeditum ſanguinis venoſi ab encephalo reditum, hebetes redduntur aegri, neque dolorem percipiunt. Dum autem pulmo pleurae in quibuſdam locis accretus eſt, uti frequenter in cadaveribus diſſectis obſervatur, poſſet ab inflammato pulmone diſtrahi pleura,

(y) De locis affectis Lib. IV. cap. 11. pag. 475.
(z) Lib. IV. cap. 7. pag. 212.

Digitized by Google

ra, ſicque acutus ſimul in pectore dolor percipi. Ita etiam dum pulmo turgens immeabili ſanguine & mole auctus mediaſtinum premit & diſtrahit, dolor adeſſe poterit; quod videtur notaſſe *Hippocrates (a)*, ubi ſub nomine *pulmonis repleti* deſcribit peripneumoniam, ſic enim habet: *Tuſſis detinet, orthopnoea & anhelatio* &c., *dolor acutus pectus & ſcapulas occupat*. Et in alio loco (*b*), de pulmonis Eryſipelate agens, illum ſanguinem in ſe trahere dicit (de qua re ad §. 826. dictum fuit), atque dein addit ſequentia: *Quum autem traxerit, febris acuta ex ipſo oritur, & tuſſis ſicca, plenitudo in pectore, & dolor acutus in anterioribus & poſterioribus partibus, praecipue vero ad ſpinam*. Et paulo poſt (*c*) de ſuppurato pulmonis tuberculo agens dicit: *Quamdiu quidem crudum adhuc fuerit, dolorem tenuem exhibet, & tuſſim ſiccam; poſtquam vero maturuerit, anteriore & poſteriore parte acutus dolor oritur*. Maxime enim turget maturus & jamjam rumpendus abſceſſus, adeoque ſua mole vicinas partes diſtrahit. Ubi jam pleuritidi ſuccedit peripneumonia, vel una cum locis intercoſtalibus inflammatur & pulmo, quem morbum *Pleuroperipneumoniam* vocare ſolent Medici, acutus dolor adeſt, verum ille tunc non oritur ab ipſa pulmonis inflammatione, uti facile patet.

Concludere igitur licet, dolorem acutum non eſſe de natura hujus morbi, illumque ſaepius abeſſe, ſed ponderis gravantis ſenſum, & anxietatem magnam, potius hunc morbum comitari, cum obtuſo quandoque dolore, neque admodum valido. Suffragantur huic opinioni obſervata in decumbentibus hoc morbo, & Veterum Medicorum teſtimonia. Ita *Aretaeus (d)* deſcribens Peripneumoniam dicit: *Morbus ille, quem Peripneumoniam vocamus, eſt inflammatio pulmonis cum febre acuta, quibus ſimul adeſt thoracis gravitas, doloris abſentia* (ἀπονίη) *ſi ſolus pulmo inflammatur, quippe qui naturaliter doloris immunis ſit* &c. *At ſi quaepiam ex membranis illum ambientibus, & ad thoracem deligantibus, inflammatur, adeſt ſimul & dolor*. Ita etiam *Trallianus (e)*, & *Aegineta (f)*, dum hunc morbum deſcribunt, nullam doloris mentionem faciunt, ſed gravitatem & tenſionem in thorace percipi monent. *Aëtius (g)* vero ſequentia habet. *Peripneumonia inflammatio eſt pulmonis cum febre acuta. Conſequitur autem affectos thoracis gravitas abſque dolore. Quod ſi pelliculae ipſius, quae cum thorace ſecundum longitudinem ipſius ſunt connexae, ſint inflammatae, etiam dolorem percipiunt*. Et *Aurelianus (h)* ſummatim enumerans ſigna hujus morbi dicit: *Sunt haec, febres acutae, ſpirationis celeritas ac difficultas, tuſſicula, atque ſputorum varia emiſſio, gravatio ſine ullo dolore, aut cum parvo, praefocationis ſenſus*.

An vero in uno pulmone tantum inflammatio haereat, an autem in utroque, docebit tenſionis & gravitatis perceptio in uno vel utroque thoracis latere. Symptomatum autem magnitudo docebit variam inflammationis inteſi-

(*a*) De Morbis Lib.II. cap.23. Charter. Tom.VII. pag.574. 575.
(*b*) De Morbis Lib.I. cap.8. ibid. pag.540. (*c*) Ibidem.
(*d*) De Cauſis & ſignis morbor. acut. Lib.II. cap.1. pag.10.
(*e*) Lib.V. cap.1. pag.241. (*f*) Lib.III. cap.30. pag.40. (*g*) Tetrabl. 2. Serm.4. cap.66. pag.518. (*h*) Acutor. morbor. Lib.II. cap.27. pag.139.

tenſitatem & extenſionem. De hac re ſequentia apud *Hippocratem* (i) habentur ſigna Diagnoſtica: *Peripneumonicis, quibus tota lingua alba & aſpera fit, ambae pulmonis partes inflammatae ſunt, quibus vero dimidium, una, juxta quam apparet. Et quibus ad claviculam dolor fit, bis ſuperna pulmonis ala una aegrotat; quibus autem ad ambas claviculas dolor fit, ambae ſupernae pulmonis alae aegrotant; quibus juxta mediam coſtam, media; quibus vero ad diaphragma* (πρὸς τὸν διάφραγμα), *inferna; at totam unam partem dolentibus, omnia juxta hanc partem aegrotant.*

Ex illis autem, quae §. 827. 828. dicta fuerunt, patet, Prognoſin ſemper docere periculum in hoc morbo, quandoque & mortem citam & inſuperabilem. Reliqua vero, quae ad Prognoſin pertinent, quatenus varias mutationes hujus morbi ſpectant, melius tradentur, dum ſingulatim hae conſiderabuntur in ſequentibus. Simul enim hic congerere omnes illas regulas Prognoſticas repugnaret ordinatae doctrinae. Cum enim Peripneumonia ſit pulmonis inflammatio, omnes exitus inflammationis ſequi poterunt, & pro illorum diverſitate, duratione &c. prognoſis plurimum variat. Poſtea adhuc §. 847. de Prognoſi quaedam dicenda erunt.

Cum autem Peripneumonia, uti & quivis alius morbus, tres tantum exitus habere poſſit, in ſanitatem nempe, alium morbum, & mortem, operae pretium erit videre, quomodo & quibus cum phaenomenis in hos exitus tendat ille morbus. Ita enim ex his fideli obſervatione cognitis ſtabiliri poſſunt indicationes curatoriae, per quas juvamus & promovemus ſalutaria illa naturae molimina, per quae morbus in ſanitatem terminatur felici exitu: contra vero avertimus, quantum per artem hodie cognitam licet, illa, quae apparent, dum peripneumonia in mortem tendit; & conamur dirigere ad loca minus periculoſa materiae morboſae metaſtaſes, per quas peripneumonia in alium morbum deſinit.

§. 830. SAnatur 1. Reſolutione benigna; ſi temperies laxa, humor blandus, viſcoſitas non nimia, pars affecta bronchialis, vel pulmonalis, non magna. 2. Sputo cito, libero, copioſo, flavo cum pauco ſanguine miſto, ſatis craſſo, dolorem ſedante, reſpirationem emendante, pulſum ampliorem & pleniorem reddente, in album blandum cito mutato; id fit, ſi ſedes mali inprimis eſt bronchialis arteria, aut pulmonalis non valde magna. 3. Alvi fluxu bilioſo, levante, & ſimilia fere, ac ſputa deſcripta, ejiciente. 4. Urina copioſa, craſſa, hypoſtatica, levante, cum ſedimento primo rubro, ſenſim albeſcente, ante ſeptimum diem emiſſa. Atque tum reſpiratio adeſt facilis, febris mitis & boni moris, ἀδιψία, calor, humiditas, laxitas, mollities, aequales toto corpore.

1. Quan-

(i) Coac. Praenot. N.400. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

1. Quando agebatur §. 594. de illo febris exitu, quo in ſanitatem terminatur, notatum fuit, illud duplici modo fieri poſſe. Vel enim febris ipſius cauſa materialis ſic ſubigebatur, ut mobilis reddita inſenſibili evacuatione diſſlaretur de corpore, vel omni modo ſanis humoribus aſſimilata cum illis abſque ullo impedimento circulationis aequabilis per vaſa flueret. Haec autem vocabatur reſolutionis via, de qua in hiſtoria inflammationis §. 386. dictum fuit. Talis benigna reſolutio in peripneumonia curanda maxime optabilis foret, per quam nempe reducto fluore concreti, & motu ſtagnantis, ſolvitur pulmonum inflammatio. Verum haec reſolutio ſemper obtineri nequit, cum ad illam requirantur (vide §. 386.) inter alias conditiones motus ſedatus, minor compactio obſtruentis cauſae, obſtructio parva, & canales mobiles. Unde notatur in textu, quod in laxae temperiei hominibus hic peripneumoniae exitus imprimis obtineat. Facile enim tunc dilatanda vaſa permittunt, ut obſtruentes moleculae, per vim vitalis liquidi a tergo urgentis, per ultimas arteriarum anguſtias tranſprimantur in venas. Hinc etiam alia occaſione ad §. 386. 588. 683. monitum fuit ex *Hippocrate*, quod denſa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereant, quam non exercitata. Verum potiſſimum reſolutio illa ſperari poterit, ſi in bronchiali arteria malum haereat; tunc enim per pulmonalem arteriam ſatis expeditus adhuc manet ſanguinis tranſitus, adeoque non tantus metus eſt, ne fiat inſignis adeo acceleratio ſanguinis per vaſa libera, cum proportionalis tantum ſanguinis copia ad pulmonis molem per bronchialem arteriam moveatur, per pulmonalem vero arteriam omnis totius corporis ſanguis tranſire debeat illo tempore, quo per reliquas corporis partes ſemel circuitum ſuum abſolvit. Cum autem, uti §. 825. dictum fuit, arteriae bronchiales inflammatae contiguos ipſis fines arteriae pulmonalis comprimant, raro poterit in arteria bronchiali inflammatio adeſſe, quin ſimile quid etiam in pulmonali arteria contingat, unde dicitur in textu, tunc reſolutionem exſpectari poſſe, ſi pars affecta bronchialis, vel pulmonalis, non magna. Si enim ſupponatur, magnam arteriae pulmonalis partem inflammatam eſſe, cor dextrum urgebit continuo loca haec inflammata, & exprimet tenuiſſimam partem (vide §. 826.), adeoque nimia viſcoſitas conciliabitur maſſae obſtruenti, ſimulque augebitur motus velocitas per vaſa adhuc pervia, ergo deficient conditiones ad benignam reſolutionem requiſitae. Verum dum parva pars arteriae pulmonalis inflammata eſt, cum plurimis anaſtomoſibus rami inter ſe communicent, fieri poterit, ut non multum inde impediatur ſanguinis per pulmonem tranſitus.

Alter modus, quo febris in ſanitatem terminabatur (vide §. 594.), erat, quando materies morbi per vim febris ſubacta quidem & mobilis reddita fuerat, nondum tamen ſimul ſic mutata, ut abſque impedimento aequabilis circulationis cum humoribus ſanis per vaſa fluere poſſet, neque etiam adeo diſſoluta, ut inſenſibilis perſpirati ſpecie expelli queat de corpore. Requirebatur ergo ad ſanitatis reſtitutionem, ut ſenſibili quadam evacuatione exiret. Idem & in peripneumoniae felici in ſanitatem exitu contingit, & longe frequentius ille morbus hoc modo tollitur, quam benigna reſolutione. Videndum ergo eſt ex fideliſſimis, veterum imprimis Medicorum, obſervatis, per quas vias natura moliatur materiae morboſae exitum in hoc mor-

morbo; de qua re ſequentibus hujus paragraphi numeris jam agendum erit.

2. Ut & talis peripneumoniae in ſanitatem exitus ſperari poſſit, iterum ſupponitur, ſedem mali eſſe debere bronchialem arteriam aut pulmonalem non valde magnam: ratio ex modo dictis patet.

Sputa in hoc morbo tanti fecit *Galenus* (*k*), ut comparaverit urinarum ſedimentis, quae in morbis acutis coctionis materiae morboſae, & expulſionis ejuſdem, fideliſſima ſigna toties exhibent, uti in febrium hiſtoria dictum fuit. Ita autem habet: *Sic peripneumonicis & pleuriticis affectibus ea, quae proprie ſputa vocantur, urinarum ſedimentis aſſimilantur: nihil vero omnino exſpuere, ſed tuſſim tantummodo ſiccam habere, tale quiddam eſt, quale in urinis extreme crudum, quod aquoſum nominamus* &c. Nec mirum hoc eſt, cum a parte affecta in hoc morbo, pulmone nempe, directe veniant ſputa.

Tota enim aërea pulmonis ſuperficies muco lubrico madet, a ſanguine arterioſo ſecreto, videturque imprimis arteria bronchialis huic ſecretioni ſervire, cum illa pulmonis ipſius ſubſtantiae proſpiciat; arteria vero pulmonalis ſanguinem, ipſa pulmonis fabrica & aëre inſpirato mutandum in uſus communes totius corporis, gerat. Ubi ergo fines arteriae bronchialis inflammati ſunt, impetu ſanguinis a tergo urgentis ſenſim videntur propelli poſſe moleculae obſtruentes, per tenera haec & facile dilatanda vaſa, donec per illorum extremos fines exeant in cavum aëreum pulmonis, ſicque una cum ſecreto hic muco per ſputa educantur. Facile autem patet, ſic reſolutam eſſe obſtructionem, quae prius adfuerat; ſed & ſimul tunc ſic dilatata eſſe vaſa haec, ut craſſiores tranſmittant humores. Plurima autem confirmant, ſic dilatari poſſe extremos horum vaſorum fines, ut tranſmittant craſſiores moleculas. Haemoptoë enim quandoque per Anaſtomoſin fit, uti poſtea dicetur in *Capitulo de Phthiſi*, longe minus periculoſa, quam dum eroſis vel ruptis fit vaſculis. Sic videmus in coryza, dum membrana interna narium leviter inflammata tumet, ſimilem materiam emungi, flavam nempe, ſpiſſam, cum ſtriis ſanguineis, atque ſimul tunc optime ſanari hunc morbum. Imo etiam dum pectus catarrhus occupat, ſputis ſimilis materia educitur eodem cum ſucceſſu. Intelligitur ergo, quomodo per ſputa educi poſſit inflammatoria materies, quae fines arteriae bronchialis occupabat. Ubi autem in arteriae pulmonalis finibus idem obtinet, dubitare quis poſſet, an ſanatio morbi per hanc viam poſſibilis foret. Dictum autem fuit ad §.823., bronchialis arteriae ramos per anaſtomoſin jungi ramis arteriae pulmonalis; & injectionibus Anatomicis invenit *Ruyſchius* (*l*), materiam ceraceam, per arterias adactam, repleviſſe pulmonales veſiculas: licet enim non monuerit Auctor, per quam arteriam tentaverit injectionem, tamen probabile videtur, per arteriam pulmonalem id factum fuiſſe, cum & paulo poſt (*m*) notet, dum arteriam pulmonalem materia ceracea impleret, bronchialem arteriam ſimul quoque eandem admiſiſſe. Praeterea pulcherrimis experimentis probavit *Celeberrimus Hales* (*n*), in vitulino pulmone viam patere ex arteria pulmona-

(*k*) De Criſibus Lib. I. cap. 18. Charter. Tom. VIII. pag. 402.
(*l*) In Catalog. rarior. pag. 134. (*m*) Ibid. pag. 162.
(*n*) Haemaſtaticks Experiment. pag. 73. &c.

Digitized by Google

monali in cavum aëreum pulmonis. Adaptaverat enim tubum vitreum arteriae pulmonali vituli, cui tubo per infundibulum aquam calidam immittebat, ſimulque follibus aſperae arteriae affixis alternatim dilatabat pulmones, ut expiriretur, an hoc modo aqua ex pulmonari arteria tranſiret in venas. Mirabatur autem, aquam, per pulmonalem arteriam immiſſam, pleno rivo exire per aſperam arteriam, per venas minime: cum autem dubitaret, an forte, ruptis vaſis, vi facta foret via aquae, repetitis experimentis, & in vitulo & in aliis animalibus, didicit, omni cautela adhibita, abſque ulla vaſorum ruptura aquam tranſire ex arteria pulmonari in bronchia. Serum ſanguinis porcini arteriae pulmonali ejuſdem animalis immiſſum, dum pulmones aqua calida foverentur, liberrime in bronchia tranſivit, in venas autem pulmonales non. Quin imo aqua calida, per aſperam arteriam immiſſa, exivit per pulmonalem arteriam, minori tamen celeritate, quam dum per arteriam pulmonalem in pulmonis bronchia penetrans exiret per arteriam aſperam. Sanguis autem ruber, licet aqua nitroſa dilutus per arteriam pulmonalem immitteretur, non penetravit in pulmonis bronchia.

Ex quibus omnibus videtur, concludi poſſe, inflammatoriam materiam, in finibus arteriae pulmonis haerentem, poſſe exprimi in cavum aëreum pulmonis, ſicque hac via peripneumoniam per ſputa ſanari poſſe.

Verum non quodvis ſputum in hoc morbo prodeſt; uti enim poſtea §. 848. dicetur, ubi deſcribitur, cum quibus ſymptomatibus peripneumonia in mortem abeat, plura ſputorum genera obſervantur, quae peſſimum omen praebent. Videndum ergo eſt, quaſnam dotes habere debeat ſputum, ut ſanatio peripneumoniae inde exſpectari poſſit.

Debet eſſe citum, liberum, copioſum, flavum cum pauco ſanguine miſtum, ſatis craſſum, in album blandum cito mutatum. Cum enim per hanc evacuationem periculoſiſſimus hic morbus in ſanitatem terminari debeat, in ipſo morbi initio ſputum prodire oportet: poſtquam enim morbus per aliquot dies duravit, juſtus metus eſt, ne inflammatio in ſuppurationem tranſeat; quo facto poſtea ſputum purulentum prodeſſe poteſt, uti §. 836. dicetur, verum tunc peripneumonia non terminata fuit in ſanitatem, ſed in alium morbum, vomicam nempe pulmonis, tranſivit; de qua re hic non agitur. Debet autem eſſe liberum, id eſt facile & abſque multa moleſtia per tuſſim educi, cum valida & ſicca tuſſis pulmonem inflammatum irritet peſſime, ſimulque deſignet, nec praeſto eſſe materiam educendam per ſputa, & pulmonem in vaſis ſanguineis inflammatum & tumentem arctare & comprimere bronchia. Unde *Hippocrates* (o) dixit: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui circa pulmonem & latera (ſunt), celeriter ac facile exſpui oportet. Si enim multo poſt doloris initium exſpuatur flavum, aut fulvum, aut quod multam tuſſim excitet, deterius eſt* &c. Et paulo poſt habet ſequentia: *Sputum vero flavum mixtum cum pauco ſanguine in peripneumonicis, in initio morbi, excretum, ſalutare eſt & valde confert; ſi vero ſeptimo die, vel etiam ſerius procedat, ſecuritatis minus eſt.*

Copioſum autem debet eſſe, ut omnis morbi materia evacuetur integre, aliter

(o) In Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 640. 641. 644. Coac. Praenot. N. 390. Ibid. pag. 574.

aliter enim irritum naturae conamen indicat, quod in omnibus evacuationibus materiae morboſae pro malo omine habetur, uti alia occaſione ad §. 587., ubi de criſi agebatur, dictum fuit. Unde etiam videtur *Hippocrates* (*p*) monuiſſe ſequentia: *Qui in peripneumoniis ſiccis pauca concocta educunt, metuendi ſunt*. Cum autem per dilatata finium arterioſorum extrema, in cava bronchiorum hiantia, exeat morbi cauſa materialis, ſimul ob eandem cauſam & major humorum quantitas per dilatata vaſa exibit, unde ſputorum augebitur copia.

Laudatur autem, uti ex locis modo allegatis patet, ſputum flavum cum pauco ſanguine miſtum, dum nempe liturae ſanguineae per flava haec ſputa apparent diſperſae; quod imperitos ſaepe terrere ſolet; cum tamen optimum in hoc morbo ſignum ſit. Metuunt enim, ne pulmonalia vaſa rupta undatim brevi ſanguinem effunderent: verum videtur illud ſanguineum in ſputis tunc adeſſe, quia rubrae ſanguinis moleculae, vel in ultimis arteriolis ſanguineis haerentes immeabiles, vel minora vaſcula per errorem loci (vide §. 118.) ingreſſae, ſenſim per dilatata vaſa protruſae, tandem per extrema arteriolarum in cava bronchiorum hiantia exprimuntur. Unde optime in pulmonis morbo *Celſus* (*q*) ſequentia monuit: *Neque inter initia terreri convenit, ſi protinus ſputum miſtum eſt ruſo quodam ſanguine, dummodo ſtatim ſedetur*. Craſſities autem ſputi & color flavus inceptam jam coctionem materiae morboſae indicant. *Ab omnibus enim partibus inflammatis, quibus denſum & craſſum integumentum non incumbit, tenues quidem circa initia ichores defluunt, concoctis vero inflammationibus craſſiores & magis purulenti* (*r*). Videtur enim hic fieri aliquid puri analogum, dum materies inflammatoria, ſenſim ſoluta & mobilis reddita, per extrema arteriolarum orificia in cava bronchiorum tranſiens, ibi colligitur, ſtagnat, ſicque mora & calore loci, forte & difflatione vel reſorptione partis tenuioris, in album blandum aequabilem humorem mutatur, qui deinde per ſputa educitur. Pus quidem proprie dicendum, uti ad §. 387. dictum fuit, non tantum conſtat effuſis humoribus a vita ſuperſtite coctis & mutatis, verum etiam tenerrimis vaſorum, immeabili humore infarctorum, extremitatibus attritis, & una cum effuſis humoribus in unum homogeneum liquidum mutatis. Interim tamen minime repugnare videtur, & abſque ſolidarum partium detritu ex humoribus effuſis ſi non eundem, ſaltem puri analogum humorem fieri poſſe. Quin imo alia occaſione in Commentariis §. 593., ubi explicabatur, quomodo febris, in alium morbum terminata, abſceſſus quandoque faciat, demonſtratum fuit, cauſam materialem febris per febrim ſic ſubigi & mutari poſſe, ut puris analogam naturam acquirat, licet adhuc cum reliquis humoribus per vaſa fluat. Ubi autem in tali pulmonis loco inflammatio haeret, ut brevis & facilis via mutatis ſic humoribus ſit in bronchiorum cava, per ſputa educuntur potius, quam ut miſti humoribus circulantibus per alias vias exeant de corpore, uti ſequentibus numeris hujus paragraphi dicetur. Patet hinc ſimul ratio, quare laudetur in hoc peripneumoniae exitu, ſi ſputum in album & blandum cito mutetur, quia tunc perfectiſſima coctio materiae morboſae

(*p*) In Coacis N. 416. Ibid. pag. 576. (*q*) Lib. II. cap. 8. pag. 66.
(*r*) Galen. de Locis affectis Lib. V. cap. ult. Charter. Tom. VII. pag 502.

Digitized by Google

boſae indicatur. Unde & *Galenus* (*ſ*), dum explicat, quare laudaverit *Hippocrates* ſputum in pleuriticis cito excretum, poſtquam praemiſerat illa omnia, quae modo allegata fuerunt, ſubjungit ſequentia: *Crudiſſima namque eſt (pleuritis) in qua nihil omnino exſpuitur; ſecundum ordinem obtinet, in qua ichores tenues; tertium, in qua craſſiores; quartum, in qua omnino cocti ſunt. At hi ſi circa tertium vel quartum diem apparuerint, non contingit, morbum ultra ſeptimum diem progredi.* Cocta autem ſputa vocavit *Hippocrates* (*t*), quando puri ſimilia ſunt. Talia autem ſputa, cum & ſatis craſſa ſint, neque tamen nimia viſcoſitate firmiter adhaereant, facile ſemper educuntur; tenuia autem & ichoroſa ſputa longe difficilius. *Nam qui aquoſi ſunt* (*humores*) *& exquiſite tenues, ſpiritum, qui tuſſiendo extra mittitur, circumfluunt. Is enim tanquam manus quaedam exiſtit ſecum ferens ſurſum craſſos humores* (*u*). Qui catarrho pulmonum laborant, omnes hoc experiuntur: in initio enim morbi ſputa tenuia non niſi moleſtiſſime educuntur; poſtea vero eadem craſſiora facta facillime prodeunt.

Dolorem ſedante, reſpirationem emendante, pulſum ampliorem & pleniorem reddente. Sollicitam obſervationem nocentium & juvantium ſummae utilitatis in curandis morbis eſſe, atque inde firmiſſimas in Praxi Medica regulas hauriri, alia occaſione in Commentariis §. 602. 7. dictum fuit; plurimiſque *Hippocratis* teſtimoniis demonſtrari poſſet, quanti hanc methodum fecerit: unde etiam, ut certi ſimus, profuiſſe ſputorum excretionem, ad haec attendendum eſt. Cum enim per ſputa, ſi hac via exitum moliatur morbi materies, tolli debuerit illud, quod libero humorum motui per pulmonem obſtaculum fecerat, patet evidenter, omnia ſymptomata, quae inde pendebant, pari paſſu debere minui. Si ergo dolor adfuerit, quem tamen non ſemper adeſſe in hoc morbo, praecedenti paragrapho fuit demonſtratum, ille ſedari debet: reſpiratio, quae ob infarctum prius pulmonem, hincque minus explicabilem (vide §. 826.), difficilis erat, debet emendari: cumque ob denegatum expeditum ſanguinis tranſitum per pulmones cor ſiniſtrum minus ſanguinis exciperet, adeoque & minorem copiam propelleret per aörtam ejuſque ramos, pulſus ſaepe exilis & mollis eſt in hoc morbo; adeoque, reſtituto libero tranſitu ſanguinis per pulmones, pulſus debet amplior & plenior reddi. Omnia haec ſi comitantur vel ſequuntur ſputorum excretionem, tunc certi ſumus, morbi materialem cauſam hac via expulſam fuiſſe. Unde etiam *Hippocrates* (*w*), poſtquam ſputorum bonas malaſque dotes recenſuerat, pro generali axiomate poſuit ſequentia: *Omnia autem ſputa mala ſunt, quae dolorem non ſedant* &c. *Omnium autem, quum exſcreantur, optima, quae dolorem ſedant.* Videtur enim ſic indicare voluiſſe, ſputorum colorem varium, ſpiſſitudinem &c. multum quidem ad Prognoſin facere, interim tamen ſymptomatum morbi levamen, ſputorum excretionem ſequens, omnium certiſſimum ſignum dare, licet etiam ſputa a modo laudatis conditionibus recederent. Probe memini, me aliquoties vidiſ-

(*ſ*) In Commentar. in Aphor. 12. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 20. 21.
(*t*) In Libro de Victu acutor. morb. Charter. Tom. XI. pag. 161.
(*u*) Galen. Comment. III. in Hippocrat. de Victu acutor. ibid. pag. 80.
(*w*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 645.

vidiſſe in ipſo hujus morbi initio ſputa mucoſa tenacia, ſanguine aequabiliter per totam ſubſtantiam tincta, inſigne levamen attuliſſe non tantum, ſed & brevi ſanationem ſecutam fuiſſe. In tali autem caſu videtur rubra ſanguinis pars, prius immeabilis haerens in vaſis inflammatis, per illorum extrema dilatata exiviſſe in bronchia, & per ſputa educta fuiſſe, antequam longiori mora in ſputa cocta mutari potuerit.

3. Quomodo cauſa materialis peripneumoniae ſoluta & mobilis reddita per ſputa evacuetur, vidimus. Verum poterit eadem haec materia per arteriarum fines in venas tranſire, circulantibus humoribus miſceri, & deinde variis viis expelli de corpore, cum jam tales dotes habeat, ut abſque functionum laeſione reliquis humoribus permiſta manere nequeat. Cum autem per alvum & urinam illa, quae inutilia ſunt, & diutius relicta nocere poſſent, ſolenni naturae lege expellantur, patet ratio, & per eaſdem vias materiam morboſam ſecedere poſſe. Videtur hanc rem agnoviſſe *Hippocrates* (*x*), dum de morbis pulmonem aut latera obſidentibus agens dicit: *Quicunque vero dolores ex his locis neque per ſputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem* &c. *ſedantur, eos ſuppuraturos ſciendum eſt*. Ex quo loco manifeſte apparet, quod morboſae materiae expulſionem per hanc viam exſpectaverit in hoc caſu: quod & confirmatur alio *Hippocratis* loco (*y*), ubi bilioſas alvi excretiones numeravit inter illas evacuationes, quarum abſentia in peripneumonicis futurorum abſceſſuum indicium exhibet. Neque obſtat, quod aliis in locis (*z*), uti jam in Commentariis §. 720. monitum fuit, damnaverit *Hippocrates* in pleuritide & peripneumonia laborantibus alvum perturbatam & diarrhoeam: ſymptomaticus enim & profuſus admodum ille alvi fluxus eſſe videtur, de quo tunc loquitur; κοιλίην ταραχθεῖσαν & διαῤῥοίαν enim vocat: in illis vero locis, ubi alvi ſolutionem tanquam utilem in peripneumonia memorat, ἐκκοπρωσιν & διαχώρησιν dicit, quae moderatam & lenem tantum alvi evacuationem deſignant. Praeterea valida talis & ſymptomatica alvi perturbatio illos morbos acutos fere tantum comitari ſolet, qui peſſimae indolis ſunt, & in certam fere perniciem tendunt; blanda autem talis evacuatio materiae morboſae non niſi in leviori peripneumonia ſperari poteſt. Unde *Galenus* (*a*) modo citatum Aphoriſmum explicans dicit: *Moderatae tamen pleuritidi, aut peripneumoniae ſuperveniens diarrhoea, poteſt aliquando vacuationis ratione prodeſſe, multoque magis poſtquam coctionis ſigna morbis ineſſe apparuerint, neque metus adeſt, ſed morbus periculo vacat*.

Cum autem idem illud, quod morbum fecerat, & quod ſputo craſſo, flavo, copioſo, cum pauco ſanguine miſto, & in album blandum cito mutato, evacuari antea vidimus, nunc per alvum egrediatur; patet ratio, quare alvo excreta ſputis ſimiles dotes habere debeant. Quia autem per alvum una cum morbi materia ſaepe & exeunt alia huic admiſta, non adeo evidenter ſemper diſtinguere licet, an excreta materia talis ſit, qualis hic deſcripta fuit.

(*x*) Ibidem pag. 646. (*y*) Ibid. pag. 654. (*z*) Aphor. 16. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 256. & De Morbis Lib. I. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 535.

(*a*) In Commentar. Aphor. 16. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 256.

fuit. Sed levamen morbi certiſſimum hic iterum ſignum dat. *Si enim qualia purgari oportet, purgentur, & confert & facile ferunt; ſin minus, contra (b).* Quod *Hippocrates* ſummo jure pro generali ſpontanearum talium evacuationum criterio poſuit.

Bilioſus autem vocatur alvi fluxus, non quod bilis proprie dictae evacuatio in hoc caſu requiratur, ſed quod flavi coloris materia per alvum exeat, uti per ſputa flava in priori caſu morbi materies eliminabatur. Bilioſum enim (*χολώδεα*) vocavit *Hippocrates* peripneumonicorum ſputum (*c*), quod paulo ante flavum (*ξανθὸν*) dixerat. Et *Aretaeus* (*ὑποχολον καταπορὶς*) exquiſite bilioſum tale ſputum dixit; &, dum morbus in melius vergit, monet, *fieri bilioſorum ſuccorum dejectionem, qui ex pulmone in imum ventrem depulſi videri poſſunt (d).*

4. Et illa, quae per urinam fit, evacuatio materiae morboſae ſolutae & mobilis redditae, laudatur in hoc morbo. Vidimus ſecundo hujus paragraphi numero, materiam puri analogam per ſputa excerni optimo cum ſucceſſu. Verum *Galenus* (vide locum citatum §. 387. & 593.) monuerat, quod, *uti vincente natura in inflammationibus & omnibus tuberculoſis tumoribus pus fit, ita in humoribus venarum & arteriarum illud, quod ſubſidet in urina puri analogum.* Unde videtur conſtare, quod excretionem materiae morboſae in morbis inflammatoriis etiam per hanc viam exſpectaverit. Imo etiam *Hippocrates*, uti pariter in Commentariis §. 593. dictum fuit, futurorum abſceſſuum in morbis materiam per urinam evacuari monuit, ſi copioſa & craſſa & alba redderetur. Ex illis autem, quae ad §. 594. de febrium exitu in ſanitatem per excretionem materiae febrilis habentur, conſtitit, rarius materiam morboſam per urinas ſolas expelli; & Veteres Medicos longe frequentius coctionis & cruditatis ſigna quaeſiviſſe in urina, quam exſpectaſſe integram materiae morboſae per urinas evacuationem. Verum cum in peripneumonia, quam in ſanitatem abituram abſque alio morbo ſequente ſpes eſt, levior tantum inflammatio adſit, neque magnam partem pulmonis occupet, non videtur adeſſe tanta copia morboſae materiae, quin per urinam quandoque ſolam evacuari poſſit. In febribus autem acutis continuis, excretione materiae febrilis, per febrim ipſam ſubactae & mobilis redditae, in ſanitatem tendentibus, major mutatio omnium humorum facta fuit, quam ut ſoli huic evacuationi confidere liceat. Sequens autem *Hippocratis* textus videtur docere, quod ſolutionem peripneumoniae a ſola urina copioſa & craſſa exſpectaverit. Sic enim habet (*e*): *Quum autem peripneumonia ad ſtatum pervenerit, auxilium non admittit, niſi repurgetur: & pravum eſt, ſi aeger difficile ſpiret, & urinae tenues ac acres ſint, & ſudores circa cervicem & caput oboriantur. Hi enim ſudores pravi ſunt, prae ſuffocatione, robore & impetu morbi ſuperantibus, niſi urinae copioſae ac craſſae cum impetu eruperint (ὁρμῶσαι), & ſputa cocta prodierint. Horum autem quodcunque ſua ſponte evenerit (αὐτοματίων) ſolvit morbum.* Neque repugnat ta-

(*b*) Hippocrat. Aphor. 2. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 5.
(*c*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 646.
(*d*) De Cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 11.
(*e*) De Victu morbor. acutor. Charter. Tom. XI. pag. 161. 162.

men, pluribus viis ſimul excretionem materiae morboſae fieri poſſe. *Aretaeus* enim (*f*) poſtquam dixerat, larga narium haemorrhagia, vel alvi dejectionibus, levari morbum, addit ſequentia: *Eſt etiam, quando in urinas convertitur. Quibus autem omnia ſimul accidunt, illi celerrime ſublevantur.*

Inde intelligitur, quare dicatur *in Coacis* (*g*): *Quibus in peripneumonia urinae craſſae in principio, deinde ante quartum diem tenues ſiant, lethale.* Hic autem non intelligi urinas craſſas, quae turbidae manent abſque hypoſtaſi, ſed tales, quae ſedimentum deponunt, patet ex alio loco (*h*), ubi eadem Prognoſis ſequenti modo habetur: *Peripneumonicis vero pernicioſa eſt urina, quae in principio quidem cocta, poſt quartum vero diem tenuis redditur.* Notum enim eſt, urinam turbidam non ſubſidentem, ab omnibus Medicis crudam vocari. Legitur in hoc quidem textu *poſt quartum diem*; verum longe probabilior eſt lectio prior, *ubi ante quartum diem habetur*, quia raro vel nunquam ante quartum diem integra ſolutio peripneumoniae obſervatur, neque aliquid mali metuendum videtur, ſi poſt quartum diem, evacuata morbi materia, urina tenuis excernatur.

Ut autem ſolutio peripneumoniae per urinam fiat, requiritur, ut ſatis copioſa ſit: aliter enim non ſufficeret haec evacuatio, verum etiam ante ſeptimum diem prodire debet, cum ſi diutius abſque ſalutari quadam excretione duraverit hic morbus, nulla ſpes ſit, illum abſque alio morbo ſequente curari poſſe. Sedimentum autem in urina album laeve & aequale ſecuritatem & brevitatem morbi indicare, monuit *Hippocrates* (*i*): ſed & ſimul dixit (*k*), ſedimentum ſubrubrum & laeve admodum ſalutare eſſe, licet tamen diuturnioris morbi ſignum ſit, quam ſedimentum album. Inde patet, cur ſedimentum primo rubrum, dein ſenſim albeſcens, laudetur, quia nempe perfectam coctionem & ſubactionem materiae morboſae indicat. Subrubrum autem urinarum ſedimentum in hoc morbo utile judicaſſe videtur *Hippocrates* (*l*); poſtquam enim dixerat, ſputa cocta puri ſimilia eſſe, ſtatim addit ſequentia; *urinae vero, ubi ſedimenta ſubrubra habuerint, quale ervum eſt.* Interim tamen levamen morbi perceptum poſt talem urinam emiſſam certiſſimum ſignum dat, materiam morboſam per hanc viam evacuari; quod etiam de aliis evacuationibus monitum fuit.

Hi ſunt illi modi, quibus peripneumonia in ſanitatem terminari ſolet. Addidit his *Aretaeus* (*m*) largam narium haemorrhagiam; cujus efficaciam in ſanandis morbis periculoſiſſimis, & ſigna, quibus futura praevideri poſſet, alia occaſione (vide §. 741.) vidimus. Interim tamen rarius hac evacuatione peripneumonia ſolvitur; ſaltem mihi non contigit talem hujus morbi exitum videre; atque huic ſententiae etiam *Galenus* (*n*) favet, dicens dum criticas evacuationes ſingulis morbis proprias recenſet: *Non tamen Lethargus aut Peripneumonia ſanguinis eruptionibus gaudent. Inter ipſas autem Pleuritis*

(*f*) De Cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. cap. 1. pag. 10.
(*g*) N. 415. Charter. Tom. VIII. pag. 876. (*h*) Ibid. N. 580. pag. 886.
(*i*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 631. (*k*) Ibid. pag. 633.
(*l*) De Victu morbor. acutor. Charter. Tom. XI. pag. 161.
(*m*) De Cauſis & Signis morbor. acut. Lib. II. cap. 1 pag. 11.
(*n*) De Criſibus Lib. III. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 430.

Digitized by Google

ritis medium obtinet locum; minus enim quam febris ardens & phrenitis, magis autem quam peripneumonia & lethargus, profluvio ſanguinis ſolvitur.

Peripneumoniae autem in ſanitatem exitus ſperari nequit, niſi levis tantum ille morbus fuerit, id eſt, inflammatio tantum in arteria bronchiali haeſerit, vel in parva tantum parte arteriae pulmonalis. Illud autem obtinere novimus ex ſignis in textu recenſitis: reſpiratio enim tunc adeſt facilis, quia a levi tali inflammatione non multum impeditur ſanguinis per pulmonem tranſitus; adeoque nec accumulatur in pulmonali arteria ſanguis; unde pulmo ſatis explicabilis manet. Febris autem mitis & boni moris, nullis terrificis ſymptomatibus ſtipata, eſſe debet. Cum autem ſitis ſiccitatem, & liquorum immeabilitatem, vel humorum inſignem degenerationem pro cauſa ſua habeat (vide §.636.), atque illa in miti & boni moris febri minime adſint; ideo ἀδιψία ut adſit, requiritur: non enim hic intelligitur illa ſitis abſentia, quae in peſſimis morbis obſervatur; dum aegri non ſitiunt, licet validae ſitis cauſae in corpore adfuerint, de qua re in Commentariis §.637. & 739. dictum fuit. Quia vero in levi tali peripneumonia non multum impediatur ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum per pulmonalem arteriam tranſitus, cor ſiniſtrum ſufficientem ſanguinis copiam accipiet, quam per aörtam omneſque ejus ramos propellet: unde calor ad extrema uſque aequabilis erit, & ob meabiles humores & pervia vaſa, humiditas, mollities, laxitas in toto corpore aderunt. Omnia autem haec ſigna collegit *Hippocrates* (n), dicens: *Sunt autem haec bona, morbum ipſum facile ferre, ex facili ſpirare, dolorem ſedatum eſſe, facile ſputum extuſſire, corpus aequaliter molle & calidum apparere, & ſitim non habere: urinas, dejectiones, ſomnos, & ſudores, uti ſcriptum eſt, ſingula bona ſuccedere. Haec enim omnia ſi contigerint, non morietur homo.* Deinde pergit enumerare illa ſigna, quae ſummum periculum & mortem in hoc morbo notant; de quibus §. 826. dictum fuit, & poſtea adhuc quaedam dicenda erunt.

§. 831. ABit in alium morbum, pendentem ex natura inflammationis, vel ipſius pulmonis, prout ſua hinc propria actione deſtituitur.

Sequitur jam, ut conſiderentur varii exitus, quibus peripneumonia in alium morbum terminatur. Cum ergo peripneumonia ſit vera inflammatio (vide §. 820.), omnes inflammationis exitus in alios morbos & hic locum habebunt; ſuppuratio nempe, gangraena, & ſcirrhus. Verum praeter haec & alii morbi peripneumoniam ſequi poterunt, quatenus per inflammationem ejuſque ſequelas turbatur propria pulmonis actio, quod ſummopere notandum eſt. Pulmo enim aërem inſpiratum excipit, qui deinde exſpirando expellitur; ſanguinem corde dextro pulſum tranſmittit in cor ſiniſtrum, illumque in hoc tranſitu ſic mutat, ut aptiſſimus fiat exercendis actionibus cunctis, quae humorum efficacia abſolvi in vita & ſanitate poſſunt (o). Simul

(n) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag.648.
(o) Vide H. Boërhaave Inſtitut. Medic. §. 208.

mul etiam conſtat ex Phyſiologicis, chylum, ex ingeſtis cibis & potibus paratum, ſanguini venoſo miſtum in vena ſubclavia, ilico per pulmonem tranſire, & in hoc tranſitu cum ſanguine aequabiliſſime miſceri, atque repetita pulmonis & arteriarum actione acquirere indolem noſtrorum humorum: ubi ergo pulmonis actio per hunc morbum ejuſque ſequelas turbata vel imminuta fuit, poterit tota vita manere difficilis reſpiratio (§. 843.). Dum impeditur ſanguinis cordis dextri tranſitus per pulmonem, non poterunt venae a capite ſanguinem reducentes ſe evacuare, unde ſaepius peripneumonia in lethalem phrenitidem mutatur (§. 826.). Cum autem in hoc morbo turbetur actio pulmonis in ſanguinem & chylum per ejus vaſa motum, poterit impediri nutritio; unde macies & debilitas ſumma (§. 835.): ſimulque poterunt ob eandem rationem mutari omnes ſecretiones & excretiones fluidorum, adeoque & oriri innumera fere, quae inde pendent, mala. Singulatim nunc conſiderandi veniunt peripneumoniae exitus in ſuppurationem, gangraenam, & ſcirrhum; ſimul tunc notabuntur ſymptomata praecipua, quae haec mala comitantur.

§. 832. HInc primo in ſuppurationem, quae fit, ubi materies inflammatoria (376. 377. 824.), ab ipſa natura reſolvi non potens (830.), nec arte emendata, tamen blandior (387.), ſtagnans, calens, pulſa, vaſcula tenuia rumpit, in pus reſolvit, latera coërcentia extendendo, vel rodendo abſceſſum vomicamve format intra quatuordecim dies.

Ubi materies inflammatoria, compacta nimis, vel in minorum vaſorum anguſtias eo uſque adacta, ut nec reſolvi poſſit ſponte, neque ſic attenuari per remedia adhibita, ut vaſa iterum pervia fiant, ſive per ſimplicem reſolutionem, ſive per evacuationem materiae morboſae, uti §. 830. explicatum fuit; tunc expectanda eſt ſuppuratio, ſi nempe blandior ſit haec materies; aliter enim potius gangraena fiet. Quomodo autem inflammatio in ſuppurationem tranſeat, & qua lege materies inflammatoria una cum vaſculis tenerrimis, in quibus haeret, in pus mutetur, in Commentariis §. 387. explicatum fuit. Cum autem cor, adeo vicinum, vitale liquidum urgeat in loca obſtructa, pulmonis vaſa tenerrima ſint, nunquamque quieſcere poſſit hoc viſcus, quin imo in hoc morbo frequentiori reſpiratione agitetur; patet ſatis, leviorem inflammationem etiam, niſi cito reſolvi poſſit, in ſuppurationem ſubito vergere. Unde patet ratio, quare peripneumonia, niſi vehementiſſima fuerit & ſubito necet, frequenter hunc exitum ſortiatur.

Ubi autem partes inflammatae in ſuppurationem tranſierunt, & pus inde natum in cavo loco collectum haeret, vocatur abſceſſus (vide §. 402.), ſive Vomica, quia a ſe mutuo abſcedunt, quae prius contiguae erant, partes. Puris autem aucta ſenſim copia extendendo latera coërcentia, vel mora & ſtagnatione acrius illud factum rodendo vicina, auget cavum quo continetur, donec ſponte vel per artem rupto abſceſſu via fiat puri contento.

Dicitur autem formari pulmonis abſceſſus intra quatuordecim dies, quia toto

toto hoc morbi ſtadio ante decimum quartum diem ſpes eſt, materiam inflammatoriam vel benigna reſolutione in fluorem redigendam eſſe, vel excretionibus variis (vide §. 830.) expellendam de corpore, vel per metaſtaſim (de qua vide §. 837.) ad alia loca corporis deponendam. Ubi autem peripneumonia per quatuordecim dies duravit, neque aliquid horum omnium factum fuiſſe apparet, jure creditur, abſceſſum in pulmone formatum eſſe. Accedit, quod binis primis ſeptimanis dierum criticorum numerus & efficacia inſigniores ſint, quam poſtea; uti in Commentariis §. 741., ubi de diebus criticis agebatur, demonſtratum fuit: adeoque poſt hoc tempus morbi elapſum minor ratio eſt expectandi excretionem materiae morboſae per evacuationes criticas. Monuit hoc *Hippocrates* (*p*), dicens: *Quicunque vero peripneumonici non repurgati ſunt per ſputa principibus diebus* (ἀνεκαθάρθησαν enim hic purgationem per ſputa ſignificare probat *Galenus* (*q*)); *ſed, mente moti quatuordecim dies effugerunt*; *periculum eſt ſuppuratos fieri.* Alibi tamen & ad vigeſimum ſecundum diem hoc tempus extendit *Hippocrates* (*r*), ubi habentur ſequentia: *Quod ſi decimo quidem quinto die pulmo reſiccatus fuerit, & per tuſſim rejecerit, convaleſcit; ſin minus, duos & viginti dies obſervato. Si enim his diebus tuſſis ſedata fuerit, evadit; at ſi non ceſſet, illum interroga, num ſputum ipſi dulcius videatur. Quod ſi dixerit, morbus annuus evadit, nam pulmo purulentus redditur.*

Cum autem ſemper periculoſus ſit ille peripneumoniae exitus, dum in vitali viſcere vomica purulenta excitatur, neceſſarium erit videre illa ſigna, quae illud futurum demonſtrant, ut caveri poſſit hoc malum, quantum per artem licet.

Si autem pulmonis abſceſſus impediri nequit, jubet indicatio curatoria (vide §. 402. 1.), ut crudum inflammatorium maturetur quantocyus; unde & operae pretium erit cognoſcere illa phaenomena, quae docent, re ipſa jam fieri abſceſſum: ſimulque utilitatem habebit noviſſe indicia, quae docent abſceſſum jam formatum eſſe, ut talia tunc tempeſtive adhibeantur remedia, quae puri collecto exitum conciliare poſſunt. De his autem ſingulatim tribus ſequentibus paragraphis agendum erit.

§. 833. ID futurum (832.) demonſtratur his obſervationibus. 1. Si ſigna certa peripneumoniae ſatis acris (825. 828.), nec tamen acerrimae (826.), primo extiterint. 2. Si reſolutio, ejuſque ſigna (830.), non ſatis cito, nempe ante quartum diem, apparuerint. 3. Si ſymptomata (825. 826.) nec ſputo cocto, & criticis diebus, 3., 5., 7., 8., 11., 14., evacuato per ordinem, qui ſanationem doceat mutatione ſucceſſiva excreti; nec eductione cruoris; nec medicamentis, nec victu debito; ſuperata ſint. 4. Verum contra ſympto-

(*p*) Coac. Praenot. N. 396. Charter. Tom. VIII. pag. 575.
(*q*) In Commentar. Aphor. 8. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 199.
(*r*) De Molbis Lib. II. cap. 16. Charter. Tom. VIII. pag. 567. & De Morbis Lib. III. cap. 14. Ibid. pag. 586. & Lib. I. cap. 11. Ibid. pag. 547.

tomata non peſſima pertinacia, cum continuo delirio, pulſu undoſo, mollique permaneant.

1. Ut ſufficere poſſit aeger eo uſque, donec abſceſſus in pulmone gignatur, requiritur, ut inflammatio in arteriae bronchialis finibus haereat, vel in parva tantum parte arteriae pulmonalis; aliter enim peſſima illa ſymptomata & cita mors expectanda ſunt, de quibus §. 826. dictum fuit. Verum ſimul tunc adeo compacta debet eſſe materies inflammatoria, adeo profunde adacta in vaſorum anguſtias, ut reſolutio fieri nequeat. Talis dicitur peripneumonia ſatis acris, nec acerrima tamen. Febris ſatis intenſa, tuſſicula ſicca & irritans, profundiori inſpiratione aucta, dum ſimul calor ad extrema uſque docet, non nimis infarctum eſſe pulmonem, praecipua talis peripneumoniae ſigna ſunt. Unde etiam monuit *Hippocrates* (*ſ*), in ſuppurationem vergere peripneumonicos, *quibus naturae & corporis diſpoſitiones humidae ſunt, quin etiam morbus vehementior*.

2. Quaenam conditiones requirantur, ut peripneumonia benigna reſolutione curari poſſit, §. 830. dictum fuit. Signa autem reſolutionis ſunt, quod morbi, ex ſua natura levis, ſymptomata omnia minui incipiant abſque ulla ſenſibili excretione vel metaſtaſi materiae morboſae. Ubi ergo ante quartum diem tale ſymptomatum levamen non percipitur, non amplius ſperari poterit reſolutio, ſed juſtus metus eſt, ne in ſuppurationem vergat inflammatio. Si enim conſideretur, impetum vitalis liquidi a corde proximo pulſi in vaſa obſtructa tanto tempore egiſſe, patebit ſatis, humores immeabiles jam ſic mutatos eſſe, ut abſque noxa amplius cum humoribus ſanis per vaſa moveri nequeant; ſimulque inſignem vim illatam eſſe tenerrimis pulmonum vaſis, in quibus inflammatoria materies haeret; adeoque metuendum eſſe, ne illorum cohaeſio jam ſic debilitata fuerit, ut extrema obſtructa brevi a vitalibus & ſanis ſolvenda ſint; adeoque penitus impoſſibilis ſit cura per reſolutionem, quae reductum fluorem concreti, & motum ſtagnantis per vaſa adhuc integra, ſupponit.

3. In Commentariis §. 830. dictum fuit, materiam morbi ſubactam & meabilem redditam, interimque ſic degenerantem a conditionibus ſanorum humorum, ut abſque noxa cum reliquis humoribus per vaſa fluere nequeat, niſi eo uſque attenuata fuerit, ut inſenſibili perſpiratione difflari poſſet, indigere ſenſibili quadam evacuatione: atque ibi notatum fuit, per ſputa ſatis commodam & frequentem in peripneumonia fieri materiae morboſae excretionem; ſimulque monitum fuit, quandoque & per alias vias expelli. Si ergo nullae tales evacuationes obſervatae fuerit, interimque maneant ſymptomata morbi, novimus, materiam morboſam priſtinam ſedem occupare, adeoque ſuppurationis metum eſſe. Quid ſputi cocti nomine intelligatur, ibidem dictum fuit: quantum autem faciat in morbis, ut certis diebus fiant naturae morboſam materiam evacuantis molimina, pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de criticis diebus agebatur. Ideo *Hippocrates* (*t*) dixit:

(*ſ*) De Morbis Lib. III. cap. 14. Charter. Tom. VII. pag. 589.
(*t*) De Morbis Lib. I. cap. 6. Ibid. 537. & Libr. de affection. cap. 3. Ibid. pag. 622.

Digitized by Google

dixit: *Si peripneumonia correptus diebus principibus non purgetur, ſed ſputum & pituita in pulmone remaneant, ſuppuratus fit.* Conſtat autem ex alio *Hippocratis* textu, ad praecedentem paragraphum citato, hic intelligi illam purgationem, quae per ſputa fit. Patet autem ſimul, morbi ſymptomata ſuperari non poſſe, niſi per ſputa liberetur pulmo, unde & ſatis copioſa eſſe debent: *Suppurati enim fiunt, quum minus exſcreant, quam ad pulmonem defluit (u).* Verum praeterea requiritur, ut ſucceſſive mutentur ſputa in talem conditionem, quae coctionem perfectam materiae morboſae indicat, uti pariter ad §. 830. dictum fuit. Unde patet ratio, quare *Hippocrates (x)*, qui ſputum flavum cum pauco ſanguine miſtum adeo laudaverat in hujus morbi initio, damnaverit ſputum flavum ſincerum tanquam periculoſum, quia nempe non omnia vaſa liberarentur, quae infarcta erant; aliter enim & ſanguinei quid in hoc ſputo appareret: ſimul etiam album viſcidum & rotundum ſputum inutile dixit, quia nihil materiae morboſae continet, ſed tantum muco, bronchia lubricante, inſpiſſato, & in pulmonis cellulis compacto in rotundam figuram, conſtat. Succeſſivam autem illam ſputorum mutationem in coctionem perfectam tanti fecit *Hippocrates*, ut, niſi fieret, vix evadere poſſe aegrum crediderit, licet etiam in longius tempus morbus excurreret. Sic enim habet (y): *Quicunque vero cum bilioſo (flavo) purulentum educunt, aut ſeorſum, aut permixtum, plerumque decimo quarto die moriuntur, ſi non mali aut boni quippiam ex praeſcriptis ſupervenia; ſin minus, pro ratione: maxime autem his, quibus ſeptimum diem agentibus tale ſputum incipit.* Deſignat enim pro parte tantum ſubigi & coqui materiam morboſam: unde *Galenus (z)* pulchre notavit, quod, uti in externis corporis partibus ſuppuratis, ſi ſeorſim pus & alium humorem tenuem & crudum fundant, difficilis admodum curatio eſt; idem etiam in hoc morbo verum ſit, adeoque merito tale ſputum pro peſſimo ſigno habeatur.

Cum autem in periculoſo hoc morbo ſtatim a peritis Medicis adhibeantur efficaciſſima remedia, uti poſtea §. 854. dicetur, ut benigna reſolutio obtineri, vel adjuvari poſſint illae evacuationes materiae morboſae, quas natura in hoc morbo moliri ſolet; ſi omnia haec nullum levamen faciant, ſed iiſdem cum ſymptomatibus pergat decurrere morbus, ſuppuratio merito exſpectatur. Omnia haec collegit *Hippocrates (a)*, dicens: *Quicunque vero dolores ex his locis neque per ſputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem, neque per venae ſectiones, & diaetam, & medicamenta, ſedantur, eos ſuppurationem facturos eſſe ſciendum eſt.*

4. Medium eſſe hunc ſtatum peripneumoniae inter morbum inſanabilem, & illum, qui cito ſolvi poteſt, optime notavit *Galenus (b)*. Symptomata ergo erunt non peſſima, pertinacia tamen, quia manet illorum cauſa. Cum ergo impediatur, pro parte ſaltem, liber ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum tranſitus, non poterunt aortae rami valide diſtendi, adeoque pulſus

(u) Hippocrat. de Locis in homine cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 366.
(x) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 642. &c.
(y) In Coacis N. 392. Charter. Tom. VIII. pag. 874. Et in Prognoſt. ib. pag. 646.
(z) In Commentariis in hunc locum ibid. pag. 646.
(a) In Prognoſtic. ibid. (b) In Commentar. in hunc locum ibid.

Digitized by Google

mollis apparebit,ſed celer ſimul,quia neceſſario debebit augeri ſanguinis celeritas per aperta adhuc pulmonum vaſa, ut perennet circulatio. Pulſus autem celer & mollis ſimul undoſus dicitur, quia non valide attolluntur arteriae, ſed tangenti digito apparet, ac ſi undatim per arteriam dilaberetur ſanguis. Cum autem, uti in Commentariis §. 826. probatum fuit, ſimulac cor dextrum ſe libere evacuare nequit in pulmonalem arteriam, ſanguinis venoſi ab encephalo reditus fiat difficilior, atque in hoc caſu illud impedimentum diu perſtet, patet ratio, quare delirium comitari ſoleat hunc morbum, dum in ſuppurationem tendit. Ab impedito enim influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum delirium excitari in Commentariis §. 701. probatum fuit. Phrenitidem quidem, dum peripneumoniae ſuccedit, lethalem eſſe antea ad §. 774. probatum. Delirium vero, quod nec ferox nec perpetuum eſt, diutius ferri poteſt; & in Prognoſi *Hippocratica* ad praecedentem paragraphum citata, ubi delirii in peripneumonia ſuppuranda mentio fit, notandum eſt, quod vocabulo παρακόψαντες utatur, quod ad ſignificandum lene delirium ſaepius adhibet; uti jam in Commentariis §. 774. monitum fuit.

§. 834. Fieri autem jam re ipſa cognoſcimus per haec. 1. Si Signa ſint (833.). 2. Ubi leves, vagae, ſaepe repetentes, ſine manifeſta cauſa horripilationes contingunt; dolor remiſit; dyſpnoea manet; genae & labia rubent; ſitis adeſt; febricula vexat, inprimis veſpertina; pulſus debilis, molliſque.

1. De his dictum fuit, atque illa ſerviunt, ut excitent Medici attentionem ad obſervanda reliqua ſigna, quae docent abſceſſum jam fieri in pulmone.

2. Primum fere ſignum inceptae ſuppurationis internae eſt horripilatio talis vaga, mox deſinens, repetita ſaepius, nullo certo ordine, ac nulla manifeſta cauſa, frigore v. g. admiſſo &c., ortum ducens. Cauſam illius horripilationis deſignare forte difficilius foret; ſufficit interim, Obſervationes practicas docuiſſe, hoc ſymptoma ſemper adeſſe in hoc caſu. Unde monuit *Hippocrates* (*c*): *Qui crebro tenuiter exſudant, & ſuperrigent, pernicioſe habent, ac ſub finem empyema habere deprehenduntur, alvoſque perturbatas.* Et alibi (*d*): *Horrore affecti frequenter ad ſuppurationem deveniunt. Sed & febris tales ad ſuppurationem producit.* Quin imo tantam vim hujus ſigni videtur agnoviſſe *Hippocrates* (*e*), ut dum principium ſuppurationis accurate definire vellet, ut inde computari poſſet tempus, quo formati jam abſceſſus ruptura exſpectanda foret, rigoris meminerit.

Alterum ſignum eſt doloris remiſſio. A diſtentis enim vaſculis inflammatis, quorum fibrae minimae tunc rupturae proximae ſunt, dolorem fieri, ad §. 382. 3. demonſtratum fuit. Ubi autem incepta ſuppuratione ſolvuntur extrema vaſculorum obſtructa (vide §. 387.), minui debet neceſſario dolor, qui ante aderat. Fallere tamen poſſet ſolum hoc ſignum, cum antea patuerit, non ſemper adeo acrem dolorem in peripneumonia adeſſe. Illius tamen ſigni

(*c*) In Coac. N. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 853. (*d*) Ibid. N. 422. pag. 877.
(*e*) In Prognoſticis Tom. VIII. pag. 649. Et Coac. N. 402. ibid. pag. 875.

Digitized by Google

ſigni meminit *Hippocrates* (*f*), dicens : *Aut ſi dixerit , pro dolore gravitatem ſibi factam eſſe in eo , quo dolebat , loco .*

Dyſpnoeam vero manere debere patet , quia tumor , liberam pulmonis explicationem in reſpiratione impediens , manet , imo ſaepe & augetur ſuppurationis tempore ; atque ob eandem cauſam impedito libero reditu ſanguinis venoſi a capite genae & labia rubent , uti §. 826. explicatum fuit. Sitis autem adeſt , dum continua febricula diſſipat liquidiſſima , & corpus exſiccat. Febriculam autem perpetuum omnis ſuppurationis , ſive in toto ſive in parte , comitem eſſe , antea in Commentariis §. 403. 1. vidimus. Veſperi plerumque augetur , dum crudus ex ingeſtis chylus cum ſanguine movetur , & ob debilitatam in hoc morbo pulmonis actionem non tam cito ſubigitur , ſed diu propriam retinet indolem , antequam omnes dotes noſtrorum humorum acquirere poſſit ; adeoque obſtaculo vel ſtimulo , vel utriſque ſimul febrim auget , uti in Commentariis §. 586. *a*. demonſtratum fuit. Accedit praeterea , quod etiam in ſanis hominibus veſpertino tempore augeatur pulſuum velocitas (*g*) ; atque ideo omnes morbi , quos aucta circulationis velocitas comitatur , circa noctem ingraveſcunt. Cum autem per morbum diuturniorem atterantur vires , ſimulque impedimentum in pulmone maneat , patet ſatis ratio , quare pulſus debilis ſit & mollis.

§. 835. AT jam factum declarant: 1. Signa praegreſſa (833. 834.). 2. Tuſſis pertinax, ſicca, ad paſtum, motumve aucta; reſpiratio difficilis , parva , anheloſa , ſtrepens , poſt paſtum , & motum aucta ; decubitus in unum modo , id eſt in affectum , latus tolerabilis ; febricula continua , periodica , a cibo , potu , motu exacerbata cum rubore genarum & labiorum ; appetitus proſtratus; ſitis magna ; ſudor nocturnus , maxime circa jugulum & frontem ; urina ſpumoſa ; pallor ; macies ; debilitas ſumma .

Abſceſſum purulentum haerere in pulmone novimus 1. Dum illa ſigna praeceſſerunt , de quibus actum fuit binis praecedentibus paragraphis. Verum dum adeſt tale malum , ſimul aderunt effectus quidam vel in toto corpore , vel circa locum affectum apparentes , de quibus nunc dicendum erit.

2. Haeret jam vomica in pulmone , pure plena , mole ſua vicina omnia comprimens , adeoque & efficiens , ut veſicularum pulmonalium latera ad ſe mutuo preſſa irritentur continuo ; hinc tuſſis pertinax oritur , ſed ſicca , quia nihil de loco affecto educi poteſt , quamdiu nondum ruptus eſt abſceſſus. Licet enim per hanc tuſſim continuam aliquid muci , pulmonis internam ſuperficiem lubricantis , abradatur ſaepius , nihilominus tamen ſicca vocari meretur , quia parca copia & cum moleſtia ſputa prodeunt , nihilque de pure , pulmonem opprimente , educitur hactenus. Cum autem poſt paſtum crudus chylus per pulmonem difficilius tranſeat , etiam in ſanis hominibus ,

(*f*) In Prognoſticis ibidem.
(*g*) Schwencke Haematologia cap. 4. pag. 40.

ſi copioſior fuerit vel ex indigeſtili alimento paratus, levem dyſpnoeam & febriculam faciens, patet facile inde augeri cauſam, unde tuſſis illa oriebatur. Idem verum eſt, dum corporis exercitiis ſanguis venoſus accelerato motu verſus cor dextrum derivatur, adeoque & majori celeritate per pulmonis vaſa, vomicae latentis mole arctata, tranſprimitur. Imprimis autem tuſſis illa augetur, dum febricula illa continua periodica, de qua ſtatim dicendum erit, exacerbatur. Unde intelligitur ſequens prognoſis (*b*): *Qui autem circa exacerbationes tuſſiunt, & parum exſudant, maligne habent.*

Reſpiratio autem difficilis, parva, anheloſa & ſtrepens erit, dum ſaccus talis pure plenus anguſtat cavum aëreum pulmonis, ejuſque facilem dilatationem ab aëre inſpirato impedit; quare autem tunc ingratus in pectore ſtrepitus audiatur, in Commentariis §. 826. explicatum fuit. Reſpirationis autem difficultatem poſt paſtum aut motum debere augeri, ex ante dictis evidens eſt.

Cum inflammatio utrumque pulmonem ſimul obſidet, cita potius & inſuperabilis mors exſpectanda eſt (vide §. 827.), quam exitus in ſuppurationem: unde fere ſemper abſceſſus in uno tantum pulmone haeret. Si ergo notabilem magnitudinem habuerit talis vomica, dum aegri in latus ſanum decumbunt, premetur mediaſtinum verſus alterum thoracis latus, adeoque anguſtabitur locus, in quo pulmo non affectus haeret: ergo & ille difficilius dilatari poterit ab aëre inſpirato: & cum in altero latere affecto a vomica tumente reſpiratio jam impedita ſit, non poterunt aegri ferre has anguſtias, & brevi ſitum corporis mutabunt, donec magis commodum inveniant, qui ſemper obſervatur adeſſe, dum in latus affectum decumbunt. Unde monuit *Hippocrates* (*i*) ſequentia: *Si vero ſuppuratio fuerit in alterutro latere tantum, & vertere (aegrum) & condiſcere oportet in his, num aliquem habeat dolorem in altero latere, & an alterum ſit calidius altero, & aegro in latus ſanum decumbente interrogare, ſi quod ipſi pondus deſuper impendere videatur. Si enim hoc fuerit, in altero latere ſuppuratio eſt, in quo pondus adfuerit.*

Cum autem pulmo inflammatus ſaepe cum pleura contigua concreſcere ſoleat, uti poſtea §. 843. dicetur, poterit fieri, ut talis adhaeſio impediat, quo minus abſceſſus pondere ſuo premat mediaſtinum, dum aeger in latus ſanum decumbit. Verum tunc a diſtractione partium inter ſe cohaerentium moleſta tenſio, imo & ſaepe dolor ſatis acutus percipitur ab aegris, unde pariter coguntur in latus affectum decumbere.

Adeſt ſimul tunc illa febricula, de qua praecedenti paragrapho dictum fuit, quam hecticam ſive habitualem vocaverunt Medici, quia *ſemper ſibi ſimilis, nec invaſionem alicujus paroxyſmi, nec incrementum, nec vigorem, nec remiſſionem habet, ſic ut ſe febricitare non percipiat aegrotus* (*k*). Periodicum tamen harum febrium augmentum agnovit alibi (*l*) *Galenus*; verum ſimul probavit, illam exacerbationem non a natura febris hecticae pendere, quae co-

(*b*) Coac. Praenot. Num. 114. Charter. Tom. VIII. pag. 858.
(*i*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 650. (*k*) Galen. de Praeſag. ex pulſibus. Lib. III. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 281. (*l*) De Febribus Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. VII. pag. 123.

eodem ſemper tramite pergit, verum ab alimento aſſumto fieri, quod ubi ſubactum & diſtributum eſt, febricula haec denuo ad priſtinum ſtatum redit. Quare autem motu corporis exacerbetur haec febricula, patet ex illis, quae de tuſſis augmento ab eadem cauſa modo dicta fuerunt. De genarum ac labiorum rubore praecedenti paragrapho actum fuit; uti & de ſiti. Cum autem abſceſſu nato in vitali hoc viſcere turbetur totum corpus, febricula illa hectica continua adſit, & a pure attenuato & reſorpto magna degeneratio fiat omnium humorum, non mirum apparebit, & appetitum deleri.

Sudor nocturnus autem fere ſemper pulmonis abſceſſum comitatur; uti etiam & adeſt illis, quibus ſputo purulento conſumitur pulmo. Demonſtratur enim in Phyſiologicis, pulmonis actionem in ſanguinem inter alios uſus & hoc efficere, ut exactiſſima fiat miſcela omnium humorum, & debita denſitas ſanguini concilietur, cruduſque chylus elaboretur in illam perfectionem, quam humores noſtri ſani habent. Chylus autem ſemper levior eſt ſanguine ejuſque ſero, adeoque pulmonis & arteriarum actio compingit chylum & majorem ipſi ſoliditatem, id eſt plus maſſae corporeae ſub eodem volumine, conciliat. Ubi ergo per abſceſſum hic natum debilitatur pulmonum actio, minus firma reddetur ſanguinis compages, & minus accurata omnium ſanguinis partium erit miſcela inter ſe. Lecti ergo tepore dum fovetur tota cutis externae ſuperficies, tenuiſſima ſanguinis pars, per febriculam continuam aucto humorum motu, forma ſudoris exprimetur. Probatum enim fuit alia occaſione in Commentariis §. 753., quod, dum obtinet talis in fluidis noſtris cacochymia, per quam partes minus aſſimilatae nec aequaliter miſtae ſunt, tunc naſcatur facillima in ſudorem proclivitas. Omnia autem haec mala adhuc inde augentur, quod a pure in abſceſſu pulmonis retento, attenuato, & venis reſorpto, illa cacochymia increſcat plurimum, atque in putridam diſſolutionem magis vergat continuo ſanguis. Praecipue autem circa jugulum & frontem ſudor ille apparet, quia abſceſſus pulmonis, liberum ſanguinis per arteriam pulmonalem tranſitum impediens, ſimul etiam prohibet ſanguinis venoſi a partibus ſuperioribus reditum, unde omnia vaſa magis in his locis urgentur, adeoque, caeteris paribus, ſudor hic magis conſpicuus erit, ſaepe in guttas collectus, dum debiliores jam aegri ſunt; & malo ſemper omine, uti in Commentariis §. 741. dictum fuit.

Urina ſpumoſa fere ſemper obſervatur in hoc caſu, ſic ut conquaſſata per plures ſaepe horas ſpumam retineat, cum urina ſana ſpumam, quam valida agitatio excitavit, dimittat ſatis cito: adeoque vel ideo mala habetur haec urina, quod a dotibus urinae ſanae degeneret. Saponacea ſemper urina eſt in ſanis, dum oleum ſalibus ſanguinis acrioribus miſtum in ſaponem mutatur aqua ſolubilem; verum ſimul adeo haec omnia attenuata ſunt in urina ſana, ut non habeat lentorem, qui ſpumoſas illas bullas diu ſuſtinere poſſit. In hoc morbo autem, cum perfecta aſſimilatio humorum deficiat, & per ſudorem diſſlentur mobiliſſimae & fluidiſſimae ſanguinis partes, non mirum eſt, urinam ſic degenerare, ut iners & lenteſcens ſaponaceum lixivium referat. Tamen & in aliis pulmonum morbis, uti v. g. dum lenta viſcida pituita infarctum eſt hoc viſcus, ſimilis urina conſpicitur; unde ex hoc ſolo ſigno non habetur certa diagnoſis pulmonalis abſceſſus, verum cum aliis ſignis me-

Digitized by Google

memoratis, ſi ſimul talis urina adſit, diagnoſin firmat.

Pallorem autem, maciem, & debilitatem ſummam adeſſe debere, ſatis patet ex praecedentibus: ſolutus enim ob deficientem aſſimilationem ſanguis pallorem facit; ſudores nocturni, depaſcens febricula hectica, proſtratus appetitus, maciei & debilitatis ſummae ſunt cauſae.

Latentis autem in pulmone abſceſſus ſigna pulcherrime collegit *Hippocrates* (*m*), & ſic deſcripſit: *At purulentos omnes hiſce ſignis cognoſcere oportet: Primum quidem ſi febris non dimittat, verum interdiu tenuis detinet, noctu vero major, & multi ſudores oriuntur, (circa collum & claviculam) (n); tuſſiendi autem cupiditas illis ineſt, & nihil eſſatu dignum exſpuunt, oculique cavi fiunt, malaſque rubores obſident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incaleſcunt, maxime ſummi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctaenae per corpus naſcuntur.*

§. 836. ID apoſtema jam factum (835.) exitus habet varios: 1. Suffocat tumore occupante totum pulmonem, vel comprimendo impediente ea, quae adhuc in eo libera. 2. Suffocat ſubita eruptione puris, vomica in aſperam arteriam ſe exonerante uno cum impetu. 3. Solvitur ſputo purulento, liberante, conſumente. 4. Solvitur lapſu puris in cava Thoracis, ſive mediaſtini dilatata vacua. Inde tabes, phthiſiſque varia, empyema fere lethale.

Sequuntur jam varii exitus apoſtematis pulmonalis, qui ſinguli conſiderandi ſunt.

1. Ex illis, quae binis praecedentibus paragraphis dicta fuerunt, patuit, abſceſſum pulmonis, dum fit, & dum factus eſt, dyſpnoeam facere ob impeditam pulmonis explicationem ad liberam reſpirationem requiſitam. Si ergo non rumpatur talis abſceſſus, neque pus contentum venis reſorptum evacuetur aliis viis, vel, per metaſtaſin ad alia loca delatum, pulmonem liberet, patet evidenter, augeri debere hunc tumorem magis magiſque, donec tandem poſt intolerabiles anguſtias ſuffocetur aeger. Unde dixit *Hippocrates* (*o*) de hac re agens: *Si vero non poſſit multo tempore rumpi, neque ſponte, neque a medicamentis, contabeſcit aeger a vehementibus doloribus, & inedia, & tuſſi, & febribus, & plerumque perit.* Vidit in cadavere hoc morbo defuncti *Celeberrimus Boerhaavius*, unius lateris pulmonem in ſaccum pure plenum converſum adeo prodigioſae magnitudinis, ut non tantum cor ex ſitu ſuo dimoverit, & alterius lateris pulmonem in minimum ſpatium compreſſerit, verum etiam diaphragma in abdomen protruſerit, & prominere fecerit. Quam horrenda autem mala mortem praeceſſerint, a tanta diſtractione harum partium

(*m*) In Prognoſticis. Charter. Tom. VIII. pag. 671. (*n*) Coac. Praenot. Num. 402. Charter. Tom. VII. pag. 875. (*o*) De Morbis Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 541.

tium, facile colligitur. Plura talia exempla apud Obſevatores habentur.

2. Si enim magnus talis abſceſſus ſubito ſic crepet, ut non parca copia ſimul pus exeat, tuſſi tunc educendum, ſed uno cum impetu ſe undatim exoneret in aſperam arteriam, illa ſic implebitur, ut nulla via ſuperſit aëri inſpirando; unde ſubita mors. Notavit ſucceſſum hunc ſuppuratae peripneumoniae exitum *Aretaeus* (*p*), dicens. *Si vero in pulmonem cum impetu pus prorumpat* (*ὁρμήσῃ*), *ſunt qui ſuffocantur, & ob conſertam effuſionem, & rejiciendi anguſtiam*. Alia occaſione in Commentariis §.786., ubi de angina, abſque ullis ſignis tumoris externi vel interni, ſubito lethali dicebatur, aliquot caſus enumerati fuerunt, qui huc ſpectant.

3. Ubi autem abſceſſus pulmonalis maturus aperitur ſic, ut collectum pus in aſperam arteriam veniat quidem, verum ob collecti puris copiam minorem, vel anguſtiorem aperturam ſacci illius purulenti, parum ſimul prodeat, ſputo purulento ſolvitur morbus, ſed ancipiti tamen cum eventu. Liberatur enim quidem ſic pulmo, & aegri inſigne levamen percipiunt, verum tamen ne ſic quidem ſemper inde emergunt: requiritur enim ad ſanationem, ut cavum illud, in quo pus haeſerit, depuretur, ſubſidant ejus latera, & conſolidentur ad ſe mutuo. Pulchre hoc monuit *Hippocrates* (*q*) de ſuppurato pulmonis tuberculo agens: ſic enim habet. *Et ſi quidem quam citiſſime maturuerit, & ruptum fuerit, & ſurſum vertatur pus, & totum exſpuatur, locuſque cavus* (*κοιλίη*), *in quo pus, ſubſidat, & reſiccetur, prorſus ſanus evadit*. Quo enim diutius clauſus manſerit locus ſuppuratus, eo major copia puris colligitur, atque eo magis metuendum, ne retentum pus, mora & calore acrius factum, vomicae continentis latera rodat, conſumat, cavum in quo haeret augeat, atque poſtea evacuato pure difficilior ſit depuratio cavi hujus loci & conſolidatio; quae tamen ad perfectam ſanationem omnino requiruntur. Quin imo, licet & quam citiſſime rumpatur pulmonis abſceſſus, nondum tamen omnis metus abeſt. *Niſi enim penitus reſiccari poſſit, ſed ipſum tuberculum ex ſe pus effundat, perniciosum id eſt: & a capite & reliquo corpore pituita ad tuberculum defluens putreſcit, ac pus gignitur ac exſpuitur, ob quod perit* (*r*): dum nempe omnes fere corporis humores ad hunc locum confluunt, & in pus convertuntur; unde nutrimento ſuo privatum corpus exſiccatur ſenſim & contabeſcit. Quare autem difficilis adeo ſaepe ſit ulcerum pulmonis conſolidatio, optime explicuit *Galenus* (*ſ*): *Neque enim citra tuſſim expurgari poſſunt, illiſque tuſſientibus laceratur locus. Itaque quaſi per mutuas operas malum illis in orbem redit*; *quae namque lacerata ſunt, rurſus phlegmonen excitant*; *ſecundo iterum oportet maturari phlegmonen, & pus expurgari* &c. Simul inde intelligitur ratio, quare quandoque in longum tempus talis morbus, ex peripneumonia natus, excurrat; dum nec depurari ſatis & conſolidari poteſt purulentus talis ſaccus, interimque vires ſufficiunt, imprimis in juvenili corpore, ut morbum ferant diutius, quotidie pure per ſputa rejecto, ſed & quotidie renato. Notaverat jam *Hippocrates* (*t*), hunc morbum, niſi cito repurgaretur pulmo, annuum quan-

(*p*) De Cauſis & Signis Morbor. Acut. Lib. II. cap. 1. pag. 11.
(*q*) De Morbis Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 540.
(*r*) Ibidem. (*ſ*) Method. Medend. Lib. V. cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 121.
(*t*) De Internis affectionibus cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 641.

Digitized by Google

quandoque fieri, & mutari, & varias ſubire affectiones. Contigit mihi videre rarum ſatis caſum, qui docet, diutiſſime tolerari poſſe hunc morbum, tandem tamen lethali exitu funeſtum. Conſulebat me egregius juvenis, externa ſpecie omnino ſanus apparens: cumque morbum celaret de induſtria, fateor me non potuiſſe detegere, quid lateret in corpore mali: rogavit autem me, ut ſequenti mane illum inviſerem, dixitque, quod tunc facile morbum noſcerem. Adfui, &, me praeſente, in lecto ſe erigens uncias aliquot puris boni abſque multa moleſtia tuſſiendo leviter exſcreavit, ſancteque aſſeveravit, quod jam per octo annos quotidie magnam copiam puris rejiceret, ad minimum quatuor uncias aequantem pondere, quandoque & majorem longe quantitatem. Minuebatur aliquando puris excreti copia, & fere nihil exſpuebat; verum tunc ſequi ſolebat pectoris oppreſſio, dolor ſatis acutus in pectore, febris valida; & poſtquam uno alterove die haec mala paſſus fuerat, ingentem copiam puris exſcreabat, ſatis tunc olidi, atque iterum ſatis bene ſe habebat. Hoc modo acerbam peritiſſimorum Medicorum prognoſin, qui illum tractaverant ita decumbentem, ſe ſaepius eluſiſſe narrabat; dumque poſt aliquot ſeptimanas, ſuppreſſo ſputo purulento, iiſdem cum ſymptomatibus conflictantem inviſerem, & peſſima quaevis metuerem, ſecurum me eſſe juſſit, brevi ſe ab his malis emerſurum; atque eventus promiſſis reſpondit. Tentavi lacte aſinino herbaceo, decoctis herbarum vulnerariarum leniter detergentium potatis magna copia, una cum balſamicis pilulis ex myrrha, olibano, ſarcocolla &c., equitatione, victu idoneo, morbum curare; ſed in caſſum fuerunt omnia, & poſtquam per novem integros annos, abſque inſigni corporis colliquatione (vidi enim illum adhuc binis ante mortem ſeptimanis) tantum morbum tulerat, ſubita morte periiſſe intellexi. Vidi plures alios, qui morbum hunc per unum alterumve annum tulerunt; verum omnes erant in aetatis flore (*Hippocrates* etiam hoc monuerat) *(u)* & deficiebant tandem. In quibuſdam quandoque peſſimum foetorem ſputorum obſervavi; tuncque intellexi rationem ſequentis Praenotionis *(x)*: *Quos ſuppuratos mitius habentes ſputorum graveolentiae ſequuntur, illos recidiva occidit.*

Omnia autem, quae ad Prognoſin fauſti vel infauſti eventus pertinent, dum pulmonis abſceſſus ſputo purulento ſolvitur, accuratiſſime collegit *Hippocrates (y)*, & deſcripſit ſequentibus: *Superſtites evadunt ex his potiſſimum, quos febris eodem poſt ruptionem die dimiſerit & qui cibos celeriter appetant, & ſiti liberati ſint; & venter tum exigua, tum compacta dejiciat, & pus album & laeve & ubique ejuſdem coloris ſit, & a pituita liberum, & citra dolorem & vehementem tuſſim expurgetur. Sic quidem optime & celerrime liberantur: ſin minus, hi, quibus proxima his contigerint. Intereunt vero, quos & febris eodem die non dimiſerit. ſed quum videtur dimiſiſſe, iterum recaleſcens appareat; & ſitim quidem habuerint, cibos vero non appetiverint, & alvus liquida fuerit, puſque ex viridi pallidum & lividum exſpuerint, aut pituitoſum & ſpumoſum. Si haec omnia contigerint, intereunt. At quibus ex his quaedam acceſſerint, quaedam non, illorum quidam intereunt, qui-*

(u) In Prognoſticis.Charter.Tom.VIII.pag.658. (x) Coac.Praenot.Num.406. Charter.Tom.VIII. pag.876. (y) In Prognoſticis ibidem pag.653.

Digitized by Google

quidam etiam multo poſt tempore ſuperſtites evadunt. Verum ex omnibus ſignis, quae adſunt, tum in his, tum in aliis omnibus, conjecturam facere (oportet).

4. Sequitur alter peripneumoniae ſuppuratae exitus, dum nempe apoſtema ruptum pus non effundit in tracheam ſed in pectoris cavum; funeſtus plerumque, cum nullus fere puri hic deciduo exitus pateat, niſi per artem via paretur, thoracis paracenteſi inſtituta. Cum autem pulmo inflammatus vicinis locis accreſcat ſaepius, poterit & tale apoſtema ruptum in pericardii cavum pus effundere, uti etiam in mediaſtini cava dilatata. Quomodo mediaſtinum formetur ex membranae pleurae, utrumque thoracis cavum inveſtientis, duplicata lamella, alia occaſione in Commentariis §. 170. 4. dictum fuit; anterius autem ſub ſterno, & poſterius circa thoracis vertebras, diſtant a ſe mutuo binae illae lamellae, quae mediaſtinum conſtituunt, & membrana cellulosa inter illas locatur facile dilatabilis, unde poterit pus hic effuſum miras ſaepe ſibi vias facere. Novimus autem, talem peripneumoniae exitum adeſſe, ſi poſt omnia ſigna facti abſceſſus, nullo pure per ſputa aliaſve vias evacuato, nullaque metaſtaſi facta ad alia loca, ſubitum levamen aegri percipiant; *quia pus ex anguſtia in ampliorem locum venit* (z): quod ſignum & aliis in locis *Hippocrates* (a) habet. Videtur etiam notaſſe (b), quod quandoque tali abſceſſu rupto quaedam pars per ſputa exeat; longe major tamen puris portio in ſeptum tranſverſum delabatur. Neque multum videtur ſperaſſe in tali caſu a puris eductione, quae per thoracis aperturam fit; dicit enim (c): *Si uſtus vel ſectus fuerit, & pus exeat, confeſtim ſane hoc etiam modo levius habere videtur, progreſſu tamen temporis ab his, quae in priori dicta ſunt, perimitur.* De illis autem ſignis, quibus cognoſcitur, pus effuſum in thoracis cavo haerere, partim in *Vulnerum thoracis* hiſtoria dictum fuit, partim etiam agendum erit poſtea in *Capitulo de Empyemate*.

Quam mirabiles autem pus, ex pulmonis abſceſſu rupto exiens, ſibi vias quandoque paraverit, docent Obſervationes Medicae plurimae, quarum paucas hic notare non inutile credidi. Non autem hic conſiderabimus illum modum, quo pus in abſceſſu clauſo diutius retentum, attenuatum, venis reſorptum, ad varia loca deponitur, vel & variis quandoque viis exit de corpore, de qua re videantur illa, quae ad §. 406. dicta fuerunt; verum tantum hic agemus de illis Obſervationibus, quae docent, pus vicina loca eroſiſſe, & inſolitas ſibi paraſſe vias. In hominis, poſt peripneumoniam ſuppuratam defuncti, cadavere inventus fuit pulmo firmiter accretus pleurae & diaphragmati, ſimulque apparuit, pus, licet & per ſputa pars ejus excreta fuiſſet, eroſiſſe diaphragma & hepar ipſum ad pollicis profunditatem, atque in hoc viſcere ſinum purulentum feciſſe, cujus diameter tres aequaret pollices (d). In alio homine poſt mortem inventus fuit pulmonis abſceſſus, cujus pus eroſerat contiguum & accretum diaphragma, ipſumque ventriculum, foramine tam amplo,

(z) Hippocrat. de Morbis Lib. III. cap. 15. Charter. Tom. VII. pag. 592.
(a) De Morbis Lib. II. cap. 16. Ibid. pag. 565. & de Morbis Lib. I. cap. 8. Ibid. pag. 541.
(b) Ibidem. (c) Ibidem.
(d) Medical Eſſays Tom. I. pag. 273.

plo, ut pollicem facile admitteret (*e*). Huic affinem caſum notavit *Jacotius* (*f*) in muliere, *quae quibuſdam ante mortem annis vomitu ſolebat per intervalla rejicere magnam puris copiam cum defectione animi, vocis privatione, & gravibus aliis ſymptomatibus, quibus levabatur a vomitu. Mortua & diſſecta, ingens vomica in pulmone reperta eſt.* Tumor ovi gallinacei minoris molem aequans inter cartilaginem enſiformem, & marginem cartilaginis coſtae ultimae verae & binarum coſtarum ſpuriarum ſuperiorum, prominebat, dum tuſſiebat homo ulcere pulmonali laborans; & poſt mortem inveniebatur, pulmonis abſceſſum ſatis magnum tali loco haerere, ut diaphragma extendere potuerit, & hunc tumorem formare (*g*). Plura ſimilia apud Auctores probatae fidei occurrunt: modo memorata autem ſufficient ad demonſtrandum, pus ex abſceſſu pulmonis rupto effuſum, ſive rodendo, ſive diſtendendo, partes vicinas, mira mala producere poſſe.

5. Dum ulcus pulmones ita exedit, ut totus inde habitus corporis conſumatur, phthiſis pulmonalis adeſſe dicitur (vide §. 1196.); unde facile patet, pulmonis abſceſſum in hunc morbum vergere. Verum ulcus hepatis, aliorumque viſcerum, pariter phthiſin producere poteſt; uti poſtea §. 1214. dicetur: cumque ex praecedentibus patuerit, pus in pulmone collectum, vel per metaſtaſin, vel per eroſionem, ad alia viſcera poſſe deferri, evidens ratio eſt, quare phthiſis varia exſpectari poſſit, dum ſuppurata eſt peripneumonia.

Cum autem pus, rupto abſceſſu, inter pulmones & pleuram collectum, empyema facit, illud fere ſemper lethale eſt. Ubi poſtea de empyemate agetur, patebit, hunc morbum ſemper periculoſum eſſe; atque tunc tantum ſpem ſalutis ſupereſſe, ſi & ſatis cito apertura facta pus album, laeve, aequale, foetoris expers, exeat, atque aeger caetera ſanus ſit (vide §. 1192.). Verum in hoc caſu pulmo jam ulcere exeſus eſt, antequam empyema fiat; adeoque patet, parum ſpei ſupereſſe.

§. 837. Alter morbus a peripneumonia fit, ſi purulenta jam facta inflammatoria materies (832. 833. 834.) intra pulmonales venulas reſorbetur, cruori miſcetur, in loca quaedam deponitur, unde liberatur pulmo, oneratur pars alia; quae ſi minus requiſita ad vitam, eſt μετάστασις bona; ſi vero in hepar, lienem, cerebrum, & ſimilia loca fluxerit, peſſima plerumque erit. Hinc fiunt abſceſſus peripneumonici ad aures, crura, hypochondria.

Alter modus, quo Peripneumonia in alium morbum tranſit, eſt ille, qui per metaſtaſin materiae morboſae ad alia corporis loca fit. Ille autem obtinet, quando purulenta jam facta materies inflammatoria, neque excernitur ſputo, alvi fluxu, vel urina (vide §. 830.); neque in pulmone collecta accu-

(*e*) Ibid. Tom. II. pag. 332. (*f*) Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 27.
(*g*) Memoires de l'Academie de Chirurg. Tom. I. pag. 717.

Digitized by Google

accumulatur, & vomicam format, ſed intra pulmonales venulas reſorbetur, & poſtea in loca quaedam corporis deponitur. Notandum enim hic eſt, proprie non fieri bonam & ſalutarem talem metaſtaſin, dum pus jam in pulmonis ſubſtantia collectum haeret, abſceſſu jam formato; ſed tunc tantum, quando materies inflammatoria cocta jam & mobilis quidem reddita eſt, ut tranſire poſſit ex arteriis obſtructis in venas, atque puri analogam naturam adepta; interim tamen vaſa manſerint integra; cum verum pus ex obſtructorum vaſculorum extremis una cum infarcta materie inflammatoria attritis,& in unum homogeneum liquidum una cum effuſis humoribus mutatis, conſtet. Videantur illa, quae de hac re in Commentariis §.593. dicta fuerunt; uti etiam quae habentur ad §. 830. 2., ubi agebatur de ſputis, per quae in peripneumonia educebatur eadem illa materies, quae hic per metaſtaſin ad alia loca corporis abſceſſus varios facit. Unde etiam, quamvis in textu vocetur *materia purulenta*, tamen allegantur illae paragraphi, in quibus de futura ſuppuratione, vel incepta tantum agebatur;non vero ſequentes,in quibus ſigna & effectus abſceſſus jam facti explicantur. Ideo etiam, uti poſtea ad §. 842. patebit, tunc laudantur illi abſceſſus, tanquam utiliſſimi, ſi cito contingant, ante nonum diem: poſtea enim juſtus metus eſt, abſceſſum jam revera factum eſſe in pulmone, cum intra quatuordecim dies formari ſoleat, uti §. 832. explicatum fuit. Licet autem pus, in vomica pulmonis collectum, venis reſorberi, & per metaſtaſin ad alia corporis loca deponi poſſet, hoc facto tamen maneret ulceroſa in pulmone diatheſis, qua brevi novum pus colligeretur in eodem loco; adeoque non magna utilitas a tali metaſtaſi exſpectanda foret. Ubi vero, nondum facto abſceſſu, materies inflammatoria ſubacta jam & mobilis in venas tranſit, & ſanguini miſcetur, atque poſtea ad alia loca corporis deponitur, poterit liberari pulmo, & liberatus integritate illa gaudere, quam in ſanitate habuerat. Ob eandem cauſam damnantur illi abſceſſus §. 842., ſi ſputo jam purulento facto prodeant; atque notatur ſimul, quod tunc illud levamen non adferant; quia nempe tunc tantum pulmonem liberant a pure nunc praeſenti, manente tamen cauſa, quae brevi ſimile pus regenerabit. Haec praemittenda videbantur, ut melius intelligi poſſent reliqua, quae circa hos abſceſſus notanda erunt in ſequentibus.

Liberatur ergo in hoc caſu pulmo, & oneratur alia corporis pars, verſus quam abſcedit morboſa materia, quae prius in pulmone ſedem fixerat. Alia occaſione in Commentariis §.402. dictum fuit, abſceſſus vocabulum varia ſignificatione apud Veteres Medicos uſurpatum fuiſſe; ſimulque tunc notatum fuit, illos bifariam diviſiſſe abſceſſus, nempe in illos, qui per effluxum (κατ' ἔκρυν), & alios, qui per decubitum (κατ' ἀπόθεσιν) materiae morboſae in quaſdam corporis partes fiebant. Cum autem per effluxum materiae morboſae integre liberetur corpus, per decubitum vero in alias partes tantum fiat mutatio in alium morbum, merito priores abſceſſus meliores, poſteriores vero minus commodos dixit *Galenus* (b); tuncque tantum bonos eſſe voluit, ſi & in partes a loco prius affecto remotiſſimas, eaſdemque minus principales, decumberent. Satis enim patet, fauſtum vel infauſtum talis abſceſ-

(b) In Commentar.3. in Lib.I. Epidem.Hippocrat.Charter.Tom.VIII.pag.85.

ſceſſus eventum pendere a loco, quem morbi materia, priſtina de ſede mota, occupat. Si enim in hepar, lienem, cerebrum &c. fluxerit, peſſima quaevis erunt exſpectanda: in cerebro enim ſubitam plerumque mortem faciet; in aliis viſceribus purulentas vomicas, quae vix, vel ſaltem difficillime, curari poterunt, niſi bona fortuna materies ad haec loca delata cito expellatur de corpore. Ad aures autem, crura, hypochondria tales abſceſſus peripneumonici imprimis obſervantur; de quibus ſingulatim agendum erit.

Primo jam ſequenti paragrapho enumerabuntur illa ſigna, quae docent, peripneumoniam in tales abſceſſus vergere. Deinde conſiderandum erit, quibus indiciis detegi poſſit locus corporis, verſus quem metaſtaſis illa vergit. Ultimo tunc videbimus, quaenam requirantur, ut illi abſceſſus ſalutares ſint.

§. 838. Tales abſceſſus futuros eſſe declarat: 1. Obſervatio ſignorum peripneumoniae non peſſimae (833. 834.), cum febre non vehementi, nec maligna, tamen continua; cum dolore thoracis, anxietate, gravitate, dyſpnoea, non peſsimis; ſine ſignis reſolutionis (830.). 2. Si cum his pulſus multum vacillans, omni modo, aſsidue. 3. Dolores, rubores, calores, tenſiones, circa loca dicta (837.).

Imprimis autem ſollicita attentio requiritur, ut praevideantur futuri abſceſſus, ne horum ignarus Medicus importuno artis molimine turbet quandoque futuram brevi, vel jam inceptam, materiae morboſae metaſtaſin; ſimulque, his praeviſis, ad loca, quae critici tales abſceſſus abſque periculo occupare poſſent, applicentur talia, quae faciunt, ut eadem loca minus reſiſtant, & pulſus trahant, uti poſtea §. 860. dicetur.

1. Leviſſimae peripneumoniae, & quae cum ſecuriſſimis ſignis incedit, benigna reſolutio abſque ulla evacuatione materiae morboſae, vel ejuſdem metaſtaſi ad alia loca, exſpectari poterit; peſſimae vero, & vehementiſſimis ſymptomatibus ſtipatae, exitus in ſanationem vix ſperari poterit: unde patet, exitum peripneumoniae in alium morbum tunc tantum exſpectandum eſſe, quando nec benigna penitus, nec acerrima tamen, obſervatur, ſed medio inter bina haec extrema modo incedit.

Febris tunc adeſt, nec vehemens adeo, nec malignis ſymptomatibus ſtipata, ſed continua tamen, quia nondum ſubacta eſt morbi materia. Omnia autem ſymptomata, quae ſolent comitari hunc morbum, manent; ſic tamen ut intenſitate nimia fatalem non minentur exitum. Cognoſcimus ergo ex his omnibus, materiam inflammatoriam priſtinam hactenus ſedem occupare, interimque per febrim continuam boni moris ſubigi & coqui (vide §. 587.); ſicque optime ad excretionem vel metaſtaſin diſponi. Ubi tunc ſimul nulla ſigna adſunt reſolutionis, neque in ſputis, alvo excretis, aut urina (vide §. 830.) apparent illa ſigna, quae docent, materiam morbi per febrim ſubactam & mobilem redditam moliri exitum per has vias, ſummo jure exſpectatur metaſtaſis ad alia loca. Quae omnia ſigna accurate collegit *Hippocrates*

Digitized by Google

tes (*i*), dicens: *Si febris detineat, neque dolor ſedatus ſit, neque ſputum ex ratione procedat, neque biliosae alvi dejectiones ſint, neque ſolutu faciles, neque ſincerae ſiant, neque urina admodum multa, & craſſa & copioſum habens ſedimentum; obſervatur autem ſuperſtes futurus ab omnibus reliquis ſalutaribus ſignis; his oportet tales abſceſſus futuros ſperare*.

2. Deſignat enim talis pulſus, materiam morboſam ſubactam jam & mobilem una cum ſanguine per vaſa fluere; adeoque, niſi ſubita appareat evacuatio illius materiae, abſceſſus exſpectandus erit. Notandum enim, reliqua ſigna bona cum tali pulſu concurrere in hoc caſu; aliter enim cum pravis ſignis pulſus multum vacillans omni modo & aſſidue mortem ſignificaret potius. Cum enim jam priſtinam ſedem dereliquerit morbi materia, minuetur obſtaculum liberum ſanguinis tranſitum per pulmonem impediens, adeoque pulſus reddetur amplior & plenior (vide §. 830. 2.), licet vacillet aſſidue. Hinc monuit *Galenus* (*k*) ſequentia: *Verum tamen ſi cum vehementia pulſus ſiat aliqua ordinis perturbatio, ſive aequali ſive inaequali exiſtente vehementia, quum & apparuerint ſigna coctionis, ſperandum eſt, aliquam criſin futuram, & magis, ſi adhuc alia criſis ſigna ſiant*. Videantur & illa, quae de perturbationibus criticis in Commentariis §. 587. & §. 594. habentur.

3. Omnia enim haec docent, materiam morbi ſolutam, & cum ſanguine per vaſa motam, deponi verſus loca, quae jam dolent, rubent &c. adeoque tunc perfecta cognitio criticae talis metaſtaſis habetur. Unde dixit *Hippocrates* (*l*), uti jam in Commentariis §. 587. monitum fuit: *Quibuſcunque ex morbis reſurgentibus aliqua pars doluerit, illic abſceſſus oriuntur*.

§. 839. ILlos vero futuros circa Crura ſcimus, ſi 1. Signa futurorum abſceſſuum (838.) adſint. 2. Si ſimul cum iis ſigna ſint levioris inflammationis ad hypochondria.

Videtur *Hippocrates* inter illos abſceſſus, quibus peripneumonia ſolvitur, reliquis praetuliſſe illos, qui circa crura ſiunt. Dicit enim (*m*): *At abſceſſus, qui ad crura ſiunt in peripneumoniis tum vehementibus, tum periculoſis, omnes quidem utiles*. Illi autem futuri praevidentur.

1. De his dictum fuit.

2. Soluta enim quidem fuit morbi materies & mobilis reddita, interim tamen tales dotes retinuit, ut cum reliquis humoribus per vaſa moveri nequeat, abſque turbatione aequabilis circulationis; unde vel expelli de corpore debet, vel ad alia loca deponi, uti dictum antea fuit. Duplicem autem viam affectare hanc materiem monuit *Hippocrates* (*n*), verſus ſuperiora nempe vel inferiora corporis. Dum ergo per aortae deſcendentis ramos cum ſanguine movetur haec materia, magna ejus pars per coeliacam & meſenteri-

(*i*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 654.
(*k*) De Praeſag. ex pulſ. Lib. II. cap. ultimo Charter. Tom. VIII. pag. 276.
(*l*) Aphor. 32. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 153.
(*m*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 656. (*n*) Ibid. pag. 655.

tericam utramque feretur per viſcera chylopoietica, atque inde in venam portarum delata per hepatis anguſtias tranſire debebit; ubi, caeteris paribus, difficilior ſemper humorum tranſitus eſt, dum ſanguis venoſus, abſque cordis impellentis auxilio, per convergentium canalium anguſtias tranſprimi debet. Non mirum ergo apparebit, ſi inde fiant obſtacula circa haec loca, atque levioris inflammationis ſigna. Sive jam haec illius ſymptomatis obſervati genuina cauſa ſit, ſive alia forte minus cognita, ſufficit Medico noviſſe, quod inde praeſagium habeatur futuri circa crura abſceſſus. Levioris autem inflammationis ſigna tantum eſſe debent, & cito iterum evaneſcere; ſi enim manerent, potius metuendum foret, in hepate accumulari materiam morboſam, longe majori cum diſcrimine. Sollicite hoc notavit *Hippocrates* (*o*), dicens, tunc exſpectandos eſſe circa crura abſceſſus, ***Si circa hypochondria aliquid inflammatorii adfuerit*** (ἄν περὶ τὰ ὑποχόνδρια τοῦ φλέγματος τι ἐγγίνεται). Recte autem monuit *Galenus* (*p*) per τὸ φλέγμα non intelligi hic pituitoſum humorem, ſed inflammationem; atque antea in Commentariis §. 69. monitum fuit, hoc ſenſu illud vocabulum quandoque accipi. Confirmatur hoc ulterius alio *Hippocratis* loco (*q*), ubi eadem circa futuros abſceſſus in Peripneumonia legitur prognoſis, & φλεγμονὴ loco τοῦ φλέγματος habetur.

§. 840. SEd futuros circa Aures ſcimus, ſi 1. Signa adſint (838.) 2. Mollia ſimul hypochondria.

Abſceſſus illos circa aures natos, tam in morbis, quam in ſecunda valetudine, *Parotides* vocari, antea in Commentariis §. 416. probatum fuit; & plura alia circa hos abſceſſus notanda in Commentariis §. 741. dicta fuerunt. Tunc autem fieri abſceſſus verſus ſuperiora conſtat, ſi ſigna generalia futurorum abſceſſuum adfuerint, & ***Hypochondrium molle & doloris expers apparuerit; & quum difficultas ſpirandi, per aliquod tempus facta, citra aliam evidentem cauſam quieverit*** (*r*). Novimus enim ex his ſignis, morbi materiam locum mutaſſe; neque evacuatam tamen eſſe, nec verſus inferiores partes vergere, adeoque nihil ſupereſt, niſi ut ſuperiora petat, atque ſolenni naturae, morbos per metaſtaſin ſanantis, ritu, in parotides glandulas deponatur. Verum quidem eſt, in morbis quandoque & parotides naſci, licet & ſimul hypochondria afficiantur, ſed tunc ſemper periculoſae ſunt, cum notent, tantam materiae morboſae copiam eſſe, ut haec loca illam capere nequeant; vel ſaltem non ſuccedere ſalutare illud naturae molimen, quo ad loca innoxia materiam morbi deponere tentabat, ſed viſcera ſimul eadem ſaburra gravari. Unde parotides ex doloribus hypochondriorum emergentes malignas eſſe dixit *Hippocrates* (*ſ*); & paulo poſt (*t*) monuit: ***Anxietatem in hypochondrio ſentientibus tumores circa aures ortos, mortem inferre.*** §.841.

(*o*) Ibidem. (*p*) Comment. 2. in Prognoſtic. ibidem.
(*q*) In Coacis N. 395. Charter. Tom. VIII. pag. 874.
(*r*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 655.
(*ſ*) Coac. Praenot. N. 285. ibid. pag. 868. (*t*) Ibid. N. 303. pag. 869.

§. 841. AD hepar verti novimus, ſi 1. Signa ſint (838.). 2. Dolor manens in hepate, cum urina ſubictericea, colore ſubflavo cutis. Hinc ſaepe, vomica hepatis nata, peſſima mala.

Dictum fuit §. 839., materiam morbi, dum verſus inferiores corporis partes tendit, ad hypochondria levioris inflammationis ſigna producere; adeoque patet, aliquem metum eſſe, ne per haec viſcera difficilius tranſiens in illis colligatur, & abſceſſus formet. Imprimis vero in hepate ab hac cauſa abſceſſus metuitur ob rationes tunc dictas. Novimus autem, tunc ad hepar verti materiam, ſi, poſt ſigna generalia futurorum abſceſſuum praegreſſa, dolor in hepate percipiatur, non evanidus cito (uti fit, dum circa crura oriuntur abſceſſus), ſed manens. Reliqua indicia abſceſſus hic formandi ſumuntur a laeſionibus illarum functionum, quae huic viſceri propriae ſunt, ſecretionis nempe & excretionis bilis. Obſtructo enim aut inflammato hepate, bilis in ſanguinem regurgitat, & cutim flavo colore, uti & urinam, tingit; de qua re pluribus agendum erit *in Capitulo de Hepatitide*. Niſi autem materia inflammatoria, ſic in hepar delata, per ductus excretorios venae portarum viam inveniat, atque in inteſtinorum cavum delapſa per alvum expellatur, vel in venam cavam redux ad alia loca minus periculoſa deponatur, aliiſve viis de corpore exeat, vomicam hepatis faciet, a qua raro emergunt aegri, uti poſtea demonſtrabitur §. 936. & ſequentibus. Uti jam ad hepar talis metaſtaſis fit, ſic & facile concipitur & ad alia viſcera idem fieri poſſe: laeſio functionum lucem dabit ad detegendam partem affectam; & pro diverſitate viſcerum, in quae materia haec decubuit, variabit Prognoſis. Soli ergo laudabiles ſunt abſceſſus, qui ad partes exteriores fiunt: atque Obſervatio Medica docuit, illos plerumque ad parotides, vel crura fieri; raro, vel nunquam, ad alias corporis partes in hoc morbo.

§. 842. ABſceſſus illi (839. 840.) ſi levant pulmonem, ſi tollunt febrim, ſi purulenti, manantes, fiſtuloſi manent, ſi ſatis cito, ante nonum diem, contingunt, ſemper ſalutares: verum, ſi ſputo jam purulento, nec magis flavo, ſine levamine dicto, naſcuntur, mali: at, ſi jam nati evaneſcunt, crudo morbo, peripneumonia redeunte, omnino lethales ſunt.

Ex illis, quae ad §.587. de criſi, & criticis evacuationibus, & abſceſſibus dicta fuerunt, conſtitit, quandoque naturam in morbis talia quidem moliri; neque tamen ſemper perficere, ſive ob virium decumbentis imbecillitatem, ſive materiae morboſae malignam aut contumacem indolem, aut medentis errorem &c. hoc contigerit. Expedit ergo illa noviſſe ſigna, quae docent, an ab abſceſſibus ſalutaris effectus exſpectandus ſit, nec ne: de quibus tunc agendum erit.

Primum ſignum bonorum abſceſſuum eſt, ſi levant pulmonem. Cum enim

enim in abſceſſibus illis colligi debeat illud morboſum, quod paulo ante in pulmone haerens peripneumoniam fecerat, patet ſatis, ilico, dum apparent, pulmonem levari debere. Illud autem levamen cognoſcitur ex reſpirationis emendatione, & pulſu ampliore & pleniore reddito; uti patet ex illis, quae ad §. 830. 2. dicta fuerunt. Patet autem ſimul, febrim debere tunc tolli, vel ſaltem inſigniter minui; dum illud, quod obſtaculo aut ſtimulo febrim fecerat, coctum & ſubactum non tantum eſt, verum etiam locum prius affectum deſeruit, & ab humorum circulantium conſortio ſeparatum in parte minus periculoſa colligitur. Cum autem integra depuratio ſanguinis a materia illa morboſa, quae cum illo movetur per vaſa, requiratur per has vias, conducet, ut copiam purulenti humoris fundant, & aliquamdiu aperti maneant tales abſceſſus, fiſtuloſi utcunque, ob novam continuo huc delatam materiam, quae impedit, ne cito latera cavi abſceſſus contigua fiant & uniantur inter ſe. Unde dixit *Hippocrates* (u): *Quibuſcunque ex peripneumonicis morbis abſceſſus fiunt circa aures, et ad inferiores partes ſuppurantur, et fiſtulam faciunt* (καὶ συριγγῶνται), *hi ſuperſtites evadunt*.

Praeterea requiritur, ut illi abſceſſus ſatis cito fiant, ante nonum diem: ſi enim ſerius fiant, metus eſt, vomicam jam in pulmone formatam eſſe, ex qua reſorptum pus quidem ad alias partes deponi, & abſceſſus facere, poſſet, verum tamen tunc maneret ulceroſa jam diatheſis in pulmone praeſens, quod ſemper periculoſum eſt. Videantur illa, quae ad §. 837. de hac re dicta ſunt. Ex omnibus his ſalutares abſceſſus praevidentur.

Contra vero mali & inutiles ſunt illi abſceſſus, ſi abſque pulmonis levamine appareant: ratio ex modo dictis patet. Suſpectus etiam talium abſceſſuum ortus eſt, ubi ſputum jam purulentum eſt, nec magis flavum. Dictum fuit in Commentariis §. 830. 2. de ſputo laudabili, quo abſque alio morbo ſequente ſanabatur peripneumonia; tuncque notabatur, illud primo flavum cum pauco ſanguine miſtum eſſe, & deinde in album blandum cito mutari; quod tunc puri ſimillimum quidem eſſe demonſtratum fuit, neque tamen abſolute puris nomen mereri; cum ſoluta quidem & cocta fuerit inflammatoria materies, interim tamen vaſculorum, quibus infarcta haeſerat integritas manſerit. Quamdiu ergo flavum eſt illud ſputum, nondum incepit naſci vomica in pulmone; verum ubi jam procedente morbo purulentum fieri incipit, neque tamen adeo libere & tanta copia prodit, ut hac via levari poſſit morbus, vomicae natae, vel naſcentis ſaltem, juſtus metus eſt, tuncque minus boni ab aſceſſibus exſpectatur. Unde pulchre monuit *Hippocrates* (x), *Optimos eſſe abſceſſus, qui fiunt dum ſputum jam in mutatione eſt* (τοῦ πτύελου ἐν μεταβολῇ ἤδη ἐόντος) dum nempe ex flavo in album incipit mutari, neque tamen omnino purulentum adhuc eſt. Mox autem ſubjungit ſequentia: *Si enim tumor et dolor oriantur, dum ſputum ex flavo puri ſimile fit* (πυώδες enim vocat non πύον abſolute), *ac foras prodeat, ita ſecuriſſime et homo ſuperſtes evadet, et abſceſſus citra dolorem citiſſime ſedabitur.* Blandam enim, mobilem, & rite excoctam morbi materiam haec omnia indicant.

(u) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 653.
(x) Ibidem. pag. 656.

Digitized by Google

dicant. Notandum autem eſt, quod ſaepe ſputa quaedam prodeant, licet critici tales abſceſſus brevi jure exſpectentur; ſed non tanta copia, ut morbi materiae excernendae ſufficiant, ſed tantum indicium dent, quo uſque materia morbi mutata & cocta fuerit. Unde *Hippocrates* (*y*), dum ſigna futurorum abſceſſuum recenſet, non dixit, nulla prodire ſputa tunc, ſed tantum non prodire *ſecundum rationem* (κατὰ λόγον); id eſt, non tali copia, ac requiritur, ut hoc modo materiae morboſae expulſio ſperari poſſit. Atque ideo etiam non dixit (*z*), urinam nullum ſedimentum habere, ſed non prodire admodum multam & craſſam &c. Quod autem, etiam illo tempore, dum abſceſſus jam proruperant, ad ſputa & urinas attenderit *Hippocrates*, & ex illis praeſagia hauſerit, patet evidenter ex alio loco (*a*), ubi ſequentia habentur: *At ſi ſputum non probe excernatur, neque urina bonum ſedimentum habere videatur, periculum eſt, claudum fieri articulum, aut multum moleſtiarum exhibiturum.*

Ubi vero illi abſceſſus jam nati evaneſcunt, ſummum periculum eſt. *Judicatoria enim non judicantia, partim lethalia eſſe, partim difficilis judicii*, antea in Commentariis §. 741. notatum fuit. Manet enim materia morboſa in corpore, & verſus interiora recurrens priſtinam iterum ſedem occupat, ſicque lethalem fere ſemper peripneumoniam producit, vel & ad alia viſcera deponitur periculoſa admodum metaſtaſi. Unde *Hippocrates (b)* monuit: *Si vero diſpareant abſceſſus, & recurrant, ſputo non prodeunte & febre obſidente, grave: periculum enim eſt, ne deliret & intereat homo.* Ubi notandum, quod dixerit, *ſputo non prodeunte*; ſic enim indicare videtur, quod, recurrente abſceſſu critico, ſpes aliqua ſuperſit, evacuari poſſe materiam per ſputa, quae prius abſceſſum fecerat. Hoc videtur confirmari & alio textu (*c*): *Tuſſiculae cum ſputatione parotidem evacuant.* In *Coacis* (*d*) autem loco ἀπαλάσσει legitur λαπάσσει, quod *emollire* ſignificat, atque eodem fere redit; cum turgens abſceſſus, minuta materia diſtendente, flaccidus & mollior reddatur. Ita etiam in Commentariis §. 587. & §. 593. notatum fuit, urinam multam, craſſam & albam ab abſceſſu critico liberare aegros. Periculoſum ergo ſemper eſt, ſi abſceſſus jam nati evaneſcant; & omnino lethale, ſi nulla alia evacuatio, ſtatim ſuccedens, educat de corpore morboſam materiam.

§. 843. DEſinit iterum morbus hic in tumorem calloſum, ſcirrhoſumve pulmonis; ſi materies, & conditiones (392.) concurrunt: inde tota vita difficilis, erecta, tuſſiculoſa reſpiratio, poſt paſtum motumque aucta, ſine ſignis latentis vomicae deſcriptis (835.); inde adhaeſio pulmonis ad pleuram.

Sequitur jam alter inflammationis exitus; dum nempe materies inflammatoria neque ſolvitur benigna reſolutione, neque attenuata & mobilis red-

(*y*) Ibid. pag. 654. (*z*) Ibidem. (*a*) Ibid. pag. 656.
(*b*) Ibid. pag. 657. (*c*) Prorrhetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 807.
(*d*) N. 205. ibid. pag. 863.

dita per ſputa, urinas &c. expellitur, vel per metaſtaſin ad alia loca corporis deponitur, aut ſuppurando ſeparatur, ſed manet vaſis infarcta, & cum illis concreſcit in tumorem calloſum vel ſcirrhoſum. Callum vocari partis membranaceae increſcentem molem, una cum duritie & inſenſilitate, ob vaſa inter ſe concreta, alia occaſione in Commentariis §.112. 1. vidimus. Quamvis autem ſcirrhi praecipue circa loca glanduloſa oriantur, tamen & ſcirrhoſas male curatae inflammationis reliquias etiam in aliis corporis locis obſervatas fuiſſe, conſtat ex illis, quae ad §. 485. dicta fuerunt. Lentior & atrabilaria ſanguinis cacochymia tali malo originem dare poterit; uti etiam dum in hoc morbo ſic languet vitalis humorum impetus, poſt repetitam ſaepius venae ſectionem v. g., ut nec ſolvendae & expellendae materiae inflammatoriae, neque per ſuppurationem ſeparandae, ſufficiat. Scirrhoſos pulmones aliquoties vidi in cadaveribus; & plurima hujus rei exempla in Hiſtoria Medica habentur. Pulmonis lobos adeo induratos fuiſſe, ut tophos lapideos referrent, refert *Schenckius* (e). Memorabilis etiam ſcirrhoſi pulmonis caſus memoratus fuit ad §. 797., ubi de angina ſcirrhoſa agebatur.

Ubi autem notabilis pars pulmonis in ſcirrhum vel callum induruit, patet ſatis, illum ab aëre inſpirato explicari non poſſe; cum pars illa indurata cedere nequeat, & mole ſua anguſtet vicina loca; adeoque difficilis erit reſpiratio, erecta tantum fere cervice peragenda, unde Ortopnoea vocatur: ſimulque, dum majori molimine pulmonem explicare nituntur tales homines, dura & calloſa haec pars vicinis affricata moleſtam & ſiccam tuſſiculam facere ſolet. Omnia autem haec mala augentur, ubi poſt paſtum crudus & copioſus chylus per pulmonem minus jam explicabilem tranſire debet; uti etiam dum per motum corporis acceleratur ſanguinis per pulmonem tranſitus. Quam difficilis autem ſcirrhi curatio ſit, etiam in externis corporis partibus, ubi omnia artis adminicula immediate loco affecto applicari poſſunt, antea in ſcirrhi hiſtoria vidimus. Unde patet ratio, quare ſemel natum hoc malum tota vita maneat, & enarrata ſymptomata producat. Calloſae talis in pulmone duritiei jam meminit *Hippocrates* (f), notavitque ſequentia: *Atque interceptis a callo tranſitibus, velox & difficilis ſpiratio corripit; quum hi ſpiritum neque per hanc viam emittere, neque facile attrahere queant. Ex talibus ſane hi morbi oriuntur, quales ſunt aſthmata & tabes ſiccae.*

Novimus autem tale malum adeſſe, ſi poſt peripneumoniam memorata ſymptomata ſuperſint; interimque nulla ſigna (vide §. 835.) latentis in pulmone vomicae adſint. Vomica enim, collecto pure turgens, pariter difficilem reſpirationem, &, poſt paſtum vel motum corporis, malorum augmentum facit. Verum vomica quotidie mole augetur, donec crepet; ſcirrhoſa vero pulmonis durities diu in eodem ſtatu manet, adeoque ſatis evidens ejus mali Diagnoſis haberi poterit.

Verum etiam a pulmonis inflammatione praevidetur ejus adhaeſio ad pleuram. Tenuiſſimus enim halitus, ex minimis arteriolis, in pulmonis & pleurae

(e) Lib. II. pag. 229.
(f) Lib. de Oſſium natura cap. 8. Charter. Tom. IV. pag. 6.

Digitized by Google

rae ſuperficie hiantibus, expirans, impedit, ne contiguae ſibi mutuo has partes concreſcant: ubi vero inflammatur pulmonis vel pleurae pars, illa ſicca & imperſpirabilis redditur, unde facilis concretio. Numeroſiſſimae Obſervationes confirmant, poſt pleuritidem & peripneumoniam tales concretiones pulmonis cum pleura inveniri. In bobus (quod animalium genus frequentiſſime hoc morbo corripitur, qui a ruſticis noſtris *het longevuur* vocatur) laniones toties inveniunt pulmonem pleurae validiſſime accretum eſſe, atque repetitis experimentis certi ſunt, talem morbum tunc praegreſſum eſſe. Quin imo & in exterioribus partibus horum animalium concretio membranarum ad ſe mutuo obſervata fuit a talibus cauſis, quae inflammationi producendae ſunt aptiſſimae. Talem morbum deſcripſit *Columella* (g) ſequentibus: *Eſt & infeſta peſtis bubulo pecori, coriaginem ruſtici appellant, cum pellis ita tergori adhaeret, ut apprehenſa manibus deduci a coſtis non poſſit. Ea res non aliter accidit, quam ſi bos aut ex languore aliquo ad maciem perductus eſt, aut ſudans in opere faciendo refrixit, aut ſi ſub onere pluvia madefactus eſt.*

Cum autem pulmo & inſpirationis & expirationis tempore contiguus maneat ſemper pleurae pectoris cavum cingenti (h), & pulmonis expanſionem per aërem inſpiratum comitetur ſemper ſimilis pectoris dilatatio, videtur admodum probabile eſſe, pulmonis adhaeſionem ad pleuram non ſemper magnam moleſtiam facere. Riſit hinc Medicos *Helmontius* (i), dum Aſthmatici repente ſuffocati cadaver incidentes ſubitae mortis cauſam ſtatuerent, quod pulmonis *lobus dexter pone pleurae adnatus erat*. Teſtatur autem, quod milites repente caeſos diſſecuerit, ut in rei veritatem inquireret, atque viderit, *pulmonem retro coſtis adnatum, benevalentibus, quoſque nulla antea preſſerat difficultas ſpirandi: caeteros inter velociſſimus quidam Hybernus, a pedibus Marchionis de VVincheſtrae, pugione enectus, diſſectuſque, utrumque pulmonis lobum coſtis adnatum oſtendit.* Negari nequit, in plurimis cadaveribus inveniri aliquam adhaeſionem pulmonis cum pleura, licet inde nullam fere moleſtiam perceperint homines, dum viverent. Interim tamen, ſi pulmo pro maxima parte pleurae accreverit, & imprimis illi ejus parti, quae mediaſtinum facit, & pericardium tegit, videtur utcunque impediri debere alterna pulmonis dilatatio & contractio, quae ad liberam reſpirationem requiritur. Sic *Peyerus* (k) in cadavere adoleſcentis, qui a puero ſpiritum difficiliorem traxerat, imprimis curſu exercitatus, invenit pulmonem dextri lateris pertinaciter & pleurae, & diaphragmati, & pericardio adnatum: ſiniſter autem pulmo liber a pleura erat, ſed pericardio tamen ac ſepto tranſverſo affixus. Plura ſimilia exempla habet *Bonetus* (l), quae modo dicta confirmant. Neque diſſimulandum tamen eſt, quod *Diemerbroeckius* (m) invenerit in cadavere ſuſpenſi furis pulmonem in utroque latere non tantum pleurae, ſed & toti mediaſtino & diaphragmati adeo firmiter accretum, ut non ſine dilace-

 ratio-

(g) Lib. VI. cap. 13. Actor. rei ruſtic. p. 582.
(h) Vide H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 606. 607.
(i) In Capitulo *Aſthma & Tuſſis* §. 46. 47. pag. 293.
(k) Parergo 3. cap. 6. pag. 145. &c.
(l) Sepulchret. Tom. I. Lib. II. Sectio I. pag. 508. 509. 510. &c.
(m) Diemerbroek. Anatom. Lib. II. cap. 13. pag. 308.

ratione avelli poſſet. Interim optime ſanus vixerat, abſque ulla reſpirandi difficultate.

§. 844. Tandem, ſi bronchialis arteria, vel & pulmonalis vehementiſſima inflammatione (388.) corripitur a cauſa interna, vel externa (824.), brevi naſcitur gangraena, & inde cito ſphacelus ob copiam, motumque cruoris, & ob motum aſſiduum viſceris teneriſſimi. Id futurum docent: 1. Signa violentiſſimae peripneumoniae (826.), nullo caſu, nec arte ſedata. 2. Debilitas ſumma, cita, pulſu ſe inprimis manifeſtans. 3. Frigus extremorum. At jam natam ſcimus, ſi haec praegreſſa, ſputa ichoroſa, tenuia, cinericea, livida, atra, foetida. Inde autem cita mors.

Sequitur jam ille inflammationis exitus, quo in partis affectae gangraenam terminatur. Vehementiſſimas inflammationes gangraenam minitari, & quibus indiciis illud futurum noſci poſſit, in Commentariis §. 388. explicatum fuit. Ubi ergo a cauſis §. 824. enumeratis validiſſima pulmonis inflammatio nata fuit, brevi fiet gangraena, dum abolito vitali influxu ſanguinis per arterias, effluxu per venas, pars mollis corporis in mortem tendit: gangraena vero nata cito mutabitur in ſphacelum, ſive mortem perfectam partis, de quibus vide §. 419. Ratio horum patebit, ſi conſiderentur ſequentia.

Arteria pulmonalis & bronchialis, per omnem hujus viſceris ſubſtantiam diſperſae, minimos & tenerrimos ramos diſtribuunt, qui in valida pulmonis inflammatione pro maxima parte obſtructi ſuſtinere debent omnem impetum, quo cor dextrum urget ſanguinem in pulmonaris arteriae truncum, & cor ſiniſtrum in bronchialem arteriam. Summum ergo diſcrimen eſt, ne tenerrima haec vaſcula rumpantur ſubito, unde gangraena fiet (vide §. 388.). Augetur periculum, quia pulmo inflammatus quieſcere nequit, ſed alternis vicibus dilatatur & contrahitur, quamdiu vita durat: quin imo tanto fortius ſummo reſpirationis molimine agitatur pulmo, quo pejor morbus eſt. Praeterea demonſtratur (*n*), aërem inſpiratum inſervire, ut refrigerium fiat ſanguini, ob rapidum motum per pulmonalem arteriam calidiſſimo, animalque ſanum, hoc aëris refrigerio deſtitutum paucis minutis, mori, & horrenda putredine ſubito nata intolerabilem ſpirare mephitin. Verum validam inflammationem ingens aeſtus comitatur; & turgentibus vaſis inflammatis minuitur ſpatium aëri inſpirando, adeoque longe minus refrigerium exſpectari poterit. Patet ergo, concurrere in vehementiſſima pulmonis inflammatione omnes cauſas, quae ſubitam partis affectae mortem, & citam putredinem, efficere valent. Cognoſcitur autem ille morbi hujus exitus futurus ex ſignis ſequentibus.

1. Signa haec omnia §. 826. enumerata fuerunt. Si jam ſimul nulla evacuatione critica, vel metaſtaſi, nullove artis molimine levatus fuerit morbus, novimus certo gangraenam pulmonis inſtare.

2. Ro-

(*n*) Vide H. Boërh. Chem. Tom. I. pag. 275.

2. Robuſtiſſimus enim homo, acutiſſima peripneumonia correptus, ſtatim tam debilis fit, ut nequidem manum attollere poſſit. Quando §. 660. de Debilitate, tanquam ſymptomate Febrili, agebatur, demonſtratum fuit, illam ſequi impeditum influxum & preſſionem liquidi nervoſi in muſculos. Verum ut ille influxus & preſſio fiant, requiritur libera actio omnium vaſorum, quae cerebri fabricam conſtituunt. In vehementiſſima vero peripneumonia omnis fere ſanguis inter cor dextrum & fines pulmonalium arteriarum colligitur, atque ſimul impeditur liber reditus ſanguinis venoſi ab encephalo (vide §. 826.), unde cerebrum comprimitur: ſimulque cor ſiniſtrum, nullum fere ſanguinem accipiens, per carotides & vertebrales debitam copiam verſus encephalon pellere nequit; adeoque concurrunt efficaciſſimae debilitatis cauſae. Simul autem ex dictis intelligitur, quare in pulſu ſe haec debilitas imprimis manifeſtet.

3. Cor enim ſiniſtrum tantam copiam ſanguinis non recipit, ut ad extrema corporis uſque una cum ſanguine calorem propagare poſſit; unde frigus extremorum in peripneumonicis merito pro funeſtiſſimo ſigno habetur.

Ubi vero gangraena jam occupat pulmonem, ſimiles degenerationes fiunt, ac §. 388. & 427. memoratae fuerunt. Notatum enim tunc fuit, ſi locus inflammatus in gangraenam tranſeat, liquida putreſcere, ichorem effuſum ſub epidermide in bullas colligi, cinericeum, pallidum, fuſcum, atrum tandem fieri colorem, partemque ſic affectam in putridum tabum diffluere. Sputa tunc educta ſimiles omnino dotes habent, atque citiſſime omnia, quae jam emortua ſunt, in putredinem vergunt, ob calorem ingentem, & aëris liberum acceſſum. Simul autem patet, nihil fere ſpei ſupereſſe, dum vitale hoc viſcus gangraena correptum eſt, adeoque citam mortem inſtare. Videantur illa, quae in Commentariis §. 432., ubi de gangraena viſcerum agebatur, circa hanc rem notata fuerunt.

§. 845. HAs Peripneumoniae mutationes (830. 832. 836. 837. 843. 844.) docet obſervatio hiſtoriae morbi, cadaverumque inde defunctorum inciſio.

Tota morbi hiſtoria praegreſſa docuit, peripneumoniam eſſe veram inflammationem pulmonis; adeoque & communes omnis inflammationis exitus hic exſpectandi erunt. Praeterea fidelibus Obſervatis conſtitit, per metaſtaſin materiae morboſae ad alia corporis loca novos morbos fieri ex peripneumonia; & vario quidem ſucceſſu, prout ad haec illave corporis loca fuerit facta haec metaſtaſis. Verum & cadaverum hoc morbo defunctorum inciſio omnia haec confirmavit; uti pluribus exemplis antea allegatis conſtitit, & apud *Bonetum*, alioſque videri poteſt.

§. 846. UNde evidens eſt, illum morbum, quem vetuſtas hoc nomine deſcripſit, eſſe veram inflammationem pulmonum.

In

In Commentariis §. 820., ubi de peripneumoniae definitione agebatur, notatum fuit, in hac definitione ſuppoſitum fuiſſe illud, quod per omnia morbi phaenomena, per totum ejus decurſum collecta, patere tantum poteſt. Ob hanc cauſam pertractata peripneumoniae hiſtoria, & conſideratis variis ejus mutationibus, per quas in ſanitatem, mortem, vel alios morbos tendit; tanquam corollarium ponitur haec paragraphus, quae confirmat veritatem illius, quod in definitione hujus morbi aſſumtum fuerat. Ratio autem hujus concluſionis patet evidenter ex praecedentibus; & in Commentariis §. 820. probatum quoque fuit, Veteres Medicos peripneumoniae nomine intellexiſſe veram pulmonis inflammationem.

§. 847. ERitque prognoſis clara, qua aſſeritur, morbum hunc ſemper valde periculoſum ob neceſſitatem ſummam functionis pulmonalis ad vitam, & ad ſanandam materiem inflammatoriam, ob ſanguinis perpetuo allati copiam, impetum, ob motum perpetuum viſceris, ob ſitum, qui applicationem remediorum renuit, teneritudinem ſummam vaſculorum facile deſtruendam, impoſſibilitatem revulſionis adeo requiſitam in cura inflammationis.

In Commentariis §. 829. jam concludebatur, peripneumoniam ſemper periculoſam eſſe; idemque confirmatur jam ex illis, quae tota hujus morbi hiſtoria tradita docuit. Pars enim affecta vitale viſcus eſt, cujus levior etiam morbus ob neceſſitatem ſummam ad vitam nunquam diſcrimine vacat, uti toties funeſtis caſibus conſtitit, dum leviorem peripneumoniam, catarrhi ſpeciem credentes, neglexiſſent aegri; neque in victu ſibi caviſſent, nec idonea adhibuiſſent remedia: inde vomica pulmonis, & funeſta phthiſis, ſaepiſſime ſecutae fuerunt. Verum & ad materiam inflammatoriam ſanandam ſumma eſt pulmonis neceſſitas: diluentia enim, attenuantia, reſolventia, a quibus tantum ſperatur in cura inflammationis, poſtquam ingeſta fuerunt, venis recipiuntur, atque per pulmonem debent tranſire poſſe, ut actionem ſuam exerceant. Ubi ergo materia inflammatoria infarctus eſt pulmo, omnia haec haerebunt ante loca obſtructa, vel per vaſa adhuc pervia tranſibunt in cor ſiniſtrum. Praeterea, dum in aliis partibus corporis materia inflammatoria haerens ſic ſolvitur, ut in venas tranſire poſſit, illa cum ſanguine venoſo ad cor dextrum delata, dein pulmonis actione ſic atteritur, & ſolvitur, ut poſtea abſque impedimento per ultimas vaſorum anguſtias tranſire poſſit (o), quae omnia deficiunt, dum pulmonis actio laeſa eſt. Si jam conſideretur, omnem ſanguinem venoſum totius corporis, cordis proximi vi magna urgeri omni momento in loca obſtructa, patebit, materiam inflammatoriam magis magiſque protrudi debere in vaſorum convergentium anguſtias, liquidiſſimum exprimi, craſſum accumulari & compingi: adeoque neceſſario hunc morbum ſubito in pejus vergere. Accedit, quod nunquam quieſcere poſſit pulmo, dum homo vivit, & tanto frequentius & validius agitari

(o) Vide H. Boerh Inſtitut. §. 200, 2. & §. 203.

tari debeat aucto reſpirationis molimine, quo difficilior eſt ſanguinis per pulmonem tranſitus. Praeterea, ſi vaporis balneum exceperis, nulla topicorum remediorum applicatio hic multum emolumenti facere poteſt, ob viſceris hujus ſitum, dum in pleuritide v. g. balnea, fomenta, emplaſtra, cataplaſmata &c. tanto cum fructu adhibentur. Si jam ſimul conſideretur ſumma illa teneritudo vaſculorum, quae pulmonis fabricam conſtituunt, patebit, illa facillime deſtruenda eſſe, dum cordis vis urget ſanguinem in vaſa obſtructa; adeoque lethalem gangraenam metuendam eſſe, ſi validus hic morbus fuerit, uti paulo ante dictum fuit.

Sed & revulſio, adeo requiſita in cura inflammationis (vide §. 396. 4.), impoſſibilis hic eſt. Omnis enim ſanguis totius corporis, uti antea dictum fuit, ſemel debet tranſire per pulmones illo tempore, dum per reliquas partes corporis omnes movetur: unde nulla arte impediri vel minui multum poteſt ſanguinis per pulmonem motus, ſuperſtite vita. In corde enim & pulmone eſt communis illa ſcaturigo, ad quam omnia liquida totius corporis confluunt, & ex qua omnia per univerſas & ſingulas corporis partes diſtribuuntur. Praeterea in curatione inflammationis ſummum uſum habebat illa methodus, per quam materia obſtruens ex vaſorum anguſtiis in latiora loca retropellebatur (vide §. 395. 4.); demonſtratum autem fuit in Commentariis §. 141. 1., illam retropulſionem imprimis obtineri poſſe, dum larga & ſubita ſanguinis miſſione ſic minueretur impetus liquidi vitalis urgentis loca obſtructa, ut vaſorum contractilitas praevalere poſſet, & retropellere obſtruentes moleculas verſus latiora loca. Verum dum in pulmonalis arteriae anguſtiis materies inflammatoria haeret, licet etiam ad animi deliquium uſque mitteretur ſanguis, valvulae in cordis dextri orificio arterioſo locatae impedirent tamen retrogradum illum ſanguinis in arteria pulmonali motum; adeoque haec retropulſio tantum locum habere poſſet in leviori peripneumonia, quae ſolos fines arteriae bronchialis obſideret. Notatum autem fuit ad §. 825., finibus arteriae bronchialis inflammatis, malum facillime propagari ad contiguos ipſis arteriae pulmonalis ramos: adeoque patet, nec a revulſione, nec a retropulſione materiae inflammatoriae, multum boni exſpectari poſſe in hoc morbo; atque jure concludere licet, difficilem ſemper in Peripneumonia Prognoſin eſſe.

§. 848. Ex quibus (847.) liquet, quando, cur, & cum quibus ſymptomatibus in mortem abeat: ſc. Si totus pulmo, una cum corde inflammatur, cor in latus procidit, aeger paraplegia reſolvitur, frigidus, & ſenſus expers eſt, tum ſecundo, vel tertio die moritur. Si urina initio morbi bona & cocta, poſt quartum tenuis. Si in vigore morbi erectus ſedere cogitur. Si puris eſt per inferiora ſeceſſus: ſi ſicca cum fervore ſtrepente pleni pulmonis in gutture: ſi vehemens in corpore valde ſicco, duro, calloſo, exercitato: ſi mala eſt cum praerubro valde ſtillicidio ſanguinis: ſi ſicca eſt cum maculis rubris pectori adſperſis: ſi

cory-

coryza aut ſternutatio multa praecedit, ſequiturve: ſi ex ardente febre ortum duxit: ſi ſputum bilioſum cum pure poſt ſextum diem inceperit: ſi ſputum ab initio valde cruentum, flavum ſincerum, album rotundum, ſpumoſum valde, dolorem non ſedans, ſi fuſcum, coenoſum, amurcoſum, nigrum, liveſcens, inaequale, aeruginoſum: ſi neque febris, neque reſpirationis difficultas remiſit, moritur die ſeptimo, vel nono. Mors vero iis contingit dum pulſus deficit, omnia frigent, ſolum pectus, caput, collum aeſtuant, genae rubent, liventque.

Generalis in hoc morbo Prognoſis, ut vidimus, periculum notabat: varium tamen illud eſt, &, quamvis ſaepe, non tamen ſemper in mortem terminatur morbus. Unde operae pretium erit conſiderare funeſta illa ſymptomata, quae Medicum docent, certam inſtare perniciem. Praeſtantius quidem foret ſanare aegros, quam futura praenoſcere; verum cum illud ſemper in poteſtate Medici non ſit, tunc ſaltem famae ſuae conſulet, & omni culpa vacare credetur, ſi praeviderit & praedixerit, quinam aegri evadere poſſint, quinam autem perituri ſint; uti optime *Hippocrates (p)* monuit, antequam pulcherrima illa circa prognoſin in morbis axiomata tradere inciperet.

Si totus pulmo &c. Ex *Hippocrate* deſumta eſt haec Prognoſis, cujus alia occaſione in Commentariis §. 432. mentionem feci, atque in *Coacis Praenotionibus (q)* ita habetur. *Quibus vero totus pulmo inflammatus fuerit cum corde, ſic ut ad latus procidat, reſolvitur totus aeger & jacet frigidus ſine ſenſu, & moritur ſecundo aut tertio die. Si vero ſine corde contigerit, & minus, longiori tempore vivunt, quidam autem etiam ſervantur.* Cum enim totus pulmo inflammatur, cor dextrum replebitur, uti & auricula dextra, ob impeditum ſanguinis per pulmonem inflammatum tranſitum, adeoque nec poterunt ſe evacuare venae coronariae, unde & cordis in propria ſubſtantia inflammatio ſequetur; uti §. 375. probatum fuit, ubi de variis inflammationis cauſis agebatur. Cum autem cor a quatuor magnis vaſis ſanguiferis pendulum in pericardio haereat, horizontali fere ſitu poſitum, ſic ut ventriculus dexter cordis una cum dextra auricula anteriorem corporis partem ſpectet (r), patet ratio, quare corde dextro & auricula diſtentiſſimis, ſiniſtro vero corde & auricula fere vacuis, cor verſus anteriora procidat, & latus tangat. Mirum certe videtur, *Hippocratem* haec notare potuiſſe, niſi vel ex cognitis circulationis legibus, vel ex cadaverum peripneumonia defunctorum ſectione, illa didiciſſet. An forte & gangraenoſus livor latus occupans illo in loco, ubi cor locatur, ſignum hujus rei dedit? Certe in illa Praenotione (ſ), quae modo allegatam proxime praecedit, notavit inflammatos vali-

(p) In Prognoſtic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 584. 585.
(q) Num. 401. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (r) Euſtach. Tab. XV. fig. 2. & Tab. XVI. fig. 1. (ſ) Num. 400. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

valide pulmones, *ſic ut ad latus aſſideant*, livores foras oſtendere, atque ſic affectos aegros a Veteribus ſideratos (*βλητῖς*) dictos fuiſſe.

Cum autem, ad motus muſculares peragendos, ſpirituum nervoſorum & ſanguinis arterioſi debitus influxus in muſculos requiratur; atque ex illis, quae dicta fuerunt ad §. 826., conſtiterit, omnem fere ſanguinem circa cor colligi, pauculum tantum tenuiſſimae partis ſanguinis tranſprimi in cor ſiniſtrum, dum valida peripneumonia decumbit homo; ſimulque impediri reditum ſanguinis venoſi ab encephalo, adeoque illud comprimi diſtentis accumulato ſanguine vaſis majoribus, patet ſatis, quare reſoluti jaceant tales aegri, ſic ut viderim robuſtiſſimum juvenem peſſima peripneumonia correptum, ipſo initio ſecundae diei morbi nequidem manum movere potuiſſe. Ex dictis ſimul intelligitur, quare omnes fere corporis partes frigeant, & imprimis extrema, atque hebetes & ſenſu expertes jaceant tales aegri, dum nempe morti jam proximi ſunt: antea enim intolerabilem anxietatem patiuntur. Unde dixit de his *Aretaeus* (*t*), quod praeſentia mala ignorent, dum proxima mors inſtat; & rogati de morbo, nihil diſcriminis adeſſe reſpondeant: verum frigida extrema, lividi ungues, pulſuſque debilis, celerrimus & deficiens, ſatis docent, funeſtum inſtare morbi eventum. Cum vero peſſima haec ſigna nunquam adſint, niſi validiſſima fuerit peripneumonia, raro ultra tertium diem morbi vim ſuſtinere poſſunt aegri, ſed plerumque citius deficiunt.

Si urina &c. Quando ad §. 830. 4. agebatur de ſanatione peripneumoniae, quae fit evacuatione materiae morboſae per urinas, de hac Prognoſi actum fuit; ſimulque notatum, binis in locis *Coacarum Praenotionum* inveniri, cum hoc tamen diſcrimine, ut in quo loco poneretur, lethale ſignum eſſe, *ſi ante quartum diem tenuis fieret urina*, in altero vero haberetur, *ſi poſt quartum diem* hoc obtineret. Simul autem tunc monitum fuit, probabiliorem videri illum textum, in quo *ante quartum diem* legitur. Inceptam enim tunc evacuationem ſalutarem materiae morboſae deſignat, & malo omine ſuppreſſam, antequam integre levatus fuerit pulmo: Cum enim talis peripneumoniae exitus in ſanitatem ſperari nequeat, niſi levior morbus fuerit (vide §. 830.), admodum probabile videtur, per urinam, ab initio morbi bonam & coctam, tribus primis quatuorve diebus eliminari poſſe morboſam materiam, adeoque abſque periculo tenuem urinam poſt quartum diem reddi poſſe in tali caſu. Tunc autem aliquid metuendum videtur tantum, quando urina, prius craſſa; in tenuem mutatur, antequam ſigna docuerint, levatum eſſe pulmonem penitus.

Si in vigore morbi &c. Videantur illa, quae de reſpiratione erecta in Commentariis §. 826. dicta fuerunt.

Si puris eſt per inferiora ſeceſſus. Vidimus antea ad §. 830. materialem peripneumoniae cauſam, coctam & mobilem redditam, acquirere puri analogam indolem, neque tamen abſolute puris nomen mereri; illamque variis viis de corpore ſic expelli, atque etiam per alvum. Verum de tali excretione hic non agitur, ſed de puris veri, & ſatis copioſi, per alvum ſeceſſu, qui in hoc morbo pulmonis validam ſuppurationem praegreſſam ſupponit. Ita

(*t*) De Cauſis & Signis Morb. Acut. Lib.II. cap.1. pag.11.

enim *in Coacis* (*u*) legitur haec Prognoſis: *Pulmonem ſuppuratis pus per alvum ſecedere, lethale.* Cum enim pus hac via egrediens miſceatur & aliis plurimis, quae per alvum eliminantur naturali corporis lege, requiritur magna ſatis illius copia, ut diſtingui poſſit. Pus autem in pulmonis vomica contentum, ut alvo exire poſſit, debet vel erodendo vicina viſcera, hepar v. g. & ventriculum, viam paraſſe; cujus rei exempla quaedam in Commentariis §. 836. 4. memorata fuerunt: vel fieri poterit, ut idem illud pus mora & calore loci attenuatum, venis reſorptum, atque humoribus circulantibus miſtum, dein per vaſa meſeraica in inteſtina derivetur, ſicque exeat de corpore. Quam parum ſpei ſuperſit, dum ulcerato prius pulmone vicina adhuc viſcera eroduntur, ſatis patet. Major forte ſpes affulgere videretur, dum reſorptum pus abſque ullius viſceris eroſione per alvum exit. Verum ſi conſideretur, pus optimum & blandum ſpiſſitudinem cremoraceam habere, patebit illud difficillime reſorberi poſſe, quamdiu optimas illas dotes habet. Mora quidem attenuatur, ſed tunc ſimul acre fit & putreſcit, uti ad §. 406. demonſtratum fuit: unde pus ſic mutatum, & dein reſorptum, putrida & peſſima cacochymia totum ſanguinem inficit, lethali fere ſemper eventu; dum una tunc cum hoc pure in putridum tabum ſoluti humores ſani per alvum dilabuntur, cum ſubita virium jactura; uti conſtat in phthiſicis, quibus putrida talis diarrhoea morbo & vitae finem imponere ſolet. Verum quidem eſt, raris quibuſdam caſibus conſtitiſſe, reſorptum ex apoſtemate pus per alvum exiviſſe ſalutari eventu, etiam in pulmonis vomicis (vide Commentaria §. 406.); ſed cum non ab inſolitis, ſed a frequentibus, eventibus regulae prognoſticae deducantur, credo concludi poſſe, ſi non ſemper & abſolute, ſaltem plerumque lethalem eſſe in hoc morbo puris per inferiora ſeceſſum.

Si ſicca cum fervore &c. Hoc eſt illud peſſimum ſignum in peripneumonia, dum ingratus ille ſtrepitus ab adſtantibus percipitur, qui refert ferventis in lebete, operculo imprimis tecto, aquae ſibilum, unde fervorem ſtrepentis pulmonis dixerunt Medici. Deſignat autem ille ſtrepitus ſemper fere aërea pulmonis cava anguſtata eſſe, ſive a collectis ſputis hoc fiat, craſſioribus & non facile educendis, ſive ab infarctis & diſtentis vaſis ſanguineis comprimantur pulmonis veſiculae aëreae: quandoque & a pulmonis ſiccitate tale quid fieri poſſe, alia occaſione in Commentariis §. 826. dictum fuit. In aſthmate ſenili, dum lento muco gravatur pulmo, talis ſtrepitus percipitur, quem pulli immaturi ex ovo crocitationi non inepte comparat apud *Lucianum* (*x*) boni ſenis morti inhians futurus haeres: verum non adeo mali ominis eſt ille pulmonis ſtrepitus ab hac cauſa, cum uno alterove ſputo educto ceſſet, vel minuatur ſaltem. In Peripneumonia vero notat, pulmonis vaſa ſanguinea ſic infarcta & diſtenta eſſe, ut comprimantur pulmonis veſiculae, unde liber aëris itus & reditus impeditur; ſimulque collectus mucus ſpumeſcens, de quo ſtatim dicendum erit, cum aëre conquaſſatus; neque ob reſpirationis ſummam difficultatem averri potens ex his locis, ingratum illum ſtertorem facit. Dum per ſputa evacuatur morbi materies (§. 830. 2.) quandoque

(*u*) Num. 429. Charter. Tom. VIII. pag. 877.
(*x*) Dialog. Mortuor. Tom. I. pag. 229.

doque levis talis ſtrepitus obſervatur ; ſed educto ſputo, quod in tracheis haerens cauſam dederat, ceſſans ilico. Unde cautiſſime propoſuit *Hippocrates* (y) hanc prognoſin, dicens: *Malum quoque, ſi nihil expurgetur, neque projiciat pulmo, ſed plenus exiſtens in gutture ferveat.* Aliis in locis, in Commentariis §. 826. citatis, velut corium ſtridere, vel & modulari pectus dixit.

Si vehemens in corpore &c. Magna enim tunc & inflammatoria tenacitas in liquidis adeſt, & rigida vaſa cedere nequeunt, unde nihil boni in hoc morbo, ex ſua natura adeo periculoſo, ſperari poterit. Videantur illa, quae in Commentariis §. 830. 1. habentur.

Si mala eſt cum praerubro valde ſtillicidio ſanguinis. In *Coacis Praenotionibus* (z) habetur haec Prognoſis. Antea monitum fuit in Commentariis §. 830. 4. peripneumoniam rarius ſolvi per haemorrhagiam narium: ex illis autem, quae de hac re in Commentariis §. 741. dicta fuerunt, patuit, largam tantum narium haemorrhagiam in morbis acutis prodeſſe, ſtillicidium vero leve fere ſemper mali ominis eſſe, niſi, in die indice contingens, largam evacuationem critico die proxime ſequenti praenunciet. Unde patet ratio, quare pro funeſto ſigno in hoc morbo habeatur, imprimis ſi admodum rubrum fuerit. Deſignat enim tunc, ob impeditum ſanguinis tranſitum per inflammatum pulmonem, ſic urgeri & diſtendi capitis vaſa, ut ſolvi incipiant quidem, neque tamen ſanguis, ſpiſſior jam & hinc ſaturate ruber, atque ilico concreſcens, pleno rivo exire poſſit.

Si ſicca eſt cum maculis &c. In *Coacis Praenotionibus* iterum haec Prognoſis habetur. Poſtquam enim *Hippocrates* (a) dixerat: *Qui in peripneumoniis ſiccis pauca cocta educunt, metuendi ſunt,* ſubjungit ſequentia: *Rubores in pectoribus utcunque lati* (ὑπoπλατία) *talibus pernicioſi ſunt.* Deſignat enim, cutanea vaſa infarcta manere, vel rupta ſanguinem effudiſſe; & paulo poſt in peripneumonicis liveſcere ſolent hae maculae, ſicque gangraenae naſcentis indicium praebent. In pluribus morbis obſervatur, internis partibus affectis, in cute quandoque mutationem apparere. Dum ſaeva inteſtinorum inflammatio in gangraenam tendit, in abdominis cute rubores tales aliquando apparent, liveſcentes brevi. In peſſima paronychia, ubi malum circa tendines muſculorum digitos flectentium haeret, lata ſaepe zona rubra ſecundum totum muſculi, cujus tendo affectus eſt, decurſum extenditur, tuncque plerumque in tota hac longitudine profunda latet inflammatio, in gangraenam vel difficillimam ſuppurationem terminanda ut plurimum. Dum in aegro natura moliebatur ſalutarem & largam narium haemorrhagiam, obſcuram rubedinem, quae in dextra naſi parte ad genam uſque extendebatur, multo magis conſpicuam fieri obſervavit *Galenus* (vide Commentaria § 741.). Ex quibus patet, in morborum Prognoſi ad illa omnia ſigna attendendum eſſe, licet forte non adeo facilis appareat obſervanti Medico nexus, quem haec ſigna habeant cum re ſignificata. Fidelis ſimilium obſervatio uſum habebit ſemper; rationem forte dabit ſera dies.

Si coryza aut ſternutatio &c. Quid coryzae nomine intelligatur, antea

(y) In Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 643. (z) Num. 412. ibidem pag. 876.
(a) Coac. Praenot. Num. 416. 417.

tea in Commentariis §. 69. 5. dictum fuit: atque etiam de hac re quaedam in Commentariis §. 787. & 793. habentur, ubi de anginis ab hac cauſa ortis agebatur. Conſtitit tunc, incipientem coryzam ſaepe comitari validam ſternutationem. Si autem conſiderentur illa, quae in coryza contingunt, patebit facilis ratio, quare haec praecedens vel ſequens peripneumoniam noceat. In hoc enim morbo membrana nares internas, fauces, aſperam arteriam, pulmonem ipſum &c. inveſtiens tumet, & inflammatur leviter plerumque, ſic quidem ut ipſa narium foramina adeo anguſtentur, ut ne quidem aërem per illa trahere poſſint ſic affecti. Ubi ergo una cum peripneumonia inflammatoria talis morbus adeſt, augebitur reſpirationis difficultas, dum concurrunt binae cauſae, quae cava aërea pulmonis minuunt: ab inflammatis enim vaſis arterioſis & tumentibus comprimuntur veſiculae aëreae pulmonis, his vaſis undique cinctae; ſimulque ob coryzam tumente membrana, harum veſicularum internam ſuperficiem conſtituente, minuitur earundem cavitas. Summo ergo jure *Hippocrates* (*b*) monuit: *In omnibus autem morbis circa pulmonem gravedines & ſternutationes & praeceſſiſſe, & conſequi, malum.* Si jam ſimul conſideretur, per tuſſim & ſternutationem, quae coryzam comitari ſolent, agitari valide pulmonem inflammatum, & augeri impetum humorum in loca obſtructa, patet, juſtum metum eſſe, ne tenerrima haec vaſa rumpantur, & inflammatio in lethalem gangraenam abeat.

Si ex ardente febre ortum duxit. In febre ardente enim cruor parte blandiore & liquidiore orbatus eſt (vide §. 742.), atque inflammatio per univerſum fere corpus adeſt: ſi ergo in hoc morbo ſanguis in anguſtiis arteriae pulmonalis haerere incipiat, nihil ſpei fere ſupereſſe videtur: vel enim ſubita ſequetur ſuffocatio & mors; vel ob humores acres, ſpiſſos, valide motos (vide §. 388.), inflammatio pulmonis in febre ardente nata brevi in gangraenam terminabitur. Ardentem vero febrim ſatis frequenter in lethalem peripneumoniam terminari, ad §. 741. monitum fuit.

Sequuntur jam illa praeſagia, quae ex ſputis malis in hoc morbo habentur.

Si ſputum bilioſum &c. Mirum hoc, veriſſimum tamen *Hippocratis* obſervatum eſt. Sputum illud bilioſum cum pauco ſanguine miſto tanti fecit, ut inde curam perfectam peripneumoniae exſpectaverit (vide §. 830. 2.). Contra vero damnavit ſputum bilioſum cum pure, poſt ſextum diem ſi prodierit. Videtur enim docere tale ſputum, quod illa inflammatio pulmonis, quae in initio morbi adfuerat, jam in ſuppurationem abierit; dum interim nova inflammatio accedens, nondum cocta & maturata, ſputa illa flava producit: unde duplici tunc malo conflictatur aeger. Videantur illa, quae in Commentariis §. 833. 3. circa hanc rem notata fuerunt; ubi ſimul habentur loca *Hippocratis*, quae hanc Prognoſin continent.

Ab initio valde cruentum. Pauculum ſanguinis ſputis bonis & coctis permiſceri, pro optimo ſigno habetur in hoc morbo, uti ad §. 830. 2. dictum fuit: tunc enim, per anaſtomoſin dilatatis arteriarum oſculis in tracheas hiantibus, exit obſtruens materia, & pulcherrime liberatur pulmo. Verum ubi

(*b*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 643. Et in Coac. Praenot. Num. 399. ibid. pag. 875.

ubi ſputum admodum cruentum eſt, metus eſt, impetu vitalis liquidi, tota cordis adeo propinqui vi pulſi, rumpi tenerrima vaſcula, & ſanguinem fundere. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (c), de ſputis pleuriticorum & peripneumonicorum agens, non damnaverit abſolute cruentum ſputum, ſed tantum illud, quod valde cruentum eſſet (αἱματώδες λίην), & ſtatim in principio morbi prodiret, dum nondum coctio & expulſio ſalutaris materiae morboſae exſpectari poteſt. Ita & *Aretaeus* (d) peſſima funeſtae peripneumoniae ſymptomata recenſens ſequentia habet: *Tuſſis adeſt plerumque ſicca. Si vero quid ſurſum educitur, ſpumans pituita eſt, vel exquiſite bilioſum, vel cruentum admodum floridum. Illud vero cruentum aliis pejus eſt.*

Flavum ſincerum. Et illud ab *Hippocrate* & *Aretaeo* in locis modo citatis damnatur tanquam malum. Admodum autem diſtinguendum eſt illud ſputum flavum ſincerum a ſputo flavo cum ſtriis ſanguineis, quod coctum & ſpiſſum puri analogam utcunque naturam habet, & opacum eſt. Flavum vero illud ſincerum ſputum nihil aliud eſt, quam mucus in pulmonis veſiculis collectus, dilutior utcunque, flavedine tinctus, & pellucidus fere. Videtur autem tunc prodire illud ſputum, quando valida inflammatio in arteriis pulmonalibus omnem partem rubram ſanguinis ſiſtit, ſolum autem flaveſcens ſerum adhuc tranſprimitur; quod partim per venas ad cor ſiniſtrum pergit, partim per arteriolarum oſcula in tracheas exprimitur, & pulmonis mucum naturalem diluit, & colore ſuo tingit. Denotat ergo tale ſputum, craſſa in pulmone accumulari, tenuiſſima tranſprimi tantum; adeoque patet, quare mali ominis ſit.

Album rotundum. Nihil aliud eſt, quam mucus pulmonis in tracheis collectus, mora & calore ſic inſpiſſatus, ut rotundam figuram, quam in pulmonis cavis acquiſiverat, retineat, poſtquam eductus fuit. Unde patet, per tale ſputum nihil educi de morbi materia, quae pulmonem gravat; adeoque & hoc reſpectu apud *Hippocratem* (e) inter mala ſputa numerari. Caeterum illud ſputum ex ſua natura nihil maligni deſignat, uti cruenta, fuſca, amurcoſa &c. Unde prudenter *Hippocrates* alio in loco (f) hoc diſtinxit, dicens. *Flavum enim (ſputum) ſi ſincerum fuerit, periculoſum; album autem, & viſcidum & rotundum, inutile.*

Spumoſum valde. Dum ſic lenteſcunt ſputa mucoſa, ut aërem, cum quo agitantur in pulmonis cavo aëreo, retineant diu, ſpumoſa dicuntur. Semper fere ſputa mucoſa utcunque ſpumoſa ſunt, adeoque non abſolute peſſimum omen praebent. Ita apud *Hippocratem* (g) legitur, quod peripneumonici in initio tenue & ſpumoſum ſputum exſpuant: notat autem ſimul, quod progreſſu temporis ſputa haec in melius mutata fuerint, tandemque talia facta, ut morbum ſanaverint, vel levaverint ſaltem. Similia & alibi habet (h). Damnatur ergo imprimis ſputum, quod ſpumoſum valde eſt; deſi-

(c) Coac. Praenot. Num. 390. Charter. Tom. VIII. pag. 874.
(d) De Cauſis & Signis Morbor. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 11.
(e) Vide locum modo citatum. (f) In Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 642.
(g) De Morbis Lib. III. cap. 14. Charter. Tom. VII. pag. 539.
(h) De Internis affectionibus cap. 2. ibidem pag. 640.

Digitized by Google

deſignat enim, ſumma vi urgeri humores per vaſa vix pervia in pulmone, atque ideo per vaſa, mucum ſecernentia, exprimi ſolito craſſiores & tenaciores humores, uti evidenter in moribundis apparet. In ultima enim illa lucta viſcidus albicans humor in tracheam exprimitur, ſenſimque per eam adſcendens foedo ſpectaculo per os & nares defluit, ſpumeſcens totus. Confirmantur modo dicta pulcherrimo experimento, quod *Celeberrimus Hales* inſtituit (*i*). Sanguinem recens eductum ex vitulo, dum jugulabatur, diluit aqua calida nitroſa; deinde hanc mixturam per tubum duos pedes altum, arteriae pulmonali ejuſdem vituli affixum, infundebat, ut videret, an hac preſſione liquidi, ad duorum pedum altitudinem in tubo haerentis, illud tranſire poſſet ex arteriis in venas pulmonales. Verum non potuit percipere, quidquam in venas tranſmitti, licet pulmones admodum dilatarentur & rubeſcerent. Illo tamen tempore, dum liquidum urgebat fines arteriarum pulmonalium, per quos tamen tranſire non poterat, per tracheam alba ſpuma effluxit. Hinc non inepte dixit *Benedictus* (*k*), ſputum album & ſpumans *internae ſolummodo ſudatiunculae effectum videri*. Ex quibus omnibus apparet ratio, quare ſputum valde ſpumoſum in peripneumonia adeo mali ominis ſit.

Dolorem non ſedans. Videantur illa, quae in Commentariis §. 830. 2. de hac re habentur.

Si fuſcum, coenoſum, amurcoſum &c. Si conferantur illa, quae §. 388. dicta fuerunt de illo inflammationis exitu, qui in gangraenam tendit, patebit, haec ſputa fere ſemper deſignare, natam jam corruptionem gangraenoſam in pulmone, adeoque peſſima eſſe. Damnavit haec ſputa *Hippocrates* (*l*), & prae reliquis nigra. Dum carnes animalium in aëre aperto calido & humido putreſcunt, videmus illas vividum colorem amittere, fuſcas fieri, liveſcere, & in marginibus quandoque viridem, imo & aeruginoſum colorem habere. Similia omnino contingere debent & pulmoni, dum mortifera gangraena vitale hoc viſcus, humidum, calidum, & aëri expoſitum, depaſcere incipit, unde & ſimiliter coloratus tabus per ſputa educitur. Imprimis autem peſſima prognoſis ex his ſputis deducitur, ſi omnia alia ſigna praegreſſa docuerint, validiſſimam fuiſſe peripneumoniam. Nam in hoc morbo, licet non certo lethali, quandoque mala ſputa prodeunt. Sic v. g. notat *Hippocrates* (*m*), quod *ſputum lividum a ſanguine fiat, ſi paucus ad multam ſalivam miſceatur, neque confeſtim ſpuatur, ſed intus maneat ſemiputrefactum.* Unde quandoque ab effuſis liquidis in tracheam, collectis, diu retentis, ſputa ſatis mali coloris naſci poſſent, licet ipſa pulmonis ſubſtantia nondum contabeſceret. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 432. ubi de gangraena viſcerum agebatur, habentur.

Si neque febris &c. Antea vidimus in eadem hac paragrapho, longe citius mori aegros, dum totus pulmo una cum corde inflammatur. Verum ubi gravis quidem morbus eſt, neque tamen adeo praeceps, diutius plerumque morbum ferunt aegri. Medici munus tunc eſt, ſingulis diebus attente

(*i*) Haemaſtat. Experiment. 11. pag. 75. (*k*) Theatr. tabid. Exercit. Diar. 19. pag. 52. (*l*) In Prognoſt. Charter. Tom. VIII. pag. 642. 643. &c. & Coac. Praenot. N. 390. ibid. pag. 574.

(*m*) De Morbis Lib. I. cap. ult. Charter. Tom. VII. pag. 549.

tente luſtrare omnia, an forte appareant ſigna, quae docent, materiam morbi ſolvi, moveri ad exitum vel metaſtaſin ſalutarem diſponi. Si nihil horum appareat, neque febris remittat, nec difficultas reſpirationis, ſed contra augeantur omnia ſymptomata, peripneumoniae exitus in mortem praevidetur: qui tunc plerumque die critico inſigniori, ſeptimo nempe, vel nono illum proximo ſequente, ſequi ſolet; de quibus videantur illa, quae de decretoriis diebus in Commentariis §. 741. habentur. Niſi ſeptima die febris din iſerit, ſuffocationem & mortem eodem hoc die, vel & nono, inſtare in peripneumonia, monuit *Hippocrates (n)*. Si autem diutius protraheretur morbus, ſpem ſecuturae ſuppurationis eſſe. Ut autem, quantum fieri poſſit, cognoſcere poſſet fatalem diem Medicus, monuit *Hippocrates (o)*, poſtquam & bona & mala ſigna enumeraverat, haec omnia inter ſe conferri debere, tuncque tantum haberi veriſſimum praeſagium.

Mors vero illis contingit &c. Quamdiu aliquid adhuc per infarctas immobili ſanguine pulmonis arterias tranſmitti poterit, vita durat, licet debilis, & pulſus adhuc micat. Cum autem pauculum tantum ſanguinis ſic in cor ſiniſtrum venire poſſit, non poterit una cum ſanguine calor ad extrema corporis diſpergi; unde extrema frigent primo, tandem omnes fere corporis partes inferiores. Cum autem cor dextrum, & magna receptacula venoſa, illi adjacentia, ſanguine diſtentiſſima ſint, & totus pulmo infarctus, aeſtuat pectus praecipue, atque ob eandem cauſam & caput & collum diutius calent, & genae rubent, uti in Commentariis §. 826. fuit explicatum. Stagnante tandem omnino in venis ſuperioribus ſanguine circa mortem, genae lividae fiunt, ipſaque facies, quamvis turgida & rubra, jam frigeſcere incipit: Unde & notavit *Hippocrates (o)* pro peſſimo ſigno in hoc morbo, *ſi corpus a calore inaequaliter affectum eſt, ventre & lateribus vehementer calentibus, frons, manus, pedeſque refrixerint*. Ubi autem nihil amplius per pulmonem tranſprimi poteſt, plenum manet cor dextrum, quieſcit, & mors adeſt. Verum quidem eſt, & in illis, qui aliis morbis pereunt, ſimilibus cum phaenomenis ſaepe mortem venire; ſed poſtea ad §. 874. patebit, proximam mortis cauſam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum eſſe peripneumoniam.

§. 849. Curatio hujus mali varianda eſt pro diverſo ſtatu morbi & ſymptomatum, adeo ut, quod uno tempore proſit, in eodem tamen morbo alio tempore datum obſit.

Praemiſſis illis, quae peripneumoniae definitionem, cauſas, effectus, ſigna diagnoſtica & prognoſtica, ſpectant; uti & his, quae ad varios hujus morbi exitus in ſanationem, alium morbum vel mortem, pertinent; ſequitur jam, ut agatur de curatione.

Ex illis vero, quae hactenus dicta fuerunt, ſatis patet, generalem curae methodum tradi non poſſe, quae in omni caſu ſufficeret, cum adeo diverſis viis

(n) De Locis in homine cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 365.
(o) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 648. (p) Ibidem.

viis in ſanitatem abeat hic morbus. Vel enim benigna reſolutione ſanatur; vel evacuatione materiae morboſae, & quidem per varia loca corporis, tollitur morbus; vel per metaſtaſim ad alias partes corporis derivatur illud, quod pulmonem gravabat prius &c. Unde nihil aliud ſupereſt, quam omnia illa ſeorſim expendere, & videre, quid in ſingulis requiratur, ut curatio fiat. Niſi enim ſic procedatur, fortuita erunt omnia; dum, quod uno tempore hujus morbi prodeſt, altero peſſime nocere poſſit, ut patebit ex ſequentibus.

§. 850. SI ergo in Peripneumonia omnia ſigna adſint deſcripta (830. N. 1.), utendum quiete corporis & animi; aëre tepido humido; balneo vaporis aquae dulcis ad pulmones, nares, os, pedes, crura; victu tenui, potu levi; medicamentis aquoſis, nitroſis, farinoſis, mellitis.

Eodem ordine, quo varii peripneumoniae exitus enumerati fuerunt, etiam tradetur curatio: Unde agitur primo de illis, quae requiruntur, ubi benigna reſolutione curabilis eſt hic morbus, de qua §. 830. 1. dictum fuit: ibique ſimul enumerata fuerunt ſigna, quae docent, talem morbi ſtatum adeſſe.

Cum tutiſſimus ſit, adeoque quam maxime optabilis, ille peripneumoniae exitus, patet, retineri debere eandem illam conditionem, quae tunc temporis in fluidis & ſolidis corporis partibus adeſt; adeoque nullam inſignem mutationem per ſanguinis miſſionem, purgantia &c. requiri. Adeſt quidem diatheſis inflammatoria in ſanguine, ſed tam levis, ut reſolvi facile poſſit: vaſa quidem obſtructa ſunt, ſed facillime cedunt, & paulo poſt tranſmittent illud, quod jam impactum haeret, per ultimas ſuas anguſtias. Indicatio ergo curatoria tantum jubet, ut conſerventur conditiones ad benignam reſolutionem requiſitae, quae jam adſunt, & ſuppleantur illae, quae deficiunt; de quibus dictum fuit ad §. 386., quando de reſolutione inflammationis agebatur.

Quies autem corporis & animi requiritur, ut motus humorum per vaſa ſedatus admodum ſit (neceſſaria omnino ad blandam inflammationis reſolutionem conditio (vide §. 386.); vidimus enim §. 99. animi affectibus & muſculari motu augeri circulationis velocitatem. Omnium autem citiſſime & validiſſime pulmo ab aucta ſanguinis velocitate afficitur, quia omnis ſanguis ſemel tranſire debet per ſolos pulmones illo tempore, quo per omnes partes diſtributus circuitum abſolvit per ſingulas, uti antea jam monitum fuit. Unde metus foret, ne per auctam circulationis velocitatem nimis conſolidaretur materia obſtruens, atque profundius adigeretur in vaſorum conniventium anguſtias, adeoque difficilior fieret reſolutio.

Cum autem & canalium mobilitas inter requiſita benignae reſolutionis recenſeatur (§. 386.), conducet ſummopere, ſi curetur, ut aër inſpiratus tepidus & humidus ſit, quo nil magis laxat. Unde muccinia, aqua tepente madida, naribus ſupponere oportet, totamque atmoſphaeram, in qua aeger decumbit, ſimili halitu replere. Balnea vaporis pariter inferioribus

ribus corporis partibus applicantur, ut & aqua, venis bibulis reſorpta, ſanguinem diluat, & laxatae hae partes majorem copiam humorum in ſe retineant; ſicque impetum & copiam a pulmone, quantum fieri poterit, ſubducant.

Cum autem chylus ex ingeſtis paratus, in vena ſubclavia ſanguini miſtus, ilico per pulmonis anguſtias pelli debeat, curandum eſt, ut nec copia, nec majori viſcoſitate, gravare pulmonem poſſit. Serum ergo lactis, lac aqua dilutum, hordei, avenae, panis decocta, & ſimilia proderunt; quibus ſolis, cibi potuſve titulo aſſumptis, ſatis ſuſtineri poterunt vires, donec inflammati reſolutio facta ſit; cum ille peripneumoniae exitus primis tantum morbi diebus ſperari poſſit.

Diluens vero vehiculum (vide §.386.) ad reſolutionem concreti requiritur; uti & illa, quae viſcoſum illud inflammatorium ſolvere valent: aquoſa hinc, inprimis farinoſis incoctis tali copia, ut nimio lentore obeſſe nequeant, nitroſa, mellita, ſapones nativi plantarum molles & blandi, uti rob ſambuci, plerique officinales ſyrupi &c. ſummi uſus ſunt. Simplex certe hordei decoctum cum nitro & oxymelle hinc indicationi ſufficit; qualis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

§. 851. SI vero flatus adeſt (830.N.2.), utendum iiſdem (850.), & medicamentis emollientibus, depurantibus, excreationem promoventibus, leniter reficientibus, vaporibus: vitanda tum venae ſectio, purgatio, ſudoris expulſio, aliave omnia dictam excretionem perturbantia.

Quando de curatione peripneumoniae per ſputa §. 830. 2. agebatur, notatum fuit, pauculum ſanguinis ſputis miſceri; illudque fieri, non ob rupturam vel eroſionem vaſorum, ſed a mera tantum dilatatione extremorum finium arterioſorum, qui in cava bronchiorum hiant; tuncque pulcherrimo cum ſucceſſu educi materiam obſtruentem. Omnia ergo eadem requiruntur, quae ad praecedentem paragraphum laudata fuerunt: per illa enim ſolvitur & mobilis redditur morbi materies, ſimulque expediuntur viae, per quas exire debet. Decocta hinc emollientia, & leviſſime depurantia, omni ſcopo hic ſatisfaciunt. Talis decocti formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur; & ad ejus normam plures aliae ſimiles parari poſſent ex emollientibus & leniſſime aperientibus, una cum melle, ſyrupo quinque radicum, althaeae *Fernelii* &c. Molli victu vires ſuſtinentur facile, ſolumque lac, duplo vel triplo aquae dilutum, hic ſufficeret; cum & hoc modo ſatis brevi tempore ſoleat finiri hic morbus, ſi non turbetur intempeſtivis remediis ſalubris haec materiae morboſae per ſputa evacuatio. Dum enim minus periti Medici ſputa haec ſanguine tincta vident, vano metu perculſi peſſima quaeque ominantur, & de periculoſa Haemoptyſi ſolliciti, venae ſectione, adſtringentibus, incraſſantibus &c. tentant ſupprimere ſputorum evacuationem. Saepe etiam adſtantium importuna ſollicitudo extorquet ſimilia a Medicis, ſatis quidem peritis, neque tamen tanta adhuc pollentibus auctoritate, ut huic torrenti obſiſtere valeant abſque famae periculo. Si

quid enim in ancipiti hoc morbo contingit ſiniſtri poſtea, in culpa habebitur Medicus, ac ſi aegrum ſua neglexiſſet incuria. Decet tamen ingenuum firmo potius animo obluctari, quam ignarae plebeculae auram captare aegrotantium damno. Omnia illa, quae purgando, ſudorem excitando, aliiſve modis corpus turbant, vitanda pariter ſunt ob eandem rationem.

§. 852. SI (830. Num. 3.) adeſt, lenia clyſmata emollientia, fomenta lenia abdomini imponenda, decocta emollientia, & leviſſimo gradu laxantia, proſunt, ſimul reliquis peractis (850. 851.).

Alia iterum via eſt, per quam morbi materia in peripneumonia exit de corpore. Quibus autem ſignis ſalutaris hic alvi fluxus a ſymptomatica & nocente in hoc morbo diarrhoea diſtinguatur, ad §. 830. 3. dictum fuit. Omnia eadem requiruntur, quae binis praecedentibus paragraphis laudata fuerunt, ad materiem morboſam ſolvendam & mobilem reddendam, atque vaſa pulmonis expedienda, ut dimittere illam poſſint. Praeter haec vero & proderunt illa, quae lubricant vias, verſus quas natura materiam morboſam ducere molitur, & laxant vaſa, per quae tranſire debet. Clyſmata hinc leniſſima ex lacte mellito, decocto hordei cum ſyrupo althaeae & ſimilibus, parata, injiciantur, ut craſſae in inteſtinis ultimis haerentes faeces educantur, & lubricentur hae viae. Fomenta ex decoctis emollientium herbarum parata, pannis laneis excepta, calida abdomini applicantur; ut ducatur materia, quo ſponte jam vergere incipit; cavendo ſollicite, ne refrigeſcant haec applicata, tunc enim nocerent. Decocta ex ſimilibus parata exhibentur, addito melle, quod levi ſtimulo alvum ſolvit utcunque, ſimulque primas vias lubricat. Purgantium acriorum ſtimuli hic nocent potius, cum lenis tantum alvi ſolutio, non autem valida ejuſdem perturbatio hic requiratur; uti ad §. 830. 3. ex *Hippocrate* monitum fuit.

§. 853. IN ſtatu altero (830. Num. 4.) fiant eadem, ac (850. 851. 852.), ſed addantur balnea pedum, fomenta renum per clyſmata emollientia interna, & externa linimenta, bibantur decocta leviſſime abſtergendo diuretica.

Omnia iterum eadem ſunt; differt tantum locus, per quem excernitur morbi materia. Si urina craſſa, ſtranguurioſa, cum levamine pulmonis fluere incipiat, novimus, naturam affectare hanc viam, ut corpus liberet. Similis ergo medela requiritur. Topica autem remedia nunc applicanda ſunt renum regioni, fomenti vel & linimenti forma. Verum & clyſmata emollientia hic egregie proſunt, dum inteſtina craſſa his repleta renibus, quibus adjacent, optimum fomentum praebent; uti poſtea adhuc pluribus patebit in Nephritidis hiſtoria. Simul etiam prodeſt uſus talium decoctorum, quae larga aquae quantitate augent urinae copiam, ſimulque leni ſtimulo diuretico gau-

gaudent : formula talis decocti in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

In omnibus ergo his tantum eſt indaganda via, per quam expulſionem materiae morboſae natura molitur: ubi enim hoc rite conſtitit, nulla amplius ſupereſt in cura difficultas, uti ſequenti axiomate, cujus alia occaſione in Commentariis §. 605. 13. memini, docuit *Hippocrates (q)*, dicens: *Quae ducere oportet, ducenda ſunt, quo maxime vergat natura; per loca conferentia.*

§. 854. SI inflammatio recens, magna, ſicca, in corpore robuſto, paulo ante ſano, exercitato, deprehenditur per ſigna (825. 826.), ſtatim recurrendum, 1. Ad citam, largam, pro gradu mali moderandam, aut repetendam miſſionem ſanguinis, ut moles craſſi minuatur, & diluentibus ſpatium concedatur. 2. Ad balnea vaporis emollientis, pulmonibus aſſiduo, reliquo corpori ſaepe applicanda. 3. Ad decocta diluentia, reſolventia, emollientia, laxantia, antiphlogiſtica, nitroſa, anodyna, parva copia, continenter repetenda, calidiſſima ſorbenda. 4. Ad clyſmata blandiſſima antiphlogiſtica. 5. Ad victum tenuiſſimum ex ſuccis antiphlogiſticis.

Hactenus conſideravimus, quid agendum ſit, dum in benignam reſolutionem tendit peripneumonia; vel ubi materia morboſa ſoluta & mobilis reddita, inepta tamen ut cum ſanis humoribus fluat abſque turbatione aequabilis circulationis, per ſputa, alvum, urinas exit de corpore. Sequitur jam, ut videamus, quaenam requirantur, dum idem morbus neque ſponte reſolvitur, neque ſigna tamen docent, mobilem jam redditam eſſe materiam, & ad exitum diſponi. Adeſt inflammatio, quae ergo omnes exitus inflammationis habere poterit: cum autem in vitali viſcere haereat malum, ſola illa curatio, quae reſolvendo fit, optanda foret; cum periculoſa admodum hic ſuppuratio ſit, gangraena ſemper fere lethalis, ſcirrhus difficillima mala relinquat, & praeter haec omnia pulmonis ſumma ad vitam neceſſitas faciat, ut ingraveſcente morbo ſuffocentur aegri, antequam inflammatio in ſuppurationem abire poſſit.

Quantam efficaciam habeat miſſio ſanguinis in curatione inflammationis, antea demonſtratum fuit; unde & in hoc caſu merito commendatur. Interim tamen notandum eſt, non in omni peripneumonia, neque omni tempore hujus morbi, illam conducere. Monitum fuit in Commentariis §. 848. circa finem, omnes fere morbos lethales paulo ante mortem facere peripneumoniam: facile autem patet, in tali caſu fractis jam viribus, & pauculo adhuc ſanguinis per vaſa moto, venae ſectionem neceſſario mortem accelerare debere; cum ſic tollatur illud, quod debilem vitam adhuc continuat. Unde pruden-

(q) Aphor. 21. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 38.

tiſſime monuit *Aegineta (r)*, ſanguinis detractionem vitandam eſſe in illis, qui ex aliis morbis in peripneumoniam delapſi ſunt; maxime ſi jam diu aegrotaverint, vel ſi in horum morborum initio jam venae ſectio fuerit inſtituta. Idem verum eſt, ſi jam eo uſque invaluerit morbus, ut extrema frigida, pulſus debilis, celer & intermittens, doceant, pulmonem immeabili ſanguine adeo infarctum eſſe, ut tenuiſſimam tantum partem, & exigua quidem copia, in cor ſiniſtrum tranſmittere poſſit. Hinc intelligitur, quare in textu dicatur: Si inflammatio recens, magna, ſicca, in corpore robuſto, paulo ante ſano, exercitato deprehenditur. Sicca autem dicitur peripneumonia, dum vel nulla omnino prodeunt ſputa, vel tantum talia, quae ſolum mucum, pulmonis bronchia lubricantem, tuſſi abraſum habent, nihil autem continent materiae morboſae ſolutae & hac via excretae, qualia erant illa ſputa, de quibus §. 830. 2. dictum fuit; tunc enim a venae ſectione abſtinendum eſſe, probatum fuit.

Citam autem & largam ſanguinis evacuationem periculoſus ille morbus poſtulat; cum ſubitae ſuffocationis periculum hic immineat, adeoque & valida, morbique atrocitati paria, & matura ſubſidia requirat; uti optime *Aretaeus (ſ)* monuit. Ad animi deliquium autem ſanguinis miſſionem inſtituendam noluit *(t)*, metuens, ne ſuffocationis periculum inde augeatur, neque abſque ratione. Verum quidem eſt, largam venae ſectionem, ad animi deliquium uſque factam, efficaciſſimum in ſanandis inflammationibus remedium eſſe, dum, omni impetu vitalis liquidi urgente loca obſtructa ſublato, vaſa contracta repellunt obſtruentes moleculas verſus latiora loca (vide §. 400.): ſed in Commentariis §. 847. probatum fuit, valvulas in cordis dextri orificio arterioſo locatas impedire retrogradum illum ſanguinis in arteria pulmonali motum, dum animi deliquium inſtat, vel jam adeſt; adeoque vix quid boni inde exſpectari poterit. Interim, dum animi deliquium patiuntur aegri, ceſſat cordis motus, adeoque omnia ſtagnant in pulmonis vaſis; ſimulque, frigore conſtrictis partibus extremis, venoſus ſanguis in ſinu venae cavae, dextra auricula, & cavo cordis dextri colligitur, ſtagnat, ad concretionem diſponitur, imo ſaepe jam floccos polypoſos colligit; unde paulo poſt, dum ex hoc deliquio reſuſcitantur homines, ſanguis ille jam concreſcens fere per pulmonem, in plurimis locis obſtructum, pelletur: adeoque patet, periculum eſſe, ne inde morbus augeatur. Videmus enim homines, a quacunque cauſa in animi deliquium lapſos, dum reviviſcunt, angi, ſuſpiria ducere, & de pectoris oppreſſione conqueri, donec pulmonis & vaſorum actione iterum diviſae fuerint, quae jam adunari coeperant, ſanguinis moleculae; ſicque reſtituatur liber ſanguinis per vaſa motus.

Praeſtat ergo, ut decumbenti aegro in lecto mittatur ſanguis; ſic enim minus periculum eſt, ne in ſyncopen delabatur: larga quidem ſatis copia & ex amplo vulnere, neque tamen ad ſummam debilitatem uſque; potiuſque repetatur poſtea, ſi opus fuerit. Unde *Aretaeus (u)*, licet ex utraque manu ſimul ſanguinem mittendum commendaret, monuit, ilico ſupprimendum eſſe ſanguinem, ſi reſpiratio melior reddita pulmonem levari docuerit; atque

(r) Lib. III. cap. 30. pag. 40. (ſ) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 94.
(t) Ibidem. (u) Ibidem.

atque denuo poſtea mittendum, ſi ſymptomatum augmentum illud indicaverit.

Compeſcetur ſic per venae ſectionem nimia circulationis velocitas: minuetur moles liquidi movendi per pulmonem; tolletur craſſior pars, rubra nempe (venae ſectio enim tantum locum habet, ut dictum fuit, dum nondum penitus infarctus pulmo eſt); ſimulque depletis vaſis ſpatium concedetur diluentibus, forma balnei, clyſmatis, potus &c. aſſumendis. *Si enim a ſanguine morbi cauſae provenerint, eas tollit venae ſectio. Si vero pituita, ſeu ſpuma, ſeu quaevis alia humiditas tumefaciat, venarum inanitiones ampliorem pulmonis locum faciunt ad reſpirationis tranſitum* (x). Si minus tuta videretur venae ſectio, cucurbitulis applicatis cum ſcarificatione tantum ſanguinis educi juſſit *Aegineta* (y), quantum vires patiuntur. Sed & cucurbitas abſque ſcarificatione laudat *Aretaeus* (z), dorſo, praecordiis, pectori applicatas; monetque, ſemper aliquid levaminis pulmoni conciliari, ſi in quamcunque etiam corporis partem derivarentur hoc modo humores: ab omni enim parte impugnandum eſſe periculoſum hunc morbum voluit, & ſummo quidem jure: unde & extremorum deligationem, qua preſſis venis ſanguinis & humorum major copia in artubus retinetur, commendavit (a).

2. De his ad §.850. dictum fuit. Laxantur enim per balnea vaporis pulmonis vaſa, ut facilius tranſmittere poſſint humores. Dumque toti corpori ſimilia applicantur, flacceſcunt omnes partes, & majorem copiam humorum retinent, quod hic requiritur. Praeterea ſanus etiam & robuſtus homo continua balnei vaporis applicatione ſic debilitari poterit, ut langueat totus; adeoque poterunt in hoc morbo per eadem pro lubitu vires vitae ſic minui, ut nullum periculum ſit, ne immeabilis ſanguis profundius in vaſorum pulmonalium anguſtias adigatur, quod multum ad curationem facit. Simul etiam aqua eodem tempore ſe venis bibulis cutis inſinuat, ſicque optime diluitur ſanguis. Solebant & Veteres Medici non tantum fovere pectoris externam cutim, verum etiam acrioribus applicatis irritare: Ita *Celſus* (b) in cura hujus morbi dicit: *Prodeſt etiam impoſitus ſuper pectus ſal bene contritus, cum cerato miſtus; quia leviter cutem erodit, eoque impetum materiae, qua pulmo vexatur, evocat.* Similia & *Aretaeus* (c) laudavit.

3. Similia requiruntur medicamenta ac in Commentariis §. 850. laudata fuerunt. In cura autem inflammationis pariter de omnibus his actum fuit. Adduntur leniſſima anodyna, uti v. g. flores papaveris rhoeados, vel ſyrupus ex horum ſucco paratus, ut nimius febris impetus, ſi adſit, compeſcatur (vide §. 610.), & blandus concilietur ſomnus, quod & ab *Aretaeo* (d) laudatur; ſimul etiam his moleſta tuſſis lenitur. Narcotica autem & ſtupefacientia nocerent potius, imprimis dum in vigore hic morbus eſt; aegri enim his uſi anxietatem illam impediti ſanguinis per pulmones tranſitus comitem (vide §. 631.), minus perciperent, & ſuffocationis periculum incurrerent; dum vigiles erecto in lecto ſitu, & valido reſpirationis molimine obluctantur,

(x) Ibidem. (y) Lib. III. cap. 30. pag. 40. verſa.
(z) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 94. 95.
(a) Ibidem. (b) Lib. IV. cap. 7. pag. 212. 213.
(c) De Curat. Morb. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 95. (d) Ibidem.

tur, quantum poſſunt. Parva autem copia ſimul ſumuntur, ne largiori hauſtu diſtentus ventriculus anxietatem augeat, neque ſubito ingeſtis his, aucta humorum copia, nimis gravetur infarctus pulmo. Frequens autem ſimilium aſſumtio facile compenſabit quantitatis defectum. Calidiſſima autem ſorbentur, quia per calorem augetur vis diluens aquae; ſimulque eadem opera, dum per oeſophagum tranſeunt, blando calore foventur vicinae partes.

An autem ſperari poteſt, dum ſimilia medicamenta parca ſimul copia ſorbentur, partem illorum directe per aſperam arteriam in pulmonem venire poſſe? Ita credidit *Hippocrates* (*e*). Dicit enim, potum quidem deglutitum affatim in ſtomachum tranſire; ſed videtur ſimul in illa opinione fuiſſe, partem quandam deglutiti liquidi ſenſim delabi poſſe per glottidem & ſecundum latera aſperae arteriae decurrere. Directo autem hoc probavit experimento ſequenti: *Si quis enim aquam, cyano aut minio inquinatam, potandam dederit admodum ſitienti (animali) maxime vero ſui (hoc enim animal neque curam adhibet neque munditiem amat), deinde adhuc bibenti jugulum ſecuerit, hunc potu coloratum reperiet*. Verum addit, non cujuſvis eſſe hoc experimentum facere. *Galenus* pariter in eadem opinione fuit; nempe, naturaliter aliquid de potu in aſperam arteriam venire; & uti aqua juxta murum deſcendit, ſic ſenſim dilabi, tuncque tuſſim non movere. Si autem quid non ſecundum latera aſperae arteriae decurreret, *ſed in mediam ſpiritus viam incideret*, tunc ſtatim tuſſim excitari (*f*). Unde etiam ad ulcera aſperae arteriae remedium a ſupino homine ſenſim deglutiendum commendavit. Experimentum autem illud *Hippocratis* a *Celeberrimo Mery* cum ſucceſſu inſtitutum fuiſſe legitur (*g*). Levamen a linctibus emollientibus in tuſſi ab exaſperatione harum partium illud confirmare videtur. Tamen negari nequit, parcam tantum copiam ingeſti liquidi hac via tranſire poſſe, adeoque non multum boni inde exſpectari poſſe. Praeterea admodum probabile videtur, non ſemper liquidorum deglutitorum partem ingredi, nam vinum, acetum &c. impune potantur; cum minima horum guttula in tracheam dilabens tuſſim ſummam excitaret ſua acrimonia.

4. Quantum uſum habeant clyſmata in ſedando nimio febrili impetu, ad §. 610. dictum fuit, unde & hoc reſpectu locum habere poterunt, cum ad benignam inflammationis reſolutionem requiratur ſedatus humorum motus (vide §. 386.). Tanti fecit clyſmata *Aretaeus* (*h*), ut illa ſubſtituerit venae ſectioni, ſi aliquod impedimentum prohiberet, ne illa in hoc morbo inſtitui poſſet. Acriora quidem commendavit clyſmata, quia quarumcunque partium corporis irritationem utilem credebat in periculoſo hoc morbo: ſufficiet tamen blandiſſimorum antiphlogiſticorum uſus, ut v. g. mellis unciae binae, cum nitri media drachma & decem unciis decocti hordei; cum indicatio curatoria non requirat, ut per alvum ſubducantur liquida; ſed potius, ut per omnes corporis vias talia ſubminiſtrentur ſanguini, quae illum diluere, & inflammatoriam ſpiſſitudinem reſolvere, valent. In anum autem inje-

(*e*) In Libro de Corde Charter. Tom. IV. pag. 269.
(*f*) Galen. Lib. IV. Method. Med. cap. 7. Charter. Tom. X. pag. 101.
(*g*) Academ. des Sciences l' An 1700. Mem. pag. 310. dans les notes lettre *e*.
(*h*) De Curat. Morb. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 94.

Digitized by Google

injecta liquida venis reſorberi & ſanguini miſceri poſſe, in Commentariis §. 813. probatum fuit; atque ibi datae fuerunt cautelae, quae in horum applicatione obſervari debent.

5. Quinam victus in hoc caſu conveniat, ad §. 850. dictum fuit. Lentioris enim vel copioſioris chyli moleſtiam pulmo ilico ſentit etiam ſanus; longe magis ergo, ſi morbus fuerit. Decoctum oryzae, hordei, avenae, panis, cum melle, rob ſambuci, & ſimilibus, omni ſcopo hic ſatisfacit. Radicum ſcorzonerae, tragopogonis, chondrillae &c. decocta ſimilem uſum praeſtant; de quorum efficacia in ſolvendo viſcido febrili ad §. 614. dictum fuit. Leve autem & dilutum nutrimentum in hoc caſu ſufficit; cum morbus, ſi hoc modo ſanari poſſit, nunquam in longum tempus excurrat.

§. 855. SI inflammatio magna, cum febre, & reliquis ſymptomatibus validioribus duravit ultra triduum, & ſigna adſint inflammationis jam in ſuppurationem tendentis (833. 834. 835.), ſemper multum diſcriminis adeſt, quamvis diutius jam excurret morbus, & ſpatium dabit curationi: tum 1. Venae ſectione nulla, vel, ſi aliquid urget, parca utendum. 2. Victu leni, ſed paululum incraſſante, & ex maturantibus confecto, utendum. 3. Balneis pulmonicis, emollientibus, maturantibuſque utendum ad quintum ab inchoato malo diem. 4. Die quinto & ſexto iiſdem utendum, additis ſorbitionibus tuſſim moventibus leniter, ſimulque replentibus; ut ſeptimo forte die locus levari queat pure cocto, vaſis attenuatis, vita ſuſtentata.

Sola illa curatio peripneumoniae, quae fit per reſolutionem, aut citam excretionem materiae morboſae ſolutae & mobilis redditae (vide §. 830.), tuta eſt. Verum non ſemper illa obtineri poterit, ſive non ſatis cito idonea medela adhibita fuerit, ſive ex ſua indole pertinacior morbus obſtiterit. Inter reliquos autem inflammationis exitus optimus ille eſt, qui in ſuppurationem tendit. Quaenam ſigna ſint peripneumoniae in ſuppurationem vergentis, paragraphis hic citatis explicatum fuit: atque in Commentariis §. 833. 2. demonſtratum fuit, reſolutionem exſpectari non poſſe, ſi ad quartum diem uſque febris, & reliqua ſymptomata, valida permanſerint. Licet autem benigna ſuppuratio in aliis corporis locis, ad quae manibus acceſſus datur, plerumque ſatis commode curari poſſit; in vitali tamen hoc viſcere nata vomica purulenta ſemper multum diſcriminis habebit; cum rupta talis vomica in pectoris cavum pus effundere poſſit, & empyema lethale facere; vel totam ſanguinis maſſam purulenta cacochymia ſic inficere, ut funeſta ſequatur phthiſis. Nec minus periculum imminet, ne abſceſſus, mole quotidie auctus, vicina vaſa adhuc libera comprimens ſuffocet aegrum, antequam maturatio perfecta, & maturi abſceſſus ruptura fiat, uti ad §. 836. dictum fuit. Omni ergo ope nitendum eſt, ut quam ocyſſime fiat maturatio

Digitized by Google

tio ; & deinde maturatione facta collectum pus citiſſime educatur. Quaenam autem in hoc caſu obſervanda ſint, ex ſequentibus patebit.

1. Ubi de abſceſſu, inflammationem ſequente, agebatur §. 402. & ſequentibus, conſtitit, ad maturationem crudi inflammatorii conducere paulo majorem motum & in parte affecta & in toto corpore ; tali moderamine tamen, ut nec nimis citatus motus ſubito rumpat vaſcula tenerrima, ſicque gangraenam loco ſuppurationis producat ; neque nimis torpens non valeat ſeparare extremos vaſculorum inflammatorum fines, & in bonum pus cum humoribus effuſis convertere. Non ergo conducet in hoc morbi ſtadio ſanguinis miſſio, cum vires debilitet, adeoque maturationem retardet. Si autem ſumma pectoris oppreſſio illam etiam hoc tempore poſcere videtur, vel nimis impetuoſa febris compeſci debet, parca ſufficiet, & tali tantum copia, quae levandis ſymptomatibus & juſto febris moderamini ſatis eſt, non ultra.

2. Loco externo corporis ſuppurando applicantur molliſſima cataplaſmata ex farinoſis & emollientibus herbis parata, ut cita fiat maturatio. Ob hanc cauſam oportet curare, ut alimenta talia ingerantur, quae ſimiles dotes habent, ut chylus inde paratus, ad pulmonem delatus, emolliente & maturante vi praeditus, ſuppurationem promoveat. Verum quidem eſt, lentiorem utcunque ex talibus parari chylum, adeoque periculum fore, ne inde augeantur pulmonis anguſtiae : tali autem cum cautela haec danda ſunt, ut nec nimis glutinoſa ſint, neque nimia copia ſimul ſumta pulmonem gravare poſſint. Ob hanc rem *Hippocrates (i)* quarto, quinto, & ſexto die ſorbitiones pingues commendat, quia ad ſputum per ſuperiora exſcreandum conferunt. Sorbitiones multas, ptiſanae cremorem coctum cum melle, aquam mulſam &c. laudat alibi (*k*). In Materia Medica ad hunc numerum habentur praecipua, quae in hoc morbi ſtatu conducunt.

3. Puri, dum maturus abſceſſus erit, conciliari debebit exitus, & quidem quam citiſſime, ne mora acrius factum erodat teneram pulmonis fabricam. Sola autem haec via tuta erit, per quam in cava aërea pulmonis pus erumpit ; cum aliter in cavum thoracis, vel mediaſtini dilatata vacua (vide §. 836. 4.) decidet, lethali ferè ſemper cum eventu. Oportebit ergo, ſtatim ac ſigna ſuppurationis inceptae apparent, balneo vaporis, una cum aëre inſpirato hauſto, ſic emollire totam aëream pulmonis ſuperficiem, ut liberrime huc verſus ire poſſit collectum pus ; ſimulque eadem opera efficitur, ut citius & facilius rumpi poſſit membrana pus factum continens. Solius aquae calentis vapor hic ſufficit, emollientium enim herbarum efficacia non conſiſtit in volatili adèo parte, ut una cum hoc vapore aſcendere poſſit ; unde ab illis non multum boni exſpectatur, licet tamen ſaepe illis utantur Medici, ne remedii ſimplicitas aegris & adſtantibus contemtum pariat. In omnibus autem illis pergendum eſt, ad quintum uſque diem ab inchoato malo. Simul etiam apparet ex dictis, pleraque remedia, quae praecedenti paragrapho ad reſolutionis curam laudata fuerunt, etiam diſponere morbum ad benignam ſuppurationem, ſi reſolutio obtineri nequeat.

4. Si-

(*i*) De Morbis Lib. III. cap. 14. Charter. Tom. VII. pag. 559.
(*k*) De Affectionibus cap. 4. ibid. pag. 641.

Digitized by Google

4. Simul ac ſpes eſt,crudum inflammatorium in pus coctum & bonum converſum eſſe, quantocyus exitus ipſi conciliari debet: pergitur hinc in iiſdem, ſed ſimul arte excitatur tuſſis, ut ſic agitato pulmone rumpatur abſceſſus. Acetum cum melle, oxymel dictum in officinis, ſi calidum ſumatur vel ſolum, vel decocto emolliente dilutum, uti etiam vinum calidum, tuſſim excitare ſolet, plerumque ſatis validam, qua concuſſus pulmo ſaepe ſic agitatur, ut crepet vomica, & collectum pus per ſputa repurgetur. Formula talis in Materia Medica ad hunc numerum habetur, quae ſcillae, bulbi amariſſimi, infuſum in aceto recipit, quo remedio nullum habetur efficacius ad pulmonem detergendum; unde tanti uſus fuit apud Veteres Medicos. Omnibus his adhibitis forte poterit levari locus pure cocto excreto, ſeptimo die, quem inſignem vim habere in criticis evacuationibus ante in Commentariis §. 741. probatum fuit. Non tamen ſemper hoc ſuccedere illo tempore, patebit ſequentibus paragraphis. Niſi enim cita maturatio facta fuerit, & materies maturanda haeſerit in tali pulmonis loco, ut facillime in bronchia exire poſſit, longior temporis mora intercurrit, antequam rumpatur abſceſſus. Convenit interim omni artis molimine promovere crudi inflammatorii maturationem, & maturati evacuationem; aliter enim juſtus metus eſt, ne natus abſceſſus, collecto pure tumens, vicina vaſa comprimat, ſicque novam inflammationem producat; quae pariter ſuppurata novum abſceſſum faciet, vel prioris molem augebit. Unde ſequentia *Hippocrates* (*l*) monuit: *Si peripneumonia correptus non fuerit purgatus in diebus principibus, ſed ſputum & pituita in pulmone remaneant, ſuppuratus fit, qui ſi confeſtim curatus fuerit, plerumque effugit. Si vero neglectum relinquatur, quod in pulmone eſt, corrumpitur; quo incumbente ac putreſcente ulceratur pulmo & pus colligit, neque amplius intro ad ſe effatu dignum alimentum trahit, neque ab eo quidquam ſurſum repurgatur, ſed cum ſuffocatur, tum ſemper difficilius ſpirat, & reſpirando ſtertit, indeque a ſuperiore pectore reſpirat; tandem vero ſputis obturatur, ac moritur.*

§. 856. SI ſigna docent, factum eſſe in pulmone abſceſſum (835.) acceleranda ejus diſruptio in aſperam arteriam, eaque facta, depuratio ſubita & tuta ulceroſi loci.

Primis duabus vel tribus ſeptimanis peripneumoniae in ſuppurationem vergentis; vel jam ſuppuratae, ſpes eſt, collectam materiam ſenſim per ſputa evacuari, & depuratum pulmonem conſolidari facile poſſe: illo enim tempore nondum profunde in ſubſtantiam pulmonis tale ulcus penetravit. Unde etiam inter ſigna futurae ſuppurationis §. 833. 3. numerabatur, ſi criticis diebus ad decimum quartum diem uſque nulla fuiſſet facta per ſputa cocta evacuatio. Unde & *Hippocrates* de his agens (*m*) dixit: *Haec autem contingunt diebus ut minimum quatuordecim, ad ſummum vero viginti & uno. Et hoc tempore vehementer tuſſit, & ſimul cum tuſſi repurgatur: primum quidem* copio-

(*l*) De Morbis Lib.I. cap.6. Charter.Tom.VII. pag.537.
(*m*) De Morbis Lib.III. cap.14. Charter. Tom.VII. pag.589.

Digitized by Google

copioſum & ſpumoſum ſputum (exſpuit) ; ſeptimo vero & octavo die, quando febris in vigore fuerit, ſi humida exſtiterit peripneumonia craſſius procedit; ſin minus, non. Nono & decimo die aliquantum cum virore palleſcens & ſubcruentum: duodecimo ad decimum quartum diem uſque copioſum & purulentum. Ubi vero illud tempus elapſum eſt, ſignaque, §. 835. enumerata, docuerint ſuppuratum pulmonem eſſe, nullaque per ſputa hactenus fit evacuatio, novimus, pus collectum in magno ſatis ſacco in ipſa pulmonis ſubſtantia haerere; quo rupto non ſenſim per ſputa, ſed undatim prorumpere pus ſolet, quandoque cum ſuffocationis periculo, dum uno impetu pus in aſperam arteriam ſe exonerat (vide §. 836. 2.). Indicatio curatoria tunc jubet, accelerandam eſſe talis vomicae rupturam, ne pus diutius relictum corrumpat totum pulmonem. Poſt puris vero evacuationem requiritur ulceroſi loci depuratio ſubita & tuta, & deinde conſolidatio. Quibus autem haec obtineri poſſint, ſequentibus paragraphis videbimus.

§. 857. Diſruptio tentatur, ſi, poſt multa alimenta mollia, ſubpinguia cum vino molli, pulmo, ſuppuratus (836.), & praeparatus (855.) vapore calido, clamore, tuſſi, excreatoriis, concuſſione in navi, vel rheda, agitatur.

Poſtquam conſtitit, vomicam pure plenam in pulmone haerere, & balneis pulmonicis emollientibus (§.855.) ſic laxatus fuit & maceratus quaſi pulmo in parte aërea, ut admodum probabile videatur, tumorem purulentum huc verſus vergere, & potius in illo loco, quam alibi rumpendum eſſe, tunc tentatur ejus ruptura. Unicum, quod ars hic habet, eſt pulmonis concuſſio, quocunque demum modo fiat. Ut autem eo melius ſuccedat ruptura, prius alimenta mollia & pinguia aſſumuntur majori copia, ut plenus & turgens ventriculus diaphragma ſurſum premat, & pulmonem comprimat, ſimulque copioſus chylus & pinguior pulmonem gravet: quo enim magis tenduntur omnia hoc tempore in pulmone, eo citior rupturae ſpes erit. Riſu autem valido, clamore, tuſſi vapore aceti vel vini calidi excitata, vomituque, pulmo tunc agitetur, vel aeger in rheda velociter per ſtrata lapidea vehatur, aut etiam in navi: ſolet ſaepe tunc rumpi vomica, & magno cum impetu pus exire. Verum quidem eſt, periculum adeſſe, ne ſubito in aſperam arteriam erumpens pus ſuffocet aegrum; vel & alio in loco rupto abſceſſu in cavum pectoris dilabatur. Sed hoc vitari nequit, & quo diutius manebit ille locus clauſus, eo majus erit idem diſcrimen: & praeterea *dum jam extenuatis & decumbentibus pus erumpit, non multum inde levantur, ſed pereunt* (*n*). Quamvis autem haec omnia tentari poſſent ſaepius, ſi prima vice non ſequeretur ruptura, optimum tamen eſt illa adhibere, dum ſigna docent, vomicam jam jam rumpendam eſſe. Vario tempore vomicas tales rumpi monuit *Hippocrates* (*o*); *Plurimas quidem vigeſimo die, alias trigeſimo, alias quadrageſimo, alias ad ſexaginta dies pervenire*; addiditque (*p*), a principio ſuppurationis inceptae tempus ruptionis futurae numerari debere: adeoque praeſtaret, omnia haec tentare circa haec tempora. Praeterea aliis in locis ſigna quaedam dedit, quae docent, pulmonis abſceſ-

(*n*) Hipp. de Morbis Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 541. (*o*) In Prognoſticis Charter. Tom. VIII. pag. 649. (*p*) Ibidem.

abſceſſum jam minitari rupturam. Primum indicium eſt plenitudo pectoris. *Ex pulmonis ſuppuratione, & circa ventrem interdum & claviculam dolores, & cum anxietate ſtertere, deſignat ſputi copiam in pulmone* (*q*): ſi haec adſint ergo, novimus ſic tendi omnia, ut jam jam ruptura exſpectanda ſit. Alio autem in loco plura collegit (*r*), quae huc ſpectant: *At ex his, quae celerius aut tardius rumpuntur, his cognoſcere oportet: ſi dolor quidem per initia oriatur, & ſpirandi difficultas & tuſſis, & ſputatio perſeverans ad vigeſimum diem obtineat, exſpectare ruptionem oportet, vel etiam prius. Si vero quietior ſit dolor, & caetera omnia ſecundum rationem, iſtis exſpectare ruptionem poſterius. Neceſſe autem eſt, & dolorem, & ſpirandi difficultatem, & ſputationem oboriri ante puris eruptionem*. His ſignis monitus Medicus determinare facile poterit illud tempus, quo conducet varia haec artis molimina adhibere, ut latens in pulmone vomica rumpatur. Pluribus apud *Hippocratem* locis probari poterit, quod ad rupturam abſceſſus pulmonalis tentaverit ſimilia. Ita, dum de *pulmonis tuberculo* (*ſ*) agit, videtur vomitorio uſus fuiſſe, ut validis vomendi concuſſibus pus erumperet. Sic enim habet: *Quod ſi morbo liberatum dyſpnoea prehendat, dum ad locum erectum pergit, aut alias feſtinat, purgans dato, a quo alvus inferior non moveatur. Et ſi una cum vomitu pus ſequatur, ſi ſane pus fuerit album, & in eo fibrae ſubcruentae fuerint, effugit; ſi vero lividum, cum virore pallidum & graveolens, moritur*. Alibi autem (*t*) decimo die, a quo ex peripneumonia purulentus factus fuit aeger, ari radicem cum ſalis grano, & mellis parum ex aqua & oleo, extracta prius lingua, infundi juſſit, dein humerum concuti, ut pus erumpat. Si non ſucceſſerit, cyclaminis & ciborum acrium ſuccum cum laſere &c. ſimiliter applicabat: irrito eventu raphani corticem cum aeris flore adhibuit oleo diluta. Si nequidem his pus prodiret, teſtas ignitas injiciebat mixturae ex partibus aequalibus Vini Tornii, lactis bubuli aut caprini, & ſucci ſii, & per fiſtulam hunc vaporem attrahi juſſit. Patet autem ſatis, ab omnibus his validam tuſſim excitari debere, a qua rumpi poterit abſceſſus.

Rupto autem quamvis abſceſſu, dubius adhuc morbi exitus erit: ſuppuratio enim haeret in viſcere vitali, aëri expoſito, & omni vitae momento aſſidue moto. Unde nequidem in tali caſu, ubi omnia ad curae felicitatem videbantur conſpirare, de aegrorum ſalute certo pronunciare audebat *Hippocrates* (*u*). Sic autem habet: *Et ſi quidem quam citiſſime maturuerit, eruperit, & ſurſum vergat pus, ac totum exſpuatur, & cavum, in quo pus, concidat, ac reficcetur, prorſus ſanus evadit. Si vero quam citiſſime ruptum fuerit, maturuerit, ac repurgatum fuerit, neque tamen penitus reſiccari poſſit, ſed ipſum tuberculum ex ſe pus effundat, pernicioſum id eſt* &c. Ex quibus apparet, quod difficultatem curae ulceris aperti pulmonis ſatis agnoverit. Praeterea ſeniores, ſi ex peripneumonicis morbis ſuppurati facti fuerint, magis interire, ex reliquis vero ſuppurationibus juniores potius mori, alibi (*x*) monuit. Reliqua autem, quae

(*q*) Coac. Praenot. Num. 18. Charter. Tom. VIII. pag. 854. (*r*) In Prognoſtic. ibid. pag. 652. & Coac. Praenot. Num. 402. ibid. pag. 875. (*ſ*) De Morbis Lib. II. cap. 22. Charter. Tom. VII. pag. 574. (*t*) Ibid. cap. 16. pag. 567. 568.

(*u*) De Morbis Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 540.

(*x*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 658. & Coac. Praenot. Num. 431. ibid. pag. 876.

quae ad Prognoſin fauſti vel infauſti eventus in hoc caſu ſpectant, in Commentariis §. 836. 3. dicta fuerunt.

§. 858. **S**Imul ac dein ſigna edocuerint, apoſtema ruptum eſſe, utendum victu lacteo, vegetabili leniſſimo, nec facile putreſcente, tum de die aperientibus, deterſivis, veſperi levibus opiatis; vaporibus emollientibus; equitatione, vel vectione in rheda, aut navi.

Apoſtema pulmonis ruptum eſſe, ſic ut in tracheam ſe evacuaverit, certo novimus ex ſputis purulentis eductis, & levamine pectoris; adeoque de hac re nullum dubium eſſe poterit. Ubi ergo hoc conſtitit, ſcimus, in pulmone haerere cavum ſaccum, qui antea pure plenus fuit, nunc collapſus & vacuus: ex illis autem, quae in *Capitulo de Abſceſſu* dicta fuerunt, conſtat, parietes cavi talis ſacci, pure diu contento maceratos, ſordidos eſſe & ſemimortuis vaſorum maceratorum extremis obſitos undique; unde ad ſanationem requiritur, uti §. 402. dictum fuit, mundatio illius cavi, ut ad conditionem puri vulneris reducantur, ſicque iterum ad ſe mutuo accreſcere poſſint, cavi hujus latera. In abſceſſibus apertis partium externarum corporis varia applicare poſſumus, prout ſenſibus explorati loci conditio diverſa poſtulat: verum hic nihil adhiberi poterit, niſi quod forma halitus una cum aëre inſpirato poteſt attrahi, vel una cum ſanguine per pulmonis vaſa pellitur. Cum autem chylus, ingeſtorum dotes ſaepe diu retinens, ſanguinem ingreſſus ſtatim per pulmones tranſire debeat, maxime cavendum eſt, ne talia aſſumantur, ex quibus paratus chylus acrior irritare poſſet ulceroſum pulmonis locum, novamque inflammationem producere; ſicque augere ſuppurationem, quam ſenſim potius minuendam indicatio jubet. Lac animalium, ſolis vegetabilibus viventium, pulcherrimum hic dat alimentum & remedium ſimul. In animalis ſani enim corpore praeparatum jam habet talia in ſe, unde reſtaurari poſſunt optime illa, quae de corpore perierant, ſive per morbos praegreſſos, ſive per ſanitatis ipſius actiones: unde in debilibus corporibus tanti uſus eſt, uti alia occaſione in Commentariis §. 28. dictum fuit. Verum blanda vis graminei ſucci, quo animalium lac dives eſt, optimum detergens hic dat, ad depurandum pulmonis ulcus. Unde non ſine ratione Medici antiqui, uti *Galenus* (*y*) monet, exiſtimaverunt, *Ulcus in pulmone habentes poſſe ſanari, ſolo lactis uſu, duntaxat antequam magnum illud ac calloſum factum fuerit*. Ita & *Aretaeus* (*z*) de cura ulceris pulmonalis agens lactis dotes recenſuit ſequentibus: *Lac vero aſſumtu ſuave, potu facillimum, nutritu ſolidum, & qualibet eſca a pueritia familiarius eſt. Praeterea viſui colore delectabile, medicamen arteriam non aſperans, guttur laevigans, ad ejiciendam pituitam facilem ſpiritum reddens, inferiorem exitum lubricum efficiens, ulceribus dulce ſubſidium, & quolibet alio benignius eſt. Si enim quis multum lactis potet, nullo*

(*y*) De probis praviſque alimentorum ſuccis cap.4. Charter. Tom. VI. pag. 426.
(*z*) De Curatione Morborum Diuturnorum Lib. I. cap. 8. pag. 127.

nullo alio eget alimento &c. Lac ergo aqua dilutum pro potu, lac merum pro cibo, vel ſolum, vel cum decoctis oryzae, hordei, avenae, fagopyri &c. miſtum, ſufficere poſſet. Olera molliſſima, ut endivia, lactuca, ſpinachia &c. juſculis carnium animalium, quae vegetabilibus vivunt, incocta pariter adhiberi poſſunt. Vitantur omnia, quae in putredinem cito vergunt, cum ſputorum graveolentia in hoc morbo adeo mali ominis ſit, uti in Commentariis §. 836. 3. dictum fuit. Omnia tamen haec parca quantitate ſimul, & ſaepe repetitis vicibus, ſumuntur, ne chyli copia nimio gravetur morboſus pulmo.

Medicamenta autem hic imprimis laudantur talia, quae copioſae aquae infuſa leni aperiente & detergente vi pollent. In Materia Medica ad hunc numerum catalogus habetur ſimilium, ex quibus pro re nata eligi poſſunt varia: habentur & formularum ex his paratarum quaedam exempla. Prout jam ſputa magis minuſve tenacia apparent, major vel minor illorum copia prodit, major vel minor pectoris oppreſſio adeſt, eliguntur talia quae variam incidendi & attenuandi vim habent; ſemper etiam reſpiciendo ad aegri aetatem, temperiem &c. In ſenioribus & frigidae temperiei hominibus, chamaedryos, eryſimi, foeniculi, hederae terreſtris, hyſſopi & ſimilium infuſa (coctione enim fragrans harum plantarum vis diſſipatur) optima ſunt: in junioribus & calidae temperiei adianthi, agrimoniae, bellidis pratenſis, borraginis, ſcabioſae &c. decocta potius conducunt. Dum ſputa multum minui incipiunt, neque ulla pectoris gravitas & oppreſſio metum facit, retineri ſputa excernenda, molliſſima conſolidantia remedia adhibentur, ex tuſſilagine, pulmonaria, hyperico &c. parata. Pulchrum ſimul uſum habent ex myrrha, olibano, ſarcocolla, opopanace &c. cum terebinthina, balſamo Peruviano &c. parata catapotia, aliquoties de die deglutita, ſuperbibendo uncias aliquot talium decoctorum: leniſſima enim haec & nativa balſama optime detergunt ulceroſa loca, & deterſa ad conſolidationem diſponunt. Similes formulae etiam ad hunc numerum in Materia Medica habentur. Nativa autem haec balſama jure praeferuntur artificialibus, imprimis illis, quae ex oleo lini, oleo terebinthinae, ſulphure &c. parantur, in quibus omnibus empyreumaticus nidor, & inflammans acrimonia adeſt, licet adeo laudata fuerint a Chemicis. Fatebatur ingenue, uti ſolebat ſemper, *Celeberrimus Boërhaavius*, ſe quondam talia frequenter exhibuiſſe in pulmonis aliorumque viſcerum vomicis curandis; uſu tamen didiciſſe, quod nocuerint potius, quam profuerint.

Dum autem diurno tempore, detergentibus illis uſurpatis, depurationi pulmonis ulcerati opera adhibita fuit, optimum eſt, veſpertino tempore lenia opiata exhibere, quae moleſtam ſaepe tuſſim ſopiunt, & blando ſomno vires refocillant. Niſi hoc fiat, aſpera tuſſis noctes dieſque pulmonem quaſſat; idemque tunc obtinet, ac ſi ulceris externi ſuperficies omni momento perfricaretur, unde ſanatio plurimum retardatur neceſſario, cum molliſſima & pulpoſa renaſcentium vaſculorum ſtamina ſic deſtruantur, atque cruda, dolens, & inflammata reddatur ulceris tota ſuperficies. In Commentariis §. 410., ubi de abſceſſus cura agebatur, notatum fuit, puris ipſius moderata copia relicta, poſt abſceſſus aperturam, foveri & depurari cavae vomicae parietes, ſemimortua voſorum extrema ſeparari, omniaque diſponi ad optimam

conſo-

conſolidationem. Illud autem obtinetur, dum tota nocte ſopitur tuſſis; unde pus illud manet, coquitur, & aegris evigilantibus facillime & ſummo cum levamine educitur. Quantum uſum habeat prudens opiatorum uſus in phthiſicis, poſtea dicetur, quando peculiari capitulo de hoc morbo agendum erit.

Ubi autem major ſputorum tenacitas facilem eorundem expectorationem impedit, atque inde metus eſt, ne a retentis ſputis omnia mala augeantur, tunc imprimis prodeſt vaporum emollientium uſus, ut ſic diluta & mobilia reddita ſputa expelli poſſint facilius.

Summum pariter emolumentum exhibet, ad detergendum pulmonem, & firmandum ſimul totius corporis robur, equitatio, ſi vires aegri ſufficiant; vel in debilioribus vectio in rheda aut navi. Omni enim momento ſic novus aër pulmonem ingrediens averrit ulceroſum locum, ſimulque corporis concuſſibus, imprimis ſi equo vehatur aeger, expediuntur illa, quae pulmonem gravant, abſque tuſſi, vel leviore tantum. Quantum profuerit equitatio, in tabe tantum non deplorata, pulcherrimis Obſervatis docuit *Sydenhamus*, uti alia occaſione ad §. 28. dictum fuit. Tantus autem videtur effectus fuiſſe vectionis in navi in his aegris, ut *Aretaeus* (*a*) crediderit, ſolam illam non poſſe in tantum prodeſſe, ſed *maris ſalſuginem ſiccum quiddam his ulceribus communicare*; unde non tantum voluit, ut in mari veherentur, ſed & vitam ibi degerent aegri. Sic & *Sydenhamus* (*b*) pulcherrimum equitationis effectum vidit, dum ad multos menſes in illa exercenda perſeverarent aegri, auctis ſenſim equitationis velocitate & duratione. Dum autem equo vehuntur aegri, requiritur talis aëris tempeſtas, ut acri frigore nocere nequeat; unde hyemali tempore vectio in carpento clauſo conducit potius.

Dictum fuit in Commentariis §. 410., abſceſſus aperti curationi nocere aëris liberum acceſſum; atque in vulneris curatione §. 204. monitum fuit, uti & ad §.245., aërem frigore, & exſiccatione, plurima damna facere poſſe; uti etiam, quia liber aëris acceſſus putredini favet: unde videretur concludi poſſe, aëris continuo renovati per equitationem &c. uſum noxium eſſe. Verum ſi conſideretur, aëris ingreſſum liberum in pulmonem ad vitam neceſſarium eſſe, adeoque prohiberi non poſſe; atque etiam aërem inſpiratum caleſcere jam, niſi gelidiſſimus fuerit, in tranſitu per os, nares, aſperam arteriam, ſimulque repleri humido vapore ex his partibus exhalante, patebit ſatis, nihil mali metuendum eſſe ab aëris toties renovati actione, cum nec frigore, nec exſiccatione nocere poſſit.

§. 859. SI autem ſigna (838.) docent, ſtatum (837.) jam obtinere, nulla tamen hactenus certa prognoſi quonam materies verget, tum levi, fluido, blande aromatico, paululum vinoſo utendum victu; quietum ſit corpus; medicamenta vero ſint emollientia, & ex genere leviſſimo aperientium; pulmoni proſpiciatur uſu emollientium: ſic vel determinabitur, vel ulterius diſſoluta excernetur mali materies.

Quan-

(*a*) De Curat. Morbor. diuturnor. Lib. I. cap. 8. pag. 126.
(*b*) Diſſertat. Epiſtolar. pag. 523.

Quando materies inflammatoria, pulmonis vaſis infarcta haerens, ſic incipit ſolvi, ut in venas tranſire poſſit, liberatur pulmo, & aequabilis per vaſa illius redit humorum circumductio. Ubi autem illud, quod in pulmone haeſerat immeabile, ſic reſolutum eſt, ut cum reliquis humoribus per omnia vaſa moveri poſſit abſque ullo impedimento aequabilis circulationis, tunc optima cura facta eſt, per benignam reſolutionem nempe. Verum ubi eadem illa morbi materies ſic quidem ſoluta fuit, ut obſtructio vaſorum ceſſet, ſimulque ita degeneravit ab indole humorum noſtrorum ſanorum, ut aequabilem circulationem turbet, tunc illa expelli debebit de corpore, ut redeat ſanitas. Haec autem expulſio materiae ſolutae & mobilis redditae vel fit ſtatim per ſputa, alvum, urinas &c. (vide §. 830.), vel prius in locis quibuſdam corporis collecta format abſceſſus (§. 837.), quibus dein apertis educitur. Si ergo ſigna docuerint, materiem morboſam jam ſolutam & mobilem eſſe, neque ulla adſint indicia in excretis de corpore, quae monſtrant per has illaſve vias exitum moliri, ſimulque nulla ſigna indicaverint, verſus quem locum corporis vergat eadem materia, quaeritur, quid agendum ſit?

Indicatio curatoria poſtulare videtur, ut aegri ſuſtineantur tali victu, qui pulmonem tenaciori vel copioſiori chylo gravare nequeat, ſimulque vires augeat, ut eo felicius procedat coctio & expulſio materiae morboſae. Cum autem in hoc caſu pulmonis vaſa jam liberari incipiant pro maxima parte, nihil obſtat, quo minus dentur talia, quae vitalem humorum motum parum augeant; unde blandorum aromatum uſus & vini moderata copia tunc proderit. Quies autem corporis commendatur, ne debilis a praegreſſo morbo fatigetur aeger, ſicque melius vires reſumere poſſit. Omnia autem quae valide corpus turbant, ut vomitoria, ſudorifera, purgantia &c. vitanda ſunt, ne intempeſtivo artis molimine impediatur inceptum naturae opus. Sola tunc laudantur remedia, quae molliſſima ſunt, & diluente & leni ſolvente vi omnes humores attenuant, & vaſa expediunt; quales formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur. Vapores autem emollientes pulmoni adhibentur, ut his laxata vaſa pulmonalia facilius dimittant illa, quae adhuc in his haerent nondum ſatis ſoluta & mobilia. Dum autem haec omnia fiunt, vel apparebunt ſigna exitus materiae morboſae de corpore (vide §. 830.), vel brevi aderunt indicia (vide §. 838. 839. 840. 841.), quae docent, verſus quae corporis loca determinabitur morbi materies, abſceſſum ibi formatura: illa autem, quae tunc conducunt, ſequenti paragrapho dicentur. Cum autem ad §. 839. monitum fuerit, utiliſſimos eſſe illos abſceſſus, qui in peripneumonicis ad crura fiunt, proderit ſtatim, ſimul ac futuri abſceſſus ſuſpicio eſt, illa loca ſic diſponere, ut facilis materiae morboſae derivatio verſus haec fieri poſſit; de qua re ſequenti agetur paragrapho.

§. 860. SEd ſi cum ſignis (838.) ſimul illa adſunt (839.840.), quibus determinatio ſignificatur, fiant modo dicta (859.) ſimulque locus praeviſus (839. 840.) ſuctu, laxatione, ſtimulo, aperientibus ita tractandus, ut minus reſiſtat, plus trahat.

Ubi praegreſſis ſignis futuri abſceſſus ſecuta fuerunt talia indicia, per quae novimus, materiam morboſam verſus crura, vel ad parotides tendere, de

de quibus §. 839. 840. dictum fuit. Primo omnia eadem adhibentur, quae praecedenti paragrapho enumerata fuerunt. Deinde locus futuri abſceſſus ſic diſponitur, ut vaſa laxata facilius admittere poſſint huc verſus deponendam morbi materiam; ſimulque curatur, ut levi irritatione per frictiones, ſtimulantia, cucurbitas, impetus vitalis motus magis agat in eundem locum. Quomodo autem, & per quae remedia hoc fieri poſſit, alia occaſione in Commentariis §. 134. & 396. 4. explicatum fuit. Monuit *Hippocrates (c)* ſequentia: *Quibus ex morbis reſurgentibus quid doluerit, illic abſceſſus oriuntur*. Deinde ſequenti *Aphoriſmo (d)* addit: *ſed & ſi aliquid ante morbum doluerit, illic morbus inſidet*. Quotidiana in praxi obſervata veritatem dictorum probant. Ita hominibus, qui diu ulcera crurum paſſi fuerunt (familiare in ſcorbutico inveterato malum), ſi quodam morbo acuto corripiuntur, recrudeſcere haec ulcera ſolent, cum praeſentaneo morbi etiam periculoſi levamine. Naturae ergo ductum ſequimur, dum per epiſpaſtica, cucurbitas &c. efficimus, ut doleant illae partes, verſus quas minimo cum diſcrimine morboſa materia deponi poteſt.

§. 861. SI (841.) obtinet, fiant eadem (859. 860.), ſed ſimul aperientia paulo fortiora, ſaponacea, hepatica addantur, tum clyſmata, & fomenta his conſtantia.

Si vero, vel neglecta applicatione derivantium & attrahentium ad parotides & crura, vel iiſdem fruſtra adhibitis, ſigna docuerint (§. 841.), ad hepar verti materiem morbi, atque in hoc viſcere colligi, tunc primo eadem adhibentur, quae §. 859. laudata fuerunt; ut pulmo levetur, vires firmentur, & materies morbi quam maxime ſoluta & mobilis reddatur. Cum autem non careat periculo haec metaſtaſis, & jure metuatur, ne abſceſſus in hepate natus peſſimos chronicos morbos faciat, conducit ſimul & illa facere, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt; hac ſpe, ut forte incipiens colligi in hepate morbi materies, nondum tamen ibi fixata omnino, ad alia corporis loca, minus periculoſa, deduci poſſet. Dictum fuit ad §. 839., materiam morbi, dum verſus crura vergit, talia ſymptomata producere, quae levioris inflammationis circa hypochondria ſigna dant; unde patet, aliquam adhuc ſpem talis derivationis ſupereſſe in hoc caſu: ſaltem nunquam nocebit, hoc tentaſſe.

Simul autem adhibentur talia remedia, quae, admodum ſolvente vi praedita, collectam in hepate materiem ulterius attenuare valeant, ut vel ad alia loca deponatur meliori metaſtaſi, vel per ductum hepaticum ad inteſtina delata cito expellatur per alvum; ne manens in hoc viſcere, & acrior reddita, teneram & friabilem ejus ſubſtantiam deſtruat. Decocta ergo meraca taraxaci, cichorei, graminis, fumariae &c. cum melle potentur larga copia (formula talis in Materia Medica ad hunc numerum habetur). Fomentis ex ſimilibus paratis obvolvantur hypochondria. Clyſmata ex iiſdem facta injiciantur frequenter & retineantur diu; hac ſpe, ut reſorpta venularum meſeraicarum oſculis, in inteſtina patentibus, directe & integris ſuis

(c) Aphor. 32. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 153.
(d) 33. Sect. IV. Ibid. pag. 154.

ſuis viribus ad hepar veniant. Simul etiam per eadem ſic laxantur inteſtina, & illorum vaſa omnia, ut facilis & expedita via fiat materiae morbi, dum ex hepate verſus alvum ruit. De horum remediorum efficacia & uſu poſtea adhuc quaedam dicenda erunt, in *Capitulis de Hepatitide & Melancholia*.

§. 862. MAlum vero, quod deſcriptum (843.) raro medelam capit, niſi forte emollientibus externis, internis, atque motu equitationis, vel vectionis in rheda cedat parum.

Ubi ſcirrhus poſt inflammationem pulmonis remanſit, diu quidem tolerari poterit tale malum, raro tamen vel nunquam integram curationem recipit; uti ſatis patet ex illis, quae in ſcirrhi hiſtoria antea dicta fuerunt. In recenti tali malo ſapo Venetus magna copia uſurpatus, cum ſucco graminis & lactis ſero, aliquid forte boni facere poterit, ſaltem abſque noxa adhiberi. Verum adhaeſio pulmonis ad pleuram, niſi admodum firma fuerit & calloſa, forte utcunque emendari poterit. Dictum fuit in Commentariis §.843. ab Antiquis obſervatum fuiſſe morbum bubulo pecori infeſtum, quam *coriaginem* appellabant; dum nempe pellis ita coſtis adhaereret, ut manibus deduci ab illis non poſſet. Laudabatur ad hoc malum, ſi calido lauri decocto foveretur locus affectus, deinde ſtatim multo oleo & vino perfricaretur ſub dio, ſole fervente, tuncque per omnes partes prehenſa pellis attraheretur (*e*), hac ſpe, ut emollitae ſic & lubricatae hae partes cedere poſſent, ſicque morboſa illarum concretio tolleretur. Similis certe cura & in morboſa concretione pleurae cum pulmone tuto tentari poſſet. Si nempe decoctis molliſſimis multum & diu repleto corpore, ſimulque penetrabilibus & lenibus tamen linimentis inuncto pectore externo (ſaepe enim locum concretionis indicare norunt aegri, dum a corporis aucto motu anheli moleſtiam quandam aut obtuſum dolorem in pectore percipiunt), equitatione vel vectione in rheda concuteretur pulmo. Sic ſaltem imitamur illa remedia, quae in ſimili malo externas partes obſidente proſunt; neque videtur aliud quid ſecundum artis praecepta hodie cognita tentari poſſe.

§. 863. QUando in ipſam jam gangraenam abiit (844.), incurabilis eſt.

Facile patet, vix quid ſpei tunc ſupereſſe, dum pulmo, vitale viſcus, gangraena correptus contabeſcit. In Commentariis §. 432., ubi de viſcerum gangraena agebatur, quaedam loca ex *Hippocrate* allegata fuerunt, quae videbantur docere, ſputa in febribus quandoque livida & graveolentia, gangraenae ſigna (§. 844.), excreta fuiſſe, ſuperſtitibus aegris. Verum non conſtat, an peripneumonici fuerint ab initio morbi tales aegri. Nunquam quidem nocebit aegris, uti ibidem dictum fuit, ſi Medici ne quidem in deſperatiſſimis morbis omnem ſpem abjiciant, interim tamen ſi conſideretur, pulmonis inflammationem, ex ſua natura adeo periculoſum morbum, in peſſimum exitum, gangraenam nempe, terminari, quivis facile credet, ſi non certam

(*e*) Auctor. Rei Ruſtic. Columell. Lib. VI. cap. 13. pag. 581.

tam deſperationem, ſaltem minimum ſpei in tali caſu ſupereſſe. Si quid adhuc fieri poſſet, ſimul & ſemel applicanda forent omnia illa, quae in cura gangraenae §. 434. & ſequentibus laudata fuerunt, in quantum viſceris affecti ſitus & conditio permittunt. De hac re adhuc poſtea quaedam dicenda erunt ad §. 903., ubi de Pleuritide Gangraenoſa agitur.

§. 864. SI autem Peripneumonia per ſputum jam expurgari coepta, incipit ſuppreſſum id habere, ſtatim ſumma ope nitendum, ut iterum id prodeat. Tales cauſae impedientes ſunt ſaepe, magnum frigus ſubito admiſſum; ingens exſiccatio undecunque nata; febris calida ſuperveniens; medicamenta calefacientia; alvus liquida, nec critica; ſudor ingens; animi affectus vehementior.

Abſoluta jam foret curatio Peripneumoniae, conſideratis omnibus, quae agenda ſunt, prout vario exitu terminatur hic morbus, vel diverſis viis de corpore eliminatur morbi materia. Verum adhuc debebant expendi illa, quae fieri oportet, dum peripneumonia, per ſputa jam expurgari coepta, incipit illa ſuppreſſa habere. Quanti momenti ſit ſputorum in hoc morbo excretio, & quam pulchre per illa eliminari poſſit morbi materies, antea §. 830. 2. vidimus: unde ſimul patet ſumma neceſſitas, ut omni molimine redintegretur evacuatio ſputi, ſi ſuppreſſum illud fuerit. Simul conducet ſummopere, ut cognoſcantur illae cauſae, a quibus ſputa ſupprimi quandoque docuit Obſervatio; ut nempe vitari poſſent, cum nondum adſunt; & tolli vel emendari, dum jam praeſentes inveniuntur.

Magnum frigus ſubito admiſſum. Quanti uſus ſit humidus aëris inſpirati tepor in hujus morbi cura, jam ſaepius dictum fuit, dum ſic laxantur vaſa, ut tranſmittere poſſint; ſimulque quam optime diſponuntur fluida, ut tranſire per vaſorum ultimas anguſtias valeant. Inter cauſas peripneumoniae aëris frigus §. 824. numeratum fuit: conſtat enim, aërem gelidum pulmonem ſiccare, ſtringere, imo & ipſum ſanguinem per vaſa pulmonalia motum, & nudo fere aëri expoſitum (*f*), coagulare. Unde patet, ab eadem cauſa morbum jam praeſentem debere augeri, &, contractis vaſis excernentibus, ſputa ſupprimi. Dum gelidum potum affatim bibunt tales aegri, aut imprudenter frigidiſſimus aër hyemali tempore admittitur ſubito in conclave, ubi decumbunt, ſputorum periculoſa ſuppreſſio ab hac cauſa naſci ſolet.

Exſiccatio undecunque nata. Dum nimium frigus, hic noxium, vitare volebant quidam, in alterum extremum inciderunt, nimia calefactione loci, in quo decumbunt aegri. Notum eſt, ſaniſſimos homines, aeſtuante in aëre verſatos, ſicciſſimam habere oris interni, narium, aſperae arteriae, & pulmonis ipſius omnem ſuperficiem, ſic ut vix loqui aut deglutire valeant ob partium exſiccationem. Non mirum ergo & idem ab eadem cauſa in aegris fieri. Cavetur facile exſiccatio ab hac cauſa, ſi juſta caloris temperies ſervetur (quod thermometrum optime indicat), ſimulque aëris tepori jungatur humiditas; quod facile obtinetur, ſi aquoſis exhalationibus repleatur aër, quem aegri inſpirant.

Febris calida ſuperveniens &c. Notatum fuit ad §. 830., felicem illum peripneumoniae exitum, quo in ſanitatem terminatur per benignam reſolutionem,

(*f*) Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 747.

nem, vel ſalubrem evacuationem materiae morboſae per ſputa &c., tunc tantum locum habere, dum febris mitis eſt & boni moris. Si ergo inceptae tali excretioni ſuperveniat febris calida, exſiccabitur brevi corpus liquidiſſimis expreſſis (vide §. 587.), & mutabitur illa morbi conditio, quae ſalubri huic per ſputa evacuationi favebat. Sic obſervavimus in phthiſicis, quibus quotidie per ſputa pus in pulmone collectum evacuatur, veſpertino tempore, dum hectica illorum febris multum augeri ſolet, ſputa ſupprimi cum anxietatis augmento; matutino demum tempore, minuta febre, ſputa iterum excerni cum ſummo levamine. Calefacientia autem medicamenta, in hoc morbi ſtatu exhibita, ſimilem effectum habere intelligitur ex illis, quae §. 586. *α*. de febrium cauſis dicta fuerunt: ibi enim probatum fuit, a talibus in ſano etiam corpore febrim excitari poſſe; facile ergo ab iiſdem augeri poterit febris, quae jam adeſt.

Alvus liquida, nec critica. Omnia, quae de corpore ſubducunt liquida ingenti copia, inter cauſas ſputi ſuppreſſi merito numerantur. Per alvum quandoque morbi materiem in peripneumonia evacuari, vidimus §. 830. 3.: tuncque critica dicitur diarrhoea, & levamine morbi inſigni facile diſtinguitur a noxio alvi fluxu. Obſervaverat jam in hoc morbo *Hippocrates* (*g*), ab alvo liquidâ ſputa ſupprimi; habet enim ſequentia: *Si multus humor per inferiora ſecedat a quinto die, mortem infert. Secedente enim per inferiora humore, ſuperiora ſiccefcunt, neque ſputi purgatio per ſuperiora prodit. Inferiorem igitur alvum neque nimis ſiſti oportet, ut febres haud acutae ſint; neque nimis ſubduci, ut ſputum ſurſum emitti poſſit, & aeger viribus valeat.* Dum in phthiſicis fatalis illa diarrhoea, morbo & vitae finem imponere ſolita, accedit, miſeris ilico ſputa ſupprimuntur.

Sudor ingens ob eandem rationem; nimiam nempe liquidi ſubductionem ſputi ſuppreſſi cauſa eſſe poteſt, uti facile patet.

Animi affectus vehementior. Quantum turbari poſſit corpus a validis animi affectibus, antea in Commentariis §. 99. & 104. vidimus. Sed & inter febrium cauſas §. 586. *γ*. numerati fuerunt: & in illo caſu, dum ſegnis nimis febrilis motus non poterat morbi materiem ſubigere, movere, ſecernere & excernere, illum augeri poſſe excitato animi affectu, in Commentariis §. 611. dictum fuit. Cum autem in hoc caſu, ubi per ſputa evacuatur peripneumoniae materies, juſtum adſit febrilis motus moderamen, patet, ingens diſcrimen adeſſe, dum per animi affectus vehementiores incitatur ille motus. Accedit, quod in validis animi affectibus ſemper in reſpiratione obſervetur facta mutatio, unde pulmonem directe quaſi afficiunt. Sic ira ſumma motus homo validiſſime reſpirat ilico, & anhelat; metu ſubito perculſus ſtatim ingentem circa pectus oppreſſionem ſentit, moleſtiſſima ducit ſuſpiria &c.

§. 865. TUm ſtatim ad vicinitatem partium a ſuppreſſa, & aggeſtu increſcente materie, inflammatio nova exoritur; unde ilico eadem ſymptomata, quae a peripneumonia primaria (825. 826.); illa autem tum debilitato jam corpori accidentia, ut plurimum cito lethalia evadunt.

(*g*) De Morbis Lib. III. cap. 14. Charter. Tom. VII. pag. 589.

Digitized by Google

Per ſputa enim evacuabatur illud, quod in vaſis infarctum haerens inflammationem fecerat, & liberum ſanguinis motum ex corde dextro per pulmones in cor ſiniſtrum impediverat. Simulac ergo ſupprimuntur haec ſputa, nondum educta omni morbi materia, vaſa quaedam manent obſtructa, ab impetu ſanguinis loca obſtructa urgentis diſtenduntur, diſtenta comprimunt ſibi vicina vaſa; ſicque malum brevi propagatur, & omnia ſymptomata, numeris hic citatis recenſita, quae jam minui inceperant, recrudeſcunt denuo, & augentur ſubito. Patet, ſummum inde diſcrimen metuendum eſſe, cum debilior jam a morbo praegreſſo aeger novo huic inſultui ferendo minus par ſit.

§. 866. Illi autem vitio (864.), ejuſque ſequelis (865.) occurritur vapore aſſiduo calidi, humidi, emollientis naribus, ore attracti, pulmonibus recepti; toto aëre ſimili huic vapori per artem reddito; uſus etiam largus potuum ſimilium, cum melle inprimis & aceto, multum prodeſt; medicamenta leniter reſolvendo antipyretica, ut eſt ſtibium diaphoreticum cum nitro fixante; leniter opiata; ſudoris evitatio; maxime tandem placida animi quiete.

Pulcherrimum, quod tunc adhiberi poteſt, remedium eſt, ſi omni momento aeger calidum & humidum vaporem naribus & ore hauriat, ut tota pulmonis aërea ſuperficies humeſcat & emolliatur; ſic enim laxantur contracta vaſa, diluuntur & meabiles redduntur ſpiſſiores redditi per exſiccationem praegreſſam humores, & binis his effectibus concurrentibus ſputi ſuppreſſi redintegratur excretio. Simul etiam novae inflammationi, ab hac cauſa natae, proſpicitur quam pulcherrime, ut vel reſolvi, vel per ſputa curari poſſit; uti jam ſaepius in praecedentibus monitum fuit. Ob eandem cauſam, vaſis aqua calida plenis in cubiculo repoſitis, totus aër vaporibus humidis repletur. Eodem tempore decocta hordei, avenae, ficuum, herbarum emollientium & leniter aperientium (quae antea jam laudata fuerunt) potantur larga copia, ut & ſanguis his diluatur, & pulmonis vaſa laxentur: additur mel, ſolvente blanda ſaponacea virtute adeo notum; & acetum parca copia, ut lenis. tuſſis excitetur, per quam, ſolutis humoribus & laxatis vaſis, expellatur omne, quod retentum fuerat ſputis ſuppreſſis. Oxymel hinc tanti fecerunt Veteres Medici, & ex ſimilibus parata formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Unde in tali caſu *Hippocrates* (*b*) dixit: *Huic confert potiones bibere, quibus pulmo humectatur & exſpuit. Niſi enim exſpuerit, & durior pulmo evadit, ſimulque areſcit & hominem perimit.*

Blanda illa remedia, quae ad ſolvendam ſpiſſitudinem inflammatoriam jam toties laudata fuerunt, pariter hic ſummi uſus; qualia ſunt nitrum, ſal polychreſtus, ſal prunellae &c., dum vel pulveris forma ſumuntur, vel in decoctis illis ſolvuntur. Prae reliquis autem laudari ſolet ſtibium diaphoreticum

(*b*) De Morbis Lib. I. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 547.

eum dictum, quod ex antimonio cum tripla nitri copia combuſto paratur; miro enim modo ſic mutatur nitrum, & cum parte ſulphuris antimonii fixatur. Solet in officinis aqua fervida ablui omne illud ſalinum, ſic ut ſola antimonii combuſta calx ſuperſit; ſed potius illud retinendum foret, cum inde praecipua hujus remedii efficacia pendeat; tuncque vocatur antimonium diaphoreticum non ablutum. An autem in ipſo antimonio talis haeret efficacia, quae ſputis ſuppreſſis in hoc morbo evocandis utilis eſt? Quaedam habentur Obſervata, quae hoc docere videntur. Dum antimonium crudum puriſſimum, in pulverem tenuiſſimum tritum, ebullit per bihorium cum lixivio ſalis alcalini fixi; dein fervidum decoctum a pulvere ſubſidente caute effunditur; illud frigeſcens ad fundum deponit pulviſculum rubrum tenerrimum, qui aqua ablutus & exſiccatus dat illud remedium, quod *Kermes minerale & Pulvis Carthuſianorum* vocari ſolet; cujus grana tria omni quadrihorio data miros dederunt effectus (*i*) in deſperatiſſimis etiam caſibus. Interim tamen conducet ſemper una cum ſpecificis illis remediis jungere decocta aperientia, & calidos vapores, quae modo laudata fuerunt; cum ſummum periculum omnia artis molimina poſcat.

Diacodiata autem & leniora opiata multum prodeſſe poſſunt, quatenus nimium febris impetum compeſcunt (vide §. 610.), alvum liquidam, ſputi ſuppreſſi cauſam ſaepe (864.), ſiſtunt, & animi validos affectus ſopiunt. Quaenam autem conducant ad ſudoris evitationem, explicatum fuit in Commentariis §.718. Quomodo autem animi affectus validi compeſci poſſint, ſicque reſtitui placida animi quies, dictum fuit in Commentariis §.104. & §.605.5.

Ex omnibus illis, quae hactenus dicta fuerunt, conſtat, quam varia requiratur medela, licet idem morbi nomen maneat: ſimulque patet, accuratam cognitam requiri peripneumoniae hiſtoriam, ut cum fructu remedia adhiberi poſſint; cum, quod uno tempore prodeſt, altero noceret peſſime.

PERIPNEUMONIA NOTHA.

§. 867. **Q**uae Peripneumonia hyeme a frigore, verno tempore a calore ſuperveniente multoties accidit, oriri ſolet ex pituita lenta in toto ſanguine nata ex cauſis recenſitis olim (69. 72.), & ſenſim pulmones infarciente, donec in peſſimum hunc, & improviſo ſaepe lethalem, morbum eat.

Quando in §. 69. de morbis a glutinoſo ſpontaneo ortis agebatur, notatum fuit, duplicem glutinoſam cacochymiam in humoribus noſtris obſervari: unam, quae a calido illo glutine, quod *phlegma phlegmonodes* vocaverunt Veteres, inflammatoriam viſciditatem dicere ſolemus hodie, naſcebatur, & rapidiorem humorum per vaſa motum validamque vaſorum in liquida actionem pro cauſis agnoſcit: alteram vero, quae frigidam & lentam materiem, pitui-tam

(*i*) Vide l'Academ. des Sciences l'An 1720. Mem. pag. 542.

tam proprio nomine vocandam, habet, & ab oppoſitis cauſis, imminuto nempe motu humorum vitali, & minori actione vaſorum in fluida, originem ducit. In utroque caſu ſanguini conciliatur lentor talis, ut difficilius per minimorum vaſorum anguſtias tranſire poſſit. De peripneumonia ab inflammatoria ſanguinis ſpiſſitudine nata in praecedentibus actum fuit. Facile autem patet, ſanguinem, lenta & frigida pituita gravatum, pariter immeabilem reddi poſſe, & haerere in vaſorum pulmonalium anguſtiis: naſcetur ergo peripneumoniae inflammatoriae ſimile malum: pars enim affecta eadem eſt, & plurima ſymptomata communia adſunt; verum tamen in cauſa morbi materiali magna diverſitas eſt, dum in hoc morbo frigidus mucoſus lentor adeſt, qui ſe aqua calida dilui facile patitur, quod in ſpiſſitudine inflammatoria non obtinet; ſimulque longe levior febrilis inſultus in hac peripneumoniae ſpecie adeſt. In hoc morbo deſignando ergo retentum fuit *Peripneumoniae* nomen, ſed ut diſtingueretur, dicta fuit *Peripneumonia Notha*. De hoc morbo ſolus fere *Sydenhamus* bene ſcripſit: apud Veteres Medicos, quantum memini, non fit ejus mentio, ſaltem non hoc nomine; ſub titulo enim Catarrhi, aut pituitae pulmonem occupantis, quaedam hinc inde habentur, quae utcunque huc referri poſſent. Imprimis *Aëtius* (k) quaedam habet, quae huc ſpectant: notat enim a pituitoſis cibis crudos & viſcoſos humores in corpore generari; qui aliquando in ipſum etiam pulmonem irruunt, & falſam inflammationis imaginem minus expertis Medicis exhibent. Plurima ibi recenſet, quae ſatis huic morbo conveniunt.

Hyemali tempeſtate, dum otio indulgent homines, & victu duriori utuntur, lenta plurima in corpore accumulari extra dubium eſt, quae aliis anni temporibus per corporis motus, & victum ſalubriorem ex fructuum & herbarum ſuccis, ſoluta & mota eliminantur de corpore. Unde *Hippocrates* (l) dixit: *Hybernum tempus pituitoſius eſſe aeſtivo, morboſque fieri circa caput, & illam regionem, quae ſuper ſeptum tranſverſum eſt*. Lenteſcentis enim ſanguinis, & hinc minus meabilis, prima indicia fere ſemper in cerebri aut pulmonis functionibus laeſis apparere ſolent; cum in his locis per minimorum vaſorum anguſtias tranſire debet. Confirmantur haec enumeratione morborum hybernorum, quae in *Aphoriſmis* (m) habetur; ubi ſola fere recenſentur illa mala, quae caput aut pectus obſidere ſolent.

Ubi autem aggeſta illa brumali tempore pituita verno accedente calore ſolvi incipit, & humoribus circulantibus miſceri; neque tamen tenacitatem ſuam, quam habet, penitus depoſuit, gravatur ſanguis viſcida hac ſaburra, & ſaepe in vaſis pulmonalibus haerere incipit, ſicque hunc morbum producit. Non enim omnia corporis liquida jugi moveri circuitu conſtat: pingue enim oleum in tunica adipoſa, medulla in oſſium receſſibus, mucus lubricans oſſa ad ſe invicem mobilia in articulorum cavis &c. accumulantur, dum deficit imprimis muſcularis motus in animalibus. Pulchre autem explicuit *Galenus* (n), cur *Hippocrates* plurimos morbos verno tempore oriundos recenſeat, licet paulo ante (o) ver ſaluberrimum & minime exitiale dixiſſe. Notat enim

(k) Tetrabibl. 2. Serm. 4. cap. ultimo pag. 526. (l) De Salubri victus ratione text. 15. Charter. Tom. VI. pag. 228. (m) Aphor. 23. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 118. (n) In Commentariis Aphor. 20. Sect. III. ibid. pag. 115.
(o) Aphor. 9. Sect. III. ibid. pag. 98.

Digitized by Google

enim *Galenus*, ver ſaluberrima ſervare illa corpora, quae probis humoribus ſunt praedita, neque ex ſua natura aliquid innovare in corporibus; quod de reliquis anni tempeſtatibus dici nequit, cum etiam in puris corporibus aeſtas flavam bilem exaſperet; autumnus atrae bili generandae faveat; hyems pituitam colligat. Veris autem efficaciam in corpus comparavit corporis exercitationibus; quae ex ſua natura ſaluberrimae quidem ſunt, interim tamen in cacochymicis corporibus, uti & in plethoricis, plurima mala producere poſſunt; dum per illa movetur ſubito collecta ſaburra, vel plenis nimis vaſis bono ſanguine imprudenter augetur humorum per vaſa motus. Confirmatur hoc & *Sydenhami* (*p*) teſtimonio, qui notavit, *Hyeme ingruente, & ſaepius ſub ejuſdem exitum, Vereque adhuc naſcente, quotannis emergere Febrim ſymptomatis Peripneumonicis haud paucis conſpicuam*, quam *Peripneumoniam Notham*, vocavit.

Ubi ergo ex cauſis, in *Capitulo de morbis a glutinoſa ſpontaneo* ad numeros hic citatos, explicatis, collecta eſt viſcida talis colluvies, atque eadem verno tepore, vel aliis de cauſis (vide §. 871.) ſoluta; cum ſanguine movetur per vaſa, ſemper fere ſolet primam noxam ſentire pulmo; quia illa pituita venis recepta, & ſanguini miſta, ſtatim per pulmones moveri debet: atque ideo primo ibi haerere incipiet, quidquid minus meabile eſt, neque pulmonis actione ſic attenuari poteſt, ut aptum evadat per ultimas vaſorum anguſtias fluere. Colligetur autem illius pituitae copia hic brevi, quia omnis liquor totius corporis, quo tempore, diſtributus per omnes partes, ſemel circuitum abſolvit per cunctas, eo tempore totus ſemel tranſit per ſolos pulmones, uti in Commentariis §. 824. notatum fuit. Non mirum ergo erit, ſenſim ſic infarciri pulmones, donec, obſtructis plurimis ramis arterioſis per pulmonem diſtributis, impediatur tranſitus ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum; ſicque improviſa ſequatur mors.

§. 868. Ubi paululum adolevit id malum, produxit jam in toto corpore effectus plurimos (71. 72. 73.), tumque praeterea eos, qui peripneumoniae lentae proprii (825.826.), unde malum curatu difficillimum.

Cauſa praediſponens ergo peripneumoniae nothae eſt pituitoſa lenta cacochymia, quae non poteſt diu adfuiſſe, quin laeſae fuerint functiones plures corporis; unde ſigna habentur hujus mali, quae paragraphis in textu citatis enumerata ſunt, atque in Commentariis earundem explicata. Ex illis ſignis ergo, & cauſis talem pituitam generantibus praegreſſis, novimus, metuendum eſſe hunc morbum. Ubi autem ſimul apparent indicia, quae docent, difficilius jam moveri ſanguinem per pulmonis vaſa, certo ſcimus, pituitam illam incipere haerere in anguſtiis arteriae pulmonalis, adeoque adeſſe jam peripneumoniam notham. Notandum tamen, non adeo ſubito increſcere omnia haec mala, ac in peripneumonia inflammatoria, cum longe tenacius ſit inflammatorium illud viſcidum lento hoc & pituitoſo, & valida febre comitante citius adigatur in vaſorum anguſtias: unde etiam, uti §. 872. dicetur, fallaci lenitate ſaepe opprimit hic morbus nec opinantes. Quamvis au-

(*p*) Sect.VI. cap.4. pag.340.

autem in initio morbus hic non adeo malignis ſymptomatibus ſtipatus eſſe videatur, atque pituitoſus ille lentor aqua ſolubilis ſit, tamen in curatione magna difficultas ſaepe manet, quia in toto corpore mucoſa talis cacochymia praedominatur; unde brevi, ob rationes praecedenti paragrapho datas, augebitur in pulmone malum; ſimul etiam, quia optima ad lentorem illum pituitoſum attenuandum remedia non niſi ſumma cum prudentia adhiberi poſſunt, uti ſequentibus paragraphis patebit. Periculum augetur, quia nonniſi a peritis ille morbus detegitur facile, & ſaepe in initio negligitur, vel perverſa tentatur medela.

§. 869. NAm miſſio ſanguinis, eouſque celebrata, ut in hoc morbo requiritur (854.), nocet admodum ob debiliora viſcera, nimiſque aliena humida lenta; hinc primo juvare viſa, mox mala auget.

Pectoris oppreſſio in hoc morbo venae ſectionem quidem poſtulare videtur aeque ac in peripneumonia vera, ut nempe minuatur moles liquidi movendi per pulmonem; ſimulque, depletis vaſis, ſpatium fiat remediis diluentibus & attenuantibus. Unde & *Aretaeus* (q), uti in Commentariis §. 854. dictum fuit, laudavit venae ſectionem, *Si pituita aut ſpuma, vel alia quaevis humiditas tumefaciat; venarum (enim) inanitiones ampliorem pulmonis locum faciunt ad reſpirationis tranſitum*. Sed & in cura peripneumoniae verae dictum fuit (§. 854.), repetendam eſſe venae ſectionem pro vario mali gradu. In hoc autem morbo minus tutum videtur, pectoris anguſtiam iteratis ſanguinis miſſionibus levare. Obtinet enim hic morbus fere tantum in talibus corporibus, quae & viſcera debilia habent, & humores in morboſum lentorem, pituitoſum degenerantes. Probatum autem fuit ad §. 25. 1. & §. 43. 3., debilitatem fibrarum, vaſorum & viſcerum oriri ab impedita aſſimilatione ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani; illam vero aſſimilationem impediri ob jacturam nimiam humoris boni, ſanguinis imprimis. Ob hanc cauſam §. 69. inter cauſas antecedentes *glutinoſi ſpontanei* numerabatur & boni ſanguinis inopia, uti tunc probatum fuit. Levat ergo quidem venae ſectio pectoris anguſtiam, atque hinc primo juvare videtur; interim tamen larga nimis, vel ſaepius repetita, lentorem pituitoſum, peripneumoniae nothae cauſam materialem, auget, adeoque nocet.

§. 870. ATtenuantia autem adeo hic famigerata, dum impetum in vaſa pulmonalia augent, denſitatem, impactumque obſtruentis ſaepe augent, ſimulque morbum cito reddunt lethalem.

Cum ergo mucoſa frigida cacochymia adſit, videretur indicatio curatoria jubere, ut illud lentum dividatur & attenuetur; ad quod perficiendum auctus humorum motus & ſtimulantia remedia laudantur (vide §. 75.). Verum accelerato humorum motu cor intra datum tempus ſaepius & fortius ſanguinem urget in arteriam pulmonalem; adeoque, niſi humores meabiles fue-

(q) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 94.

Digitized by Google

fuerint & vaſa pervia, obſtruens illud pituitoſum adigetur in majores vaſorum anguſtias, vaſa obſtructa magis diſtendentur, vicina adhuc libera comprimendo anguſtabunt; adeoque omnia mala augebuntur, & morbus cito lethalis fiet; uti toties funeſtis exemplis conſtitit, dum aëris frigus, tanquam morbi cauſam unicam, incuſantes aegri vel adſtantes calidiſſima adhiberent remedia, piper vel zingiber contritum cum melle, potus acres fermentatos, ut ſpiritum anisi, leviſtici & ſimilia; quorum noxam obſervavit *Sydenhamus* (*r*), monuitque, a ſimilium uſu liberaliori omnes pulmonum aditus praecludi in hoc morbo. Unde etiam in Commentariis §. 75. 4., ubi de cura glutinoſi ſpontanei agebatur, haec cautela data fuit, ne ſubito glutinoſis humoribus plena corpora validis exercerentur motibus, cum ſemper tunc adeſſet periculum, ne his glutinoſis obrueretur pulmo.

Patet ergo ex hactenus dictis, peripneumoniam notham difficulter curabilem eſſe, ſummamque requiri prudentiam, ut rite tractetur.

§ 871. Morbus ille ſenibus, pituitoſis, frigidis, catarrhoſis, gravedine laborantibus, frequens, ſequi ſolet omnes cauſas, quae ſtagnantia cito movendo in pulmones agunt, ut curſus, declamatio, cantus, ebrietas inprimis a valide calefacientibus, comeſſatio, calor foci, balnei, ſolis, maxime ſi aeſtum hinc natum ſubito frigus ingens exceperit.

Morbus autem ille frequentiſſime contingit talibus hominibus, in quibus a quacunque cauſa lenta illa pituita praedominatur. Tales autem ſemper ſunt ſenes, quibus frigidum eſſe corpus dixit *Hippocrates* (*ſ*); atque ideo ſpirant di difficultate & catarrhis tuſſiculoſis frequenter vexari monuit (*t*). Tenaci enim & frigido muco in hac aetate gravari ſolet pectus, quem firmis non ſatis lateribus inani tuſſicula fruſtra expellere tentant miſeri. Huc etiam referuntur pituitoſi & frigidi, quibus phlegmaticam eſſe temperiem dicere ſolent Medici. Glabrities cutis major, pili albi tenues, tarde creſcentes, albedo, tumor, mollities, pinguetudo corporis, venae anguſtae & latentes pro ſignis talis temperiei habentur (*u*). In catarrhoſis autem & gravedine laborantibus jam adeſt talis diſpoſitio, ut magna copia humorum, cito lenteſcentium, per internam pulmonis membranam exeat, & tuſſi expellatur (vide §. 69. 5. 719. 793.); adeoque alia quavis accedente cauſa, quae talium humorum expulſionem ſiſtit, his gravatus manet pulmo & infarcitur.

Si jam praeſenti cauſae materiali hujus morbi jungantur aliae, quae illam aequabiliter hactenus per omnia diſperſam ad pulmonem determinant, vel ſtagnantem hactenus in motum deducunt, & humoribus circulantibus miſcent, aderit peripneumonia notha. Tales autem ſunt cauſae ſequentes.

Curſus, declamatio, cantus. Curſu enim acceleratur ſanguinis motus per pulmones, & ſtagnantia cito in motum deducuntur. Clamore autem & cantu pulmoni ipſi vis infertur. Videantur illa, quae in Commentariis §. 824. de his dicta fuerunt.

(*r*) Sect. VI. cap. 4. pag. 430. (*ſ*) Aphor. 14. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 24. (*t*) Aphor. 31. Sect. III. ibidem pag. 118.
(*u*) H. Boërhaave Inſtitut. Medicar. §. 891. 895.

Digitized by Google

Ebrietas &c. A vino aliiſque fermentatis liquidis, & ſpiritibus inde deſtillatis, augeri circulationis velocitatem & calorem, imo & ardentiſſimas febres excitari poſſe, ſi nimia ſumantur copia, antea in Commentariis §. 586. *a*. vidimus. Merito ergo & ebrietas inter cauſas peripneumoniae nothae recenſetur; omnium maxime, ſi a valide calefacientibus, ut ſpiritu aniſi, leviſtici & ſimilibus, aſſumtis ortum duxerit. Praeterea miſeri illi, qui his quotidie abutuntur, pallidi, tumentes, cachectici vivunt, totumque corpus frigidis & mucoſis humoribus repletum habent ſaepiſſime. Dum enim plena turgent vaſa his, a rarefactis liquidis ebrietatis tempore diſtenta, ſequenti die, ubi hoc villi edormiverunt, flaccidum languet corpus, donec ſimilibus ſtimulis ille languor ſuperetur denuo. Hinc toties diſtentis vaſis perit rubor illorum, & enervatur actio in liquida contenta, unde omnia liquida fere in mucoſam inertem cacochymiam degenerant. Videantur de his illa, quae in Commentariis §. 605. 11. habentur. In ebrioſis ergo praeſto eſt cauſa materialis peripneumoniae nothae, quae, novo uſu ſpirituum fermentatorum mota, facillime hunc morbum producere valet. Confirmavit modo dicta ſuo teſtimonio *Sydenhamus* (*x*), qui habet ſequentia: *Paulo habitiores ac craſſos prae caeteris aggreditur; virilem aetatem vel aſſequutos, vel etiam (quod ſaepius accidit) praetergreſſos; liquoribus ſpirituoſis (vini maxime ſpiritui) plus aequo addictos. Cum enim in hujuſmodi hominibus ſanguis humoribus pituitoſis, brumae tempore congeſtis, fuerit oneratus, atque idem ab ineunte vere in novum motum cieatur, tuſſis hanc nacta occaſionem mox ſubingreditur, qua miniſtra dicti humores pituitoſi in pulmones irruunt: quo tempore ſi forte aeger, nullo vivens conſilio, liquores ejuſmodi ſpirituoſos adhuc liberalius hauriat, craſſeſcente jam fere, quae tuſſim excitabat, materia, & ab ea praecluduntur pulmonum aditus, & febris omnem ſanguinis maſſam depaſcitur.*

Commeſſatio merito & huc refertur, dum ultra ſatietatem, ciborum varietate & condimentorum illecebris allecti, manducant homines. Inde enim febrim accendi ſaepiſſime, in Commentariis §. 586. *a*. dictum fuit; ſive ſola nimia copia ciborum, ſive & indigeſtilis illorum natura, hoc effecerit. Accedit, quod copioſo nimis, crudiori, & ſaepe tenaciori chylo gravetur tunc pulmo; unde etiam peripneumoniam veram naſci poſſe in Commentariis §. 824. demonſtratum fuit.

Calor foci, balnei, ſolis &c. Dum in corpore praeëxiſtit lentum illud pituitoſum, & dein a quacunque cauſa augetur calor, moventur ſtagnantia, & cum ſanguine per pulmones rapiuntur; adeoque periculum eſt, ne ibi haerere incipiant. Calente autem corpore, etiam ab externo calore foci v. g., videmus manifeſte, dilatari vaſa; adeoque facile admittere poſſe craſſiores humorum partes: docet hoc rubor major faciei in hominibus, qui hyemali tempore luculento aſſident foco. Si ergo aeſtum hinc natum ſubito ſequatur ingens frigus; uti dum homo diu verſatus in calido hypocauſto gelidiſſimo aëri ſe exponit, ſtringuntur uno momento vaſa, adunantur fluidorum moleculae (vide §. 117.), adeoque aptiſſima naſcitur obſtructioni (vide §. 107.) occaſio. Omnium maxime hoc in pulmone fit, quia reliquas corporis partes veſtibus contra frigus munire poſſumus; aëris vero ingreſ-

(*x*) Sect. VI. cap. 4. pag. 340.

Digitized by Google

ingreſſum impedire reſpirationis jugis neceſſitas prohibet. Patet ergo ratio, quare toties peripneumonia, & vera, & notha, ab hac cauſa fiant. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 118. de hac re habentur.

§. 872. PRimo fallaci lenitate opprimit nec opinantes: quippe levi fatigatione, debilitate, proſtrato omni fere animi motu, anhelitu, oppreſſione pectoris incipiens, adeo leves motus excitat, ut vix caloris, febriſve indicia moneant periculi: mox vagae horripulationes, leviuſculi febris inſultus adſunt; unde ſubito creſcente anhelitu & debilitate mors; cujus in urina & pulſu vix ullum adfuit praeſagium.

Morbus hic, ſi ullus alius, fallaci lenitatis ſpecie decipit minus peritos: non enim hic calor intenſus, magna febris, aliaque vehementia ſymptomata, quae veram peripneumoniam comitari ſolent (vide §. 826.), adſunt. Cauſa enim morbi materialis iners & lenta pituita eſt, ſenſimque in pulmonalis arteriae anguſtiis accumulari incipit. Interim tamen magnum diſcrimen, quod in hoc morbo adeſt, poſtulat, ut accurate cognoſci poſſit in ipſo etiam ſui initio. Diagnoſis autem hujus morbi habetur ex cauſis praegreſſis, & functionum laeſionibus ſedulo obſervatis. Si ergo novimus, hominem ex propria temperie, aetate, malo victu, aliiſve morbis praegreſſis, lenta mucoſa ſaburra corpus gravatum habere, atque deinde acceſſerint tales cauſae, quae illud mucoſum movere, & circulantibus humoribus miſcere, potuerint, atque in pulmonem agere, ſcimus hunc morbum metuendum eſſe. Inter illa vero ſigna, quae docent, lentam pituitam una cum ſanguine moveri per vaſa, eundemque minus meabilem reddere, eſt levis fatigatio, & major debilitas, ſimulque hebetudo inſolita, dum nullis fere animi motibus amplius afficiuntur tales aegri, ſenſus externi & interni torpent. Mentis enim illa alacritas, & corporis agilitas, quae ſanis adſunt, liberum humorum per omnia vaſa motum, & debitam ſpirituum nervoſorum copiam ſupponunt. Verum, dum mucoſa talis cacochymia ſanguinem gravat, humorum fit immeabilitas, ſecretiones impediuntur, ſubtiliſſimi liquidi defectus ſequitur, motus vitales, naturales, animales perturbantur, uti pluribus demonſtratum fuit in Commentariis §. 71. & 72.

Ubi autem lenta illa pituita in pulmonis vaſis haerere incipit, jam impeditur liber ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum tranſitus, unde majore reſpirationis molimine aegri viam expedire conantur; hinc anhelant, deque moleſta anxietate & pectoris oppreſſione conqueruntur. Interim tamen nulla, vel leviſſima ſaltem, adſunt febris indicia. Vagae tunc ſequuntur horripilationes, & leviuſculi febris inſultus, ita ut nunc incaleſcant aegri, nunc frigeant iterum (y). Senſim autem magis magiſque infarcitur pulmo, ſic ut *Pulmonum coarctatio adſtantium auribus percipiatur* (z), ingrato nempe illo ſtertore, de quo in Commentariis §. 826. dictum fuit. Anhelitus creſcit & debilitas; tandemque *intercepta circulatione, ſanguineque quaſi praefoca-*

(y) Sydenham. ibidem. (z) Idem. ibidem.

to (*a*), mors venit, licet *nulla fere*, *praeſertim in habitioribus, febris indicia ſint* (*b*). Febris autem abſentiam, vel cauſam quare vix percipiatur, partim ab intercepta circulatione ob infarctum pulmonem deduxit *Sydenhamus* (*c*), partim etiam, quod ſanguis, materiae pituitoſae copia gravatus, in plenam ebullitionem aſſurgere nequeat. Unde patet ratio, quare in pulſu & urina vix ullum ſignum appareat, a quo lethale praeſagium haberi poſſet.

Quamvis autem urina pallida vix olens in hominibus frigidis & pituitoſis obſervari ſoleat (vide §. 72.), in hoc tamen morbo quandoque & intenſe rubra cernitur & turbida ſtatim, uti pariter *Sydenhamus* (*d*) notavit. Aliquando & turbida mingitur, & manet talis, nullo ſedimento depoſito; plerumque etiam conquaſſata ſpumam colligit, & diutiſſime retinet. Adeoque in urina ut plurimum tamen ſigna apparent, quae malum omen dant; licet etiam viderim, urinam in peripneumonia notha vix mutatam fuiſſe. Quamvis autem rubor urinae pro caloris interni ſigno habeatur, uti ad §. 673. dictum fuit; tamen in hoc morbo adeſſe illum poſſe facile patebit, ſi conſideretur, craſſiores & obeſulos hoc morbo imprimis corripi, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Dum autem in his iners pingue motu, calore aëris &c. ſolvitur & ſanguini ſubito miſcetur, peſſima humorum immeabilitas naſcitur (vide §. 681.); & hujus pinguis pars ſalibus urinae miſta ruborem facit, quem ab oleo imprimis pendere in Commentariis §. 673. probatum fuit.

Monuit & *Sydenhamus* (*e*), aegros hos, dum tuſſiunt, moleſtum capitis dolorem percipere, ac ſi diſſiliret (hac enim loquendi formula uti ſolent): Neque mirum hoc videbitur, ſi conſideretur, impedito ſanguinis per pulmonem tranſitu, ſimul etiam minui facilem venoſi ſanguinis a capite reditum, adeoque omnia encephali vaſa turgere; uti in Commentariis §. 826. patuit. Hinc etiam patet, quare & ſaepe vertiginem patiantur tales aegri; quod *Sydenhamus* (*f*) pariter notavit.

Haec ſunt praecipua ſigna, ex quibus Diagnoſis hujus morbi hauriri poterit. Prognoſis periculum indicat, niſi mature ſuccurratur, quod quomodo fieri debeat, ſequenti dicetur paragrapho.

§. 873. Curatur hac methodo cautiſſima: 1. Mittatur ſanguis ex largo vulnere. 2. Mox eluatur alvus clyſmate, quod repetatur quotidie, donec ſigna docuerint levari pulmonem. 3. Utatur victu tenuiſſimo juris carnium, imprimis cum levi acido, potu tenui ex aqua & melle. 4. Vapores, ſuffituſque deſcripti (866.), decocta diluentia, abſtergentia, leniſſime aperientia aſſiduo potanda, adhibeantur; ſimulque balnea crurum, pedumque, & larga veſicantia.

1. Simulac anhelitus & pectoris oppreſſio percepta ab aegris docuerint pulmonem infarciri, venae ſectio inſtituenda eſt. Ita enim minuetur moles liquidi movendi per pulmones, una cum educto ſanguine tolletur pars illius

(*a*) Ibid. (*b*) Ibid. (*c*) Ibid. (*d*) Ibid. (*e*) Ibid. (*f*) Ibid.

Digitized by Google

lius pituitoſi, quod cum ſanguine per venas fluit, minuetur motus febrilis, ſi adſit, a quo metuenda eſt major impactio lentae pituitae in anguſtias arteriae pulmonalis, ſimulque depletis vaſis ſpatium fiet commodum diluentibus & attenuantibus remediis. Verum quidem eſt, ſubducto ſanguine augeri cauſam remotam hujus morbi; cum conſtiterit ex illis, quae §. 69. 2. dicta fuerunt, inopiam boni ſanguinis merito numerari inter illas cauſas, quae lentum illud glutinoſum producunt, & probatum fuerit in Commentariis §. 75. 4., auctum motum prodeſſe, ut attenuetur illud lentum: ſed illae noxae, quae ſanguinis hanc jacturam ſequentur, poſtea emendari poterunt, ubi pulmo fuerit levatus: vitae autem imminens periculum, dum pulmo oppleri incipit,cogit,ut hoc remedium adhibeatur. Repetita autem ſaepius venae ſectio, quae in peripneumonia vera toties requiritur, in hoc morbo noceret potius, uti & monuit *Sydenhamus* (*g*); qui attenta obſervatione didicit, peſſime hoc ceſſiſſe, imprimis in illis, qui craſſiori erant corporis habitu, & aetatis florem jam praetergreſſi, quales imprimis huic morbo obnoxii ſunt. Adeo autem metuebat ſecuturam poſt ſanguinis miſſionem in hoc morbo debilitatem *Sydenhamus* (*h*), ut juſſerit, in lecto jacentibus aegris ſanguinem mittendum eſſe: ſic enim & praecavetur optime animi deliquium, in hoc morbo noxium, uti in Commentariis §. 854. dictum fuit. Ex largo autem vulnere ſanguis emittitur, ne pituita gravatus ſanguis, hincque lenteſcens, parvum vulnus obſtruat. Tertia morbi die novam ſanguinis miſſionem inſtituere ſolebat *Sydenhamus* (*i*): cum autem urgente tantum neceſſitate venae ſectio in hoc morbo locum habeat, ſi pulmo levari jam inceperit, illa abſtinere praeſtat.

2. Poſt venae ſectionem ilico injicitur clyſma, ut alvus eluatur; ſicque eductis faecibus terſa inteſtina venulis bibulis reſorbere poſſint illa, quae poſtea eadem via injicientur, & ſaponacea & ſolvente vi in lentum illud pituitoſum attenuare valent. Unde in Materia Medica ad hunc numerum habetur clyſma ex melle, nitro, ovi vitello, & decocto hordei, quod utrique indicationi ſatisfacere poterit. Tanti fecit clyſmatum uſum *Araeteus* (*k*) in peripneumoniae cura, ut venae ſectionis, ſi aliquod impedimentum illam prohiberet, locum ſupplere poſſe crediderit. Quotidie ergo haec injiciuntur, donec reſpiratio facilior, & pulſus auctum robur, docuerint, levari pulmonem: hoc autem facto, illis abſtinendum eſt, ne nimium debilitetur corpus; de quo videantur illa, quae in Commentariis §. 610. habentur.

Blandum purgans antiphlogiſticum, alternis diebus ſumendum, donec convaluerit aeger, laudavit *Sydenhamus* (*l*). Talia autem purgantia, quae ſolvendi vi ſimul agunt, non autem ſubducunt de corpore liquidiſſima, prodeſſe poſſe videntur.

3. Quare victu tenuiſſimo opus ſit, dum pulmo in ſuis vaſis infarctus eſt, in peripneumoniae verae hiſtoria jam ſaepius dictum fuit. Landatur autem hic jus carnium, ſed dilutum, quia minime tenax eſt; & in hordei, avenae &c. decoctis farinoſus lentor adeſt, qui materialem hujus morbi cauſam augeret potius (vide §. 69. 1.): additur autem his juſculis leve acidum, ſuc-

(*g*) Ibidem. pag. 341. (*h*) Ibidem. (*i*) Ibidem pag. 342.
(*k*) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 94.
(*l*) Sect. VI. cap. 4. pag. 341.

• ſuccus citri vel arantiorum, ut illa diſpoſitio, quae in putredinem ſponte vergunt, emendetur. *Sydenhamus* (m) a carnium juſculis abſtineri juſſit, quia inflammationem huic morbo ſubeſſe credidit, quamvis longe minorem ac in peripneumonia vera: agnovit tamen, peripneumoniam notham a colluvie pituitoſa, hyemali tempore aggeſta, ortum ducere; atque videtur minus accurate diſtinxiſſe frigidam & inertem illam pituitam a viſcido inflammatorio, quod longe alterius indolis eſt. Potus autem tenuis ex aqua & melle laudatur, quia mel ſaponacea ſua vi omnem lentorem dividit, facile tunc aqua diluendum, quod hic requiritur.

4. Vapores calidos humidos, antea in cura peripneumoniae verae toties laudatos, hic pariter ſummi uſus eſſe, ſatis patet. Laxata enim his vaſa pulmonalia facilius tranſmittere poterunt illud, quod infarctum haeret; ſimulque interna pulmonis ſuperficies ſic optime diſponitur, ut per ſputa pars quaedam materiae morboſae educi poſſit. Medicamenta autem talia imprimis proſunt, quae diluendo, abſtergendo & attenuando agunt: talis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Inflammatoria viſciditas aqua ſola dilui nequit; lenta autem illa pituita ſatis commode aqua calida ſolvitur; adeoque jure multum boni in hoc morbo a diluentibus ſperatur. Verum quidem eſt, laxis & pituitoſis corporibus nocere largum potus aquoſi tepidi uſum; ſed his tantum utimur eo uſque, donec pulmo levatus fuerit, tunc enim periculum abeſt.

Balnea autem pedum & crurum adhibentur, ut laxatis his partibus tumeat panniculus adipoſus, & in illo copia illius lenti pituitoſi colligatur, ſicque a pulmone avertatur, quantum fieri poſſit. In leucophlegmaticis enim & frigidis illis corporibus videmus, per totum corporis habitum adipoſum panniculum tumere lentiori tali ſaburra, unde paſtacea illa partium mollities pendet: ſic per artem conamur reducere inertem illam pituitam ad illa loca, in quibus antea diſperſa haeſit abſque multo periculo. Non enim ſufficit levaſſe pulmonem, ſoluta materia, quae vaſis ejus impacta haerebat, niſi ſimul impediatur omni molimine, ne huic ſimilis denuo magna copia ad pulmonem deferatur.

Larga autem veſicantia, imprimis cruribus & femoribus applicata, multum prodeſſe poſſunt. Irritant enim partes, quibus applicantur, illas inflammant, epidermidem in veſiculas ichore, quandoque & viſcidiore humore, plenas attollunt. Quantum haec uſum habeant, ut copia & impetus humorum deriventur verſus illas partes, quibus applicantur, antea in Commentariis §. 396. 4. dictum fuit; adeoque & hoc reſpectu proſunt. Praeterea in Commentariis §. 75. eorundem efficacia laudata fuit, dum acri ſtimulo languentem humorum motum excitant, ſimulque omne pituitoſum iners dividunt & attenuant, quod hic imprimis requiritur. Poſt venae ſectionem, clyſmata, diluentia adhibita, dum nullus metus eſt, ne aucto his ſtimulis humorum motu plus obruatur pulmo, tuto adhibentur, & pulchrum effectum praeſtant.

§.874. Ex

(m) Ibidem pag. 342. 343.

Digitized by Google

§. 874. EX his omnibus (820. ad 874.) ratio datur, cur pueris hic morbus, foeminiſque rarior? Ut & iis, qui laxae ſunt ſtructurae quoad ſolidorum fabricam, cur vix accidat? Cur in his facile, & fere ſponte, ſanetur? contra in robuſtis exercitatiſque corporibus? Ex iiſdem pariter liquet, hunc morbum fere fieri ex omni alio praegreſſo, antequam ex eo moriatur aeger: adeoque proximam mortis cauſam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum eſſe Peripneumoniam.

Sequuntur jam quaedam corollaria, quae ex peripneumoniae hiſtoria tradita facile explicari poſſint.

Cur pueris &c. Minus enim firma & in pueris, & in foeminis pleriſque, eſt vaſorum compages, atque ideo fluida contenta minus condenſantur; hinc dilutior in illis ſanguis nec adeo cohaerens apparet. Simul vaſa facile dilatantur: hinc, caeteris paribus, magis molle & turgidulum corpus eſt, quod pictores & ſtatuarii optime notant. Monuerat hinc *Hippocrates (n)*, peripneumoniam & pleuritidem non fieri ante pubertatem.

Ut & iis, qui laxae &c. Reperiuntur enim & tales homines, quibus a morbis praegreſſis, vita otioſa, propria temperie, tam parva cohaeſio ſolidarum partium eſt, ut vix agant in contenta fluida, vel ſaltem non tali efficacia, quae ad firmum & virile robur requiritur. Hinc in illis omnia eadem ac in foeminis obtinent fere, & morbis inflammatoriis minus obnoxii vivunt.

Cur in his facile, & fere ſponte, ſanetur. Si in talibus corporibus ſanguis immeabilis haereat in pulmonalis arteriae anguſtiis, cum nunquam illam denſitatem habeat, ac in firmo & robuſto corpore obſervatur, ſponte ſua ſolvi ſolet illud obſtruens; mora & calore loci, uti & diluentibus potatis, facile attenuandum. Praeterea cum laxa in his hominibus vaſa facillime cedant liquido diſtendenti, dum proximum cor expulſo ſanguine urget loca obſtructa, dilatabitur vas obſtructum, ulterius promovebitur obſtruens molecula, donec ex arteriis tranſeat in venas, vel per ultimas arteriolas in cava pulmonis aërea patentes exeat, & per ſputa evacuetur. Utroque modo feliciſſime ſolvi pulmonis inflammationem, antea in Commentariis §. 830. vidimus; ubi tunc ſimul notatum fuit, felicem talem peripneumoniae exitum ſperari poſſe, quando laxitas & mollities in toto corpore obtinerent.

Contra in robuſtis exercitatiſque corporibus. Omnia enim hic contraria obtinent. Sanguis denſus, compactus, pauca ſeri quantitate dilutus, cito concreſcens, dum vena educitur: vaſa firma, contracta, liquidis impulſis non facile cedentia. Unde tales homines in morbos inflammatorios proni ſunt, & illis correpti difficilius ſanantur. Unde monuit *Hippocrates (o)*, uti jam aliis occaſionibus ſaepius dictum fuit; *Denſa & exercitata corpora citius a morbis pleuriticis & peripneumonicis perire, quam inexercitata.* Ex

(n) Coac. Praenot. N. 512. Charter. Tom. VIII. pag. 882.
(o) Coac. Praenot. N. 398. ibid. pag. 875.

Ex iiſdem pariter liquet &c. In Commentariis §. 1. dictum fuit, vitam omnium minimam conſiſtere in actione cordis adhuc contracti & aperti. Verum cor contrahi nequit, niſi ſimul contentum ſuis cavis ſanguinem exprimat: in homine nato autem omnis ſanguis cordis dextri per pulmonem tranſire debet. Dum ergo homo moriturus eſt debilis jam actio cordis, paulo poſt quieturi, nequit ſuperare illa obſtacula, quae a vaſorum pulmonalium anguſtiis & reſiſtentia fiunt: incipiet ergo haerere ſanguis in pulmone, tenuiſſima ejus pars in venas tranſiens ad cor ſiniſtrum perget, ſicque debilem vitam adhuc continuabit: omni ergo momento magis magiſque infarcietur ſanguine pulmo, donec tantae fiant reſiſtentiae cordi dextro, ut amplius ſe evacuare nequeat; diſtentum tunc manebit & quieſcet; adeoque aderit mors.

Si jam conſiderentur illa phaenomena, quae in moribundis apparent, patebit evidenter, ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum eſſe Peripneumoniam. Ultima enim illa vitae quaſi cum morte lucta, dum agonizare dicuntur homines, intolerabilem anxietatem facit, quae (vide §. 631.) ſanguinis ex corde egreſſum impeditum pro cauſa habet. Ingratus ille pulmonis fervor in moribundis certum infarcti pulmonis indicium dat; anhela illa, ſcapulis elevatis, pinnis narium motis &c., ſuſpiria in moribundis quid aliud docent? Licet ergo concludere, peripneumoniam fieri ex omni fere alio praegreſſo morbo, antequam ex eo moriatur homo. Si enim excipiantur illi caſus, ubi uno momento, corde quaſi paralitico reddito, vita ceſſat, in perfecta ſyncope a validiſſimis animi affectibus, profuſiſſimis & ſubitiſſimis evacuationibus, ſummo ſenio &c., ſemper mortem praecedit lucta illa, communis maxime ad mortem via, & ipſa morte longe pejor.

FINIS TOMI QUARTI.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google